NAFTALI

EEN LOSGELATEN HINDE

De strijd en het lijden van de Schotse Kerk

L.J. van Valen

Naftali, een losgelaten hinde

De strijd en het lijden van de Schotse Kerk voor de Kroonrechten van Christus

Naftali is een losgelaten hinde; hij geeft schone woorden
Genesis 49:21

Welker de wereld niet waardig was, hebben in woestijnen gedoold en op bergen, en in spelonken en in de holen der aarde.
Hebreeën 11:38

DEN HERTOG B.V. - HOUTEN

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Valen, L.J. van

Naftali, een losgelaten hinde : de strijd en het lijden van de Schotse kerk voor de Kroonrechten van Christus / door L.J. van Valen. - Houten : Den Hertog. - Ill.
ISBN 90-331-0881-X geb.
NUGI 631
Trefw.: Schotse kerk ; geschiedenis ; 1660-1688.

© 1992 Den Hertog B.V., Houten
ISBN 90 331 0881 X

Omslagontwerp: Muntz M&R, Amersfoort

Inhoud

	Inleiding	7
1	En het ganse volk stond in dit verbond	11
2	De twee koninkrijken	17
3	Als een belegerde stad	38
4	De muren van Jericho zijn gevallen	61
5	Ontrouw aan het Verbond	85
6	De uittocht van de getrouwen	103
7	In het strijdperk	122
8	Het evangelie onder de open hemel	141
9	Zijn vijanden zullen verstrooid worden	159
10	Tot overgave gedwongen	175
11	De Leeuw van het Covenant	193
12	De ban uitgesproken	212
13	Strijd op andere fronten	230
14	Peden, de profeet	248
15	Gedoold op bergen en in spelonken	265
16	Het standvastige overblijfsel	283
17	Hier is de lijdzaamheid der heiligen	301
18	De laatste getuige	316
19	Ontkomen als een vogel uit de strik	335
20	Zij gingen in hun voetsporen	349

Bijlagen

I	Het Nationaal Verbond (National Covenant) van 1638	362
II	Jaartallen	372
III	Bekende plaatsen uit de geschiedenis van de Covenanters	374
	Geraadpleegde boeken	376
	Naamregister	378

Inleiding

Wie waren de Covenanters?

'De geschiedenis van de Schotse Covenanters is een spannend en fascinerend relaas en allen die de gebeurtenissen willen volgen, die hierop aanstuurden en hieruit voortkwamen, zullen een groots beeld ontvangen van wat de Schotten in vroegere eeuwen kenmerkte.' Dit is het oordeel van John Lumsden in zijn boek *The Covenants of Scotland*. Veel schrijvers met hem hebben zich erop toegelegd om de strijd en het lijden van de Covenanters te beschrijven en nog steeds worden velen gegrepen door hun boeiende geschiedenis.

Wie waren de Covenanters en wat beoogden zij? Oorspronkelijk bestonden zij uit een aantal edellieden, die in 1557 een 'Band', een verbond, aangingen. In die tijd had de Hervorming, vooral door de arbeid van Patrick Hamilton, George Wishart en John Knox, veld gewonnen. Het was nodig om een dam op te werpen tegen de macht van Rome en Frankrijk, die zich hardnekkig verzetten tegen de toenemende protestantse invloed. Vandaar dat de 'Lords of the congregation', zoals deze edellieden werden genoemd, de krachten bundelden tot een 'Covenant', een verbond, om gezamenlijk te strijden voor de erkenning van de protestantse godsdienst. Hun streven had in zover succes dat niet lang daarna de Reformatie officiële erkenning verkreeg.

Nadat de confessie naar calvinistisch-presbyteriaal model in 1560 door het Parlement was bekrachtigd, kwam een ander gevaar opdoemen. De regering wilde de Schotse kerk aanpassen aan de bisschoppen-hiërarchie, zoals deze in Engeland gold. Ter bescherming tegen dit streven werd in 1580 het 'National Covenant', het nationale verbond, van kracht, dat waarborgen bevatte voor de handhaving van de presbyteriale kerkvorm. Omdat koning Jakobus VI dit stuk mede ondertekende, ging het als de 'King's Confession' de geschiedenis in.

Toen de overheid de bepalingen van dit nationale verbond met voeten trad en de bisschoppen toch invoerde, stuitte dit op een nationaal verzet, dat uitmondde in de vernieuwing van het Covenant van 1580. In 1638 werd dit nieuwe 'National Covenant' door alle rangorden van staat en kerk getekend en twee jaar later door het Parlement bekrachtigd. Sinds die tijd werden de voorstanders van de presbyteriale kerkregering Covenanters genoemd en maakte hun 'handvest' deel uit van de Schotse belijdenisgeschriften.

De Covenanters streefden in feite naar de volledige doorwerking van de beginselen van de Hervorming in het nationale leven. Hun ideaal was dat de theocratie of de Godsregering in Schotland gestalte zou krijgen. Vooral het Oude Testament was een bron van inspiratie, ook omdat het verbond-

maken bij het volk Israël meermalen voorkwam. John Knox projecteerde het voorbeeld van het oude bondsvolk op zijn vaderland, of zoals dr. P.J. Kromsigt het uitdrukt: 'Evenals God eenmaal met het volk van Israël een verbond had gesloten, zo maakte Hij nu ook een verbond met het Schotse volk als zodanig.'

Conflict met het huis van Stuart

Het ideaal, dat de Covenanters voor ogen hadden, werd steeds overschaduwd door het absolutisme van de regerende vorsten. Zij kwamen in conflict met de koning, vooral omdat deze zijn gezag ook wilde uitoefenen op het kerkelijk erf. Op deze wijze waren zowel kerk als staat aan zijn willekeur onderworpen. Hun strijd werd bepaald door een voortdurende botsing tussen hun idealen van de theocratie en de autocratische visie van de vorst. Hierbij ging het voornamelijk over de wijze van kerkregering. De democratische presbyteriale kerkvorm, gebaseerd op wettig verkozen kerkeraden en meerdere vergaderingen, stond haaks op de hiërarchie van de bisschoppen, die door de koning werden benoemd. De bisschoppen waren een doeltreffend machtsmiddel om vat te krijgen op de besluitvorming van de kerk. Behalve de kerkregering was ook de vorm van de eredienst in het geding. De anglicaanse liturgie werd door Knox en zijn opvolgers als 'idolatry' en 'roomse superstitie' bestempeld. De pressie van de koning om liturgie en prelaten naar Engels model in Schotland dwingend op te leggen, betekende de bron van verzet. Een wezenlijk punt vormde hierbij het feit dat de vrijheid van de kerk aan banden werd gelegd. Vanwege de achting voor de 'Kroonrechten van Christus' konden de Covenanters deze handelwijze nooit gedogen. Een conflict kon daarom niet uitblijven en de botsing tussen de koningsgezinden en de Presbyterianen bepaalde gedurende meer dan honderd jaar het gezicht van de natie.

Opzet van het boek

Bij de beschrijving van de gebeurtenissen hebben wij ons voornamelijk beperkt tot de jaren tussen 1660 en 1688, toen de strijd ontaardde in geweld en verdrukking. Om de achtergronden van dit lijden duidelijk naar voren te laten komen, was het ook nodig de tijd vóór 1660 te belichten. In het eerste hoofdstuk geven wij in de vorm van een proloog een beeldschets van de wijze waarop de Covenants gestalte kregen in het volksleven, om na een periode van bloei uiteindelijk over te gaan in een bloedige strijd van een kleine minderheid. In een tweetal bijlagen zijn overzichten opgenomen van de belangrijkste jaartallen en van bekende plaatsen uit de geschiedenis van de Covenanters. Wij hebben getracht een getrouw beeld te geven van het wel en wee van de Schotse kerk in deze veelbewogen tijd. Als titel kozen wij: *Naftali, een losgelaten hinde*, als een beeld van de lijdende gemeente van God. *Naftali* ontlenen wij aan het gelijknamige boek over de strijd in de begintijd, dat in 1667 anoniem verscheen, waarschijnlijk van de hand van Sir J. Stewart en J. Stirling. *Een losgelaten hinde* is de titel van een boek van Alexander Shields, dat een

verdediging behelst van de beginselen van de Covenanters. Het verscheen in 1687, eveneens anoniem.

Actualiteit

Wat is de actualiteit van de geschiedenis van de Schotse geloofshelden nu? Het ging hen om de bewaring van het erfgoed van de Reformatie. Als zodanig is er een duidelijke overeenkomst met het werk van Calvijn in Genève, met de strijd van de Hugenoten en met de wording van de Hollandse Republiek. Hun strijd had niets uit te staan met het fanatieke doperdom van een Jan van Leyden, maar ook niet met de antipolitieke passiviteit van een man als Menno Simons. Zij waren militant, in de goede zin des woords. De actualiteit van hun streven richt zich thans op de afbrokkeling van de identiteit van de protestantse staten ten gunste van het Europese eenheidsstreven. Meer dan ooit wordt de rol van de pauselijke stoel van Rome in dit integratieproces onderkend! De strijd van de Covenanters is een voorbeeld van wat zij ervoor over hadden om de leer en de praktijk van de Reformatie, zowel in de kerk als op het staatkundige vlak, te bevorderen en te handhaven.

Een ander aspect, dat de actualiteit van het werk van de Covenanters bewijst, is die van hun intense betrokkenheid op de uitbreiding van het Koninkrijk van Christus op aarde. Zij trokken zich niet terug met een 'boekske in een hoekske', maar lieten hun licht overal schijnen. De koninklijke bediening van Christus was hun even dierbaar als Zijn priesterlijk ambt. Toen aan Donald Cargill gevraagd werd waar al zijn strijd voor nodig was, daar de hemel toch zijn deel zou worden, gaf hij het veelzeggende antwoord: 'Wij willen God verheerlijkt zien op de aarde, hetwelk meer is dan in de hemel.' Treffend is in dit verband de tekst die de aanhef van de eerste Schotse confessie markeert: 'En dit evangelie des Koninkrijks zal in de gehele wereld gepredikt worden tot een getuigenis allen volken; en dan zal het einde komen.'

Tenslotte: de Covenanters hadden een duidelijke boodschap, gericht op de wereld. Hoe schoon verwoordt Rutherford in een brief aan de gemeente van Aberdeen zijn bewogenheid met verloren zondaren en zijn gedrevenheid om het gehele Schotse volk met het heil in aanraking te brengen. Gaarne willen wij ons inleidend woord met enkele fragmenten uit deze brief besluiten: 'Indien u al de onbekeerden uitsluit van de zichtbare stad van God, waarin dagelijks gehele menigten, in al de vier hoeken van Schotland, veel meer dan onze vaderen ooit aanschouwden, in Christus gedrongen worden, zullen zij dan niet overgegeven worden aan de leeuwen en beesten van het woud, namelijk aan de Jezuïeten, rondzwervende priesters en andere verleiders?' 'Ook kan het niet de goedkeuring des Heeren wegdragen om van de zichtbare kerk (het werkhuis van Christus' vrije genade, Zijn treknet) uit te sluiten al de onbekeerden, gedoopten en die zichtbaar tot het Verbond

der Genade behoren, zovelen als er in Groot Brittannië en in al de Gereformeerde kerken zijn; want zo sluit u hun de deur van des Heeren genadige roeping toe, omdat zij naar uw oordeel niet tot de zaligheid zijn uitverkoren...' 'Want hoe kan de Heere Egypte Zijn volk en Assyrië het werk Zijner handen noemen en al de heidenen... de koninkrijken onzes Heeren en van Zijn Christus, als u in het voetspoor van velen de kinderen en zovelen als u naar de aard der liefde niet als bekeerden kunt beschouwen, tot de heidenen rekent, die geen zichtbare aanspraak op of voordeel van Christus hebben? De kandelaar is zo min uw eigendom, als het huis; maar Christus bevestigt en bouwt de één en werpt de ander neer, naar Zijn vrijmacht. Wij beschouwen ons zelf in alle ootmoed als kinderen van Sion, het zaad van Christus (nochtans tevens als de voornaamste der zondaren)...' 'Wij beschouwen deze zichtbare kerk (hoe zwart ook en bezoedeld) als het hospitaal der kranken, kreupelen, verminkten en verdorden, waarover Christus als een Heere, Arts en Meester gesteld is. Wij wachten gaarne op hen die nog niet in Christus zijn, gelijk onze Heere ook op ons wachtte, zowel als op u.'

Deze bewogenheid en gedrevenheid van de Schotse Presbyterianen moge ook ons vandaag nog aanspreken!

Dordrecht, november 1991 L.J. van Valen

1. En het ganse volk stond in dit verbond

Verlost van de bisschoppendienst

'Na een lange winter en een nacht van doodsheid en duisternis, keerde de zon terug met een liefelijk nabijkomend licht en leven. De winter is voorbij, de plasregen is over, hij is overgegaan. De bloemen worden gezien in het land, de zangtijd genaakt, en de stem van de tortelduif wordt gehoord in ons land.'

Met weemoed in zijn hart schreef Alexander Shields deze woorden neer, toen zijn gedachten teruggingen naar de jaren dat de Heere de kerk van Schotland bezocht had met Zijn heil. Hij had het geroëp van Zijn ellendig en hulpeloos overblijfsel gehoord. De eerste zonnestralen van de nieuwe dag braken door het dikke wolkendek heen en veranderde het gezicht van het land. Het jaar 1638 betekende een nieuwe reformatie, een keerpunt in de bewogen Schotse kerkgeschiedenis.

Jarenlang moesten Gods kinderen zuchten onder het juk van de bisschoppen, die de kerk van de Kroonrechten van Christus wilden beroven. Als vazallen van de Stuart-vorsten probeerden zij het voortgaande werk van de Hervorming te verhinderen. Toen de grote reformator John Knox in 1572 de laatste adem uitblies, begon de worsteling om het behoud van de duur verworven vrijheid. In 1560 was de Reformatie officieel door het Parlement bekrachtigd en gold de nieuwe confessie zowel voor kerk als overheid als een bindende regel. De aangenomen kerkorde, het *Book of Discipline* (Boek der tucht) schakelde iedere vorm van heerschappij, zowel door de vorst als door bisschoppen, uit. Maar spoedig bleken ontbindende krachten hun invloed te laten gelden en werd de kerk geleidelijk beroofd van haar vrijheid. Een bisschoppenstelsel naar Engels model moest dienen om de invloed van de predikanten te beknotten. Zo werd Sions heiligdom ontluisterd door de Baäls van de prelatendienst en de Astorets van de liturgische gebruiken, die ook uit het buurland werden geïmporteerd. De getrouwe knechten van Christus, die als Israëls profeten opriepen om deze afgodsbeelden uit de tempel te verwijderen, werden verbannen of afgezet. Het Schotse 'Sanhedrin', de bisschoppenvergadering, moest de plaats innemen van de wettig verkozen Algemene Vergadering van de kerk.

Het genadejaar

Maar toen de nood op het hoogst was, kwam de redding! Het Schotse genadejaar luidde een nieuw tijdperk in voor land en volk. Robert Fleming brengt deze verandering als volgt onder woorden: 'Dat was een opmerkelijke tijd in 1638, toen de Heere veel van Zijn Geest uitliet aan Zijn volk en deze natie plechtig in een verbond trad. Velen die nu nog leven, zullen weten hoe

de harten van de mensen door het Woord en de inzettingen werden verlevendigd en opgewekt. Want toen eigende het volk zich de Heere toe en werd het zichtbaar door Hem ten eigendom gemaakt.'

Het was als in de dagen van Josia, toen het gehele volk van Israël 'een verbond maakte voor des Heeren aangezicht om de Heere na te wandelen en om Zijn geboden en Zijn getuigenissen en Zijn inzettingen met zijn ganse hart en met zijn ganse ziel te onderhouden, doende de woorden des verbonds, die in datzelve boek geschreven zijn.' Het Verbond (Covenant) dat in de dagen van de Reformatie, eerst in 1557 en twee jaar later in Perth, gemaakt was, werd nu weer vernieuwd. Knox schreef in zijn dagen: 'Onze vijanden kunnen getuigen hoe zuiver God de ware godsdienst onder ons heeft doen grondvesten. Wij belijden dat dit een kracht was van God gegeven! Omdat wij niet wijs in eigen ogen begeren te zijn, maar in de wetenschap dat onze wijsheid dwaasheid is voor God, leggen wij deze terzijde en volgen alleen wat Hem welbehagelijk is. In dit opzicht kunnen vijanden ons nooit doen bezwijken, zo lang wij hiervoor strijden, opdat het gezicht van de kerk van de apostelen voor de ogen en kennis van de mensen mocht worden teruggebracht. Hierin heeft onze God ons bekrachtigd, totdat het werk, zoals de wereld zien moge, volbracht zou worden.'

In 1638 ging de wens van John Knox in vervulling. De heerlijkheid van Sion verlichtte de gehele natie. De dorsvloer van de kerk werd gezuiverd van de bisschoppendienst en de roomse liturgische gebruiken. De kerk werd niet alleen vernieuwd naar de leer en praktijk van de apostelen, maar het gehele volk trad met de Allerhoogste in een verbond. Duizenden beloofden plechtig om op alle terreinen van het leven het erfgoed van de Hervorming te bewaren. Gods kinderen konden nu uitroepen: 'Gaat rondom Sion en omringt haar; telt haar torens; zet uw hart op haar vesting; beschouwt onderscheidenlijk haar paleizen, opdat gij het aan het navolgende geslacht vertelt' (Ps. 48:13-14).

Samuel Rutherford schreef in één van zijn beroemde brieven aan de vervolgde zusterkerk van Ierland: 'Want de Heere verblijdt Zich over ons in dit land, gelijk de bruidegom vrolijk is over zijn bruid. Hij heeft de naam van Schotland veranderd, zodat men ons thans niet meer noemt de "Verlatene", noch de "Verwoeste", maar ons land wordt genoemd "Chephzibah" en "Beüla", want de Heere heeft een lust aan ons en dit land heeft Hij Zelf getrouwd (Jes. 62:4)... De Kanaäniet is verdreven uit het huis des Heeren; geen beest is er overgelaten op geheel de heilige Berg des Heeren, om te beschadigen... Onze tweede tempel bestaat niet uit tichelsteen, noch uit leem, noch uit het vervloekte hout van Babel, maar onze vorstelijke Koning bouwt Zijn huis geheel als een paleis van gehouwen stenen; het is de woning des Heeren...'

De heerlijkheid van Schotlands tweede tempel was groter dan die ten tijde van de Hervorming, omdat Christus Zijn glans in het midden van Zijn gemeente op een buitengewone manier in de middelen van Zijn genade

uitstraalde. Met blijdschap kon Rutherford vermelden dat 'onze koninklijke en vorstelijke Koning Jezus op Zijn wit paard door Schotland rijdt. Het besluit van Sions verlossing, hetwelk voor de troon goedgekeurd en verzegeld is geworden, is thans rijp en zal baren, namelijk de val en de ondergang van het zwarte rijk en van de troon van de antichrist in deze koninkrijken. De Heere heeft een begin gemaakt, Hij zal ook een einde maken. Wie heeft ooit zulks gehoord? Eer Schotland barensnood had, heeft zij gebaard, eer haar smart overkwam, zo is zij van een knechtje verlost' (Jes. 66:7,8).

De Covenanters begonnen vol vuur aan hun lang gekoesterde idealen gestalte te geven. Zij slaagden er met Gods hulp in de muren van het Jericho van de gehate bisschoppen te laten vallen. Een tijd van zuivering en opbloei brak aan en koning Karel I moest met lede ogen aanzien dat zijn land zich massaal verzette tegen zijn politiek. Toch moest ook voor die tijd gelden: 'Uw heilig volk heeft het maar een weinig tijds bezeten.' De heerlijkheid van de tweede Reformatie was van korte duur. Tweedracht in eigen gelederen en verkeerde besluiten waren er de oorzaak van dat de Heere met Zijn Geest week. 'Helaas! hoe is de nacht ingetreden, want de Heere heeft in toorn het aangezicht van Sion met een donkere wolk bedekt. Moeten wij nu niet zeggen, nadat in deze dagen het land in een verbond met de Heere trad, wat een plechtige uitstorting van de Geest toen gezien werd, wat voor een overvloedige oogst als vrucht van het evangelie wij toen aanschouwden, zodat wij met recht kunnen zeggen dat duizenden zielen tot Christus werden gebracht?...'

Het Schotse volk verliet zijn eerste liefde en werd uiteindelijk ontrouw aan de dure eed, die zij de God des Verbonds gezworen hadden. Zijn heilig Verbond werd bezoedeld door het te hulp roepen van de vleselijke arm, toen de vijanden het land omringden. Nadat Karel I het volk weer onder zijn juk probeerde te brengen, gaf de Heere verlossing. Maar toen de kerk en de overheid de deur openstelden voor de kwaadwillige overtreders van het Covenant, om hen belangrijke ambten in de staat en in het leger toe te staan, werd Gods Geest bedroefd. Helaas merkten weinigen, ook onder Gods ware knechten, de werkelijke 'oorzaken van Gods toorn' op. De getrouwe wachters riepen het volk op tot wederkeer. Zij waarschuwden in 1650 door erop te wijzen dat een 'grof atheïsme en onwetendheid van God en van Zijn Woord en werken onder een groot deel van de inwoners van het land is te zien, wat van dien aard is, dat noch wet noch evangelie, noch de meest getrouwe en noodzakelijke punten van de waarheid door vele duizenden verstaan of gekend worden.' Behalve een grove verkrachting van Gods wet noemden zij 'de verachting en verwerping van Jezus, zoals Hij in het evangelie wordt aangeboden.'

Een tijdperk van vervolging

Veler ogen waren verblind, toen de zoon van Karel I, koning Karel II, in

Het martelarenmonument in het Greyfriars kerkhof.

Het tekenen van het Covenant.

1651 het Verbond bezwoer en zich zogenaamd bij de Covenanters aansloot. Zij onderkenden zijn huichelachtig gedrag niet, maar haalden hem in 1660 na jaren van ballingschap met vreugde binnen. Toen zijn masker afviel was het te laat. Met behulp van enkele geveinsde vazallen probeerde hij het volk aan zijn eigen willekeur te onderwerpen. Als een tiran handelde hij met Schotland en stelde alles in het werk om de Reformatie ongedaan te maken.

De trouwe predikanten werden afgezet en een tijdperk van vervolging brak aan. Van 1660 tot 1688 zuchtte Sion onder het juk van haar onderdrukkers. Steeds meer huichelaren, die met de koning heulden, kwamen openlijk voor de dag en uiteindelijk bleef nog maar een klein overblijfsel het nationale Verbond trouw. Velen offerden hun leven op voor de 'Kroonrechten van hun Verlosser'. Als een 'losgelaten hinde' werd de overgebleven kudde door de dragonders voortgejaagd. Naftali gaf echter 'schone woorden' (Gen. 49:21). Omringd door haar onderdrukkers in de woestijn, bleef zij haar banier trouw. Wetten of zware vervolgingen konden niet verhinderen dat de getrouwen onder de open hemel de instellingen van hun Koning gehoorzaamden. De veldpredikers lieten in de dalen de evangeliebazuin horen. Naftali was volgens Shields 'het recht en het bezit van de worstelende stam van Israël, de vervolgde getuige van Christus, waarop een ieder nu loert.' En in dit verband verwijst hij naar het 'testament' van Mozes in Deuteronomium 33:23: 'En van Naftali zeide hij: O Naftali, wees verzadigd van de goedgunstigheid en vol van de zegen des Heeren; bezit erfelijk het westen en het zuiden.' Was Schotland niet op dezelfde plaats gelegen als destijds het erfdeel van de stam van Naftali, 'op de hoge plaatsen van het veld'? Was het geen 'losgelaten hinde' achtervolgd door de 'wrede jagers'? Losgelaten tot een prooi voor de vijanden van Sions Koning, maar tevens losgelaten en overgegeven aan de 'barmhartigheid van de Machtige Jakobs.' En ondanks alle verdrukking ontkomen als een 'vogel uit de strik van de vogelvanger.' Naftali, een getuige van God voor Kroonrechten' de Kro van Christus, het Hoofd van de Kerk. Zo gaf zij 'schone woorden', 'tot de eer en de waardigheid van de Kroonrechten van haar koninklijke Meester en voor de dierbare vrijheden, waarmee Hij Zijn bruid en kinderen heeft begunstigd.' Zo bleef het overblijfsel trouw aan de Verbonden die het land eenmaal gezworen had en nu ontrouw geworden was. En hun Meester verliet hen niet, maar kwam op Zijn tijd terug als 'een ree of een welp der herten op de bergen van Bether.'

De bevrijding

Als een 'losgelaten hinde' werden de Covenanters voortgejaagd, totdat de tijd van de verlossing aanbrak. Het jaar 1688 betekende de bevrijding van de Schotse kerk van de tirannieke banden van de koningen van het huis van Stuart. Het was de Hollandse stadhouder Willem III die de landen aan de andere kant van de Noordzee te hulp kwam. Hij was het genadige instrument tot verlossing van het arme Schotse volk. Met 600 schepen stak

hij de zee over om het Britse rijk bij te staan in de strijd tegen de macht van de roomse kerk. Met de woorden 'Je maintiendrai', ik zal handhaven, in het vizier, kwam deze godvruchtige Hollander van het huis van Oranje ook de losgelaten Naftali te hulp. De bestemde tijd brak aan, dat de banden van de slavernij van het prelatendom eindelijk werden losgemaakt, zodat Sion zich weer kon verheugen in de zuivere instellingen van de dienst des Heeren. De verbannen predikanten keerden naar hun achtergelaten kudden terug, toen de vrijheid voor de kerk werkelijkheid werd.

Op het Greyfriars-kerkhof in Edinburgh staat het martelaren-monument, dat de voorbijgangers een halt toeroept, om een ogenblik stil te staan bij hen die voor de zaak van het Covenant hun bloed gaven. Velen gaven in de jaren die liggen tussen 1660 en 1688 hun leven voor de goede zaak. Op hetzelfde kerkhof tekenden op 28 februari 1638 vele edelen, predikanten en burgers 'het schone perkament', het nationale Verbond, dat een nieuw tijdperk voor de Schotse natie inluidde. Sommigen schreven met bloed achter hun namen: 'Tot in de dood', uiting gevend aan hun begeerte om voor dit Verbond te strijden, al moesten zij hun leven ervoor geven. Zij streden voor een rechtvaardige zaak. 'For Christ' Crown and Covenant', 'voor Christus' Kroon en Verbond'. En het monument op het oude kerkhof getuigt nog van hun moed en geloof:

'Standvastig, onwrikbaar, vurig en getuigend,
Voor de rechten van Christus, hun Koning.'

2. *De twee koninkrijken*

De dageraad van de Hervorming

'Hoe lang, o Heere, zal de duisternis dit koninkrijk bedekken. Hoe lang zult U deze tirannie van mensen verdragen? Heere Jezus, ontvang mijn geest.' Dit waren de laatste woorden van Patrick Hamilton, toen hij op 28 februari 1528 de marteldood stierf. Hij was de eerste bloedgetuige voor de zaak van de Reformatie in Schotland. Het vuur maakte een einde aan zijn leven, maar niet voor niets getuigden zijn vijanden dat 'de rook van de brandstapel van Hamilton al degenen die er de reuk van gehad hebben met ketterij heeft besmet.'

Al spoedig na het aanbreken van de dageraad van de Hervorming in Duitsland, bereikte de leer van Luther ook de kusten van het Britse eiland. Patrick Hamilton, een jeugdig geestelijke van adellijke afkomst, moet Luther en Melanchton al in 1526 in Wittenberg hebben ontmoet. John Knox getuigt in zijn *Geschiedenis van de Reformatie in Schotland* dat het 'God in Zijn grote barmhartigheid behaagde om in het jaar 1527 Zijn dienstknecht Master Patrick Hamilton te verwekken, met wie onze geschiedenis een aanvang neemt.' Het was de eerste aanval op het pauselijk bolwerk in Schotland. James Beaton, de aartsbisschop van St. Andrews, probeerde deze eenzame getuige het zwijgen op te leggen, wat hem uiteindelijk gelukte. De stem van de eenzame bloedgetuige hield wel op, maar het zaad dat hij gestrooid had, kon niet meer verstikt worden.

Nergens in Europa was de kerk zo vervallen als in Schotland. De onkunde, zowel onder het volk als onder de geestelijkheid, was bijzonder groot. De priesters wisten bij hun ordening soms amper het alfabet op te noemen en als zij de mis bedienden, waren zij vaak 'nog niet uitgeslapen van hun laatste uitspattingen.' Zij onderscheidden zich over het algemeen door zedeloosheid in leven en gedrag. Hamilton had onbeschroomd de uitwassen en misstanden aan de kaak gesteld, maar hiertegenover ook de Bijbelse boodschap van wet en genade laten klinken. Veler ogen gingen open voor de kerkelijke misstanden en langzaam maar zeker begon de Hervorming wortel te schieten.

De gehate James Beaton stierf in 1539 en werd opgevolgd door zijn neef David Beaton, die als kardinaal dezelfde radicale lijn tegen de 'ketters' voortzette. Inmiddels had koning Hendrik VIII van het buurland de band met de roomse stoel verbroken, al was het niet uit sympathie tegenover de leer van Luther. Zijn pogingen om ook Schotland los te maken van het pauselijk juk en de invloed van Frankrijk te keren hadden geen resultaat. Het Schotse vorstenhuis van Stuart bleef met hart en ziel de moederkerk trouw, ook nadat Jakobus V in 1542 stierf. Zijn vrouw Mary van Lorraine

George Wishart.

Het kasteel van St. Andrews.

John Knox.

behoorde tot de beruchte Franse familie De Guise, de gezworen vijanden van de Hugenoten. Vooral nadat zij als regentes optrad voor haar minderjarige dochter Mary, werd de band met de Fransen nog meer verstevigd en scheen Rome geheel verzekerd van zijn macht in het Schotse koninkrijk. De vervolging tegen de protestanten nam steeds meer in hevigheid toe. De graaf van Arran was nog regent toen de felle bloeddorstige Beaton George Wishart in 1546 voor het kasteel van St. Andrews liet verbranden. Wishart had de zaak van Christus door zijn prediking en godzalige wandel zeer bevorderd. Vol van zelfverloochening volgde hij zijn Meester, al moest hij zijn kleren aan de armen afstaan, de pestlijders in Dundee bijstaan en het evangelie verkondigen. Zodoende won hij de harten van het eenvoudige volk dat zijn woorden indronk. Vrijmoedig getuigde hij ook op de brandstapel van de liefde tot zijn Heiland. Beaton keek met genoegen uit het venster van het kasteel naar de vlammen die het lichaam van de getrouwe martelaar verteerden. Misschien hoorde hij de profetische woorden die hij voor zijn dood uitsprak: 'Dit land zal verlicht worden met het licht van het evangelie van Christus, zo helder als het nooit eerder, in welk land ook, sinds de dagen van de apostelen geweest is.'

John Knox, de grote reformator

De dood van Wishart verwekte grote opschudding in St. Andrews en het land. De haat tegen Beaton kende geen grenzen meer. Niet lang daarna werd hij vermoord en zijn lijk aan het volk vertoond, vanuit hetzelfde venster vanwaar hij het vonnis aan de vrome Wishart had zien voltrekken. De moordenaars, die door andere motieven gedreven werden dan uit ijver voor de zaak van de Hervorming, namen hun intrek in het kasteel. Een aantal protestanten voegde zich bij hen en stichtte de eerste vrije gemeente. John Rough preekte als eerste voor dit gezelschap en spoedig hierna werd John Knox aangewezen om niet alleen deze gemeente te dienen, maar ook om de 'uitbreiding van het Koninkrijk van Christus' te bevorderen. Zijn werk als reformator van Schotland begon. In de parochiekerk van St. Andrews hield hij zijn eerste openbare preek, waarin hij niet alleen de leer van de rechtvaardiging uiteenzette, maar ook luid en duidelijk de wezenlijke verschillen tussen het Rijk van Christus en dat van de antichrist aanwees. 'Maar voordat hij de verdorvenheden van het pausdom begon te tonen, beschreef hij de ware Kerk en toonde de ware merktekenen waarop deze gebouwd is en waarom zij een pilaar der waarheid is...' 'Ik heb tegen de Satan gevochten, die gereed is om ons te bestormen, ja, ik heb gestreden tegen de geestelijke goddeloosheid in hemelse zaken en ik heb gezegevierd.' Een boute uitspraak uit de mond van de Schotse hervormer. Het was geen hoogmoed die hem tot deze woorden aanzette, want zijn werk getuigde juist van diepe vernedering en steile afhankelijkheid van zijn Zender. Het was een onverschrokken moed en heilige ijver die hij aan de dag legde. 'De ijver van Uw huis heeft mij verteerd', was ook op hem van toepassing. Knox werd de

grote 'tempelreiniger', die meer dan de andere hervormers doortrok om de vervallen kerk te zuiveren van de smetten van de 'idolatry', het afgodische roomse Babel en terug te voeren naar de Bijbelse praktijk van de eerste christengemeente. Hij had niet alleen oog voor de 'onbevlekte bruid van Christus', zoals hij de zichtbare kerk noemde, maar zijn werk richtte zich op het gehele volk. Zijn motto was: 'Geef mij Schotland' en hij zou niet rusten totdat de banier van Christus over de gehele natie werd verheven. En evenals Wishart werd hij ondersteund door een profetische ingeving, die hij later als volgt uitdrukte: 'Wat ik voor mijn land geweest mag zijn, al zal deze eeuw het niet verstaan, de eeuwen die volgen zullen van deze waarheid getuigen.' John Knox legde het fundament waarop anderen konden voortbouwen.

Mary de Guise, geschokt door de dood van kardinaal Beaton, vroeg Frankrijk om hulp. In juli 1546 naderde een Franse vloot St. Andrews en nam het kasteel na een maandenlange omsingeling in. Nu kwam Knox op de galeien terecht. Een tijd van beproeving brak aan, maar zijn geloof in de trouw van God bleek ongeschokt. En als hij van achter de galeiriemen de toren van de parochiekerk van St. Andrews zag, wist hij dat de Heere zijn mond ook daar weer zou openen. Hendrik II van Frankrijk liet drie jaar later de gevangenen los en Knox ontweek naar Engeland, waar het protestantisme inmiddels vaste grond gekregen had. De jonge koning Eduard VI benoemde Knox tot één van zijn adviseurs om de Hervorming meer gestalte te geven. Knox kon zich echter moeilijk verenigen met de overgebleven ceremoniën en het bisschoppenstelsel dat de Engelse hervormer Cranmer en de zijnen wilden handhaven. Het kwam vooral tot een openlijk conflict in de Engelse vluchtelingengemeente in Frankfort, waar Knox zich verzette tegen de in zijn ogen verroomste liturgie.

Knox was een voorstander van een radicale aanpak van het reformatiewerk. Hierin werd hij des te meer bevestigd tijdens zijn verblijf in Genève, waar hij kennis maakte met de 'meest volmaakte school van Christus op aarde sinds de tijd van de apostelen.' Tussen hem en Calvijn ontstond een nauwe vriendschapsband en hartelijke vereniging in de leer en kerkregering, zoals die in Genève werden gepraktiseerd. Het was zijn stellig voornemen om naar het model van de stad van Calvijn zijn werk in Schotland voort te zetten. Hij zou niet rusten totdat zowel kerk als overheid zouden buigen voor de rechten van Christus, als de Koning van alle natiën en het Hoofd van Zijn Kerk. Het volk Israël was voor Knox een sprekend voorbeeld van een theocratie, waarbij de Goddelijke wet het hoogste gezag uitoefent.

De jaren tussen 1547 en 1559 worden gerekend tot de meest belangrijke in de bewogen geschiedenis van Schotland. Langzamerhand werden de krachten gebundeld die uiteindelijk leidden tot de zegepraal van de Reformatie. Hoewel Knox nog geen kans zag om zijn ballingschap te beëindigen, werd de weg gebaand tot de uiteindelijke overwinning van de Reformatie in het land. De protestantse aanhang werd vooral versterkt onder de hoge adel, waaronder een aantal zich verenigde om tot een

daadwerkelijk verzet te komen tegen de macht van Frankrijk en van Rome. De toestand in Engeland onder het gehate bewind van de 'bloedige' Mary Tudor, die vele getrouwe getuigen naar het schavot bracht, was voor hen een afschrikwekkend voorbeeld van de ware aard van het pauselijk juk en ook de ontwikkelingen in Frankrijk vervulden hen met grote zorg.

De protestantse edelen richtten in 1555 een dringend verzoek aan Knox, die in Genève verbleef, om naar Schotland terug te keren. In de winter ontmoette Knox in Dun, in het graafschap Mearns, enkele edelen, waaronder John Erskine of Dun, voor wie hij preekte en 'de tafel van de Heere Jezus' bediende. In deze streek had Wishart het zaad van het evangelie al gezaaid en Knox mocht nu de vruchten oogsten. Het werd slechts een kort verblijf, want vanwege de veiligheid vertrok hij weer naar Genève. Maar desondanks voelden Erskine en zijn medestrijders zich meer dan ooit toegerust om voor de zaak van de Hervorming te strijden. In 1556 vormden zij het eerste Schotse Covenant of de 'Band of Dun'. Al is van dit Covenant of Verbond geen document bewaard gebleven, volgens Knox was hun drijfveer om de roomse afgoderij (idolatry) te weren en 'zich te verbinden om met al hun krachten de ware prediking van het evangelie van Jezus Christus te handhaven, als God hun predikers en gelegenheid zou geven.'

Het eerste 'Covenant'

Een jaar later schreven enkele edelen weer een brief aan John Knox met het verzoek zo spoedig mogelijk naar Schotland over te komen. Zij worden de 'Lords of the Congregation' genoemd, omdat zij de zaak van de vernieuwde gemeente van Christus in Schotland wilden bepleiten. Dit viertal sloot op 3 december 1557 de 'Godly Band of Covenant', het eerste officiële Verbond dat in Edinburgh bekrachtigd werd. 'Wij, die bemerken hoe dat de Satan in zijn dienaren, de antichristen van onze tijd, wreed raast en het evangelie van Christus en Zijn gemeente zoekt te verstoren en teniet te doen, behoren naar onze dure plicht voor de zaak van onze Meester, zelfs tot in de dood, te strijden, zijnde zeker van de overwinning in Hem...' Het zaad van het evangelie was in hun land gezaaid en de vruchten waren hier en daar zichtbaar, maar de vorst der duisternis stelde alles in het werk om deze tere plantjes te overwoekeren en uit te roeien. Was het niet nodig om met Gods hulp te bevorderen dat het evangelie zijn vrije loop zou mogen hebben? Vandaar dat zij met een eed voor het aangezicht des Heeren zwoeren om voor de Naam en zaak van de Koning der Kerk hun goederen en zelfs hun leven op te offeren.

Onder het bewaard gebleven Covenant prijken de namen van de graven Argyle, Glencairn, Morton, Archibald Lord Lorne en John Erskine of Dun. Zij handelden volgens Knox uit een 'Goddelijke dorst en begeerte voor het evangelie.' Met dit Covenant werd de basis gelegd voor de opbouw en uitbreiding van de Schotse Gereformeerde kerk. Nu begon de strijd tegen de roomse macht en tirannie pas goed en menselijk gezien was het aan de

De 'Godlie Band' van 1557. Het eerste Covenant.

John Knox preekt in St. Andrews.

'Lords of the Congregation' te danken dat de Reformatie in Schotland zegevierde, al waren niet alle Lords bezield met een heilige en onbaatzuchtige ijver voor de dienst van God.

Het Verbond van de edelen was nog maar een pril begin dat aanvankelijk weinig succes had. Zij konden niet voorkomen dat het jaar daarop Walter Mill in St. Andrews ter dood werd gebracht. Hij was de laatste martelaar die in Schotland voor de zaak van de Hervorming het leven liet. De 82-jarige Mill liet op 28 april 1558 een vrijmoedig getuigenis achter, waarin hij het volk vermaande om van de 'leugens van bisschoppen, ambten, monniken en de rest van de sekte van de antichrist' afstand te nemen en 'alleen de toevlucht te nemen tot Jezus Christus en Zijn genade.' De reactie van de 'Lords' was dat zij zich begonnen te wapenen en daadwerkelijk de strijd tegen de roomse macht aanbonden. In het Parlement brachten zij hun grieven naar voren en eisten dat de macht van Frankrijk gebroken zou worden. Inmiddels was het bloedige schrikbewind van Mary in Engeland beëindigd en haar opvolgster Elisabet was de Reformatie welgezind. In maart 1559 kwam de eerste provinciale synode in Edinburgh bijeen. De stad Perth koos voor de 'Lords' en opende spoedig de poorten voor Knox, die hier zijn beroemde preek hield over de 'idolatry' van de roomse kerk. Toen een priester als protest de mis wilde bedienen en een jongen met een steen een beeld raakte, betekende dit het sein voor een algemene beeldenstorm.

Knox preekte hier en daar in de omgeving en zag ook Gods belofte vervuld dat hij opnieuw zijn mond mocht opendoen in de oude parochiekerk van St. Andrews. Dankbaar schreef hij over deze gebeurtenissen. 'Tot nu toe heeft God de roem van Zijn lieve Zoon onder ons bevorderd. O, dat mijn hart toch dankbaar kon zijn voor de uitnemende zegen van mijn God. De langdurige dorst van mijn ellendig hart wordt overvloedig gelest en dat boven verwachting. Want veertig dagen en langer heeft God mijn tong in mijn vaderland gebruikt tot betoning van Zijn heerlijkheid. Wat er nu ook zal volgen betreffende mijn eigen wrak van een lichaam, Zijn heilige Naam zij geprezen. De dorst van de armen, zowel als die van de adel is wonderlijk groot. Dit geeft mij de troost dat Christus Jezus hier in het noorden, in het uiterste der aarde, een tijd lang zal triomferen.'

De 'Lords of the Congregation' grepen deze gebeurtenissen aan om een leger te verzamelen. Een wapenstilstand moest in afwachting van het komende Parlement een voorlopige vrede afdwingen. Het Covenant van Perth versterkte de zaak van Knox en de zijnen nog meer, maar de kroon wilde niet wijken. Het verzet nam steeds meer toe en de protestanten bleken aan de winnende hand, vooral toen Knox in juli 1559 in Edinburgh zijn intrek nam en in de St. Giles kerk preekte. Steeds meer bleek dat Mary van Lorraine als vazal van de Franse koning op allerlei slinkse manieren haar macht zocht te handhaven. Op haar sterfbed verklaarde zij met tranen dat haar enige hoop de verdienste van Christus was en ontbood zij zelfs de

De 'Godlie Band' van 1557. Het eerste Covenant.

John Knox preekt in St. Andrews.

'Lords of the Congregation' te danken dat de Reformatie in Schotland zegevierde, al waren niet alle Lords bezield met een heilige en onbaatzuchtige ijver voor de dienst van God.

Het Verbond van de edelen was nog maar een pril begin dat aanvankelijk weinig succes had. Zij konden niet voorkomen dat het jaar daarop Walter Mill in St. Andrews ter dood werd gebracht. Hij was de laatste martelaar die in Schotland voor de zaak van de Hervorming het leven liet. De 82-jarige Mill liet op 28 april 1558 een vrijmoedig getuigenis achter, waarin hij het volk vermaande om van de 'leugens van bisschoppen, ambten, monniken en de rest van de sekte van de antichrist' afstand te nemen en 'alleen de toevlucht te nemen tot Jezus Christus en Zijn genade.' De reactie van de 'Lords' was dat zij zich begonnen te wapenen en daadwerkelijk de strijd tegen de roomse macht aanbonden. In het Parlement brachten zij hun grieven naar voren en eisten dat de macht van Frankrijk gebroken zou worden. Inmiddels was het bloedige schrikbewind van Mary in Engeland beëindigd en haar opvolgster Elisabet was de Reformatie welgezind. In maart 1559 kwam de eerste provinciale synode in Edinburgh bijeen. De stad Perth koos voor de 'Lords' en opende spoedig de poorten voor Knox, die hier zijn beroemde preek hield over de 'idolatry' van de roomse kerk. Toen een priester als protest de mis wilde bedienen en een jongen met een steen een beeld raakte, betekende dit het sein voor een algemene beeldenstorm.

Knox preekte hier en daar in de omgeving en zag ook Gods belofte vervuld dat hij opnieuw zijn mond mocht opendoen in de oude parochiekerk van St. Andrews. Dankbaar schreef hij over deze gebeurtenissen. 'Tot nu toe heeft God de roem van Zijn lieve Zoon onder ons bevorderd. O, dat mijn hart toch dankbaar kon zijn voor de uitnemende zegen van mijn God. De langdurige dorst van mijn ellendig hart wordt overvloedig gelest en dat boven verwachting. Want veertig dagen en langer heeft God mijn tong in mijn vaderland gebruikt tot betoning van Zijn heerlijkheid. Wat er nu ook zal volgen betreffende mijn eigen wrak van een lichaam, Zijn heilige Naam zij geprezen. De dorst van de armen, zowel als die van de adel is wonderlijk groot. Dit geeft mij de troost dat Christus Jezus hier in het noorden, in het uiterste der aarde, een tijd lang zal triomferen.'

De 'Lords of the Congregation' grepen deze gebeurtenissen aan om een leger te verzamelen. Een wapenstilstand moest in afwachting van het komende Parlement een voorlopige vrede afdwingen. Het Covenant van Perth versterkte de zaak van Knox en de zijnen nog meer, maar de kroon wilde niet wijken. Het verzet nam steeds meer toe en de protestanten bleken aan de winnende hand, vooral toen Knox in juli 1559 in Edinburgh zijn intrek nam en in de St. Giles kerk preekte. Steeds meer bleek dat Mary van Lorraine als vazal van de Franse koning op allerlei slinkse manieren haar macht zocht te handhaven. Op haar sterfbed verklaarde zij met tranen dat haar enige hoop de verdienste van Christus was en ontbood zij zelfs de

belangrijkste helper van Knox, John Willock, maar het kwam niet openbaar dat zij haar oude geloof wilde afzweren. Nu was de macht van Frankrijk voorlopig gebroken. De Heere had vervuld wat Knox kort tevoren neerschreef: 'Daar wij geen tegenstand kunnen bieden, doen wij niets anders dan rond Jericho gaan en de bazuinen blazen, waar God ons de kracht geeft, in de hoop op Zijn overwinning door Zijn kracht alleen.'

Het Parlement bekrachtigt de Hervorming

In augustus 1560 vergaderde het Parlement in de hoofdstad. De invloed van de protestanten was zo groot dat de hervormers hun geloofsbelijdenis mochten voorlezen. En op 17 augustus werd deze eerste belijdenis met een grote meerderheid aangenomen en bekrachtigd. De roomse bisschoppen werden afgezet en de eerste General Assembly, de Algemene Vergadering van de Schotse kerk, kwam bijeen. De oude Lord Lindsay kon in het Parlement zijn tranen niet bedwingen toen de confessie werd voorgelezen. Hij stond op en verklaarde dat hij met Simeon kon zeggen: 'Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede naar Uw Woord, want mijn ogen hebben Uw zaligheid gezien.' En Knox dankte in het bijzijn van de 'Lords' de Almachtige in een speciale dienst in de St. Giles, 'voor Zijn barmhartige verlossing.' De gemeente van Christus was bevrijd uit de strik van de vogelvanger van Rome. De roomse 'idolatry' moest wijken voor het evangelie van Christus. De kerk van de Hervorming was de nationale kerk geworden, onder de hoge bescherming van de overheid.

Wat voor wonderlijke veranderingen hadden zich binnen korte tijd in Schotland voltrokken! De kerken waren ontdaan van beelden, kruisen en relikwieën. Het licht van de waarheid begon langzaam over de bergen en dalen op te gaan. De Reformatie had nu gezegevierd, maar het was duidelijk dat de protestanten nog maar aan het begin stonden. Zij beschikten slechts over een handjevol predikanten. De meeste kerkgebouwen stonden nog in dienst van de roomse godsdienst en het overgrote deel van het volk verkeerde nog in een volslagen duisternis. Het eerste *Book of Discipline* (Boek der tucht) werd aangenomen en diende vooral om de organisatie van de nieuw gevestigde kerk vaste vorm te geven. Knox besefte dat er meer nodig was dan de morele steun van de adel. De kerk was gezuiverd van de roomse zuurdesem, maar eigenlijk zonder bezittingen en daarom ook niet in staat om predikanten te onderhouden. In een preek over Haggaï riep hij de edelen op om Gods huis niet woest te laten, maar om de tempel te bouwen, opdat ook van de kerk in Schotland gezegd kon worden dat de heerlijkheid van haar huis groot is. Zonder stoffelijke ondersteuning zou het werk van de Hervorming geen voortgang kunnen vinden.

De hoopvolle gebeurtenissen kregen spoedig een wending, toen de jonge koningin Mary Stuart na de dood van haar moeder, Mary de Guise, als achttienjarige troonopvolgster in augustus 1561 de poorten van Edinburgh binnen reed en haar intrek nam in het Holyrood house. Zij was aan het hof

van de Franse koning opgevoed en had meermalen protestanten zien verbranden. De moeilijkheden kwamen al gauw toen weldra bleek dat Mary niet van zins was om de besluiten van het Parlement tot invoering van de protestantse godsdienst te erkennen. Toen op de tweede General Assembly Maitland van Lethington de onwettigheid van de vergadering naar voren bracht, daar de toestemming van de koningin ontbrak, klonk het vastberaden antwoord van Knox: 'Neem van ons de vrijheid van vergadering weg, dan wordt ons de vrijheid van het evangelie ontnomen, want hoe zouden zonder vergaderingen een goede orde en eenheid in de leer gehandhaafd kunnen worden?' Wel was het nodig dat de overheid de kerk erkent en beschermt; de kerk wordt echter niet geregeerd door de staat omdat Christus haar Hoofd is.

Knox ergerde zich aan de traagheid van het Parlement om het *Book of Discipline* te bekrachtigen. Ook onder de protestantse edelen rezen bezwaren tegen de wijze van kerkregering zoals dit boek aangeeft. Het deed radicaal afstand van het bisschoppenstelsel en was democratisch en presbyteriaal van opzet. De gemeente had het volle recht om predikanten te beroepen en ouderlingen en diakenen te verkiezen. Als zodanig was de praktijk in Schotland geheel tegengesteld aan de episcopaalse kerkvorm in het buurland. De basis van de jonge kerk van Schotland kan als volgt worden samengevat: 'Eén is uw Meester en gij zijt allen broeders.' Juist dit eenvoudige Bijbelse kenmerk zette bij velen kwaad bloed en niet in het minst bij de hooghartige Mary Stuart, nog afgezien van haar verbondenheid met de roomse leer. Nooit zou zij toestaan dat de macht van Parlement en kerk haar politiek zou dwarsbomen.

In conflict met koningin Mary

Toen de koningin het Parlement samen riep, gaf zij dadelijk te kennen dat zij het vredesverdrag van juli 1560 en de invoering van de protestantse godsdienst niet zou bekrachtigen. Maar als deze besluiten niet geldig waren, stonden de protestanten buiten de wet. Knox was met stomheid geslagen toen hij hoorde dat de protestanten zich tijdens dit Parlement door Mary lieten ompraten. Hoe konden zij zich zo slaafs aan deze jonge en wufte vorstin onderwerpen? Hoe werden zij door eigenbelang aangezet, ten koste van de zaak van Christus? Wat kwam er terecht van hun verbondseden die zij meermalen in de verschillende Covenants hadden bekrachtigd? De twist tussen hem en de graaf van Moray over dit punt liep zo hoog dat zij in een breuk eindigde. Mary was diens halfzuster, die hij niet openlijk wilde afvallen! Het vlees bleek sterker dan de geest. De godsvrucht van Moray was onmiskenbaar, maar hij toonde geen kracht om ten koste van zijn positie de politiek van Mary tegen te werken.

Knox was niet van zins één handbreed voor de vorstin te wijken. Dit lag geheel in de lijn van zijn opvattingen over de verhouding van vorst en volk. Hoewel hij erkende dat de vorst bij de gratie van God regeert en dat zijn

onderdanen gehoorzaamheid verschuldigd zijn, verwierp hij de opvatting dat deze gehoorzaamheid onbeperkt was. Hij vond het billijk dat het volk bij een tiranniek bestuur de vorst tot de orde riep en in het laatste geval afzette. Hierin ging hij verder dan zijn vriend Calvijn, die het recht van opstand alleen wilde beperken tot de lagere overheden. Hierbij kwam dat Knox enigszins afwijzend stond tegenover een vrouwenregering, vooral als deze bepaald wordt door lichtzinnigheid en ijdele waan. Nu kon Mary in het beruchte boek van Knox over de *The first Blast of the Trumpet against Monstrous Regiment of Women* haar beeld geheel terugvinden. Kennelijk was het dit boek dat in haar een onuitroeibare haat tegen de Schotse reformator verwekte. Knox was een grote bedreiging voor haar positie en zij stelde dan ook alles in het werk om haar gezag te vergroten en de protestanten monddood te maken.

Op de eerste zondag na haar terugkeer liet Mary in de koninklijke kapel de mis bedienen. Knox veroordeelde in een preek op de volgende zondag deze daad van 'idolatry' en verklaarde dat hij meer bevreesd was voor één mis dan voor 10.000 gewapende vijanden. Mary ontbood de hervormer op haar paleis en beschuldigde hem van ophitserij tegen haar bewind. Ook zou zijn boek over de vrouwenregering de oorzaak zijn van opstand en bloedvergieten. Hoe kon hij zich rechtvaardigen om het volk toe te laten zich te verzetten tegen het wettige gezag? Knox wees op Daniël en zijn vrienden die ook weigerden om de godsdienst van Babel aan te nemen. 'Maar zij boden geen tegenstand met het zwaard', antwoordde de koningin. 'Mevrouw, God had hun de macht en de middelen niet gegeven.' Onverschrokken stond Knox voor de lichtzinnige vorstin, die door zijn vastberadenheid en gevatte antwoorden uit het veld geslagen was. Tenslotte sprak zij: 'Nu dan, ik merk dat mijn onderdanen u zullen gehoorzamen en niet mij...' Knox wees haar erop dat zowel vorsten als onderdanen God behoren te gehoorzamen. 'En denk niet, mevrouw', zo vervolgde hij, 'dat u onrecht aangedaan wordt als men van u eist dat u God onderdanig bent. Want Hij is het, Die volkeren onder vorsten stelt en hen doet gehoorzamen. Hij wil dat koningen voedsterheren voor Zijn kerk zijn en beveelt koninginnen zoogvrouwen voor Zijn volk te zijn. En deze onderwerping, mevrouw, aan God en aan Zijn kerk is de grootste waardigheid die vlees op de aardbodem kan ontvangen, want het zal hen verheffen tot eeuwige heerlijkheid.'

Zijn gang naar het Holyrood paleis heeft hij drie keer gemaakt. In niet mis te verstane bewoordingen bestrafte hij Mary over haar frivole hofleven, over de misbediening, de nachtelijke danspartijen en andere uitspattingen. Als hij kritiek leverde op haar huwelijk met de roomse Lord Darnley, viel zij onbeheerst tegen hem uit en liet de dappere hervormer goed merken dat hij zich met deze zaak niet moest inlaten. Het was alsof hij de mantel van Johannes de Doper droeg, als hij onbeschroomd tegen de nijdige Mary opkwam voor Gods wet en inzettingen. De vorstin was beducht voor de

Mary Queen of Scots.

invloed van de Schotse kerkhervormer en moest eerlijk bekennen dat haar onderdanen hem eerder zouden gehoorzamen dan haar. Tegen de raad van haar adviseurs en van het Parlement in, trad zij toch met Darnley in het huwelijk. De nieuwe koning scheen minder fanatiek dan zijn vrouw, want hij ging soms naar de St. Giles om Knox te horen. Op een keer sprak de reformator uit Jesaja 26: 'Heere, onze God! Andere heren behalve Gij, hebben over ons geheerst, doch door U alleen gedenken wij Uws Naams.' Zijn prediking was met kracht. James Melville hoorde hem eens preken uit het boek Daniël. Hij schreef hierover: 'In de opening van zijn tekst sprak hij zo'n half uur op een bedaarde toon. Maar toen hij aan de toepassing kwam, begon ik te trillen en te beven, zodat ik mijn pen niet kon vasthouden om te schrijven.'

Mary, die zich steeds meer ergerde aan de 'donderpreken' van Knox, probeerde hem monddood te maken. De Geheime Raad gaf hem een berisping vanwege een scherpe preek die hij in het bijzijn van de koning gehouden had en oordeelde dat hij het preken moest laten, zo lang de koning en de koningin in Edinburgh verblijf hielden. Maar de raad van de stad verzette zich tegen dit besluit en gaf haar eigen predikant een volledige bescherming. Kort hierop vielen enkele protestantse edelen, waaronder Moray, de stad binnen om een greep naar de macht te doen. Knox was juist bezig om de omstreden preek uit te schrijven die hij voor de koning gehouden had en hij eindigde met de veelzeggende woorden: 'Heere, in Uw

handen beveel ik mijn geest, want het verschrikkelijke gebulder van de kanonnen en het wapengekletter doorsnijdt mijn geest zo, dat mijn ziel begeert heen te gaan.'

Een burgeroorlog dreigde het land aan de verwoesting over te geven. Was het werk van Knox nu tevergeefs geweest? Zou de Satan uiteindelijk toch zegevieren? Knox verliet diep ontmoedigd de stad. Een schrik ging door het land toen bekend werd dat Mary's secretaris, de Italiaan David Riccio, in het paleis vermoord was. Ook haar gemaal bleek in het komplot te zitten. Rizzio was de gunsteling van de koningin en de voornaamste aanstichter van de maatregelen om de protestantse godsdienst uit te roeien. Terwijl Knox in 1567 in Engeland verbleef, werd ook Darnley op een wrede wijze vermoord. Alles wees erop dat Mary hierin de hand had, vooral toen zij al korte tijd hierna met Bothwell trouwde. Mary werd gevangen genomen en naar het Lochleven kasteel gevoerd. Zij moest afstand doen van de troon ten gunste van haar dertien maanden oude zoon Jakobus. Op 29 juli werd de nieuwe koning in Stirling gekroond, waarbij Knox een toepasselijke preek hield over koning Joas. Niemand minder dan de graaf van Moray werd aangesteld als regent over het Schotse koninkrijk, totdat Jakobus in staat bleek om zelf te regeren. De revolutie van 1567 betekende een overwinning van de zaak van de Hervorming, hoewel het enthousiasme van 1560 onder het volk verdwenen was. En de gezondheid van Knox had mede door al deze verwikkelingen een gevoelige knak gekregen. In 1570 verklaarde hij dat hij 'met het ene been in het graf stond'; kort hierop kreeg hij een aanval van een beroerte.

De roomsgezinden gaven de moed zomaar niet op. Mary wist te ontsnappen en probeerde een leger op de been te krijgen. Een gevoelige slag voor de protestanten was de moord op de graaf van Moray in Linlithgow. Dit betekende voor Knox de grootste klap van zijn leven. Hij had ondanks zijn gebreken veel achting voor 'de goede regent', die bekend stond als een godvrezend man. Voor een menigte van 3000 mensen preekte Knox in verband met zijn dood over: 'Zalig zijn de doden die in de Heere sterven' en zijn woorden maakten zo'n indruk dat velen in tranen waren. Nu zag Mary haar kans schoon om de macht weer over te nemen. Achter de schermen probeerde zij een liga tot stand te brengen met Frankrijk, Spanje en de paus. Een burgeroorlog brak uit en Knox werd zelfs gedwongen Edinburgh te verlaten. In juli 1571 ging hij naar St. Andrews, waar hij dertien maanden verbleef. Oud en ziek kwam hij in de oude stad aan, waar de Heere eenmaal voor het eerst zijn mond geopend had. Zijn lichaam was wel afgebroken, maar zijn geloof in Gods getrouwheid bleef rotsvast. Dagelijks liep hij naar de kerk om te preken. De studenten van het St. Leonard's College waren erg op hem gesteld en hingen aan zijn lippen.

De 'Tulchan'-bisschoppen

Terwijl Knox in St. Andrews woonde, werd hij betrokken in een strijd die

weldra gedurende vele jaren het gezicht van de Schotse kerk zou gaan bepalen. Het ging over de benoeming van nieuwe bisschoppen. Vanaf het begin van de Reformatie had de kerk iedere heerschappij over de herders en leraars van de hand gewezen. Ter onderscheiding van de episcopaalse kerkvorm in Engeland, ging het eerste *Book of Discipline* uit van een democratische kerkregering door gekozen predikanten en ouderlingen. Het Bijbelse 'Episcopus', waarvan het woord bisschop is afgeleid, was alleen maar een synoniem voor het leerambt. Wel benoemde de eerste General Assembly een aantal superintendenten, die in een bepaald gebied leiding moesten geven aan de opbouw van de jonge kerk. In dit licht bezien is het des te merkwaardiger dat de rooms-katholieke bisschoppen, die ondanks de invoering van de gereformeerde godsdienst hun voorrechten nog bezaten, na hun dood vervangen werden door protestanten, die geen enkel kerkelijk gezag hadden, maar enkel een erebaan bekleedden! Wat moest de kroon met deze bisschoppen aan, die zij wel mocht onderhouden maar die geen enkele functie hadden in de kerkelijke organisatie! In januari 1572 sprak de Geheime Raad over deze kwestie met enkele vertegenwoordigers van de kerk. Overeengekomen werd dat de kerk de bisschoppen erkende en een waardige en zinvolle plaats zou geven, echter zonder enige vorm van gezag of heerschappij.

Het is duidelijk dat dit plan een bedenkelijke achtergrond had. De voornaamste bewerker, de graaf van Morton, was wel in naam protestant en zelfs één van de 'Lords of the Congregation', maar zijn eigenlijke drijfveer was macht en onderwerping van de kerk aan de staat. Hij stond geheel achter de opvattingen van Erastus, een dokter uit Heidelberg die de kerk als een verlengstuk van de overheid beschouwde. Morton ontpopte zich weldra als een autoritaire staatsman, voor wie men, mede door zijn onzedelijk leven, weinig achting kon opbrengen. De zogenaamde bisschoppen die op de Conventie van Leith werden benoemd, kregen al gauw de bijnaam van 'Tulchan bishops'. Een tulchan is een met stro gevulde huid van een kalf, die gebruikt werd als lokmiddel om de koe haar melk te laten geven. Een beter beeld kon niet worden gebruikt. Het was de eerste stap van de overheid om de kerk aan haar gezag te binden en de getrouwe predikanten monddood te maken. De bisschoppen waren stromannen van Holyrood, die moesten uitgroeien tot vertegenwoordigers van het koninklijk gezag in de kerkelijke vergaderingen.

Het compromis van Leith werd voorgelegd aan de General Assembly van St. Andrews, die in maart van hetzelfde jaar vergaderde. Hoewel Knox het systeem van de 'tulchan'-bisschoppen niet openlijk verwierp, wilde hij geen medewerking verlenen aan de wijding van de nieuwe aartsbisschop van St. Andrews, James Douglas. De Assembly had wel grote problemen met de overhaaste invoering van het bisschoppensysteem in de Schotse kerk, maar wist geen mogelijkheid om dit tegen te gaan. Knox verklaarde zich 'vierkant tegen' de bisschoppen, terwijl zijn medestanders een wat gematigder houding innamen.

In het vuur van de strijd namen de lichaamskrachten van de hervormer van dag tot dag af. Hij was 'vermoeid van de wereld' en verlangde heen te gaan. In een boek gericht tegen een Schotse Jezuïet schreef hij een opdracht die zijn verlangen onderstreepte: 'John Knox, dienstknecht van Jezus Christus, nu moe van de wereld en dagelijks uitziende naar de ontbinding van deze, mijn aardse tabernakel...' In een gebed onderaan deze opdracht vinden wij de volgende woorden: 'Aan U, o Heere, beveel ik mijn geest. Want ik verlang ontbonden te zijn van dit lichaam der zonde en ik ben verzekerd dat ik zal opstaan in heerlijkheid, hoe de bozen ook voor een tijd mij en anderen van Uw dienaars onder hun voeten zullen vertreden. O Heere, wees Uw kerk in dit koninkrijk genadig; laat het licht van Uw evangelie in de kerk blijven; vermeerder het getal van Uw getrouwe predikers.' Van de Assembly die in augustus 1572 in Perth bijeenkwam nam hij per brief afscheid. De vergadering nam met ontroering kennis van zijn laatste woorden en vroeg nog zijn mening te geven over een proefpreek van David Ferguson, predikant van Dunfermline. Hoe vaderlijk was zijn antwoord: 'John Knox, met mijn dode hand maar met een verheugd hart God lovend dat Hij in Zijn barmhartigheid zulk een licht aan Zijn kerk in deze woestijn nog laat.'

De dood van John Knox

Het was zijn begeerte om naar Edinburgh terug te keren. Had de Heere hem daar niet over de kudde gezet? In de oude hoofdstad wilde hij sterven. Vermoeid kwam hij op 23 augustus in Leith aan. Daar rustte hij enkele dagen voordat hij de poorten van de stad binnenging. Op 31 augustus hield hij zijn laatste preek in de St. Giles. Zijn stem was zo zwak dat de meesten hem niet konden horen. De volgende weken preekte hij in een kleine ruimte in de 'Tolbooth', de stadsgevangenis. Intussen was bekend geworden wie hem zou gaan opvolgen. De keus van zijn gemeente was gevallen op James Lawson, waarmee Knox zeer was ingenomen. Toen hij hem een brief schreef, voelde hij dat zijn krachten snel begonnen af te nemen. Hij eindigde met de veelbetekenende woorden: 'Haast u, broeder, opdat u niet te laat komt.' Voor zijn dood bereikte hem het ontstellende bericht van de massamoord op de Franse Hugenoten, de St. Bartholomeüsnacht in Parijs. Hij kon het niet nalaten om zijn laatste krachten te verzamelen om de toorn van de hemel over de moordenaars uit te spreken. De volgende zondag preekte hij uit Mattheüs 27, over de kruisiging van de Heiland. Het was zijn wens met deze stof zijn ambt te besluiten. En op 9 november bevestigde hij Lawson als zijn opvolger. Naar het oordeel van het volk had hij nooit zo gesproken als toen. Hij betuigde voor God dat hij met een goed geweten onder hen gewandeld had. Nooit had hij gezocht mensen te behagen, maar het was steeds zijn verlangen om het evangelie van Christus onder het volk uit te dragen.

Toen hij kort hierop afscheid nam van zijn kerkeraad, getuigde hij met

Laatste kerkgang van Knox.

een diepe ernst: 'De dag waarnaar ik herhaaldelijk en hevig verlangd heb, nadert nu en staat voor de deur...' '...En u, broeder Lawson, strijd de goede strijd en doe het werk des Heeren met vreugde en vastberadenheid. De Heere zegene u en de gehele gemeente van Edinburgh, welke, zolang zij volharden in het woord der waarheid dat zij van mij gehoord hebben, de poorten der hel niet zullen overweldigen.' Ernstig en vol waarschuwing sprak hij de regent, de graaf van Morton aan, in het bijzonder om het evangelie te bevorderen en Gods kerk in stand te houden. Deze woorden waren vaak in zijn mond: 'Kom, Heere Jezus. Zoete Jezus, in Uw handen beveel ik mijn geest. Heere, wees Uw kerk die Gij gekocht hebt genadig. Geef vrede aan dit verdrukte koninkrijk.' In dit verlangen stierf de Schotse hervormer op 24 november 1572.

De prediking en pastorale arbeid van Knox waren niet zozeer gericht op de enkeling, maar op het welzijn van de gehele natie. Hij legde de basis voor het verbondskarakter van Schotland, waarvan de verschillende Covenants een uitdrukking zijn. De zichtbare kerk was voor hem de 'onbevlekte bruid van Christus', die vanuit de verbondsplicht de gehele natie diende te omvatten. Het ging hem om de doorwerking van het christelijk geloof in het natïonale leven. Zijn leven was vooral een getuigenis voor het koninklijk ambt van Christus, voor Zijn Kroonrechten, hoewel hij ook andere ambten van de Middelaar hoogachtte. Zijn ruime verbonds- en kerkopvatting vormden de basis voor de idealen van de latere Covenanters. Hoe tekenend

was de begeerte op de lippen van de stervende Knox: 'Heere, schenk ons oprechte leraars aan Uw Kerk, opdat de zuiverheid in de leer mag worden behouden. Herstel de vrede weer in dit Gemenebest, met godzalige regeerders en magistraten.' Zo stierf deze getrouwe profeet, die door Richard Bannatyne terecht 'het licht van Schotland' en 'de troost van de kerk van dit land' werd genoemd.

John Knox liet zijn land niet in vrede en rust achter. Behalve de gevaren die de kerk van binnen uit bedreigden en de krachten die zich samenspanden om de bruid van Christus te onderwerpen aan de kroon, was de partij van de koningin steeds aan het woeden om de roomse macht te herstellen. Toen de hervormer stierf had de 'Queens party', onder leiding van Kirkcaldy of Grange, het kasteel van Edinburgh nog in bezit en bestookte van hieruit de stad. Het leger van de 'King's men' had zich in de voorstad Leith verschanst. De protestanten die vanuit Edinburgh naar Leith waren gevlucht, verenigden zich in een 'Band and League' (een verbond en verdrag), waarin zij bekrachtigden om met alle kracht de strijd tegen Rome voort te zetten. Zij gewaagden van 'de grote barmhartigheden van God, aan ons betoond sinds de planting van Zijn evangelie binnen dit rijk en in het bijzonder binnen de stad Edinburgh en van de ontelbare voorrechten die over ons zijn uitgegoten, van Zijn loutere goedheid, zonder onze verdienste, door ons niet alleen te verlossen van de meest verdorven slavernij, heerschappij en wreedheid van de duivel en van de roomse antichrist, "zijn luitenant", maar ook van de Fransen die ons onder hun macht proberen te brengen.' Zij hadden hun 'leven, landen en goederen' er voor over 'om het gezegende evangelie van onze Heere Jezus Christus te bevorderen.' Het Covenant van Leith was gedateerd op 2 juli 1572.

Het gelukte Morton het kasteel van Edinburgh te veroveren. Koningin Mary was uitgeweken naar Engeland en kon aanvankelijk rekenen op de hulp van Elisabet. Morton was nu de onbetwiste machthebber in Schotland, wat de overwinning betekende van de partij van de koning. Het gevaar van Frankrijk en Rome was wel geweken, maar de donkere wolken kwamen nu uit een andere hoek opzetten. Morton ontpopte zich tot een absolute leider, die de kerk en haar predikanten aan zijn wil wilde onderwerpen. Met kracht handhaafde hij de besluiten van de Conventie van Leith, waardoor hij geleidelijk de kerk tot een departement van de staat wilde maken. En nu haar krachtige leider, 'die het aangezicht van een mens nooit vreesde' was gestorven, kreeg hij de kans om zijn doel door middel van de bisschoppen te bereiken.

Andrew Melville, de nieuwe leider

Wie zou de strijd voor de vrijheden van de kerk nu kunnen leiden? Moesten de getrouwe Covenanters lijdelijk toezien dat de Kroonrechten van hun gezegend Hoofd openlijk tot schande werden gemaakt? Werd de gemeente van Christus gedwongen zich in de woestijn terug te trekken en hier vandaan

de strijd te voeren? Het was Andrew Melville die de mantel van John Knox zou aandoen. Als geen ander had hij kennis gemaakt met de intriges van Rome en de gehate macht van de inquisitie. In Frankrijk had hij van nabij gezien hoe de Hugenoten vervolgd werden. Zijn studietocht langs verschillende colleges begon in St. Andrews en eindigde via Frankrijk en Zwitserland in Genève. Hier ontmoette hij de opvolger van Calvijn, Theodorus Béza, die ook een krachtig voorstander was van de presbyteriale kerkvorm. In 1574 keerde hij naar Schotland terug waar hij weldra de benoeming van 'principal' van de Universiteit van Glasgow aanvaardde.

Spoedig kruiste hij de degens met de politiek van Morton. Het was hem een doorn in het oog dat een halfslachtig episcopaals systeem de kerk was opgelegd. In de Assembly verhief hij zijn stem tegen de bisschoppen en benadrukte dat Gods Woord geen enkele grond aangeeft voor hun speciaal gezag boven de andere dienaren des Woords. De kerk besloot nu krachtig stelling te nemen tegen de besluiten van Leith. De geschrokken Morton probeerde hierop Melville te paaien door hem de bisschopszetel van St. Andrews aan te bieden, die hij weigerde. Morton reageerde met de benoeming van Adamson, zonder hierover de Assembly te raadplegen. Nu was de knuppel in het hoenderhok geworpen. Het verzet tegen Morton nam vaste vormen aan. In april 1577 besloot de Assembly met de regent te praten over de tucht en bevoegdheden van de kerk. Dit was waarschijnlijk de gelegenheid dat Melville zo onverschrokken zijn mening naar voren bracht. Morton verklaarde dat de kerk niet het recht bezat om zonder toestemming van de staat het volk bijeen te roepen. 'Indien het verraad is', zo antwoordde Melville, 'om grote menigten zonder toestemming bij elkaar te roepen, dan moeten Christus en Zijn apostelen ook schuldig geweest zijn aan verraad, want zij vergaderden menigten van mensen zonder de toestemming van de staat te vragen.' De regent verloor zijn zelfbeheersing toen hij losbarstte: 'Er zal nooit rust in dit land komen totdat een half dozijn van u opgehangen of verbannen is.' 'Rustig heer, bedreig uw hovelingen op deze wijze. Het is voor mij hetzelfde of ik in de lucht verteer of in de grond. De aarde is des Heeren... Laat God verheerlijkt worden; het is niet in uw macht om Zijn waarheid op te hangen of te verbannen.'

Onder de standvastige leiding van Melville begon de Assembly nu stappen te ondernemen om de kerk te ontdoen van het gehate prelatendom. In 1578 verklaarde de vergadering dat de bisschoppen voortaan bij hun eigen namen genoemd zouden worden en geen titel meer behoorden te dragen. En het volgende jaar besloot de kerk tot algehele afschaffing van het bisschoppenstelsel. Inmiddels was Morton als regent afgetreden ten gunste van de twaalfjarige koning Jakobus VI. De Assembly van 1579 stoorde zich niet aan het vriendelijke verzoek van de Kroon om geen vernieuwingen door te voeren. In 1580 was de overwinning van het presbyterianisme zo goed als zeker. Melville ging zelfs verder dan Knox door de presbyteriale kerkvorm een 'Jus Divinum' (Goddelijk recht) toe te kennen. Naar zijn

gedachte kent het Nieuwe Testament geen andere kerkvorm en wordt de kerk over de gehele wereld sinds de dagen van de apostelen geroepen om deze te handhaven en zich te zuiveren van alle menselijke tradities. Vooral Béza moedigde hem aan om de strijd in Schotland tegen het prelatendom voort te zetten.

Een belangrijke maatregel ten gunste van het presbyterianisme was de invoering van het *Second Book of Discipline* (het tweede Boek der tucht). Tientallen predikanten hadden gedurende enkele jaren aan de opstelling van dit belangrijke document gewerkt totdat het in 1581 officieel van kracht werd. De invloed van Melville is duidelijk merkbaar in deze nieuwe kerkorde, die dan ook verder gaat dan het eerste 'Boek der tucht' van twintig jaar geleden. Onomwonden wordt Christus als het enige Hoofd van de kerk en van de staat aangemerkt. De natie is op deze twee pijlers, 'twee Koninkrijken', gegrondvest. Godzalige vorsten en magistraten behoren aan het hoofd van de staat te staan en herders, leraars en ouderlingen zijn de regeerders over Gods huis. De kerk staat onder de bescherming van de overheid, maar de laatste mag zich niet inlaten met de interne aangelegenheden van Gods gemeente. Kerk en staat zijn wel onderscheiden, maar niet gescheiden. 'Het gezag van de kerk is onderscheiden in haar eigen natuur van het burgerlijk gezag...hoewel beide van God zijn.' Beide behoren 'de eer van God te bevorderen en godzalige en goede onderdanen te hebben.' De ambtsdragers van de kerk worden niet aangesteld door de overheid, maar door vrije verkiezing van de plaatselijke gemeenten. 'Het kerkelijk gezag komt onmiddellijk van God en de Middelaar Christus Jezus en is geestelijk, niet hebbende een tijdelijk hoofd op de aarde dan alleen Christus, de enige geestelijke Koning en Regeerder van Zijn Kerk.'

Hier vinden wij de basis van de strijd van de Covenanters. Alleen het Woord van God oefent gezag uit, zowel in de kerk als in de staat. Het gezag van de vorst is niet onbeperkt, maar aan de Schrift gebonden. Had John Knox reeds elke vorm van tirannie in wereldlijke en kerkelijke aangelegenheden veroordeeld, zijn opvolgers borduurden hierop voort. George Buchanan publiceerde in 1579 zijn beroemde verhandeling *De Jure Regni apud Scotos*, die hij aan de jonge koning opdroeg. Hierin betoogt hij dat een openlijke despoot door het volk mag en moet worden afgezet. Naar zijn mening behoren vorsten door het volk te worden gekozen en zijn zij onderworpen aan Goddelijke en menselijke wetten. Het was dit kleine boekje dat later zo scherp veroordeeld werd en de Covenanters gebruikten het in hun strijd voor de Kroonrechten van Christus tegenover de macht van het huis van Stuart.

De 'King's Confession'

Te midden van de conflicten tussen de kroon en de kerk waren de aanhangers van Mary Stuart in de weer om haar weer op de troon te krijgen. Vooral de Jezuïeten poogden door middel van intriges dit doel te bereiken.

Andrew Melville.

De 'Kings Confession' van 1580.

In feite ging het om herstel van de pauselijke macht. De hertog van Lennox kwam naar Schotland, onder het voorwendsel de koning te bezoeken, maar in feite kwam hij met orders uit Frankrijk om Morton ten val te brengen. Hij was in naam protestant terwijl hij in zijn hart het roomse geloof aanhing. De koning die wel zag dat de roomse contra-reformatie steeds meer begon toe te slaan, oordeelde het wijs om een nieuwe geloofsbelijdenis op te stellen, waarin de protestantse godsdienst in Schotland werd gewaarborgd. Zo schreef John Craig de 'King's Confession' (de Belijdenis van de Koning), die door de koning en zijn 'huishouding' werd onderschreven. Zijn handtekening werd gevolgd door die van Lennox en van Morton! Dit belangrijke document wordt ook wel het 'National Covenant' (het Nationale Verbond) genoemd. De Verbonden, die voorheen waren gesloten, bleven beperkt tot een bepaalde groep, maar dit Covenant is nationaal en omvat het gehele volk. Nu had geheel Schotland zich verbonden om het erfgoed van de Hervorming te bewaren en te verdedigen. Het gehele volk was gehouden God te dienen naar Zijn Woord en inzettingen. De kerk had het episcopaat afgeschaft en een nieuwe kerkorde aangenomen die haar voorrechten en vrijheden duidelijk omschreef, maar ook de staat beschikte nu over een nieuwe 'grondwet', die haar rechtstreeks verbond met Gods eeuwig getuigenis. Het Parlement had in 1560 de gereformeerde leer aangenomen, maar nu had ook de koning een duidelijke keus bepaald. Zo onderschreven de koning, zijn raadgevers en het Parlement de nieuwe Belijdenis in de tegenwoordigheid van de God van hemel en aarde.

Wat voor klare taal spreekt de aanhef van de 'King's Confession'! 'Wij, allen en een ieder van ons, onderschrijven en verklaren dat wij na een lang en gepast onderzoek van onze consciënties nu grondig in de waarheid door het Woord en de Geest van God zijn bevestigd. En daarom geloven wij met ons hart en belijden met onze mond, onderschrijven met onze handen en verklaren gedurig voor God en de gehele wereld dat dit alleen het ware christelijke geloof en de godsdienst is die God behagen en de zaligheid aan de mensen bekend maken, die nu door de genade van God door de prediking van het gezegend evangelie aan de wereld wordt geopenbaard en nu ontvangen, geloofd en verdedigd wordt door vele en verschillende belangrijke kerken en rijken, maar voornamelijk door de kerk van Schotland, de koning en de drie staten van dit koninkrijk, als Gods eeuwige waarheid en enige grond van onze zaligheid, zoals meer uitdrukkelijk wordt verklaard in de belijdenis van ons geloof, die door belangrijke besluiten van het Parlement is bevestigd en openlijk aangenomen en nu gedurende lange tijd in het openbaar is beleden door de koning en het gehele koninkrijk zowel in de steden als daarbuiten...'

Nu had het koninkrijk van Schotland zich als geheel verbonden aan de gereformeerde godsdienst en het roomse geloof openlijk afgezworen. De koning werd erkend als een 'instrument van Gods genade' om Gods Kerk te

onderhouden. En alle ondertekenaars verklaarden dat zij 'zijn persoon en gezag' zouden verdedigen 'met onze goederen, lichamen en ons leven, in de verdediging van Christus, Zijn evangelie, vrijheid van ons land, handhaving van het recht en straf van de ongerechtigheid, tegen alle vijanden binnen dit gebied en daarbuiten, zoals wij onze God begeren om een krachtig en genadig Verdediger voor ons te zijn in de dag van onze dood en komst van onze Heere Jezus Christus. Hem, met de Vader en met de Heilige Geest, zij alle eer en heerlijkheid tot in eeuwigheid. Amen.' Goed en bloed waren de onderpanden van deze dure eed die zij in de tegenwoordigheid van de almachtige God hadden gezworen. De tijd zou aan het licht brengen of het een oprechte eed was. Van twee ondertekenaars, de hertog van Lennox en Lord Seton werd al gauw bekend dat zij veinsden en in hun hart de leer van Rome nog aanhingen. Maar dit deed niets af van de geldigheid van dit Nationaal Verbond. De grondslag was gelegd en nu was het de taak van kerk en staat om het gebouw verder op te richten. John Row noemt het Covenant een 'toetssteen tot beproeving en onderscheiding van de roomsen van de protestanten', een bolwerk tegen de roomse intriges. Nu zou blijken of het de koning en zijn raadgevers ernst was om met het werk van de Reformatie voort te gaan, of zij met hun gehele hart hun naam onder het document hadden geplaatst.

Hoe zou de strijd verder verlopen? Het Covenant vermeldt niets over de wijze van regering van de kerk. De Assembly had de bisschoppen openlijk van hun ambt ontheven, maar de koning had zijn zegel hieraan nog niet gehecht. De graaf Morton, de voornaamste voorstander van de bisschoppen, was wel van het toneel verdwenen en zelfs ter dood veroordeeld, maar kon de kerk haar besluiten handhaven? Het *Second Book of Discipline* bakende wel de twee gebieden binnen het koninkrijk af, dat van de kerk en van de staat. Twee koninkrijken om Gods eer te bevorderen op alle terreinen van het leven. De overheid om de kerk te beschermen en het land te regeren; de kerk om het evangelie uit te dragen en het volk op te roepen tot bekering. Was de kerk aan de staat gebonden en had de laatste zeggenschap over haar regering en interne aangelegenheden? Was Sion een verlengstuk van het koninklijk paleis? Was de koning het hoofd van de gemeente of regeert Christus over Zijn bruidskerk? De tempel was wel gereinigd, maar zouden de wisselaars nu buiten zijn muren blijven? Het duur verworven erfgoed zou in de komende jaren vele aanvallen moeten doorstaan, opdat de bruid van Christus in Schotland door kruis en lijden geheiligd zou worden. Want ondanks alle aanvallen van de boze op Gods kudde, blijft de belofte gelden dat 'de poorten der hel haar niet zouden overweldigen.'

3. Als een belegerde stad

Het conflict met koning Jakobus

Het jaar 1581 betekende een mijlpaal in de geschiedenis van Schotland. Zowel het volk als de koning kozen nu openlijk voor de protestantse godsdienst. Maar meer nog, in navolging van het oude Israël, dat zich met de koning en de priesters aan de Verbondsgod overgaf om Hem in Zijn inzettingen te dienen, zo verbond het Schotse volk zich aan de Heere. Het National Covenant betekende ook een openlijke afzwering van de roomse godsdienst. Het is bekend dat Lennox de geheime opdracht had om de jonge koning voor de paus te winnen. Rome zou ook hierna niet aflaten langs allerlei slinkse wegen de positie van de Gereformeerde kerk te ondergraven. In naam hadden de protestanten nu gewonnen, maar de kust was nog niet veilig. Des te heviger zouden de aanvallen op de duur verworven vrijheid van de kerk toeslaan. Meer dan ooit tevoren had het land mannen nodig die stonden in de kracht van het geloof om onbeschroomd voor de Kroonrechten van Christus op te komen.

Andrew Melville bepaalde jarenlang het gezicht van deze strijd, maar hierin stond hij niet alleen. Het was vooral de opvolger van James Lawson in de St. Giles, Robert Bruce, die hem bijstond en vol van de Heilige Geest getuigde voor de rechten van zijn Koning. Bruce behoorde tot een oud adellijk geslacht en was een directe afstammeling van de Schotse koning Robert the Bruce. In het jaar van het Covenant was hij nog onbekend, hoewel ook dit jaar voor hem een mijlpaal betekende. Jaren hiervoor was hij al geroepen om in de wijngaard van Christus te werken, maar hij weerstond de kloppingen van de Heilige Geest. 'Ik werd eerst tot de genade geroepen voordat ik mijn roeping tot het predikambt gehoorzaamde. Hij maakte eerst een christen van mij, voordat Hij van mij een prediker maakte. Ik weerstond lang mijn roeping tot het predikambt...' Tot de 'laatste nacht van augustus 1581' liep hij tien jaar lang met een geopende consciëntie. Toen behaagde het de Heere, zoals hij getuigt, 'om mij inwendig te dagvaarden, richterlijk in mijn consciëntie, om mij al mijn zonden voor ogen te stellen, op zulk een wijze dat Hij niet één omstandigheid wegliet, maar mij tijd, plaats en personen liet zien, zo zichtbaar als in het uur dat ik deze beging...' Hij vond ook verzoening op grond van de gerechtigheid van Gods Zoon, 'want deze hof des gerichts in mijn ziel gehouden, veranderde voor mij in een hof van genade door de oneindige barmhartigheid van God.'

Twee jaar na deze gedenkwaardige dag liet Bruce zich inschrijven als theologisch student aan het New College in St. Andrews. Hier maakte hij kennis met Andrew Melville en diens neef James, met wie hij zich hartelijk verenigd voelde. De laatste kwam er al gauw achter dat de wat verlegen

student rijke gaven van hoofd en hart bezat. Zijn gebrek aan zelfvertrouwen probeerde hij te compenseren door de Brief aan de Hebreeën voor een studentengroep te verklaren. En na enige tijd waagde hij het om de preekstoel te beklimmen. Het volk stroomde toen al toe om de begenadigde student te horen en liet de aartsbisschop van koning Jakobus met een bijna lege kerk achter! 'Zo behaagde het God', volgens James Melville, '...om die meest bekende prediker in de tijd van herstel van Zijn vervallen en belegerde Jeruzalem op te leiden en te vormen.'

De Schotse kerk was inderdaad als een belegerde stad. Spoedig na de bekrachtiging van de 'King's Confession' begon het conflict met de koning opnieuw. De aanleiding was de benoeming van Montgomery, predikant van Stirling, tot aartsbisschop van Glasgow. De kerk kon deze benoeming niet aanvaarden en weigerde hem in de kathedraal van zijn nieuwe woonplaats toe te laten. De kersverse bisschop liet zich echter door een gewapende bescherming naar de preekstoel leiden en probeerde de predikant er af te sleuren. Een tumult ontstond in het oude kerkgebouw waardoor Montgomery genoodzaakt werd zich onverrichterzake terug te trekken. Kort hierop werd hij onder de hoogste trap van de tucht geplaatst. Hoe zou de koning hierop reageren? Melville sprak op de eerstvolgende Assembly over de 'bloedschuld' van het absolute gezag, waardoor velen voorgaven 'de kroon van het hoofd van Christus af te trekken en de scepter uit Zijn handen te rukken.' Krachtig veroordeelde hij de koninklijke inmenging in kerkelijke zaken. Besloten werd een afvaardiging naar Perth te sturen om met de koning te spreken over de rechten van de kerk. De klachten werden op papier gezet, waarop de graaf van Arran op arrogante toon vroeg: 'Wie durft deze verraderlijke artikelen te tekenen?' 'Wij durven', was het moedige antwoord van Melville die hierop direct naar de tafel liep om zijn handtekening te plaatsen. 'Wij durven en zullen ondertekenen en ons leven voor deze zaak overgeven.'

De woede van Jakobus kende geen grenzen toen John Durie vanaf de kansel zijn politiek openlijk aanviel en Montgomery als een verrader en afvallige van de kerk bestempelde. Hij stelde alles in het werk om deze predikant uit Edinburgh te verbannen. Onder protest verliet Durie de stad, wat de koning als een overwinning zag. Het zinde Jakobus steeds minder dat hij geen vat op de kerk kon krijgen. Hij probeerde het gezag van de Assembly te ondermijnen door in oktober 1584 de zogenaamde 'Black acts' uit te vaardigen. De kerk moest in haar vrijheid worden beknot en de bisschoppen moesten, vooral op classicale vergaderingen, meer zeggenschap hebben. Steeds meer druk oefende de kroon uit op de kerk, die tenslotte toestemming gaf voor een gematigde episcopaalse kerkvorm.

Robert Bruce, begunstigd en verworpen

In die tijd begon de ster van Robert Bruce steeds meer te rijzen. De koning zat regelmatig onder zijn gehoor in de St. Giles. Bruce nam geen blad voor

zijn mond, ook niet voor de vorst in de koninklijke bank. Soms richtte hij zich rechtstreeks tot de koning. Zo wenste hij hem op een keer toe: 'Maar in het bijzonder geve de Heere u, mijnheer, dat u in uw sterven een vreugdevol getuigenis in uw geweten mag hebben.' Soms gaf hij de vorst een compliment, maar meermalen vermaande hij hem om met meer aandacht te luisteren. Jakobus nam ook geen blad voor de mond en viel de predikant wel eens in de rede. Ook gedroeg hij zich meermalen onfatsoenlijk onder de dienst. Zo sprak hij eens hardop met zijn hovelingen. Bruce hield op en de koning hield stil. Dit gebeurde tot drie keer toe, totdat het Bruce te gortig werd en hij de Schotse koning onbeschroomd aansprak: 'Het moet een uitdrukking van de wijste van alle koningen zijn: 'Wanneer de leeuw brult zijn alle beesten van het veld stil'. 'De Leeuw uit de stam van Juda brult nu in de stem van Zijn evangelie en het betaamt alle kleine koningen van de aarde te zwijgen.'

Langzaam aan kreeg de koning meer waardering voor de moedige jonge predikant van de Little Church van de St. Giles. Hij voelde kennelijk wel aan dat Bruce uit zijn hart sprak en het goed met hem bedoelde. Bruce keek dwars door de ijdele vorst heen en wist wat zijn zwakke plekken waren. Hij wilde over de kerk heersen, maar bezat niet de wijsheid en het gezag om zijn doel te bereiken. Zijn wispelturige aard verzwakte zijn positie, wat hij weer waar zocht te maken door nog ontactischer te handelen. Ook toen Bruce later in ongenade bij hem viel, had hij diep medelijden met de vorst. Toen Jakobus op zijn sterfbed lag hoorde John Livingstone Bruce zeggen: 'Ik wilde dat ik verzocht werd om een uur met koning Jakobus te mogen spreken. Ik weet dat hij een geweten heeft. Ik deed hem in zijn eigen huis in Holyrood eenmaal bitter wenen.'

Een tijd lang was Bruce de gunsteling van de koning. Toen deze in 1589 naar Denemarken zeilde om zijn bruid te halen, mocht Bruce gedurende zes maanden met de Raad van State zijn scepter overnemen. Zo regeerde de predikant van de St. Giles zijn geboorteland en Gods zegen was zichtbaar aanwezig. 'Goede master Bruce', zo schreef de koning hem, 'ik heb van uw dagelijkse werkzaamheden gehoord... en zal deze gedurende heel mijn leven niet meer vergeten...' En na zijn terugkeer viel hem de eer te beurt om de nieuwe koningin te zalven. Zo genoot hij achting van hoog tot laag. Het volk van de stad droeg hem op handen evenals John Durie. Toen de laatste na zijn verbanning weer terugkeerde zongen de burgers uit volle borst Psalm 124! En Bruce zelf kon niet nalaten om in de straten van Edinburgh Psalm 76 aan te heffen, toen hij in 1588 het blijde bericht van de overwinning op de Spaanse Armada vernam. Juist de begeerte van de predikanten en van velen onder het volk om de banier van de Hervorming hoog te houden en te beschermen, verwekte zo'n afkeer tegen alles wat Rome weer in het zadel wilde helpen. Was de koning niet gevoelig voor de vleierij van de tong en waren de Jezuïeten op de achtergrond niet bezig om langs slinkse wegen het verloren terrein te herwinnen?

Toen Bruce in 1592 het voorzitterschap van de Assembly aanvaardde, nam hij de kans waar om op eerherstel van de vrijheid van de kerk aan te dringen. Hij verzocht het Parlement de zogenaamde 'Black acts' te herroepen. Zijn pogingen bleken succes te hebben en de presbyteriale kerkvorm werd weer hersteld. De belangrijkste artikelen van het *Second Book of Discipline* werden zelfs door het Parlement goedgekeurd. Kerstfeest en Pasen werden afgeschaft als in strijd met Gods Woord. De koning prees zelfs de kerk en merkte deze aan als de zuiverste van de gehele wereld! Zelfs het Genève van Calvijn had de feestdagen weer ingevoerd, waarvan Schotland nog verschoond wenste te blijven. Het leek wel of de Reformatie een glansrijke overwinning behaald had, maar was dit niet te vroeg gejuicht?

Nu de rechten van de kerk door de overheid onomwonden werden erkend en bekrachtigd, leek het erop dat de zichtbare bruid van Christus zich zuiver kon vertonen. Maar hoe was het met het geestelijke leven van de predikanten en het volk over het algemeen gesteld? De belijdenis en de kerkorde waren wel naar Gods Woord, maar hoe was het met het leven? Zeker, velen hingen met hart en ziel de leer van de hervormers aan. Mannen als Andrew Melville en Robert Bruce en vele anderen verkondigden het evangelie van Gods genade en vertoonden een godzalige wandel. Toch was de kerk van Schotland ziek. Het was vooral John Davidson, predikant van Prestonpans, die de schrijnende wonden van de kerk openlegde. Hij was geschokt door het toenemende zedelijke verval onder het volk. Ook onder de voorgangers waren velen die laks waren in het uitoefenen van de tucht. De hervormers hadden Schotland in aanraking gebracht met Gods Woord en hadden met vuur en ijver voor de zaak van Christus getuigd. Maar nu begon een geest van oppervlakkigheid en uitwendige godsdienst steeds meer de kop op te steken. Davidson wees met klem op de noodzaak van een geestelijke opwekking. De classis van Haddington, waartoe hij behoorde, nam een besluit aan om de Assembly voor te houden dat een 'algemene bekering en ernstige wederkeer tot God' de enige remedie was. Evenals Israël van weleer, behoorde het gehele volk van Schotland in de schuld te komen voor het aangezicht des Heeren. En moesten de dienaars des Woords hierin niet voorgaan? Hierbij werden de woorden van de profeet Joël aangehaald: 'Laat de priesters, des Heeren dienaars, wenen tussen het voorhuis en het altaar...'

De Assembly van 1596

De Assembly kwam op 24 maart 1596 opnieuw in de St. Giles kathedraal bijeen. De leiders van de kerk, Andrew en James Melville, Robert Bruce, Robert Rollock en Patrick Simson waren ook aanwezig. John Davidson diende de motie van zijn classis in, waarop een discussie volgde. De politieke zaken hadden tot nu toe de kerk zo in beslag genomen dat zij er haast niet aan toegekomen was om in eigen gelederen orde op zaken te stellen. Wat was een geraamte van rechtzinnigheid zonder hart? Zou Gods toorn niet

Koning Jakobus VI.

John Davidson preekt voor de General Assembly van 1596.

losbranden vanwege hun eigen zonden? Was een algemene bekering niet het beste middel tegen de vijanden die het steeds op de rechten van de kerk hadden voorzien? Het gevaar vanuit Spanje en Rome was wel groot, maar waren de gevolgen van de 'kleine vossen', die de wijngaard probeerden te verderven, niet meer verwoestend? Het leek wel of de ogen van de eerwaarde broeders nu goed opengingen. Zeker, de kerk bleef protesteren tegen de nog steeds bestaande invloed van de roomse edelen aan het hof van Holyrood. Deze zaken kwamen ook weer aan de orde en werden niet in de doofpot gestopt. Maar nu was het ook de tijd om de hand in eigen boezem te steken en de persoonlijke zonden voor de Heere te belijden.

Een commissie werd benoemd om te onderzoeken hoe het met de predikanten gesteld was. Davidson had een 'register' van zonden opgesteld, waaraan de geestelijkheid zich schuldig maakte. De commissie beoordeelde deze lijst en bleef niet alleen bij de predikanten staan, maar breidde het 'zwarte register' uit tot vorst en onderdanen. Alle roepende zonden van land en volk werden genoemd. Allen hadden gezondigd; niemand uitgezonderd! Zonder omwegen bracht de commissie verslag uit. Niets werd verborgen gehouden. Eerst werden de zonden van nalatigheid genoemd door de leer van Gods Woord niet met ernst toe te passen op de eigentijdse situatie en de zonden met name te noemen en te bestraffen. Het gebrek aan heiligheid, aan ernst, aan gebed en ernstig onderzoek van de Schrift was niet tot sieraad van veel voorgangers. Moesten ook de openbare zonden niet in het openbaar worden beleden en was de tucht niet een geneesmiddel om de kwaal uit te bannen? Hoe was het met de sacramenten gesteld? Werden de 'reinen en de onreinen, de onwetenden en gedachtelozen, de profanen en zij die geen ernst maakten met hun belijdenis in hun beroep en gezin' niet toegelaten tot de heilige tafel? Hoe was het met het uiterlijke gedrag van de leraars gesteld? Hun kleding en woorden waren vaak lichtvaardig; sommigen gaven zich over aan dansen, kaarten en andere ongeoorloofde vermaken. Onder de voorgangers van het volk waren sabbatsbrekers, dronkaards, vechters, overspelers. Het leek wel of er geen eind kwam aan de lijst van de zonden van de predikanten. Met ontzetting hoorde de vergadering deze opsomming aan.

Wat moest de Assembly doen? Wezen zij met de vinger naar Holyrood en hun collega's die niet aanwezig waren? Neen, niet in de eerste plaats. Enkele dagen later kwamen de broeders tot de conclusie dat 'er een verootmoediging onder de predikanten moest komen voor hun vertrek.' Ernstig behoorden zij hun eigen zonden voor Gods aangezicht te belijden. De vraag was nu wie een vermanend woord zou spreken. De namen van Bruce, Melville en Rollock werden genoemd. De laatste werd met meerderheid van stemmen aangewezen om de preek te houden, maar hij weigerde. Toen verzocht de Assembly Davidson om de dienst te leiden. Deze vroeg wel enige dagen van voorbereiding. Het was vrijdag en zondag wilde hij nog in zijn eigen gemeente voorgaan. Zo werd de dag van verootmoediging bepaald

Koning Jakobus VI.

John Davidson preekt voor de General Assembly van 1596.

losbranden vanwege hun eigen zonden? Was een algemene bekering niet het beste middel tegen de vijanden die het steeds op de rechten van de kerk hadden voorzien? Het gevaar vanuit Spanje en Rome was wel groot, maar waren de gevolgen van de 'kleine vossen', die de wijngaard probeerden te verderven, niet meer verwoestend? Het leek wel of de ogen van de eerwaarde broeders nu goed opengingen. Zeker, de kerk bleef protesteren tegen de nog steeds bestaande invloed van de roomse edelen aan het hof van Holyrood. Deze zaken kwamen ook weer aan de orde en werden niet in de doofpot gestopt. Maar nu was het ook de tijd om de hand in eigen boezem te steken en de persoonlijke zonden voor de Heere te belijden.

Een commissie werd benoemd om te onderzoeken hoe het met de predikanten gesteld was. Davidson had een 'register' van zonden opgesteld, waaraan de geestelijkheid zich schuldig maakte. De commissie beoordeelde deze lijst en bleef niet alleen bij de predikanten staan, maar breidde het 'zwarte register' uit tot vorst en onderdanen. Alle roepende zonden van land en volk werden genoemd. Allen hadden gezondigd; niemand uitgezonderd! Zonder omwegen bracht de commissie verslag uit. Niets werd verborgen gehouden. Eerst werden de zonden van nalatigheid genoemd door de leer van Gods Woord niet met ernst toe te passen op de eigentijdse situatie en de zonden met name te noemen en te bestraffen. Het gebrek aan heiligheid, aan ernst, aan gebed en ernstig onderzoek van de Schrift was niet tot sieraad van veel voorgangers. Moesten ook de openbare zonden niet in het openbaar worden beleden en was de tucht niet een geneesmiddel om de kwaal uit te bannen? Hoe was het met de sacramenten gesteld? Werden de 'reinen en de onreinen, de onwetenden en gedachtelozen, de profanen en zij die geen ernst maakten met hun belijdenis in hun beroep en gezin' niet toegelaten tot de heilige tafel? Hoe was het met het uiterlijke gedrag van de leraars gesteld? Hun kleding en woorden waren vaak lichtvaardig; sommigen gaven zich over aan dansen, kaarten en andere ongeoorloofde vermaken. Onder de voorgangers van het volk waren sabbatsbrekers, dronkaards, vechters, overspelers. Het leek wel of er geen eind kwam aan de lijst van de zonden van de predikanten. Met ontzetting hoorde de vergadering deze opsomming aan.

Wat moest de Assembly doen? Wezen zij met de vinger naar Holyrood en hun collega's die niet aanwezig waren? Neen, niet in de eerste plaats. Enkele dagen later kwamen de broeders tot de conclusie dat 'er een verootmoediging onder de predikanten moest komen voor hun vertrek.' Ernstig behoorden zij hun eigen zonden voor Gods aangezicht te belijden. De vraag was nu wie een vermanend woord zou spreken. De namen van Bruce, Melville en Rollock werden genoemd. De laatste werd met meerderheid van stemmen aangewezen om de preek te houden, maar hij weigerde. Toen verzocht de Assembly Davidson om de dienst te leiden. Deze vroeg wel enige dagen van voorbereiding. Het was vrijdag en zondag wilde hij nog in zijn eigen gemeente voorgaan. Zo werd de dag van verootmoediging bepaald

op dinsdag, om 9 uur in de morgen.

De plaats van samenkomst was de zogenaamde 'Little Kirk' van de St. Giles. In die tijd was de kathedraal verdeeld in vier afzonderlijke delen waar aparte gemeenten samenkwamen. De 'Little' of 'New' Kirk was het oostelijk gedeelte van de St. Giles, waar Robert Bruce voorganger was. Zo kwamen op de vroege morgen vierhonderd personen in het kerkgebouw bijeen. Davidson begon met een ernstig gebed en verzocht de voorlezer Ezechiël 13 en 34 voor te lezen. Deze verzen handelen over de liegende profeten en de herders die hun volk niet weidden. Nu volgde de preek. Hij begon te wijzen op de bedoeling van deze bijeenkomst. De persoonlijke zonden in het predikambt behoorden te worden beleden en ook een ernstig voornemen om zich hiervan te bekeren en voor de toekomst beterschap te beloven. Gods kerk behoorde weer een nieuw verbond met God te sluiten. Vele Covenants waren in de loop van de jaren al bekrachtigd, maar wat was van alle beloften terechtgekomen? De prediker drong met volle ernst aan op een nauw zelfonderzoek. 'Daarom gij herders, hoort des Heeren Woord.' 'De zwakken sterkt gij niet, en het kranke heelt gij niet, en het gebrokene verbindt gij niet...' Deze spiegel hield hij zijn gehoor voor dat zijn woorden indronk. De hoofden gingen steeds verder naar beneden toen Davidson de woorden van de profeet op hen toepaste. Het leek wel of de Geest van God hem aangordde om diepe pijlen van verootmoediging in de harten van de aanwezigen te steken. Zijn woorden waren niet koud en ongevoelig, maar vol van bewogenheid en diep schuldbesef. Davidson schaarde zich bij de zondaren en zijn preek was niet alleen een klacht, maar ook een smeekbede tot de hemel. 'Wij hebben gezondigd! O, God, wees ons genadig.'

Toen riep hij de eerwaarde Assembly op tot een persoonlijke overdenking en belijdenis. Het was alsof de oude kathedraal met verwondering neerzag op de gebogen hoofden en betraande ogen van de broeders. Een plotselinge emotie kwam over de vergadering. Het leek wel of het gebouw op zijn grondvesten schudde. Een kwartier lang ging een geween op dat tussen de gewelven weergalmde. Het was het geween van ware boetvaardigheid en berouw. Een ieder deed belijdenis van zijn persoonlijke zonden en nalatigheid. Een menigte van verbroken mannen was bij elkaar. Zij smeekten tot God om vergeving. Zij vernederden zich voor de Koning van de kerk. De honderden aanwezigen huilden als een kind. 'Er waren zulke zuchtingen en geween, met het uitgieten van tranen onder het grootste deel van allen die aanwezig waren gehoord. Een ieder wekte de ander door zijn voorbeeld op, dat de kerk weergalmde, zodat deze plaats naar waarheid een Bochim genoemd kon worden.' Bochim, 'een plaats des geweens.' En dan vervolgt David Calderwood, in zijn kerkelijke geschiedenissen: '...want zulk een dag was sinds de Reformatie nooit eerder in Schotland gezien, zoals een ieder bekende.'

De plechtigheid was die dag nog niet afgelopen. Er volgde een openbare belijdenis en Davidson ging verder om niet alleen 'af te breken', maar ook

om 'op te bouwen.' Hij bepaalde de aandacht bij Lukas 12, de gelijkenis van de getrouwe en wijze dienstknecht, 'welke de heer als hij komt wakende zal vinden.' Nu goot hij olie in de wonden. Met een 'zeldzame ondersteuning van de Geest' sprak hij woorden van troost. Het ging hem niet om de emoties gaande te houden. De kerk van Schotland moest nu tot daden overgaan. Voordat de vergadering uit elkaar ging riep hij een ieder op om de hand aan de ploeg te slaan. En op zijn ernstige oproep hieven allen de handen op 'om getuigenis af te leggen van hun nieuwe verbond met God.' Weer had de kerk een Covenant gemaakt met de Allerhoogste. En dit nieuwe Verbond werd niet alleen door de Assembly, maar ook door de classes en synoden onderschreven. Een golf van opwekking trok zo over het gehele land. De belijdenis van zonde bracht ook blijdschap en vrede met zich mee. De kerk was nu sterk en krachtig in de Heere.

De koning verhardt zich

Hoe reageerde de koning op deze opleving? Meermalen had hij de Verbonden ondertekend. Maar nu was hij niet van zins om zich met de geest of letter van dit nieuwe Covenant in te laten. Koning Jakobus bleef onder dit alles onbewogen en vernederde zich niet voor God. Hij gaf geen gehoor aan de stem van zijn geweten, maar verhardde zich in zijn eigen weg. Zijn wispelturig karakter kwam steeds meer openbaar. Zeker, hij stond wel achter de Reformatie, hij hield zich zelfs bezig met de problemen van de godgeleerdheid, maar 'zijn haan moest koning kraaien.' Zijn persoonlijke zonden mochten niet worden aangewezen. Hij streefde naar macht en eer, dat waren de drijfveren van zijn politiek. Meermalen was hij gezwicht voor de vermaningen van Melville en Bruce, maar nu brak de tijd aan dat hij zich steeds minder zou storen aan hun opvattingen.

Na de dood van zijn voornaamste adviseur, kanselier Maitland, die de reformatiegetrouwen een warm hart toedroeg, werd de kerk opgeschrikt door het gerucht dat de verbannen roomse edelen weer naar het land zouden terugkeren. De Assembly stuurde een deputatie naar het Falkland paleis om de koning hierover aan te spreken. James Melville zou het woord voeren, maar Jakobus snoerde hem de mond. Dit werd zijn oom Andrew toch wel te gortig. Hij liep naar de koning en hield hem vast bij de slip van zijn mantel, terwijl hij hem 'Gods silly vassal'(Gods dwaze dienstknecht) noemde. Medelijdend keek hij de koning aan, die zich ook nu weer zo aanstelde om zijn gezag af te dwingen. Nu was de tijd gekomen om niet langer te zwijgen, maar hem duidelijk de waarheid voor te houden. Onbeschroomd stond Andrew Melville voor de jonge koning toen hij hem aansprak: 'Heer, wij willen altijd een nederige eerbied voor uw majesteit in het openbaar hebben, maar nu hebben wij de gelegenheid u te spreken, omdat u in groot gevaar gebracht bent, zowel wat uw persoon als de kroon aangaat en met u het land en de kerk van God dreigen te gronde te gaan. Daarom achten wij het onze plicht om u de waarheid te vertellen en u eerlijk

raad te geven, of anders zullen wij ten opzichte van Christus en van u verraders bevonden worden.'

Natuurlijk doelde Melville hier op de verwachte terugkeer van de roomse adviseurs en de gevaren hieraan verbonden. De verworven vrijheden van kerk en staat stonden nu meer dan ooit op het spel. En de koning was hiervan de grootste oorzaak wat dan ook niet verbloemd mocht worden. 'Daarom heer, heb ik u bij verschillende gelegenheden erop gewezen en moet ik het u weer zeggen dat er twee koningen en twee koninkrijken in Schotland zijn; daar is koning Jakobus, het hoofd van het rijk en daar is Christus Jezus, de Koning van de kerk, Wiens onderdaan Jakobus de Zesde is en van Wiens Koninkrijk hij geen koning, heer of hoofd is, maar alleen een lid. Heer, zij die Christus geroepen heeft en bevel heeft gegeven om de wacht over Zijn kerk te houden, hebben macht en gezag van Hem ontvangen om Zijn geestelijk koninkrijk te regeren.' Melville schonk klare wijn! De koning moest met zijn handen van het 'altaar' afblijven. De ark mocht alleen door de levieten worden gedragen. 'Heer, toen u nog in uw luiers lag, regeerde Christus vrij in dit land ten spijt van al Zijn vijanden.' Hoe had de koning sindsdien de duur verworven vrijheden van de bruid van Christus geschonden. Steeds weer probeerde hij het gezag van de kerkelijke vergaderingen te beknotten en zijn eigen macht op de kerk te leggen. Nooit eerder waren de voorrechten van de kerk zo duidelijk uiteengezet en de tirannie en willekeur van de vorst zo radicaal afgewezen. De politiek van de koning zou Schotland naar de ondergang voeren en de bloeddorstige armen van het roomse juk zouden haar, meer dan ooit tevoren, omknellen.

Het was alsof Melville voor dovemansoren sprak. De koning luisterde meer naar zijn roomse adviseurs dan naar de godvruchtige predikanten. Inmiddels was Robert Bruce bij hem in ongenade gevallen. De achting die hij hem eerst toedroeg, veranderde zelfs in haat. Hij kon niet aanzien hoe velen ontzag hadden voor de predikant van de St. Giles. Hij zwoer zelfs dat hij zijn hoofd wilde hebben en beschuldigde hem van verraad. Ook liet hij een proces aanspannen tegen David Black van St. Andrews, omdat hij in moedige toonaarden de politiek van de koning vanaf de kansel had afgekeurd. Jakobus zon op wraak en probeerde door valsheid de getrouwe leraars van hun preekstoel af te stoten. Zodra hij een gelegenheid zou vinden om de partij van Melville omver te werpen zou hij dit niet nalaten.

Een volksopstootje in Edinburgh

Die gelegenheid kwam al gauw. Op 17 december 1596 werd Edinburgh opgeschrikt door een volksopstootje. Walter Balcanquel had zojuist zijn door-de-weekse preek in de St. Giles beëindigd met de veroordeling van de behandeling van Black en had hierop met een aantal gelijkgezinden een bespreking welke stappen er moesten worden genomen. Zijn collega Bruce wees op het gevaar waarin de kerk zich bevond. Besloten werd een deputatie van acht personen naar de koning te zenden die op een steenworp-afstand in

de Tolbooth verblijf hield. Bruce zou als spreekbuis optreden, maar toen de koning hem zag barstte hij in woede uit en vroeg het gezelschap hoe zij zonder zijn permissie onder zijn ogen durfde verschijnen. Het was alsof het volk, dat in de straat was samengeschoold, aanvoelde wat er gebeurde. Een geroep ging op dat de predikanten werden aangevallen. Kreten werden gehoord: 'Een tumult! Te wapen! Te wapen!' Bruce probeerde in zijn huis te vluchten om aan het gepeupel te ontkomen. 'Ik had liever gezien dat ik van mijn land verbannen ware geweest dan dat die dag één druppel bloed gevloeid was.' Hoe werd de zaak van Christus ontheiligd! 'Ik heb grote spijt dat onze heilige en genadige zaak door dit tumult verduisterd werd', zo verzuchtte hij. Hoe zou de koning, die inmiddels naar zijn paleis was gegaan, hierop reageren? Eerst was hij mild, maar dit veranderde gauw. Hij gaf de predikanten de schuld van dit oproer en verplaatste zijn residentie van Edinburgh naar Linlithgow. Bruce en de andere predikanten van de stad oordeelden het beter om ook maar de wijk te nemen, totdat de woede van de koning wat bekoeld was.

Juist op tijd waren de predikanten vertrokken, want Jakobus vaardigde dadelijk een bevel tot arrestatie uit. Kort hierop preekte John Welch van Kirkcudbright, een schoonzoon van John Knox, in de St. Giles. Alsof hij geen enkele mensenvrees had, trok hij fel van leer tegen de koning. 'Hij was van een duivel bezeten en als één duivel uitgegaan is, komen er zeven voor in de plaats die nog erger zijn.' Onomwonden verdedigde hij dat de onderdanen zo'n vorst mogen afzetten en dat het wettig is tegen hem de wapenen op te nemen. Hier horen wij het standpunt van Knox en Buchanan, die het recht van opstand tegen tiranniek bestuur niet in strijd vonden met Gods Woord. De koning keerde spoedig naar de stad terug. Hij verscheen in de kathedraal en zwoer in het openbaar een eed dat hij de gereformeerde godsdienst wilde handhaven en alleen bedoelde deze nog sterker te maken. Maar op welke wijze hieraan vorm moest worden gegeven, mocht hij zelf uitmaken! De kerk had niet het recht zelf wetten vast te stellen. Onderwerping aan het gezag van de koning was hierbij een eerste vereiste. Zijn Geheime Raad noemde de gevluchte predikanten verraders en besloot tot strafmaatregelen.

De spanning neemt toe

De koning zou nu orde op zaken stellen. Hij vond zich een waardige navolger van de christelijke keizers uit de oudheid om zelf de Assembly bijeen te roepen. Deze vergaderde in Perth in 1597. Voortaan mocht de hoogste vergadering van de kerk niet meer zonder zijn toestemming bijeen komen. Natuurlijk waren de protesterende predikanten nu niet aanwezig. Andrew Melville werd van enkele ambten ontheven en hem werd tevens verboden op de Assembly te verschijnen. Tijdens de Assembly van 1600, die in Montrose vergaderde, meende de koning de eerwaarde broeders een gunst te bewijzen. Afgevaardigden van de kerk mochten voortaan een zetel

hebben in het Parlement, maar de koning moest hen wel zelf uitzoeken! Ook nu mocht Melville niet aanwezig zijn. Toch kwam hij in de stad en ontmoette daar de koning. De laatste vroeg kennelijk wat spottend: 'Waarom bent u zo bezwaard?' En toen legde de moedige Andrew zijn hand op zijn hoofd terwijl hij sprak: 'Heer, dit wilt u hebben! U zult mijn hoofd hebben! Neem het! Neem het! Of liever nog, beroof ons van de vrijheden van Jezus Christus en van Zijn Koninkrijk.'

De toestand werd nu steeds hopelozer. De wurggreep van de koning om de belegerde stad van de kerk van Schotland werd steeds vaster. Het zogenaamde 'Gowrie-komplot' werd door hem gebruikt om de predikanten van hoogverraad te beschuldigen. John Davidson werd gevangen genomen. En hoe verging het Robert Bruce? Deze was nu geheel in ongenade gevallen en besloot naar Frankrijk uit te wijken. Al betekende het voor hem een zware beproeving om zijn geboorteland te moeten verlaten, toch werd hij niet door droefheid overmand. 'Ik zou liever van Engeland en Schotland door de koning verbannen zijn, dan de eer van mijn bediening besmetten. Laat mijn vereniging met mijn Heere Jezus niet worden aangetast, laat mijn consciëntie niet bezoedeld worden en dat de goede naam van mijn heilige bediening in de harten van Zijn dierbare kinderen niet verloren ga.' Toen koning Jakobus in 1603 koningin Elisabet van Engeland opvolgde, waagde Bruce het naar Edinburgh terug te keren om de koning geluk te wensen. Nu de koning op het toppunt van zijn macht meende te staan, eiste hij van hem dat hij een knieval zou maken. Wat was Bruce teleurgesteld! Maar de koning die kennelijk spijt gekregen had, liet hem vroeg in de morgen halen op het uur dat hij nog in bed lag. Dadelijk kleedde Bruce zich aan en ging met een kloppend hart naar het paleis. En in de kamer naast de audiëntiezaal knielde hij neer om God om bijstand te smeken. Eindelijk was het zijn beurt om de koning toe te spreken. Hij deed dit op een nederige manier, echter zonder zijn knie voor de vorst te buigen. 'De God van hemel en aarde', zo zei hij, 'heeft de majesteit op deze aardse tronen geplaatst.' Hij vermaande hem om niet ijdel te worden en op zijn hart acht te geven. En dan antwoordde Jakobus: 'Meester Robert, door Gods genade zal ik mijn troost niet in enig aards ding zoeken.' Het leek of alles tussen de predikant en de vorst weer goed was, maar weldra zou blijken dat niets was opgelost. Toen zou openbaar komen wat Davidson eenmaal voorspeld had. In de tijd dat Bruce nog de gunsteling van de koning was, bad Davidson bij een gezamenlijke maaltijd: 'Heere, Uw dienstknecht hier is een grote gunsteling van het hof en is in groot aanzien. Maar spoedig zal hij net zo vervolgd worden als dat hij nu in de gunst staat en door de straten gaan, terwijl velen die hem nu achten hem dan zelfs niet meer zullen groeten.'

In 1605 werd Bruce het preken verboden. Hij ging echter in gehoorzaamheid aan zijn Meester gewoon door, waar hij ook maar gelegenheid vond. En toen hij tot twee keer toe verbannen werd naar de noordelijke Hooglanden, verkondigde hij in Inverness het evangelie. Evenals John Welch en vijf

De 'Tolbooth'.

Het Blackness Castle.

collega's moest hij ook nog enige tijd zuchten in een vunzige kerker van het Blackness Castle op het eilandje Inchgarvie in de Forth baai. Zij waren beschuldigd van hoogverraad, omdat zij op de Assembly van Aberdeen geen gehoor gaven aan de bevelen van Jakobus, die de vrijheid van de kerkelijke vergaderingen nog meer zocht te beknotten. In Engeland had de koning inmiddels kennis gemaakt met het bisschoppenstelsel van de Anglicaanse kerk. Dit paste geheel in zijn straatje, want daar was de vorst het hoofd van de kerk. Wel propageerde de invloedrijke partij van de Puriteinen afschaffing van de in hun ogen overgebleven roomse 'superstitie'. Tijdens de conferentie van Hampton Court kwam Jakobus in aanraking met het puriteinse standpunt. Hun woordvoerder Dr. Reynold noemde bij zijn verdediging het woord 'presbytery' wat bij de koning in verkeerde aarde viel. De bisschopsgezinden omringden hem en spraken vleiende en lovende woorden aan het adres van de autoritaire vorst. Geen wonder dat hij voorgoed het devies hoog hield: 'Geen bisschop, geen koning.'

De zes van hoogverraad beschuldigde predikanten moesten om drie uur in de morgen, terwijl het hartje winter was en de straten haast onbegaanbaar, voor de rechtbank van Linlithgow verschijnen. Velen van hun medebroeders waren ook aanwezig. Forbes, de voorzitter van de Assembly, raadde de graaf van Dunbar aan om Jozua 9 te lezen, over het verbond met de Gibeonieten en de wijze waarop God dit verbond later op Saul en zijn huis wreekt. Hij waarschuwde de koning voor hetzelfde oordeel, omdat hij zich niet had gehouden aan zijn eed van trouw aan het Covenant. 'Zo neem dit ter harte', zo besloot hij, 'als u God kunt antwoorden in die vreselijke oordeelsdag, op Wie wij ons beroepen, indien u ons ten onrechte veroordeelt.' De rechtbank sloeg deze waarschuwing in de wind en vanuit Londen kwamen de orders om de gedaagden te verbannen. Een schip lag in Leith gereed om hen naar Frankrijk te verbannen. Het was ontroerend te zien hoe zij afscheid namen van hun geliefde vaderland. Zij vielen op de kade op de knieën en baden twee keer ernstig tot hun God. Hierop zongen zij met blijdschap Psalm 23 en namen afscheid van de menigte die hen in een grote droefheid gedompeld nastaarde. Kort tevoren was Andrew Melville hen al voorgegaan. Na een gevangenschap van vier jaar op de Tower in Londen ging hij ook naar Frankrijk, waar hij in 1622 in Sedan stierf.

Nu de voornaamste spreekbuizen van de Schotse kerk van het toneel waren verdwenen, kreeg Jakobus vrij spel om het in zijn ogen gehate presbyteriale stelsel geleidelijk af te schaffen. Op de Assembly van Glasgow in 1610 kreeg hij zelfs de toestemming van de kerk om de bisschoppen als vaste voorzitters van de kerkelijke vergadering te laten optreden. Het Parlement bekrachtigde in 1612 de besluiten van de Assembly, waardoor in feite het 'Great Charter' van 1592 werd herroepen. De bisschoppen stonden nu in feite boven de kerkelijke vergaderingen en waren rechtstreeks

aan de kroon verantwoording schuldig. De koning oordeelde dat zij door de Engelse kerk moesten worden gewijd. Ook stelde hij een soort inquisitie in, bestaande uit edelen en bisschoppen, die als een burgerlijk en kerkelijk tribunaal de koning moest bijstaan bij de uitvoering van diens wetten. En ook bepaalde de koning dat geen predikant voortaan kon worden bevestigd zonder dat een bisschop hierbij was betrokken. Nu moet gezegd worden dat de bisschoppen in die tijd over het algemeen voorzichtige en ernstige mannen waren, in tegenstelling tot hen die later de kerk moesten leiden. Toch waren zij vazallen van de koning die in alle zaken uiteindelijk het laatste woord had.

De vijf artikelen van Perth

In 1617 vereerde Jakobus, die meest in Engeland verblijf hield, zijn geboorteland met een bezoek. Hij vernam met welgevallen van de bisschoppen dat het volk en hun voorgangers zich schikten in het spoor dat door de koning was uitgestippeld. Nu vond hij de tijd rijp om de kapel van het Holyrood paleis naar de Engelse eredienst in te richten. Een altaar werd geplaatst en voor het eerst sinds de Hervorming lieten orgel en koor hun klanken door de gewelven horen. In november van hetzelfde jaar riep hij in St. Andrews een vergadering van de geestelijkheid bijeen om hen zijn nieuwe hervormingsplannen voor de kerk voor te leggen. Het volgend jaar werden deze zogenaamde 'Vijf artikelen van Perth' bekrachtigd. De Schotse kerk was nu gedwongen om zich in een aantal zaken aan haar Engelse zusterkerk aan te passen. Het ging hierbij om het knielen bij het Avondmaal, de onderhouding van de christelijke feestdagen, de bisschopswijding, de huisdoop en de huiscommunie.

De beruchte artikelen van Perth werden op 25 augustus 1617 op de General Assembly in Perth aangenomen. Aartsbisschop John Spottiswood, die zich ontpopte als verrader van de zaak van Christus, was de 'moderator', zonder wettig voor deze post gekozen te zijn. De sfeer op de vergadering was dreigend. Halfgewapende edelen keken met hooghartige blikken op de leden neer. De stemming verliep chaotisch. Protesten baatten niet en werden van tafel geveegd. Een meerderheid nam de nieuwe 'wet' aan. Dit was een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Schotse kerk. De kroon bepaalde dat de opperste rechtbank, de 'Court of High Commission', op de naleving van de nieuwe artikelen moest toezien. Na drie jaar tirannie van de Court werd het Parlement bijeen geroepen om de artikelen van Perth te bekrachtigen. De getrouwe predikanten dienden protesten in, die door een krachtige oppositie werd ondersteund. Uiteindelijk besliste op zaterdag 4 augustus 1618 een kleine meerderheid voor de vernieuwingen in de kerk. Deze dag wordt door de geschiedschrijvers de 'Zwarte zaterdag' genoemd. Het sombere weer legde 's morgens des te meer een schaduw op de vergadering. In de loop van de dag schenen dreigende wolken zich steeds meer rondom de Parlementsgebouwen te concentreren. En op het ogenblik

dat de markies van Hamilton opstond om de artikelen van Perth formeel te bekrachtigen door deze met de scepter aan te raken, verlichtte een felle bliksemflits de vergadering, direct gevolgd door een zware donderslag. Hagelstenen vielen als kogels op het dak van het gebouw en een zware regenbui maakte het spreken onmogelijk. Het noodweer duurde anderhalf uur lang, terwijl de vergadering bijna in duister gehuld was. Velen zagen dit als een teken van ongenoegen van de Koning der kerk. Zo eindigde de 'Zwarte zaterdag', 'zwart door 's mensen schuld en de fronsingen van de hemel.'

Het verzet tegen de nieuwe artikelen was groot. De getrouwe leraars kwamen steeds in botsing met de prelaten. De wreedheid van de laatsten nam ergere vormen aan. Met behulp van de rechterlijke macht probeerden zij op de naleving van de nieuwe bepalingen toe te zien. David Calderwood, die een boek schreef over *Perth Assembly*, moest naar Holland uitwijken. Het verzoek van de vrouw van John Welch, die al jaren in Frankrijk in ballingschap leefde, om hem vanwege zijn zwakke gezondheid terug te laten komen, werd abrupt afgewezen. De wrede koning ontving haar wel in audiëntie, maar toen zij haar smeekbede deed, antwoordde hij botweg dat hij liever zijn hoofd had. Ongeveer in dezelfde tijd werd Robert Bruce na zijn ballingschap in Inverness overgebracht naar het kasteel in Edinburgh, waarna hij weer naar het noorden moest terugkeren.

Vooral onder de jonge predikanten was het verzet groot. Opvallend was de houding van David Dickson van Irvine. De prelaten probeerden hem af te zetten, maar de gemeente en de landheer namen hem in bescherming. Uiteindelijk moest hij zijn woonplaats toch verlaten, maar gelukkig werd hij in 1624 weer met zijn kudde verenigd. Bij zijn intrede had hij gepreekt over: 'Wij dan wetende de schrik des Heeren...' en bij zijn afscheid: 'Maar wij zijn Gode openbaar geworden...' Vooral de laatste preek sloeg in bij de hoorders. 'Gedurende de preek was er geween en geklaag...' Nu Dickson voor de zaak van Christus moest lijden, werd hij des te meer gelouterd en toegerust door de kracht van de Heilige Geest. De Heere had grote dingen voor dit kleine plaatsje in het zuid-westen van Schotland weggelegd. Te midden van de duisternis die het land overdekte begon de prediking van Dickson rijke vruchten af te werpen. In 1625 werd Irvine en omgeving begunstigd met een buitengewoon werk van Gods Geest. Er ging haast geen zondag voorbij dat meerderen door het Woord in het hart werden gegrepen. Deze opmerkelijke geestelijke opwekking duurde vijf jaar lang. De vijanden spraken spottend van de 'Stewarton sickness', maar het was meer de genezende kracht van de 'balsem in Gilead', die voor velen een onvergetelijk keerpunt betekende in hun leven. In Irvine was de kracht der godzaligheid, die een helder licht verspreidde, zichtbaar aanwezig.

De Heere vergat het geroep van Zijn ellendigen niet. Al werden vele leraars monddood gemaakt, al voelden de getrouwen in het land het knellende juk van de koning en zijn prelaten. Het was er na de dood van

Jakobus niet beter op geworden. Zijn zoon Karel I, die hem in 1625 opvolgde, bezat enkele nobele karaktereigenschappen. Hij was voorkomend, had meer waardigheid dan zijn vader, maar aan de andere kant was hij erg trots. Hij duldde geen tegenspraak en toonde een onbuigzame wil als het over de handhaving van zijn gezag ging. Zijn vrouw, koningin Henriëtta, die aan het roomse Franse hof opgevoed was, had een grote invloed op hem. Toen hij zich in 1633 in Schotland liet kronen, bleek al spoedig dat hij de anglicaanse eredienst ook in zijn geboorteland wilde invoeren. De latere aartsbisschop Laud keek met verachting op de in zijn ogen minderwaardige Schotse bisschoppen neer. Hij liet dadelijk een altaar in de Abdijkerk van Holyrood plaatsen dat precies de vorm had van een misaltaar. Het hele ritueel verliep volgens de gebruiken van de kerk van Engeland. De eerste stap van de koning was om de Engelse priestergewaden in Schotland in te voeren en de tweede hield de bekrachtiging in van het episcopaalse stelsel zoals het reeds bestond. De volgende stap zou de invoering van de Engelse liturgie zijn. Machteloos keken de getrouwen in het land toe hoe de verroomsing steeds grotere vormen aannam. In het Parlement gingen stemmen op om deze ontwikkeling een halt toe te roepen, maar de koning en zijn vazallen probeerden deze geluiden door dreigementen te overstemmen. Wanneer zou de uitkomst komen? Zou het wild gedierte de ziel van de tortelduif doden? Was Gods kudde een prooi geworden van de ijdele Absaloms?

Opwekking in Irvine en Kirk of Shotts

Wat Karel I niet kon verhinderen was het werk van de Heilige Geest, Die de verstrooide kudde bezocht. Het land rondom Irvine vertoonde de vruchten en een opwekking die vijf jaar duurde. En in 1630 werd deze beweging gevolgd door een nog overvloediger oogst in een ander gedeelte van het land. Het was in het plaatsje Kirk of Shotts, gelegen tussen Glasgow en Edinburgh. Enkele adellijke vrouwen bezochten dit dorpje met hun rijtuig dat vlak voor de pastorie tot stilstand kwam, omdat het onderstel brak. De predikant nodigde hen uit om bij hem de nacht door te brengen. De vrouwen, die blij waren met dit aanbod, verbaasden zich over de bouwvallige staat van het huis van de predikant. Zij stelden voor om een nieuwe pastorie te bekostigen waarvoor de predikant hen erg dankbaar was. Hij vroeg op zijn beurt wat hij voor de dames kon betekenen. Het bleek dat de 'ladies' het evangelie liefhadden en achting hadden voor de vervolgde leraars. Zij stelden voor om bij het eerstvolgende Avondmaal enkele predikers uit te nodigen, die hun knieën voor de Baäl van het prelatendom nog niet gebogen hadden. En zo verschenen de oude Robert Bruce en de jonge John Livingstone in het kleine dorpje. Vele honderden verzamelden zich in het kerkje en op het kerkhof om de diensten bij te wonen. De aanwezigheid des Heeren was zichtbaar, toen het Avondmaal op 20 juni 1630 bediend werd. De avondmaalgangers waren zo vervuld met ware

blijdschap en hemelse vrede dat zij tijdens de nacht die volgde in kleine groepjes bij elkaar bleven en de Heere in een aanhoudend gebed aanliepen. De gemeenschap onder elkaar in Christus was zo diep dat ze de volgende dag niet van elkaar konden scheiden. De behoefte werd gevoeld om de Heere een dankoffer te brengen voor de weldaden die Hij aan hen had bewezen.

Een grote menigte had zich op maandag op het kerkhof verzameld, toen Livingstone met veel vrijmoedigheid de dienst leidde. Hoe voelde hij zich onwaardig en onbekwaam om tot het volk te spreken. Hij bediende het Woord uit Ezechiël 36:25 en 26: 'Dan zal Ik rein water op u sprengen en gij zult rein worden...' Toen hij op het punt stond zijn preek te besluiten, begonnen er enkele druppels regen te vallen. Hij zag hoe het volk zich voor de regen zocht te bedekken en vroeg hen of zij een schuilplaats hadden voor de droppelen van de Goddelijke toorn. Zo werd hij ertoe geleid om nog bijna een uur lang zijn vermaningen tot hen uit te breiden en hen op het hart te binden om tot Christus te vluchten. Zijn woorden gingen met zo'n grote kracht van God gepaard, dat ongeveer 500 personen tot bekering kwamen. Volgens Fleming was sinds de dagen van de apostelen een dergelijke uitstorting van Gods Geest niet meer voorgekomen. Het was alsof een straal van de Zon der Gerechtigheid het wolkendek van de oordelen over Gods kudde doorbrak. Nu konden Gods knechten weer moed scheppen. 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.' Was de bestemde tijd nu bijna aangebroken dat de Heere Zich over Zijn Sion zou ontfermen?

Voor Robert Bruce was het einde van zijn aardse loopbaan bijna in zicht. Zijn lichaam was moe en afgetobd door de vele ontberingen die hij had moeten ondergaan. Zijn ziel verlangde bij de Heere te zijn. Maar zijn verlangen naar de verlossing van de kerk van zijn vaderland was misschien nog wel sterker. Vlak voor zijn sterven in 1631 was een aantal godvruchtige predikanten in Edinburgh bij elkaar gekomen, om zich te beraden over de plannen van de koning en de bisschoppen, om het Algemeen Gebedenboek in te voeren. Toen zij hoorden dat Bruce in de stad was en vanwege de zwakte van zijn lichaam zijn kamer niet kon verlaten, gingen zij naar hem toe. Op hun verzoek deed de oude dienstknecht van Christus een gebed. In korte bewoordingen legde hij de Heere de nood van Sion voor. Het was een gebed in de Geest, waarvan de kracht door alle aanwezigen werd gevoeld. En niet alleen in de kamer waar zij bij elkaar waren, maar in alle vertrekken van het huis werd een buitengewone kracht van de Heilige Geest gevoeld. Bruce was een man in de kracht en geest van Elia. Toen hij op een andere keer in gebed voorging, ontlokte dit de veelzeggende opmerking: 'O, wat een vreemde man is dat, want hij slaat de Geest van God op ons allen neer.' Robert Bruce was een instrument in Gods handen om velen tot Christus te leiden. Hij trotseerde de haat van zijn vijanden en stelde zijn leven in dienst van Gods gemeente, in het bijzonder om de Kroonrechten van Christus te verdedigen.

Koning Karel I.

Robert Bruce.

Grafsteen van Robert Bruce.

Het werd voor de jonge kandidaten voor het predikambt steeds moeilijker om zonder de bisschoppen de handoplegging van bevestiging te ontvangen. Sommigen, zoals John Livingstone en Robert Blair, weken uit naar Noord Ierland om zich daar te laten ordenen. Reeds onder de regering van Jakobus weken vele Engelsen en Schotten uit naar het noorden van het 'Groene eiland'. Zij vestigden zich voornamelijk in de graafschappen Down en Antrim. Stewart, één van de Schotse predikanten die waren meegekomen, sprak geen loffelijk oordeel uit over deze kolonisten: 'De meesten van het volk waren ontdaan van godzaligheid en schenen liever van God weg te vlieden dan Hem te volgen.' De predikanten onder hen behoorden echter tot de meest godzaligen van de Schotse kerk, zoals Edward Brice, Robert Cunningham en Robert Blair. Hun prediking was niet zonder vrucht. De Geest des Heeren begon in 1626 krachtig te werken en velen kwamen tot bekering.

Toen de Anglicaanse bisschoppen in Ulster de Schotse Presbyterianen begonnen tegen te werken, beraamden Livingstone, Blair en enkele anderen het plan naar Amerika uit te wijken. Vele Engelse Puriteinen, die moesten zuchten onder het gehate juk van aartsbisschop Laud, vluchtten naar de 'nieuwe wereld' en stichtten daar verschillende koloniën. Doch de Heere had anders beschikt. Zodra het schip het ruime sop koos, werd het overvallen door een zware storm, waardoor de reis niet kon doorgaan. De jonge predikers hadden lijdzaamheid nodig om Gods tijd af te wachten. Het zou niet lang meer duren voordat de tijd van bevrijding zou aanbreken. Toen alle hoop bijna verloren was, kwam de redding. De oasen van opleving in Stewarton, Irvine, Kirk of Shotts en op andere plaatsen waren voorboden van het aanbreken van de nieuwe dag. Weldra zou de zon door het dikke wolkendek heenbreken om het Schotse Sion in zijn oude luister te herstellen. En het tweede huis zou een nog heerlijker gebouw worden dan door de eerste hervormers was neergezet.

De muren van het Jericho van de bisschoppen zouden echter niet zomaar vallen. Koning Karel bepaalde dat het gebouw, waarvan zijn vader de grondslagen gelegd had, nog meer moest worden verstevigd. Hij zou niet rusten totdat de kerk van Schotland zich geheel aan de gebruiken van de Engelse kerk zou aanpassen. In september 1634 besloten de Schotse prelaten een nieuwe kerkorde en liturgie samen te stellen en deze aan Laud en zijn collega's ter revisie voor te leggen. Het nieuwe *Book of Cannons* bevatte ook een aantal strafbepalingen voor hen die zich niet wilden houden aan de nieuwe vorm van de eredienst. En zij die durfden beweren dat het prelatendom onbijbels was, werden onder de hoogste trap van de kerkelijke tucht geplaatst. De predikanten werd verboden aparte samenkomsten te houden om de Schrift uit te leggen en niet voorgelezen gebeden mochten niet meer worden uitgesproken. De nieuwe liturgie was praktisch gelijk aan het *Book of Common Prayer* (het Algemeen Gebedenboek) van de Anglicaanse kerk. Toen ook het laatste boek van de drukpers verscheen en alle

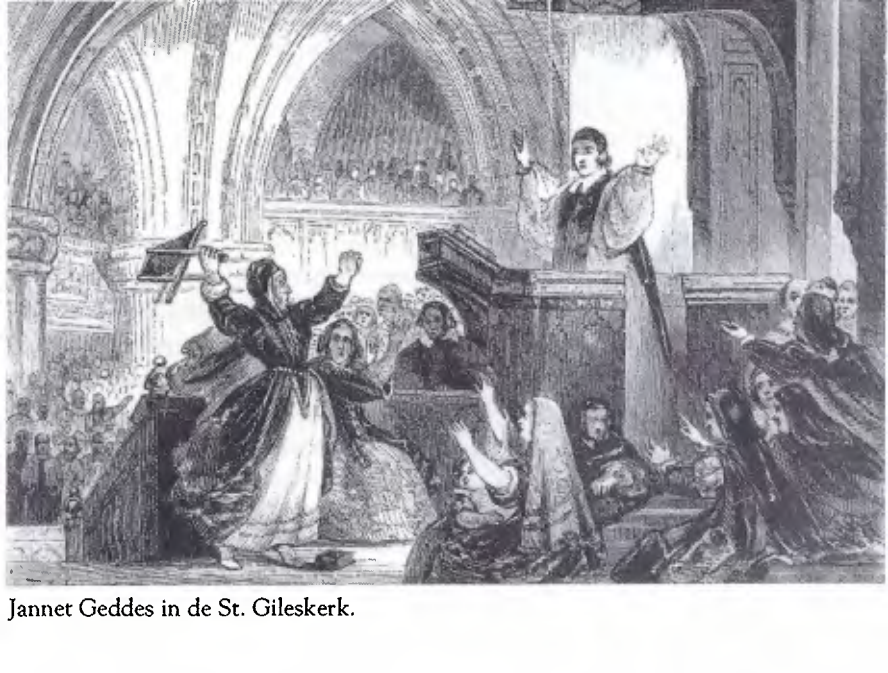

Jannet Geddes in de St. Gileskerk.

predikanten gedwongen werden de nieuwe liturgie zonder enig vooroverleg op de Assembly op last van de koning te gaan gebruiken, was de maat vol. Het volk was buitengewoon verontwaardigd over deze tirannieke maatregelen van de koning en de onrust in het gehele land nam met de dag toe.

De 'Stony Sabbath'

Het was zondag 23 juli 1637 dat het 'misboek' in de St. Giles voor het eerst moest worden gebruikt. De kerk was overvol toen Dr. Hanna op de kansel verscheen om de nieuwe liturgie voor te lezen. Tijdens de vroegdienst was er nog niets aan de hand. De voorlezer gebruikte de gebeden uit het *Book of Common Order*, de liturgie uit de tijd van de Reformatie. Bij de voormiddagdienst stroomde het kerkgebouw vol. De aartsbisschop van St. Andrews was bij deze gelegenheid aanwezig. De bisschop van Edinburgh zou preken. En om tien uur verscheen deken Hanna, toen een gemurmel uit de menigte opsteeg en overging in een luid gepraat. De overlevering vermeldt dat een bejaarde vrouw, Jannet Geddes is haar naam, plotseling opstond en Dr. Hanna luidkeels toeriep: 'Schurk, spreekt ge de mis in mijn oor?' waarop zij een voetstoeltje pakte en dit in de richting van de eerwaarde spreker wierp. Vrouwen begonnen hierop te schreeuwen en uitten kreten als: 'Wee! Wee! vanwege deze droeve dag dat zij de paperij onder ons brengen.' De bisschop liep naar de preekstoel om het volk tot stilte te manen, maar zijn stem werd overtroffen door geschreeuw en gejoel. 'Verraders, buikgoden, bedriegers!' klonk het tussen de gewelven door. De stoelen vlogen langs de pilaren in de

Standbeeld John Knox in de St. Giles kerk.

St. Giles kerk.

richting van de prelaten. De stadsregering werd hierop te hulp geroepen om de orde te herstellen. Hellebaardiers drongen de menigte de straat op. Het gepeupel liep nu in de Highstreet te hoop en gooide stenen door de ramen van het kerkgebouw. Nu kozen de deken en de bisschoppen het hazepad, achtervolgd door de woedende menigte die hen voor papen uitmaakte. De gehele stad was in rep en roer toen het nieuwe dienstboek van koningswege werd ingevoerd in het bolwerk van het Schotse calvinisme. Deze zondag ging de geschiedenis in als de 'Stony Sabbath'.

Toen de koning van het gebeuren in Edinburgh hoorde, kende zijn woede geen grenzen. Zijn poging om de liturgie van Laud in te voeren was mislukt. Hij gelastte een straffe discipline en desnoods gewelddadige onderwerping aan het koninklijke decreet. Verzoekschriften van de adel om matiging en intrekking van de besluiten van Londen bleven zonder resultaat. De tegenstand nam steeds meer toe en richtte zich nu op de Kroonraad, die uiteindelijk koos voor de tegenpartij. Het verzet beheerste sindsdien de hoogste regionen van het Schotse landsbestuur. De 'supplicants' waren intussen vertegenwoordigd in vier zogenaamde 'Tables', waarin de vier standen waren afgevaardigd. Deze 'Tables' overlegden op 23 februari 1638 wat hen verder te doen stond. Zij besloten tot een noodzakelijke 'Band of union', een verbond van de partij die aan het erfgoed van de Hervorming wilde vasthouden. Zij kwamen unaniem overeen dat deze 'Band' zou bestaan uit 'de vernieuwing van het oude National Covenant voor de godsdienst' dat in 1581 door koning Jakobus rechtsgeldig was verklaard.

Vóór de gedenkwaardige zondag in de hoofdstad, die uiteindelijk 'de knuppel in het hoenderhok' betekende, hadden de getrouwe leraars de krachten al gebundeld om het verzet vaste vorm te geven. Mannen als David Dickson en Alexander Henderson traden als de spreekbuis op van de presbyteriaanse partij. Zij spraken met Lord Balmerino en Thomas Hope, de advocaat van de koning, en verkregen hun steun in de oppositie tegen het Gebedenboek. Henderson was aanvankelijk een fel voorstander van de bisschoppen, toen hij predikant in Leuchars werd. De gemeente begeerde hem niet en op de dag van zijn bevestiging moest hij zich via een venster toegang tot het prachtige, in Romaanse stijl gebouwde kerkje verschaffen, omdat de deur hermetisch was afgesloten. Enkele jaren later preekte Robert Bruce in een nabijgelegen parochiekerk. Op de donkere plaats achter in de kerk zat Henderson, toen hij de waardige Godsman op een langzame toon de tekst van de preek hoorde voorlezen: 'Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, die niet ingaat door de deur in de stal der schapen, maar van elders inklimt, die is een dief en moordenaar.' De Heere gebruikte deze woorden om hem in het hart te treffen. Wat was hij anders dan een huurling? Vanaf dit uur schaarde Henderson zich bij de Presbyterianen die niet wilden buigen voor het juk van Londen. De Heere won hem als 'één van de grootste vissen die in het net gevangen werd.' Hij bestemde hem als de leider van de Covenanters om kerk en volk uit het diensthuis uit te leiden.

Een andere ster die weldra zou schitteren in de rij van de Covenanters was Samuel Rutherford. Ongeveer tien jaar lang preekte hij ongestoord het evangelie in het onbetekenende plaatsje Anwoth, in het zuiden van Schotland, totdat hij in 1636 de onderdrukkende hand van het bisschoppelijk regiem ervoer. Bisschop Sydsserff van Galloway klaagde hem aan bij de kerkelijke inquisitie, omdat hij onder andere in een lijvig boekwerk de leer van Arminius fel had aangevallen. En Sydsserff en Laud waren fervente voorstanders van de leer van de vrije wil. Hij werd afgezet en veroordeeld tot verbanning naar Aberdeen. De anderhalf jaar durende ballingschap betekende voor hem een moeilijke maar ook vruchtbare tijd. Niet alleen dat hij vele brieven schreef, maar vanwege de uitlatende liefde van Christus veranderde zijn gevangenschap in 'des konings paleis'. Rutherford was bedroefd vanwege de toestand van de 'hoerachtige vrouw', de kerk van Schotland, maar toch niet zonder hoop! Zo schreef hij de volgende bemoedigende woorden: 'Om Sions wil zwijg niet en word niet moedeloos, omdat deze vervolging voortgaat. Jehova is in dit brandende braambos. Laat de wateren zwellen en bruisen, onze ark zal boven het water zwemmen, zij zal niet zinken omdat er een Verlosser is.' Hij was ervan overtuigd dat de verlossing spoedig zou komen. De Heere zou naar Zijn Sion omzien. En in blijde verwachting schreef hij: 'Ik geloof standvastig dat de Heere de oude verwoeste plaatsen en Zijn bouwvallig huis in Schotland weer bouwen zal...' En deze bestemde tijd zou weldra aanbreken.

4. De muren van Jericho zijn gevallen

Op het Greyfriarskerkhof

Het was op woensdag 28 februari 1638, een winterse dag, toen velen in Edinburgh in de richting liepen van het Greyfriarskerkhof. Niet alleen van het gewone volk, maar ook veel adellijke personen en predikanten gingen de Greyfriarskerk binnen. Alexander Henderson, de inmiddels bekend geworden predikant van Leuchars, deed een krachtig en ootmoedig gebed, waarna de graaf van Loudon een toespraak hield. Vervolgens stond een jonge rechtsgeleerde van zevenentwintig jaar op, die een 'schoon perkament' vasthield en onder doodse stilte voorlas wat hierop geschreven stond. 'Wij en een ieder van de ondergeschrevenen protesteren, dat na een langdurig en gepast onderzoek van onze consciëntie in de zaak van de ware en de valse godsdienst, wij nu ten volle besloten zijn in de waarheid door het Woord en de Geest van God. En daarom geloven wij met ons hart, belijden met onze mond, ondertekenen met onze hand en bevestigen voor God en de gehele wereld dat dit alleen het ware christelijke geloof en godsdienst is, die God behaagt, welke aan de wereld geopenbaard wordt door de prediking van het gezegende evangelie en ontvangen, geloofd en verdedigd is door vele en allerlei kerken en rijken, maar in het bijzonder door de kerk van Schotland...'

Zo begon de plechtige verklaring van het National Covenant, het Verbond dat Schotland als natie opnieuw zou verbinden aan de God des hemels. Deze aanhef en het vervolg van het eerste gedeelte was bijna letterlijk overgenomen van de 'King's Confession' van 1580. De leer van de Hervorming wordt onderschreven als de leer naar Gods Woord en de roomse godsdienst als vals aangemerkt. Alle tradities, die geen grond vinden in Gods Woord, worden afgewezen. De ondergeschrevenen van dit nieuwe Nationale Verbond 'beloven en zweren door de grote Naam van de Heere onze God dat wij zullen voortgaan in de gehoorzaamheid van de leer en van de tucht van deze kerk.' En dan volgt een gedeelte dat de jonge rechtsgeleerde, Archibald Johnston of Warriston, zelf had opgesteld. Het is een opsomming van besluiten van het Parlement die weer door de koning zijn bekrachtigd, waarin de leer van de Reformatie werd verdedigd tegenover de godsdienst van de roomse antichrist. En dan volgt het waardige slot dat door Alexander Henderson was geschreven: 'Wij edelen, baronnen, heren, magistraten, predikanten en gewone burgers... belijden hierbij en verklaren plechtig voor God, voor Zijn engelen en voor de wereld dat wij met ons gehele hart toestemmen en besluiten om al de dagen van ons leven gedurig de voorzeide ware godsdienst aan te hangen en te verdedigen (en onthouden ons van de praktijk van alle nieuwigheden die in de zaak van

Alexander Henderson.

Archibald Johnson, lord Warriston.

Greyfriars kerk.

de eredienst van God reeds zijn ingevoerd, noch geven wij onze toestemming voor de verdorvenheden van het algemeen bestuur van de kerk of de ambten en macht van kerkdienaren, totdat deze in vrije assemblies en in het Parlement beproefd en toegelaten zijn)...'

Een gewichtig stuk dat niet zomaar mocht worden ondertekend, zonder vooraf goed te bedenken wat het inhield! Ondertekening hiervan betekende zoveel als een plechtige eedzwering in de Naam van de Allerhoogste God. Vandaar dat aan het einde met nadruk en kapitale letters was aangestipt dat er geen sprake was van enig geweld of dwang, maar dat de ondertekening geschiedde onder aanroeping van de 'levende God, de Doorzoeker van onze harten, Die weet dat het onze oprechte begeerte en ongeveinsde beslissing is, daar wij ons in de grote Dag voor Jezus Christus moeten verantwoorden en onder de smart van Gods eeuwigdurende toorn en onder de schande en verlies van alle eer en respect in deze wereld, smeken wij de Heere op het ootmoedigst om ons door Zijn Heilige Geest te versterken tot dat einde en om onze begeerten en voortgangen met een gelukkige uitkomst te willen zegenen, opdat de godsdienst en de gerechtigheid in het land moge bloeien, tot de eer van God, de eer van onze koning en tot vrede en troost van ons allen.'

Na het voorlezen van dit gewichtige stuk volgde een plechtige stilte die onderbroken werd door de opmerking van de graaf van Rothes of iemand iets tegen de inhoud van het Covenant had in te brengen. Eén of twee hadden enige bedenkingen, maar deze werden spoedig weggenomen toen een afdoend antwoord gegeven werd. Ook de bekende Robert Baillie was aanvankelijk één van de twijfelaars, totdat ook hij geleidelijk voor de rechtsgrond van het Verbond werd ingewonnen. De vergadering besefte wel terdege wat ondertekening hiervan inhield. Het betekende een directe afkeuring van de politiek van de koning en in feite een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid aan de vorstelijke decreten. De Covenanters streden desondanks voor een rechtvaardige zaak. Zij handelden toch alleen in de geest van de oude Verbonden, die ook door het vorstenhuis waren bekrachtigd? Was de belijdenis van de eerste hervormers in 1560 niet door het Parlement goedgekeurd? Hadden de 'Lords of the Congregation' niet meermalen hun eden gehecht aan de duur verworven zaak van de Reformatie? En was ook het presbyteriale stelsel niet meermalen wettelijk van kracht geworden? Wie kon beschuldiging inbrengen tegen dit 'schone perkament' dat door Lord Warriston met zoveel zorg was onderbouwd door vele besluiten van het Parlement? En toen ook Baillie rust in zijn gemoed kreeg en vrijmoedigheid om zijn handtekening te plaatsen, schreef hij later: '...ik heb nimmer spijt gekregen van deze ondertekening.'

Met opgeheven handen verklaarden de aanwezigen hun instemming met het Covenant en toen volgde de plechtige ondertekening. De handtekeningen van mannen als Montrose, Rothes, Loudon en Cassilis prijken nog onder het eerste document, gevolgd door een aantal edelen, baronnen

en afgevaardigden van de diverse graafschappen. En dan zien wij de namen van Henderson en Johnston of Warriston. Daarna volgen de namen van vele burgers. Tot acht uur in de avond gaat de ondertekening door. Het enthousiasme kende geen grenzen. Mannen en vrouwen gaan de kerk binnen om hun naam te schrijven onder de verklaring van verbondstrouw aan de Allerhoogste. Sommigen doopten hun pennen in hun eigen bloed en schreven bij hun naam: 'Tot in de dood.' De overlevering vermeldt dat het gehele kerkhof was volgelopen en dat velen een grafzerk als ondergrond gebruikten om ook hun handtekening te vermelden. En de schrijvers waren naarstig bezig om het oorspronkelijke perkament over te schrijven, zodat vele afschriften hun weg vonden naar vele andere plaatsen tot aan de uiterste hoeken van het land. Wie kon het werk van God keren? Het volk had nu opnieuw openlijk beleden Gode meer gehoorzaam te willen zijn dan de mensen. Hoewel zij hun koning liefhadden en wilden eren, konden zij niet langer met lede ogen aanzien dat hij de duur verworven vrijheden en rechten van kerk en volk met voeten trad. Livingstone zag met tranen in zijn ogen hoe het volk in Lanark in een geestelijke vervoering het Covenant ondertekende. Het was alsof de Geest van God de harten en pennen in beweging bracht: 'Ik was in Lanark aanwezig en in verschillende andere dorpen, toen op een sabbatdag, na de middagpreek, het Covenant werd gelezen en gezworen en ik kan in waarheid zeggen dat ik in mijn gehele leven, behalve dan op die ene dag in Kirk of Shotts, nimmer zulke bewegingen zag van de Geest van God...' 'Ik zag meer dan duizend personen die op eenmaal hun handen ophieven, terwijl de tranen over de wangen liepen...'

'En het ganse volk stond in dit verbond...' Het was als in de dagen van Josia. De geestdrift kende geen grenzen. Alleen de noordelijke Hooglanden liepen voor het grootste gedeelte niet warm voor de nationale Verbonden. En ook Aberdeen, het verbanningsoord van Rutherford, bleef het bolwerk van het episcopalisme. De 'Aberdeen Doctors' waren niet alleen koningsgezind, maar ook fervente aanhangers van het arminianisme. Het gros van het Schotse volk was echter op de hand van Henderson en de zijnen. 'Groot was de dag voor Israël. Het was een dag waarop de arm des Heeren werd geopenbaard, een dag waarop de prinsen van het volk bijeen gekomen waren om trouw aan de grote Koning, Wiens Naam is Heere der heirscharen, te zweren.' Het genadejaar voor de Schotse kerk was ingeluid en weldra zouden de Baälpriesters hun verdiende straf ontvangen.

Henderson wist geen woorden te vinden om zijn blijdschap te uiten voor de weldaden die de Heere Zijn volk had bewezen. 'Dit was de dag van des Heeren kracht, waarop menigten zichzelf gewillig opofferden gelijk de dauwdruppels in de morgen.' In maart van het 'genadejaar' preekte hij in St. Andrews over Psalm 110:3: 'Uw volk zal zeer gewillig zijn op de dag Uwer heirkracht...' Als de Heere Zijn almachtige hand en uitgestrekte arm openbaart, worden zielen ingewonnen voor Zijn geboden. Zo was het Schotse volk gewillig gemaakt om de Heere trouw te zweren. Het was geen

nieuw verbond, maar niets anders dan de aloude confessie die nu opnieuw werd onderschreven. Zelfs in een stad in de duistere Hooglanden werd het Verbond trouw gezworen. Het was in Inverness, waar Robert Bruce jarenlang het evangeliezaad had gestrooid. Ook hier kwamen vele edelen, leden van de magistraat en burgers van de stad bijeen. Andrew Cant hield een predikatie waarin hij vol enthousiasme opriep om de zaak van het zuiden te steunen: 'De Heere roept de groten om hun schouders onder het werk te zetten. Hij heeft in het zuiden gezegd: "Houd niet terug" en gezegend zij God, zij hebben het niet gedaan. Nu zegt Hij tot het noorden: "Geef, breng Mijn zonen van verre en Mijn dochters van de einden der aarde." Dat oude Covenant, eenmaal plechtig gezworen en trouweloos onteerd, is nu gelukkig vernieuwd met zulk een plechtigheid, harmonie, eden en ondertekening, dat ik durf te zeggen: dit was in u, o Schotland, meer werkelijk en waar geweest in deze voorbijgegane weken dan gedurende dertig jaar hiervoor...'

Wat was het antwoord van koning Karel op de handelwijze van zijn Schotse volk? In zijn residentie in Londen volgde hij de ontwikkelingen op de voet. Hij besefte dat het bij zijn onderdanen in het noorden van het Britse rijk bittere ernst was. Ook in Engeland begonnen de Puriteinen zich steeds meer te roeren en nam de tegenstand in het Lagerhuis tegen zijn autocratische politiek en de koers van Laud toe. Wat stond hem te doen? Zou hij de Covenanters met een leger bestrijden? De kans was dan groot dat de Puriteinen door middel van hun steunpunten in het Parlement hun krachten zouden bundelen en samen met hun geestverwanten in Schotland het koninklijk gezag zouden negeren. Karel I vond het daarom raadzaam eerst de weg van overleg te bewandelen. In de maand juni, na het zweren van het Verbond in Edinburgh, zond hij de markies van Hamilton als zijn 'Commissioner' naar Schotland om de adel tot andere gedachten te bewegen. Intussen bereidde hij een invasie voor, ingeval dat deze pogingen op niets zouden uitlopen. Hamilton probeerde de Covenanters zover te krijgen dat het huidige Verbond zou worden vervangen door de ongewijzigde 'King's Confession' van 1580. De koning was bereid om dit document te ondertekenen, maar de Presbyterianen voelden hier niets voor, omdat het met geen woord repte over het 'prelatendom'. Al de manoeuvres van de koning om de Schotten om te turnen baatten niet.

De Assembly van Glasgow

De plannen van Hamilton werden door de 'Tables' van tafel geveegd. De roep om een vrije Assembly te houden werd steeds krachtiger. De koning kon nu niet langer verhinderen dat de hoogste vergadering van de kerk bijeen kwam en hij werd zelfs gedwongen om in zijn naam de vergadering uit te schrijven, waarbij de bisschoppen werden gesommeerd om als gedaagden te verschijnen. Op woensdag 21 november 1638 verschenen 140 predikanten en 98 ouderlingen in de kathedraal van Glasgow om de Assembly te openen. Hamilton verscheen in veel staatsie ter vergadering en liet al gauw

zijn protesten horen tegen de manier waarop de 'moderator', de praeses, werd gekozen. Alexander Henderson werd verkoren tot praeses en Lord Warriston tot scriba. Hun gezag werd door de Commissioner aangevallen omdat zij geen bisschop waren! Overigens, de bisschoppen lieten het afweten, hoewel zij op proclamatie van de koning gedagvaard waren. Hamilton liet aanstonds merken dat hij de Assembly niet gerechtigd vond een oordeel over hen uit te spreken. Nu dreigde 'des konings vriend' het kerkgebouw te verlaten en oordeelde hij dat de vergadering moest worden ontbonden. Henderson drong er bij hem op aan om te blijven, 'zonder zich tegen het werk en de vrijheid van de Assembly te verzetten.' Maar Hamilton stond op en verklaarde in de naam des konings de vergadering onwettig, waarop hij de kathedraal verontwaardigd verliet.

Nu kon de Assembly zich ongestoord richten op het doel van haar samenkomen. De eerste stap die zij ondernam was het van geen-waarde verklaren van de zes voorgaande synoden, in het bijzonder die, waarop de beruchte artikelen van Perth waren vastgesteld. Vervolgens waren de prelaten aan de beurt. Eerst hield Henderson een preek over Psalm 110 :1: 'De Heere heeft tot mijn Heere gesproken: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden gezet zal hebben tot een voetbank Uwer voeten.' Hierop sprak hij in de Naam van Jezus Christus, de Koning van de kerk, de afzetting en hoogste trap der tucht uit over de bisschoppen. Ook veroordeelde de Assembly het 'Book of Cannons' en het gehate dienstboek. In overeenstemming met het nieuwe Covenant herstelde de vergadering de presbyteriale kerkregering, zoals deze voorheen had gegolden. Zo werden de 'Baäls en de Astorets' uit de kerk gebannen. En tot de edelen die aanwezig waren sprak de voorzitter met ernst: 'Die Mij eren, zal Ik eren.' '...Indien u voort wilt gaan, zal de Heere u beschermen, zegenen en uw geloof zal in de dag van de openbaring van Jezus Christus bevonden worden te zijn tot lof, eer en dankzegging.' Tot slot sprak hij de zegen uit over de stad die de eerwaarde broeders zo gastvrij geherbergd had en uitte als wens dat ook in Glasgow 'het koninkrijk van onze Heere Jezus Christus mocht worden gevestigd en dat de naam van deze stad voortaan zal zijn, "Jehovashammah", "de Heere is aldaar". 'En voordat tot besluit de apostolische zegen over de Assembly werd uitgesproken, zongen de broeders Psalm 133: 'Ziet, hoe goede zaak het is om in eenheid als broeders met elkaar te wonen...' Maar Henderson liet de vergadering niet eerder uit elkaar gaan, voordat hij de aanwezigen de gedenkwaardige woorden had meegegeven: 'Wij hebben nu de muren van Jericho omver geworpen; laat hij die deze stad herbouwt zich wachten voor de vloek van Hiël, de Bethlehemiet.' 'En zo', zo tekende Baillie aan, 'vertrokken wij allen met een grote troost en ootmoedige verheuging, terwijl wij ons en onze arme kerk in de armen van onze goede God wierpen.'

Zo had de kerk van Schotland een duidelijke keus gemaakt. De muren van het Jericho van de bisschoppen waren gevallen. Nu regeerden de koning

en zij niet meer, maar werd Christus tot het Hoofd van Zijn gemeente uitgeroepen. De Kroonrechten van Hem, die jarenlang waren vertreden, werden nu weer in het vaandel van de Schotse kerk opgenomen. 'Nec tamen consummebator', en toch niet verteerd. Dit was het devies dat het zegel van de kerk sierde. Het braambos brandde wel in de hitte van verdrukking en het vuur van beproeving, maar de vlammen konden de gemeente van Christus niet overweldigen. De Heere had Zijn trouwverbond opnieuw bevestigd en Jeruzalem weer in vrijheid gesteld. De vreugdetonen overstemden het geroep van de vijanden. De tempel was opnieuw gereinigd en Sion weer opgebouwd. De heerlijkheid van het huis van God vervulde het land. Het Schotse Jeruzalem was een wel samengevoegde vesting geworden. En de getrouwe knechten baden met Gods ware kinderen: 'Bidt om de vrede van Jeruzalem; wel moeten zij varen, die u beminnen. Vrede zij in uw vesting, welvaren in uw paleizen...'

De 'Bisschoppen-oorlogen'

Koning Karel had geprobeerd de Covenanters met list te vangen, maar nu zijn pogingen niet zo succesvol bleken, richtte hij grof geschut op het presbyteriaanse bolwerk in Schotland dat steeds hechter werd. Vroeg in het voorjaar van 1639 verzamelde hij een leger van 30.000 man dat het land moest binnen dringen. En Hamilton zeilde met een vloot van 5.000 soldaten naar de monding van de Firth of Forth om Edinburgh in te nemen. De Covenanters haastten zich om ook een leger op de been te krijgen. Alexander Leslie, die zijn sporen in het leger van de Zweedse koning Gustaaf Adolf al had verdiend, werd de veldmaarschalk van het nieuwe leger dat opdracht kreeg om de zaak van het Verbond tegen de vijanden te verdedigen. Schotland was nu immers een theocratie geworden. Nu de koning de verworven rechten en vrijheden niet wilde erkennen, bleef er geen andere weg over dan het land te beschermen. Op het vaandel van het leger prijkte de veelzeggende spreuk: 'For Christ' Crown en Covenant', 'Voor Christus' Kroon en Verbond'. De meeste soldaten stonden met hart en ziel achter het Covenant. Het was dan ook geen vloekende en zwerende bende van voetvolk, maar in de tenten weerklonk psalmgezang en hier en daar werd gebed en bijbellezing gehoord.

Beide legers stelden zich aan de oevers van de grensrivier de Tweed op. De soldaten van de koninklijke troepen waren veel minder gemotiveerd dan die van het Schotse leger. Deserties waren daar aan de orde van de dag. De koning was meegegaan en kon met zijn kijker het leger van zijn landgenoten duidelijk waarnemen. Zou het tot een bloedig treffen komen? Op aandringen van Henderson en Lord Warriston, die ook in het legerkamp verbleven, werd besloten de koning een ultimatum voor te leggen. Eerst reageerde de trotse Karel heftig afwijzend, maar later bond hij in. Vooral de sympathieke houding van Henderson had indruk op hem gemaakt. De Pacificatie van Berwick betekende een overwinning voor de Schotten en het einde van de

'First Bishop' War' (de eerste bisschoppenoorlog). De koning ging akkoord met het recht van de kerk om jaarlijks een Assembly bijeen te roepen! Zelfs ouderlingen mochten worden uitgenodigd. Het leek erop dat de koning bakzeil gehaald had. Of was het een tactische beslissing om tijd te winnen?

In augustus van hetzelfde jaar werd de Assembly in Edinburgh bijeen geroepen. De koning was vertegenwoordigd door Traquair, die instructies kreeg om de presbyteriale kerkvorm aan te vallen. Alexander Henderson hield een preek over de raad van Gamaliël. David Dickson werd de nieuwe 'moderator'. Er ontspon zich dadelijk een discussie tussen hem en de Commissioner van de koning. De vergadering wilde onomwonden vasthouden aan de besluiten om de bisschoppen af te zetten en het 'Jus divinum' (Goddelijk recht) van de presbyteriale kerkvorm voor bindend te verklaren. Tot veler verbazing stemde Traquair in naam van de koning in met een besluit van de Assembly om het episcopaat en alle liturgische nieuwigheden te vervangen door de sobere Calvinistische eredienst en kerkregering. Dit was te veel voor de eerwaarde broeders. Een vreugdegeluid weergalmde door het kerkgebouw. Sommigen konden hun tranen van blijdschap niet bedwingen. Vooral de oude veteranen die de jaren van strijd hadden meegemaakt, stortten hun harten uit in dankbaarheid tot God. De oude John Row stond op en sprak met tranen in zijn ogen: 'Ik zegen, ik verheerlijk, ik maak de God van hemel en aarde groot dat Hij met deze arme kerk medelijden heeft gehad en ons zulk een blijdschap en vertroosting heeft geschonken. De Heere make ons eerst dankbaar tegenover onze genadige en liefhebbende God en daarna als gehoorzame onderdanen ook tegenover zijn majesteit.' En de oude John Weymes kon nauwelijks een woord uiten, toen hij geroepen werd om te spreken. 'Ik herinner mij een heerlijke reformatie in Schotland. Ik herinner mij dat de kerk van Schotland een schoon gelaat vertoonde. ...Mijn ogen hebben dit gezien; mijn ogen hebben daarna een beangstigende afval gezien, veroorzaakt door onze zonden. En ik wenste, voordat mijn ogen gesloten werden, niets meer te zien dan zulk een schone dag als ik nu vandaag tot mijn grote vertroosting mee mag maken en dat onder het gedrag en de gunst van des konings majesteit. Gezegend voor altijd zij onze Heere en Koning Jezus en de zegen van God zij op zijn majesteit en de Heere make ons dankbaar!'

Toen Traquair naar Londen terugkeerde en de koning verslag uitbracht, kreeg hij een berisping, omdat hij bij zijn concessies zijn boekje te buiten was gegaan. Karel probeerde te verhinderen dat het Parlement voort zou gaan met de bekrachtiging van de kerkelijke besluiten. De Schotten zonden hierop een delegatie naar Londen onder leiding van Loudon, die de grieven voor de troon bracht. Het resultaat was dat de koning Loudon in de Tower gevangen zette en zelfs zonder vorm van proces tot zijn onthoofding besloot. De markies van Hamilton, die dit ondoordachte besluit vernam, spoedde zich direct naar het paleis en drong zelfs in des konings slaapvertrek binnen om de executie van Loudon te voorkomen. Al verscheurde de koning zijn

besluit in stukken, toch tekent het zijn onbuigzame houding tegenover het Schotse volk, dat hij opnieuw aan zijn macht wilde onderwerpen. Een tweede bisschoppenoorlog werd door hem ingeluid en weer naderden de twee legers elkaar.

Inmiddels waren in Londen de gemoederen ook verdeeld. Het Parlement in Schotland was mondig geworden en negeerde het despotisme van de koning. Het Engelse Lagerhuis was al twaalf jaar niet bijeen geweest. De koning kwam vanwege zijn absolutisme in botsing met het Parlement, dat op basis van het aloude 'Magna Charta' een zekere mate van zeggenschap had. De 'Petition of rights' was een verzoekschrift aan de koning waarin deze zeggenschap werd benadrukt. Karel negeerde hun verlangens en regeerde tot 1640 als absoluut vorst, bijgestaan door de gehate Lord Strafford en aartsbisschop Laud. Aangezien de koning zonder toestemming van het Lagerhuis geen leger kon financieren, riep hij het Parlement weer bijeen, want hij had geld nodig voor de oorlog met de Schotten. Dit zogenaamde Korte Parlement willigde de koninklijke eisen niet in, waarop het weer werd ontbonden.

Van twee kanten werd de onaantastbare vorst nu in het nauw gedreven. De Schotten hadden intussen de grenslijn overschreden en zetten koers in de richting van Newcastle. Hun vaandelspreuk was nu 'Covenant For Religion Crown and Country' (Verbond, voor de godsdienst, de kroon en het volk). Leslie was weer opperbevelhebber en leidde het Covenantersleger bij een bloedig treffen in de buurt van Newcastle. De Schotten behaalden hier een overwinning op de koninklijke troepen. Karel, die ten einde raad was, riep opnieuw het Lagerhuis samen. Het zogenaamde Lange Parlement kwam nu niet meer met verzoekschriften, maar stelde eisen samen. De onverschrokken Pym beval het doodvonnis van de belangrijkste steunpilaren van de vorst, Lord Strafford en aartsbisschop Laud, dat kort hierop werd voltrokken.

In 1641 ontwaakte het gehele Britse rijk bij het horen van de schokkende berichten vanuit Ierland. Duizenden protestanten waren op een afschuwelijke manier door de roomse Ieren omgebracht. De eeuwenoude haat tegenover de Engelsen kwam nu tot een uitbarsting. De samenzweerders sloegen onder toejuiching van de roomse geestelijkheid toe en namen kastelen en steden in. Ook onder de Schotse kolonisten vielen veel doden. Zij richtten een ware slachting aan 'onder alle mannen en vrouwen die zij konden grijpen.' Zo werden de protestanten als honden afgeslacht en spoedig was het eiland bedekt met het bloed van de onschuldigen. De gruwelen die werden bedreven waren onbeschrijfelijk. De ware gedaante van Rome kwam meer dan ooit duidelijk openbaar en dit betekende zowel voor de Schotse Covenanters als voor de Engelse Puriteinen om de zaak van de Reformatie niet verder te laten afbrokkelen. Meer dan ooit moesten de vervallen muren worden herbouwd! En het begonnen werk in Schotland moest voortgang vinden.

Alexander Leslie.

Samuel Rutherford.

Ondertekening van het 'Solemn League and Covenant'.

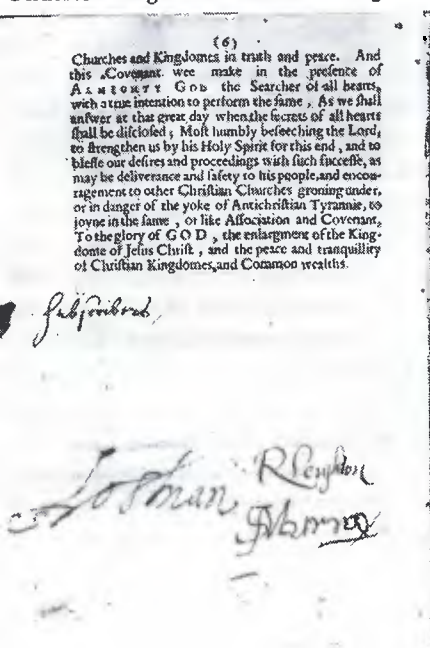

(6)

Churches and Kingdomes in truth and peace. And this Covenant wee make in the presence of ALMIGHTY GOD the Searcher of all hearts, with a true intention to perform the same, As we shall answer at that great day when the secrets of all hearts shall be disclosed; Most humbly beseeching the Lord, to strengthen us by his Holy Spirit for this end, and to bless our desires and proceedings with such successe, as may be deliverance and safety to his people, and encouragement to other Christian Churches groning under, or in danger of the yoke of Antichristian Tyrannie, to joyne in the same, or like Association and Covenant, To the glory of GOD, the enlargment of the Kingdome of Jesus Christ, and the peace and tranquillity of Christian Kingdomes, and Common wealths.

Subscribed,

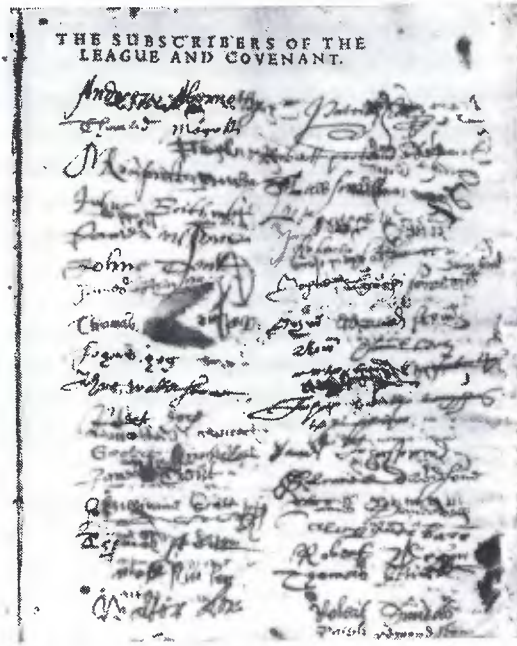

THE SUBSCRIBERS OF THE LEAGUE AND COVENANT.

De oorlog met Schotland werd spoedig beëindigd door de Vrede van Londen. Nu probeerde Karel steun te zoeken op zijn geboortegrond. Vooral James Montrose gaf blijk van een grote koningsgezindheid. Argyle en andere Covenanters vonden dat hij hierin te ver ging en zij waren erg verontwaardigd toen bekend werd dat hij in het geheim met nog enkele medestanders een eigen verbond had opgemaakt. Een koningsgezinde houding mocht in geen geval ten koste gaan van de beginselen van het Nationale Verbond. De radicale Covenanters zochten houvast bij de Engelse Puriteinen en wilden met hen gezamenlijk optrekken in hun strijd voor de godsdienstige vrijheden tegen de dwang van het prelatendom. Nu was er in het Lagerhuis een krachtige aanhang van het presbyterianisme. Behalve deze voorstanders van een door classes en synoden geregeerde kerkvorm, waren er de Independenten die de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente propageerden. Deze verschillen maakten de Puriteinen niet tot een hechte gemeenschap. Aanvankelijk waren de Presbyterianen in de meerderheid, maar weldra zou blijken dat de Independenten steeds meer invloed kregen.

Het Verbond van de drie koninkrijken

Koning Karel had voorlopig zijn intrek genomen in het Holyrood paleis in Edinburgh en benoemde Henderson tot één van zijn hofpredikers. Hij bezocht de kerkdiensten en paste zich zoveel mogelijk aan de Schotse vormen aan. Zo probeerde hij hen te paaien met de bedoeling dat zij hem zouden steunen in zijn strijd tegen het Engelse Parlement. De kloof tussen hem en de Puriteinen werd steeds groter. Een burgeroorlog was onvermijdelijk. Het Engelse Parlement wendde zich tot de Assembly van de Schotse kerk en maakte de wens kenbaar om voor het gehele Britse rijk één geloofsbelijdenis en kerkorde vast te stellen. Dit streven was de Covenanters welgevallig. Met enthousiasme ontvingen zij dan ook een afvaardiging van het Lagerhuis. Besproken werd op welke manier de Engelse bisschoppen konden worden afgezet en vervangen door het presbyteriale stelsel. Maar zij gingen nog verder! De drie Britse koninkrijken moesten een Verbond aangaan in de strijd tegen het prelatendom en de pauselijke macht. Op deze wijze zouden zij sterk staan in de strijd tegen de koninklijke willekeur. Ook Ierland dat voor het grootste deel rooms was, moest in dit nieuwe Covenant worden opgenomen. De macht van Rome moest voorgoed worden gebroken en een herhaling van de vreselijke slachtpartij op het Ierse eiland diende te worden voorkomen. Ook werd besloten, dat een vergadering van godgeleerden in Westminster zou bijeen komen, om een nieuwe belijdenis vast te stellen en te spreken over een eenvormige kerkorde. De Schotten zouden enkele predikanten en ouderlingen afstaan om hierbij behulpzaam te zijn.

Op 22 september 1643 was Londen getuige van een ongewone gebeurtenis. In de St. Margaret's kerk in Westminster waren de beide huizen van het Engelse Parlement, de leden van de bijeen te roepen

'Vergadering van godgeleerden' met Schotse afgevaardigden, bijeen gekomen in een buitengewone vergadering. De gehele vergadering stond met ongedekt hoofd op van de zitplaatsen toen op de preekstoel een perkament werd ontvouwd en op plechtige toon voorgelezen. Het was het nieuwe 'Solemn League and Covenant', 'het Plechtig Verdrag en Verbond.' 'Wij edelen, baronnen, ridders..., levende onder één koning en van één gereformeerde religie, hebbende voor ogen de eer van God en de voortgang van het Koninkrijk van onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus...' zo klonk het door de gewelven van het oude godshuis. Dit betekende geen afzwering van het koningschap, want ook de trouw aan Karel I werd hierbij bezworen. Het was de erkenning van het Koningschap van Christus over de natiën, dat in dit Verdrag tot uitdrukking werd gebracht. Beloofd werd om de voorrechten van de Parlementen te eerbiedigen en te ijveren voor de voortgang van het werk van de Reformatie. Aan het slot werd een plechtige belijdenis gedaan van de zonden van de koninkrijken en Gods genadige verzoening hierover afgesmeekt.

Na het voorlezen van het Verbond gingen alle handen omhoog en zagen de ogen op naar boven. Toen de stem van enkele oude predikanten werd gevraagd, konden zij hun tranen van blijdschap niet bedwingen. Aller verwachting was van de God van hun Verbond om Zijn Koninkrijk uit te breiden. Alexander Henderson hield een korte toespraak waarin hij gewaagde van de goedertierenheid en trouw van God tegenover Zijn kinderen in het land. 'Wanneer een volk God begint te verlaten, heft Hij Zijn hand tegen hen op en kastijdt hen. Wanneer Zijn volk zich voor Hem vernedert, richt Hij hun handen op, niet alleen door smekingen, maar in een verbond voor de allerhoogste God. Het is Hem welbehaaglijk (en dat is Zijn barmhartigheid en wonderlijk erbarmen) om Zijn hand eerst tot hen te wenden door uit te spreken: "Ik ben de Heere, uw God", zoals wij tot driemaal toe in Ezechiël 20 lezen, en daarna strekt Hij Zijn handen uit tegen Zijn en hun vijanden. Het is het beste werk van het geloof om zich in een verbond met God te verenigen, het beste werk van liefde en christelijke gemeenschap om zich met het volk van God in een verbond te verenigen, het beste werk van de beste ijver om zich in een verbond tot reformatie te verenigen tegen de vijanden van God en van de godsdienst...' Had de paus geweten wat er nu in Engeland gebeurde, het zou 'zijn hart doen sidderen, zijn aangezicht doen veranderen, zijn hoofd en mijter doen schudden, zijn ledematen doen ontwrichten en al zijn kardinalen en prelaten zouden verbaasd zijn.... zo hield Henderson zijn gehoor voor.

De vergadering van Westminster

Kort hierop voegden de Schotse afgevaardigden zich bij het beroemde gezelschap van 120 godgeleerden, dat door het Parlement in Westminster was samengeroepen. De meesten behoorden tot de kerk van Engeland. Zij waren voor het grootste gedeelte de presbyteriaanse beginselen toegedaan.

Behalve enkele Episcopalen die ook waren uitgenodigd en niet kwamen opdagen, behoorden enkelen tot de Independenten en ook waren enkele voorstanders van de erastiaanse kerktucht in hun midden. Dit Convent kwam met tussenpozen tot 1647 bijeen. De meeste zittingen werden gehouden in de 'Jerusalem Chamber' in de Westminster Abbey. De voorzitter, de 'Prolocutor', was Dr. William Twisse. Aanvankelijk begon men met een herziening van de 39 Artikelen van de Engelse kerk, maar toen de Schotten binnen kwamen, werd besloten om een geheel nieuwe geloofsbelijdenis op te stellen. Na maanden van moeizame beraadslagingen verschenen de Confessie, de Grote en Kleine Catechismus en de 'Directory of Public Worship of God', een nieuwe leidraad voor de eredienst. De weinige Independenten, vooral Thomas Goodwin, verweerden zich krachtig tegen de voorstanders van het 'Jus divinum'(Goddelijk recht) van de presbyteriale kerkvorm. En Selden, de verdediger van het erastianisme, roerde zich ook geducht, waardoor de besluitvaardigheid van de vergadering werd vertraagd.

Wie waren door de Schotse kerk afgevaardigd? Vijf predikanten waaronder Alexander Henderson, Robert Baillie, George Gillespie en drie ouderlingen, waaronder Lord Warriston en de graaf van Lauderdale. Zij hadden geen stemrecht, maar hun adviezen hadden grote invloed op de uitkomsten van het theologenconvent. Vooral de jonge George Gillespie nam geen blad voor de mond, al was hij verlegen van karakter. Tegenover de opvattingen van Goodwin en de zijnen wist hij het standpunt van de Independenten op een glansrijke manier te ontzenuwen. En toen Selden zijn erastiaanse ideeën wilde verdedigen, stootte één van zijn broeders hem aan met: 'Sta op, George, sta op en verdedig het recht van de Heere Jezus Christus om door Zijn eigen wetten de kerk, die Hij door Zijn eigen bloed gekocht heeft, te regeren.' En van achter de katheder wist hij ook Selden te verslaan, hoewel hij innerlijk beefde. Niet voor niets lag een klein briefje voor hem, met als korte aantekening: 'Da lucem, Domine', wat zoveel betekent als 'Heere, geef licht.' Kon hij zonder de verlichting van Gods Geest spreken en voor Zijn Koninkrijk uitkomen?

Dezelfde George Gillespie schreef zijn alom geprezen *Aärons Rod blossoming* (Aärons bloeiende staf), waarin hij de Kroonrechten van Christus verdedigde. Ook de godzalige Samuel Rutherford viel op door zijn scherpzinnige oordeelvorming. Hij was het die in 1644 zijn geruchtmakende boek *Lex Rex* voor de pers had gereedgemaakt. Het boek dat hem zo gehaat zou maken bij de koningsgezinden. *Lex Rex* of 'Wet en koning', is een verdediging van het recht van opstand tegen een tiranniek vorst. Het bevat tevens een verklaring waarom Schotland haar Covenant in een verdedigende oorlog had beschermd. In dit boek behandelt Rutherford dezelfde argumenten die Knox en Buchanan hadden aangevoerd ten aanzien van de rechten van de natie in het aanstellen en afzetten van haar vorst. Gillespie en Rutherford waren de belangrijkste verdedigers van de zaak van het Nationale Verbond.

George Gillespie.

Oliver Cromwell.

De Engelse 'Civil war'

In de tijd dat de Westminster Assembly vergaderde, was het gehele Britse rijk in een burgeroorlog gewikkeld. Koning Karel I, die niet van zins was zich door de Parlementen de les te laten lezen, verzamelde een leger. In Schotland kreeg hij de steun van James Montrose. Hoewel de laatste het Covenant steunde en bekende een afkeer te hebben van de bisschoppen, verzette hij zich tegen samenwerking met het Engelse Parlement, omdat veel Puriteinen lijnrecht tegenover de koning stonden. Montrose was bereid een leger voor Karel aan te voeren. Nadat het leger van de Covenanters in januari 1644 de grens met Engeland had overschreden om de troepen van het Parlement bij te staan, kreeg Montrose toestemming om in actie te komen. Hij verzamelde een leger, bestaande uit ruwe Hooglanders en Ierse rooms-katholieken. Na de strooptocht van verwoestingen werd hij uiteindelijk door de Covenanters verslagen in de slag van Philiphaugh die op 13 september 1645 werd beëindigd. Inmiddels had het leger van het Engelse Parlement onder leiding van Olivier Cromwell de koningsgezinden een verpletterende nederlaag toegebracht bij Naseby.

Cromwell behoorde sinds 1628 tot het Lagerhuis en zat tussen mannen zoals Pym en Hampden, die voorvechters waren van de vrijheden van het Engelse volk en haters van iedere vorm van tirannie. Reeds bij de slag van Marston Moor in 1644 was hij tot luitenant-generaal van het leger opgeklommen. Hij was een godvruchtig Puritein, die tot de Independenten

behoorde. De invloed van deze groepering groeide met de dag. Zij waren voor het merendeel republikeins en dus anti-koningsgezind. In tegenstelling tot de Presbyterianen, die nog over de meerderheid in het Lagerhuis beschikten, waren zij voorstanders van de tolerantie-gedachte, 'niet alleen ten opzichte van zichzelf, maar ook voor andere sekten.' Niet lang na de slag van Naseby liep de koning over naar het Schotse leger. Dit was niet naar de zin van de radicale Cromwell en het Parlement. Karel probeerde op deze manier tijd te winnen en een wig te drijven tussen de Covenanters en de Engelsen. Henderson probeerde hem tot het Covenant te bekeren wat echter geen resultaat had. De koning wilde wel concessies doen, maar in zijn hart bleef hij een Episcopaal. Zijn devies bleef: 'Geen bisschop, geen koning.' Uiteindelijk waren de Schotten genoodzaakt om hun koning in februari 1647 aan het leger van het Engelse Parlement uit te leveren. Henderson heeft dit niet meer mee mogen maken. De Heere loste hem op 19 augustus 1646 af en nam hem op in heerlijkheid.

Na een geslaagde ontsnappingspoging probeerde de koning een laatste redmiddel. Op het eiland Wight tekende hij met enkele Schotse edelen, waaronder de hertog van Hamilton en Loudon, het zogenaamde 'Engagement'. Hij beloofde hierin het gezag van het Covenant te eerbiedigen en voor drie jaar de presbyteriale kerkvorm in Schotland te handhaven. Ook zegde hij toe de opkomende sekten te zullen bestrijden, waaronder de Independenten gerekend werden. De edelen verklaarden alles in het werk te zullen stellen om, al was het met behulp van het zwaard, de koning in al zijn rechten te herstellen. De markies van Argyle, de grote tegenspeler van Montrose en belangrijkste vertegenwoordiger van de Covenanters, verzette zich met alle macht tegen het 'Engagement'. Hierin werd hij gevolgd door de Assembly van de kerk, die de handelwijze van Hamilton en de zijnen als verraad aan het Covenant met Engeland bestempelde. Cromwell wist in 1648 Hamilton bij Preston te verslaan en nam de koning gevangen. De puriteinse aanvoerder bezocht Edinburgh, waarbij hem door Argyle een hartelijk welkom werd toegeroepen. Maar spoedig zou blijken dat Cromwell van het in zijn ogen intolerante presbyterianisme niet gediend was.

De presbyteriaanse partij in het Lagerhuis wilde nog wel met de koning onderhandelen, maar de Independenten eisten zijn berechting op grond van hoogverraad. Toen het Parlement Karel weer probeerde te overreden om het Covenant te ondertekenen, zette de partij van Cromwell haar eisen kracht bij. Het leger greep nu onder zijn leiding in en zuiverde het Lagerhuis van de Presbyterianen. Deze daad die de geschiedenis inging als de 'Pride's Purge' betekende in feite een staatsgreep en de eerste stap op weg naar het anti-monarchistische Gemenebest. Nu waren de barrières voor de berechting van Karel I verwijderd. De koning werd voor het tribunaal gedaagd en schuldig bevonden aan hoogverraad. Met afschuw nam Europa in 1649 kennis van zijn onthoofding, waarmee het bewogen leven van deze vorst een einde nam. Cromwell werd een koningsmoordenaar genoemd, maar

godvruchtige predikanten onder de Independenten, zoals Owen en Goodwin, verdedigden deze daad. Zij zagen de 'Civil wars' als een wettige oorlog, onder leiding van een op wettige wijze gekozen Parlement tot behoud van de volksvrijheden. De Presbyterianen gingen hierin in zoverre mee dat zij het koningschap ondanks alles wilden handhaven. De verschillende opvattingen onder de Puriteinen hadden tot een breuk geleid. Als gevolg van zijn koningsgezinde opvattingen moest zelfs een predikant als Cristopher Love zijn leven op het schavot eindigen.

De Schotse Covenanters keerden zich heftig tegen de Independenten en veroordeelden de 'koningsmoord'. Het leek er nu op dat de veel geroemde 'Solemn League' tussen Engeland en Schotland uiteen zou vallen. De expedities van Montrose en Hamilton zetten het Schotse Parlement aan om eerst in eigen gelederen orde op zaken te stellen. De 'Malignants' (de kwaadwilligen) moesten van alle staatsambten en rangen in het leger worden uitgesloten. Deze zogenaamde 'Act of Classes' die in januari 1649 werd uitgevaardigd betekende ook een scherpe afwijzing van het toegeven aan de sekten en de tolerantiegedachte van Cromwell en de zijnen.

De actie van Montrose

In het begin van het volgende jaar landde Montrose in Schotland in een laatste poging om het land voor het huis van Stuart te behouden. Hij moest deze daad echter met de dood bekopen. Zijn leger werd totaal verslagen en hij zelf eindigde zijn leven op het schavot achter de St. Giles in Edinburgh. Vlak voor deze expeditie stak een gezelschap de Noordzee over naar de Verenigde Provincies. Zij brachten een bezoek aan de zoon van Karel I, die als de verbannen troonopvolger in Breda verblijf hield. Van deze deputatie maakten als vertegenwoordigers van de Schotse kerk ook John Livingstone en George Hutcheson deel uit. Op het eerste gezicht was de jonge telg van het huis van Stuart een beminnelijk man die met gepaste vriendelijkheid en belangstelling zijn landgenoten te woord stond. De Schotten gaven er blijk van hem als hun koning te ontvangen, mits hij het Covenant trouw zou zweren! Eerst nam hij een wat afwachtende houding aan, maar toen hij hoorde dat de onderneming van zijn vazal Montrose gefaald had, gaf hij te kennen de wensen van de Covenanters voor serieus te nemen. Hij beloofde het Plechtig Verdrag van de drie koninkrijken te zullen aannemen, zou allen die onder de tucht stonden van het hof weren en verklaarde zich persoonlijk naar de beloften van het Covenant te willen richten. Dat was veel gevraagd voor de frivole vorst die een liefhebber was van danspartijen en volgens ingewijden een leven van onzedelijkheid leidde. Nu moest hij in Breda de strenge preken aanhoren van hen die hij in zijn hart haatte. Het ergste was dat hij gedwongen werd een verklaring te tekenen waarin hij beleed zich diep voor God te verootmoedigen voor de tegenkanting van zijn vader tegen het Covenant! Als hij dit alles niet deed, kon hij verwachten geen stap op de vaderlandse bodem te zullen zetten. Wat was hij innerlijk geschokt, toen hij

kennis nam van de inhoud van de documenten die hij moest onderschrijven. Wel sputterde hij eerst tegen, omdat hij vond dat van hem het onmogelijke werd gevraagd. Maar Karel II had, in tegenstelling tot zijn vader, geen geweten. De kroon was voor hem begeerlijker dan een eerlijke houding. En hij speelde zijn spel voortreffelijk. De markies van Argyle, nu de machtigste man in het land, was hem welgezind, evenals andere vertegenwoordigers van de hoge adel. John Livingstone was echter bang dat de prins veinsde, vooral omdat bleek dat hij zijn goddeloze leven niet van harte opgaf. Hij doorzag hem, dat hij de Covenants wilde aannemen 'zonder enig bewijs van verandering van zijn hart en zonder zijn vroegere beginselen, raadgevers en vrienden op te geven.' Was het Gods weg dat Karel II op deze manier naar Schotland gelokt werd? Was een huichelachtige belijdenis de Heere aangenaam? Met klemmende zorg wachtte hij de komende gebeurtenissen af.

Nu leek de weg voor Karel gebaand om hem naar de begeerde troon te leiden. Eerst moest hij het in zijn ogen beruchte document tekenen. De predikant Patrick Gillespie gaf hem de pen en drukte hem op het hart om niet te tekenen als hij niet ten volle in zijn geweten overtuigd was. Maar schijnbaar vastberaden antwoordde hij: 'Mr. Gillespie, ik ben met de verklaring voldaan en daarom zal ik deze onderschrijven.' Men moest eens weten dat hij intussen aan een vriend schreef dat hij vanwege 'de noodzakelijkheid van zijn reputatie' wel moest tekenen, maar dat hij in zijn hart 'een waar kind van de kerk van Engeland bleef.' Toen bekend werd dat hij in Schotland geland was, kwam Cromwell met zijn leger in actie. Deze doorzag de bedoelingen van de Stuartvorst als geen ander. Zonder te aarzelen, waarschuwde hij de Schotten voor hun nieuwe vorst. Hij was bang dat zij een verdrag met de hel aangingen door deze gewetenloze man te kronen. Hij rukte nu op in de richting van Edinburgh. In aller ijl verzamelden de Covenanters een leger, geheel in de geest van de 'Act of Classes', dus zonder de 'Malignants'. Bij Dunbar werden zij door de Engelsen verpletterend verslagen. Behalve de hoofdstad, nam Cromwell Glasgow in bezit, waar hij ook met de predikanten sprak. Deze waarschuwden vanaf de kansel voor zijn liefde voor de 'verdraagzaamheid' en de toelating van de sekten. Onverstoord diende de 'ijzeren' Independent hen van repliek.

Protesters en Resolutioners

Wat hadden deze gebeurtenissen de Schotse Covenanters te zeggen? Waarom moesten zij de slag bij Dunbar verliezen? Was Gods ongenoegen over het land? Wat was er van het Drielandenverbond terechtgekomen, nu de broeders van hetzelfde huis, zelfs met het zwaard tegenover elkaar stonden? Vierduizend krijgsgevangenen werden door Cromwell naar Engeland afgevoerd, van wie velen onderweg door ziekte stierven. Slechts 1400 man keerde enkele maanden later terug. Als troost tegenover de

James Graham, markies van Montrose.

Koning Karel II.

smadelijke nederlaag, verheugden velen zich in de komst van de kroonprins. Steeds meer stemmen gingen op om hem zo spoedig mogelijk tot koning te kronen. Maar er waren ook geluiden die niet zo enthousiast klonken. Een aantal Covenanters had grote moeite met de oprechtheid van de bedoelingen van Karel Stuart. Zij waren van mening dat Gods slaande hand het land had getroffen en zij vermaanden de koning om zich voor God te beproeven, of hij werkelijk berouw toonde voor zijn zonden en die van zijn vader. Enkelen van deze verontrusten, waaronder Patrick Gillespie, Lord Warriston, Samuel Rutherford en James Guthrie, predikant in Stirling, stelden een korte verklaring op, waarin zij hun mening onder woorden brachten. Van gelijke aard was de zogenaamde 'Western Remonstrance' van 17 oktober 1650, ondertekend door een aantal notabelen en predikanten uit het westen, waarin vooral gewag werd gemaakt van de verhouding van Karel met Montrose en de 'Malignants'. Waren de laatsten het Covenant niet ontrouw geworden en leden zij in een aantal gevallen geen goddeloos leven? Was het niet de bedoeling om hen heimelijk weer in hun ambten te herstellen?

Deze protesterende Covenanters worden wel 'Protesters' of 'Remonstrants' genoemd. Hun vermoedens werden bevestigd, toen de 'Act of Classes' door het Parlement werd ingetrokken. Dit waren de zogenaamde 'Resolutions' en de aanhangers hiervan worden wel de 'Resolutioners' genoemd. Zelfs de kerk hechtte haar zegel aan deze besluiten, die funest

bleken te zijn voor de zo broodnodige eenheid onder de Covenanters. In het kort kwamen de 'Resolutions' hierop neer, dat van de 'Malignants' die berouw toonden, dezen hun politieke ambten of rangen in het leger weer konden vervullen. Men was bevreesd dat het leger in Dunbar was verslagen vanwege gebrek aan bekwame aanvoerders. Natuurlijk moesten de onder censuur staande 'Malignants' in het openbaar belijdenis doen, alvorens zij weer werden toegelaten. Nu hadden mannen als Middleton deze vernedering er wel voor over, maar het is de grote vraag of zij dit uit een oprecht gemoed deden. De uitkomst heeft laten zien, dat de meesten van hen in hun hart bittere vijanden bleven van het Nationaal Verbond.

Helaas werden de tegenstellingen tussen de Protesters en de Resolutioners steeds scherper. Aangezien de kerk zo nauw betrokken was bij alle politieke gebeurtenissen, ontstond ook binnen haar vergaderingen verdeeldheid. Zo stonden mannen als Rutherford en Blair tegenover elkaar. David Dickson en James Durham behoorden tot de Resolutioners, terwijl James Guthrie en John Livingstone zich bij de Protesters voegden. De eenheid onder Gods knechten was verstoord. Gelukkig waren onder de Resolutioners ook gematigden, maar de felheid van sommigen leidde onherroepelijk tot verkilling in de omgang met elkaar en verharding van elkaars standpunt. Achteraf bezien is het duidelijk gebleken dat de 'Protesters' het bij het rechte eind hadden.

De gedwongen onderwerping van de koning en zijn geestverwanten, als voorwaarde voor herstel van hun waardigheid, had alle schijn van huichelachtigheid. Nooit had men de heiligheid van het Covenant in de onreine handen van deze mannen des bloeds mogen toestaan. Werd Gods Verbond op deze wijze niet ontheiligd? Werd Gods Naam door deze geveinsde onderwerping geen smaadheid aangedaan? Zo gebruikte de koning het Covenant om uiteindelijk van zijn laffe ontrouw blijk te geven!

De kroning van Karel II

Op 1 januari 1651 was het een ongewone drukte in het plaatsje Scone. Karel II werd op die dag plechtig gekroond tot koning over Schotland. De preek voor de ceremonie werd gehouden door Robert Douglas, één van de predikanten van Edinburgh. Sinds de dood van Henderson speelde hij een leidende rol in de Schotse kerk. De tekst van zijn preek was uit 2 Koningen 11:12 en 17: 'Daarna bracht hij des konings zoon voor en zette hem de kroon op...' Het betrof hier de jonge koning Joas die door de godvruchtige priester Jojada tot koning over Israël werd gekroond. Natuurlijk maakte Douglas een vergelijking met koning Karel en wees hij hem op het goede begin van deze Joodse vorst, totdat de priester stierf en hij het rechte pad verliet. Zo was het ook gegaan met koning Jakobus die eenmaal het Verbond had ondertekend, maar later ontrouw werd. Zou het zo ook met zijn kleinzoon gaan? Waarschuwend hief de predikant de vinger op, waarbij

hij hem de koning Josia en Hizkia als voorbeelden voorhield. En als slot klonk het in het kleine kerkgebouw van Scone: 'Zo volg dit voorbeeld, kleef de Heere aan en verlaat Hem niet. Dan zal de Heere met u zijn en u zegen geven, waarheen u ook zult gaan. De Heere, van Wie wij een zegen verwachten op het werk van deze dag, zij de eer en lofprijzing tot in eeuwigheid. Amen.'

Hierop was het de beurt van Karel Stuart de eed op de Verbonden af te leggen. Onder doodse stilte hoorden de aanwezigen de plechtige woorden aan. Was het alles oprecht? Had Douglas de vorst niet voorgehouden dat velen aan zijn oprechtheid twijfelden? Was Karel niet genoeg gewaarschuwd? Geknield sprak hij de eed uit, terwijl hij de rechterhand naar de hemel gericht hield: 'Door de Eeuwige en Almachtige God, Die leeft en regeert tot in eeuwigheid, zal ik onderhouden wat in deze eed is vervat.' Nu was het ogenblik gekomen dat de kroon op zijn hoofd zou worden gezet. De markies van Argyle was de verkoren persoon om dit te doen en leidde hem hierna naar de troon. Zo eindigde deze plechtigheid. Karel was nu officieel tot koning van Schotland gekroond, maar hij kon niet lang in dit land blijven. De legers van Cromwell begonnen langzamerhand de belangrijke steden in te nemen. Het leek er eerder op dat het land een provincie van Engeland zou worden. En de twisten onder de verdeelde broeders namen als maar toe. Waar was Gods tegenwoordigheid in het land? Waar was de uitwerking van de Verbonden die de natie met de Allerhoogste had gemaakt? Was het volk niet ontrouw geworden aan de dure eed die men eenmaal had gezworen? Betekende de veinzerij van de nieuwe koning geen verzwaring van de oordelen die op het land rustten?

De Resolutioners waren van mening dat de eenheid van de natie, gebaseerd op de Verbonden, voorop diende te staan. Vandaar dat zij de koning en de 'Malignants' de gelegenheid wilden geven om zich opnieuw aan het Covenant te verbinden. De Protesters oordeelden dat de eenheid nooit ten koste mocht gaan van de waarheid. Wanneer vermoedens bleven bestaan dat de koning en zijn geestverwanten niet met hart en ziel achter de zaak stonden, moest de grootste voorzichtigheid in acht worden genomen. De zaak van Christus was niet gediend met een huichelachtige belijdenis. Was het te hulp roepen van de vleselijke arm in de strijd niet één van de oorzaken van het ongenoegen van God? Waren er geen ernstige afwijkingen van de oorspronkelijke weg aan te wijzen? In 1653 verscheen een geschrift met als titel *Oorzaken van Gods toorn tegen Schotland, vertoond in de recente droeve gebeurtenissen*. De vermoedelijke schrijvers waren James Guthrie en Lord Warriston. Het geeft een opsomming van een aantal voorkomende en roepende zonden. Als eerste worden genoemd: 'het grove atheïsme en onbekendheid met God, Zijn Woord en Zijn werken...' Vervolgens de 'afschuwelijke lichtzinnige trant van gesprekken' en 'het verachten en geringachten van Jezus Christus in het evangelie aangeboden (hetwelk wij beschouwen als de voornaamste en moederzonde van de natie...)' Verderop

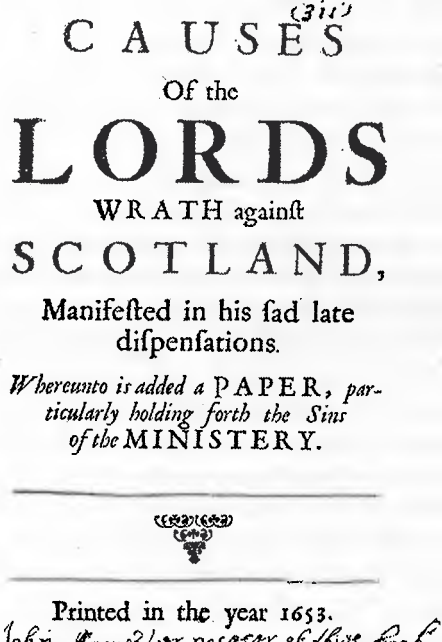
CAUSES
Of the
LORDS
WRATH against
SCOTLAND,
Manifested in his sad late
dispensations.
Whereunto is added a PAPER, *particularly holding forth the Sins of the* MINISTERY.

Printed in the year 1653.

De Engelse titelpagina van *Oorzaken van Gods toorn.*

worden opgesomd: 'het verdrag met de koning', in tegenstelling tot zijn vijandig gedrag en de 'openbare Resolutions van de kerk en van de staat, om de partij van de Malignanten eerst in het leger en daarna in de overheidsambten in te brengen...'

De genoemde hoofdzonden worden uitvoerig toegelicht en aangewezen vanuit het Woord van God. Kwam alles niet voort uit een wantrouwen in de 'arm des Heeren' en een niet zoeken van hulp bij Hem alleen? Was het geen vlees tot de arm stellen waar Schotland mee bezig was? 'Zo zegt de Heere: Vervloekt is de man, die op een mens vertrouwt en vlees tot zijn arm stelt en wiens hart van de Heere afwijkt...' (Jer. 17:5,6) De kracht des Heeren is niet gelegen in de veelheid van de aanhang, in de sterkte van het leger, maar in het vertrouwen van een Gideon wiens kleine leger de Heere gebruikte om de Israëlieten uit de hand van de Midianieten te verlossen. Waar waren de profeten die de overheden waarschuwden en opriepen tot bekering? Was het aantal getrouwe predikanten niet een handvol? Was het niet nodig om de zonden van de leraars te bestraffen? Aan het geschrift van de Protesters werd dan ook een aanhangsel toegevoegd om ook deze zonden aan te wijzen.

De regering van Cromwell

De 'Public Resolutions' en de onverwachte kroning van koning Karel II konden niet verhinderen dat de kracht van de natie steeds meer verzwakte.

De successen van Cromwell volgden elkaar op. Op 3 september 1651 versloeg hij het leger van de Schotse koningsgezinden bij Worcester. Koning Karel nam de wijk naar Frankrijk en begon een zwervend leven. De Protesters en Resolutioners kwamen steeds meer van elkaar af te staan. De volgende Assembly zette James Guthrie en Patrick Gillespie af, vanwege hun houding tegenover de koning en het Parlement. Het boekje *De oorzaken van Gods toorn* zette bij velen kwaad bloed en verscherpte de tegenstellingen nog meer. Cromwell maakte een handig gebruik van de onderlinge twisten en verstevigde zijn positie. In de praktijk kwam dit neer op een inlijving van Schotland bij het Engelse Gemenebest. In plaats dat deze gebeurtenissen de leidende predikanten, zoals Robert Douglas en David Dickson, die toch mannen waren van een bijzondere godsvrucht, tot nadenken brachten, werd de kloof nog meer verbreed. In 1652 waren er twee Assemblies, die van de Protesters en die van de Resolutioners! Cromwell maakte met harde hand een einde aan deze 'rivaliteit'. Hij liet het volgend jaar de hoogste vergadering van de kerk ontbinden. David Dickson, die de Moderator was, protesteerde toen de soldaten de St. Gileskerk binnenkwamen. 'Wij zitten hier op gezag van Jezus Christus...', waarbij hij verwees naar de besluiten van het Parlement. Ook de vergadering van de Protesters werd als ontbonden verklaard. Generaal Monck had instructies om, al was het met harde hand, de vrede in het land te herstellen.

Cromwell had het meeste op met de Protesters, omdat zij de koning niet steunden. De markies van Argyle en Lord Warriston waren op zijn hand. Gods kinderen waren verdeeld en dat niet alleen in Schotland, maar ook in het buurland. Voor Cromwell's vrijheidsidealen moest alles wijken. Hij vond het nationaliteitsbeginsel van Schotland een vorm van dictatuur. God Zelf zou toch Zijn gemeente in stand houden. 'Ik bid u', zo schreef hij, 'dat u en allen die een openbaar ambt bekleden de wonderlijke daden des Heeren erkennen en prijzen mogen tot de eer van God en tot vertroosting en opbouwing van Zijn volk.' En toen het Engelse Parlement hem in zijn streven begon tegen te werken, ging hij tot een tweede zuivering over en sindsdien regeerde hij als Lord Protector. Hij had jarenlang gestreden voor de vrijheid van Gods volk, maar nu had hij zelf een dictatuur gevestigd! Zijn bedoelingen waren goed, maar de uitwerking hiervan was meer gericht op zijn eigen macht dan op de Kroonrechten van Christus, zoals de Covenanters die voorstonden. Zo was er in de praktijk weinig of niets terechtgekomen van het 'Solemn League and Covenant' van 1643.

Ondanks de droeve broedertwisten liet de Heere Zijn gemeente niet in de steek. Al had de kerk haar zelfstandigheid verloren, toch worden de jaren van de overheersing van Cromwell beschouwd als de meest zegenrijke tijd in de geschiedenis. James Kirkton was zelfs van mening dat 'in deze korte tijd meer zielen tot God bekeerd werden dan in enige andere periode sinds de Reformatie...' 'Zo was de ware godsdienst in die tijd in een zeer goede gestalte en de Heere was in Schotland tegenwoordig, al was het in een wolk.'

Het evangelie werd op vele plaatsen gebracht. Bijna ieder dorp had een school en bijna elk gezin een Bijbel. De openbare zonden werden bestraft en de godzaligheid bevorderd. De vreze des Heeren was op veel plaatsen zichtbaar. Zowel onder de Protesters als onder de Resolutioners waren veel gezalfde voorgangers die het evangelie van genade op een rijke manier brachten. In het plaatsje Fenwick, ten zuiden van Glasgow, preekte William Guthrie; in Govan, niet ver hier vandaan, was het Hugo Binning die zijn licht liet schijnen en in Glasgow zelf waren het mannen als James Durham en Andrew Gray die hun krachtige evangeliebazuin lieten horen. En Robert Blair arbeidde met veel zegen in St. Andrews, terwijl Samuel Rutherford als professor aan de universiteit van deze stad veel deed tot de opbouw van Gods Koninkrijk.

Zo was de periode van 1638 tot 1660 een bewogen tijdperk in de geschiedenis van Schotland. De banier van het Covenant schitterde enige tijd in het land, maar werd in de loop van de jaren weer bezoedeld. Het ideaal van de theocratie, van de regering van Christus, die het gehele nationale leven diende te omvatten, was maar voor korte tijd werkelijkheid geworden. Maar desondanks was de kandelaar van het Woord niet weggenomen. Het was de in de ogen van de Covenanters gehate Cromwell die de kerk bescherming bood en de strijd en onderlinge twisten tot een einde bracht. De jaren van rust betekenden een ongekende bloei voor de gemeente van Christus. De verheerlijking van Sion vertoonde zich meer inwendig dan naar buiten. De kandelaar van het Woord was het sieraad van de kerk en de bazuin van het evangelie deed meer kracht dan honderden legermachten bij elkaar. 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden.' De heerlijkheid van de bediening van Christus schitterde, ondanks de broedertwisten tussen vele Schotse predikanten. Zo kon Samuel Rutherford in 1651 aan Lady Kenmure schrijven: 'Mensen en schepselen kunnen zich soms tussen ons en Christus indringen: vandaar dat de Heere veel moeite aangewend heeft om alles weg te werken, wat zich tussen Hem en ons plaatst. Thans staan ons geen koningen in de weg, noch legers, noch edellieden, noch rechtbanken, noch sterkten, noch wachters, noch vrome belijders; de allerschoonste en voortreffelijkste dingen in Brittannië zijn verontreinigd en hebben haar luister verloren. Christus, Christus alleen behoudt Zijn groenheid en schoonheid. Hij blijft wat Hij was...'

De luister van het Covenant was maar korte tijd zichtbaar geweest, maar het goud van het evangelie schitterde nog. Hoe lang zou dit nog duren? Aan het bewind van Cromwell kwam plotseling een einde toen hij op 3 september 1658 stierf. Zijn zoon Richard bleek niet in staat om het Britse rijk te regeren. De roep om de terugkomst van Karel II werd nu zowel in Engeland als in Schotland gehoord. Vooral de Resolutioners bereidden zijn komst voor. Had Karel niet de Verbonden gezworen en was hij niet de wettige troonopvolger? De Protesters zagen met angst de komende

gebeurtenissen tegemoet. Zij waren verre van enthousiast, na alles wat de afgelopen jaren was gepasseerd. Vooral Rutherford was bedroefd over de staat van land en kerk. Zo schreef hij in 1659: 'Een algemene klacht over dodigheid des geestes wordt er bij het volk des Heeren gehoord. Hij die thans aan u schrijft, mevrouw, heeft hierover evenzeer te klagen als iemand anders en hij vreest een hete strijd vóór de afloop van de eeuwen, maar geen nood, zo de Heere slechts alles kroont met de zegenrijke overwinning des geloofs... wij schikken ons naar de tijdsomstandigheden en volgen de burgerlijke beleefdheid. De wachters slapen en het volk gaat verloren door gebrek aan kennis.' De roep om de terugkeer van koning Karel was sterker dan de roep om de wederkeer van de Koning der koningen. Wie vroeg er in Schotland nog naar de weg des Heeren? 'Wij treden met de tijd in onderhandeling, om nieuwe pachtbrieven van lemen woningen te ontvangen. Ziet, Hij komt! Wij slapen en vergeten onze plichten voor het redetwisten over de gang van onze toekomstige verlossing, wat het meeste haast heeft; verootmoediging over een verbroken en begraven Verbond wordt het eerst en laatst vergeten...' aldus klaagde Rutherford. Zou de ark des Heeren uit Schotland worden weggevoerd? Zou de klacht van de vrouw van Pinehas gehoord worden: 'Ikabod!' de eer is weggevoerd? Of zou de komst van de koning een nieuwe dageraad betekenen voor de zaak van het Verbond? De juichtonen overstemden nog de klaagzangen, maar zou dit zo blijven? Het ging toch om de verworven vrijheden, om de Kroonrechten van Christus. De getrouwen in het land waren nu gering geworden en spoedig zouden de huichelaren, die de Verbonden ook eenmaal bezworen hadden, openbaar komen. En het overblijfsel zou de komende jaren het doelwit worden van bittere vervolging. Ook Rutherfords hoop was op deze getrouwe Covenanters gevestigd toen hij aan James Guthrie schreef: '...Zijn bezworen Verbond zal niet begraven worden. Het valt niet te ontkennen dat wij door eerst het Verbond door daden te verbreken, onze zoete Heere Jezus zwaar getergd hebben. Er zijn evenwel enige weinigen in ons land die hun klederen niet bezoedeld hebben; een heilig zaad, waaraan de Heere genade bewijzen zal, gelijk de vier of vijf beziën in de top van de geschudde olijfboom: hun oog zal gevestigd zijn op de Heere, hun Maker.'

5. Ontrouw aan het Verbond

Karel II keert terug

Op 25 mei 1660 landde koning Karel II in Dover, waarmee een einde kwam aan zijn jarenlange ballingschap. Zijn intocht in Londen, vier dagen later, had veel weg van een Romeinse zegetocht. Generaal Monck bood hem zijn zwaard aan, als symbool van de machtsoverdracht. Dit gebeuren vond plaats op zijn dertigste verjaardag en ging voorgoed de geschiedenis in als de 'Day of Restoration', de dag van herstel van de monarchie. In de avond hield hij een dankstond om God te danken voor zijn terugkeer, maar even later liet hij zich in de armen vallen van zijn wellustige minnares, Barbara Villiers! Het volk doorzag zijn gewetenloos karakter niet; het ging zich liever te buiten aan de uitbundige feestelijkheden die zijn terugkomst vergezelden.

In Edinburgh werd op 19 juni een dankdag uitgeschreven, waarop het volk niet alleen naar de kerk kon gaan, maar ook het grote vuurwerk op de Castlehill kon bewonderen. Een bewogen tijd brak nu voor Schotland aan, in het begin met vreugde ingeluid en op den duur een toonbeeld van smart en lijden. Gods kerk zou weldra geworpen worden in de smeltkroes van beproeving. Was het land dan niet verzekerd van de trouw van de vorst aan het Covenant? Had hij op zijn kroningsdag de Verbonden niet met een plechtige eed bezworen? De Schotse edelen haastten zich om de koning in Londen hun aanhankelijkheid te betuigen. Onder hen was ook de markies van Argyle, die lange tijd de leider was van de Covenanters; hij had de koning in Scone de kroon op het hoofd gezet. In Londen was James Sharp al enige tijd als medevertegenwoordiger van de Schotse kerk aan het werk. Zijn taak was om de zaken van de Covenanters te behartigen, opdat de rechten van zijn kerk ongeschonden zouden worden gehandhaafd. Hij stond op goede voet met generaal Monck en hield Robert Douglas per brief op de hoogte van de vorderingen die hij maakte. Ook stond hij op dezelfde lijn als de Engelse Presbyterianen, onder wie Edmund Calamy een leidende rol speelde. Sharp was predikant van Crail en uiteraard behoorde hij tot de partij van de Resolutioners, die een gematigde, koningsgezinde koers wensten te volgen.

Weldra bleek dat de Presbyterianen weinig kans maakten. Sharp stelde zijn broeders in Schotland voorzichtig en tactisch op de hoogte van de uitgesproken voorkeur van de koning voor de bisschoppen. Zijn medestanders konden niet bevroeden dat hij in feite zijn eigen zaakjes bepleitte. Hij wist handig gebruik te maken van de informatie die hij van Douglas kreeg, waaruit bleek dat het volk over het algemeen weinig liefde meer aan de dag legde voor de presbyteriale kerkregering. Het was na al die jaren van onderlinge twisten en het bewind van Cromwell wat onverschillig geworden.

De geestdrift die in 1638 in het gehele land merkbaar was, toen de Verbonden werden vernieuwd, was weggeëbd. Maar Douglas geloofde in het begin nog steeds heilig in de goede bedoelingen van de koning. Hij heette hem dan ook welkom door hem te herinneren aan zijn Covenant-eed, waardoor de rechten van de kerk waren gewaarborgd. Maar Sharp wist in zijn hart wel beter en werkte achter de schermen aan zijn verradersplan om de kerk uit te leveren in de handen van de 'Malignanten'. Langs de voordeur waren deze ontrouwen uitgeworpen, maar via de achterdeur van de beruchte 'Resolutions' weer binnengehaald. En weldra zou het Judasverraad van de afvallige Sharp de met het Covenant opgetrokken bescherming afbreken. Op een subtiele manier ondergroef hij de muren van het Schotse Jeruzalem en hij zou niet rusten voordat de instorting daarvan een feit was.

Toen Argyle op 8 juli in Londen was aangekomen om de vorst te feliciteren met zijn terugkomst, werd hij dadelijk gevangen genomen en naar de Tower gevoerd. De koning wilde hem zelfs niet onder zijn ogen hebben. Daar zat de eenmaal machtigste man uit Schotland in de boeien gekluisterd. Het was Argyle, die destijds zo heftig had geprotesteerd tegen het doodvonnis van Karel I. Hij was de eerste die Karel II uitnodigde om naar Schotland te komen. Wat had de koning tegen deze getrouwe edelman? Was zijn aversie tegen de markies een gevolg van de vermaningen die hij eens van hem moest accepteren over zijn verhouding met de Malignanten? Had Argyle hem eenmaal niet bestraft over zijn zedeloos leven, waarbij hij in tranen zijn berouw toonde? Toen had de eerlijke Covenanter hem niet door, maar zijn vrouw wees hem erop dat het 'krokodilletranen' waren.

De koning liet het niet bij Argyle. Hij zou niet rusten voordat hij de belangrijkste voorstanders van het Covenant te pakken had. Zo werd ook een bevel tot gevangenneming van Lord Warriston gegeven, maar deze wist juist op tijd naar het vasteland uit te wijken. Een maand later bood een aantal Protesters, waaronder James Guthrie, vanuit Edinburgh de koning een 'ootmoedig adres' aan, waarin zij hem gelukwensten met zijn komst en de bede uitspraken dat 'zijn regering zou zijn als van David, Salomo, Josafat en Hizkia.' Zij stonden argwanend tegenover de berichten die hen uit Londen bereikten en met name waarschuwden zij hun broeders onder de Resolutioners voor Sharp, die zij niet vertrouwden. Het antwoord van het 'Committee of estates' op het verzoekschrift van James Guthrie en de zijnen was, dat zij op 23 augustus besloten tot hun gevangenneming. Behalve Craignethan werden zij allen in het Castle van Edinburgh vastgezet. Grote verslagenheid heerste er in hun gemeenten die nu herderloos achter bleven. De onrust onder de Covenanters, waaronder ook de getrouwe Resolutioners moeten worden gerekend, nam steeds meer toe. Wat stond het land nu te wachten?

Steeds meer ontpopten de gewetenloze vorst en zijn vazallen zich in hun ware gedaante. John Graham, de Provoost van Glasgow, en Patrick Gillespie werden ook gevangen genomen, waarop nog meer personen

volgden. James Guthrie werd overgebracht naar het kasteel van Stirling om daar zijn proces af te wachten. In september verscheen een proclamatie, waarin de order werd gegeven om alle exemplaren van de *Lex Rex* van Samuel Rutherford en de *Oorzaken van Gods toorn*, waarvan James Guthrie één van de samenstellers was, in beslag te nemen. Wie weigerde deze boeken af te staan, werd als een vijand van de koning gebrandmerkt. Een aantal van deze in de ogen van het nieuwe bewind 'vergiftigende en verraderlijke boeken' werd in het openbaar met vuur verbrand. De vijandschap tegen alles wat met het Covenant te maken had kwam nu duidelijk naar voren. Wat de Protesters steeds gevreesd hadden, gebeurde nu. Het masker van Karel was afgevallen. Al zijn vroegere eden waren meineed bevonden. Hij had zijn doel bereikt en nu behoefde hij zich nergens meer voor te schamen. Zijn schaamteloos leven had hij nooit afgelegd, maar voor een tijd zoveel mogelijk proberen te bedekken om niet ontmaskerd te worden. Zijn motieven waren macht en wellust, waarvoor alles en iedereen moest wijken. Schotland was overgeleverd aan de koninklijke willekeur en het leek of de Satan de overwinning had behaald. Het 'Plechtig Verdrag en Verbond' werd ook verbrand en een exemplaar van het 'National Covenant' bij het 'Mercat Cross' in Edinburgh voor de ogen van de burgers in stukken gescheurd. Het jarenlang gekoesterde ideaal van de Covenanters dat in 1638 gestalte kreeg, werd nu binnen een jaar teniet gedaan.

Het 'Dronken Parlement'

Op Nieuwjaarsdag 1661 kwam het Parlement voor de eerste maal sinds negen jaar in Edinburgh bijeen. De Commissioner van de koning die de vergaderingen leidde, was John, de graaf van Middleton. Het was die dag precies tien jaar geleden dat Karel II in Scone gekroond werd. Robert Douglas kreeg de eer om de preek te houden. Hij deed dat uit 2 Kronieken 19:6: 'Ziet wat gij doet, want gij houdt het gericht niet de mens, maar de Heere; en Hij is bij u in de zaak van het gericht.' Zo was het Parlement gewaarschuwd dat zij met een rechtvaardig en alwetend God te doen had. Kon van dit gezelschap iets goeds verwacht worden? Middleton was niet meer dan een vrijdenker die eigenlijk geen godsdienst had. Hij was een onverschrokken en eerzuchtig krijgsofficier, die niet bang was om onschuldig bloed te laten vloeien als het ging om zijn eigen macht. Hij was koningsgezind in hart en nieren, maar hij vreesde de koning meer dan God.

Wat was de eerste daad van dit gezelschap dat de geschiedenis inging als het 'Dronken Parlement'? Was Middleton niet meermalen beschonken en volgden zijn edele vrienden hem hierin niet na? Alle leden verklaarden eerst dat zij de koning als hun opperste machthebber erkenden en dat 'over alle personen en over alle zaken.' Zij moesten deze verklaring met een eed onderschrijven en daarmee gaven zij blijk van hun gewillige onderwerping aan de willekeur van hun koning, die zij in alles moesten gehoorzaam zijn. Dit hield in dat de koning ook in kerkelijke zaken de laatste stem in het

kapittel had. Sommige edelmoedige leden weigerden deze eed af te leggen, maar zij waren verre in de minderheid. Maar hierbij bleef het niet alleen. Nu moesten alle besluiten die zonder de goedkeuring van de koning genomen waren, ongedaan worden gemaakt. Het ging om een aantal wetten uit de tijd dat het Covenant het 'Magna Charta' van de natie was. Het 'Plechtig Verdrag' werd herroepen en alle besluiten van de Parlementszittingen vanaf 1640 werden als van nul en geen waarde aangemerkt.

Het 'Dronken Parlement' pleegde op aanstoot gevende wijze verraad aan de Kroonrechten van Christus, die Hij voor Zijn Kerk verworven had. Het was een belediging in het aangezicht van de Verbondsgod en een verbreking van de eden die voor het aangezicht van God waren uitgesproken. Ook Middleton had in 1638 het Covenant onderschreven. Wel bleek al gauw zijn ontrouw toen hij zich bij de 'Malignanten' schaarde. Hij ontzag zich zelfs niet om hiervoor in het openbaar schuld te belijden en deze vernedering kon hij de predikanten nooit vergeven. Nu was zijn kans gekomen om wraak te nemen.

De Resolutioner David Dickson, wiens ogen nu geopend werden om het bedrog op te merken, schroomde niet om Middleton aan te vallen. Hij tekende voor zijn ogen protest aan. Maar de graaf antwoordde beledigd en vertelde de godvrezende predikant dat hij bij hem aan het verkeerde adres was door hem zo te bestraffen. Hij was immers geen lafaard om voor een 'priester' te beven. Dickson liet het hier niet bij. 'Ik weet al drie en twintig jaar', zo sprak de oude leraar, 'dat u geen lafaard bent sinds de "Brig o' Dee" in juni 1638.' Die dag stond Middleton op de oude brug over de Dee in Aberdeen, om zijn zwaard in de verdediging van het Covenant onverschrokken te hanteren. De graaf gaf geen antwoord. 'En, mijnheer, ik wil u in herinnering brengen toen u in een diepe zielsoefening in St. Andrews in 1645 met gevaar voor uw leven ziek op bed lag.' 'Wat!' zo spotte de graaf, 'waagt u het om mij van een koortsaanval te spreken?' Met pijn in het hart verliet Dickson het vertrek waar hij Middleton ontmoette. 'O dierbare Moeder, Jeruzalem!' zo klaagde de predikant die betere tijden gekend had. De nacht was over de 'stad des groten Konings' ingetreden. De duisternis begon over het land te komen. De wolken van de oordelen rezen aan de horizon om Schotland geheel te overdekken. De kerk die eens zo bloeide was nu opnieuw een 'belegerde stad geworden', 'een nachthutje in de komkommerhof', om met de woorden van de profeet van de oude dag te spreken. 'Indien ik u vergete, o Jeruzalem, zo vergete mijn rechterhand zichzelf.' Waar was de heerlijkheid van Sion en de glans van de tempel gebleven?

Meer nog dan het uitvaardigen van wetten die de doodsteek aan de Verbonden moesten toebrengen, deed het 'Dronken Parlement'. Het zon op bloed en wraak. Zij hadden het voorzien op de leiders van de Protesters, die zich er steeds voor hadden gewacht om water in de wijn te doen. De vier leiders van deze partij moesten hun eerlijkheid met de dood bekopen. Het

waren Samuel Rutherford, de markies van Argyle, James Guthrie en Archibald Johnston, Lord Warriston, die ter dood veroordeeld werden. Zij werden als staatsgevaarlijk beschouwd. Guthrie en Argyle zaten al in de ijzers, Warriston was aan de bloeddorstige handen ontvlucht en Rutherford verbleef in St. Andrews. Hij was nog professor aan het St. Mary's College toen hem het bevel in maart 1661 bereikte om voor de Privy Council, de Geheime Raad van de koning, te verschijnen. Enige tijd was de schaduw van de dood over zijn leven gegaan. Hij wachtte om van zijn post afgelost te worden. Men had geprobeerd zijn boek de *Lex Rex* aan het vuur prijs te geven, maar zijn werk in de wijngaard des Heeren kon koning Karel niet uitroeien. Nu had men het gemunt op zijn persoon zelf. Hij had immers in zijn boek het absolute gezag van de koning bestreden en het verzet van het volk tegen de tirannie als geoorloofd beschouwd. Was dit geen majesteitsschennis? Wist de koning dan niet dat het hem in alles ging om de eer van zijn hemelse Koning? Hoe had hij eerst in Anwoth en later in St. Andrews in woord en geschrift de liefde van en tot zijn Meester bezongen. Hoe brandde zijn ziel van heilige ijver in dienst van zijn Koning. Hoe verlangde hij nu naar de volkomen gemeenschap met zijn Borg en Zaligmaker. Zijn brieven getuigen van zijn hemelse blijdschap en intens zielsverlangen. De laatst bekende brief schreef hij in het jaar van zijn dood aan Robert Campbell. 'Wat mij betreft, ik ben thans dicht bij de eeuwigheid en toch zou ik voor geen tienduizend werelden het durven wagen om niet te protesteren tegen het bederf van de tijden, noch om mij te voegen tot de schaamteloze afval van de vele stilzwijgende en stomme wachters van Schotland, nee, ik beschouw het als mijn laatste plicht een protest ten hemel te zenden voor de rechtvaardige Rechter, tegen de verbreking van het Verbond, tegen al die eden die op het geweten van de vromen geladen zijn en al die paapse bijgelovigheden en afgodische bevelen van de mensen.'

Het sterven van Rutherford

De stervende Rutherford was vervuld van verlangen, maar ook van droefheid. Hij voelde zich met hart en ziel verbonden aan de strijdende kudde in zijn vaderland, die hij aanstonds moest achterlaten en overgeven in de handen van zijn trouwe Verbondsgod. Met smart volgde hij de laatste ontwikkelingen. 'De ondergang van de Reformatie, de invoering van het pausdom en de verborgenheid van de ongerechtigheid heeft nu post gevat in de drie koninkrijken en al wie hun kinderen rein bewaren willen, op die rust het gebod: "Raak niet, smaak niet, roer niet aan".' Maar toch was hij niet mismoedigd, toen hij vervolgde: 'Nochtans geloof ik dat Hij spoedig zal komen, Die onze duisternis zal verdrijven en Zelf heerlijk zal schijnen op het eiland van Brittannië, als een gekroond Koning...' 'Dit is de verwachting en het vertrouwen van een stervend mens, die verlangt en smacht naar de zaligheid van God.'

Deze voorspelde bloeitijd zou de geharnaste strijder voor de Heere der

heirscharen niet meer meemaken. Hij had de raad van God uitgediend. De dienaren van de koning klopten op de deur van het huis waar hij verbleef, om hem het document te overhandigen dat hem moest dagen voor de aardse rechtbank. Bedaard lag de moede strijder op zijn sterfbed toen zijn handen de koninklijke brief beetpakten. Kalm was zijn antwoord dat een boodschap bevatte voor de heren in Edinburgh: 'Vertel hen, dat ik reeds voor een hogere Rechter en Rechtbank ben gedaagd en dat het mij betaamt om mijn eerste dagvaarding te beantwoorden. Eer dat uw dag aanbreekt zal ik zijn waar weinig koningen en groten der volkeren kunnen komen.' Middleton verkreeg zijn begeerte niet om de onverschrokken Protester onder de valbijl te leggen. Op 19 maart ontsliep de hemelse Rutherford in de armen van zijn Zaligmaker. Robert Blair was bij zijn sterfbed aanwezig. Hij hoorde hem zo graag Christus grootmaken en vroeg hem: 'Wat dunkt u nu van de Christus?' En de stervende antwoordde: 'Ik zal leven en Hem aanbidden. Ere, ere zij mijn Schepper en Verlosser voor eeuwig.' '...Ik zal in Christus ontslapen en als ik zal opwaken, zal ik verzadigd worden met Zijn beeld...' 'O, had ik armen om Hem te omhelzen! Ach, had ik een welluidende harp.' Hij maande de broeders tot getrouwheid in de zaak van het Covenant: 'Zeg de classis dat zij toch uitkomen voor God en Zijn zaak en het Covenant; het is niet hopeloos indien zij hun plicht doen.' '...En wat betreft *De oorzaken van Gods toorn*, welk boek nu door de mensen veroordeeld is, zeg hiervan Mr. Wood uit mijn naam dat ik liever mijn hoofd zou neerleggen op een schavot en indien mogelijk het meerdere keren zou laten afslaan dan dat ik niet zou beamen wat daarin gezegd wordt.' Zo ging Rutherford heen, of zoals John Howie het uitdrukt: 'Hij gaf zijn geest in de handen van zijn Middelaar over en nam als een onverschrokken arend zijn vlucht naar de bergen van specerijen.'

Niet zonder een getuigenis na te laten nam Rutherford afscheid van de kerk van Schotland die hij zo lief had. 'Ofschoon de Heere geen getuigenis van zulk een goddeloos mens als ik ben van node heeft en indien de gehele wereld zou stil zijn, dan zouden zelfs de stenen het uitroepen, daarom is het meer dan mijn plicht dat ik Christus voor engelen en mensen zou belijden.' Hij getuigde eerst van het dierbare bloed van het Lam waardoor hij verlost was van al zijn zonden. Daarna beleed hij de leer van Gods Woord en de hierop gegronde belijdenissen van de Schotse kerk. De Verbonden vergat hij niet en ook bekende hij zijn gehoorzaamheid aan de koning, behalve in zaken die in strijd waren met de Verbonden. 'Helaas!... wat zal de treurige toestand zijn van een land dat het verbond met de Heere onze God verbroken heeft, eerst in de praktijk en daarna wettelijk, en wat zal de dag zijn van de stomme wachter van Schotland?' 'De Heere heeft Zichzelf als met een wolk in Zijn toorn bedekt; wij zien uit naar vrede, maar wij aanschouwen het kwaad. Onze zielen verblijdden zich toen zijn majesteit het verbond met God zwoer en zijn zegel en handtekening plaatste... Maar helaas! nu wordt het tegenovergestelde door de wet bepaald...' 'Het

koninklijke recht van Christus is van Zijn hoofd af getrokken...' 'Toch mogen wij geloven dat Christus niet van het land zal wijken, maar dat een overblijfsel zal behouden worden en dat Hij als een overwinnende Koning tot aan de einden der aarde zal regeren.'

Samuel Rutherford was nu onbereikbaar voor de vijanden van de zaak van Christus. Zij zouden echter niet rusten om anderen te vatten. Robert MacWard, de vroegere secretaris van Rutherford die later zijn *Brieven* voor de drukpers gereed zou maken, was predikant in Glasgow. Toen hij van de besluiten van het 'Dronken Parlement' hoorde, hield hij in februari in de Tron kerk een preek waarin hij tegen de nieuwe koers protesteerde. Zijn tekst was uit Amos 3:2: 'Uit alle geslachten des aardbodems heb Ik ulieden gekend; daarom zal Ik al uw ongerechtigheden over ulieden bezoeken.' In niet mis te verstane bewoordingen hekelde hij de laatste ontwikkelingen: '...wij zijn in ijver en liefde afgegleden, de heerlijkheid van de begonnen reformatie in zeden is verduisterd en een stortvloed van onzedelijkheid is ingekomen. Zij die eerst tot het gebouw riepen: "Genade, genade", schreeuwen nu: "Breek af! breek af!" Velen die eens rondliepen in de mantel van godzaligheid, vervolgen deze. De getrouwe dienstknechten van Christus zijn vijanden geworden...' MacWard legde de vinger op de zere plek. Getrouw wees hij de zonden van land en volk aan. Hoe schrikkelijk was de verbondsbreuk in Schotland toegeslagen. Hoe nodig was het om de bazuin aan de mond te doen. 'Wat mij betreft, als een arm lid van de kerk van Schotland en als een onwaardige predikant, roep ik u, die het volk van God bent, vandaag op, om te getuigen dat ik mij ootmoedig afkeer van alle besluiten die zijn gevallen of nog zullen komen tegen de Covenants en het werk van de Reformatie in Schotland...' En hiermede eindigde hij zijn preek.

Kort hierop werd hij voor zijn preek en houding tegenover de staat gearresteerd en in juni voor het Parlement gedaagd. Daar hield hij een uitgebreide verdediging van zijn standpunt. Hij vond het geen zaak van ondergeschikt belang zoals men met het Covenant gehandeld had. '...Het is duidelijk, ook in Jeremia 11:7, als de Heere al Zijn ernstige vermaningen opsomt om Zijn stem te gehoorzamen en al Zijn scherpe waarschuwingen tegen de ontrouw aan Zijn verbond...' De natie staat zodoende onder een onverbrekelijke verplichting van gehoorzaamheid. De Heere zal de overtreders straffen en Zijn oordelen zullen over het land komen. Ernstig waarschuwt hij om niet met God en Zijn Verbond de spot te drijven. Nog is er een mogelijkheid van terugkeer. Zijn smeekrede werd niet in dank aanvaard. Het Parlement besloot hem te verbannen, waarop hij zich met zijn gezin inscheepte voor de overtocht over de Noordzee. In Rotterdam vond hij een veilige haven en in de Schotse kerk, die hier in 1643 was gesticht, beriep men hem als de waardige opvolger van Alexander Petrie in het werk van de bediening. Hier werkte hij twintig jaar lang met veel zegen, vooral van hen die in de komende jaren het land moesten verlaten.

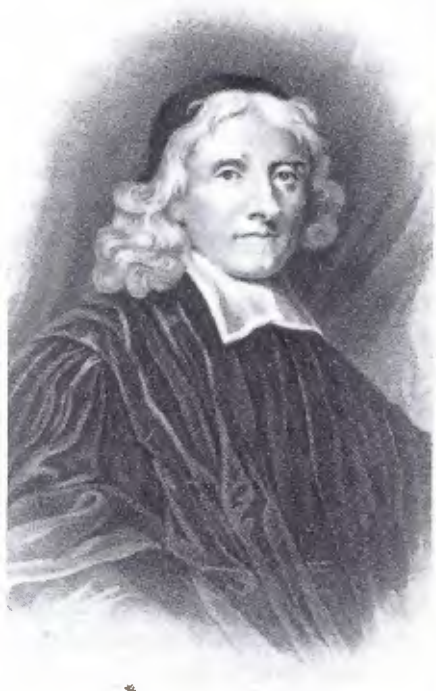

James Sharp.

Graf van Samuel Rutherford.

Archibald Campbell, markies van Argyle.

De 'Maiden', de valbijl.

De markies van Argyle onthoofd

We gaan nu terug naar de markies van Argyle, die in december vanuit de Tower in Londen per schip naar Schotland vervoerd was, om voor het Parlement te verschijnen. Voordat hij op weg was naar het paleis van Whitehall om de koning geluk te wensen, hadden zijn vrienden, die de storm al zagen opkomen, hem gewaarschuwd dit niet te doen. Het was alsof hij rotsvast in zijn koning geloofde en dat terwijl het zwaard van Damocles al boven zijn hoofd hing. Tot zijn dood was al ten volle besloten. Aan zijn veelbewogen en toch zegenrijk leven zou spoedig een einde komen. Hoe had Archibald Campbell, Lord Lorn, in 1637 een vaste keus gedaan door zich met hart en ziel te verbinden aan de Covenanters. In die tijd moet zijn bekering hebben plaatsgevonden. De geschiedenis verhaalt dat Henderson en andere predikanten vele nachten met hem in gebed doorbrachten. Ook zijn vrouw Margaret, dochter van de graaf van Morton, kende de Heere en haar leven muntte uit in godsvrucht. Het werd zijn gewoonte om 's morgens om vijf uur op te staan en in de eenzaamheid tot acht uur God te zoeken. Behalve de huisgodsdienst en het verborgen gebed 's morgens en 's avonds, ging hij ook op verschillende tijden met zijn vrouw op de knieën, terwijl ook zijn huisknecht en dienstmeisje aanwezig waren. Hun woning herbergde sommigen van de meest godzalige leraars en Rutherford dankte God dat Hij hem een vriend had gegeven in Lord Lorn. Hij woonde de vergaderingen van de eerste Assembly na het tijdperk van de bisschoppen in Glasgow bij. Baillie zei: 'Er was niets dat ons meer versterkte dan de aanwezigheid van Argyle. Deze man was verreweg de machtigste in het koninkrijk.' Zo was hij een aantal jaren nauw betrokken bij de voortgang van het werk van de tweede Reformatie. Hij toonde een grote afkeer van de Malignanten en betoonde in woord en daad dat hij de banier van het Covenant onbesmet wilde bewaren. Al steunde hij voor een tijd, zoals zoveel anderen, de Lord Protector Cromwell, toch bleef hij in zijn hart hopen op de terugkeer van de koning.

Nu zijn wens was verkregen, moest hij zijn enthousiasme met gevangenschap bekopen. Op 13 februari 1661 werd hij vanuit het kasteel naar de rechtbank gebracht, om daar de beschuldiging van hoogverraad aan te horen. Het ging voornamelijk om zijn steun aan Cromwell en aan het 'Plechtig Verdrag en Verbond' van 1643. In zijn verweer voerde hij aan dat hij niets anders dan zijn plechtige eed aan de Verbonden was nagekomen en dat hij zijn God, zijn koning en zijn land gediend had. De rechtbank was door deze eerlijke verdediging in verlegenheid gebracht. Plotseling kwam er uitkomst. Een klop op de deur van de zaal kondigde een boodschapper uit Londen aan die een pakket met brieven afgaf. Zij vertoonden het handschrift van Argyle en het opschrift gaf de naam aan van generaal Monck. Het leek of de rechters nu het bewijs gevonden hadden. Monck, die zelf Cromwell gediend had, was het lafhartige instrument tot de val van de nobele markies. Na een aantal zittingen, waarin hij de gelegenheid kreeg zijn

onschuld te bewijzen, zou uiteindelijk het vonnis worden uitgesproken. In het begin van mei werden nog getuigen tegen de markies gehoord en op 25 mei moest hij weer voor de balie verschijnen. Nu werd hem bevolen te knielen, waarna het vonnis geveld werd. Argyle werd schuldig bevonden aan hoogverraad en zijn lichaam zou op 27 mei bij het 'Cross', het marktkruis, onthoofd worden, op dezelfde plaats waar de terechtstelling van zijn rivaal, Montrose, eenmaal had plaatsgevonden. De markies wilde dit onrechtvaardige vonnis ontzenuwen, maar het spreken werd hem eerst belet toen het trompetgeschal de beslissing moest bevestigen en onderstrepen. Toen het geluid van de trompetten was weggestorven sprak de waardige edelman: 'Ik had de eer om de kroon op het hoofd van de koning te plaatsen en nu haast hij zich om mij een betere kroon dan de zijne te geven!' En terwijl hij zijn blik over de vergadering liet gaan, vervolgde hij: 'U hebt amnestie van een aards vorst in uw handen en hebt deze mij onthouden, maar u kunt mij niet afhouden van de vrijwaring van de Koning der koningen en vroeg of laat moet u voor Zijn rechterstoel verschijnen...'

Nadat het vonnis over de markies geveld was, keerde hij terug naar zijn cel waar zijn vrouw in spanning op hem wachtte. 'Zij hebben mij tot maandag de tijd gegeven, liefste, om nog bij je te zijn, laten wij hier gebruik van maken.' De markiezin begon luid te huilen en sprak tot twee keer toe: 'De Heere zal het vergelden.' 'Geduld, geduld!' sprak haar man, 'ik heb medelijden met hen, want zij weten niet wat zij doen. Zij mogen mij dan opsluiten, maar zij kunnen God niet van mij uitsluiten. Ik ben even zo tevreden om hier te zijn, als in het kasteel en zo tevreden in de Tower, als in de vrijheid. Ik hoop zo tevreden te zijn op het schavot, als in al die plaatsen.' Steeds meer mocht de markies zich aan zijn God overgeven. Wat Hij doet is goed, al gaat het dwars tegen de wil van het vlees in. Hij moest denken aan het woord dat een predikant bij een bezoek aan hem in het Castle aanhaalde: 'En David sterkte zich in de Heere, zijn God.' Toen was het alsof David van alles beroofd was, maar ondanks alles hield hij zijn God over. 'Toen Ziklag genomen en verbrand was en het volk erover sprak om David te stenigen, sterkte hij zich in de Heere', zo sprak Argyle.

Enkele dagen restten hem nog maar van het uur dat het afschuwelijke vonnis over hem zou worden voltrokken. Verzekerd van zijn onschuld bracht hij deze korte tijd in een geestelijke blijdschap door. Enkele predikanten van Edinburgh, Robert Douglas en George Hutcheson, bezochten hem. De Heere had alle vrees van hem weggenomen. Van karakter was hij wat angstvallig, al was dit niet zo zichtbaar voor de buitenwereld, maar nu was hij volkomen kalm. Hij drukte de godsgezanten op het hart dat zij hem straks zouden benijden. 'Houdt in gedachtenis dat ik u gezegd heb dat u veel zult moeten lijden of veel zult moeten zondigen.' Het was alsof hij een voorgevoel had van de zware tijden die op komst waren. Juist de getrouwen in het land zou het lijden niet bespaard worden. Op zondag luisterde hij met zielsgenoegen naar enkele preken. De laatste nacht

van zijn leven bracht hij met zijn vriend David Dickson in de gevangenis door. Zijn lichaam vond rust in een zoete slaap en toen hij opstond werd zijn ziel plotseling zo overmeesterd door een gevoelige uitlating van de vreugde van de Heilige Geest, dat hij het niet kon nalaten om uit te roepen: 'Ik dacht de goedheid des Heeren verborgen te kunnen houden, maar ik kan het niet. Nu moet ik mijn zaken ordenen en God heeft mijn testament voor een betere erfenis verzegeld. Hij heeft zojuist tot mij gesproken: "Zoon, wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven." God is goed voor mij dat Hij hier niet te veel van Zijn gemeenschap uitlaat, want Hij weet dat ik het niet zou kunnen dragen.' De Heere stortte Zijn liefde uit in het hart van deze ter dood veroordeelde edelman. Hoe velen onder Gods kinderen hadden voor hem geworsteld en hoe wonderlijk waren hun gebeden verhoord. Argyle hoefde niet bang te zijn om te sterven. Uit genade was de eerkroon voor hem weggelegd. De loftuigingen van de mensen, de vriendschap van velen, waren weggesmolten als sneeuw voor de zon. De rijkdom en het aanzien dat hij genoot, waren verbleekt, maar de Parel van grote waarde schitterde in de ziel van de markies. Hij mocht alles schade rekenen om de uitnemendheid van de kennis van zijn Borg en Heiland. In Zijn bloedwonden schuilde hij en de vrede die alle verstand te boven gaat, kreeg hij te ervaren.

De dag van zijn kroning was aangebroken. Voor zijn terechtstelling ontving hij een troostrijke brief van een predikant. Deze was verblijd vanwege de getrouwheid waarmee de markies zich tegenover zijn vijanden had verweerd. 'Wees goedsmoeds', zo voegde de leraar hem toe, 'en God zal uw hart versterken en uw Leidsman zijn zelfs tot de dood. Dood! waar is uw prikkel? U bent een glimlachende brug naar de eeuwige heerlijkheid, waar geen overtreding, geen zonde meer zal zijn, maar de zoete adem van de Heilige Geest, de gezangen van overwinning. Daar zal geen vreselijk vonnis meer gehoord worden, want de verklager der broederen heeft daar geen plaats...' 'Mijnheer, houd het gevoel van uw gebreken in uw hart, opdat Christus u zo dierbaar zou zijn als voor een bedelaar die nooit eerder de eer had om voor Hem te lijden. De Heere Jehova zij u tot een Schild, een Loon zeer groot...'

Vlak voordat hij naar de plaats van executie ging, schreef hij de koning nog een brief, waarin hij zijn onschuld bekende. Ook beleed hij hierin zijn tekortkomingen en beval het welzijn van zijn vrouw en gezin in de handen van de vorst aan en besloot met 'uw majesteit's meest nederige, toegewijde en gehoorzame onderdaan en dienstknecht.' Hoe dichter het uur van zijn terechtstelling naderde, hoe meer gemeenschap hij had met zijn Vredevorst. De gunst van de aardse koning was hem niets meer waard ten opzichte van de liefde van zijn Zaligmaker. Het was hem ook een grote blijdschap dat hij zijn laatste middagmaal met enkele vrienden mocht gebruiken. En toen hij tegenover Hutcheson getuigde van de verzegelende genade van de Heilige Geest, kon hij zich niet langer goed houden. Tranen van blijdschap rolden over zijn wangen. Hij knielde voor alle aanwezigen neer en bad op een meest

liefelijke en hemelse manier. Toen kwam de baljuw om hem te halen. Hij vroeg nog om een glas wijn, deed een kort gebed en dronk de wijn staande op, waarop hij sprak: 'Nu laten wij gaan en God ga met ons.'

Toen hij de trappen van de gevangenis afdaalde, vroeg hij naar James Guthrie, die hier ook zijn dood afwachtte. Zij omarmden elkaar. Guthrie voegde de markies toe: 'Mijnheer, de Heere is met u geweest. Hij is met u en zal met u zijn en zodanig is mijn eerbied voor u dat ik, indien ik niet zelf onder het doodvonnis stond, met blijdschap voor u zou kunnen sterven.' Met de waardigheid van iemand die naar het huis van zijn Vader ging, besteeg Argyle het schavot. Nadat Hutcheson een gebed had uitgesproken, wendde de edelman zich tot het volk om het toe te spreken. 'Ik kom hier niet om mijzelf te rechtvaardigen, maar de Heere, Die heilig is in al Zijn wegen. Ik verlang niet van God dat Hij enig mens zal veroordelen; ook veroordeel ik mijzelf niet. Ik begeer dat, zoals de Heere mij genade bewezen heeft, Hij ook hen vergeving zal schenken voor wat zij doen. Wij zijn door de Verbonden geroepen tot de zuivere godsdienst en tot reformatie. Ik geloof dat de dagen die komen tijden zullen zijn van veel zonden en veel lijden; doe uw keus en laten allen hun keus doen. Er is iets droevigs in deze zaak, zonde of lijden, maar het is zeker dat hij die het beste deel wil kiezen, het lijden zal verkiezen.' 'Ik beken dat velen mijn toestand aanmerken als een zaak van lijden, maar ik prijs de Heere dat Hij mij is voorgegaan, de pers alleen getreden heeft vanwege de toorn van Zijn Vader en door Zijn lijden hoop ik dat mijn lijden niet eeuwig zal zijn. Ik dank Hem dat Hij de angel van mijn lijden heeft weggenomen. Ik mag zeggen dat Hij mijn handvest vandaag verzegeld heeft, want de Heere heeft tot mij gezegd: "Zoon wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven." Zo hoop ik dat mijn lijden gemakkelijk zal zijn en u weet dat de Schrift zegt, "dat Hij de overste Leidsman van onze zaligheid door lijden zou heiligen".'

Na zijn ontroerende toespraak deed hij een gebed, waarop hij afscheid nam van al zijn vrienden. De beul gaf hij een servet met geld, zijn schoonzoons ontvingen zijn zilveren horloge en andere dingen, Loudon kreeg zijn zilveren pen en Lothian een dubbele dukaat. Toen liep hij op de valbijl, de 'Maiden', toe. 'Mijnheer, houd nu uw handvat vast', zo raadde Hutcheson hem. 'Mr. Hutcheson, u weet wat ik u in de kamer gezegd heb. Ik ben niet bang dat ik door vrees overvallen word.' Nu knielde hij neer onder het moordend ijzer van de valbijl. De omstanders konden zijn laatste woorden verstaan, die hij plechtig uitsprak: 'Ik zou graag willen, mijn heren en allen die mij horen, om op te letten en eraan te denken dat ik nu sta voor de poorten van de eeuwigheid om voor mijn Rechter te verschijnen en ik verlang naar de zaligheid en verwacht de eeuwige gelukzaligheid van Hem te ontvangen...' Nog eenmaal deed hij een stil gebed op aarde, waarna hij zijn hand omhoog stak. Toen kwam het moordtuig met een klap naar beneden om zijn hoofd van het lichaam te scheiden. De markies van Argyle was niet meer. Het volk van Schotland was getuige geweest van de dood van de eerste

martelaar voor de zaak van het Covenant. Het was een getuigenis van een oprechte zelfopoffering voor de rechten van Sions Koning.

James Guthrie naar het schavot

Vijf dagen na de marteldood van de markies was er weer veel volk op de been in de stad Edinburgh. De tweede getuige voor de zaak van de Kroonrechten van Christus zou hetzelfde lot ondergaan. Het was James Guthrie, 'de kleine man die niet kon buigen', zoals Cromwell hem noemde. Sinds 1638, het bekende genadejaar in de annalen van de Schotse kerk, was hij met hart en ziel de beginselen van het Covenant toegedaan. Eerst stond hij achter de bisschoppen, maar door gesprekken met Rutherford in St. Andrews en het bezoeken van de wekelijkse gebedsbijeenkomsten werd hij van zijn standpunt afgebracht. Spoedig streed hij in de voorste gelederen van de Covenanters. Stirling werd zijn tweede gemeente waar hij met veel zegen arbeidde. In 1651 leidde hij met de andere predikanten van deze stad het zogenaamde Protest tegen de invloed van de Malignanten. Hij was het, die Middleton onder de hoogste trap van de kerkelijke censuur plaatste en van hem openbare schuldbelijdenis eiste. Men beweert dat die gewetenloze edelman hem deze daad nooit meer heeft vergeven. Geen wonder dat Middleton op wraak zon en nu de gelegenheid had de 'Protester' voor altijd het zwijgen op te leggen. De beschuldigingen die tijdens het proces werden aangevoerd, waren ernstig. Vooral het *De oorzaken van Gods toorn* was een doorn in de ogen van de koningsgezinden. Het zogenaamde 'Western Remonstrance' (protest van het westen) werd als hoogverraad aangemerkt. De rechters zagen moedwillig over het hoofd, dat Guthrie steeds koningsgezind gebleven was, al stelde hij het Covenant boven de macht van de vorst. Hij ging eenmaal zelfs naar Londen om tegenover Hugh Peters, de hofpredikant van Cromwell, de rechten van de koning te bepleiten. En vanaf de preekstoel hield hij de titel van de koning zo hoog in het aangezicht van de Engelse officieren, dat alle tegensprekers monddood waren. Maar zijn beloning voor dit alles was de doodstraf!

Guthrie kreeg wel gelegenheid om zich voor het Parlement te verdedigen. Op 11 april 1661 hield hij een toespraak, waarin hij alle aantijgingen van de hand wees. Natuurlijk beriep hij zich eerst op het Woord van God en de gezworen Verbonden, 'de verplichting waarvan ik durf te belijden dat deze bindend is en stand houdt voor deze koninkrijken...' Het slot van zijn redevoering was aandoenlijk: 'Ten laatste smeek ik u ootmoedig, terwijl ik zo bondig en klaar met bewijzen uit Gods Woord, de Goddelijke instellingen en menselijke wetten en uit het algemeen gebruik in kerk en staat mijn verdediging heb gestaafd en terwijl ik reeds uit mijn predikambt en woning geworpen ben, mijn levensonderhoud mij ontnomen is, waardoor ik zelf en mijn huisgezin op de liefdadigheid van anderen ben aangewezen en terwijl ik bovendien reeds acht maanden in de gevangenis heb doorgebracht, mij geen andere last te willen opleggen. Ik zal besluiten

met de woorden van de profeet Jeremia: "Doch ik, ziet, ik ben in uw handen, doe mij als het goed en als het recht is in uw ogen. Ik weet zeker dat de Heere mij heeft bevolen al deze dingen te spreken en indien gij mij doodt, zo zult gij onschuldig bloed brengen over uzelf en over de inwoners van deze stad." Mijne heren, mijn geweten kan ik niet aan u onderwerpen, maar dit bouwvallig lichaam en sterfelijk vlees geef ik u over; doe er mee naar uw goedvinden, hetzij ter dood, of verbanning, of gevangenschap of wat ook. Alleen ik vraag u wel te willen overwegen wat gewin er is in mijn bloed. Door mij te verdoen, zult u het Covenant of het werk van de Reformatie sinds het jaar 1638 niet kunnen uitblussen. Mijn bloed, ketenen of verbanning zullen meer toebrengen tot de verbreiding van deze zaak, dan mijn leven of vrijheid deze zouden kunnen bevorderen, al leefde ik nog vele jaren.'

De toespraak van Guthrie maakte grote indruk op de aanwezigen. Sommige leden van het Parlement liepen weg, omdat zij hun handen niet wilden bezoedelen met het onschuldige bloed van deze rechtvaardige man. Maar de rechters waren vast besloten de zwaarste straf toe te kennen. Het vonnis bestond uit ophanging bij het 'Cross' van Edinburgh, waarna zijn hoofd bij de Netherbow Poort ten toon gesteld moest worden. Alleen de graaf van Tweedale protesteerde tegen zijn doodvonnis en wees de vergadering erop dat verbanning tot nu toe de zwaarste straf was die aan predikanten was toegekend. De dag van zijn terechtstelling werd pas bepaald op 28 mei. Op 1 juni moesten hij en William Govan de dood sterven. Govan was een soldaat die tot de Protesters behoorde, van wie beweerd werd dat hij op het schavot de executie van koning Karel I had bijgewoond, hoewel het bewijs hiervoor nooit geleverd werd. Toen Guthrie het vonnis kreeg te horen, voelde hij zo de nabijheid van God in zijn hart, zoals hij die nooit eerder had meegemaakt. Geen wonder dat hij met de grootste kalmte de uitspraak aanhoorde. Vlak voor de voltrekking van het vonnis ontving hij een brief van een vriend, die hem zocht te vertroosten. Het was zijn wens dat 'de Heere op uw ziel overvloedige stromen van Goddelijke invloeden neerzendt en dat Zijn milde regen u tegen alle vermoeidheid mag bekrachtigen, dat de tong der geleerden u in uw laatste woorden gegeven mag worden en dat al de zegeningen van het kruis van Christus over u mogen komen, totdat het woord in uw lijden waar moge worden: "Indien het tarwegraan in de aarde niet sterft, zo blijft het alleen, maar indien het sterft zo brengt het veel vrucht voort".'

Vlak voor zijn dood had hij nog gelegenheid enkele brieven te schrijven. Ook zijn vrouw schreef hij een kort afscheidswoord: 'Mijn liefste. Nu ik binnen enkele uren mijn leven moet afleggen voor de getuigenis van Jezus Christus, zend ik je enkele regels als een laatste bewijs van een ongeveinsde en smetteloze genegenheid die ik je toedraag, niet alleen als één vlees, maar als een lid met mij te zamen van dat gezegende geestelijke lichaam van de Heere, want ik vertrouw erop dat je daartoe behoort en dat God, Die in jou

een goed werk begonnen heeft, dat zal voleindigen en je ten laatste het leven en de zaligheid zal schenken.' Dan eindigt hij met deze woorden: 'Jezus Christus zij je zaligheid en al je begeerte! Ik beveel Hem je aan en jou aan Hem. Mijn liefste! Ik beveel je de eeuwige liefde van Jezus Christus aan. Ik word door God geholpen en ik zal tot het einde doorgeholpen worden. Bid voor mij, terwijl ik nog hier ben en loof Hem straks met mij. God zij met je!' Kort tevoren had hij al persoonlijk afscheid van zijn vrouw genomen. Zojuist had de markies van Argyle de martelaarskroon ontvangen. Guthrie had hem nagestaard en was verblijd met zijn rijke getuigenis dat hij achterliet. Hij vertelde zijn vrouw dat 'hij gelukkiger was dan de grote markies, want mijn heer was onthoofd, maar ik zal aan een hout worden opgehangen, evenals mijn Zaligmaker.' Zijn vrouw huilde toen het ogenblik van afscheid nemen gekomen was. 'Ik doe je alleen maar moeite aan', zo zei ze. 'Ik moet van je scheiden.' Maar haar man antwoordde haar: 'Van nu aan ken ik niemand naar het vlees.' Ook zijn twee kinderen, Sophia en William, kwamen hem opzoeken. Hij nam de vijf jaar oude William op zijn schoot en zei tot hem: 'Willie, de dag zal komen dat zij je zullen vertellen dat ik ben opgehangen. Maar wees niet beschaamd, jongen. Het is voor een goede zaak.'

James Cowie, zijn vriend en huisknecht, hield hem gezelschap in de Tolbooth. Jarenlang had deze hem van dichtbij meegemaakt en hij getuigde dat zijn meester, ondanks zijn druk bezet leven, zijn gemeenschap met Christus altijd behield, als leefde hij in de eerste liefde in de dagen na zijn eerste bekering. Vanuit die gemeenschap met Christus bracht hij ook de laatste dagen van zijn leven in zijn cel door. Cowie vroeg hem op de dag van zijn terechtstelling hoe het met hem was. 'Erg goed, dit is de dag die de Heere gemaakt heeft, laat ons op dezelve ons verheugen en verblijd zijn.' Spoedig zou in vervulling gaan wat zijn neef, de bekende William Guthrie van Fenwick voorspeld had: 'De vijanden zullen u ter dood brengen en de galsteen zal oorzaak zijn van mijn dood. Maar u zult het gemakkelijker hebben dan ik, want u zult ten aanhore van vele getuigen God verheerlijken in uw sterven, met het koord om uw hals. Ik zal echter jammerlijk sterven, terwijl ik op een weinig stro zal liggen en ik zal reeds meer pijn geleden hebben voordat ik van deze tafel opsta dan alle pijn die u in uw sterven zult hebben.' James Guthrie zelf had meermalen last gehad van galsteen, maar het werd niet de oorzaak van zijn dood. Bij zijn laatste maaltijd verlangde hij naar een stuk kaas, dat hij vanwege zijn kwaal niet meer mocht eten. Maar nu zou het hem niet kunnen schaden!

De tijd dat Guthrie de gevangenis moest verlaten, was aangebroken. Met gebonden handen liep hij langzaam over de Highstreet naar het Cross. De breedgeschouderde William Govan liep naast hem. De één was bijna vijftig en de ander nog geen veertig jaar. De galg stond voor hen gereed. Nog kreeg hij gelegenheid om de samengestroomde menigte toe te spreken. Een persoonlijk getuigenis ontbrak hierbij niet. 'Mijn verdorvenheden zijn sterk

geweest en maakten mij in alle dingen een zondaar, ja, zelfs in het doen van mijn plicht. Daarom heb ik geen gerechtigheid van mijzelf, maar ik geloof dat Jezus Christus in de wereld gekomen is om de zondaren zalig te maken, van welke ik de voornaamste ben.' Maar ook de bestraffing ontbrak niet: 'Eén ding zeg ik u aan, dat God zeer vertoornd is op Schotland en dreigt te vertrekken en uw kandelaar van zijn plaats te weren. De oorzaken van Zijn toorn zijn vele... Wij hebben de heerlijkheid van de onverderfelijke God veranderd in de gelijkenis van een beeld van een verderfelijk mens, waar velen hun gehele zaligheid op gegrond hebben.' 'Ik betuig mijn gehechtheid aan het Nationaal Verbond en aan het Plechtig Verdrag tussen de drie koninkrijken. De heilige, plechtige en openbare eden voor God mogen door niemand verzaakt worden en geen partij of macht op aarde mag zich daarvan ontslagen weten. Zij zijn nog steeds bindend voor deze koninkrijken en zullen dit voor altijd blijven. Zij zijn bekrachtigd en verzegeld door de bekering van vele duizenden zielen, sinds dat wij ons hieronder begeven hebben.' Zo maakte Guthrie zich vrij van het overspelige land. Zo nam hij afscheid van zijn geliefde vaderland, waar de Heere zoveel van Zijn gunst en wonderen had willen tonen. Wie zou die geduchte Majesteit niet vrezen bij het zien van de vreselijke meineed waaraan vorst en onderdanen zich schuldig maakten?

De rede van de godvruchtige en getrouwe predikant was niet alleen een klaagzang. De jubeltoon ontbrak ook niet. 'Geloofd zij de Heere dat Hij aan mij, zulk een ellendige, Zijn genade heeft willen bewijzen en Zijn Zoon in mijn ziel heeft geopenbaard. Hij heeft mij willen gebruiken als een dienaar van Zijn eeuwig evangelie en heeft willen geven om mijn prediking te midden van veel tegenstand van de Satan te verzegelen in de harten van niet weinigen van Zijn volk en wel in het bijzonder in mijn laatste standplaats, in de gemeente van Stirling. Jezus Christus is mijn licht en mijn leven, mijn gerechtigheid, mijn sterkte, mijn zaligheid en al mijn begeerte. Aan Hem, o aan Hem geef ik mij met al wat in mij is over. Zegen Hem mijn ziel van nu aan tot in eeuwigheid. Verheug u, verheug, o allen die Hem liefhebben. Wees lijdzaam en verheug u in de verdrukking. Gezegend bent u en gezegend zult u zijn tot in eeuwigheid. Eeuwige gerechtigheid en eeuwige zaligheid zullen uw deel zijn: "Alles is uwe, want gij zijt van Christus en Christus is Gods".' En dan besloot hij zijn toespraak met de woorden van de oude Simeon: 'Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede naar Uw Woord, want mijn ogen hebben Uw zaligheid gezien.' Een zaligheid die hem, arme zondaar, uit genade ten deel gevallen was. De kroon was voor hem weggelegd en ook koning Karel kon hem deze niet ontnemen. Nu was het ogenblik gekomen dat het moordend touw zijn keel zou dicht snoeren. Nog juist vóórdat hij van de ladder werd afgestoten riep hij uit: 'De Covenants, de Covenants zullen Schotland nog doen herleven!'

Kapitein Govan zag met zielsgenoegen het schouwspel aan en staarde naar het ontzielde lichaam van zijn lieve metgezel in de verdrukking. Hij moest

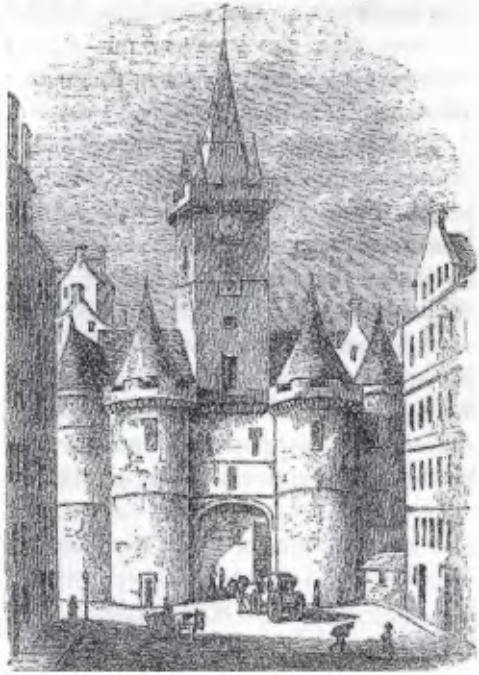

De Netherbow poort.

James Guthrie.

denken aan het kruis van Golgotha. 'Het is zoet! Het is zoet!' zo riep hij uit, 'hoe durfde ik anders met zoveel moed op het lichaam zien van hem die daar hangt en glimlachen bij die staken en die galg voor de poorten van de hemel.' Nu was het zijn beurt om de ladder te beklimmen. De dappere soldaat deed een ring van een vinger en gaf die aan een vriend, met het verzoek deze als aandenken aan zijn vrouw te overhandigen. Hierbij moest hij haar vertellen dat hij gestorven was in een ootmoedig vertrouwen en dat hij het kruis van Christus zoet bevonden had. Christus had alles voor hem voldaan en alleen door Hem was hij gerechtvaardigd. Iemand spoorde hem aan om op de Heere Jezus te zien, maar Govan antwoordde met een glimlach: 'Hij ziet neer en glimlacht naar mij.' In de volle verzekering van de zaligheid gaf hij zich over aan de marteldood. 'Het behaagde de Heere om op veertienjarige leeftijd Zijn liefde aan mij te openbaren en sindsdien zijn ongeveer vierentwintig jaren voorbijgegaan. Al die tijd heb ik de waarheid beleden, waarvoor ik nu lijd en waarvan ik op deze dag getuigenis draag.' 'Ik sterf in het geloof van de apostelen en de profeten en draag getuigenis van het evangelie zoals door de getrouwe predikanten in deze stad wordt verkondigd, ofschoon er, helaas! een verdorven geslacht onder de leraars is.' Toen het touw om zijn nek gedaan werd, riep hij uit: 'Ere en heerlijkheid zij Christus tot in alle eeuwigheid.' Na een kort gebed gaf hij het teken waarop zijn dood volgde. Zo werden de monden van twee getrouwe getuigen gestopt en

keerde de menigte huiswaarts. 'Kostelijk is in de ogen des Heeren de dood van Zijn gunstgenoten.'

De hoofden van de beide martelaren werden als een afschrikwekkend voorbeeld aan twee stadspoorten tentoongesteld. De overlevering verhaalt dat de koets van Middleton enkele weken later de Netherbow Poort passeerde, toen een paar druppels bloed van het hoofd van Guthrie afdropen en op de koets vielen. Wat men ook probeerde om het bloed te verwijderen, niets mocht baten. Het bloed van deze rechtvaardige man was een onuitwisbare smet op de ontrouw van Middleton en zijn trawanten. Op beschuldiging van hoogverraad was hij opgehangen, maar de werkelijke verraders gingen vrijuit. De rechtvaardige Rechter zou op Zijn tijd het onschuldige bloed van Zijn herauten wreken op de vijanden van het Verbond. En niet alleen op hen die door hun schandelijk leven hun verachting van de inzettingen van de Allerhoogste lieten zien. Maar ook op hen, die aanvankelijk hun trouw betuigden aan de zaak van de Hervorming, maar later afvallig werden.

Een zekere Alexander Hamilton nam met gevaar van zijn leven het hoofd van James Guthrie van de poort af en begroef het. Het was dezelfde persoon die hem later in Stirling zou opvolgen. Zijn lichaam was al eerder door vrienden aan de schoot van de aarde toevertrouwd. Zijn gelijkenis werd niet meer gezien, zijn woorden niet meer gehoord, maar zijn getuigenis bleef bestaan. Anderen zouden zijn taak overnemen, ook in de dagen dat de hitte van de vervolging zou toenemen. De banier van het Verbond, dat door zovelen geschonden was, werd gedragen door een handvol getrouwen, die voor de goede zaak wilden strijden en lijden. Hun hoop was gericht op de trouwe Verbondsjehova Die hen ook in de ure van de marteldood niet zou verlaten. Zij gaven hun bloed voor de Kroonrechten van Sions Vorst. Dit was reeds de begeerte van hen die op het Greyfriarskerkhof hun naam zetten onder de grondwet van de Schotse natie. Sommigen doopten hierbij hun pen in hun eigen bloed. 'Tot in de dood', was het bijschrift dat hun namen sierde. Zo volgden zij de voetstappen van hun Meester, 'Die het kruis heeft verdragen en schande veracht.' Velen zijn hen later gevolgd en wandelden in hun voetstappen. Maar allen volgden zo hun trouwe Zaligmaker Die Zijn vervolgde kudde in het Schotse rijk ook de rijke belofte had nagelaten, waarmee Hij eenmaal Zijn jongeren troostte: 'Ik ben met u, al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.' En de poorten van de hel waren niet in staat gebleken Gods verachte kudde te overweldigen, ook niet in Schotland!

6. De uittocht van de getrouwen

James Sharp, de verrader

Het 'Dronken Parlement' had in juli 1661 zijn eerste zittingsperiode afgesloten. Aan het einde van de maand werden de besluiten van verraad nog eens plechtig vanaf het Marktkruis van Edinburgh afgekondigd. Hierna zou de Privy Council, de Geheime Raad van de koning, de taken van het Parlement overnemen. Karel II had de touwtjes nu strak in handen. De belangrijkste wachters op de muren van de kerk waren uitgeschakeld en nu kon hij door middel van een streng bewind zijn macht vergroten. Hoe haatte hij het Covenant en de presbyteriale kerkvorm. Hij zou niet rusten totdat de bisschoppen weer waren aangesteld, want dan was zijn gezag ook in kerkelijke zaken verzekerd.

James Sharp was nog steeds in Londen om de belangen van de Schotse kerk te behartigen. In feite ging het om zijn eigen zaken, want langs slinkse wegen was hij alleen maar bezig zijn kerk aan de bisschoppen over te leveren. Hadden Robert Baillie en Robert Douglas eerst geen blindelings vertrouwen in hem? Probeerde hij in zijn brieven niet duidelijk te maken, hoe hij zich beijverde om de bisschoppen te weren? Maar hij verzweeg zijn intriges aan het hof in Whitehall en zijn gesprekken met de Engelse bisschoppen die pas waren benoemd. Hij probeerde de leugen te verbreiden dat het Schotse volk de episcopaalse kerkvorm welgevallig was. Ook Lauderdale, de secretaris voor Schotse aangelegenheden aan het hof, wist hij om te praten voor zijn ideeën. John Maitland, de hertog van Lauderdale, was eens door de Schotse kerk afgevaardigd voor de vergadering van godgeleerden in Westminster. Wat hadden mannen als Rutherford en Blair toen veel verwachting van hem. Maar waar was ook zijn godsvreze gebleven? Sharp en Lauderdale zouden zich ontpoppen als de grote verraders van de kerk van Schotland. Hun drijfveren waren eer en macht, waarvoor hun oorspronkelijke beginselen moesten wijken.

Wanneer Sharp eens door een vriend naar zijn geloof gevraagd werd, was zijn antwoord: 'Wel, ik ben een Schot en een Presbyteriaan.' Hij hield zich onnozel en probeerde tegenover mannen als Douglas zijn ware gedaante te camoufleren. Toen hij in Londen de herinvoering van de bisschoppen bepleitte, deed hij in zijn brieven aan Douglas voorkomen dat het hof een bijzondere voorkeur had voor de episcopaalse kerkvorm. In een brief aan Middleton, gedateerd op 21 mei 1661, kwam zijn ware aard naar voren. Hij schreef dat hij steeds in gesprek was met Lord Clarendon en de Engelse bisschoppen en dat het onderwerp van de discussies was de herinvoering van de bisschoppen in Schotland! Sharp bereidde op alle mogelijke manieren deze reconstructie van de kerk voor en hij zou niet rusten voordat

Robert Leighton.

hijzelf de bisschopsmijter ontving! Zijn beginselloosheid ontaardde in een onverzadelijke machtswellust. Sharp ontpopte zich als de 'Judas van het Covenant' en Lauderdale probeerde als een Haman de gunst van de koning te winnen, want het was hem een doorn in het oog dat Middleton de gouveneur van Schotland was.

Spoedig nadat het Parlement ontbonden was, besloot de Geheime Raad tot herstel van de bisschoppen. Op 6 september werd de proclamatie van de koning in Edinburgh afgekondigd. Het was de bedoeling dat de nieuwe kerkelijke leiders in Londen hun wijding zouden krijgen. In december werden vier mannen de nieuwe bisschoppen die de kerk moesten gaan besturen. En James Sharp werd de voornaamste van hen, want hij werd de primaat van Schotland en de aartsbisschop van St. Andrews! De enige godvrezende bisschop was Robert Leighton, die Dunblane als 'stoel' kreeg toegewezen. Maar ook hij had eenmaal het Covenant ondertekend. Zijn vader had in de tijd van Karel I vastgezeten vanwege zijn protesten tegen de bisschoppen. Leighton was de man die zich niet graag op de voorgrond stelde; hij hield van meditatie en had een vredelievend karakter. Martelaarsbloed stroomde echter niet door zijn aderen. In feite was hij ook het Covenant ontrouw geworden en steunde hij de nieuwe politiek van Londen. Na de wijding was hij wat geschokt tijdens het grote feest dat ter ere van de nieuwe bisschoppen werd gevierd. Hij probeerde met Sharp een ernstig gesprek aan te knopen, maar dat mislukte. Het leek of alle ernst van

de nieuwe primaat was geweken. Sharp kocht een prachtige koets dat het viertal nieuwe bisschoppen naar Schotland moest brengen. Een aantal lakeien, getooid in purper, moest het gevolg begeleiden. En zo begon de terugtocht naar hun vaderland. Het was een lange reis, die meer dan een week duurde. De bedoeling was dat de 'eerwaarde vaders' een triomftocht door Edinburgh zouden houden. Dat ging Leighton wat te ver. Moe van alle oppervlakkige gesprekken verliet hij voortijdig de koets, om de reis naar Dunblane op eigen gelegenheid voort te zetten.

Waar bleven de protesten van de kerk tegen de beroving van de vrijheid van de kerk? Liet men dit alles gelaten over zich heen gaan? Was er dan niemand die de zaak van Christus bepleitte? Waren Gods knechten bang geworden door de dood van Argyle en Guthrie? Gelukkig waren alle classes, behalve die van Aberdeen, tegen de nieuwe bisschoppen en staken zij hun mening niet onder stoelen of banken. Ook Robert Douglas sprak van het verraad van de kerk en de ontrouw aan de Verbonden. Enkele weken voor de inwijding van de vier bisschoppen in de Westminster Abbey bezocht Sharp hem in zijn huis in Edinburgh. Hij vertelde hem van de bedoeling van de koning om de kerk onder het gezag van bisschoppen te brengen en dat hij wenste dat Douglas de primaat zou worden. Maar de waardige man gaf verontwaardigd te kennen dat hij met dit verradersplan niets van doen wilde hebben. Sharp hield bij hem aan en stelde nu voor dat hij de tweede man zou worden. Het antwoord van de Covenanter bleef: 'Nee.' Toen stapte Sharp op en liep naar de deur. Douglas riep hem terug en zei: 'James, ik zie dat jij dit op je wilt nemen. Ik merk dat duidelijk: jij wilt de bisschop van St. Andrews zijn. Neem dit aan en de vloek van God zij met je.' Hij sloeg hem hierop op zijn schouder en deed de deur achter hem dicht. De oude man bleef gebroken achter. Zijn vriend, met wie hij jarenlang had omgegaan, was dus een verrader, een huichelaar. Hoe had hij zich in hem vergist! St. Andrews werd de nieuwe woonplaats van Sharp. Hier rustte het ontzielde lichaam van Samuel Rutherford die hij zo intens gehaat had. Van hem had hij nu geen last meer. Ook de mond van Robert Blair, die hier predikant was en evenals Sharp tot de partij van de Resolutioners behoorde, was inmiddels gestopt. Ook hij was gesommeerd om voor de kanselier in Edinburgh te verschijnen. De registers die hiervan verslag moesten geven, laten een blanco bladzijde zien. Het is alsof men zich schaamde voor wat deze getrouwe knecht werd aangedaan. Konden zij geen beschuldigingen tegen deze man Gods aanvoeren? Hoe het ook zij, Robert Blair mocht niet langer in St. Andrews preken en Sharp nam zijn plaats in. Toen Blair vijf jaar later zijn einde voelde naderen, kwam de persoon van Sharp hem voor de geest en riep hij uit: 'O Sharp! Sharp! er is met jou niet om te gaan.' 'Ik zou niet met jou willen ruilen, James Sharp, voor al je mijters en al je rijkdommen hier...' Het verradersloon van Sharp gaf geen toegang tot het hemels Koninkrijk, dat Robert Blair uit genade mocht ontvangen.

Zo werd na twee jaar de kerk van haar vrijheid beroofd. Voor sommigen

was het haast niet te geloven dat het bouwwerk, waaraan zoveel jaren was gebouwd, binnen korte tijd werd gesloopt. Robert Douglas wilde er eerst niet aan dat de koning hierin de voornaamste hand had. Hij geloofde dat Karel II zich door Sharp had laten overhalen om de bisschoppen weer binnen te halen. '...Ik geef de koning niet de schuld, want hij was niet goed bekend met onze kerkregering en de kennis die hij had, verkreeg hij door een vlugge kennisneming, maar het kwaad is door onszelf voortgebracht. Enkele edellieden, die zich op deze wijze wilden grootmaken, waren het middel van deze verandering en omdat zij het juk van Christus moe waren, beloofden zij zich de vrijheid en werden zodoende dienstknechten van het verderf... En met hen waren predikanten die de wereld liefhadden, in het bijzonder deze Sharp...' Het was alsof de koningsgezinde Douglas zich zand in de ogen liet strooien door nog steeds het goede van de gewetenloze vorst te geloven. In tegenstelling tot de valse voorstellingen van Sharp, bleef een groot deel van het volk op de hand van de Presbyterianen, al was het bij velen meer naam dan daad. De koningsgezindheid was wel sterk, maar de praktijk had uitgewezen dat de bisschoppen het welzijn van het volk niet op het oog hadden, maar enkel hun eigen waardigheid en macht. Het ontbrak het land aan leiders, zoals een Henderson en Rutherford, die de gave hadden om de spreekbuis te zijn van de rechten van de kerk. Velen van de generatie van predikanten, die de strijd onder de regering van Karel I hadden meegemaakt, waren inmiddels overleden. De graaf van Loudon, de onverschrokken kampioen van het Covenant, stierf in maart 1662. En Robert Baillie, die wel niet zo stoutmoedig was, maar toch een warm hart toonde voor de Kroonrechten van Christus, stierf in juli van hetzelfde jaar. Hij behoorde tot de Resolutioners, maar nu was hij overtuigd van het gelijk van de Protesters. Ook hij had een blindelings vertrouwen gekoesterd in Sharp en het deed hem verdriet dat hij niet voorzichtiger geweest was.

Vier bisschoppen in Schotland

Op de dag na de aankomst van de vier bisschoppen in Edinburgh, op 8 mei 1662, nam het Parlement in zijn tweede zittingsperiode een wet aan waarin de rechten van de bisschoppen weer werden erkend. Ook zij kregen een plaats toegewezen in het Parlementsgebouw en Sharp, getooid in zijn episcopaalse kleding, stapte vol trots de grote zaal van het gebouw bij de St. Giles kerk binnen. De wetten die het presbyteriale stelsel hadden bekrachtigd, zoals die van 1592, werden nu afgeschaft. Hiertoe behoorde ook de wet tot afschaffing van het patronaatsrecht, dat in 1649 was aangenomen. Maar het ergste kwam nog. Het Parlement eiste van alle predikanten, die zonder goedkeuring van de landheer of van de stadsregering na 1649 waren bevestigd, dat zij deze toestemming alsnog zouden verkrijgen. Zij moesten zich opnieuw door de bisschop van de diocese, waartoe zij behoorden, laten ordenen. En als zij weigerden de bisschoppen te erkennen, konden zij afstand doen van hun ambt en hun pastorie verlaten. Deze wet ging de

geschiedenis in als de 'Act of Glasgow'. Het was wel de meest ontactische maatregel die men zich kon indenken. Dit betekende een onvoorwaardelijke onderwerping aan de nieuwe politiek, zonder ook maar enigszins rekening te houden met het geweten van velen die jarenlang waren vertrouwd met de presbyteriale kerkvorm. Zelfs Sharp erkende dat deze maatregel te ver ging en op een massaal verzet moest uitlopen. Nu was de tijd werkelijk aangebroken dat de kerk onder het kruis haar juk moest dragen en Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen.

Behalve de vier bisschoppen die in Londen gewijd waren, werden nog zes anderen benoemd en in Schotland in hun ambt bevestigd. Ook werd een wet van kracht, die van allen met een openbare functie een onherroepelijke onderwerping eiste aan het gezag van Whitehall, wat inhield dat zij niet langer de Covenants mochten aanhangen. Ook eiste het bewind, dat alle professoren aan de universiteiten zich met de nieuwe structuur van de staat en van de kerk zouden verenigen. Deze rigoreuze maatregelen veroorzaakten een grote consternatie onder de bevolking, te meer daar op een directe gehoorzaamheid werd aangedrongen. Voor de predikanten die getrouw wensten te blijven aan hun beginsel, bleef geen andere weg over dan hun gemeenten te verlaten. Enkele honderden dienaars van het Goddelijke Woord voldeden al gauw aan het bevel en preekten afscheid. Anderen wachtten de tijd af totdat zij als het ware van hun kansel zouden worden gedreven. Op de laatste zondag van oktober werden in het westen van het land zo'n tweehonderd parochies in één keer vacant. 'Ik geloof', zo schreef Kirkton, 'dat er nooit eerder een droeviger Sabbat in Schotland geweest is dan toen de arme vervolgde predikanten afscheid namen van hun volk.' In veel gevallen konden de gemeenteleden hun emoties niet bedwingen en luisterden zij met betraande ogen naar hun geliefde leraars. Soms werd het geween van het volk tot buiten de muren van de kerkgebouwen gehoord. Velen trokken weg en verspreidden zich de komende maanden over het zuiden en midden van Schotland. Vierhonderd predikanten waren zo in korte tijd zonder huis en haard en het volk bleef in een desolate toestand achter, als schapen zonder herder.

Wat stond de bisschoppen nu te doen? Want dit was kennelijk niet de bedoeling van James Sharp en de zijnen. Hij wilde langs de weg van de geleidelijkheid de kerk aan de bisschoppelijke hiërarchie onderwerpen door eerst de leiders onschadelijk te maken. Nu bleven de kerken zonder herders achter en dreigden de schapen verstrooid te worden. Hoe moest in de opengevallen plaatsen worden voorzien? De kansels moesten zo spoedig mogelijk bezet worden, anders zou de catastrofe niet te overzien zijn. In aller ijl zag men uit naar vervangers. Iedereen kon zich zelfs aanmelden, want van de predikanten bleef maar één derde deel achter. Ook van de Resolutioners trad het grootste deel uit de kerk. In haast werd een wet uitgevaardigd waarin de predikanten tot 1 februari van het volgend jaar uitstel kregen om de vereiste toestemming van de collators te bekomen. Maar het leed was

inmiddels al geschied. Nu bleef geen andere mogelijkheid meer over dan rijp en groen tot de bediening van Woord en sacramenten toe te laten. Onwetende jongemannen, zelfs van 19 jaar oud, die happig waren op een baan en meenden gaven te hebben, kregen toegang tot de kansels. De meest waardeloze en ongeletterde personen kwamen in de plaats van de uitgeworpen leraars. Het gros was onbekwaam om het volk te onderwijzen. Vaak leidden zij een schandalig leven en waren zij uit op geldelijk gewin en zeker niet op het welzijn van de zielen. Het is vanzelfsprekend dat deze 'curates', of hulppredikers, geen warm onthaal ontvingen, maar met verachting werden ontvangen. Zo was het volk overgeleverd aan de huurlingen en wolven die de kudde niet zouden sparen. De verraders van het erfgoed van de Hervorming hadden de touwtjes wel in handen, maar zij hielden in feite niet anders over dan valse profeten en lege kerkgebouwen. De getrouwe knechten waren uit de kerken gedreven en het volk volgde hen.

Zo verstomde het vreugdegeluid waarmee twee jaar geleden de koning was binnengehaald. De Heere maakte de raad van Achitofel tot dwaasheid. Het Judasloon, waarop Sharp aasde, was een bittere gal. De eer die hij zichzelf langs slinkse wegen had toegemeten, was niet meer dan een omgekeerde kroon. Maar het ergste was wel dat de ark door de huichelachtige Filistijnen uit de officiële kerk werd weggevoerd. 'Ikabod', de eer is weggevoerd, was eenmaal de klacht van de vrouw van Pinehas, toen zij van de ark hoorde. Was het geen zwarte bladzijde in de geschiedenis van Gods kerk in Schotland? Waren de geestverwanten in het buurland hen al niet voorgegaan? De Engelse Puriteinen moesten niet alleen de nieuwe bisschoppen erkennen, maar ook toestemmen in het gebruik van het Algemeen Gebedenboek en zich geheel richten naar de anglicaanse liturgie en gebruiken. Uiterlijk op 24 augustus van hetzelfde jaar, op de 'St. Bartholomew's day', moesten alle predikanten van de Engelse kerk de 'Act of uniformity' gehoorzamen. Meer dan tweeduizend predikanten preekten afscheid. De leider van de Presbyterianen, Edmund Calamy, sprak bij deze gelegenheid over de wegvoering van de ark en koos als tekst 1 Samuël 4:13: '...want zijn hart was sidderende vanwege de ark Gods.' Het lot van de ark woog Eli en de vrouw van Pinehas zwaarder dan het lot van de goddeloze zonen. 'Wanneer de ark van God wordt weggenomen, wordt Jezus Christus vertrapt onder de voeten.' Zo was ook in Schotland de eer weggevoerd, hoewel het Algemeen Gebedenboek de grens nog niet overging.

Niet alle getrouwe predikanten verlieten de kerk. Zij die voor 1649 waren geordend, gingen voort met het verkondigen van het evangelie. Zo lang als zij konden, bleven zij op hun posten, totdat zij ook werden weggejaagd. Met een bloedend hart bleven zij achter, terwijl zij machteloos moesten toezien hoe velen van hun broeders in Christus van hun kudde werden losgescheurd. In Edinburgh kozen Robert Douglas, James Hamilton en George Hutcheson liever te lijden dan tegen hun geweten in de bisschoppen te erkennen. En Donald Cargill van de Barony kerk in Glasgow, die wij later

bij de strijd van de Covenanters zullen tegenkomen, werd van zijn post ontheven. Hij weigerde zich te houden aan de herdenking van de terugkomst van de koning die jaarlijks op 29 mei moest worden gehouden. Omdat het op die dag zijn beurt was een preekbeurt te vervullen, nam hij de gelegenheid waar in de Naam van zijn Meester het wee over koning en land uit te spreken. 'Wij zijn hier niet gekomen om deze dag te vieren, zoals anderen nu doen. Eenmaal dachten wij dat de dag waarop de koning terug zou keren een gezegende dag zou zijn, maar nu denken wij reden te hebben die dag te vervloeken. Als u hier gekomen bent om deze dag te vieren, vraag ik u om heen te gaan.' Hij was als één van Israëls profeten toen hij de tekst voorlas: 'Verblijd u niet, o Israël, tot opspringens toe, gelijk de volken, want gij hoereert van uw God af; gij hebt hoerenloon lief, op alle dorsvloeren des korens' (Hos. 9:1). 'Dit is onze eerste stap in ons afhoereren van God', zo vervolgde hij, 'en al wie van Gods volk zich op deze dag verblijdt, zal hun vreugde zijn als het geluid van de doornen onder een pot; spoedig zal het in rouw veranderen. Hij (de koning) zal het treurigste schouwspel opleveren dat de kerk van Schotland ooit heeft aanschouwd. Wee, wee, wee hem! Zijn naam zal tot een stank zijn, zolang als de wereld zal bestaan, wegens zijn bedriegerij, tirannie en onzedelijkheid.' Geen wonder dat de woorden van Cargill de woede van de koningsgezinden verwekten. Middleton stuurde enkele soldaten om hem gevangen te nemen, maar intussen had hij het kerkgebouw al verlaten. Hij werd door de Geheime Raad uit de stad verbannen en mocht zich niet langer ten zuiden van de rivier de Tay ophouden. Zo volgden velen van de godvruchtige predikanten, zoals John Brown van Wamphray, Robert Traill en John Livingstone uit Ancrum.

John Livingstone verbannen

Livingstone was het instrument in Gods handen tot de bekering van vele duizenden zielen. Volgens Wodrow waren er sinds de dagen van de apostelen weinigen die met zoveel vrucht gearbeid hadden. Wij denken hierbij vooral aan de opwekking in Kirk of Shotts in 1630, waar vijfhonderd mensen tot het geloof kwamen. Ook in Ancrum, in het Bordergebied, werkte hij sinds 1648 met veel zegen. Hij was één van de drie predikanten die in 1650 naar Breda in Holland gezonden werden om de wensen van de kerk aan Karel II voor te leggen. Omdat hij de koning niet vertrouwde, wilde hij eerst niet gaan, maar Dickson en James Guthrie wisten hem toch over te halen. Tot zijn droefheid merkte hij dat de koning nog altijd het Algemeen Gebedenboek gebruikte en geen afstand wilde doen van zijn nachtelijke dansfeesten. Geen wonder dat Livingstone weigerde de koning overhaast de eed op de Verbonden te laten afnemen. In Schotland had hij een gesprek met de lichtvaardige vorst, waarbij hij hem aansprak over zijn zedeloos gedrag. Toen de koning in 1660 terugkeerde, zag Livingstone duidelijk dat het werk van de Reformatie zou worden omvergeworpen en dat er een tijd van beproeving zou aanbreken.

John Livingstone.

Kerk van Fenwick.

Op 12 oktober 1662 bediende hij voor de laatste keer het Avondmaal in zijn gemeente. Hij kreeg hierbij vrijmoedigheid om de 'gronden en bemoedigingen open te leggen waarom men liever verdrukking moest lijden vanwege de tegenwoordige vervolging van het koninkrijk van Christus, door Christus te erkennen als de Regeerder van Zijn huis.' Het was alsof hij een voorgevoel had dat hij van zijn gemeente werd losgemaakt. Met weemoed in zijn hart sprak hij: 'Wij hebben veertien jaar lang onder u gearbeid en wij hebben de overtuiging, zowel als persoon als in het openbaar, niet de moeite gedaan te hebben zoals dat behoorde. Wij hopen het toch zonder enige trots te kunnen zeggen dat wij het uwe niet gezocht hebben maar uzelf. Wij behoeven niet rijk en groot te worden in deze wereld.' De getrouwe herder vroeg zijn kudde om vergeving als hij hen in onwetendheid iets had aangedaan. De volgende maand werd een brief bij hem bezorgd, die een oproep bevatte om met nog een aantal predikanten voor het Parlement in Edinburgh te verschijnen. Getrouw legde hij verantwoording af van zijn geloof in Christus, als Hoofd van Zijn gemeente. Hij weigerde de eed van getrouwheid af te leggen, waarop het vonnis van verbanning werd uitgesproken. Binnen twee maanden moest hij het land verlaten en zelfs werd hem bevolen om binnen een dag de stad uit te gaan naar de noordkant van de rivier de Tay. Zelfs zijn vrouw en kinderen mocht hij niet meer bezoeken. Vanwege zijn zwakke gezondheid verzocht hij in Leith te mogen blijven, totdat hij gelegenheid vond om zijn vaderland te verlaten. Het volgend jaar vertrok hij per schip naar Rotterdam, waar hij zich bij de kleine Schotse kolonie voegde. Hier stierf hij in 1672, met het getuigenis op de lippen: 'Ik sterf in het geloof dat de waarheden van God, die Hij de kerk van Schotland gegeven heeft te omhelzen, door Hem voor waarheden erkend zullen worden, zolang de zon en de maan zullen zijn...'

Voor zijn vertrek was hij nog aanwezig bij het sterfbed van David Dickson. Wat was deze blij zijn lieve broeder nog eenmaal te ontmoeten. Al behoorde Livingstone tot de Protesters en Dickson tot de Resolutioners, dit was nooit een reden van verwijdering geweest. Livingstone viel op door een vredelievende geest, die de eenheid onder de broeders altijd op het oog had. Wellicht dachten beiden aan de dagen van opwekking in Stewarton en Kirk of Shotts. Livingstone vroeg hoe zijn broeder het stelde. Kort maar krachtig sprak de zieke: 'Ik heb al mijn goede daden en al mijn verkeerde daden genomen en heb die voor de Heere op een hoop geworpen en ik heb de toevlucht genomen tot Jezus Christus en in Hem heb ik een volle en zoete vrede.' Ook vroeg Livingstone hoe hij over de tijdsomstandigheden dacht. Hij antwoordde dat 'hij zeker was dat Jezus Christus niet lang zulk een onwaardige behandeling tegen Zijn werk en volk zou gedogen.' Enkele dagen later werd Dickson weggeraapt voor de dag des kwaads.

Vanuit Leith schreef Livingstone zijn gemeente in Ancrum een afscheidsbrief. Ondanks alle smart was het vrede in zijn gemoed. 'Ik dank Zijn Naam', zo schreef hij, 'dat ik in de zaak van mijn lijden grote vrede heb. Ik

hoef het niet te herhalen, want u weet mijn getuigenis in deze zaak. Jezus Christus is de Koning en Hij alleen heeft macht om de ambten en regering van Zijn huis in te stellen. Het is een ontzettende zaak om de eed van God ongehoorzaam te zijn en in de handen van de levende God te vallen.' 'Zowel u als ik hebben grote reden de Heere te danken. Al ben ik de meest onwaardige van allen die ooit in Zijn Naam gesproken hebben, zo is mijn werk onder u toch niet geheel tevergeefs geweest...' Een jaar voor zijn sterven richtte hij zich vanuit Rotterdam nog eenmaal in een uitvoerige brief tot zijn oude kudde. Inmiddels was er heel veel gepasseerd in zijn vaderland en het zag er niet naar uit dat de zuchtingen van het overblijfsel zouden ophouden. 'Helaas! de Heere heeft een geest van diepe slaap uitgestort en heeft de ogen van onze profeten, regeerders en zieners bedekt.' '...Wat zal het einde van deze dingen zijn?' Waar was de heerlijkheid van oude tijden gebleven? Wanneer zou Sions verlossing aanbreken?

John Brown uit Wamphray werd op 6 november voor de Raad gedaagd en in staat van beschuldiging gesteld. Hij had de leden van de bisschoppelijke synode 'meinedige bedriegers en booswichten' genoemd. Dadelijk werd hij in de Tolbooth opgesloten, waarbij hij zelfs gebrek had aan buitenlucht en andere levensbehoeften. Door deze ontberingen werd hij gedwongen een stuk te tekenen dat hij zonder geldige reden akkoord ging met vrijwillige ballingschap. Evenals Livingstone vertrok hij naar de Zeven Provinciën, de veilige haven voor de vervolgden om des gewetens wil. Hij voegde zich bij zijn broeders in Rotterdam. Ook hier liet men hem niet met rust, want aartsbisschop Sharp dorstte ook naar zijn bloed en dat van de andere Covenanters die tot de Schotse gemeente behoorden. De koning schreef brieven aan de Staten van Holland waarin hun uitlevering geëist werd. Hoewel dezen dit bevel niet inwilligden, waren zij er toch mee verlegen. Zodoende verlieten Brown en nog enkele anderen de stad en gingen naar Duitsland. Later keerden zij weer terug in Rotterdam. Brown stierf in ballingschap in het jaar 1679, na een arbeidzaam leven in dienst van zijn Meester. Hij heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door het schrijven van enkele praktikale werken, zoals *Christus, de Weg, de Waarheid en het Leven*.

William Guthrie preekt afscheid

William Guthrie, een neef van de eerste martelaar onder de predikanten, James Guthrie, bleef ondanks de koninklijke proclamaties nog steeds op zijn post in Fenwick. Hij was vóór 1649 als eerste predikant van dit plaatsje in het westen van het land bevestigd, zodat men hem op grond hiervan niet kon beschuldigen. Omdat men wel wist dat hij in dezelfde geest handelde als zijn neef, werd hij goed in de gaten gehouden. Guthrie was een rechte zielenwinner die voor velen in zijn parochie en daarbuiten het middel was geweest om ze tot Christus te leiden. Het kleine kruisvormige kerkje was stampvol als hij preekte. En velen dankten hun bekering aan het kleine 'gouden boekje' met de veelzeggende titel *Des christens groot interest* dat in

1659 voor het eerst verscheen. Maar de storm zou hem ook niet bespaard worden. Toen de koning in 1660 terugkwam, voorspelde hij zware tijden voor de kerk. 'Heere, Gij weet hoe spoedig deze man zich zal wentelen in het beste bloed van Schotland', zo profeteerde hij. Het volgend jaar schreef hij een ontwerp voor een verzoekschrift aan het Parlement, waarin hij moedig op de handhaving van de gezworen Verbonden aandrong. Maar door toedoen van de kant van de Resolutioners werd het stuk nooit verzonden.

De twee jaren die volgden, waren de meest gelukkige van zijn leven. Het leek of de Heere deze korte tijd gebruikte om de oogst onder zijn bediening nog overvloediger te maken. Van heinde en ver stroomde het volk naar Fenwick toe en de kracht van de Heilige Geest in Gods kinderen en onder de onbekeerden was zichtbaar. Die van veraf kwamen waren gewoon 's zaterdags al aan te komen; zij brachten ter voorbereiding op de sabbat de nacht zelfs door in het gebed. Op maandag gingen zij weer huiswaarts en liepen daarvoor soms urenlang, zonder vermoeid te zijn. Fenwick was een oase in het midden van de 'woestijn' van het land waar 'het wild gedierte' toesloeg om de 'tortelduif' van Gods gemeente te verslinden. Op 17 augustus 1662 preekte Guthrie uit Matthëus 14:24,26, over de zorg van Christus over Zijn beproefde volk. Hij wees op de verdrukking die op komst was. Maar de grote Hogepriester 'treedt in al onze beproevingen tussenbeide.' Christus bepleit 'uw zaak voor de Troon van God.' 'Maar als uw verlossing nabij is, denk dan niet dat uw moeilijkheden over zijn.' Alle dingen moeten medewerken ten goede, ook het lijden van Gods kinderen. Dit geldt zeker voor Brittannië en Ierland, waar de Heere nog een overblijfsel heeft. 'Dat de predikanten in Brittannië en Ierland van hun kerken en huizen worden verdreven en uit het land verbannen of op eenzame plaatsen vastgehouden is alles door Zijn Voorzienigheid en zal hun ten goede zijn...' 'Zoals een man in Ierland eens tot een bisschop zei, toen deze hem met gevangenschap dreigde: "Ik weet geen andere gevangenis dan een kwaad geweten".' 'Indien u besluit om niemand anders te vrezen dan de God van de hemel en een kwaad geweten, behoeft u ook geen mens of enige andere zaak te vrezen, want deze vrees drijft alle andere vrezen uit.'

Op zondag 24 juli 1664 verscheen William Guthrie voor de laatste maal op de preekstoel. Deze dag was door Fairfoul, de aartsbisschop van Glasgow bepaald, om hem van zijn standplaats te ontslaan. De jaloezie onder de prelaten was ten top gestegen. Met lede ogen hadden zij aangezien hoe velen de kerken van de omliggende parochies voorbij liepen om de godvruchtige leraar te beluisteren, die hun de onnaspeurlijke rijkdommen van Christus uitstalde. In de vroege morgen verscheen de 'curate', de hulpprediker van Calder, vergezeld van twaalf soldaten voor de pastorie. Hij bracht hem in kennis van het besluit van de bisschop om de parochie van Fenwick voor vacant te verklaren. Als reden gaf hij op dat Guthrie de vergaderingen van de classis en van de synode niet meer bijwoonde en de vrede van de kerk verstoord had. Men was zo lankmoedig geweest dit enige tijd te gedogen,

maar nu was de maat vol. Guthrie antwoordde dat hij het niet nodig oordeelde om veel hierop te antwoorden. Het was de Heere, Die de harten had geneigd om hem zo lange tijd rustig te laten preken. 'Ik zie dit als een deur die God geopend heeft om dit evangelie te verkondigen, die u, noch enig ander mens, kan sluiten, totdat het door God gegeven wordt.' Hij kon zich in zijn geweten niet verenigen met de huidige vorm van de kerkelijke vergaderingen. Gods kerk in Schotland was van haar vrijheid beroofd. 'Ik prijs de Heere dat Hij mijn prediking heeft willen zegenen en een zegel van mijn bediening heeft willen leggen op de zielen en gewetens van niet weinigen die nu in de hemel zijn en van wie er sommigen op weg naar de hemel zijn. En nu, mijnheer, als u het op u genomen hebt om mijn werk onder dit volk te onderbreken, waarvan ik van de Heere begeer dat Hij u deze schuld wil vergeven, zo kan ik niet anders dan alle kwade gevolgen van deze beslissing tussen God en uw eigen geweten achterlaten. En verder verklaar ik voor deze heren dat ik van mijn predikambt geschorst ben vanwege mijn trouw aan de Covenants en het werk van God waarvan u en anderen zijn afgevallen.'

Na enige woordenwisselingen met de 'curate' liet Guthrie een glas bier brengen. Hij vroeg een zegen en gaf hierna de soldaten ook bier te drinken. Hierop begaf de hulpprediker zich met het gezelschap naar de kerk om het vonnis van de aartsbisschop voor te lezen. Zijn preek, die hij hierbij hield, duurde niet langer dan een kwartier en werd alleen door enkele kinderen aangehoord. Wodrow verhaalt dat de 'curate' hierna nooit meer gepreekt heeft. Hij kwam wel in Glasgow, maar het is niet zeker of hij zijn woonplaats ooit bereikte. Binnen enkele dagen stierf hij aan een ernstige ziekte aan de darmen. De beloning die hij van bisschop Fairfoul had ontvangen, was een verradersloon en een prijs van het bloed van een onschuldige gezant van God. Hij was de enige die op het verzoek van de bisschop inging om naar Fenwick te gaan en heeft deze daad met de dood en het oordeel van God moeten bekopen.

Zo moest William Guthrie zijn trouwe kudde verlaten. Onvergetelijk was zijn afscheid, in het bijzonder de preken die hij op de woensdag voor zijn afzetting gehouden had. Deze dag was een bede- en vastendag voor de gemeente. Hij sprak eerst uit Hosea 13:9: 'Het heeft u bedorven, o Israël.' Het was een boetepreek waarbij hij niemand spaarde. Met ernst bepaalde hij het volk bij de roepende zonden van land en kerk. Het kerkgebouw was bij die gelegenheid een Bochim, een 'plaats des geweens'. De volgende zondag kwam de gemeente 's morgens tussen vier en vijf uur bijeen, om zijn preek over het laatste gedeelte van de tekst aan te horen: '...Maar in Mij is uw hulp.' 'Bij deze droeve plechtigheid wees hij hen op de grote Fontein van hulp, als het evangelie en de leraars van hen zouden zijn weggenomen.' Nog vijftien maanden bleef hij in Fenwick wonen, maar zijn stem werd niet meer gehoord. De Heere had voor altijd zijn mond toegesloten. Zijn werk was gedaan en de eeuwigheid zou openbaren hoeveel zielen in het net van het

evangelie, dat hij zoveel jaren verkondigd had, gevangen waren.

Kort hierop ging Guthrie heen. Hij stierf in 1665 in Brechin, ver verwijderd van zijn geliefd Fenwick. Zijn ziekbed was zeer smartelijk. Terwijl hij door hevige pijnen werd gekweld, hielden zijn vrienden, om hem te verlichten, zijn hoofd naar beneden en zijn voeten omhoog. In de volle zekerheid van het geloof ontsliep hij. 'Al zou ik buiten mijn zinnen sterven, toch weet ik dat ik sterf in de Heere. Zalig zijn de doden die in de Heere sterven, dit is altijd waar, maar nog meer in het bijzonder, wanneer een vloed van dwalingen, verzoekingen en oordelen over een land, kerk en volk beginnen op te komen.' John Livingstone noemt hem een 'groot licht in het westen van Schotland.' En Robert Traill prijst hem vanwege zijn grote gaven van hart en hoofd. Hij was een waardig getuige voor de zaak van het Covenant en een vader in Christus voor de ware zuigelingen in de genade die zijn preken als melk voor hun onvaste zielen mochten ervaren.

John Blackader afgezet

In Troqueer, in de buurt van Dumfries, hanteerde John Blackader sinds 1653 de herdersstaf. Toen hij daar kwam was het volk onwetend en ruw van zeden. Getrouw onderwees hij hen in de weg der zaligheid. Langzaam begon het gestrooide zaad vrucht te dragen. Toen de 'Act of Glasgow' door Middleton werd afgekondigd, behoorde hij ook tot de getrouwen in het land die niet wensten te buigen voor deze Dagon, maar de ark zuiver wilden bewaren. De classis van Dumfries bleef standvastig en negeerde de bevelen van hogerhand. Zij weigerde de dag van de terugkomst van Karel II als feestdag aan te merken. Middleton nam nu het wapen van geweld ter hand en zond soldaten naar het zuiden om orde op zaken te stellen. Enkele collega's van Blackader waren naar Edinburgh vertrokken om daar adviezen in te winnen, zodat hij hun plaats moest innemen. Op de zondag na de komst van de soldaten verzocht hij de gemeente de gaanderij voor hen vrij te houden. Zijn preek was uit Hosea 9:10-12: 'Ik vond Israël als druiven in de woestijn...' Zonder aanzien des persoons en onbevreesd voor het paardevolk stond hij stil bij de 'oorzaken van Gods vertrek'. De kans was groot dat Blackader in de boeien gezet werd, maar de zondag ging ongestoord voorbij. In de week die volgde ging hij van huis tot huis op bezoek en beval elke ziel in de handen van God aan.

Op maandag kregen alle predikanten uit het gebied de opdracht om voor de commandant te verschijnen en met hem als gevangenen naar Edinburgh te vertrekken. Maar omdat de volgende dag de gebruikelijke vergadering van de classis zou plaatsvinden, was deze zo coulant om de reis uit te stellen. Blackader en zijn broeders gehoorzaamden het bevel en gingen gezamenlijk op reis. Om tumult onder de bewoners van de streek te voorkomen, volgden de dragonders het gezelschap op een afstand. Middleton verwelkomde hen en gaf hun de vrijheid om hun eigen onderkomen op te zoeken. Zij voegden zich bij de andere broeders en overlegden met elkaar

Kerk van Troqueer.

wat hen te doen stond. De meningen over het houden van de jaarlijkse 'feestdag' ter ere van de koning waren verdeeld. Sommigen wilden deze dag gewoon preken zonder aan het feit van de terugkomst van de koning aandacht te schenken. Anderen waren van mening dat zij deze dag nooit mochten vieren. Verschillende keren verschenen zij voor de 'Lords of the Articles'. Middleton die wel merkte dat zij niet wilden toegeven, dreigde hen in de ijzers te zetten of naar de nieuwe plantages in Amerika te zenden. Op het laatst gaven zij, Blackader en nog een predikant uitgezonderd, toe dat zij op de omstreden dag een gewone weekpreek wilden houden. De twee predikanten uit Dumfries die al vastzaten bleven ook standvastig in hun standpunt om niet toe te geven.

Toen het gezelschap terugkeerde hadden sommigen al spijt van hun toegeeflijkheid. Op de verjaardag van de 'Restoration' kwam een bende dragonders naar Troqueer om Blackader gevangen te nemen, maar hij wist nog net op tijd te ontkomen. Enkele dagen later kwam hij dezelfde soldaten tegen en wist ternauwernood uit hun handen te blijven. Hij was bij een kleine stopplaats op een afgelegen heide afgestapt, waar hij tot zijn verbazing plotseling de luide stemmen van het ruwe krijgsvolk hoorde. Hij hield zich rustig en verstopte zich met zijn paard 'in een klein dal aan de achterkant van het erf', waar zij hem niet opmerkten.

Middleton begon steeds strenger tegen de predikanten in het gehele gebied op te treden. Vele predikanten werden na de beruchte 'Acte van

Glasgow' afgezet. Blackader preekte op de laatste zondag in oktober afscheid. De kerk van Troqueer stond aan de oevers van het riviertje de Nith, in een gebied van heidevelden en moerassen. Een dichte mist bedekte de vallei. Alles ademde somberheid en wekte op tot een neerslachtige gemoedsstemming. Het volk verzamelde zich in kleine groepjes op het kerkhof, waar zij hun geliefde leraar opwachtten. Tranen van droefheid rolden over vele wangen toen Blackader aankwam. Voor de laatste maal besteeg hij de preekstoel. Midden in de preek kwam de mededeling dat een troep soldaten in aantocht was. Hij haastte zich nu om de zegen uit te spreken en naar zijn huis te gaan. De dragonders deden niets meer dan de namen van de parochieleden noteren en toen zij merkten dat geen vreemden uit andere plaatsen aanwezig waren vertrokken zij. Blackader vervolgde zijn preek hierop in de pastorie, terwijl hij boven aan een trap stond.

Nu was het ogenblik van vertrek aangebroken. Het volk wilde echter niet weggaan. Maar de wijze predikant vond het voor de goede vrede beter dat zij van elkaar scheidden. 'Ga', zo sprak hij, 'en zorg voor uzelf. De ure is gekomen dat de herder wordt geslagen en de schapen verstrooid zullen worden. Velen treuren vandaag vanwege de verwoesting van Israël en wenen als de profeet tussen de deur en het altaar. Gods erfdeel is een prooi geworden van de buitmakers; de berg van het huis van Israël is als de hoge plaatsen van het woud. Wanneer de getrouwe herders worden weggenomen, zullen huurlingen indringen, die de Grote Opperherder nooit gezonden heeft; zij zullen de kudde verslinden en het overblijfsel met de voeten vertreden. Wat mij betreft, ik heb mijn plicht gedaan en nu is er geen tijd om te ontduiken. Ik beveel u Hem aan Die machtig is u van struikelen te bewaren en ben bereid om mij door genade te schikken naar wat de Heere behaagt.'

De laatste week van zijn verblijf in Troqueer bezocht Blackader zijn gemeenteleden en troostte hen in hun smart. Toen de soldaten weer terugkwamen, week hij uit naar een andere plaats. Omdat zij de predikant niet aantroffen wreekten zij zich op zijn vrouw en kinderen. Vreselijk gingen zij tegen de weerloze familie te keer. Zij werden gedwongen het dorp te verlaten. Onmiddellijk werd een paard gezadeld en een grote mand aan weerszijden van het dier was de zitplaats van de kinderen. Onderweg riep één van de kinderen steeds uit: 'Ik ben verbannen, ik ben verbannen!' Toen iemand vroeg wie dit gedaan had, antwoordde het kind: 'Sla-de-schapen heeft mij verbannen.' Gelukkig werd Blackader weer spoedig met zijn gezin verenigd. Hij vond in deze streek een gastvrij onderdak en de Heere rustte hem toe voor de nieuwe taak die op hem wachtte. Al waren de kerkgebouwen voor de getrouwe leraar gesloten, de open hemel bood genoeg gelegenheid om de boodschap van genade uit te dragen. In het vervolg zullen wij dan ook meer horen van deze verjaagde knecht, die met anderen te midden van vele gevaren tot troost mocht zijn voor Gods arme overblijfsel.

De winter brak aan toen velen onder de trouwe wachters hun posten verlieten, zonder te weten wat de toekomst zou brengen. Zij weenden bij de gedachte dat de ark van God en de heerlijkheid van de tempel zo spoedig waren verdwenen. De muren van Sion waren neergeworpen. Het werk van honderd jaar leek teniet gedaan. De vijand hield huis in het heiligdom en dreef het arme volk van God naar buiten. De tempel werd van zijn heerlijkheid beroofd en de Reformatie vertrapt onder de voeten van de verraders van de Verbonden. Alles wat aan het Covenant herinnerde moest worden uitgewist. Zelfs het grafmonument van Alexander Henderson op het Greyfriarskerkhof liet men niet met rust. Na zijn dood in 1646 werd tot zijn nagedachtenis een monument opgericht met een inscriptie waarin enige melding werd gemaakt van het 'Plechtig Verdrag en Verbond'. Deze woorden moesten worden weggewist. Maar Sharp en Middleton konden het werk van de trouwe Verbondsgod niet teniet doen, noch de vervulling van de belofte tegenhouden: 'De gedachtenis des rechtvaardigen zal velen tot zegening zijn.'

Op sommige plaatsen werd de banier van het Covenant door spotters besmeurd. Zoals in Linlithgow waar de beruchte 29ste mei uitbundig werd gevierd. Op de markt werd eerst gezongen en gebeden, maar toen gingen de feestvierders, waaronder de graaf van Linlithgow, naar het marktkruis, waar een boog, op vier pilaren stond opgesteld. Aan de ene kant was een standbeeld geplaatst, in de vorm van een oude heks, met in haar hand een bord met het opschrift: 'Een heerlijke Reformatie'. Meerdere opschriften waren zichtbaar gemaakt om de doelstellingen van de Covenanters bespottelijk te maken. Bij het drinken op de gezondheid van de koning werd de versierde boog in brand gestoken en een gejuich steeg op. Men gaf te kennen voorgoed afscheid te nemen van de gezworen Verbonden, ten gunste van de vijanden van Israëls banieren.

In het dorpje New Luce, gelegen in het graafschap Galloway in het zuiden van het land, preekte Alexander Peden afscheid. Hij bediende het Woord uit Handelingen 20:32: 'En nu, broeders, ik beveel u Gode en het woord van Zijn genade, Die machtig is u op te bouwen en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden.' Toen hij de deur van de preekstoel toesloot, sloeg hij met zijn Bijbel tot drie keer toe hierop, waarbij hij driemaal de woorden sprak: 'Ik arresteer u in de naam van mijn Meester, dat u niemand ooit zal toelaten dan zij die door de deur komen zoals ik gedaan heb.' En geen huurling waagde het de kerk van New Luce te betreden, totdat de verlossing van Sion was aangebroken, opdat het oordeel van Peden hem niet zou treffen! Evenals bij Blackader hield zijn roeping niet op. Ook Peden was bestemd om op afgelegen plaatsen de grootheid van zijn Meester te verkondigen. Maar niet alleen om de boodschap van genade te brengen; ook kreeg hij de profetische gave om uit te spreken dat de verlossing van Jeruzalem op komst was.

De kerk, een losgelaten hinde

Gods kerk in Schotland werd in de woestijn geleid. De verdrukking zou het overblijfsel louteren. Als een losgelaten hinde werden de schapen verstrooid. Maar de zegen bleef niet uit. De moede Naftali vond rust in de verstilde dalen waar hij het Woord des levens indronk. De banier van het Verbond was wel bezoedeld, maar niet begraven. De vijanden zouden steeds driester te keer gaan tegen het onschuldige lam. Onschuldig bloed zou weldra vloeien en een schuld laden op de natie die de stem van Jehova weerspannig was geweest. 'Dit is uw zonde, o Schotland, en als de genade dit niet verhoede zal het uw ondergang betekenen. Dit is de stem, het getuigenis en de waarschuwing van al het lijden van het volk des Heeren die het niet gewaagd hebben de Heere, Zijn werk en Zijn Verbond te verloochenen, ofschoon zij gedurig in hun lichamen zijn vervolgd en ofschoon hun zielen vervuld werden met de verachting van de hoogmoedigen. Want hoewel de Heere hen van de vijanden afkeerde en hen tot een prooi gaf van hen die ze haatten, ja, als schapen tot spijs, als een smaad en een spot, hebben zij de Heere niet vergeten, noch valselijk gehandeld in Zijn Verbond.' Zo getuigt het boekje *Naftali* van de worsteling van de kerk van Schotland. Drukte de schuld van verbondsontrouw niet zwaar op het gehele volk? Waren de getrouwen niet klein in getal geworden?

Maar wat was de hoofdzonde van het volk? Was de verachting van het evangelie niet de diepste oorzaak dat Gods toorn over het land gekomen was? Eerlijk vervolgt het boekje dat het lijden van de kerk tot 1667 beschrijft: 'Groot is de zonde van dit land geweest omdat wij het heerlijk evangelie niet hebben geloofd noch gehoorzaamd en de Heere Jezus niet hebben ontvangen en aangenomen in onze harten, Zijn licht, genade en heerlijkheid in ons leven, in handel en wandel niet hebben betuigd en uitgedrukt, maar ons hebben verlaten op de uiterlijke vormen en het schijnsel van de ware leer, godsdienst, tucht en kerkregering, zonder te werken om de kracht van de Reformatie en zonder te trachten naar de schoonheid van de heiligheid, de eeuwige genade en zegen van al deze dingen die wij genoten. Wij hebben de belijdenis van deze zaken verdraaid en veranderd naar onze eigen inzichten en wereldse voordelen. O! dwaas en onwijs volk. Hebben wij zo de Heere vergolden voor al deze barmhartigheden van Zijn evangelie, zuivere godsdienst en heilig Verbond dat wij die verderven en verdraaien van dat grote doel van Zijn genade en barmhartigheid in onze zaligheid tot de snode inzichten van onze eigen lusten te dienen en te voldoen tot oneer van Hem?'

Dit was wel het grootste oordeel, dat het evangelie van vele kansels werd weggenomen en de onwetende schapen waren overgegeven aan de huurlingen die de wijngaard zochten te verderven. De wet bepaalde dat de afgezette voorgangers zich niet meer binnen een straal van twintig mijlen van hun parochie, zes mijlen van een kathedraal en drie mijlen van een stad mochten ophouden. Zo probeerden de bisschoppen het volk in een ijzeren

Graf van Henderson.

Historie der Kercken
VAN
SCHOTLANDT,
Van het begin der Reformatie, tot het Jaer 1667. Als mede de schrickelijcke verdruckingen, die tot dat Jaer toe voorgevallen zijn, en de laetste woorden der gener die voor de waerheydt gheftorven zijn.

Mitsgaders sonderlinge Exempelen van wreethept aen de Inwoonders van eenige plaetsen in dat Landt onlanghs gepleeght.

TOT ROTTERDAM,
By JOANNES BORSTIUS, Boeck-verkooper op den hoeck van de groote Marckt.
Anno 1668.

Titelpagina van Nederlandse editie van *Naftali*.

greep te krijgen. Donkere wolken pakten zich samen en de duisternis begon het land steeds meer te bedekken. Het getuigenis van de getrouwen konden de vijanden echter niet geheel wegnemen. De banier van het Verbond werd verplaatst naar de heggen en steggen van het platteland. Maar de muren van de kerkgebouwen moesten wel getuigen van de woorden van de getrouwe leraars die gedwongen afscheid preekten. Zij maakten zich vrij van het bloed van de zielen, van de daden van Sharp en Middleton en ook van het bloed van hun koning. In de St. Giles kerk waar John Knox en Robert Bruce hun getuigenis hadden achtergelaten sprak in begin september 1662 een kandidaat, hij was nog maar twintig jaar. Zonder mensenvrees sloeg hij de Bijbel open bij Hooglied 1:7: 'Zeg mij aan, Gij, Die mijn ziel liefheeft, waar Gij weidt, waar Gij de kudde legert in de middag; want waarom zou ik zijn als één, die zich bedekt bij de kudden Uwer metgezellen?' Het was op de zondag voorafgaande aan de 8ste september, de dag door het Parlement bepaald om de predikanten van Edinburgh af te zetten. Hugh Mackail, want zo heette de jonge prediker, sprak over het verlangen van de bruid naar de levende bediening van het Woord. Hij sprak ook over de grote vervolgingen waaraan de kerk zou worden blootgesteld. Ook zei hij dat het volk van God vervolgd werd door een Farao op de troon, een Haman in de staat en een Judas in de kerk. Men kon wel raden wie hiermee bedoeld werden. Geen wonder dat enkele dagen later een troep ruiters hem gevangen wilde nemen, wat gelukkig verhinderd werd.

'Zeg mij aan, waar Gij de kudde weidt?' Was dit niet de vraag van vele hongerige zielen in Schotland? Of was het merendeel verzadigd met de kalverdienst van de bisschoppen? 'Indien gij het niet weet,... zo ga uit op de voetstappen der schapen en weid uw geiten bij de woningen der herderen.' De herders werden gedwongen de kerken te verlaten, maar de ware schapen volgden hen. Hun voetstappen verplaatsten zich naar de afgelegen plaatsen van het land. Hier kreeg hun ziel voedsel. De kerk nam het juk van het kruis op zich en ging in de woestijn, om daar de banier van het Verbond te volgen, door eer en oneer. Het jaar van de verdrukking was wel gekomen, maar de uitkomst zou niet falen. Of zoals een vers in de Nederlandse uitgave van het boekje *Naftali* het verwoordt:

De ware Kerk wordt wel verdrukt
Met smart en smaad beladen,
Door felle golven weggerukt
En als aan 't vuur gebraden.
Doch zij zal nimmermeer vergaan
Al werd ze neergeslagen,
Zij zal nog eindelijk weer opstaan,
En hebben goede dagen.

7. In het strijdperk

Verjaagd van huis en haard

Het jaar 1663 werd ingeluid met verdere ontberingen van de uitgeworpen predikanten en het volk dat niet van hen wilde scheiden. Het zette bij de regering kwaad bloed dat de 'curates' veelal voor een lege kerk preekten. Geen wonder, want het gros van hen had minder kennis van Gods Woord dan het gewone volk. De oudere predikanten die na 1649 waren geordend en niet om andere redenen waren afgezet, trokken des te meer mensen. Velen hadden grote afstanden lopen er voor over om hen te horen. Het Parlement dreigde met grote boeten wanneer de diensten van de parochie verzuimd werden om elders het Woord te horen. Erger werd het wanneer men afgezette predikanten ging beluisteren. Hierop stonden zware straffen die langzamerhand werden aangescherpt tot de doodstraf. Sommige evangeliedienaars hielden huiselijke godsdienstoefeningen, die door velen werden bijgewoond. Zo ontstonden de 'conventicles' die vooral in het zuiden werden gehouden. Geen wet of plakkaat was in staat om het houden van deze verboden samenkomsten tegen te gaan. Er moesten dan ook hardere maatregelen genomen worden om het volk in het gareel te krijgen.

Omdat de particuliere huizen de toeloop van het heilbegerige volk niet konden bevatten en het gevaar van omsingeling in de bebouwde kernen levensgroot aanwezig was, werd naar andere wegen gezocht. Sommigen opperden het idee om de open lucht als vergaderplaats te kiezen. Dan konden afgelegen plaatsen worden gekozen waar de vijand niet zo makkelijk kon komen. Spoedig werden deze 'Field meetings', of openluchtsamenkomsten, algemeen. De predikanten, die hiervoor voelden, hielpen elkaar waar de gelegenheid zich voordeed. Zij doopten zoveel mogelijk in hun eigen huizen, maar later werden ook de sacramenten in de open lucht bediend. De mensen hadden tientallen mijlen lopen ervoor over om het Woord des levens te horen. Vooral John Blackader was een graag geziene voorganger die dan ook veel gevraagd werd. Duizenden kwamen onder zijn gehoor en dit was veel malen meer dan het kleine kerkje van Troqueer ooit had kunnen bevatten. Met een grote ijver bezocht hij vele huizen, waarbij hij persoonlijke gesprekken voerde en op zijn tijd wist te vermanen en te vertroosten. De honger naar het levende Woord werd steeds sterker. Menigten zochten hem op, begerig naar geestelijk voedsel, en op den duur wist hij niet waar hij deze mensenmassa met de prediking kon bereiken. Hij week uit naar de vier parochies van de Glenkens in het berggebied van Galloway. Velen trotseerden het winterse weer om de geliefde predikant daar te horen.

Blackader stond gelukkig niet alleen. De classis, waartoe hij behoorde,

Kerk van Irongray.

kenmerkte zich door een grote standvastigheid. Vooral John Welch van Irongray was hem tot grote steun. Hij behoorde tot een nobel geslacht: zijn vader heette Josias Welch, die in Ierland velen tot zegen was; zijn grootvader, John Welch van Ayr, was een zeer godzalig predikant en diens schoonvader was niemand minder dan John Knox. Welch moest Irongray verlaten, vooral omdat hij het 'Dronken Parlement' beledigd had. De ordecommissaris Maxwell kreeg instructies uit Edinburgh om Welch gevangen te nemen. Uit voorzichtigheid liet de predikant het Avondmaal bedienen in een aangrenzende plaats. Een drom van mannen en vrouwen had Welch omringd en zouden zeker niet hebben toegelaten dat hij gegrepen werd. Zo begeleidden zij hem huiswaarts, maar nu moesten zij toch afscheid van hem nemen. Aan de groene oevers van het riviertje de Cluden knielde hij met nog enkele predikanten neer. Zijn broeders gaven hem aan zijn Meester over, want dan was hij in goede handen. Het volk weende van verdriet bij het zien van dit aandoenlijke schouwspel. Zij wilden hem niet laten gaan. Maar Welch klom op zijn paard en rende naar een doorwaadbare plaats om aan de handen van het trouwe volk te ontkomen. Zij volgden hem op de voet door het ijskoude water totdat hij uit hun gezicht verdwenen was. Zo verscheen hij voor een commissie van het Parlement, die hem in juni uit zijn ambt ontsloeg.

Ondanks een verbod om nog langer te preken ging Welch toch door. Een prijs van 500 pond stond op zijn hoofd, maar dit deerde hem niet. Twintig

jaren lang sprak hij in de verstilde dalen van het zuiden voor vele duizenden die aan zijn lippen hingen. Soms reed hij drie dagen en twee nachten op zijn paard, zonder ook maar één uur te rusten, naar de meest afgelegen plaatsen om daar soms in het holst van de nacht de boodschap van het evangelie te laten weerklinken. Enige tijd woonde hij bij de rivier de Tweed, de grensrivier met Engeland. Wanneer de rivier lag dichtgevroren, preekte hij in het midden van de bedding, als het ware tussen twee koninkrijken. Maar het Koninkrijk dat hij diende was niet van deze wereld. Voor de tirannieke koning Karel II was hij niet bevreesd, want deze kon alleen maar zijn lichaam doden. En ondanks alle zoekacties en grote beloningen was de koning niet in staat om hem levend of dood in handen te krijgen.

Twaalf mannen vormden zijn lijfwacht wanneer hij door de velden of bossen van Lothian en Fife reed. Zijn Meester beschermde hem en zegende zijn werk. Op een keer was hij in het nauw gedreven en wist niet hoe te ontkomen. Ten einde raad deed hij een beroep op de Schotse gastvrijheid door op de deur van een 'landlord' te kloppen. Nu kon hij weten dat deze man niets van de zogenaamde veldpredikers moest hebben. Maar gelukkig herkende hij Welch niet en klonk het hem kennelijk niet zo vreemd in de oren toen de wat vermomde prediker zei: 'Ik ben gezonden om rebellen te grijpen. Ik weet waar hij is die morgen zal preken, maar ik wil hem in uw handen overgeven.' Natuurlijk was de landedelman bereid om met deze vreemde gids mee te gaan. Toen zij op de afgesproken plaats van samenkomst aankwamen, maakte het volk ruimte voor de voorganger en zijn metgezel. Welch gaf deze de stoel die voor hem klaar stond. Tot grote verbazing van de edelman begon zijn gids het Woord van God te preken. En de Geest van God schoot een pijl van overtuiging in zijn geweten. Daar zat de 'landlord', verslagen van hart. Aan het einde van de dienst gaf Welch hem een hand en vroeg of hij aan zijn wens voldaan had. De getroffen man wist niets anders te antwoorden dan de veelzeggende woorden: 'U vertelde mij dat u uitgezonden werd om opstandelingen te grijpen en nu ben ik, een opstandige zondaar, vandaag zelf gegrepen.'

De afkeer onder het volk tegen de hulppredikers nam steeds meer toe, vooral toen het volk zich bewust werd wat zij door het vertrek van hun eigen leraars moesten ontberen. De eerste openlijke oppositie tegen de 'indringers' vond in de gemeente van Irongray plaats. De hulpprediker werd op alle mogelijke manieren dwars gezeten en riep op het laatst een bende soldaten te hulp. De vrouwen, aangevoerd door Margaret Smith, waren niet bang; zij verwelkomden de lijfwacht met een lading stenen. Margaret werd hierop gevangen genomen en naar Edinburgh gebracht. Daar hoorde zij het vonnis van verbanning naar de Barbadoes tegen haar uitspreken. In niet mis te verstane bewoordingen gaf zij haar mening weer. De rechters hielden haar wel vast, maar de verbanning ging niet door. Het bleek voor de machthebbers een onmogelijke opgave om het volk onder het gehoor van de 'curates' te krijgen.

Lord Warriston gegrepen

De dagen van Middleton waren bijna geteld. Behalve dat hij zich gehaat gemaakt had bij het Schotse volk, was hij nu ook niet langer in de gunst bij de koning. De hertog van Lauderdale, John Maitland, werd vanuit Whitehall naar het Holyrood Palace gezonden om orde op zaken te stellen. Het eerste wat hij deed was Middleton afzetten als Commissioner van de koning om in zijn plaats de graaf van Rothes te benoemen. Eindelijk had Lauderdale zijn rivaal uit de weg geruimd. Op 18 juni 1663 arriveerde Rothes om het nieuwe Parlement voor te zitten. Hij was niet veel beter dan zijn voorganger. Zijn vader was eenmaal aanwezig geweest bij de ondertekening van het Covenant op het kerkhof van Greyfriars in 1638, maar de zoon ging niet in dezelfde voetstappen. Hij was van hetzelfde gehalte als de koning: een man ruw van tong en onzedelijk van leven. Van hem was geen heil te verwachten. Geen wonder dat het Parlement de maatregelen tegen de Covenanters verscherpte. In juli werd een wet, die als 'sleepnet van de bisschoppen' de geschiedenis inging, bekrachtigd. Hierbij werden zware boetes vastgesteld voor hen die de diensten van de 'curates' verzuimden. De volgende maand werd de 'Scots' Mile Act' gepasseerd. De predikanten mochten geen verblijf houden binnen twintig mijl van hun vorige woonplaats en zes mijl van Edinburgh. Lauderdale hield op afstand de touwtjes stevig in handen. Eenmaal de grote vriend van de leiders van de Covenanters, was hij nu de gunsteling van de goddeloze koning, wiens praktijken hem wel aanstonden. Het leek er veel op dat zijn geweten, dat eens week was door zondenovertuiging, nu als met een brandijzer was toegeschroeid. Zijn haat tegen het trouwe overblijfsel bleek onverzadelijk. Hij zou zich weldra samen met James Sharp gaan ontpoppen als een drieste vervolger van de kudde van Christus. Door zijn toedoen werd een wet aangenomen, waarin niemand tot een openbaar ambt werd toegelaten, voordat hij de Covenants schriftelijk had veroordeeld. Iedereen moest worden gedwongen om de prelaten te erkennen en niemand mocht het wagen de koning ongehoorzaam te zijn.

Inmiddels was Lord Warriston gevangen genomen. Hij zat eenmaal naast Lauderdale op de zittingen van de vergadering van godgeleerden in Westminster, waar zij samen als regerende ouderlingen de kerk van Schotland mede vertegenwoordigden. Nu was Warriston, één van de opstellers van het Covenant van 1638, dan eindelijk in de macht van zijn vroegere broeder. Hij was twee jaar geleden ontsnapt toen een bevel tot zijn gevangenneming werd uitgevaardigd. Het was Karel er alles aan gelegen om hem levend in handen te krijgen. Archibald Johnston, Lord Warriston, was naar het vasteland gevlucht en hield zich eerst in Hamburg schuil. Daar werd hij ziek, waarbij hij Dr. Bates, die tot de geneesheren van de koning behoord had, raadpleegde. Vermoedelijk had deze hem middelen gegeven die hem tot een wrak maakten. Hij verloor zelfs een gedeelte van zijn geheugen, zodat hij zich niet meer kon herinneren wat hij een kwartier geleden gezegd had.

Na een tweejarig verblijf in Duitsland ging hij naar Frankrijk om daar zijn vrouw te ontmoeten. In Rouen werd hij gegrepen door spionnen van koning Karel die hem naar de Tower in Londen overbrachten. Zij vonden hem in gebedshouding, waarin hij enkele uren per dag zijn God zocht. Lord Warriston had een biddend leven en mocht vaak de gemeenschap met Christus proeven en smaken.

In de zomer van 1663 werd hij naar Edinburgh overgebracht om zich voor het Parlement te verantwoorden. Zonder pardon werd hij ter dood veroordeeld. Velen hadden medelijden met deze eenmaal zo machtige man in het land, die nu lichamelijk een wrak geworden was. Velen, behalve Lauderdale, zijn gewezen broeder, die in enkele brieven zijn gal uitspuwde over de Lord Advocate. Zo schreef hij verachtelijk over 'een verzoekschrift van die verdorven kinderen, die erop wezen dat hij zijn geheugen verloren heeft en bijna niet meer kan zien. Zij vragen om uitstel totdat hij in een betere toestand is om te sterven.' De bisschoppen in de Raad stonden achter Lauderdale om het vonnis zo spoedig mogelijk te voltrekken. Zij hadden leedvermaak met de eens zo gevatte rechtsgeleerde die destijds zo'n indruk maakte door zijn welsprekendheid en nu amper een woord wist te uiten. Zij spotten zelfs met hem in het openbaar en maakten hem zo tot schande. Had God Zijn kind dan verlaten, opdat zijn vijanden zouden zegevieren? Was Hij niet machtig zijn tong aan te roeren met een kool van zijn liefde? Had zijn Meester Zijn discipelen niet eenmaal beloofd dat zij niet bevreesd hoefden te zijn voor wat zij moesten spreken? Hij zou hen toch mond en wijsheid geven om voor stadhouders en koningen te getuigen?

Zonder een getuigenis achter te laten zou Lord Warriston niet heengaan. Op aandrang van Lauderdale werd hij veroordeeld tot de galg. Op 22 juli 1663 zou hij bij het 'Cross' worden opgehangen, waarna zijn hoofd naast dat van zijn vriend James Guthrie op de Netherbow Poort zou worden vastgezet. Waardig hoorde hij het verschrikkelijke vonnis aan. Naar de gewoonte van de tijd zat hij op zijn knieën; hij kon niet nalaten om God te bidden of Hij de koning en het Parlement wilde zegenen. Al was zijn lichaam uitermate zwak, al werd hij door neerslachtige gedachten gekweld, toch was er geen zweem van twijfel aan zijn eigen zaligheid. 'Ik durf mijn zaligheid nooit in twijfel te trekken. Ik heb Gods aangezicht zo vaak in het huis des gebeds gezien.'

Zijn jonge dochter bleef bij hem in de Tolbooth; zij sprak later met veel achting en ontroering over de laatste dagen van haar vader. Het was zijn grootste zorg om in het uur van beproeving niet te versagen. Maar hoe meer het einde van zijn leven naderde, des te krachtiger werd zijn geloof gevestigd op zijn Heiland. Het was of de Zon der gerechtigheid de verwarmende stralen uitgoot in zijn amechtige ziel. Op de morgen, voordat hij zijn laatste gang moest maken, werd de Geest der aanneming zo vaardig over hem, dat hij gedreven werd om met grote vrijmoedigheid en diepe ootmoed steeds te herhalen: 'Abba, Vader! Abba! Vader!' Met de volle verzekering van zijn gemoed sprak hij over 'het lange witte kleed' dat hij deze dag uit genade zou ontvangen. En in dit

vooruitzicht liep hij de Highstreet uit op weg naar de plaats van de terechtstelling.

De plaats waar de galg stond opgesteld, kende hij als geen ander. Deze was recht tegenover het grote huis dat hij eens bewoond had en waarin hij zo vaak Gods aangezicht had ontmoet. Onderweg keerde hij zich meermalen om naar het volk en vroeg hen om hun gebeden. Nu was het ogenblik gekomen dat hij het schavot zou bestijgen. Nog een wens wilde hij vervuld zien. Het was alsof de Heere hem zijn gedachten weer had teruggegeven. Zijn tong was vaardig geworden om van zijn Heere te getuigen. Zijn geheugen was weer als voorheen, terwijl zijn ziel vervuld werd met de 'vrede Gods die alle verstand te boven gaat.' De laatste nacht had Hij zijn lichaam en ziel verkwikt en toen hij opstond nam hij papier en inkt om zijn rede op te schrijven. Zo sprak hij tot de wacht om rustig te blijven als hij zijn laatste toespraak tot het volk zou richten. Toen las hij zijn getuigenis voor, eerst tot hen die aan de noordkant van het schavot stonden en toen voor het volk aan de andere kant. Het was dezelfde stem die eenmaal op het Greyfriarskerkhof geklonken had, toen de jonge Warriston het Covenant voorlas. Wat waren de tijden veranderd!

Wat had hij zijn aandachtig gehoor te vertellen? In de eerste plaats beleed hij zijn zonden en Gods barmhartigheid aan hem bewezen en 'om uit te drukken mijn bekering van het één en mijn geloof in het ander, door de verdiensten van de Heere Jezus Christus, onze genadige Verlosser en Middelaar.' Hij beleed ook dat hij tijdens het bewind van Cromwell onvoorzichtig gehandeld had, waardoor hij de 'harten van de godzaligen gekwetst had.' Juist zijn houding tegenover de Lord Protector had kwaad bloed gezet en was de belangrijkste beschuldiging van de zijde van het Parlement. In de tweede plaats verklaarde hij zich geheel verenigd met de Verbonden en alle hiervan afgeleide besluiten. Ook benadrukte Warriston hoe nodig het was om gedurig te smeken om een herleving van 'Zijn Naam, zaak, verbond, woord en werk van hervorming in deze met elkaar verbonden naties, in het bijzonder in het arme Schotland, dat zich zo plechtig aan Hem heeft verbonden...'

Nadat hij onder doodse stilte zijn getuigenis had voorgelezen, deed hij met veel verruiming van zijn gemoed een krachtig gebed, waarbij hij uitriep: 'Abba, Vader! Neem deze Uw arme zondige dienstknecht aan, die tot U komt door de verdiensten van Jezus Christus.' Hierop nam hij afscheid van zijn vrienden, waarna hij geholpen werd om de ladder te beklimmen. Luid riep hij het volk nog toe: 'Uw gebeden, uw gebeden. Uw gebeden begeer ik in de Naam van de Heere!' Nadat hij de bovenste sport van de ladder bereikt had, riep hij met een luide stem uit: 'Ik smeek u allen die tot het volk van God behoren om niet bevreesd te zijn om voor de zaak van Christus te lijden, of ook niet bang te zijn, wanneer u iets in deze weg overkomt, maar om aangemoedigd te worden om voor Hem te lijden, want ik verzeker u in de Naam des Heeren, dat Hij uw lasten wil dragen.' Toen de beul hem het touw om de nek bond, herhaalde hij de woorden: 'De Heere heeft mij

genadig vertroost!' De beul was zo onder de indruk van de onschuld van Warriston dat hij hem om vergeving vroeg. 'De Heere vergeve u, arme man!' sprak de martelaar, terwijl hij hem wat geld toestopte. Nu was het ogenblik gekomen dat hij van de ladder zou worden afgeworpen. Iedereen kon zijn laatste woorden horen: 'O, pray, pray! Praise, praise, praise!' 'O, bid, bid! Loof, loof, loof!' Met de handen gericht naar de hemel viel hij naar beneden en zijn ziel ging opwaarts naar de heerlijkheid van Gods kinderen.

Weer was een leider de Covenanters ontvallen. Wie zou zijn plaats innemen? Waar waren de Mozessen en Aärons gebleven die de wacht bij het huis van God hielden? Was het verzet tegen de prelaten langzamerhand niet geluwd? Een handjevol predikanten ging gewoon door met preken. Zij negeerden openlijk de wetten van Londen. De Geheime Raad vond het nodig om de wapenen tegen hen te gaan gebruiken. De 'curates' fungeerden als spionnen om belangrijke informatie over de veldpredikers aan de overheid en de bisschoppen door te geven. Vooral in het westen en zuiden van het land was hun aanhang het grootst. Sir James Turner kreeg de eer om tegen de opstandige boeren op te treden. Met zijn troepen dragonders moest hij het volk door hoge boetes en andere straffen dwingen om zich aan de prelaten te onderwerpen. Turner was voor deze opdracht uitermate geschikt, omdat hij bekend stond als een gewetenloze, zelfgenoegzame en wrede krijgsman, die zich niet schaamde het zwaard tegen onschuldigen daadwerkelijk te gebruiken. De soldaten waren niet veel beter. Dronken en vaak plunderend gingen zij het land door en eisten hier en daar inkwartiering als het hun uitkwam. Onschuldigen werden mishandeld en beroofd en vaak verschenen zij dronken aan de kerkdeur om het volk te onderzoeken of zij tot de plaatselijke parochie behoorden. Bij het tegendeel eisten zij de hoge boetes op en als men niet dadelijk betaalde, rukten zij de Bijbel uit de handen en vergrepen zich aan de kleding. Geen wonder dat hun handelwijze op veel plaatsen kwaad bloed zette. Wat zij bereikten was nog meer onvrede en onrust onder het volk dat niet wilde bukken voor hun barbaarse en goddeloze methodes.

De Schotse inquisitie

Aartsbisschop Sharp was van mening dat alle maatregelen niet tot het gewenste resultaat geleid hadden. Hij vond de Geheime Raad niet doortastend genoeg en stelde daarom in het begin van 1664 voor om de 'Court of High Commission', een bijzondere rechtbank, weer in te stellen. Hij ging naar Londen om zijn zin door te drijven, wat hem nog gelukte ook. Deze 'inquisitie' bestond zowel uit geestelijken als leken. Zij moest alle ongehoorzame predikanten straffen en ook hen die verboden bijeenkomsten bezochten, waartoe zij bijzondere volmachten ontving. Niemand anders dan Sharp werd als voorzitter van deze 'bloedraad' benoemd, die veel weg had van de 'Raad van beroerten' van Granvelle in de Nederlanden. Wat moet hij zich vereerd gevoeld hebben dat hij nu zelf als rechter kon optreden over

hen die zijn ambt niet wilden erkennen. Wat zou zijn macht nu vergroot worden! Hield deze onverlaat nog wel rekening met de opperste Rechter van hemel en aarde?

Op 7 december 1665 werd de proclamatie 'tegen de Conventicles' uitgevaardigd. De maatregelen tegen de verboden kerkdiensten in huizen en daarbuiten werden aangescherpt. Geen wonder dat het jaar daarop de wreedheden nog meer toenamen. Turner hield danig huis, vooral in Nithsdale en Galloway. Zeven maanden achtereen werd het verlaten land het doelwit van de barbaarse soldaten. Men had het vooral voorzien op Blackader, Welch en Gabriël Semple, op wie men jaagde. Vooral Alexander Burnet, die pas tot bisschop van Glasgow was benoemd, gaf leiding aan de vervolging in het westen. Hij wilde van de Schotse kerk een copie maken van de anglicaanse liturgie. Ook de overgebleven presbyteriaanse predikanten waren hem een doorn in het oog en liefst zou hij hen allen afzetten en vervangen door hulppredikers die hij naar zijn hand kon zetten. En soms gelukte het hem zijn zin door te drijven.

Sharp en de zijnen werden opgeschrikt door de verschijning van *An Apologetical relation* een boekje dat van de hand van de verbannen John Brown van Wamphray bleek te zijn. Het geeft een beschrijving van het 'bijzondere lijden van de getrouwe predikanten en belijders van de kerk van Schotland sinds 1660.' Sharp noemde het een 'verdoemelijk boek' en hij zon dan ook op wraak. In het voorjaar van 1666 maakte Sir James Turner voor de derde keer een tocht door het westen en het zuiden. Had hij het eerst op het gewone volk gemunt, nu was het de beurt aan de 'landlords' die met hoge boetes werden aangeslagen. Huizen werden geplunderd als het geld niet snel op tafel kwam en gehele gezinnen uit elkaar gedreven. Met een rijke buit gingen de soldaten naar Edinburgh terug. In het najaar herhaalden zij hun strooptochten weer en maakten van het land een ware wildernis. Velen hadden noodgedwongen hun huizen verlaten en elders een onderkomen gezocht. Wodrow haalt in dit verband het woord van de apostel aan: 'Welker de wereld niet waardig was, hebben in woestijnen gedoold en op de bergen, en in spelonken en in de holen der aarde.' Alleen omdat zij Gode meer gehoorzaam wilden zijn dan de mensen! Het woeste landschap, dat vaak uit onafzienbare heidevlakten bestond, was in een plaats van onrust en angst veranderd. Niemand was meer veilig voor de dragonders van Turner.

De 'Pentland Rising'

Op dinsdag 13 november 1666 kwamen vier Covenanters na dagen te zijn opgejaagd, in het dorpje Dalry in Galloway aan, om hier een onderkomen voor de nacht te zoeken dat zij in een kleine herberg niet ver van de Loch Ken vonden. Eén van hen heette Maclellan van Barscobe. Niet ver van deze plaats zagen zij drie of vier soldaten die enkele inwoners voor zich uit dreven. Het bleken de buren te zijn van een oude man die beboet was wegens kerkverzuim. Omdat hij niet direct betaalde, dreigden zij hem te zullen

Sir James Turner.

Generaal Thomas Dalzell.

ontkleden. Zij pakten hem beet en zetten hem op een heet braadrooster. Toen de vier mannen hoorden wat er aan de hand was, gingen zij dadelijk naar de barbaarse soldaten en gelastten hen de man los te laten. Dat lieten deze lieden zich niet gezeggen; zij trokken hun zwaarden en wilden de Covenanters te lijf gaan. Eén van de laatsten trok zijn pistool, gevuld met gebroken stukken van zijn pijp, en verwondde een zekere korporaal Deanes. Dit schot was het sein tot de opstand van de Covenanters, van wie het geduld nu ten einde was. Zij waren niet bang en wisten de arme man te bevrijden uit de handen van de onverlaten. De soldaten namen zij gevangen en deden hetzelfde met een andere groep die ook in Dalry bezig was.

Het kon niet anders of Turner zou deze daad wreken. De dappere Covenanters hadden inmiddels versterking gekregen en besloten ook Turner, die in Dumfries verbleef, gevangen te nemen. Zij verzamelden een klein leger dat de trotse krijgsman wist te verrassen. Hij lag ziek op bed en weigerde eerst zich over te geven. Diep beledigd was hij toen hij werd weggevoerd. Wel was hij verbaasd dat zijn vijanden hem niet op dezelfde manier behandelden als hij gewoon was te doen. Hij werd als het ware omringd door de vreze Gods. Enkele predikanten, waaronder John Welch, spraken met hem over zijn zieleheil. Zij baden om zijn bekering, maar Turner liet zich zomaar niet ompraten.

Het nieuws van het gebeurde had Edinburgh snel bereikt. De Geheime Raad en vooral Rothes reageerden met een schok van verbazing. Dadelijk

werd een leger van tweeduizend man verzameld om orde op zaken te stellen. De leiding hiervan werd toevertrouwd aan generaal Thomas Dalzell, een 'ijzervreter' die zelfs onder de tzaar van Rusland generaal geweest was. Van hem was niet veel goeds te verwachten. Hij marcheerde, het koude weer en de hevige regen trotserend, in de richting van Glasgow en trok vandaar naar Galloway. De Covenanters hadden inmiddels een leger verzameld van zevenhonderd man. Zij kozen James Wallace tot commandant, die in het verleden meermalen voor 'Christus' Kroon en Verbond' de wapenrok had aangehad. Onder hen waren er meer die de krijgskunst machtig waren, zoals kapitein John Paton van Meadowhead, maar het merendeel bestond uit ongeoefenden. Toen zij van de komst van Dalzell hoorden, weken zij eerst onder de stromende regen uit in de richting van Ayrsmoss naar de Moor Kirk of Kyle, een onherbergzaam moerassig gebied. Hier brachten zij zonder voedsel en vuur de nacht door. Wat stond hen te doen? Moesten zij de strijd aanbinden tegen de overmacht? Of moesten zij alleen in de verdediging gaan en op deze wijze hun aanhankelijkheid aan het Covenant voor de gehele wereld tonen?

Toen de dageraad op 26 november opging, kwamen zij in Lanark aan. Hier hielden zij stil om de Verbonden te vernieuwen. John Guthrie, een broer van William Guthrie van Fenwick, preekte voor de infanterie en Gabriël Semple voor het paardevolk over Spreuken 24:11, 12: 'Red degenen, die ter dood gegrepen zijn, want zij wankelen ter doding...' Met opgeheven handen werd het Verbond opnieuw gezworen. Een korte verklaring gaf uitdrukking aan hun streven om de verworven vrijheden van volk en kerk weer te herstellen, in overeenstemming met Gods Woord en de Verbonden. Voor deze beginselen hadden zij hun leven over. Het koningschap van Christus was hun meer waard dan de eer van koning Karel II.

Het leger van Covenanters was nu aangegroeid tot bijna duizend man. Op dezelfde dag dat zij Lanark verlieten kwam Dalzell hier aan. Wallace koos zijn route ten noorden van Bathgate, door bijna onbegaanbare venen. Doodmoe kwamen zij in New Bridge aan en zij leken veel op stervende soldaten na een veldslag. Geen wonder dat zij een rechtstreekse confrontatie met het leger van Dalzell ontweken. Maar moesten zij zich aan deze vijanden van de Heere der heirscharen overgeven? Was hun strijd geen heilige krijg voor de Naam van hun Heere en God? Maar waar bleven de velen die zo met hen meeleefden? Waar bleven de vele duizenden uit het westen en zuiden die dezelfde zaak dienden? Het leger bleef klein en ongeoefend. Afgemat sleepten de mannen zich voort door het eentonige landschap, kou en regen trotserend. Maar hun hart klopte van vurige liefde tot hun Heiland. In Zijn handen gaven zij zich over. En zo marcheerden zij voort, niet wetend wat er komen zou. Hun vertrouwen was gericht op de God des Verbonds, Die het land zo vaak verrast had met Zijn wonderen.

Ondanks hun grote moed zagen hun ogen wel dat hun strijd toch

De Pentland Hills.

Monument bij Rullion Green.

hopeloos was. Zij zongen nog wel de 71ste en 78ste psalm, zij riepen de God van Jakob aan, zij luisterden naar de bemoedigende woorden van hun geliefde voorgangers, maar een voorgevoel bekroop hun gemoed dat zij het moesten verliezen. Nu kwam het kasteel van Edinburgh hen in het vizier. Het was de oude stad waar eenmaal de Verbonden waren gezworen en waar de Heere zo vaak Zijn gunst had betoond. Hier waren zij niet welkom, want hier regeerde de ijzeren scepter van de ontrouwe Judassen. In de morgen van 28 november, 'een schone, winterse dag', leidde kolonel Wallace zijn manschappen tenslotte naar de oostkant van de Pentland Hills, een heuvelrij ten zuiden van Edinburgh. Op de groene helling, die als naam draagt Rullion Green, vlijden de vermoeide strijders zich neer om verdere orders af te wachten. Wat zou het 'Moskovische Beest' doen? Dalzell marcheerde vanuit Calder ook in de richting van de Pentlands. Nu was een ontmoeting onvermijdelijk. Drieduizend goed gewapende koninklijke soldaten stortten zich op het handjevol weerloze Covenanters. Deze verweerden zich echter als leeuwen, maar tegen zo'n overmacht waren zij niet opgewassen. De strijd was spoedig beslecht in het voordeel van Dalzell. Veertig of vijftig doden telde hun leger en zeventig of tachtig mannen werden gevangen genomen. Onder de slachtoffers waren twee Ierse predikanten, John Crookshank en Andrew M'Cormick. De overige soldaten wisten over de heuvels te vluchten naar een veiliger bestemming. De nederlaag was verpletterend. Zo eindigde de 'Pentland Rising', de Pentland expeditie. De slachtoffers werden in rijen op het slagveld begraven. Een gedenksteen siert nog steeds de plaats waar zij voor de zaak van Christus het leven lieten. En het opschrift wijst op hun moed en vasthoudendheid:

'Hier ligt een schare van getuigen,
Die voor de zaak van Christus hier verschenen,
Om de ware vrijheid te herstellen
Omdat zij toen door tirannie werden onderdrukt.
Deze helden vochten met edele moed
en kregen na hun val de martelaarskroon.'

De onverschrokken Wallace en kapitein Paton wisten te ontkomen. Dalzell had het vooral op de laatste gemunt, die opviel door grote moed en vastberadenheid. Hij kende Paton van andere gelegenheden en probeerde hem neer te vellen. Toen hij zag dat hij ontkwam gaf hij orders om hem te achtervolgen. Drie soldaten zaten hem op de hielen en probeerden hem in het nauw te drijven. Toen de eerste op hem afkwam hief hij zijn zwaard en sloeg zijn hoofd in twee stukken. Ternauwernood wist Paton aan de bloeddorstige handen van Dalzell te ontkomen. Zijn tijd was nog niet gekomen. Nog jaren zou hij het overblijfsel van getrouwen bijstaan in hun strijd.

James Wallace wist de kust te bereiken en slaagde erin naar het vasteland te vluchten. Zijn geliefde vaderland heeft hij nooit meer mogen zien. Hij

zwierf van plaats tot plaats, totdat hij in Rotterdam zijn uiteindelijke bestemming vond. Hier ontmoette hij Robert MacWard, John Livingstone en anderen die tot de Schotse kerk behoorden. Spoedig werd deze godvrezende man tot ouderling gekozen. Koning Karel II liet hem hier niet met rust. Door Sharp opgestookt schreef hij een brief aan de Staten Generaal waarin hij om zijn uitlevering vroeg. Al gaven dezen niet toe, toch was het voor Wallace beter om ergens anders onder te duiken. In 1678 keerde hij in Rotterdam terug, maar spoedig hierna stierf hij. Hij was een man die opviel door een leven geworteld in Christus. Een brief aan de weduwe van William Mure, die ook naar Rotterdam gevlucht was, toont iets van zijn leven dat met Christus verborgen was in God. '...Nooit had ik meer van de nabijheid van God, nooit eerder was mijn tafel beter toegericht dan toen ik Rotterdam verliet. Laten wij moed putten en als goede soldaten van Jezus Christus de smaadheid dragen. O, dat wij meer geloof hadden! O, dat Gods volk meer geloof had!' '...De Heere heeft Sion gegrondvest en de armen van het volk zullen op Hem vertrouwen. Laten wij elkaar gedenken...' Als een voortgejaagde vermoeide pelgrim stierf Wallace in ballingschap om uiteindelijk rust te vinden in de gewesten waar de bloeddorstige koning hem niet meer kon bereiken.

Twaalf mijlen van Pentland, de plaats van het onheil, verwijderd, ligt een Covenanter begraven. Hij was gewond geraakt en probeerde desondanks zijn woonplaats in Ayrshire te bereiken. Maar zijn krachten lieten hem in de steek. In het holst van de nacht bereikte hij de boerderij van Adam Sanderson van Blackhill, maar weigerde daar te blijven om de familie niet in gevaar te brengen. Sanderson wees hem een schuilplaats aan, onder een struik bij het West Water. Daar blies de strijder de laatste adem uit. Maar voordat hij stierf riep hij de boer nog toe: 'Begraaf mij ergens in het gezicht van de heuvels van mijn Ayrshire.' Daar vinden wij nog steeds zijn grafsteen, dat de gedachtenis aan de onbekende Covenanter levend houdt, 'die stierf de dag na de slag bij een eikestruik...'

'Haddock's Hole'

Het was een trieste aanblik toen de krijgsgevangenen door de poorten van Edinburgh werden gevoerd. Het merendeel van hen werd opgesloten in de 'Haddock's Hole' een gedeelte van de St. Giles kerk. Hun werd een menselijke behandeling beloofd, maar Sharp wilde zijn haat op hen botvieren. Hij durfde het te zeggen dat 'God ons dankbaar deed zijn en Hij gaf ons harten om een recht gebruik te maken van deze barmhartigheid die zo gelegen komt.' Enkele godvruchtigen uit de stad wisten de gevangenen voedsel te brengen met wat nodig was voor hun wonden. Eerst waren er vijftig gevangenen, maar na drie dagen bedroeg hun aantal tachtig man. In de Tolbooth zat ook de bekende Hugh MacKail opgesloten. Hij had enkele jaren terug in de St. Giles kerk het regiem van Sharp en Middleton zonder omhalen aangevallen en veroordeeld. Ook kapitein Andrew Arnot en

Alexander Robertson, ook een evangeliedienaar, waren gevangen gezet. De laatste schreef de eerste een broederlijke brief, waarschijnlijk op de dag van zijn executie, en eindigt met de woorden: 'O, geef Hem dank! O, prijs, o, zegen, zegen Hem! U gaat mij voor. O, dat ik dit ook waardig gerekend werd!'

De wreedheid in de 'Haddock's Hole' kende geen grenzen. Thomas Paterson overleed ter plaatse aan zijn verwondingen en werd door enkele geestverwanten op het Greyfriars kerkhof begraven. Toen Burnet, de bisschop van Glasgow, dit hoorde, wilde hij het lichaam laten opgraven en hierop geweld doen. Als wraak wist hij te bereiken dat al zijn goederen werden verbeurd verklaard. Elf mannen werden voor de rechtbank gedaagd; zij beriepen zich op hun krijgsgevangenschap, opdat hun leven gespaard zou blijven. Maar de wreedaards gaven het tegenstrijdige antwoord: 'U ontvangt gratie als soldaten, maar geen vrijspraak als onderdanen.' Het onbarmhartige vonnis was de dood door ophanging bij het Cross van de stad, waarna hun hoofden en rechterhanden moesten worden afgehouwen. Hun hoofden waren bestemd voor de stadspoorten en hun handen moesten aan de gevangenisdeuren van Lanark worden bevestigd, dus in de plaats waar zij met opgeheven handen de Verbonden gezworen hadden. Zonder tranen in de ogen hoorden de dappere helden het onwettige vonnis aan.

Op 7 december werden tien Covenanters ter dood gebracht. Onder hen bevonden zich kapitein Andrew Arnot en John M'Culloch van Barholm. De laatste was een welgestelde heer 'van goede manier en grote vroomheid.' Verschillende keren was hij al beboet en veroordeeld en nu was dan eindelijk het ogenblik gekomen dat hij niet meer uit de handen van Sharp kon ontglippen. Voor hun dood stelden zij een getuigenis op, waarin zij bewijzen gaven van hun onschuld. 'Hoewel wij niet de eersten zijn die voor de zaak van God in dit land geleden hebben, zo zijn wij echter onder de eersten die volgens deze rechtsvorm veroordeeld zijn en vanwege het aannemen van het Verbond ter dood gebracht worden. Het is ons er verre van dat wij ons daarom zouden schamen en het een oneer rekenen dat wij waardig geacht worden om voor deze zaak te lijden. Wij kunnen niet anders dan God danken dat wij zulk een wolk van getuigen voor ons hebben van hen die ons reeds zijn voorgegaan...' En als slot verklaarden zij: 'Voorts zijn wij verzekerd, hoewel dit de dag van Jakobs ellende is, dat de Heere evenwel, wanneer Hij de beproeving van de Zijnen zal voleind hebben en de beker van Zijn vijanden zal hebben gevuld, zal opwaken ten gericht om Zijn eigen zaak te bepleiten en de breuk van het Verbond te wreken. Hij zal naar het vergoten bloed onderzoek doen, Zijn volk beschermen, de arm van de goddelozen breken en de rechtvaardigen bevestigen, want Hem komt de wraak toe en Hij zal het vergelden. Hoewel onze ogen dit niet zien zullen, geloven wij evenwel dat de Zon der gerechtigheid zal opgaan met genezing onder Zijn vleugelen en Hij zal het werk weer levend maken, de bressen toemuren, de oude vervallen plaatsen weer opbouwen en de verwoesting

herstellen. Ja, de Heere zal Zijn volk oordelen en het zal Hem berouwen over Zijn knechten als hun klacht zal zijn vergaan en geen opgeslotenen meer overblijven. ...Zo moeten al Uw vijanden omkomen, o Heere! maar allen die U liefhebben moeten zijn als de zon die voortgaat in haar kracht.'

Daar stonden de veroordeelden op het schavot in de Highstreet van Edinburgh. Zij namen afscheid van hun vrienden en geliefd vaderland. Hun blikken waren nu gericht op de 'Stad die fundamenten heeft'. Andrew Arnot achtte het een hoge eer om 'zich onder de getuigen van Jezus Christus te rekenen en voor Zijn Naam, waarheid en zaak te lijden. Deze dag acht ik mijn eer, bloemkrans, kroon en koninklijke waardigheid te zijn om een deel van Zijn lijden uit te voeren.' John Shields noemde zichzelf een 'ongeleerde man' die moeilijk in het openbaar kon spreken. Ook hij achtte het een eer om voor Christus te lijden. 'Er is een onuitsprekelijk heil en zoetigheid in het betrachten hiervan, waarvan ik getuigenis kan geven door mijn overvloedige ondervinding, sinds dat wij begonnen zijn om voor Hem en Zijn zaak te lijden...'

Een week later was het de beurt voor Alexander Robertson en nog vier anderen om in het openbaar opgehangen te worden. Robertson schetste in zijn toespraak hoe Gods werk door de bisschopsgezinden werd tegengestaan en vervolgd. 'De afval van dit land door meineed en verbondsbreuk is zeer groot...' Maar toch was hij niet zonder hoop: 'Ik weet dat er een heilig zaad is in het land dat nog het steunsel daarvan zal zijn en ik bid God dat Hij voor de waarheid op aarde Zijn volk nog ijveriger en kloekmoediger make...' Op dezelfde dag ontving John Neilson van Corsack in Galloway de martelaarskroon. Voordat hij het schavot besteeg was hij op zo'n verschrikkelijke manier gefolteerd, 'dat zijn gegil ieder ander dan zij die hierbij waren zou hebben doen versmelten...' 'Alles wat ik heb', zo lezen wij in zijn getuigenis, 'is weinig, maar al had ik veel werelden zo zou ik dit alles voor Christus en Zijn zaak willen afleggen, zoals ik nu ook met mijn leven doe. Ik twijfel niet of de Heere zal voor mijn vrouw en zes kinderen genoegzaam en overvloedig voorzien. Ik beveel hen dan ook aan de voorzorg des Heeren aan en ook aan de vriendschap en gebeden van de gelovigen...' George Crawford uit Cumnock liet ook een kort getuigenis na, dat als volgt eindigt: 'Ik zal niet meer zeggen, maar daar ik gewillig was om in deze zaak mijn leven te wagen, zo ben ik ook nu bereid om het voor de voeten van mijn Meester af te leggen, als Hij mij daartoe roept. En ik bid de Almachtige dat Hij mij Zijn Geest der vertroosting zendt, Die door Zijn Zoon aan Zijn eigen volk beloofd is, om hen te sterken en tot de bestemde tijd dat Hij ter verlossing komen zal te dragen, want Hij zal gewis komen ter wille van Zijn eigen zaak en dat van Zijn volk, want Hij zal niet vertoeven.'

Het einde van Hugh Mackail

Op 22 december beëindigde Hugh Mackail zijn leven op het schavot. Hij was nog maar 26 jaar oud, eenmaal een veelbelovende man, die op twintigjarige leeftijd al tot het predikambt was toegelaten. Maar Gods wegen zijn anders dan menselijke gedachten kunnen beramen. Toen hij in 1662 zijn berucht geworden preek in de St. Giles gehouden had, wilde men hem direct gevangen nemen, maar hij wist nog net op tijd te ontkomen. Hij ging toen naar zijn ouderlijk huis in Liberton, waar hij vier jaar lang onderdook. Ook hij voegde zich bij het leger dat in Rullion Green verslagen werd. Voor de beslissende slag moest hij zijn kameraden verlaten, omdat hij vanwege zijn gezondheid niet meer verder gaan kon. Maar de mannen van Turner wisten hem te vinden en brachten hem over naar Edinburgh. Tijdens zijn gevangenschap in de Tolbooth was de Heere hem genadig nabij en hij liet niet na zijn vader en medegevangenen te troosten. De Geheime Raad onderwierp hem aan een kruisverhoor en wilde uit zijn mond horen dat hij zich bij het leger van de Covenanters gevoegd had. Mackail voelde zich niet geroepen hierover tekst en uitleg te geven, waarop zij een verschrikkelijk martelwerktuig dat nooit eerder was toegepast in de rechtszaal brachten. Het was de zogenaamde 'Boots', een ijzeren laars waarin het been gelegd werd dat door zware slagen vreselijke pijnen veroorzaakte. Zij dreigden hem te zullen folteren als hij niet bekende. Toen hij de volgende dag bij zijn standpunt bleef, legden zij zijn been in de 'Boots' en sloegen tien of elf keer met lange tussenpozen op het duivelse werktuig, dat zijn been bijna verbrijzelde. Het was geen wonder dat zijn lichamelijke toestand nog meer verslechterde en hij bijna geheel uitgeput was. Zware koortsen sloopten zijn lichaam en maakten hem ongeschikt voor verder verhoor.

Op 16 december, toen hij weer wat beter was, werd hij weer voor de rechters gebracht en in staat van beschuldiging gesteld. Met de waardigheid van een dienstknecht van Christus verdedigde hij zich. En toen het vonnis werd voorgelezen riep hij verheugd uit: 'De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de Naam des Heeren zij geloofd.' Teruggekomen in zijn cel wierp hij zich op de knieën in gebed tot God voor zichzelf en voor zijn rechters. Tot een goede vriend sprak hij: 'O, wat voor een goed nieuws, nog slechts een reis van minder dan vier dagen, daarna zal ik het aangezicht van Jezus Christus zien.' 'Een druppel van mijn bloed', zo voegde hij enkele huilende vrouwen toe, 'mocht door Gods genade meer zielen overtuigen dan vele preken zouden hebben kunnen doen.' 's Middags deed hij een verzoek om zijn vader te mogen zien, die de volgende avond bij hem kwam. Deze zei tot hem: 'Hugh, ik heb je een goede olijfboom genoemd met schone vruchten en nu heeft een storm de boom en zijn vruchten verwoest.' Hugh antwoordde dat het zijn zonden waren die zijn leven zouden bekorten. Was hij niet tekort geschoten in de plicht van gehoorzaamheid aan zijn ouders, waaraan toch de belofte van een lang leven verbonden is?

De laatste nacht van zijn leven sprak hij met zijn medegevangenen en stelde hun tot troost en versterking van hun geloof enkele vragen voor die hij zelf beantwoordde. De eerste vraag was: 'Hoe zal ik mij gedragen als ik mij door een mij aanstarende menigte te midden van soldaten en wachten

van de Tolbooth naar het schavot en de galg begeef, om de indruk van dit alles te boven te komen?' En zijn antwoord was in hemelse woorden vervat: 'Door een diepere indruk in mij te ontvangen van de menigten van engelen die op ons zien, overeenkomstig de tekst: "Ik zal u tot een schouwspel stellen voor de wereld, voor engelen en mensen", want de engelen verblijden zich over onze goede belijdenis en zijn aanwezig om onze zielen te geleiden en over te brengen, evenals de ziel van Lazarus tot de schoot van Abraham; niet om hen te ontvangen, want dat is het werk van Jezus Christus alleen, Die hen Zelf in de hemel zal verwelkomen met de gezangen van de engelen en de gezegende geesten. De engelen zijn maar gedienstige geesten, steeds gereed om stervende gelovigen te dienen en te versterken.'

De laatste woorden, die hij aan het avondeten sprak, bevatten een aanbeveling van de liefde boven de kennis: 'O, wat zijn begrippen van kennis zonder de liefde; zij zijn van geringe waarde, verdwijnen tot niets en zijn erg gevaarlijk.' Na elf uur ging hij naar bed en sliep rustig tot vijf uur 's morgens door. Hij maakte John Wodrow, die deze dag ook moest sterven, wakker en riep hem toe: 'Sta op John, want u ligt te lang in bed. Men zou niet zeggen dat wij vandaag moesten worden opgehangen; zolang blijven wij liggen.' John zei na wat verder praten: 'U en ik zullen weldra naast Robertson liggen.' Maar Mackail antwoordde hem: 'Ik denk, John, dat u mij maar voor vreesachtig houdt, omdat u voor de Raad meer vrijmoedig was dan ik, maar ik zal op het schavot minstens zo vrijmoedig zijn als één van u.' 'De Heere schonk mij deze morgen, nadat Hij mij had doen ontwaken, een helder gezicht van Zijn heerlijkheid en majesteit, maar daarna verdonkerde het enigszins.' Hierop smeekte hij de Heere, of hij die dag een goed getuigenis voor Hem en Zijn zaak mocht achterlaten.

Om twee uur in de middag werd hij met nog vijf anderen naar het schavot geleid. Op de ladder hield hij stil om zijn getuigenis voor het volk voor te lezen. 'Hoewel ik nu geoordeeld en veroordeeld ben als een opstandeling onder de mensen, zo hoop ik nochtans ook in dit opzicht als getrouw bevonden en aangenomen te worden bij God.' Mackail leed niet als een kwaaddoener, maar als een getuige voor Christus. Hij verklaarde geen vrees te hebben voor de dood en wenste alleen God te verheerlijken in zijn einde. 'Hierna zal ik niet meer spreken met vlees en bloed, noch denken aan de wereldse vertroostingen. Vaarwel al mijn vrienden, wier gezelschap mij een verkwikking is geweest in mijn vreemdelingschap. Ik heb afgedaan met het licht van de zon en van de maan. Welkom, eeuwig leven, eeuwige liefde, eeuwige lofzegging, eeuwige heerlijkheid. Lof en eer zij Hem Die op de troon zit en het Lam tot in eeuwigheid...'

Na zijn toespraak zong hij Psalm 31 en bad zo vurig dat velen in huilen uitbarstten. Hierop sprak hij: 'Uw werk is niet om te wenen, maar wil de Heere liever bidden dat Hij tot verheerlijking van Zijn Naam ons hier door helpen wil.' Tot zijn medemartelaren zei hij: 'Vrienden en medelijders, weest niet bevreesd, elke stap van deze ladder is een stap dichter bij de

hemel.' Daarna zei hij: 'Ik heb nog een enkel woord tot mijn vrienden te zeggen. U behoeft niet te treuren of u over mij te schamen, als u mijn toestand ziet, want ik mag gebruik maken van dat woord van Christus: "Ik vaar op tot Mijn Vader en uw Vader, tot Mijn God en uw God, tot Mijn Koning en uw Koning", tot de gezegende apostelen en martelaars en tot de stad van de levende God, het hemelse Jeruzalem, tot een ontelbaar gezelschap van engelen, tot de algemene vergadering en de gemeente van de eerstgeborenen, tot God, de Rechter over allen en tot de geesten der volmaakt rechtvaardigen en tot de Middelaar des Nieuwen Testaments. Ik zeg u allen vaarwel, want God kan u meer tot troost zijn dan dat ik dat zou kunnen zijn. Hij zal mij nu meer verkwikken dan dat u zou kunnen. Vaarwel, vaarwel in de Heere!'

Nu was het ogenblik van zijn einde gekomen. Een laatste afscheidsgroet klonk over de toegestroomde menigte: 'Vaarwel vader en moeder, vrienden en betrekkingen. Vaarwel wereld met uw genoegens, vaarwel voedsel en drank, vaarwel zon, maan en sterren; welkom God en Vader, welkom zoete Jezus Christus, de Middelaar van het Nieuwe Verbond, welkom gezegende Geest der genade en God van alle vertroosting, welkom heerlijkheid, welkom eeuwig leven en welkom dood.' Zijn laatste woorden waren een kort gebed: 'O God, in Uw handen beveel ik mijn geest, want Gij hebt mij verlost, o Heere, God der waarheid.' Dit zijn de woorden uit Psalm 31 die hem zo tot troost waren. De Heere gaf hem een ruime ingang in de eeuwige heerlijkheid en bevestigde Zijn werk door zijn tong los te maken om zowel voor vriend als voor vijand een heerlijk getuigenis af te leggen.

Ook zijn medestrijders, John Wodrow, Ralph Shields, Humphry Colquhoun en John Wilson bleven standvastig en lieten een getuigenis achter voor het nageslacht. Wodrow schreef zijn vrouw op de dag van de executie een brief, waarin hij uitdrukking gaf van een hemelse vreugde die zijn ziel vervulde. 'Want mijn ziel is verblijd en mijn eer verheugt zich... en hoewel ik veroordeeld ben om door mensenhanden op aarde te sterven, ben ik toch gerechtvaardigd door het bloed van mijn Zaligmaker Jezus Christus, Die in onze natuur in de hemel is gezeten. Hij heeft mij vrijgemaakt door Zijn toegerekende gerechtigheid die Hij mij geschonken heeft en waarin ik voor altijd zal staan. Binnen enkele uren zal ik Hem in vrede zien...' 'Hij is zonder weerga. O, heb Hem lief, heb Hem lief! O, kom tot Hem...' Hij stierf in het verlangen naar zijn Heiland Die hij zo hartelijk liefhad. In dezelfde gesteldheid ging Shields heen. Hij was een Engelsman van geboorte, maar voelde zich toch van harte met de Covenanters verenigd. En was ook zijn land niet door het Plechtig Verdrag met Schotland verbonden? Zo was ook 22 december 1666 een kroningsdag voor de verdrukte kerk. De getuigenissen van de martelaren gaven de achtergebleven broeders en zusters in het geloof nieuwe moed om hun strijd voort te zetten. Zij waren getuigen van de tastbare blijken van Gods gunst toen zij de hemelse taal vanaf het schavot hoorden klinken. Het leek erop dat Sharp en de zijnen hadden overwonnen,

maar in feite kwam de eerkroon toe aan het handjevol getrouwen, die voor de zaak van Christus hun leven opofferden.

De wreedheden hielden niet op. In Ayrshire, Galloway en ook in andere gebieden werd de jacht op de 'rebellen' voortgezet. In Ayr stierven zeven mannen op het schavot en ook in Glasgow waren de gevangenissen overvol. De Covenanters waren in het strijdperk getreden. Zij verzetten, in gehoorzaamheid aan de Verbonden, zich tegen de koninklijke willekeur, tegen de beroving van de duur verworven vrijheden. Het ging hen niet om eer en gewin, maar om de 'Kroonrechten van Christus hun Koning.' En in Zijn Naam zou de strijd worden voortgezet.

8. Het evangelie onder de open hemel

De vervolging wordt heviger

De overwinning van de bisschopsgezinden in Rullion Green was voor Sharp en zijn handlangers een aanmoediging om hun vervolgingsdrang nog meer te laten gelden. Hun angst voor een massale opstand was geweken, want het legertje, dat bij de Pentland Hills verslagen was, had weinig te betekenen. Nu enkele leiders waren gedood, moest het mogelijk zijn om de kracht van de Covenanters geheel te breken. Maar in één ding vergisten zij zich: Vooral de gebeurtenissen in 1666 hadden het overblijfsel gelouterd. Hoe zag de vervolgde kudde van Christus in lijdzaamheid op de grote Opperherder, Die door Zijn lijden juist de vervolgde gemeente zulke troostrijke beloften en raadgevingen had nagelaten. Was het niet onuitsprekelijk groot dat hun Zaligmaker de Kerk van alle eeuwen en plaatsen eenmaal dit troostwoord had meegegeven: 'Zie, Ik ben met ulieden, al de dagen, tot aan de voleinding der wereld'? Al zouden de vervolgingen nog in hevigheid toenemen, al zouden zij gedood worden, dan hadden zij toch immers niets te verliezen?

Meer dan ooit waren de Covenanters overtuigd van de rechtmatigheid van hun beginsel. Zij streden voor een rechtvaardige zaak. En de Heere toonde meermalen Zijn gunst en lieflijk aangezicht. Zo werd een jongeman van zestien jaar gedwongen om het Verbond te verloochenen. Met het leger van James Wallace had ook hij in Lanark zijn rechterhand omhoog gestoken en zich hiermee in het openbaar aan de verstrooide kudde verbonden. Maar hij had weinig licht in geestelijke dingen en geen volle verzekering van zijn heil. Een grote angst kwam over zijn ziel, want als hij moest sterven kon hij God niet ontmoeten. De soldaten namen hem gevangen en zetten hem in Irvine in de ijzers. Ook daar riep hij dag en nacht de hemel aan. En zijn medebroeders baden mee en spraken met hem over de geopende toegang tot de Troon der genade voor verloren zondaren. De Heere opende nu een venster in de hemel en een venster in zijn ziel. Het licht van Zijn vergevende liefde overstroomde hem en in die gestalte ging hij zijn dood tegemoet.

De strafmaatregelen in het westen werden verscherpt. De boetes werden verdubbeld en zelfs verdrievoudigd. De troepen van Dalzell en Turner achtervolgden de weerloze Covenanters. Ook Sir William Bannatyne viel niet alleen op door een schandalig en zedeloos gedrag, maar hij stortte zich meedogenloos op onschuldige vrouwen en mannen. Hij deinsde er niet voor terug om hen, die hun vrouwen en kinderen wilden beschermen, te mishandelen en zelfs te doden. Hij presteerde het om in Dalry een vrouw te pijnigen door brandende lonten tussen de vingers te bevestigen, alleen omdat zij haar man moest hebben geholpen om aan zijn bloedhanden te ontkomen. Soms werden de onschuldigen voor hun deur, zonder enige

vorm van proces, neergeschoten. Het bewind van Sharp was een schrikbewind geworden, dat alle wetten met voeten trad. Maar de trouwe predikanten zetten hun werk voort. Vooral John Welch trok door het land om het evangelie van vertroosting uit te dragen. Zijn werk werd bijzonder gezegend en betekende een versterking voor de voortgedreven kudde. Vele duizenden luisterden naar zijn preken, die vrucht droegen in de bekering van dode zondaarsharten. De dragonders waren niet in staat hem te vangen. Jarenlang ging hij ongestoord voort. In 1670 hield hij in Cartwath een openluchtpreek, die door een grote menigte werd aangehoord. Een soortgelijke gelegenheid vond in 1672 in Perthshire plaats. En in 1674 trok hij door Fife, waarbij hij soms acht- tot tienduizend toehoorders telde. Na een verblijf in Engeland, vinden wij hem in 1677 terug in Maybole, waar hij het Avondmaal bediende. Een jaar later deed hij hetzelfde in Dunse en in Irongray. Spoedig hierna was hij bij een Avondmaalsviering in Kirkcudbright en Colmonell in Ayrshire. Daarna vluchtte hij weer naar Engeland om aan de hitte van de vervolging te ontkomen. Welch was een man met een diepe ootmoed en zachtmoedigheid. Hij was een rechte zielenwinner, die met al de liefde van zijn gemoed Christus preekte.

John Stevenson, een landbouwer uit Dailly in Ayrshire, hoorde hem eens preken over de woorden: 'Wij bidden van Christuswege: Laat u met God verzoenen' (2 Kor. 5:20). 'Terwijl hij deze woorden sprak hielp de Heere Zijn dienstknecht niet slechts om aan te tonen wat het is om met God verzoend te zijn, maar ook om op een ernstige wijze te verklaren wat de verzoening zelf inhoudt. Hij deed een vrij, vol en dringend aanbod van die heerlijke Christus als Middelaar, die grote Vredevorst, Die de breuk zou helen en deze zo hoog nodige verzoening zou teweegbrengen. Daar ik van harte en ten volle overtuigd was hoe ik deze verzoening en scheidsrechter ten zeerste nodig had, Die de enige weg tot de Vader is, nam ik dit volkomen aanbod hartelijk en met graagte aan. Ik nam die heerlijke Christus aan en ontving Hem op al Zijn voorwaarden en ambten als Middelaar en gaf mij aan de Heere over in een nooit te vergeten en eeuwigdurend Verbond. Ik roep de hemelen en de aarde, de zon en de predikant plechtig tot getuigen dat ik van harte ben ingegaan in het eeuwigdurend Verbond met Christus.' Als zovelen dankte Stevenson zijn bekering aan de prediking van Welch als een instrument in Gods handen.

Het evangelie onder de open hemel bood soms een vergezicht in de hemelse opperzalen, vooral als de tafel van het Verbond werd toegericht. Het was een oase in de woestijn, te midden van de vervolgingen van de drieste dragonders, als het Heilig Avondmaal voor Gods verstrooide schapen werd bediend. Dit waren hoogtijdagen in de geschiedenis van de verdrukte kerk in Schotland. Van Welch is een preek bewaard gebleven, die hij op 4 augustus 1678 in Maybole in de parochie van Carrick gehouden had. De tekst was uit Johannes 11:56: 'Dunkt u, dat Hij niet komen zal tot het feest?' 'Wij zijn hier vandaag in de Naam van onze Heere Jezus Christus,

de Koning en het Hoofd van Zijn Kerk', zo begon hij zijn inleiding. 'Deze bijeenkomsten zijn, zoals u weet, door de autoriteiten verboden, maar er is een groter gezag dan wat zij, als het tegenovergestelde, bevelen en Zijn gebod moet worden gehoorzaamd. Toehoorders, u hebt erg weinig geduld om een regenbui te verdragen, maar ik denk dat het geen verkeerde overdenking voor u zou zijn te bedenken dat het de barmhartigheid van de Heere is dat er geen vuur en zwavel op ons neervalt, zoals eenmaal op Sodom en Gomorra.' De regen viel op het volk neer, maar Welch had meer besef van de ernst van zijn roeping dan van het weer.

Blackader achtervolgd

Hoe verging het John Blackader na de nederlaag in Rullion Green? Tijdens de 'Pentland Rising' hield hij zich in Edinburgh schuil. Graag wilde hij zich bij het handjevol medestrijders voegen, maar hij durfde de poortwacht van de stad niet passeren. Galloway was onveilig gebied voor hem geworden, omdat Turner hem in opdracht van de bisschop overal achtervolgde. Zijn vrouw en kinderen waren achtergebleven. In een nacht aan het einde van de winter van 1666 omsingelde een troep soldaten zijn huis, om te weten te komen waar hij naar toe gevlucht was. Zij schreeuwden of de deur open kon. De familie stond op en liet de bende binnen. Toen zij de kamer inkwamen en zagen dat het vuur was uitgegaan, riepen zij: 'Doe onmiddellijk een licht aan en steek snel het vuur aan, of anders zullen wij huis en haard in brand steken...' Hierop staken zij met hun zwaarden in huisraad en beddegoed. De boeken van de predikant werden door elkaar gegooid, kortom op een afschuwelijke manier hielden de soldaten huis. De kinderen beefden over hun gehele lichaam en één van hen, een zoontje van tien, wist uit het huis te lopen en rende het dorp in. Bij het marktkruis hield hij stil, klom hier bovenop en viel in slaap. Tussen vijf en zes in de morgen kwam een oude vrouw naar buiten; zij liep naar het 'kruis' en merkte iets wits op. Tot haar schrik zag zij dat het een kleine jongen was, die inmiddels wakker geworden, haar vertelde wat er gebeurd was. Zo werd het gehele gezin van Blackader van huis verdreven en over het land verstrooid.

Wanneer zou de vervolgde kudde van Christus even op adem kunnen komen? Wanneer zouden de wreedheden ophouden? Rothes, Dalzell en Sharp waren rusteloos bezig om de Covenanters op allerlei manier te bestoken. Maar de tijd dat een adempauze zou worden ingeluid was in zicht. De chaos in de kerk werd alleen maar groter door de vervolgingen, zodat andere maatregelen moesten worden verzonnen om de zaak onder controle te krijgen. Met list moesten de hardnekkigen in de val worden gebracht. Lauderdale wilde op die manier rust in het land krijgen en de koning tegemoet komen. Eerst moesten de woeste Dalzell en de bloeddorstige Sharp een toontje lager gaan zingen. Nu kon de eerste met de laatste niet overweg. Het 'Moskovische Beest' wist Sharp voor te houden dat als de bisschoppen verdienden gestenigd te worden, hij wel het eerste aan de beurt

vorm van proces, neergeschoten. Het bewind van Sharp was een schrikbewind geworden, dat alle wetten met voeten trad. Maar de trouwe predikanten zetten hun werk voort. Vooral John Welch trok door het land om het evangelie van vertroosting uit te dragen. Zijn werk werd bijzonder gezegend en betekende een versterking voor de voortgedreven kudde. Vele duizenden luisterden naar zijn preken, die vrucht droegen in de bekering van dode zondaarsharten. De dragonders waren niet in staat hem te vangen. Jarenlang ging hij ongestoord voort. In 1670 hield hij in Cartwath een openluchtpreek, die door een grote menigte werd aangehoord. Een soortgelijke gelegenheid vond in 1672 in Perthshire plaats. En in 1674 trok hij door Fife, waarbij hij soms acht- tot tienduizend toehoorders telde. Na een verblijf in Engeland, vinden wij hem in 1677 terug in Maybole, waar hij het Avondmaal bediende. Een jaar later deed hij hetzelfde in Dunse en in Irongray. Spoedig hierna was hij bij een Avondmaalsviering in Kirkcudbright en Colmonell in Ayrshire. Daarna vluchtte hij weer naar Engeland om aan de hitte van de vervolging te ontkomen. Welch was een man met een diepe ootmoed en zachtmoedigheid. Hij was een rechte zielenwinner, die met al de liefde van zijn gemoed Christus preekte.

John Stevenson, een landbouwer uit Dailly in Ayrshire, hoorde hem eens preken over de woorden: 'Wij bidden van Christuswege: Laat u met God verzoenen' (2 Kor. 5:20). 'Terwijl hij deze woorden sprak hielp de Heere Zijn dienstknecht niet slechts om aan te tonen wat het is om met God verzoend te zijn, maar ook om op een ernstige wijze te verklaren wat de verzoening zelf inhoudt. Hij deed een vrij, vol en dringend aanbod van die heerlijke Christus als Middelaar, die grote Vredevorst, Die de breuk zou helen en deze zo hoog nodige verzoening zou teweegbrengen. Daar ik van harte en ten volle overtuigd was hoe ik deze verzoening en scheidsrechter ten zeerste nodig had, Die de enige weg tot de Vader is, nam ik dit volkomen aanbod hartelijk en met graagte aan. Ik nam die heerlijke Christus aan en ontving Hem op al Zijn voorwaarden en ambten als Middelaar en gaf mij aan de Heere over in een nooit te vergeten en eeuwigdurend Verbond. Ik roep de hemelen en de aarde, de zon en de predikant plechtig tot getuigen dat ik van harte ben ingegaan in het eeuwigdurend Verbond met Christus.' Als zovelen dankte Stevenson zijn bekering aan de prediking van Welch als een instrument in Gods handen.

Het evangelie onder de open hemel bood soms een vergezicht in de hemelse opperzalen, vooral als de tafel van het Verbond werd toegericht. Het was een oase in de woestijn, te midden van de vervolgingen van de drieste dragonders, als het Heilig Avondmaal voor Gods verstrooide schapen werd bediend. Dit waren hoogtijdagen in de geschiedenis van de verdrukte kerk in Schotland. Van Welch is een preek bewaard gebleven, die hij op 4 augustus 1678 in Maybole in de parochie van Carrick gehouden had. De tekst was uit Johannes 11:56: 'Dunkt u, dat Hij niet komen zal tot het feest?' 'Wij zijn hier vandaag in de Naam van onze Heere Jezus Christus,

de Koning en het Hoofd van Zijn Kerk', zo begon hij zijn inleiding. 'Deze bijeenkomsten zijn, zoals u weet, door de autoriteiten verboden, maar er is een groter gezag dan wat zij, als het tegenovergestelde, bevelen en Zijn gebod moet worden gehoorzaamd. Toehoorders, u hebt erg weinig geduld om een regenbui te verdragen, maar ik denk dat het geen verkeerde overdenking voor u zou zijn te bedenken dat het de barmhartigheid van de Heere is dat er geen vuur en zwavel op ons neervalt, zoals eenmaal op Sodom en Gomorra.' De regen viel op het volk neer, maar Welch had meer besef van de ernst van zijn roeping dan van het weer.

Blackader achtervolgd

Hoe verging het John Blackader na de nederlaag in Rullion Green? Tijdens de 'Pentland Rising' hield hij zich in Edinburgh schuil. Graag wilde hij zich bij het handjevol medestrijders voegen, maar hij durfde de poortwacht van de stad niet passeren. Galloway was onveilig gebied voor hem geworden, omdat Turner hem in opdracht van de bisschop overal achtervolgde. Zijn vrouw en kinderen waren achtergebleven. In een nacht aan het einde van de winter van 1666 omsingelde een troep soldaten zijn huis, om te weten te komen waar hij naar toe gevlucht was. Zij schreeuwden of de deur open kon. De familie stond op en liet de bende binnen. Toen zij de kamer inkwamen en zagen dat het vuur was uitgegaan, riepen zij: 'Doe onmiddellijk een licht aan en steek snel het vuur aan, of anders zullen wij huis en haard in brand steken...' Hierop staken zij met hun zwaarden in huisraad en beddegoed. De boeken van de predikant werden door elkaar gegooid, kortom op een afschuwelijke manier hielden de soldaten huis. De kinderen beefden over hun gehele lichaam en één van hen, een zoontje van tien, wist uit het huis te lopen en rende het dorp in. Bij het marktkruis hield hij stil, klom hier bovenop en viel in slaap. Tussen vijf en zes in de morgen kwam een oude vrouw naar buiten; zij liep naar het 'kruis' en merkte iets wits op. Tot haar schrik zag zij dat het een kleine jongen was, die inmiddels wakker geworden, haar vertelde wat er gebeurd was. Zo werd het gehele gezin van Blackader van huis verdreven en over het land verstrooid.

Wanneer zou de vervolgde kudde van Christus even op adem kunnen komen? Wanneer zouden de wreedheden ophouden? Rothes, Dalzell en Sharp waren rusteloos bezig om de Covenanters op allerlei manier te bestoken. Maar de tijd dat een adempauze zou worden ingeluid was in zicht. De chaos in de kerk werd alleen maar groter door de vervolgingen, zodat andere maatregelen moesten worden verzonnen om de zaak onder controle te krijgen. Met list moesten de hardnekkigen in de val worden gebracht. Lauderdale wilde op die manier rust in het land krijgen en de koning tegemoet komen. Eerst moesten de woeste Dalzell en de bloeddorstige Sharp een toontje lager gaan zingen. Nu kon de eerste met de laatste niet overweg. Het 'Moskovische Beest' wist Sharp voor te houden dat als de bisschoppen verdienden gestenigd te worden, hij wel het eerste aan de beurt

zou zijn. Tweedale maakte Sharp duidelijk dat 'de secretaris van zijn majesteit' in Whitehall niet zo veel meer met hem op had. Zo moest de ster van Sharp gaan dalen. Ook Rothes, de 'Commissioner' was aan de beurt. Lauderdale stelde voor dat deze de Lord Chancellor zou worden, al miste hij de noodzakelijke juridische vorming en kennis van het Latijn om dit ambt te kunnen bekleden. De bedoeling was echter dat Lauderdale hem op zou volgen. Zo ging de gunsteling van de koning naar zijn geboorteland terug om namens Whitehall het heft in handen te nemen.

De ster van Lauderdale klom steeds hoger. Hij deed in goddeloosheid niet onder voor zijn koninklijke meester. Behalve zijn zedeloze praktijken, wist hij de gek te steken met de Covenanters en te spotten met God en Goddelijke zaken. Sharp mocht hij niet en hij voorspelde dat zijn einde niet zo best zou zijn en hij een ongewone dood zou sterven. Maar bekommerde hij zich niet over zijn eigen toekomst? Meer dan koning Karel wist hij de beginselen van de Covenanters. Evenals Sharp had hij verraad gepleegd. De Engelse puriteinse predikant, Richard Baxter, die eens zoveel verwachting van hem had, kon niet nalaten hem ernstig te waarschuwen. In 1670 schreef hij om zich goed te bedenken waar hij mee bezig was. 'Als onze harten eenmaal tot Hem gezegd hebben: "Wijk van ons", dan is het een droeve voorspelling dat wij tenslotte uit Zijn mond zullen horen: "Gaat weg van Mij..."' Lauderdale sloeg ook zijn vermaningen in de wind. De eer van de koning was hem meer waard dan de smaadheid van Gods kinderen.

De 'Blink' en de 'Indulgence'

De drie of vier jaren die volgden op het gebeurde bij de Pentland Hills worden wel de 'Blink' genoemd. Een zwak lichtschijnsel kwam aan de donkere horizon op. Dalzell en Turner waren uit de gratie. Ook William Bannatyne, die op wrede wijze in Galloway huis hield, werd ontslagen. Lauderdale was voor een mildere behandeling van de ongehoorzame 'fanatiekelingen'. Zijn adviseur Robert Moray, die goed op de hoogte was van de achtergronden en drijfveren van de Covenanters, werkte op verzoening van de partijen aan, zonder dat het koninklijk gezag zou worden geschaad. In juli 1669 werd de 'Declaration of Indulgence' uitgevaardigd. Letterlijk betekent dit woord 'toegeeflijkheid'. De bedoeling was om de afgezette predikanten weer naar de kerk te lokken. Onder bepaalde voorwaarden konden zij naar hun gemeenten terugkeren. Dit was wel nodig, want de 'curates' preekten over het algemeen voor lege banken. De 'Act of Glasgow' van Middleton had alleen maar ellende veroorzaakt. Nu werd de deur geopend om de verdreven leraars weer aan hun kudden te verbinden. Was dit niet een wonderlijke besturing van Gods Voorzienigheid, of was dit een nieuwe verzoeking?

Wat waren de voorwaarden die Lauderdale aan de nieuwe Act verbond? De predikanten mochten voortaan alleen in hun eigen gemeenten preken en de sacramenten bedienen. Onder bepaalde voorwaarden was het mogelijk

John Maitland, hertog van Lauderdale.

geworden om zonder bisschopswijding, toestemming van de patroon, of beroeping van de gemeente, een predikantsplaats te bezetten. De regering in Edinburgh gaf eenvoudig wel of geen toestemming, waarbij verder geen instanties meer werden gehoord. Zowel de episcopaalse als de presbyteriale regels werden hierbij met voeten getreden. Geen wonder dat Sharp brieste van woede toen ook hij gedwongen werd zonder enige inspraak met deze wet akkoord te gaan. In een brief sprak hij zelfs van 'een hels ontwerp om de koning over een tijd te vermoorden.' Hij verbood dan ook binnen zijn diocese dat predikanten op de voorwaarden van de 'Indulgence' zouden worden aangesteld. Daar ook Robert Douglas en George Hutcheson met de nieuwe maatregel instemden, moesten zij daarom buiten Edinburgh een nieuwe gemeente zoeken. Lauderdale waarschuwde Sharp zich te matigen in zijn uitspraken en de 'Indulgence' niet tegen te werken. Toen Alexander Burnet nog sterkere uitdrukkingen gebruikte om de nieuwe wet te veroordelen en een schriftelijk protest indiende, werd hij als bisschop van Glasgow vervangen.

Hoe stonden de Covenanters tegen de 'Indulgence'? Helaas waren zij verdeeld. Zo'n 45 predikanten namen de nieuwe voorwaarden aan. George Hutcheson gaf uit naam van zijn medebroeders uiting van dankbaarheid aan de koning, dat nu weer een deur geopend was om het Woord van God in de kerkgebouwen te verkondigen. Hieraan voegde hij voorzichtig toe: 'Wij hebben onze bediening van de Heere Jezus Christus ontvangen.' In bedekte termen betekende dit, dat zij in de eerste plaats aan hun hemelse Meester verantwoording schuldig waren! De vreugde van de 'indulged ministers' was dus wat getemperd en ook de kroon wist niet goed wat zij van hen moest denken.

In die tussentijd was de vervolging onder de 'nonconformisten' in Engeland en Ierland weinig verminderd. Edmund Calamy keek met enige jaloersheid naar zijn Schotse broeders, want de toegeeflijkheid van Lauderdale was in zijn land nog ver te zoeken. Maar de meeste Covenanters hadden een afkeer van de nieuwe wet. Zij vonden het halfslachtig en hypocriet om hieraan toe te geven. De bisschoppendienst bleef immers gehandhaafd, zodat er in feite niets veranderde. Nu moesten de predikanten nog meer dan voorheen de mond houden, want het was ten strengste verboden kritiek te hebben op de politiek van de koning. De predikanten, die voor de 'kerk in de woestijn' kozen, beschouwden het aanbod van Lauderdale als een 'scherpe kant van een wig'. Hier werd een valstrik gelegd om de mond van de profeten te snoeren. Robert Douglas en de zijnen werden dan ook als 'stomme honden die niet bassen kunnen' gedoodverfd. Weer was een scheidslijn getrokken onder Israëls profeten. De droeve verschillen van de Protesters en de Resolutioners lagen sommigen nog vers in het geheugen. Waar was het oude vuur gebleven, om pal te staan voor de waarheid van de zaak van de Verbonden? Zeker, ook onder de 'indulged predikanten' waren godvruchtige mannen, maar hoe konden zij het met hun geweten overeen brengen om deze halfslachtige stap te doen? Het was dan ook geen wonder dat sommigen van hen later moesten beamen, dat zij de kracht van de bediening van Gods Geest in hun prediking moesten missen. De Heere had Zijn gunst onthouden aan Zijn knechten, die stilzwijgend hadden ingestemd met de Baäldienst van de prelaten, door hun stem niet meer hiertegen te verheffen.

Maar wat deden de herders die achterbleven? Waren zij in alles eensgezind? Nu was het aantal van hen die toch doorgingen met preken betrekkelijk gering. De meesten vonden het onjuist om het verbod tot het houden van samenkomsten buiten de kerk in de wind te slaan. Er waren er die alleen in huizen voor kleine gezelschappen voorgingen. Slechts een handjevol koos het arbeidsveld onder de open hemel en ging ook na de uitroeping van de 'Indulgence' door, met het evangelie van genade te boodschappen. Zij hadden eenmaal hun roeping van hun hemelse Leraar ontvangen en waren op een wettige manier in hun ambt bevestigd. Hadden zij dan zo schandalig geleefd, dat hun de mond moest worden gesnoerd? Was het geen teken van hun trouw aan hun Zender dat zij verdrukkingen moesten lijden?

In september 1668 bezocht een afvaardiging van verschillende parochies uit het westen John Blackader in Edinburgh om hem uit te nodigen het Woord en de sacramenten te bedienen. Zonder te aarzelen gaf hij aan hun verzoek gehoor. In Dunlop doopte hij 42 kinderen en in de pastorie van Newmills 11. In Fenwick hield hij in januari 1669 de eerste preek in het openbaar na de droeve afloop van de Pentland Rising. Onvermoeid was hij dag en nacht in de weer om aan de vraag van de verstrooide gemeenten te sunnen voldoen. Zijn lichaam kon dit op den duur niet meer verwerken en

hij stortte dan ook ineen. Zestien weken lang moest hij het bed houden, waarna hij weer ongestoord verder ging. In Bo'ness stichtte hij een nieuwe gemeente. In Paisley preekte hij voor 1200 luisteraars. En in Livingstone sprak hij voor een grote gemeente over de woorden: 'De Zoon des mensen is gekomen om te zoeken en zalig te maken dat verloren was.' Van heinde en ver kwamen de honge rige zielen naar hem toe. 'Het volk scheen te ruiken waar hij was, ondanks al zijn voorzichtigheid; zoals zijn Koning en Vriend kon hij niet verborgen blijven.' De hitte des daags en de koude des nachts trotserend, ging hij onvermoeid voort. De 'Indulgence' gaf hem geen volmacht om naar zijn roeping als evangeliedienaar te handelen, maar hij luisterde alleen naar de stem van zijn Meester.

Het 'Conventicle' van Beath-Hill

De politiek van matiging, die Lauderdale eerst nastreefde, veranderde na enkele jaren weer in geweld. De 'Indulgence' had weinig succes opgeleverd en de verboden bijeenkomsten nog meer bevorderd. Weer werd een leger ingezet om de nachtelijke samenkomsten uiteen te drijven. Het volk vond het nodig om niet langer lijdelijk af te wachten, maar nam zelf ook de

Claverhouse achtervolgt de Covenanters.

wapenen op om zich te verdedigen. Eén van de eerste beschermde samenkomsten werd in de zomer van 1670 gehouden in Beath-hill, boven Dunfermline. Het was een streek waar de onwetendheid en goddeloosheid schrikbarend was. Onder de indruk van deze geesteloosheid besloot Blackader hier het evangelie te gaan preken. Omdat het volk als barbaars bekend stond, vroeg hij John Dickson met hem mee te gaan. Strikte geheimhouding was wel nodig, maar toch lekte het uit. Velen maakten zich op om de reis naar de plaats van samenkomst te maken. Op zaterdag begon het volk zich te verzamelen. Velen overnachtten op de heuvel waar de samenkomst zou plaatsvinden. De veldwachter was op hun hand en gaf instructies voor het bewaren van de orde. De 'tent' voor de predikanten werd opgezet en het volk stelde zich zo dicht mogelijk bij deze provisorische preekstoel op.

Op zondagmorgen preekte Dickson, waarna Blackader als tekst nam: 'Want Hij moet als Koning heersen, totdat Hij al de vijanden onder Zijn voeten zal gelegd hebben' (1 Kor. 15:25). Om elf uur waren de diensten afgelopen en werd een pauze ingelast, voordat de middagdiensten aanvingen. Het was Blackader en anderen opgevallen dat niet alle aanwezigen tot zijn vrienden behoorden. Scherp hield hij de personen in de gaten die een verdacht voorkomen hadden. Toen hij zich voor overdenking en gebed had teruggetrokken, hoorde hij een geluid. Hij zag dat twee zonen van de 'curate' hardhandig werden verwijderd. Zijn tekst voor de middag was: 'Want indien ik het evangelie verkondig, het is mij geen roem; want de nood is mij opgelegd. En wee mij, indien ik het evangelie niet verkondig!' (1 Kor. 9:16). Hij was nog maar net begonnen, toen een heer op een paard aan kwam rijden. Het bleek de luitenant van de militie te zijn, die met nog enkelen de rust kwam verstoren. Toen deze zijn staf nam, dachten sommigen dat dit een pistool was. Blackader zag dat dit wel verkeerd moest gaan en hield op met preken. Hij wendde zich tot de luitenant die naast hem was komen staan en vroeg hem naar het doel van zijn komst. Vanwege de dreigende houding van het volk was de ordebewaarder van dit gebied wel wat bang geworden, maar de predikant stelde hem gerust en voegde hem toe: '...Wij zijn hier niet gekomen om enig mens geweld aan te doen, maar om het evangelie des vredes te preken en mijnheer, als u zich rustig houdt, zult u net zo welkom zijn als ieder ander, maar als u dat niet doen wilt, mag u gaan, want wij zullen niemand dwingen.' De luitenant vertrok en de dienst verliep nu verder ongestoord. Het volk zat rustig in het gras en luisterde intens naar de boodschap van vergeving en genade die uit de mond van Blackader vloeide. Afgemat, maar gesterkt in de geest, verliet hij Hill of Beath en reed vandaar in de richting van Edinburgh.

Blackader en Dickson moesten zich voor hun gedrag voor de rechtbank verantwoorden, maar zij verschenen niet. Nu was het zaak om te vluchten en een onderduikadres te zoeken. Dickson ging naar Londen en Blackader hield zich voor een tijd in Edinburgh verborgen. Maar toen men er lucht van

kreeg waar hij verbleef, werd zijn huis ondersteboven gekeerd. Gelukkig wist hij op tijd te ontkomen en naar de Merse uit te wijken. Hier ging hij weer verder met preken. De Heere was een vurige muur rondom Zijn knecht en Sharp en andere vijanden van de zaak van het Covenant moesten tandenknarsend toezien hoe hij hen steeds ontsnapte. De vervolgingen namen weer toe en velen werd gevangen genomen, van wie een aantal naar de Amerikaanse plantages verbannen werd. Eén van hen, die in de Tolbooth in de ijzers gezet was, verzocht vóór zijn vertrek zijn vrouw en kinderen te mogen groeten. Lauderdale gaf als onbarmhartig antwoord: 'U zult uw huis nooit meer zien', waaraan hij sarcastisch toevoegde: 'Dit zal een getuigenis zijn voor de zaak.'

De volgende drie jaren zette Blackader zijn openluchtpreken voort. Soms was hij alleen en bij andere gelegenheden deed hij dit samen met anderen, zoals met Welch, Riddell en Cargill. In het voorjaar van 1671 bezocht hij de omgeving van Borrowstounness. Op zondagmorgen werd het huis, waar hij verblijf hield, door een grote menigte van mensen omsingeld. Velen waren van Linlithgow gekomen om hem te zien en te horen. Weldra was zowel het huis als de tuin gevuld met honderden toehoorders, die niet eerder weggingen voordat zij de geliefde predikant gehoord hadden. De gevolgen bleven niet uit; de provoost beboette velen en nam een aantal gevangen. Het volgende jaar werd een grote samenkomst gehouden in Bathgate, waarin Riddell voorging. Een groep dragonders trok over de heidevelden naar de afgelegen plaats. Zij grepen enkele toehoorders en lieten zelfs schoten horen. Een zekere John Davie werd dodelijk getroffen. De predikant wist met vele anderen te ontkomen.

In Balcarras in Fife sprak Blackader over Job 23:3: 'Och, of ik wist, dat ik Hem vinden zou; ik zou tot Zijn stoel komen.' Een man veroorzaakte enige consternatie, door plotseling op de grond te vallen waarna hij enkele minuten lang rond tuimelde. Omdat hij met armen en benen zwaaide, durfde niemand hem aan te raken. Opeens was hij stil, sloeg zijn ogen op naar de hemel en riep uit: 'O, gezegend zij de Heere dat ik ooit deze gelukkige dag heb mogen zien!' Nu liep hij naar de predikant om hem te vertellen wat voor zondaar hij jarenlang geweest was, maar hoe de Heere Zich over hem had willen ontfermen.

De regering wist niet op welke manier zij de verboden samenkomsten moest tegengaan. Lauderdale die eerst zo mild was, veranderde als een blad aan een boom. Steeds meer soldaten werden naar het zuiden gezonden, om hun wreedheden tegen het weerloze volk te tonen. Op de hoofden van de predikanten die bleven preken, stond de doodstraf. De boetes voor de hoorders werden verdubbeld. Het was ten strengste verboden de predikanten onderdak te verlenen. Overal liepen spionnen om berichten over verboden samenkomsten door te brieven. De tirannie vanuit Edinburgh kende geen grenzen. Maar desondanks nam het aantal diensten steeds meer toe. De honger naar het Woord dreef de mensen uit. In Nithsdale,

Annandale, de Merse, Teviotdale, Lothian, Fife, overal werden gevaren getrotseerd. Schildwachten stonden op de heuvels om bij onraad het sein te geven; gewapende mannen hielden de wacht en waren gereed om de drieste dragonders af te weren. De gevaren waren vele, maar de zegen bleef niet uit. De eeuwigheid zal openbaren hoevelen in het hart gegrepen waren. Gods gunst overschaduwde de dalen en heuvels van het schone Schotse land. De dauw van de hemel daalde neer op het volk dat dorstte naar de levende God.

Avondmaalsdienst in East Nisbet

In juni 1674 hield Blackader op verzoek van een aantal Covenanters uit de Merse en Teviotdale een Avondmaalsdienst in East Nisbet. Zorgvuldig werd alles tot het feest voorbereid. Blackader en Riddell hadden de plaats van de viering op zaterdag bereikt. Een grote menigte was al aanwezig en wachtte met spanning op de predikanten. De Satan dreigde roet in het eten te gooien, want het gerucht werd verbreid dat een bende van de militie onderweg was. Haastig werd poolshoogte genomen en de omgeving verkend. De verstrooide schapen waren op alles voorbereid, maar zij gingen nog niet weg. Hun Meester nodigde hen tot de heilige maaltijd, die zij zo lang hadden moeten ontberen. Het weer was schitterend, maar belangrijker was dat de zegen van God op hen rustte.

'Wij gingen over tot de bediening van de heilige inzetting en gaven ons over aan de onzichtbare bescherming van de Heere der heirscharen, in Wiens Naam wij met elkaar waren samengekomen. Ons vertrouwen was op de arm van Jehova, hetwelk beter was dan de wapenen van de oorlog of de sterkte van de heuvelen. Als de God van Jakob onze Toevlucht was, dan wisten wij dat onze zaak voorspoedig zou zijn, want in Zijn gunst is meer veiligheid dan in al de middelen van verdediging zowel in het wapentuig als in de natuur', zo schreef Blackader in zijn dagboek. Het volk was bij het riviertje de Whitadder bijeengekomen, omgeven door een prachtige natuur. Een blauwe lucht was als een koepel boven hun hoofden. Het was een 'lieflijke en kalme Sabbatsmorgen, veelbelovend als één van de dagen van de Zoon des mensen.' De avondmaalstafels stonden op het groene gras bij de waterkant. Het volk zat op de helling van een heuvel die van boven tot beneden met mensen bedekt was. Zou de vrede wreed verstoord worden? Als de Heere Zijn huis niet bewaart, dan waakt de wachter tevergeefs. Ongestoord gaf het volk zich over aan de hoge bescherming van de Koning van de kerk.

Het viel alles mee. Vanaf zaterdag tot maandag bleven de vijanden op een afstand. Het was alsof een wolk het volk overschaduwde. 'De grote Meester der verzamelingen was in het midden. Het was inderdaad het werk van de Heere, Die een tafel toerichtte in de wildernis, in de tegenwoordigheid van onze vijanden en een pilaar van heerlijkheid tussen ons en hen oprichtte, als de wolkkolom die eertijds het leger van de Israëlieten en de Egyptenaren scheidde, tot bemoediging van de ene en tot verschrikking van de andere.'

'Tussen de afgelegen bergen gedachten wij de woorden van onze Heere, dat de ware aanbidding niet aan Jeruzalem en Samaria was overgelaten, dat het sieraad van de heiligheid niet in gewijde gebouwen bestaat of tempelen met handen gemaakt. Wij gedachten aan de ark van Israël, die jarenlang in de woestijn verbleef, zonder een woonplaats, maar in een overdekte tabernakel. Wij dachten aan Abraham en aan de oude patriarchen die hun offeranden op een rots ten altaar brachten en hun wierook onder de schaduw van de groene bomen verbrandden.'

'De inzetting van het laatste Avondmaal, die gedachtenis van Zijn stervende liefde tot aan Zijn tweede komst, werd opmerkelijk geheiligd en ondersteund met de kracht en verfrissende invloed van Boven. Gezegend zij God, want Hij heeft ons bezocht en Zijn erfenis, die mat geworden is, bevestigd. Op deze dag heeft Sion het sieraad van Saron en Karmel aangedaan; de bergen maken vreugdegeschal en de woestijn en de dorre plaatsen zijn hierover vrolijk en bloeien als een roos. Heel weinig van zulke dagen heeft de verlaten kerk van Schotland gezien en weinigen zullen ooit iets dergelijks aanschouwen. Er was een rijke en overvloedige uitstorting van de Geest in vele harten. Hun zielen werden vervuld met hemelse vervoeringen en schenen in een Goddelijke sfeer te ademen. Zij werden opwaarts geheven, als met het vuur van een zuivere en heilige toewijding. De predikanten waren zichtbaar ondersteund om tot het geweten van de hoorders te spreken. Het scheen alsof God hun lippen had aangeroerd met een levende kool van Zijn altaar, want zij die het mochten zien verklaarden dat zij meer als gezanten van het hemelse hof werden meegevoerd dan als mannen in een aarden vat.'

De heiligheid van de Goddelijke instelling werd wel beschermd tegen onreine handen. Niemand werd tot het Avondmaal toegelaten zonder de gebruikelijke penning. Wel was het moeilijk om onderzoek te doen naar de levenswandel van de gasten, maar de predikanten en hun assistenten gingen erg zorgvuldig te werk bij de toelating en verzamelden informatie over allen die wensten deel te nemen. John Welch hield de preek vóór de bediening van het sacrament en sprak de gasten bij de eerste twee tafels toe. Blackader, Riddell en Rae namen de andere tafels onder hun hoede en Welch sloot de viering af met een plechtige dankdienst. Twee lange tafels stonden opgesteld, met een korte aan het eind. Er was plaats voor ongeveer honderd gasten aan een tafel. Zestien tafels werden er bediend, zodat ongeveer 3200 avondmaalgangers aanzaten. Het gezang uit duizenden monden weerkaatste tussen de heuvels. Het was het 'gezang met een vreugdegeluid tot de Rots van hun heil. Het was aangenaam om bij het vallen van de avond hun melodie in een volle harmonie over de heuvels te horen aanzwellen. De gehele gemeente verenigde zich in één akkoord en prees God met de stem der psalmen.'

De preek op zondagmiddag was van Dickson, die stilstond bij Genesis 22:14: 'En Abraham noemde de naam van die plaats: De Heere zal het

voorzien. Waarom heden ten dage gezegd wordt: Op de berg des Heeren zal het voorzien worden.' Was de plaats waar zij samenkwamen, omringd door hun vijanden, geen Bethel, een huis van God, of 'Jehova Jirah', waar de Heere Zich aan hen openbaarde en Zijn kracht en tegenwoordigheid zo kennelijk werd opgemerkt? 'Na zo'n dikke en vreselijke duisternis die het land overschaduwde, scheen het licht van Zijn aangezicht weer met een schitterende helderheid door de wolk en velen zouden zich de heerlijkheid van deze dag blijven herinneren. Wel was het geloof van de goede oude patriarch wellicht tegengesteld aan dat van hen bij die gelegenheid. Zij hadden een reis door de wildernis gemaakt van drie dagen om hun offerande te brengen. Zij waren in twijfel en verwarring gekomen, maar de God van Jakob was hun Toevlucht en Sterkte en verborg hen in Zijn tent ten dage des kwaads.'

Op maandag besloot Blackader de plechtigheden met een preek over Jesaja 53:10: 'Doch het behaagde de Heere Hem te verbrijzelen...' Diezelfde avond zadelde hij zijn paard om zo spoedig mogelijk te vertrekken. De oase was nu nog stil en het geluid van de naderende paarden van de dragonders werd nog niet gehoord. Maar de herders moesten op hun hoede zijn en steeds luisteren of er gevaar dreigde. Want hoe vaak waren zij niet ternauwernood aan de bloedhanden ontsnapt? Was dit niet het geval in Lilsly (Lilliesleaf), een heideveld in Forrestshire? Daar verstoorde de sheriff de samenkomst. De wachten gaven het sein dat soldaten in aantocht waren. Het volk stond onbewogen te wachten op hun vijanden. Blackader kreeg een paard aangeboden om de vlucht te nemen, maar bij het zien op zijn gehoor weigerde hij op te stappen. Het paardenvolk omsingelde de samenkomst en wilde deze uit elkaar jagen. Een trouwe toehoorder wierp gauw een grijze mantel over Blackaders schouder en deed een muts over zijn hoofd om niet de indruk te wekken dat hij de voorganger was. Zodoende bleef hij onopgemerkt. De sheriff gelastte het volk in de naam van de koning te vertrekken. Resoluut en zonder schroom kreeg de bruut antwoord: 'Wij zijn hier allen in de Naam van de Koning des hemels om het evangelie te horen en om niemand kwaad te doen.' Na lang dralen maakte het volk aanstalten om weg te gaan. Blackader hield zich net zo lang op een afstand tot het gevaar was geweken en wist zodoende op tijd te ontsnappen.

Samenkomst bij Irongray

Onverstoorbaar gingen Blackader en anderen door. Zij lieten zich door niets en niemand afschrikken. Ook in Irongray, waar Welch eenmaal herder en leraar was, zou het Avondmaal onder de open hemel worden bediend. Toen Blackader vanuit Edinburgh koers zette naar de plaats die hiervoor was aangewezen, zag hij onderweg de smalle wegen bedekt met het eenvoudige volk, dat door de pas van Enterkin en via het Nithsdale langzaam voorttoog. Het was hem een genoegen om deze en gene onderweg aan te spreken, totdat sij het Cluden-water bereikt had. Het regenwater had het kleine stroompje

Monument bij
Skeoch Hill, Irongray,
waar Avondmaalsviering plaatsvond.

opgezwollen. Duizenden verzamelden zich op een afgelegen plaats nabij het riviertje de Nith. Blackader opende de plechtigheid met een preek over de woorden: 'Doet dit tot Mijn gedachtenis.' Welch preekte 's middags en deelde mede dat het Avondmaal op een andere plaats zou worden bediend. Hij durfde nog niet mee te delen waar dit precies zou zijn, uit vrees dat de vijanden hen dan zouden omsingelen.

Op de zondagmorgen zat de gemeente op de heuvel van Whitehill in Irongray neer. Nog meer mensen waren hier gekomen dan in East Nisbet. Zonder enige verstoring werd het Avondmaal gevierd. De lucht was bewolkt, maar tijdens de viering regende het niet. Op weg naar huis werd het volk door een hevige bui overvallen en moesten de dappere gelovigen door de kolkende riviertjes waden. Maar de zegen die zij deze dagen hadden ondervonden vergoedde alles. En het meest wonderlijke was dat de vijand niet toesloeg. Het was alsof de Heere hen ommuurd had.

Het overblijfsel van de Covenanters kreeg weer moed. Overal werden bijeenkomsten gehouden. Het aantal predikanten, zowel uit de 'indulged' als de 'non indulged' dat het waagde om alle dreigementen vanuit Edinburgh te trotseren nam steeds meer toe. Zij hoopten op de verlossing

van Sion. Daarvan getuigen ook de preken, die uit die tijd zijn bewaard gebleven. Zo sprak Blackader omstreeks het jaar 1674 over Psalm 126:1, 2: 'Als de Heere de gevangenen Sions wederbracht, waren wij gelijk degenen die dromen. Toen werd onze mond vervuld met lachen en onze tong met gejuich...' Was er hoop voor het verdrukte Sion in Schotland? Was hun verlossing niet nabij? Hij begon zijn preek: 'Een kerk kan wel erg ver neergeworpen zijn, maar toch niet zijn teniet gedaan; het volk van God kan in een zware en langdurige verbanning zijn overgegeven, maar zij kunnen toch weer worden teruggebracht...' Hoe hingen de Joden aan de rivieren van Babel hun harpen aan de wilgen en werden daar overstelpt door droefheid. 'Maar toch is er ook een tijd van vreugde voor de ware godzaligen, zoals wij in deze woorden mogen zien, want zij hebben wel enige dagen van droefheid gehad, maar nu beginnen zij weer dagen van blijdschap en verheuging mee te maken.'

Wat wordt met Sion bedoeld? 'Het was Sion, de kerk van God, de zichtbare kerk op aarde.' De Heere zou hun gevangenis wenden; Hij zou Zijn kerk verlossen uit de hand van haar vijanden. Zoals de Joden uit Babel naar Jeruzalem mochten terugkeren om daar de verwoeste plaatsen weer op te bouwen, zo zou de Heere ook het verdrukte Sion in Schotland genadig zijn. Maar nu was er nog sprake van treuren en wenen. Zou Blackader de verlossing van het Sion Gods in zijn vaderland nog meemaken? 'O mensen, als ik maar kon horen vertellen van het treuren in Schotland en bijzonder in het westen van Schotland, dan denk ik dat het gemakkelijk zou zijn om onder u een profeet te zenden. Maar zo lang dat ik geen gevoel van zonde of een hartelijk treuren bemerk, kan ik weinig of niets zeggen. Maar veracht echter de dag der kleine dingen niet. En daarenboven, de Heere zal Zijn eigen werk, naar dat het Hem behaagt, volvoeren...'

Door het geloof in de getrouwheid van God wist deze godsgezant dat de verlossing nabij was. 'Het zal een dag van verheuging zijn voor het arme onderdrukte volk van God in Schotland, wanneer Hij komt om de verwachting van de rechtvaardigen te vervullen, die zo lang op Hem hebben gewacht...' 'Wel, toehoorders, wat zal ik nog meer zeggen? Wanneer nu een smaad gelegd wordt op Zijn heilige Naam en Zijn heerlijkheid tot verdriet van onze harten wordt vertrapt, vertroost u dan met deze woorden dat de dag komt, dat de Heere alle verwijten zal wegwissen en Zijn waarheid en de onschuld van het volk zal verdedigen. Daarom, ware gelovigen, al is de tijd droevig, weest niet geheel ontmoedigd, maar heft uw harten opwaarts en vertrouwt op de Heere, uw God, in het geloof dat uw droefheid zal wegvlieden en in blijdschap veranderd worden.' In dit geloof besloot de trouwe hemelbode zijn preek. De verlossing was nabij, maar de verdrukking zou op het laatst toenemen. Het vuur van de beproeving was nog niet uitgeblust. De smeltkroes van de loutering werd over het overblijfsel uitgegoten, opdat Sion des te meer zou verlangen naar zijn verlossing.

Niet alleen in het zuiden vonden de openluchtsamenkomsten plaats. In

de Hooglanden werden ook Covenanters gevonden, hoewel hun getal daar erg gering was. Over de noordelijke woeste streken hing nog een sluier van grote onkunde en bijgeloof. In 1662 verlieten Thomas Hogg uit Kiltearn, Hugh Anderson uit Cromarty en nog twee predikanten noodgedwongen hun pastorie. Zij kozen voor de verstrooiing en preekten op eenzame plaatsen. In Alness en omgeving kwamen de verdreven Covenanters soms in dalen bijeen, om naar de boodschap van het heil te luisteren. Ook daar verstoorden de drieste dragonders de diensten. Vlak bij Alness werd in 1675 bij het huis van de Lady van Fowlis in Obsdale het Avondmaal bediend. Anderson hield op zaterdag een voorbereidingspreek uit 2 Kronieken 30:18, 19: 'Want een menigte des volks, velen van Efraïm en Manasse, Issaschar en Zebulon hadden zich niet gereinigd, maar aten het pascha niet gelijk geschreven is...' Het was een gezegend samenzijn. Vooral bij de laatste preek, nadat de tafels waren gesloten, werd de aanwezigheid van de Heere gevoeld. 'Een menigvuldige uitstorting van de Geest op een groot aantal aanwezigen' was merkbaar. Wodrow verhaalt dat 'er zulke gevoelige en heerlijke ontdekkingen van de Zoon des mensen waren en zo'n klare aanwezigheid van de Meester der verzamelingen, op deze en de vorige dag, dat het volk in vervoering scheen te zijn en hun zielen werden vervuld met de hemel, waarnaar zij hijgden, terwijl hun lichamen op aarde waren.' Sommigen waren zo zalig gesteld dat zij niet wisten of het in of buiten het lichaam geschied was. De soldaten die orders hadden om de diensten te verstoren, raakten verdwaald. Zij deden zich te goed aan de vruchten van de boomgaard van een predikant die zij zochten. Toen zij achter de werkelijke plaats van samenkomst kwamen, waren de diensten al afgesloten.

Het opgejaagde overblijfsel

De verboden 'veldsamenkomsten' hadden geen gebrek aan belangstelling. Wellicht waren het ook veel nieuwsgierigen die de moeite namen om naar de predikanten te luisteren. Wie zou kunnen bepalen wat voor een zegen hun werk in deze tijd van vervolging heeft afgeworpen? Alexander Shields merkt in zijn boek *A Hind let loose* op, dat 'het Woord van God een buitengewone voortgang had en tenminste door de zuidelijke grensgebieden het koninkrijk doorging als het weerlicht of als de zon aan de evenaar. De wonderen van Gods wet werden ontdekt, ook de geheimen van het evangelie, de verborgenheden van Zijn Verbond en de zonden en plichten van de tijd. Wat voor een overvloedige oogst werd door Christus verwekt. Zijn verovering was heerlijk, want arme slaven van Satan werden in het hart gevat, van zijn macht bevrijd en van de duisternis overgebracht tot het licht. O, wie kan zich de heerlijkheid van die tijd in herinnering brengen zonder in het hart te versmelten, ook wanneer wij bedenken wat wij hebben verloren, laten gaan en weggezondigd door onze achteruitgang? O, dat wij in onze dag naar Zijn stem hadden gehoord en hadden bekend de dingen die tot onze vrede dienen.'

Wat moest de voortgedreven kudde van Christus doorstaan? Wat hadden zij er voor over om het evangelie te gaan horen? 'Door moerassen, heidevelden, onbegaanbare bergen, zomer en winter, door grote hitte of strenge koude, vele dagen en nachten reizen, en zelfs hadden zij geen verwachting het zwaard van de wildernis te kunnen ontgaan...' Maar de tegenwoordigheid van hun Heere en Heiland maakte alles goed. De kerk in de woestijn was een gelukkige kerk. En dan verzucht Shields: 'Hadden wij zulke dagen van verootmoediging voor persoonlijke en openbare overtredingen, zulke avondmaalsdagen, zelfs in het open veld, en zulke sabbatten, dat de plaatsen waar zij mochten samenkomen genoemd mochten worden met de namen van Bethel, Pniël, Bochim, en alle gelegenheden gesierd worden met de naam van Jehova Shammah. Werden velen toen niet waarlijk bekeerd, meerderen overtuigd en in het algemeen allen hervormd van hun vorige zedeloosheden? Zelfs rovers, dieven en profane mensen werden tot een zaligmakende overgave aan Christus gebracht...' Was de heerlijkheid van Sion niet zichtbaar in deze verachte kudde, deze 'slachtschapen van Christus'? De kerk van de Reformatie was dan vervallen en overgeleverd aan de huurlingen, maar de gemeente onder het kruis bloeide en schitterde vanwege de heerlijkheid van Christus, Die Zijn bijzondere zorg besteedde aan de instandhouding van Zijn erfdeel in het Schotse land.

'Zo was de Heere met ons, zolang wij met Hem waren; maar toen wij Hem verlieten, verliet Hij ons en gaf ons over in de handen van de vijanden. Zolang de vergaderingen voor de evangelie-inzettingen voortgang vonden, hielden de goddeloze regeerders niet op om van tijd tot tijd hun vele barbaarse soldaten erop af te sturen, om het evangelie in deze veldbijeenkomsten te onderdrukken.' Wat waren zij blij als zij predikanten konden arresteren. Want zonder hun herders waren de schapen aan het roofgedierte overgegeven. Zonder het levende Woord konden zij niet strijden voor de zaak van het Covenant. Kon de Heere ook de eenzame pelgrim niet onderhouden? Zeker, maar juist de levende verkondiging gaf kracht om de strijd voort te zetten. En het Avondmaal gaf hun teerkost op de weg, om standvastig te blijven in het geloof van Christus.

Wat was de boodschap die de vervolgde Covenanters zo aansprak? Was het een scherp veroordelen van de politiek van de koning? Nee, het was de boodschap van Christus, de heerlijkheid van Zijn Persoon, de rijkdom van Zijn vergevende liefde en genade, die hun zielen zo vervulde. De nagelaten preken uit de tijd van de vervolging getuigen van de liefde van de Zaligmaker tot verloren zondaren. Zo sprak Welch tijdens een Avondmaalsviering in Maybole in augustus 1678, met veel verruiming over het onbegrijpelijke werk van Gods eeuwige liefde in de gave van Zijn Zoon. Hem schoten woorden te kort om iets daarvan uit te drukken. 'Nu, Christus is tot u gekomen en heeft gezegd: "Wat voor onderpand wilt u hebben van deze Mijn liefde? Hier geef Ik u Mijn leven; hier geef Ik u Mijn vlees en bloed,

Banier van de Covenanters.

opdat u gedragen zou worden en dat het als een staf in uw hand zou mogen zijn door het dal van de schaduw van de dood. Hier geef Ik u alles waarin Mijn Naam geschreven staat en alles wat Ik voor u verworven heb. Hier heb Ik u alles gegeven wat in Mij is en u hebt Christus tot wijsheid, rechtvaardiging, heiliging en volkomen verlossing." O vrienden, had u dan armen om Hem te omhelzen en harten om Hem te ontvangen?...' 'Dan, o gelovigen, laat mij u dringend verzoeken dat u uw leven lang dit korte gezang zult zingen: "Loof de Heere, mijn ziel, en vergeet geen van Zijn weldaden, Die al uw ongerechtigheden vergeeft en uw krankheden geneest... " En er is een ander gezang dat u moet zingen en dat is het gezang daarboven: "O de hoogte, de lengte, de breedte en de diepte van de liefde van God, welke is in Christus Jezus." En de profeet Micha zegt: "Wie is een God gelijk Hij, Die de ongerechtigheid vergeeft en de overtreding van het overblijfsel Zijner erfenis voorbijgaat?" Zo zing, o gelovige, op een tiensnarig instrument. Zeg tot Hem: "O, hoe grote dingen hebt Gij voor mij gedaan!" en laat Hem zien dat u enkele indrukken hebt van Zijn goedheid.'

De heerlijkheid van de Goddelijke inzettingen was nog niet van Schotland geweken. Al waren de kerkgebouwen veelal leeg, onder de open hemel was nog voldoende ruimte om samen te komen. Hier ontmoetten de gelovigen elkaar. Hier werd de gemeenschap der heiligen gesmaakt. Te midden van de hitte van de vervolging hadden zij hun oasen, hun

rustplaatsen in de wildernis. Zij dronken hier van het levende water van Gods getuigenissen om hun reis te vervolgen. Vaak waren zij te moe om de banier van het Covenant op te heffen, maar onder de open hemel kregen zij nieuwe kracht om van de waarheid getuigenis te geven. Het was de banier die de veelzeggende spreuk vertoonde: 'For Christ' Crown and Covenant', 'Voor Christus' Kroon en Verbond.'

9. Zijn vijanden zullen verstrooid worden

De gehate Sharp

'Waar is de God van Elia? Waar zijn de eerste en latere beroemde en getrouwe dienaren van Christus in de kerk van Schotland? Waar is de geest waarin deze geloofshelden handelden?...' Dit zijn waarschijnlijk woorden van John Carstares, vóór zijn afzetting als predikant in Glasgow, die hij in 1670 aan een vriend schreef. De getrouwen in het land waren weinig geworden. En hun getuigenis werd overstemd door het geroep van de geweldhebbers, van de vijanden van het Covenant. De kloof tussen de bisschopsgezinden en de Presbyterianen was onoverbrugbaar. 'Hebt u de priesters des Heeren niet uitgeworpen, de zonen van Aäron en de Levieten en hebt priesters van zulken gemaakt die gekomen zijn om zichzelf te wijden...', zo vervolgt Carstares. Wat was de macht van de bisschoppen anders dan de gemeente van Christus van haar dienstknechten en vrijheden te beroven? Gods ware knechten waren uit de tempel gedreven en hun plaats werd door huurlingen ingenomen. 'Waar is de God van Elia', Die toe kan laten dat het wild gedierte zich op de weerloze tortelduif werpt? Wanneer zou de God des Verbonds twisten met de bestrijders van Sion?

James Sharp ging ongestoord verder met zijn pogingen om zijn haatgevoelens tegen de Presbyterianen te bevredigen. De 'Indulgence' was hem hierbij een doorn in het oog. Nu kregen zijn oude 'vrienden' weer de kans om hun ambt uit te oefenen. De primaat had op hardere maatregelen gehoopt, maar nu Lauderdale aan het toppunt van zijn macht stond, had hij weinig kans van slagen. Ook onder de bisschoppen waren de meningen verdeeld. Een heel ander persoon was Robert Leighton, die de kleinste diocese onder zijn bestuur had. Maar toen in 1670 Alexander Burnet in ongenade viel, omdat hij evenals Sharp voor een harde aanpak was, verhuisde Leighton naar Glasgow. Zo kwam hij in het bolwerk van de Covenanters terecht, die zijn komst met argusogen tegemoet zagen.

Zij schuwden de vredelievende bisschop, omdat zij hem niet vertrouwden. Evenals Sharp had hij het Covenant eenmaal gezworen en hiermee het episcopaalse stelsel verworpen, maar nu was hij zelf bisschop! Hij muntte uit in ootmoed en zelfverloochening, maar was het alles geen schijn? Hij was toch immers nooit een vriend van de Presbyterianen geweest? Leighton was geen vechtersbaas; hij beminde de eenzaamheid en zat graag met een 'boekje in een hoekje.' De *Navolging van Christus* van Thomas à Kempis behoorde tot zijn lievelingsboeken. De meditatie en mystiek hadden een grote aantrekkingskracht op hem. Zijn overdenkingen waren gericht op het toekomstige leven en niet op de politieke en kerkelijke ontwikkelingen. Toch was hij een gespleten persoonlijkheid. Zijn zelfverloochening ging niet

zover dat hij het onrecht openlijk aan de kaak stelde. Had hij zijn stem verheven tegen het bloedvergieten van onschuldige christenen? Ondanks al zijn vredelievendheid was hij in feite net zo'n verrader van de kerk als Sharp. Hij wist immers waar de Covenanters voor streden en was ook bekend met het gewetenloze karakter van de koning. Maar Leighton zweeg en als hij sprak deed hij dit in bedekte termen. 'Leighton preekte met de tong van een archangel over de zuivere godsdienst en met de wijsheid van een slang onthield hij zich van enig protest te uiten tegen het geschreeuw om de ware godsdienst en haar liefhebbers te verpletteren.'

De vredelievende bisschop was ook vindingrijk. Hij bedacht een plan dat als de 'Accommodation' de geschiedenis in zou gaan. Hiermee wilde hij het presbyterianisme met het episcopalisme verzoenen. De kerkelijke vergaderingen van synoden en classes bleven bestaan, maar de prelaten waren de vaste voorzitters, al hadden zij geen doorslaggevende stem. Wel kon zonder hun aanwezigheid geen kandidaat tot het predikambt worden toegelaten. In het kort kwam dit hierop neer, dat de bisschop de kerk regeerde, in samenwerking met de predikanten en ouderlingen. In feite betekende dit systeem een nieuwe strik om de kerkelijke vergaderingen ondergeschikt te maken aan de bisschoppen. Op deze manier had destijds koning Jakobus de bisschoppen ingevoerd. Zo zocht Leighton bij de tegenpartij in de gunst te komen. In tegenstelling tot James Sharp, die een voorstander was van de harde lijn, was hij een 'vredesapostel'. Maar sommige Covenanters hadden geen goed woord over voor zijn pogingen tot verzoening. Het boekje *Naftali* spreekt een vernietigend oordeel uit over 's mans goede bedoelingen: 'Mr. Leighton, prelaat van Dunblane, onder een jezuïetachtige betovering van voorgewende heiligheid, ootmoed en gekruisigd zijn aan de wereld, heeft beproefd om over de grond te kruipen, maar is altijd op een heuvel... en... niemand heeft zo met een kus de zaak verraden en de godsdienst onder de vijfde rib een slag toegebracht...'

Na zijn overplaatsing naar Glasgow, als opvolger van Alexander Burnet, begon zijn ster te rijzen en die van Sharp te dalen. Men verwachtte dan ook, dat hij de gehate primaat eerdaags op zou volgen. Hij verzamelde een zestal predikanten om hem in zijn verzoeningspogingen te ondersteunen. Eigenlijk bereikte hij niets. In juli 1670 kwam het Parlement bijeen en het verwelkomde Lauderdale als de nieuwe Commissioner van de koning. Sharp, Leighton en nog vier bisschoppen waren ook aanwezig. Een nieuwe wet werd aangenomen om personen te straffen die weigerden informatie te verstrekken over de opstandige partij. Leighton zweeg. Een conferentie met predikanten, waaronder George Hutcheson, over de voorstellen van Leighton leverde niets op. De maatregelen tegen de 'Conventicles' werden verscherpt. Boetes, gevangenschap, of verbanning golden nu voor alle 'non indulged' predikanten die buiten hun huizen baden en een woord spraken. Wanneer zij samenkomsten leidden, konden zij tot de doodstraf worden veroordeeld.

Karel II was zo goed om in 1672 de 'Tweede Indulgence' uit te vaardigen. Predikanten die sinds 1661 waren afgezet, konden weer terugkeren. Een aantal van hen maakte gebruik van deze mogelijkheid, maar de meesten wilden van geen compromis met de bisschoppen weten. Helaas werd de kloof onder de predikanten nog meer vergroot. Toen de nieuwe 'Indulgence' aan Blair van Galston werd aangeboden, wierp hij het papier op de grond en voegde de Lord Chancellor toe: '...Ik kan van u geen bevelen ontvangen voor het regelen van de uitoefening van mijn predikantschap, want als ik van u instructies zou ontvangen zou ik geen gezant van Christus zijn.' Vanwege deze eerlijke uitspraak gingen de gevangenisdeuren onmiddellijk voor hem open. Leighton die moedeloos was geworden, omdat zijn pogingen geen enkel resultaat hadden opgeleverd, legde in 1674 zijn bisschopsstaf neer en vertrok hierop in alle stilte naar het zuiden van Engeland. Hij schuwde de strijd tegen Sharp en de zijnen en koos nu de weg van de minste weerstand.

In het begin van hetzelfde jaar werd de vervolging een aantal maanden gestaakt. De afgezette predikanten waren bang dat deze adempauze slechts van korte duur zou zijn. Met des te meer ijver namen zij deze gelegenheid te baat en preekten behalve in particuliere woningen ook in de open lucht. Vooral in de gebieden waar de Indulgence praktisch geen aanhang verkreeg, werden des te meer 'veldbijeenkomsten' gehouden. Daar er kans was dat het vuur van de verdrukking opnieuw zou worden aangewakkerd, kwam de weduwe van John Livingstone, met een aantal andere aanzienlijke vrouwen van afgezette predikanten en enkele dames van stand, bij elkaar. Zij besloten een petitie op te stellen, om de zo gevreesde nieuwe vervolging te voorkomen. Onder biddend opzien tot de Heere, gingen zij in de morgen van 4 juni naar de Parlementsgebouwen, om het verzoekschrift te overhandigen. Toen de koets van de Lord Chancellor aankwam en Lord Rothes met James Sharp uitstapte, liep Janet Livingstone naar voren en begon Rothes toe te spreken, waarna zij hem de petitie gaf. De toon van dit eenvoudige stuk was nederig: 'Moge het u behagen om onze predikanten in deze stad en in het gehele land zulk een vrijheid te verlenen dat zij wettig en zonder molestatie hun heilig ambt mogen uitoefenen...' De Chancellor was zo hoffelijk zijn hoed voor de dames af te nemen. Sharp keek gramstorig toe hoe hij de deputatie vriendelijk toesprak. De petitie werd serieus genomen en de vrouwen kregen de gelegenheid deze voor de Raad toe te lichten. Een grote menigte van belangstellenden wachtte buiten op het plein toen de vrouwen voor de Raad verschenen. Het vriendelijke verzoek van de moedige vrouwen werkte echter averechts. De Raad waagde het zelfs enkele vrouwen in de Tolbooth vast te zetten en wees na maanden van behandeling het verzoek uiteindelijk van de hand.

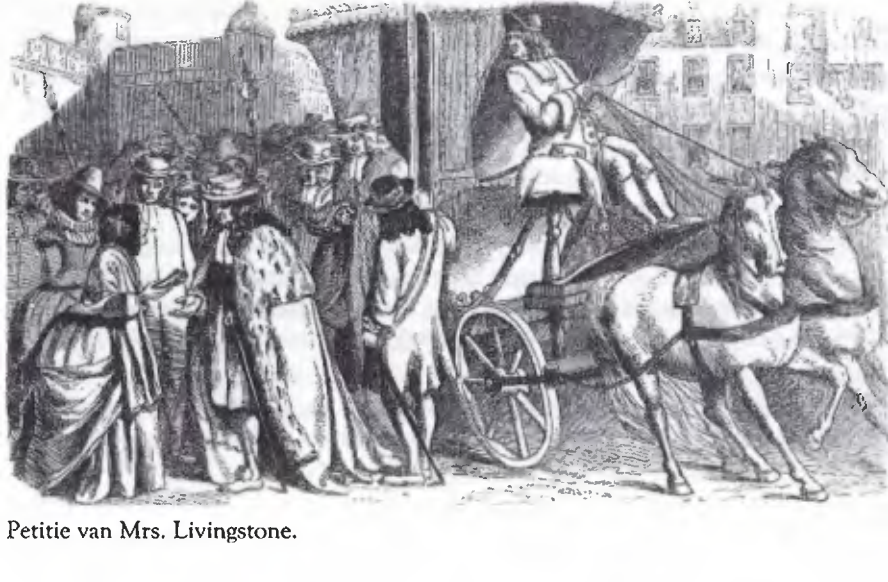

Petitie van Mrs. Livingstone.

James Mitchell gegrepen

In hetzelfde jaar dat Leighton het strijdperk verliet en naar Engeland vertrok, werd James Mitchell gegrepen. Hij kende Leighton uit zijn studententijd in Glasgow en herinnerde zich goed dat deze bij de afsluiting van de studie verlangde, dat de Verbonden werden aangenomen. Mitchell deed dit met hart en ziel, maar toen hij kandidaat werd voor het predikambt, bemerkte hij dat Leighton en velen met hem hun ware gedaante lieten zien en hun vijandschap tegen de kudde van Christus in praktijk brachten. Ook Mitchell ging een tijd van vervolging tegemoet. Hij week uit naar Holland en keerde in het begin van 1668 terug. Nu beraamde hij een plan, dat hem niet in dank zou worden afgenomen. Met droefheid zag hij hoe Gods volk ten bloede toe werd verdrukt. De 'Pentland Rising' was op een mislukking uitgelopen en de toekomst zag er somberder uit dan ooit tevoren. Wie was de voornaamste aanstoker van het bloedvergieten? Was het niet James Sharp, de 'Judas van het Covenant', die zijn toegeschroeide geweten steeds meer belastte met zijn goddeloze praktijken? Moest deze vijand van de gezegende Verbonden niet uit de weg geruimd worden? Mitchell besloot een poging te wagen om de gehate bisschop van het leven te beroven. Het was een onbezonnen plan dat niet door alle broeders werd goedgekeurd. Was het geoorloofd om zelf wraak te nemen? Zou God Zijn vijanden op Zijn tijd niet verstrooien?

Op 11 juli zag hij de koets van Sharp bij de Blackfriars' Wynd in Edinburgh. Zonder zich verder te bedenken liep Mitchell naar de koets, trok zijn pistool en schoot naar binnen. De primaat bleef echter ongedeerd, maar zijn metgezel, bisschop Honeyman, werd in zijn pols geraakt. Hierop nam

Mitchell de benen en wist aan zijn achtervolgers te ontkomen. Een grote beloning werd op zijn hoofd gezet voor een ieder die wist waar hij was ondergedoken.

Zes jaar later werd Mitchell gearresteerd. De broer van Sharp merkte hem op en voordat hij het wist, was hij omringd door een aantal van diens knechten. Enkele dagen voor zijn gevangenneming had hij de begrafenis van Robert Douglas bijgewoond en Sharp in het gezicht gekeken. Nu was hij in de handen van de bloeddorstige prelaat die niet zou rusten totdat hij zijn leven op het schavot zou beëindigen. Een lange weg van verhoren en gevangenschap leidde uiteindelijk tot zijn dood. Rothes en anderen ondervraagden hem en wisten zijn bekentenis af te dwingen. Zijn doodvonnis volgde, maar op aanraden van één van de rechters, die geen vriend was van Sharp, trok Mitchell zijn bekentenis in. Nu moesten andere middelen worden beproefd om hem klein te krijgen. De Boots, het afschuwelijke martelwerktuig waarmee Hugh MacKail had kennis gemaakt, werd te voorschijn gehaald en om zijn been gelegd. Intussen had hij al twee jaar in de Tolbooth doorgebracht. Tijdens de marteling werden zo'n dertig vragen op hem afgevuurd, zoals 'Was u in Pentland?', 'Waar was u tijdens Pentland?' Aan het begin van deze mishandeling sprak hij: 'Mijne heren, ik weet niet of ik deze foltering zal overleven, daarom smeek ik u om te gedenken aan wat Salomo zegt: "Die geen barmhartigheid toont, zal het oordeel ontvangen zonder barmhartigheid" (Eng. vert.). En nu, mijne heren, vergeef ik u van harte, die hier als rechters zitten, ook hen die de opdracht hebben om dit afschuwelijke werk te doen en zij die dit met hun ogen aanschouwen. Ik smeek of God nimmer een beschuldiging op u zal leggen, zoals ik Hem smeek of het Hem mag behagen al mijn zonden en ongerechtigheden om Christus' wil te vergeven...' Toen daalden de barbaarse slagen, tot negen keer toe, op het been van Mitchell neer. Vanwege de vreselijke pijn viel hij flauw, waarop de beul uitriep: 'Hij is dood, mijne heren, hij is dood!' De rechters liepen nu weg en de gevangene werd in een stoel naar de Tolbooth gedragen.

In 1677 werd Mitchell naar een andere plaats overgebracht. Uit vrees dat hij, evenals anderen, uit de Tolbooth zou ontsnappen, werd hij overgeplaatst naar een eilandje in de Firth of Forth, niet ver van Edinburgh. Het was een kolossale rots van enkele honderden meters hoogte, bestaande uit een vulkanische steensoort, bedekt met een droog, bruinachtig soort zeegras. Door de steile kanten is deze Bass Rock, zoals dit eiland heet, nauwelijks bereikbaar, behalve voor de ontelbare zeevogels. De Bass was aangewezen als oord van gevangenschap, niet alleen voor dieven en rovers, maar ook voor Covenanters. Zo waren ook zij van hun betrekkingen gescheiden maar niet van hun God, om hun dagen op dit grauwe eiland door te brengen 'en wanneer de zon haar kring achter de "Lomonds of Fife" had neergelaten en des avonds haar schaduw had geworpen over het landschap en de oceaan zijn stem had verdiept in de toonaarden die hij zingt voor de

De Grassmarket in Edinburgh.

sterren, keerden zij zonder murmureren terug naar hun kerkers en legden zich neder om te dromen van de hemel en van de martelaarskroon.' Lauderdale had de Bass van de Provoost van Edinburgh gekocht en omgedoopt tot staatsgevangenis. Het garnizoen dat reeds op het eilandje gevestigd was, kreeg nu orders de gevangenen te bewaken die zo van 1673 tot 1687 naar dit woeste en verlaten eiland gezonden werden.

Zo bleef ook Mitchell een tijd in dit onherbergzame oord, totdat hij eind 1677 naar Edinburgh terugkeerde, om weer een verhoor te ondergaan. Het definitieve vonnis over hem werd nu geveld. Op 18 januari 1678 moest hij op de Grassmarket in Edinburgh worden opgehangen. Zo eindigde het leven van deze godzalige man. Niet dat zijn leven zonder blaam was, maar ondanks al zijn gebreken had hij een hart vol van liefde tot zijn Zaligmaker. En vooral zijn laatste dagen getuigden van een vast vertrouwen in de God des Verbonds waarvan hij voor de ogen van de vele toeschouwers getuigenis mocht geven.

In de gevangenis gaf hij ook meermalen blijk van de hoop die in hem was.

Toen hij van zijn lijden sprak, getuigde hij ook van de toekomstige heerlijkheid die hem spoedig ten deel zou vallen. 'Nu als de Heere mij in Zijn wijze en alles besturende voorzienigheid aan het einde van mijn pelgrimstoch gebracht heeft en mij de volle genieting van de heerlijkheid, waarnaar ik zo lang heb uitgezien en verlangd heb, in het vooruitzicht stelt, laat ik het aan Hem over hoe en op welke tijd dit zal worden vervuld. Intussen, o mijn ziel! zing het lied. Spring op, o bron van mijn geluk en zaligheid, van mijn eeuwige hoop en vertroosting! U bent beladen met het blok van deze aardse tabernakel, waarin geloof, hoop en liefde en alle instrumenten die God u gegeven heeft, zijn ingegraven...' 'Ingegraven totdat u komt tot de vergadering der eerstgeborenen, waar dit lied op de meest gepaste wijze tot lof en prijs en heerlijkheid van de rijke genade en barmhartigheid van de Fontein des levens zal worden gezongen.' Zo werd zijn ziel getroost en de prikkel des doods weggenomen. Met een eerlijk geweten kon hij belijden: 'En ziende dat ik geen voorkeur gegeven heb aan mijn eigen zaak noch deze gezocht heb, maar de eer en heerlijkheid, het goede, de vrijheid en veiligheid van Uw kerk en volk, hoewel dit door velen verkeerd wordt uitgelegd, hoop ik toch dat Gij, o Heere, Uw licht wilt doen doorbreken als de morgenstond en Uw gerechtigheid als de middag. Dat schaamte en duisternis al Uw vijanden van Uw rechtvaardige zaak zullen bedekken. Want Gij, o Heere, zijt het Schild van mijn hoofd en het zwaard van uitnemendheid en mijn vijanden zullen leugenaars bevonden en verdaan worden. Amen, ja amen.'

Wat voor een getuigenis liet James Mitchell op het schavot achter? 'Met mijn gehele hart en ziel heb ik het werk van de Reformatie aangehangen, zoals het begonnen was en voortgang vond in dit koninkrijk, overeenkomstig het Woord van God en het Nationaal Verbond...' '...Ik weet geen andere reden waarom ik hier gebracht ben dan omdat ik mijn hand tot de allerhoogste God heb opgeheven en in oordeel en gerechtigheid gezworen heb, waarvan ik niet kan terugkeren, om de bedoeling van deze gezegende Verbonden te volgen, die de grondslag en de fundamentele rechten en constitutie van het koninkrijk zijn...' '...Ik begeer van harte dat met het einde van mijn arme leven een einde zal komen aan de vervolging van de ware leden van Christus in deze plaats... Ik leg mijn leven af en prijs God dat Hij mij dit waardig gerekend heeft, tot Zijn heerlijkheid en belang...' 'Vaarwel alle aardse beslommeringen en welkom Vader, Zoon en Heilige Geest, in Wier handen ik mijn ziel beveel.'

Tegelijkertijd met James Mitchell werd James Fraser of Brea naar de Bass Rock gebracht. Twee jaar lang bleef hij hier opgesloten. Fraser was afkomstig van de Hooglanden waar hij de gemeente onder het kruis diende. Tot 1672 ging hij in veel openluchtsamenkomsten voor. De vervolgers probeerden hem te grijpen en voor de Geheime Raad te dagen. Na het sterven van zijn vrouw kwam hij in handen van de koningsgezinden terecht. Moedig was zijn optreden voor de Raad waarvoor hij zijn onschuld verdedigde: 'Ik heb Christus gepreekt en het volk vermaand hun zondige

wegen te verlaten en zich te bekeren. Als dat verkeerd is dan beken ik schuldig te zijn.' Tenslotte werd hij naar de Bass verbannen, waar hij twee vrienden uit het noorden, John Mackilligan en Thomas Hogg, ontmoette. Hij vertelt dat 'gedurende stormachtig weer het eiland omgeven is met het gedreun en de weergalm van de golven die zich op de vesting werpen en zich storten op het pleintje tegenover de cellen van de gevangenen.' Een landingsplaats was alleen bij vloed bereikbaar, want bij het afnemen van het tij moest men handen en knieën gebruiken om langs de steilte omhoog te klauteren. Aan de zuidkant stond het huis van de gouverneur en hogerop kwam men bij de gevangenis en de verblijfplaats van het garnizoen. Sommige cellen hadden slechts één venster en dat was zo aangebracht dat men noch de lucht noch iets van de aarde kon zien. 's Winters waren de cellen vol rook en damp, zo dicht dat de gevangenen bijna stikten. Maar James Fraser liet zich door deze benarde omstandigheden niet ontmoedigen. Iedere dag las hij in de Bijbel, zong psalmen en bad met zijn medegevangenen. Ook studeerde hij Grieks en Hebreeuws en schreef een boek over het rechtvaardigend geloof. 'Zo bracht ik mijn tijd niet zonder vrucht door.' 'Ik arbeidde naar enige meerdere kennis van God door Christus en begeerde genade om God in mijn lijden te verheerlijken.' Zijn voornaamste werk was om toe te nemen in het ware geloof. Later bracht men hem over naar Edinburgh, waarop hij werd vrijgelaten. Na verloop van tijd kon men hem weer niet met rust laten en werd hij weer gevangen gezet. Eerst in Edinburgh, toen op het Blackness kasteel en daarna weer naar de Bass. Geen klacht kwam over zijn lippen. De woorden die zijn ziel troost gaven waren: 'Zekerlijk goedertierenheid en barmhartigheden zullen mij volgen de dagen mijns levens.' Jarenlang bracht hij in de gevangenis door, maar zijn vertrouwen dat de verlossing eenmaal zou komen bleef rotsvast.

De Bass Rock

Ook Thomas Hogg uit Kiltearn in de Hooglanden werd naar de Bass gevoerd en in een vunzige kerker opgesloten. Omdat hij ernstig ziek werd, deed hij een verzoek om losgelaten te worden. Maar Sharp vond het nodig om hem in een nog vunziger hol te stoppen. Zo kwam hij terecht in de Black Hole, de vuilste kerker van de Bass. Zijn trouwe knecht Ballock hield hem ook hier gezelschap. Deze kon zijn tranen niet inhouden en riep vol medelijden uit: 'Nu meester, uw dood is onvermijdelijk.' Maar Hogg antwoordde in gelovige moed: 'Nee, nu de mensen geen genade meer kennen, zal de Heere Zelf Zijn barmhartigheid tonen; vanaf het ogenblik dat ik deze kerker binnenkwam is mijn genezing begonnen.' En het wonder gebeurde, want de Heere deed hem de gezondheid weer rijzen en later mocht Zijn dienstknecht na veel omzwervingen weer naar zijn kudde terugkeren, om nog vele verdwaalde schapen tot zegen te zijn.

Zo was deze grauwe en verlaten rots voor de gevangen Covenanters een Patmos voor de ziel, die niet door ketenen kon gebonden worden, omdat de

Heere Zijn liefelijk aangezicht over hen deed lichten. Zo kon John Dickson, die Blackader meermalen bij Avondmaalsbedieningen in de open lucht had bijgestaan, aan een vriend schrijven: 'O geliefde vrienden, indien u weet welke vloeden van tederheid ik ontmoet heb, wat voor een wegneming van de donkere wolken die scheiding maken tussen mijn dierbare Heere en mij, wat voor een vrijmoedigheid van belijdenis, wat voor een schijnend licht schoner dan de zon op de middag in mijn ziel doorbreekt,... wat voor een overvloeiende stromen van vreugde... O gezegende maaiers! in die dag wanneer de kroon op Zijn hoofd zal bloeien, die ontloken door het bloed van de martelaren bloesem zal geven en de aarde met blijdschap zal vervullen.'

Ook Alexander Peden, 'de profeet van het Covenant' zoals hij genoemd werd, hield enige tijd verblijf op het eiland. Sinds hij in 1662 van zijn gemeente New Luce in Galloway werd losgemaakt, was hij een voortgedreven vogel die van dorp tot dorp vloog en steeds weer ontkwam aan de strikken van de vogelvangers. Later zullen wij nog meer van deze merkwaardige man horen. Hij werd streng bewaakt en mocht maar tweemaal per dag zijn cel uit om een luchtje te scheppen. Hij benijdde de vrijheid van de vogels en moest binnen het gekreun van de gevangenen aanhoren. Toen hij op een dag een wandeling maakte over de rots, hoorde hij een soldaat hem toeroepen: 'De duivel neme hem.' Ernstig antwoordde Peden deze spotter: 'Foei, foei, arme man, u weet niet wat u zegt, maar u zult

De Bass Rock.

hiervan berouw hebben.' De soldaat had hierna geen rust meer en dacht dat de duivel hem nu onmiddellijk in de hel zou werpen. Peden sprak met hem en deed een ernstig gebed. De volgende morgen kwam hij weer naar hem toe en vond de gevangen predikant hem onder diepe overtuiging van zonde. Toen de wacht hem gelastte de wapenen op te nemen, weigerde hij en zei: 'Ik wil geen wapens meer tegen de zaak van Jezus Christus opnemen, noch Zijn volk vervolgen. Ik heb dit te lang gedaan.' Zo was Pedens aanwezigheid op dit eenzame eiland nog tot een eeuwige zegen voor een verloren ziel.

Ook de onvermoeide veldprediker John Blackader werd naar de Bass gebracht. Eindelijk waren de vijanden hem op het spoor gekomen en konden zij de hand leggen op de prooi die zij zoveel jaren gezocht hadden. In mei 1680 was hij naar Holland gegaan waar zijn oudste zoon in Leiden medicijnen studeerde. Hij preekte wekelijks in de Schotse kerk van Rotterdam, maar ging toch weer naar zijn eigen land terug. Op dezelfde dag dat hij in Edinburgh aankwam, werd zijn vriend John Dickson gegrepen en naar de Bass gebracht. In januari van het volgend jaar bezocht hij zijn oude woonplaats Troqueer, waar hij voor zijn achtergelaten kudde preekte. Kort hierop werd hij in Edinburgh in de kraag gevat. Zijn vrouw lag ziek op bed toen in de vroege morgen op de deur gebonsd werd. Blackader lag nog te slapen. Hem werd gelast om naar de Canongate gevangenis te gaan. Daarna vond een langdurig verhoor plaats. In plaats van ter dood veroordeeld, werd hij op de Bass Rock opgesloten. Hier eindigde het leven van deze getrouwe godsgezant. Vele mijlen had hij op zijn paard gereden om het evangelie onder de open hemel te prediken. Meermalen was hij bijna gesnapt, maar steeds weer ontkwam hij aan de handen van zijn vervolgers. Nu was zijn raad uitgediend. De laatste vier jaar van zijn leven bracht hij op de Bass door. Zijn gezondheid leed zo erg, dat zijn vrienden de Staatsraad om zijn vrijlating verzochten. Eerst werd dit verzoek ingewilligd, maar toen men toestemming gaf om hem naar Edinburgh over te brengen, was het al te laat. De Bass Rock werd uiteindelijk een Pisga voor deze vermoeide pelgrim, waar hij het land van zijn vreemdelingschap mocht verlaten en inruilen voor een beter vaderland. In North Berwick ligt deze geloofsheld begraven en op het oude kerkhof kan men nog steeds de woorden lezen die getuigen van zijn aardse banden van gevangenschap, maar ook van het hemels vooruitzicht dat hij ongetwijfeld op de eenzame rots voor de poorten van de eeuwige rust mocht ontvangen:

'Gezegende John, om Christus' wil op Patmos gebonden.
In Bethel zijn gevangenis, had op Patmos Pisga gevonden;
Zijn lichaam moest lijden, maar geen ketenen konden binden
Zijn naar de hemel verlangende ziel; terwijl dag aan dag
Als vanaf de top van Pisga's berg, hij mocht aanschouwen
Het beloofde land, en ziende op de kroon door het geloof
Gelegd op degenen die getrouw zijn tot aan de dood.'

Het jaar 1679 ving aan met alleen maar sombere verwachtingen voor de vervolgde kudde. Lauderdale bleef op zijn hoge post, James Sharp hield de kerk in zijn wurggreep en andere 'bloedhonden' deden hun intrede op het toneel van verdrukking. De advocaat George Mackenzie versterkte de justitie en James Graham of Claverhouse werd de leider van de brute dragonders die steeds driester gingen optreden. Paterson, die tot bisschop van Edinburgh was gewijd, was zo vindingrijk de dubbele duimschroeven uit te denken, die weldra bij vele Covenanters zouden worden gebruikt om een bekentenis af te dwingen. In februari verscheen William Veitch voor Sharp. Na veel wonderlijke omzwervingen belandde deze predikant in de handen van de vijanden. Vele malen was hij zowel in Schotland als in Engeland aan hun handen ontsnapt, maar eindelijk hadden ze hem dan te pakken. 'Heb je het Covenant gezworen?' vroeg Paterson hem, waarop de gevangene antwoordde: 'Allen die mij hier zien kunnen gemakkelijk bemerken dat ik niet in staat was om het Covenant te onderschrijven, toen u en de andere predikanten van Schotland het hebben aangeboden.' Dit was een schot in de roos van de afvallige verbondsbrekers! Dadelijk werd hij naar de Bass verbannen, maar de wens van Sharp om hem op het schavot te zien ging nooit in vervulling. Hij was voorbestemd om het ochtendgloren van de bevrijding van Schotland nog mee te maken. Toen hij in de gevangenis zat, verkeerde zijn vrouw in een grote geestelijke duisternis. Dit kwam ook omdat zij niet anders dan de dood van haar man vreesde. Maar, ondanks dat zij door droefheid werd overstelpt, verviel zij niet tot wanhoop. Zij nam de toevlucht tot de Troon der genade en vond verlichting in de genadige beloften van Gods Woord. Met haar Heere werd zij het eens, al zou haar man zijn leven op het schavot moeten laten. Gedurende de twaalf dagen van zijn gevangenschap sprak zij: 'Ik was onder veel geestelijke oefeningen, die mij tot God uitdreven om vele malen voor hem te smeken. Hij maakte dit woord zoet voor mij: "Want Hij zal volbrengen, dat over mij bescheiden is; en dergelijke dingen zijn er vele bij Hem" en ook "Hij is van één zin en wie zal dan Hem afkeren" (Job 23:14, 13, Eng. vert.).' Maar het ongeloof zat ook niet stil. De binnenpraters roerden zich, maar 'Hij vertroostte mij met deze woorden: "O, waarom buigt gij u neder, mijn ziel..."' (Ps. 43, Schotse ber.). 'Tenslotte hielp Hij mij om hem vrij aan Hem over te geven, om te doen wat Hem behaagt. Indien zijn bloed de beker van de vijand zou vullen en verlossing aanbrengen voor Zijn kerk, zou ik mij aan Zijn zorg en voorzienigheid voor mij en voor mijn kinderen toevertrouwen.' Hoe vertroostte de Heere haar met de woorden: 'Het meel van de kruik zal niet ontbreken tot op de dag dat de Heere regen op de aardbodem geven zal' (1 Kon. 17:14), 'hetwelk veel vrede in mijn benauwde gemoed betreffende mijn gezin verwekte. Ik dacht dat ik nu grond had om te geloven dat hij niet zou sterven...' Hoe vervulde de Heere deze belofte!

De laatste dagen van Sharp waren weldra geteld. Zestien dagen na de executie van Mitchell ging hij zijn eigen vonnis tegemoet. Sommigen waren

al met zijn einde bekend gemaakt. Zo preekte John Welwood in een plaats niet ver van St Andrews. Zijn tekst was: 'Niet vele edelen, niet vele machtigen, niet vele wijzen...' In de vergadering merkte hij een jongen op die de livrei droeg van de aartsbisschop. Na de preek riep hij hem en bracht hem een vreselijke boodschap over. Hij moest zijn meester aanzeggen dat 'zijn goddeloze leven nu nabij het einde is, dat zijn dood plotseling, verbazend en bloedig zou zijn.' Aldus deed hij 's avonds, toen hij in het paleis van de prelaat terugkeerde. Sharp spotte met de boodschap van de jongen, maar zijn vrouw besefte heel goed dat dit geen ijdele woorden waren. Wat zou haar man overkomen?

De moord op Sharp

Na de dood van Mitchell zonnen sommige Covenanters op vergelding. Enkele pogingen werden aangewend om Sharp te vermoorden, echter zonder resultaat. Een komplot werd nu gesmeed om niet te rusten voordat de prelaat gedood was. Het waren John Balfour van Kinloch, James Russell van Kettle, die met nog tien anderen op vrijdag 2 mei 1679 de prelaat opwachtten. Onder hen was de godzalige David Hackston of Rathillet, die zich, in tegenstelling tot de anderen, nooit zou bezoedelen met het bloed van de gehate aartsbisschop. Eerst was het de bedoeling om de dronken Carmichael, die Sharp tot sheriff van Fife had benoemd, een afstraffing te geven, vanwege zijn goddeloze praktijken. Maar Sharp reed in een koets getrokken door zes paarden en was op weg naar Edinburgh. Zijn dochter en vier of vijf knechten vergezelden hem op de reis. Zij staken de Firth of Forth over en reisden via Kennoway naar Ceres, waar het gezelschap even stopte. Toen zij hier vandaan door Magus Moor reden, werd de geestelijke wat zenuwachtig, omdat zij langs het huisje van een zekere Millar kwamen. Hij zei tegen zijn dochter: 'Hier woont een man van het slechte soort, God beware ons, mijn kind.' Tegen de middag daalde de koets af van de glooiing van de heuvels van Magus Moor, terwijl zij de torens van de kathedraal van St. Andrews in het gezicht hadden.

De groep gewapende Covenanters hoorden tot hun stomme verbazing dat de aartsbisschop in aantocht was en hen binnen enkele minuten zou ontmoeten. Was dat geen bijzondere weg van Gods Voorzienigheid? John Balfour, ook wel genoemd 'de Jehu van het Covenant', had de leiding. Zij overlegden wat hun stond te doen. James Russell vertelde dat hij enkele dagen geleden veel vrijmoedigheid had in het persoonlijk gebed en daarbij bij een aantal Schriftgedeelten was bepaald. Hieruit maakte hij toen op, dat de Heere werk voor hem had te doen en dat een groot man, die een vijand was van Gods kerk, zou worden gedood. Een ander zei, dat hij geen stap verder zou zetten om het leven van deze brute man nog langer te sparen, want anders was de kans groot dat de wreedheden nog meer zouden toenemen. Nu was de gelegenheid gekomen om de hand aan het leven van deze vijand van God en Christus te slaan. Wat zij zo lang hadden gehoopt,

John Balfour van Kinloch.

werd hun als het ware in de schoot geworpen.

Maar David Hackston antwoordde, dat hij deze daad niet met zijn geweten kon verantwoorden. 'De Heere is mijn getuige dat ik gewillig ben om alles voor de zaak van Christus over te hebben, maar toch durf ik deze daad niet te begaan.' Hierop beval Balfour de mannen hem te volgen. Sharp zag de troep gewapende mannen aankomen en voelde direct aan dat het om hem te doen was. Hij beval de koetsier de paarden de sporen te geven om aan hen te ontkomen. Nu wisten de mannen dat het de koets van de prelaat was. Russell rende op de koets af, wierp zijn mantel af en riep: 'Neem Judas gevangen!' De mannen openden het vuur op de koets en zetten de achtervolging in. Eén van hen reed de paarden voorbij en trok zijn zwaard, als teken dat zij moesten stoppen. Russell beval de koetsier halt te houden en toen deze weigerde trok ook hij zijn zwaard. Na een kleine schermutseling kregen zij de wagen stil. David Hackston was niet meegegaan, maar bleef op een afstand staan. Russell deed nu de deur van de koets open en beval de eerwaarde direct uit te stappen. De ongelukkige probeerde de mannen van zijn onschuld te overtuigen, door te zeggen dat hij niemand kwaad had berokkend. Maar Russell vertelde hem zonder omwegen waaraan hij zich had schuldig gemaakt. Hij was een Judas die de kerk had verraden en zijn handen deze 18 of 19 jaar had gedompeld in het bloed van de heiligen, in het bijzonder in Pentland en ook bij James Guthrie, James Mitchell en anderen. Nu waren zij door God gezonden om vandaag wraak te nemen. Zij bevalen hem zich te bekeren en uit te stappen. Balfour voegde hieraan toe, dat Sharp

een moordenaar was van vele onschuldige zielen, wier bloed hij over de aarde vergoten had als water. Daarom moest hij sterven!

Nu begon de bisschop nog meer beangst te worden. 'Red mijn leven en ik zal jullie leven sparen.' De mannen werden ongeduldig. Eén sloeg met zijn zwaard op de achterkant van de koets. Bevend als een rietje kwam de prelaat te voorschijn. Hij viel op de grond en smeekte om zijn leven te sparen. Ook zijn dochter viel op de knieën en bad voor zijn leven. Maar de mannen waren vastbesloten dat Sharp moest sterven. Zij sloegen hem met hun zwaarden, waarop de bisschop roerloos bleef liggen. Toen zijn dochter zag dat hij nog leefde, gaf Russell hem de genadeslag en hieuw zijn hoofd in stukken. Nu kwam de dochter van het slachtoffer op hem af en vervloekte hem. Zij noemde hem een moordenaar, maar James antwoordde dat zij geen moordenaars waren, maar dat zij alleen als middel dienden om deze bloeddorstige man zijn verdiende loon te geven.

Nu doorzochten zij de koets, waarbij zij enkele pistolen vonden. Ook vonden zij een klein doosje met enkele brieven. In een jaszak ontdekten zij een Bijbel vol met portretten en andere dingen. De mannen beseften toen nog niet dat de prelaat brieven bij zich had, waarin hij voorstelde om nog hardere maatregelen te nemen tegen de Covenanters. Toen zij een tabaksdoos open maakten vloog er een hommel uit. Sommigen uit de groep zeiden dat dit een vliegende duivel was. Of was het een vorm van bijgelovigheid van de gewetenloze bisschop?

Het doek over het leven van Sharp was nu gevallen. Het was wel de tijd door God bepaald, maar of de mannen het recht van God hadden om deze daad te doen is de grote vraag. David Hackston wilde zijn handen niet bevlekken aan zijn bloed. Zijn zwager Balfour was van een andere geest dan hij. Overigens had de godsdienst bij de laatste maar weinig te betekenen. Toch waren onder de anderen mannen die met de vreze Gods bedeeld waren. Maar hielden zij rekening met de woorden van hun Meester: 'Mij komt de wraak toe; Ik zal het vergelden'? Was hun strijd dan niet rechtvaardig? Had Sharp dan geen meineed gepleegd, waarop de doodstraf stond? En als geen rechtbank het beslissende woord sprak en een rechtvaardig vonnis velde, moesten anderen deze taak overnemen. Zij hadden het Covenant aan hun kant dat verbondsbreuk als een zware zonde aanmerkte.

De derde mei 1679 was aan de ene kant een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Covenanters. Maar aan de andere kant had één van de vijanden van de zaak van Christus zijn verdiende loon ontvangen. Vele malen was Sharp gewaarschuwd. Steeds vaker had hij tegen zijn eigen licht gezondigd. Voor hem bleef geen slachtoffer meer over, maar een vreselijk oordeel was zijn deel geworden. 'God zal opstaan, Zijn vijanden zullen verstrooid worden en Zijn haters zullen van Zijn aangezicht vlieden.' De profetie van Welwood was vervuld. Hoe dachten de getrouwe predikanten over deze daad? Alexander Shields verdedigde de moord, terwijl een man als

Brodie in zijn dagboek schreef: 'Ik hoorde dat de bisschop van St. Andrews was gedood. Mijn ziel gruwt hiervan bij het horen dat iemand met een belijdenis van genade in zulk een daad zou vallen. Ik heb er werkelijk een afschuw van.'

Wat was de reactie van de regering? Lauderdale was niet bedroefd dat zijn rivaal op deze manier aan zijn einde was gekomen. Toch was de woede in Edinburgh groot. De koning nam met afschuw kennis van deze gruweldaad en loofde een grote som gelds uit voor hen die de moordenaars wisten te pakken te krijgen. Hij vergat dat de moorden die hij in de loop der jaren op zijn geweten had wel veelvuldiger waren dan de dood van Sharp, die overigens een rechtvaardige dood gestorven was. Maar Karel eiste dat deze daad met geweld gewroken moest worden. De dragonders werden nog bruter en riepen om wraak. En de moordenaars van Sharp probeerden zo vlug mogelijk een veiliger plaats op te zoeken.

Het compromis van de 'Indulgences'

Het leek er meer dan ooit op dat de kansen van de Covenanters waren verkeken. Het was duidelijk dat Lauderdale en de zijnen geen enkel pardon meer kenden. Het was nu onderwerpen of omkomen. Het vuur van de beproeving zou nog heter gestookt worden. Een halfslachtige stellingname was nu zeker zinloos. Vandaar dat de radicale Covenanters ook wilden breken met hen die de Indulgence hadden geaccepteerd. Op twee gedachten hinken kon niet langer. De banier van het Covenant moest zuiver gehouden worden. Meer dan ooit ging het om de Kroonrechten van Christus. En de tekst van de Verbonden gaf duidelijk aan, dat ieder compromis om de bisschoppen stilzwijgend te erkennen een schending betekende van de trouwbelofte. De strijd zou zich nu gaan toespitsen en het geloof op de proef stellen. Wie zou in de hitte van vervolging staande blijven?

Robert Wodrow is van mening dat de Indulgence veel zegen heeft achtergelaten, omdat de kerkdeuren weer open stonden voor het evangelie, wat niet kan worden ontkend. Maar toch betekende deze toegeeflijkheid een verschraling van het beginsel van het Covenant. De meeste predikanten kozen dan toch liever de weg van smaadheid en verachting met behoud van het beproefde beginsel, dan de weg van de minste weerstand. Robert MacWard vond de Indulgence gevaarlijker dan de legermachten van Dalzell en de zijnen. Ook na het jaar 1669 toen de eerste Indulgence werd uitgeroepen, bleef het klaaglied van het overblijfsel: 'Ikabod', de eer uit Israël is weggevoerd vanwege de ark van God. Een jaar later kwam een aantal getrouwe predikanten bij elkaar om de toestand van land en kerk te bespreken. Zij konden de juichtoon niet aanheffen, maar zagen met droefheid dat het land boog voor de afgoden. 'Het heilige en schone huis des Heeren, waarin zowel wij als onze vaderen Hem gediend hebben, is met al onze aangename dingen verwoest. De muren van Jeruzalem zijn afgebroken, evenals de poorten (als waren zij door vuur verbrand). Sion is als een veld

omgeploegd, Jeruzalem tot steenhopen geworden en de berg van het huis des Heeren als de hoge plaatsen van het woud. De roede der goddeloosheid ligt op het lot der rechtvaardigen en niet weinigen zijn in gevaar om hun handen tot de ongerechtigheid uit te strekken. Onze leraars zijn in de uithoeken verdreven en vreemdelingen zijn in de woonplaats des Heeren ingekomen, planten die de hemelse Vader niet geplant heeft, ijdele herders die zichzelf weiden en niet de kudde, die de grazige weiden hebben opgegeten en het overschot met hun voeten bevuild...'

Als de Klaagliederen van Jeremia vervolgen de bedroefde predikanten: '...Zijn inzettingen zijn veranderd, het verbond is verbroken en nietig verklaard. Werd eertijds niet gezegd: "Komt, laat ons met de Heere in een eeuwig verbond treden, dat nooit zal worden vergeten".' 'O, hoe heeft de Heere ons verstrooid in de dag van Zijn toorn! Hoe velen van Zijn dierbare knechten en volk zijn tot zwervers gemaakt, vervolgd van berg naar heuvel, die niet weten waar zij hun hoofd zouden neerleggen...' 'En wat zullen wij zeggen van de arme stervende menigte die zijn als schapen zonder herder, ja, van het nageslacht daar er zoveel veelzeggende veronderstellingen zijn dat de Heere de volkeren verlaat, onze kandelaar wegneemt en het licht van Israël komt uit te doven?' Hingen de oordelen niet laag over het land? Waar waren de wenende Sionieten die hun klacht voor het aangezicht van de Heere brachten? 'Waar zijn de priesters, de dienaren van de Heere, die wenen tussen het voorhof en het altaar, zeggende: "Spaar Gij Uw volk, o Heere"?'

'O, dat de Heere van Zijn Geest wilde uitgieten op al Zijn knechten en volk, zelfs op zovelen van alle rangen in het land, die geheel van hun standvastigheid zijn afgevallen, dat zij met geopende ogen, zowel het gevaar waarin deze arme kerk verkeert, als het geneesmiddel mogen onderscheiden.' Tot slot riepen de predikanten op tot het gebed, naar de opdracht van de Zaligmaker 'om altijd te bidden en niet te vertragen.' Juist nu alles er zo somber uitzag was dit de enige ademtocht van Gods verdrukte kudde in Schotland. Zo kwamen enkele vrouwen van aanzien in 1678 in Edinburgh met vasten en bidden bij elkaar om God te zoeken. Zij traden met elkaar in een verbond, 'het Ladies Covenant', met de bedoeling de vervolgde Covenanters op te dragen aan de Troon der genade. Zij baden in het geloof dat de Heere Zich over het overblijfsel van Jakob zou ontfermen. Uiteindelijk zouden alle vijanden worden verstrooid en zou de kerk van Schotland zegevierend uit het stof herrijzen. En geduldig wachtte de verdrukte kudde op de vervulling van de belofte dat de Heere haar zou verlossen uit de hand van al haar vijanden. Wanneer zou die dag aanbreken?

10. Tot overgave gedwongen

De rijzende ster van Claverhouse

De afgelegen plaatsen van het heideland in het westen en zuiden van Schotland waren woningen van geweld geworden. Met gevaar van hun leven kwamen de getrouwen hier en daar nog samen om Gods Woord te horen, maar hoe lang zou dit voortduren? Behalve de koninklijke soldaten, hadden sommige landheren het ook op de Covenanters voorzien. Zo was George, Lord Ross of Hawkhead, erg actief in het jagen op de verboden bijeenkomsten. Hij had Lauderdale ingeseind dat op de laatste zondag van februari 1675 in Bathgate een vergadering zou worden gehouden. Op de weide zat een grote menigte neer, toen een troep soldaten verscheen. Maar het volk liet zich zomaar niet uiteen jagen. Het verhuisde naar een moerassig terrein waar het paardenvolk niet zo gemakkelijk kon komen. Nu hadden de dragonders het voorzien op hen die achterbleven. Toen anderen hen te hulp kwamen, ontstond een gevecht. Schoten vielen en één Covenanter werd dodelijk getroffen. Vijftien personen werden gevangen genomen en naar Edinburgh gevoerd.

Toen bleek dat de verboden samenkomsten gewoon doorgingen, bracht de overheid grover geschut in gereedheid. Een leger, bestaande uit barbaarse Hooglanders, werd verzameld. Zij moesten maar eens orde op zaken gaan stellen. Het leek meer op een stelletje bandieten die het broeinest van de Presbyterianen moesten gaan bestoken. In feite kwam dit hierop neer dat Schotland onder staat van beleg was geplaatst. Maar het viel niet mee een gedisciplineerd leger te vormen. Uiteindelijk vertrokken zo'n zesduizend Hooglanders in februari 1678 in de richting van het zuiden. Nu was de kloof tussen het noorden en het zuiden in die dagen enorm. De Hooglanders uit het noorden waren over het algemeen ruw en onbeschaafd. Zij wisten beter met pikhouwelen en spaden om te gaan, dan met het wapentuig van koning Karel. Amper wisten zij wat hun opdrachten waren. Daarom vielen zij maar op onschuldige burgers aan, zonder zich af te vragen waarom. Huizen gingen zij binnen om te plunderen, paarden namen zij mee, kortom, alles wat van hun gading was, werd meegevoerd. Hun expeditie betekende een mislukking ten opzichte van de verboden samenkomsten en liet niet anders dan een spoor van vernieling na.

Uit machteloosheid probeerde het bewind allerlei wetteloze listen te verzinnen om de Covenanters te doen buigen. Maar ook een oude wet werd misbruikt om hen klein te krijgen. Zo moesten de landheren een wet toepassen om de pachters op de knieën te krijgen. Lauderdale maakte zich op deze manier steeds meer ongeloofwaardig, niet alleen naar zijn onderdanen toe maar ook naar Whitehall. De stiefbroer van de koning, de hertog

van Monmouth, was erg verbaasd toen hij van de 'listen' van de gunsteling van Karel hoorde. Maar de koning koos toch partij voor Lauderdale. Hij zei vol ironie dat Schotland wel de beste wetten had, dan welk volk ter wereld ook. Zeker, als de koning deze maar kon misbruiken om naar zijn eigen willekeur te handelen! Maar uiteindelijk gaf hij toch orders om het leger van de Hooglanders terug te trekken. Hij was in dezen meer rechtschapen dan de eens zo ernstige hertog van Lauderdale. Het geweten van deze omhoog gevallen hertog had kennelijk geen functie meer.

De gehate aartsbisschop was van het toneel verdwenen, maar de Satan wist andere dienaren te vormen, om de vervolgde kudde van Christus met geselslagen te martelen. Eén van hen was George Mackenzie, de nieuwe Lord Advocate, die in september 1677 was aangetreden. Hij ging door voor een beschaafd rechtsgeleerde, die aanvankelijk zelfs op de hand was van de onderliggende partij. In een geschrift verklaarde hij dat zijn hart bloedt, wanneer hij de schavotten overdekt ziet met het bloed van de martelaren. Hij was één van de raadsmannen van de markies van Argyle en pleitte voor zijn vrijlating. Na de Pentland Rising veroordeelde hij het standpunt van Lord Nisbet, dat rebellen die niet door Dalzell gegrepen waren in hun afwezigheid ter dood veroordeeld mochten worden. Dit was geheel in strijd met de grondslagen van de rechtspraak die Schotland sinds jaar en dag volgde. Weer nam Mackenzie het op voor de Covenanters.

Maar toen hij als Lord Advocate werd aangesteld, veranderde hij weldra als een blad aan een boom. Nu werd hij een volbloed episcopaal en slaafs onderdaan van de koning. Hij vond het in strijd met begrippen van redelijkheid en gezond verstand, dat de Covenanters verzet pleegden tegen het gezag, omdat zij het Covenant boven de koning stelden. Met een vlijmscherpe tong trok hij tegen de Presbyterianen van leer. Het was naar de mens gesproken onmogelijk te ontsnappen wanneer zijn vernietigend oordeel voor de rechters de straf van de onschuldigen eiste. Ook was hij een meester in het bedenken van folteringen om de aangeklaagden op de knieën te krijgen. Evenals Lauderdale was hij een gespleten persoon. Eensdeels verdedigde hij de tolerantie tegenover andersdenkenden met veel verve, maar aan de andere kant toonde hij geen enkel pardon ten opzichte van de vreedzame Covenanters, die voor hun verworven rechten opkwamen. Wel een bewijs dat de vorst der duisternis deze rechtsgeleerde beheerste en hem aanzette tot een onverzadelijke haat tegenover de gemeente van Christus.

John Graham of Claverhouse was niet veel beter. Hij was de man die honderden onschuldigen in koelen bloede en zonder enige vorm van proces zou doodschieten. Als opvolger van James Turner moest hij de orde in het westen en zuiden van het land handhaven. Zijn voorkomen was veel beschaafder dan dat van Turner en Dalzell. Ogenschijnlijk was hij een innemend persoon, maar zijn ogen verraadden een kille hardvochtigheid en trots. Sommigen spreken over duivelse trekken die zijn gelaatsuitdrukking sierden. Anderen vergelijken hem met Julianus de Afvallige, die ook

bevangen was met een dodelijke haat tegen de volgelingen van Christus. Toch moest men zijn gezichtsuitdrukking diep op zich in laten werken om deze trekken te kunnen ontdekken, want op het eerste gezicht had Claverhouse iets van een jongensachtige bevalligheid in zijn voorkomen. Hoe bedrieglijk is vaak het aangezicht van een mens, waarachter een hart vol van haatgevoelens schuil gaat.

Hij kwam uit een adellijk geslacht uit Angus. Spoedig maakte hij kennis met de krijgskunst die hij in Frankrijk beproefde. Waarschijnlijk ontmoette hij daar de hertog van Monmouth die wij straks in de strijd met de Covenanters zullen tegenkomen. Ook had hij achting voor Prins Willem van Oranje, die hij enige tijd gediend had. Was ook hij een gespleten persoon? Of moesten alle principes wijken voor zijn onverzadelijke trots? Zo zocht hij ook de gunst van Karel II en rustte niet totdat hij zich door heldendaden verdienstelijk kon maken. Hoe kon hij zich als sheriff van Dumfries, Annandale, Kirkcudbright en Wigtown waar maken? Hier was de bakermat van de rebellen, die al jarenlang het gebod van de vorst in Londen overtraden. De verboden samenkomsten gingen gewoon door. Wat Lauderdale niet kon uitroeien en zelfs de barbaren uit het noorden niet vermochten te doen, was nu voor hem weggelegd. Hier kon hij successen behalen. Met verachting keek hij neer op het overgebleven hoopje van Covenanters, dat voornamelijk bestond uit arme keuterboeren en handwerkslieden. Hij zou hen achtervolgen, waar dan ook. Op de heuvels, in de dalen, op de stille heidevelden en in de moerassen. Geen instrument zou hij onbeproefd laten om deze weerloze 'rebellen' in zijn handen te krijgen. En als zij toch doorgingen, zou hij hun bloed op de bodem laten stromen, al was het voor de ogen van hun vrouwen, of kinderen.

Claverhouse, hoe zou zijn naam weldra een angstwekkende klank vormen. Hij was nog erger dan Sharp en Lauderdale. Zijn werkterrein was heel uitgestrekt. Zo jaagde hij op de rondtrekkende predikanten, op hen die de verboden samenkomsten bezochten, kortom een ieder die niet in het gareel wilde lopen van de tirannieke vorst werd gerekend tot het doelwit van de gehate sheriff. Als de 'Bloodie Clavers', de bloedige Claverhouse, zou hij geschiedenis maken. Met Lauderdale kon hij instemmen, toen deze opmerkte dat het 'beter was dat het westen niets anders zou voortbrengen dan strobossen en leeuweriken, gras voor de honden en vogels, dan rebellen tegen de koning.'

De schermutseling bij Drumclog

Waar waren de leiders van de Covenanters gebleven? Hoe konden zij zich verdedigen tegen de 'Bloody' Mackenzie en de 'Bloody' Claverhouse? Na de dood van aartsbisschop Sharp, in mei 1679, was een gewelddadige ontmoeting van de beide partijen onvermijdelijk. Maar wat kon een handjevol beginnen tegen een goed gewapende overmacht onder leiding van een man als Claverhouse? Het was Sir Robert Hamilton die weldra als

James Graham of Claverhouse.

Het slagveld bij Drumclog.

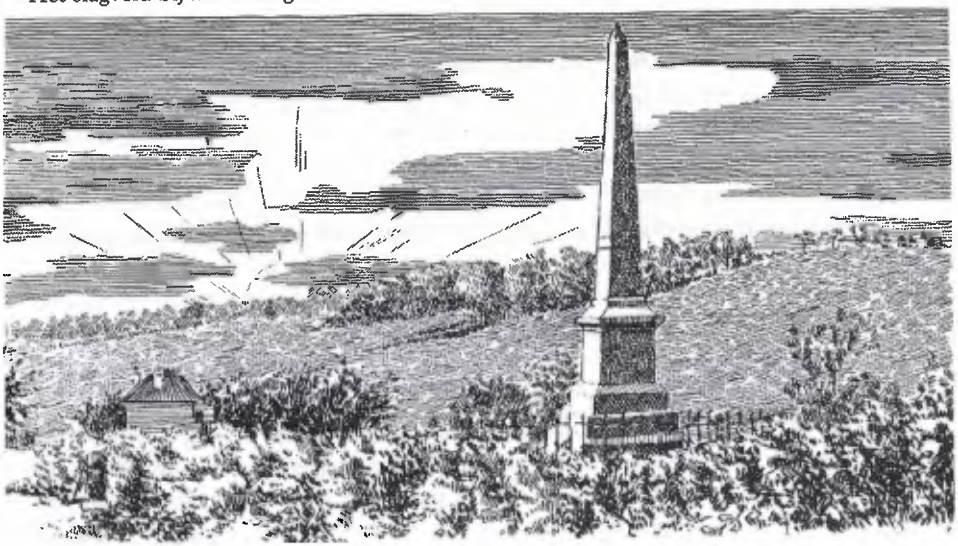

aanvoerder van een nieuw leger zou optreden. Hij was de jongste zoon van Sir Thomas Hamilton van Preston die in 1638 het Covenant had ondertekend. Robert had een hart vol liefde tot het werk van de Reformatie in zijn vaderland. Op 29 mei reed hij aan het hoofd van zeventig of tachtig gewapende mannen door de straten van Rutherglen. Ook John Balfour en James Russell, die medeplichtig waren aan de moord op Sharp, behoorden tot de groep. Het was de beruchte gedenkdag van koning Karel II die overal verplicht gevierd moest worden. Een vreugdevuur moest de feestvreugde in het dorp aanwakkeren. Nadat de mannen het vuur hadden uitgeblust, gingen zij naar het stadskruis, waar zij een verklaring voorlazen die de regering sinds 1660 veroordeelde. Zij verbrandden de besluiten van het Parlement en van de Geheime Raad die in deze periode het werk van de Reformatie hadden moeten uitroeien. Na een gebed van Thomas Douglas, één van de aanwezige predikanten, zongen de mannen een psalm. De 'Rutherglen Declaration' behelsde een scherpe veroordeling van het schrikbewind van Lauderdale en de zijnen. Het wilde aan het getuigenis van de aangenomen Verbonden en de geloofshelden, die hun leven hiervoor moesten geven, een openlijke afkeer van de verbondsbreuk, waaraan de natie zich had schuldig gemaakt, toevoegen.

Hamilton kon niet verwachten dat Claverhouse en de zijnen na dit voorval werkeloos zouden blijven. De sheriff had het gemunt op het leven van de leider en was vanuit Glasgow in zuidelijke richting getogen om hem te pakken. Onderweg wist hij John King, de hofprediker van Lord Cardross, met nog veertien anderen te arresteren. Hij bond hen twee aan twee aan elkaar en dreef hen voor zijn paarden uit. Toen hij hoorde dat in Loudonhill een 'conventicle' gehouden zou worden, spoedde hij zich naar deze plaats, met de bedoeling om de samenkomst wreed te verstoren. Het was een prachtige zonnige dag, deze eerste zondag in juni, toen velen zich op de heidegrond hadden neergevlijd om naar Thomas Douglas te luisteren. Hij was nog maar net begonnen, toen de wacht een sein gaf dat er onraad dreigde. Het was Claverhouse in levenden lijve, die op de mannen en vrouwen afstormde. De predikant gaf orders om zich te verdedigen. 'U hebt de theorie gehoord, nu de praktijk', was zijn instructie aan het volk. Zonder enige wanorde werden de vrouwen en kinderen apart gezet en traden de gewapende mannen naar voren. Nu was een schermutseling met de vijand onvermijdelijk.

Wie waren er nog meer onder de dappere helden van het Covenant? Henry Hall of Haughhead, David Hackston of Rathillet en William Cleland traden toe, om hun brandende harten voor de dienst van hun Heere en Heiland in een rechtvaardige strijd op te offeren. De groep van Rutherglen had zich uitgebreid tot veertig man te paard, vijftig gewapende infanteristen en meer dan honderd mannen die met hooivorken en pikhouwelen de vijand te lijf wilden gaan. Op het slagveld van Drumclog zou de strijd beslist worden. Toen de Covenanters hun posities innamen, gingen zij niet dadelijk

tot de strijd over maar begonnen eerst een strijdlied aan te heffen. Het was Psalm 76, die uit honderden kelen over het zonovergoten land weerkaatste:

'In Juda's land is God bekend,
Zijn naam is groot in Israël...'

De melodie was die van de 'Martyrs', van de martelaren, de slachtschapen van Christus. Met deze psalm op de lippen en het geloof in hun harten gingen zij Claverhouse en zijn soldaten tegemoet.

De wrede aanvoerder had met verachting het gezang aangehoord. 'Hun bloed zij op hun hoofd. Het wachtwoord voor vandaag is: Geen genade', zo riep hij uit. De koninklijke krijgers vuurden eerst en de Covenanters beantwoordden dit met een salvo. Wat was hun wachtwoord waarmee zij zich afweerden? Hamilton sprak zijn manschappen moed in: 'Houdt uw spiezen gereed om de cavallerie van de vijand op te vangen. Ons wachtwoord is: God en ons vaderland.' Tot het laatste toe zouden zij zich verweren. Kennelijk was Claverhouse wat overrompeld door de dappere reactie van zijn tegenstanders. Dit had hij niet verwacht. Hoe konden deze mannen na een vredige godsdienstoefening zo dadelijk overschakelen op een gewapende strijd? Het gebied was hem onbekend. Hij vreesde de verraderlijke moerassen en gaf dan ook eerst orders om een veilige uitweg vrij te maken. De paarden zakten echter weg in de drassige grond, zodat de Covenanters de gelegenheid kregen het vuur op hen te openen. Velen uit het leger van Claverhouse werden uit hun zadels geworpen en vielen op de drassige grond. De strijders van de andere kant kenden de moerassen van Drumclog en omgeving als geen ander en wisten zodoende een grote voorsprong te behalen op het verschrikte leger van de vijand.

Nu werden de dragonders overrompeld door Balfour en Cleland die met hun paarden toestormden. Zij probeerden hen in de flank te raken. 'Geen genade', schreeuwden de woeste soldaten. 'Geen genade voor jullie', antwoordde Balfour en hierbij sloeg hij één van de officieren op het hoofd. Claverhouse en de zijnen raakten hierdoor nog meer in paniek. Doordat zij steeds verder in het nauw gedreven werden en de onvaste bodem te veel risico's met zich meebracht, probeerden zij tenslotte het hazepad te kiezen. Hierop kwam de infanterie van Hamilton in actie. 'God en ons vaderland', echode het over de heuvels. 'Geen genade', was het antwoord. Een bloedige ontmoeting volgde. Hamiltons soldaten wisten John King en de andere gevangenen te bevrijden. Zij kwamen net op tijd. Claverhouse probeerde tot het laatste stand te houden. Zijn mannen die om hem heen stonden vochten als leeuwen en deden alles wat zij in deze situatie doen konden. Drie keer viel de sheriff van zijn zadel en rolde over de heidegrond, maar steeds opnieuw sprong hij te paard. De Covenanters probeerden hem te overmeesteren maar hij was hun te vlug af. Hij wilde zich niet overgeven. Hij verzamelde nu al zijn troepen om zijn laatste wanhopige aanval uit te voeren. Hierop plaatste Hamilton de witte vlag van het Covenant in het voorfront van de strijd. Bij het zien van hun embleem vielen zijn manschappen des te meer op

de koninklijke soldaten aan. Claverhouse vocht als een bezetene. Het staal van zijn zwaard kwam met een klap neer op de helm van David Hackston, die gelukkig ongedeerd bleef. Maar toch moest de trotse 'Bloodie Clavers' de strijd verliezen. Zonder zwaard en zonder helm gaf hij zijn paard de sporen en verliet in galop het slagveld.

Nu kwamen de vrouwen te voorschijn om de gewonde mannen weg te dragen en te verzorgen. Aan de kant van de tegenpartij waren twee doden. Gelukkig kon verder bloedvergieten worden voorkomen. De Covenanters wisten zich over het algemeen zo te beheersen, dat zij zich niet aan onnodige barbaarsheden te buiten gingen. Zo vluchtten de troepen van koning Karel over de heuvels en moerassen van het eenzame Schotse land. De keuterboeren zetten de achtervolging in op hun zware paarden. Eén van hen, Thomas Finlay, een boer uit Southfield, slaagde erin om het paard van Claverhouse neer te steken. Maar de berijder wist met het paard van een gedode trompetter toch te ontkomen. Toen de gevangen soldaten de bevrijde John King voorbijgingen was deze zo vrij om hen voor de middagpreek uit te nodigen, want een rechtgeaarde Covenanter was ook bewogen met het zieleheil van zijn vijanden! Claverhouse ontkwam aan de handen van zijn achtervolgers en wist tenslotte Glasgow te bereiken. Hier eindigde de schermutseling van Drumclog. De overwinning was aan de kant van de getrouwe aanhangers van de Verbonden. Zes of zeven uit hun midden moesten hun leven op het slagveld beëindigen. Onder hen was William Daniel, die een maand tevoren bij Magus Moor geholpen had Sharp te doden. Na zijn dodelijke wond leefde hij nog een dag. Met vreugde verlangde hij heen te gaan naar de plaats waar geen bloed meer vloeit en waar de Heere alle tranen van de ogen van Zijn kinderen zal afwissen. Voordat de strijd begon had Daniel 'zichzelf in gebed overgegeven om de waarheid te verzegelen, in het bijzonder de bestreden waarheid met zijn bloed en na het gebed gaf hij zich in de strijd over aan lofprijzing.' En James Russell, die zich over de gewonde heen boog, vroeg hem: 'Beste broeder Will, je hebt mij vele malen verteld dat je genoegzaam van de hemel verzekerd bent; heb je nu nog enige twijfels?' De stervende man kon nauwelijks meer spreken, maar wist nog te fluisteren: 'Geen twijfels, maar ten volle verzekerd, ten volle verzekerd!' Niet alleen verzekerd van de rechtvaardigheid van hun strijd, maar ook van de hemelse zaligheid, die Christus voor Zijn verstrooide kudde in Schotland verworven had.

Na hun overwinning in Drumclog, zetten de Covenanters de achtervolging in tot binnen de poorten van Glasgow, waar zij het garnizoen probeerden te overmeesteren. Maar Hamilton had geen artillerie en moest daarom afhaken. Jammer genoeg moest een aantal hun leven met de dood bekopen. Het kleine leger was inmiddels uitgegroeid tot zo'n vijfduizend manschappen. Overal vandaan, uit Ayrshire, Renfrew, Lanark, Stirling, vanuit Galloway, trokken de getrouwen in de richting van Glasgow om zich bij hun medestanders te voegen. Het was alsof zij nieuwe moed kregen, maar toch

onderschatten zij de overmacht van de andere kant. De guerrillastrijd zou wellicht de beste manier zijn om de vijand te bestoken, maar Hamilton en de zijnen verwachtten een nieuwe veldslag.

Hoe was het met de eenheid in eigen kring gesteld? De meningen liepen helaas ver uiteen. John Welch behoorde tot de gematigden, die wars waren van fanatisme en ondanks alle verschillen de eenheid onder de broeders in hetzelfde geloof voor ogen hadden. Op zondag 8 juni preekten Kemp en Douglas in Rutherglen. Zij spraken heftig tegen de Indulgence en degenen die hiermee instemden. Was dit geen verraad aan de Covenants? Kon hier Gods zegen op rusten? De scheiding van twee partijen werd nu pas goed merkbaar. Daar waren Hamilton, Cameron en Cargill, die zich opstelden tegenover de 'indulged ministers'. Zij bevalen zich van hen af te keren en geen gemeenschap met hen meer te onderhouden. In dit opzicht gingen zij veel verder dan destijds de Protesters en mannen als James Guthrie en Samuel Rutherford. Richard Cameron en Donald Cargill zullen wij in het vervolg meer ontmoeten, in de strijd van het kleine overblijfsel dat de banier van het Covenant tot het laatste toe zou volgen. Zij waren mannen des geloofs die hun Meester van harte liefhadden. Welch, King en anderen waren van mening dat alleen een wettige kerkelijke vergadering over deze zaak kon beslissen en dat het te ver ging om de aanhangers van de 'Indulgence' uit hun midden te doen. Meer dan ooit was het nu nodig om de eenheid te bewaren, want de vijand maakte zich gereed voor de volgende slag.

Er was nog een derde groep onder de Covenanters. Tot hen behoorden John Blackader en James Fraser of Brea, die van mening waren dat de verlossing van de gemeente van Christus eerder zou komen onder een geduldig lijden en kruisdragen, dan door middel van geweld. Maar had de Heere dan geen overwinning gegeven in Drumclog? Was het nu niet nodig de strijd voort te zetten? De gemoederen werden door de discussie des te meer verhit. In plaats van de wapenen te controleren en de strijd voor te bereiden, werd de tijd verdaan met eindeloze discussies. Er waren er, die twijfelden aan de bekwaamheid van Hamilton. Nu oefende hij weinig gezag uit over zijn manschappen en zijn leeftijd van dertig jaar was niet bepaald een bewijs van een jarenlange ervaring op het oorlogsveld. Was zijn enthousiasme niet groter dan zijn strategische gaven?

Nederlaag bij Bothwell Bridge

Intussen rukte een leger van tienduizend goed gewapende soldaten op in de richting van Bothwell Bridge, een brug over de Clyde ten zuiden van Glasgow. De aanvoerder van deze koninklijke troepen was de jonge hertog van Monmouth, een bastaardzoon van Karel II. Zijn welgemanierdheid en protestants geloof verschaften hem meer vertrouwen dan mannen als Dalzell en Claverhouse, hoewel zijn godsdienst geen diepgang vertoonde. Het was een prachtige zondagmorgen, de 22ste juni 1679, drie weken na de

slag bij Drumclog, toen de legers zich gereed maakten voor de strijd en zich aan beide kanten van de rivier de Clyde hadden opgesteld. De smalle tolbrug was gebarricadeerd door de Covenanters. Slechts één kanon stond opgesteld om de brug te beschermen; dit was alles wat zij aan artillerie hadden.

Monmouth wachtte af wat de tegenpartij zou doen en vroeg naar Hamiltons ultimatum. 'Geen overgave', was het antwoord. Vroeg in de morgen waren David Hume en waarschijnlijk John Welch naar Monmouth getogen om hun smeekschrift aan te bieden. Zij wezen op de rechten van de Presbyterianen, op een vrij Parlement en een vrije General Assembly. De hertog luisterde geduldig, maar gaf aan dat zij eerst hun wapenen moesten neerleggen en zich aan de goedgunstigheid van de koning onderwerpen. Onverrichterzake keerden zij terug. Nu kon het sein tot de aanval worden gegeven. Claverhouse en de hertog van Montrose behoorden tot de officieren van het leger dat gereed stond om op de Covenanters aan te vallen. Ten opzichte van Drumclog hadden de laatsten een goede strategische positie ingenomen. Zouden zij weer hun psalmgezang aanheffen? Maar bij Bothwell werd geen gebed gehoord en geen gezang kwam uit de vele kelen. Vroegen zij zich niet af of de Heere met hen zou zijn in de strijd? Was Hij niet vertoornd over hun onderlinge verdeeldheden? Hackston of Rathillet en Henry Hall of Haughead stonden aan het front bij de brug, toen het gevecht 's morgens begon. De vijand probeerde de brug in handen te krijgen. Hackston en nog driehonderd mannen vochten als leeuwen, maar

Slag bij Bothwell Bridge.

helaas, het kruit raakte op. Zij wilden het niet opgeven tegenover de overmacht van de duizenden. Waar waren hun broeders in het geloof nu gebleven? De hulp van de achterhoede bleef uit en het leek erop dat zij allen moesten sterven. Opeens klonk de roep van Hamilton: 'Terugtrekken! Terugtrekken!' Met gebroken harten gaven Hackston en de zijnen na enkele uren van verbeten vechten hun posities op. De trotse koninklijke soldaten stortten zich hierop zegevierend op de begeerde brug. Nu scheen de strijd verloren.

De kanonnen van Monmouth zaaiden hierop dood en verderf onder de onthutste en teleurgestelde Presbyterianen. Dalzell en Livingston reden over het slagveld en maaiden zich een weg onder hen. Claverhouse liet zich door een lijfwacht omringen toen hij de brug overging. 'Kunnen wij Clavers niet vinden?' zei Henry Hall. 'Nee', was het antwoord van kapitein Paton, die de strijd bij Rullion Green nog had meegemaakt, 'de galante kolonel draagt zorg voor een solide wacht van zijn schelmen om hem heen. Ik heb hem op het veld gezocht maar ik zie nu dat hij door een massa van soldaten is omgeven.' Opeens zagen zij dat hun eigen aanvoerder in gevaar was. Hij droeg de vlag van het Verbond. Hamilton was van zijn paard gegaan en verdedigde zich nu te voet. Zijn vrienden kwamen hem te hulp. 'Mijn vrienden', zo riep hij uit, 'de dag is verloren! Maar jij Paton, jij Brownlee of Torfoot en jij Haughhead, laat die vlag niet in de handen van deze gevleesde duivels vallen. Wij hebben de slag verloren, maar, door de genade van God, zullen noch Dalzell noch Clavers kunnen zeggen dat zij onze kleuren hebben genomen. Mijn vaandel heeft zijn plicht gedaan. Hij is neergehaald. Dit zwaard heeft hem twee keer gered. Ik laat hem nu over aan jullie zorgen. Je ziet dat het een hachelijke toestand is.' De kleuren van de vlag schitterden in het zonlicht; zij waren blauw en scharlaken met het welbekende motto: 'For Christ' Crown and Covenant'. Met gouden letters op het doek gedrukt, gaf deze spreuk inspiratie aan de strijders die zo enthousiast waren begonnen. De vlag was wel bewaard en kwam niet in de handen van de vijanden, maar de strijd was verloren.

Velen vielen neer op het slagveld dat weldra bezaaid lag met dode en gewonde lichamen. Niet minder dan vierhonderd dappere mannen lieten het leven in de slag. En waar bleef Hamilton? Hij was één van de eersten die de vlucht nam. De leider verdween van het strijdtoneel. Hoe beschamend was dit voor de rest van de duizenden die hun leven over hadden voor de zaak van de Verbonden. Hoe bedroevend was de verdeeldheid in eigen gelederen. Moesten zij niet gezamenlijk optrekken in gehoorzaamheid aan die ene zaak die van Gods gunst getuigde?

De dappere John Paton gaf de strijd zomaar niet op. 'Ik kan het slagveld niet verlaten', zo sprak hij. Alles wilde hij in het werk stellen om zijn broeders uit de handen van de vijand te bevrijden. Vijftien dragonders vielen op hem aan, maar hij sloeg er veertien neer. Toen kreeg hij Clavers in het vizier. Hij gaf zijn paard de sporen om hem neer te slaan. Op dit ogenblik

was de gehate sheriff alleen. Spoedig was hij van het paard afgestoten. Maar toen kwam Dalzell hem te hulp en overdekt met wonden moesten Paton en zijn helden terugtrekken. Weer ontglipte hij hun handen. Maar ook Paton, wiens einde door Dalzell zo fel begeerd was, wist te ontkomen. De bloeddorstige 'Moskoviet' kreeg zijn zin niet.

Hoe reageerden de 'veldpredikers' op het verloop van de strijd? Cargill sprak aan het begin van de slag de overgeblevenen toe. 'Ziet de banieren van de vijand', zo riep hij uit, 'hoort u het vuur niet van de vijand en van onze eigen broeders? Onze broeders en vaders zijn door het zwaard gevallen. Haast u tot hun hulp. Ziet de vlag van het Verbond. Ziet het motto in letters van goud: ''Christus' Kroon en Verbond.'' Hoort de stem van het wenende land. Hoort het gehuil van de bloedende kerk. Doet de wanorde weg. En laat ons als een verbond van broeders een krachtig front vormen tegen de vijanden. Volgt mij, allen die uw land en het Verbond beminnen. Ik ga om in het voorfront van de strijd te sterven.' Zo wekten de moedige predikers het volk op om voor de goede zaak te strijden. Maar het was alles tevergeefs. De overmacht was te groot. Een verpletterende nederlaag maakte een einde aan de slag bij Bothwell Bridge. Twaalfhonderd Covenanters werden gevangen genomen en in triomf weggevoerd. Toen de strijd in alle hevigheid woedde, zou Alexander Peden op veertig mijlen afstand preken. Maar hij weigerde en gaf als reden op: 'Onze vrienden zijn gevallen en voor de vijand naar Hamilton gevlucht. Zij worden dood gehakt en hun bloed stroomt als water.' Het was alsof de Heere Peden bekendmaakte met de afloop van de strijd die zo teleurstellend was.

John Stevenson wonderlijk bewaard

Eén van de ontkomenen was John Stevenson, de landbouwer uit Daillie, die wij al eerder ontmoetten onder de prediking van John Welch. Meermalen had hij al kennis gemaakt met de ruwe dragonders. Zijn vader had inkwartiering van een aantal van dit soldatenvolk. Hij kon gewagen van de bijzondere bewaring van de Allerhoogste Die hem op al zijn wegen omtuinde. Zo verhaalt hij hoe de Voorzienigheid hem ook in Bothwell bewaarde. 'Terwijl wij voor het gevecht in Hamilton lagen, bemerkte ik dat al mijn bekenden en anderen zich voorzagen van helmen en borstwapenen en van alles wat hun in de dag van hun strijd tot hun beveiliging kon dienen. Daar ik geen geld had om deze zaken aan te schaffen, zoals anderen, zo zag ik omhoog tot God en nam Hem tot een bedekking des hoofds ten dage des strijds, zoals Hij voor David vanouds geweest was, want ik merkte op dat wat voor wapenen zij ook voor hun beveiliging bereidden, er toch een mogelijkheid bestond dat zij gedood zouden worden. Ik vertelde de grote God nederig dat ik mij in de dag van de strijd geheel op Hem zou verlaten, als mijn enige Bedekking. Toen ons leger voor de vijand vluchtte en allen de weg namen die hen het meest geschikt voor hun redding voorkwam, reed ik niet met de overigen door Hamilton maar ging om de stad heen. Ik ging door

een nauw dal en merkte, toen ik aan de andere kant was gekomen, een troep van de vijand op net onder mij en op dezelfde weg waarlangs ik moest voorbijgaan. Ik kon niet terugkeren zonder hen te wapen te roepen en daarom reed ik door. Mijn kameraad reed juist voor mij met zijn helm en andere wapenstukken, die hij voor zijn veiligheid had genomen. Ik zag dat hij ontstelde en door slaafse vrees niet goed op zijn paard kon zitten, waarop ik hem toefluisterde rustig door te gaan en ik ging hem voor met mijn karabijn over de arm en het uitgetrokken zwaard in de hand. De vijanden kwamen zo dicht bij de weg en zij waren allen gewapend dat ik hen niet kon voorbij rijden zonder hun klederen te raken, waarop de bevelvoerder op een dreigende toon het wachtwoord vroeg. Ik was besloten niet te spreken, wat zij mij hierover ook zouden vragen, daar ik hun wachtwoord niet wist en dacht dat het hen nog meer zou verbitteren, als ik hun iets zei dat hun wachtwoord niet was. Toen ik niets sprak maar doorreed, geheel vertrouwend op God, Die ik ten dage des strijds tot mijn Bedekking had gekozen, kwam ik hen zonder overlast voorbij.'

'Toen mijn kameraad nabij hen kwam, hoorde ik de officier vragen: "Het wachtwoord, hond!" Hierop antwoordde hij door vrees een woord dat hun wachtwoord niet was, wat de bevelhebber zo woedend maakte dat hij hem met zijn breed zwaard op het hoofd sloeg, dat in tweeën brak ten gevolge van de helm die mijn kameraad droeg. Dit maakte de commandant razend, zodat hij enigen van zijn mannen last gaf te vuren, wat zij ook deden en hem ter plaatse doodden. Ik ging door zonder de minste haast of ontsteltenis, terwijl zij mij in het minst geen overlast aandeden. Toen ik hen pas voorbij was, zag ik kolonel Burns, die zij een ogenblik tevoren hadden doodgeschoten, in zijn bloed liggen, zodat ik moest erkennen dat de Heere mijn beveiliging was en "de Bedekking mijns hoofds ten dage des strijds." Hij verborg mij als in het holle van Zijn hand en bond op een opmerkelijke wijze het overblijfsel der grimmigheden van de vijand in. Zo was het koord gebroken en "ik ontkwam als een vogel uit de strik des vogelvangers." Mijn zekere en afdoende hulp was in de Naam van Jehova, Die hemel en aarde gemaakt heeft.'

Stevenson ontkwam zo aan de handen van de vervolgers, terwijl twaalfhonderd van zijn medestrijders werden weggevoerd. Onder hen waren John Kid en John King, dezelfde King die in Drumclog was bevrijd. Zij werden allen naar Edinburgh overgebracht. Onder de hete zon moesten zij ontdaan van zoveel mogelijk kleren in groepen marcheren. Het was een ellendige tocht. Wanneer vriendelijke vrouwen onderweg met schalen eten aankwamen, werden deze door de soldaten kapot geslagen. Hongerig, dorstig en afgemat kwamen zij in de stad aan. 'Waar is uw God?' joelde de menigte die hen opwachtte. Het was geen triomftocht in de aloude hoofdstad, maar toch hieven zij het hoofd omhoog, omdat zij wisten dat hun strijd niet tevergeefs zou zijn.

Het lot van de krijgsgevangenen

Wat moest met de krijgsgevangenen gebeuren? Claverhouse was van mening dat zij allen gedood moesten worden, maar Monmouth vond dit in strijd met goed oorlogsgebruik. De gevangenissen in de stad waren echter overvol, zodat voor de mannen van Bothwell Bridge geen plaats was. Er zat voor de magistraat niets anders op dan voor hen een plaats in de open lucht toe te wijzen. Een gedeelte van de Greyfriars Churchyard werd in gereedheid gebracht om de krijgsgevangenen te herbergen. Tot op deze dag wordt deze plaats gesierd met de naam van 'Covenanters' prison'. Hier werden zij aan de zon, regen, wind en andere weersomstandigheden prijsgegeven. Schildwachten bewaakten hen dag en nacht. Hun bed was de naakte grond. Er waren geen predikanten om hen toe te spreken en te troosten. Zou deze oude begraafplaats hun dodenakker worden? Zij kregen slecht voedsel en werden barbaars behandeld. Vijf maanden brachten zij in deze bizarre omstandigheden door. Hoe was de grafakker van de Greyfriars kerk nu overdekt met amechtige gevangenen. Waar was de tijd gebleven dat de banier van het Verbond voor het eerst werd opgeheven, toen op de gedenkwaardige winterse dag in het jaar 1638 op deze plaats duizenden samenkwamen om de Verbondsjehova trouw te zweren? Wat was van al die eden terechtgekomen? Sion was dun geworden en het wild gedierte sloeg steeds meer toe op de hulpeloze tortelduif. De vijand woedde wel, maar de gemeente van Christus werd niet overweldigd.

Terwijl Claverhouse doorging om zijn strooptochten door de woongebieden van de getrouwe Presbyterianen voort te zetten, zuchtten de gevangen strijders onder de gruwelijke behandeling die zij in deze onmenselijke verblijfplaats moesten ondergaan. Velen stierven aan de ontberingen, anderen wisten te ontsnappen, weer anderen zwichtten en legden de eed af ten behoeve van de ontrouwe vorst. Tenslotte was 15 november, een maand voor het aanbreken van de winter, de dag dat tweehonderdvijftig overgebleven gevangenen naar Leith moesten marcheren om in een schip, dat de naam van 'The Crown' droeg, te worden ingescheept. De bestemming van dit vaartuig zou de Amerikaanse plantages zijn. Daar zouden zij als slaven worden verkocht. Het schip kon eigenlijk maar honderd passagiers vervoeren, maar geen nood, de ruimen werden wel volgestouwd met de ongelukkigen. De zieken mochten zitten en de gezonden konden op het dek staan. Zo oordeelde de Geheime Raad, de barbaarse bloedraad van Lauderdale, die de bloedschulden steeds meer opstapelde. Velen vielen al in zwijm toen het ranke schip de haven van Leith uitvoer. Het water aan boord stonk, het voedsel was niet veel beter en het zag er naar uit dat niemand het einddoel ooit zou bereiken. Trouwens, wat hun in Amerika wachtte was niet anders dan barbaarse slavendienst. 'Al de moeiten die wij in Bothwell ontmoetten', zo schreef James Corson zijn vrouw, 'waren niet te vergelijken met één dag in onze huidige omstandigheden. Ons ongemak is niet in woorden uit te drukken. Toch wegen de vertroostingen zwaarder en ik

'Covenanters' prison',
op het Greyfriars kerkhof.

hoop dat wij nabij de hemelpoort zijn, die zich weldra voor ons zal ontsluiten.' Voor velen kwam het einde en naar wij mogen aannemen, was dit voor velen het begin van de hemelse zaligheid.

Een stormwind kwam opzetten juist toen het schip de oceaan wilde gaan oversteken. Zij waren bij de kust van de eilandengroep van Orkney, toen de kapitein beval om de ankers te laten vallen. De ruimen werden met grote sloten afgesloten, om te voorkomen dat de gevangenen zouden vluchten. In een volslagen duisternis sloeg het schip op 10 december stuk op de rotsen. De zeelieden maakten van een mast een brug en wisten zo de ruwe kust te bereiken. Bijna zestig Covenanters konden hun voorbeeld volgen. Maar de rest van hen verdween in de kolkende golven van de ijskoude zee. Niet ver van Mull Head sloeg het schip op een rots en brak in twee stukken. Toen sommige drenkelingen zich op een rots wisten vast te klemmen om te voorkomen dat zij in de golven zouden worden meegesleurd, wist de barbaarse kapitein hen daar van af te slaan. Zo kregen vele getrouwe strijders uiteindelijk een zeemansbegrafenis. Een monument in Deerness op Orkney houdt nog hun gedachtenis levend. In het vergelegen Scarvating is

nog een rij van graven zichtbaar, waar de moede krijgers rusten van hun arbeid voor 'Christus' Kroon en Verbond'. Hier eindigde de strijd van Bothwell Bridge. Gods wegen zijn vaak anders dan de wegen die Zijn kinderen voor ogen hebben. Ogenschijnlijk hadden Claverhouse en zijn bloedhonden overwonnen, maar de strijd was nog niet klaar. Het getuigenis was nog niet uit Schotland weggenomen en de banier bleef bewaard en geraakte niet in de handen van de vervolgers en verraders van de zaak van Christus. 'No surrender', 'geen overgave' was het woord dat Robert Hamilton aan de hertog van Monmouth doorgaf. 'Tot in de dood', was de aantekening die sommigen in 1638 met hun eigen bloed op het perkament van het Covenant op het Greyfriars kerkhof achter hun naam zetten. Hoe zou dit bewaarheid worden. De getrouwen moesten hun beginsel door lijden verdedigen.

Kid en King

Wat was het lot van de gevangen predikanten Kid en King? Hoe werden zij veracht toen zij de poorten van Edinburgh passeerden. De dragonders bespotten hen. Eén van hen vroeg om bier en dronk in hun bijzijn ter ere van 'de ondergang van de Covenanters.' En een ander antwoordde bij de Stablepoort op een vraag waar zij naar toe gingen: 'Om King naar de hel te dragen.' Maar de onverlaat die luid zingend de stad inging kwam niet ver, want een karabijn doodde de spotter. 'Maar God zal hen haastig met een pijl schieten...' De predikanten moesten op 9 juni voor de Raad verschijnen. Zij tekenden hun geloofsbelijdenis dat weldra als bewijs voor hun schuld moest dienen. De martelwerktuigen moesten hen op de knieën brengen, maar beiden ondergingen de folteringen met veel geduld en zachtmoedigheid. De Lord Advocate George Mackenzie bracht de bewijzen van hun schuld naar voren. Het eindvonnis was de dood door ophanging bij het marktkruis van de stad. De dag van hun terechtstelling was bepaald op dinsdag 14 augustus. 1680
Hun hoofden en rechterhanden moesten worden afgehakt. Zij werden naast het hoofd van James Guthrie aan de Netherbow Poort bevestigd.

Met opgeheven hoofden beklommen Kid en King het schavot. Hun verlossing was nabij. Zij verklaarden nogmaals hun onschuld. Hand in hand liepen zij naar de plaats des doods. Vrede was van hun gezichten af te lezen. Zij stierven moedig voor de Naam van hun Verlosser. De dood was voor hen geen koning der verschrikking meer. Hun toespraken voor de samengestroomde menigte zijn bewaard gebleven. John Kid getuigde van de vrede die zijn ziel overstroomde. 'Als er vrede is tussen God en de ziel dan kan niets de vrede door onze Heere Jezus Christus teniet doen; het is een ondersteunend bestanddeel in de bittere beker en onder de meest erge en zwaarste beproeving waaraan hij wordt blootgesteld.' De vrede van God was als honing aan de roede van verdrukking en benauwdheid. Deze vrede maakte Kid ook nederig voor God en mensen. '...Ik ben het meest onwaardig dat ik ooit mijn mond geopend heb om de onnaspeurlijke

rijkdommen van Christus in het evangelie te verkondigen...' Dankbaar was hij dat hij met zegen had mogen preken. Dankbaar was hij ook dat hij nu voor zijn Zender mocht lijden.

Nu klonk zijn zwanezang over de straten van Edinburgh. 'Ik neem afscheid van mijn getuigenis van het kruis van Christus en ik dank Hem dat Hij mij waardig gerekend heeft om in zulk een lot voor Hem te verschijnen... En daar ik heb geleefd in dit geloof, waardoor al de drie koninkrijken met elkaar getrouwd en verbonden zijn, zo sterf ik in het geloof dat er een wederopstanding zal komen van Zijn Naam, Woord, zaak, Verbonden en al Zijn belangen in deze zaak, hoewel ik de tijd en de manier waarop niet durf te noemen, maar ik laat dit alles in de handen van de oneindig wijze God, Die alle dingen weldoet en weldoen zal. O, dat Hij naar dit land wilde wederkeren en onze breuken herstellen, de afkeringen wegnemen en voor Zijn werk verschijnen! O, dat Hij met ons verzoend zou mogen worden. O, dat Hij Schotland weer zou voorbijgaan en onze tijd tot een tijd der minne maken. Kom Heere Jezus, kom haastelijk...' En toen klonk het uit de mond van de martelaar: 'De Heere is mijn Licht en mijn leven; mijn vreugde, mijn lied en mijn heil!' 'De God van Zijn verkorenen zij vandaag mijn genade en de rijkmakende vertroostingen van de Heilige Geest bedekke mij en neme mij op tot de heerlijkheid van Zijn genade, tot de stichting van Zijn volk en tot mijn eeuwig voordeel! Amen.'

Ook John King sprak goed van zijn God. 'Ik dank God dat sinds ik gegrepen ben en een gevangene mag zijn, God mij wonderlijk heeft staande gehouden en mij dit troostrijke woord heeft gegeven: "Vrees niet, wees niet versaagd, Ik ben met u, Ik zal u ondersteunen met de rechterhand van Mijn gerechtigheid".' In zichzelf viel niet te roemen; alleen in Gods genade kon hij blijven staan. '...Ik heb niets van mijzelf om mij op te beroemen. Ik beken dat ik een zondaar ben en één van de voornaamste, die onder de naam van een belijder van de godsdienst heeft geleefd, ja, onder de onwaardigste van hen die het evangelie gepredikt hebben. Mijn zonden en ongerechtigheden zijn vele geweest en zij hebben mij in alle dingen verdorven, zelfs in het doen en navolgen van de plichten. Ik heb mijn eigen zondige zwakheden niet nodig, zodat ik oprecht mag zeggen: Ik heb geen gerechtigheid van mijzelf; alles is verdorven als een wegwerpelijk kleed. Maar gezegend zij God dat er een Zaligmaker is voor zondaren, Jezus Christus de Rechtvaardige en ik geloof dat "Jezus Christus in de wereld gekomen is om de zondaren zalig te maken van welke ik de voornaamste ben" en dat ik door het geloof in Zijn gerechtigheid genade verkregen heb. Door Hem en Hem alleen begeer ik te hopen op en mag ik deel hebben aan een gelukzalige en heerlijke overwinning over de zonde, de Satan, de hel en de dood...' King kon niet boven zijn vijanden uitkomen, omdat hij alles onwaardig was, maar ook wilde hij niet met hen ruilen, daar hij het betere deel had uitgekozen. Zijn haters kon hij evenals Stefanus vergeven, vandaar dat hij aan het slot van zijn toespraak de woorden van zijn Zaligmaker aanhaalde: 'Bidt voor degenen

die u vervolgen en zegent hen die u vervloeken.' In de hoop dat de Heere zijn vaderland genadig mocht zijn en Sion nog eens uit het stof zou verrijzen ging hij heen. Zijn laatste woorden waren: 'Loof de Heere, mijn ziel en alles wat in mij is.'

Eén ding was Lauderdale niet gelukt. De moordenaars van Sharp waren hem ontglipt. Balfour week uit naar Holland en ook de andere betrokkenen liepen nog vrij rond. Om wraak te nemen werden vijf mannen naar Magus Moor, de plaats van de moord, gebracht en daar opgehangen. Niet omdat zij de hand hadden in de dood van aartsbisschop Sharp, maar omdat zij weigerden deze daad als moord te bestempelen. Het waren Thomas Brown en vier anderen die op 25 november het leven lieten. Ook zij waren bij de strijd rondom Bothwell Bridge betrokken en hun getuigenissen laten zien dat zij hartelijk verbonden waren aan de beginselen van de Covenanters. Hun lichamen werden in kettingen vastgeklonken en voor iedere voorbijganger tentoongesteld. Toen in 1728 bij het plaatsen van een grafmonument de kettingen uit hun graven werden verwijderd, bleek dat sommige ledematen en kleren zoveel jaren na hun dood nog niet waren verteerd.

Men komt onder de indruk van de getuigenissen, die deze martelaren hebben nagelaten. Hoe schitterde het werk van een drieënig God in hun belijdenis. Hoe waren hun zielen vervuld met de liefde van Christus en stierven zij met een vreugdegezang op hun lippen. Thomas Brown, een schoenmaker uit Edinburgh, was de eerste die de ladder besteeg. Nadat hij had gebeden, dankte hij de Heere en bevestigde dat wanneer op deze dag iedere haar van zijn hoofd een mens zou zijn en iedere druppel van zijn bloed een leven zou inhouden, hij deze alle hartelijk zou afleggen voor Christus en voor de zaak waarvoor hij veroordeeld was. Andrew Sword, een wever van beroep, volgde hem en zong Psalm 34, één van de psalmen die David had gezongen, toen hij voor Saul moest vluchten. Hij dankte God dat hij bewaard was voor de strik om de hand aan het leven van Sharp te slaan. 'Ik vermaan u de Heere te zoeken en het lijden niet te vrezen.' Hoe zong hij op de ladder: 'Smaakt en ziet dat de Heere goed is...' De rede van James Wood had veel weg van één van de martelaren uit de eerste eeuwen van het christendom. 'Nu heeft Hij mij de wens van mijn hart gegeven en zal ik de begeerte van mijn hart hebben door al de eeuwigheid...?' Ook John Waddel gaf getuigenis van de hoop die in hem was. En ook John Clyde, een arme ploeger, stierf in de vaste verzekering van zijn eeuwig heil. 'Nu, vaarwel vrienden en betrekkingen, vaarwel broeder, zuster en moeder. Welkom Heere Jezus. In Uw handen beveel ik mijn geest.'

Dit was het droeve einde van de slag van Bothwell. De Covenanters waren met wreed geweld tot overgave gedwongen. Monmouth toonde meer medelijden dan Claverhouse en Dalzell. Hij stuurde aan op matiging en was de bewerker van de derde 'Indulgence'. In juli werden de gevangenisdeuren geopend voor hen die de voorwaarden van deze nieuwe wet wilden aanvaarden. Sommige predikanten accepteerden deze, maar de meesten

verkozen hun gevangenschap boven onderwerping aan de goddeloze wetten van het bewind. Monmouth was van een andere geest dan Lauderdale. In Engeland werd het geroep sterker om de laatste van zijn post te ontslaan. De koning wilde zijn gunsteling handhaven. De toekomst voor Schotland zag er dan ook niet best uit. Helaas werkte de verdeeldheid onder de Covenanters verwoestend, waardoor zij de vijanden nog meer in de kaart speelden. De gematigde John Welch week uit naar Engeland en stierf twee jaar later in Londen. Hij werd naast zijn grootvader op het St. Botulph kerkhof aan het Bishopsgate begraven. Welch had de vrede en de waarheid lief. Hij beminde de poorten van Sion boven alle woningen van Jakob. Evenals zijn voorvader John Knox ging het hem om de vrede van Jeruzalem, om de eenheid van de zichtbare kerk. Getrouw had hij jarenlang het Woord van zijn Meester gebracht. Eerst aan zijn kudde in Irongray en daarna aan de verstrooiden van het land. Zijn gemeente van Irongray droeg hij op zijn hart. Na zijn afzetting schreef hij zijn 'raadgevingen aan de parochie van Irongray'. Hij wees zijn oude gemeente erop dat hij vrij was van het bloed van hun zielen. Zijn vrees was dat na hem wolven in deze plaats zouden inkomen die de kudde niet zouden sparen. Vandaar dat hij hen opriep om bij de woorden te blijven die hij hun had verkondigd.

In deze geest getuigden Gods knechten die de banier van het Verbond trouw bleven. 'Deze Mr. Welch', zo oordeelde Kirkton, 'was de dapperste predikant die ik ooit in de kerk van Christus vroeg of laat ben tegengekomen. Niettegenstaande al de dreigementen van de staat, de grote prijs die op zijn hoofd gezet was, de boosaardigheid van de bisschoppen, de ijver van al de bloedhonden, behield hij zijn moeilijke post door bijna twintig jaar vele malen voor vele duizenden in de bergen van Schotland te preken en altijd werd hij uit de handen van zijn vijanden gehouden.' Zelfs de 'Bloody' Claverhouse wist hem niet te vangen en kon nog minder voorkomen dat zijn boodschap voor velen tot een eeuwige zegen was. Dit was de andere kant van de medaille. God zond steeds opnieuw getuigen die in Zijn Naam spraken. De klacht van David in Psalm 60 eindigde niet in de wanhoop, maar hij hield ondanks alle tegenheden vast aan het woord van Gods belofte: 'Gij hebt het land geschud, Gij hebt het gespleten; genees zijn breuken, want het wankelt. Gij hebt Uw volk een harde zaak doen zien, Gij hebt ons gedrenkt met zwijmelwijn. Maar nu hebt Gij degenen, die U vrezen, een banier gegeven, om die op te werpen, vanwege de waarheid. Opdat Uw beminden zouden bevrijd worden, geef heil door Uw rechterhand en verhoor ons.' En dan het slot van dit lied, waarin ook de belofte van de komende victorie op de vijanden van Gods geschonden verbonden doorklinkt: 'In God zullen wij kloeke daden doen en Hij zal onze wederpartijders vertreden.' Alleen op Zijn tijd!

11. De Leeuw van het Covenant

Dood van Lauderdale

Na de nederlaag bij Bothwell Bridge waren velen de strijd moe geworden. De oorzaak lag niet alleen in het vele bloed dat gevloeid was, maar ook in de broedertwisten die de eenheid in eigen kring zo verstoorden. Juist nu was het, meer dan ooit tevoren, nodig om één blok te vormen tegenover de vijand. Degenen, die op de hand van Robert Hamilton waren, beschuldigden de 'indulged ministers' van halfslachtigheid en keerden zich niet alleen van hen af maar ook van degenen die het contact met hen niet volledig wilden verbreken. Het waren vooral Donald Cargill en Richard Cameron die leiding gaven aan het verstrooide overblijfsel, de 'remnant', dat tot geen concessie bereid was. Zij vonden het alleszins de moeite waard om hun leven op te offeren voor het zuivere beginsel. Zij waren dan ook niet moe geworden, maar meer dan ooit bezield met een vurige ijver voor de 'rechten van Sions Koning'. Het was niet hun bedoeling om lijdelijk af te wachten tot de volgende slachtpartij door 's konings troepen zou worden aangericht, maar hun onbegraven strijdbijl werd nog beter vastgehouden om deze elk ogenblik wanneer de noodzaak van de strijd zich voordeed, op te heffen naar de vijand.

De strijdlust van Lauderdale begon daarentegen minder te worden. Zijn gezondheid speelde hem parten en hij was meer te vinden bij de geneeskrachtige bronnen van Tunbridge Wells in Zuid-Engeland dan in zijn vaderland. In november 1680 zonden de Schotse bisschoppen hem een afscheidsgroet. De koning was nog steeds zijn grote vriend, totdat de onverbiddelijke dood twee jaar later hem voor de hoogste Koning daagde. Met veel pracht en praal werd hij naar zijn laatste rustplaats gevoerd, maar de dag van zijn uitvaart was in de ogen van velen meer een feestdag dan een dag van droefheid. De keerzijde van deze gebeurtenis was dat de gehate hertog van York, de latere koning Jakobus II, zijn intrek nam in het Holyrood Palace. Deze broer van de koning was een openlijke belijder van het roomse geloof. Kon van deze man iets goeds verwacht worden? Was het niet nodig om boete- en vastendagen te houden, opdat de zaak van Christus niet blijvend zou worden geschonden? Claverhouse begeleidde de hertog vanuit Engeland en hij zou hem wel hebben ingelicht over zijn aartsvijanden onder de boeren in het zuiden. Meer dan ooit waren de verwachtingen gespannen; meer dan ooit dreef de nood het getrouwe overblijfsel in de binnenkamer van het gebed. Het verzet tegen het gehate bewind nam steeds meer toe. Een aantal Covenanters weigerde nog langer de 'Cess', een belasting, te betalen, zolang de gelden daarvan mede besteed werden om hen te bestrijden. De woede van Claverhouse rees ten top. Zijn dragonders

kregen opdracht om bij deze weigeraars zonder pardon de huizen te plunderen en hen te mishandelen. Alexander Shields verdedigde hun standpunt met een beroep op de geschonden 'grondwet' van de natie die een dergelijk verzet rechtvaardigde.

Richard Cameron

Richard Cameron was in Holland, toen de strijd in Bothwell Bridge woedde. In oktober 1679 keerde hij terug. Wie was deze jonge predikant? Hij was afkomstig uit Falkland in Fife waar zijn vader koopman was. Zijn juiste geboortedatum is niet bekend. Eerst behoorde hij tot de episcopalen, daarna luisterde hij naar de 'indulged' predikers, totdat de Heere hem licht gaf in de zuiverheid van Zijn inzettingen en de afwijkingen hiervan. Vooral het kwaad van de 'Indulgence' was voor hem onverdraaglijk geworden. Toen hij op een zondag door de vrouw van Sir Walter Scott gevraagd werd haar naar de kerk te vergezellen om daar een 'indulged' predikant te horen, weigerde hij op het laatste ogenblik hier naar binnen te gaan. Hij bracht die dag alleen door op zijn kamer en ondervond veel van Gods nabijheid, waaruit hij opmaakte dat hij Gods gunst aan zijn kant had. Hierna ging hij naar het zuiden, waar hij John Welch ontmoette. Welch zag al gauw welke gaven van hart en hoofd de jongeman had ontvangen en hij spoorde hem dan ook aan om zijn leven in Gods wijngaard te mogen besteden. Cameron weigerde eerst, vanwege zijn aversie tegen de 'Indulgences', maar tenslotte zwichtte hij. Zo gaven John Welch en Gabriël Semple hem ten huize van Henry Hall in Haughhead in Teviotdale in een klein gezelschap toestemming om Gods Woord te verkondigen.

Zijn eerste preek hield hij in Annandale. Hij vroeg hoe hij daar naar toe moest gaan, want hij kende het volk niet. Maar Welch antwoordde hem: 'Ga je gang maar Ritchie en doe hen de vonken van de hel in het aangezicht vliegen.' Zijn tekst was uit Jeremia 3:19: 'Ik zeide: Hoe zal Ik u onder de kinderen zetten...' In de toepassing zei hij: 'U onder de kinderen zetten, het nageslacht van dieven en moordenaars, wie heeft niet gehoord van de Annandale rovers?' Hij spaarde niemand en pleisterde niet met loze kalk. Het is bekend dat zijn preek bij die gelegenheid het middel was voor sommigen, die overtuigd werden van hun verloren staat buiten Christus. Hierna preekte hij verschillende malen in Maybole. Toen hier voor de eerste maal het Avondmaal in de open lucht werd bediend, kwamen duizenden mensen naar deze plaats. Het volk hing aan zijn lippen en was diep onder de indruk van de bijzondere zalving van de Geest die deze proponent vertoonde. Zijn boodschap had voornamelijk tot inhoud de verzoening door Christus. Wel noemde hij de tijdsomstandigheden en waarschuwde steeds tegen de 'Indulgence', maar hij liet zijn prediking niet overheersen door zaken die de aandacht van het kruis afleidden.

Cameron voelde zich nauw verbonden aan John Welwood, de predikant die de dood van Sharp had voorzegd. Het was dan ook een grote slag voor

hem toen hij hoorde dat zijn vriend hem in 1679 ontviel. Welwood zat op dezelfde lijn als Cameron als het ging over de 'Indulgences'. Toen in 1677 een algemene vergadering in Edinburgh werd gehouden, verdedigden beiden hun standpunt, wat veel vijandschap verwekte. Welwood had een profetische blik en voorspelde dat heel weinig getrouwe predikanten zouden overblijven. Hij sprak in het begin van 1679 tot een man uit Fife: 'Maar houd u zich bij het arme treurende overblijfsel dat voor God uitkomt, want er komt een wolk over de kerk van Schotland, waarvan nog niet eerder gehoord werd, want het grootste deel zal in afval vervallen.' Ook voorspelde hij betere tijden voor volk en vaderland. Nog voor de slag bij Drumclog en Bothwell ontsliep deze getrouwe knecht in zijn Heere en God. Tijdens zijn ziekte kwamen velen hem opzoeken en tot een ieder wist hij een woord op zijn tijd te spreken. Hij wist dat velen van Gods volk deze zomer de wapenen zouden opnemen 'om het evangelie te verdedigen.' Ook wist hij dat zij geen verlossing zouden aanbrengen 'maar dat God een getuigenis van hun handen zou afnemen.' Daarna zou de 'publieke standaard van het evangelie vallen en voor een tijd begraven worden.' 'Hierna zou er geen predikant in Schotland meer zijn die iemand over de zaak van de kerk zou kunnen horen of waarmee hij kon praten, behalve twee die zullen het getuigenis met hun eigen bloed bezegelen.' Tenslotte voorspelde hij dat na de verlossing van de kerk uit de hand van haar vijanden het prelatendom niet meer zou worden ingevoerd.

De twee getuigen die Welwood bedoelde, waren Cameron en Cargill. Toen deze afscheid nam van zijn vrienden was Cameron buitenslands. Hij werd weggeraapt voor de dag van het kwaad en zijn vrienden zouden hem spoedig volgen. Maar niet voordat zij de banier van het Covenant voor een korte tijd zouden opheffen, om in de voetsporen van hun hemelse Meester der waarheid getuigenis te geven. Welwoods tijd was door God bepaald en zijn einde was vrede. 'Ik heb niet meer twijfel over mijn aandeel in Christus alsof ik reeds in de hemel ware.' Toen hij 's morgens het licht van de aanbrekende dag zag, sprak hij met stervende lippen: 'Nu, eeuwig licht, geen nacht en geen duisternis meer voor mij.' Zo ontkwam hij aan de bloedige handen van zijn vijanden. De overheid probeerde een eerlijke begrafenis van hem te verhinderen, maar zijn vrienden dolven 's nachts met gevaar voor hun leven een graf in Drone.

Richard Cameron was in Holland toen Welwood stierf. Hier werd hij geordend tot dienaar van het Goddelijke Woord. Was het dan niet mogelijk om in zijn geboorteland door handoplegging tot het ambt te worden ingewijd? De weg hiervoor was voor hem afgesneden. De breuk onder de broeders van hetzelfde huis had hem dit onmogelijk gemaakt. De Heere baande echter toch de weg aan de andere kant van de Noordzee: in Rotterdam, in de gemeente van de verbannen Covenanters. Zijn houding tegenover de 'indulged' predikanten had bij sommigen van zijn vrienden kwaad bloed gezet. Op 14 november 1678 werd in Sundaywell, in

Robert MacWard.

Geboortehuis Richard Cameron in Falkland.

Dunscore, een parochie in Nithsdale, een samenkomst gehouden om over de droevige verschillen te praten. John Welch was voorzitter en naast hem zat Gabriël Semple met enkele andere predikanten en ouderlingen. Cameron moest zich verantwoorden over scherpe uitdrukkingen die hij in zijn preken aan het adres van de naar de kerk overgelopen Covenanters gebezigd had. De beschuldiging dat hij hen en hun hoorders met Kaïn vergeleken had, wees hij van de hand. Toen de vergadering de volgende dag onder voorzitterschap van Semple werd voortgezet, protesteerden Cameron met zijn broer Michael, Robert Gray, John Fowler en anderen tegen de in hun ogen onheuse behandeling van Cameron. Zij vonden het niet rechtvaardig dat hij voor een soort van rechtbank gedaagd werd om zich daar te verantwoorden, terwijl zij toch allen broeders waren. Cameron eiste dat Welch zich zou verwijderen en dat hij dan pas zijn standpunt zou verdedigen. Toen men hier niet op in ging, liep hij weg.

Bevestiging in Rotterdam

Walker verhaalt dat Welch en de zijnen tot afzetting van Cameron besloten. Wanneer dit moet hebben plaatsgehad is niet bekend. Hamilton sprak in één van zijn brieven over het 'vonnis' tegen 'de grote Cameron'. En Robert Gray, die in 1682 op het schavot het leven liet verwijst in zijn slottoespraak naar de 'predikanten die in een classis bij elkaar waren tegen de waardige Mr. Richard Cameron, die hooggeëerde martelaar van Jezus Christus en zij beraamden hem van zijn bediening af te zetten.' Hoe het ook zij, op een gegeven ogenblik vinden wij hem in Holland. Hij bezocht de bloeiende Schotse kerk in Rotterdam die voornamelijk uit bannelingen bestond. Robert MacWard, sinds 1662 uit Schotland verbannen, was hier sinds 1676 predikant nadat hij al een aantal jaren hulpprediker was. De gemeente vergaderde in de St. Sebastiaanskapel in de Lombardstraat op de hoek van de Meent. Ook John Brown van Wamphray leefde nog en ging regelmatig voor in de kleine kapel die stampvol was. MacWard gaf van hem het volgende getuigenis: 'Zijn preken waren over het algemeen bijzonder zuiver evangelisch getint, zonder enige toevoeging van iets anders, en ademden niets anders dan het geloof in Christus en de gemeenschap met Hem.'

Zowel MacWard als John Brown waren grote tegenstanders van de 'Indulgences'; de laatste schreef zelfs een boek tegen de gehate zogenaamde vredesplannen van de overheid. Als zodanig stemden zij met de jonge Cameron overeen. Toch hadden zij enige vooroordelen tegen hem. Het gerucht deed de ronde dat hij alleen tegen de 'Indulgence' preekte en het evangelie verwaarloosde. Maar toen zij kennis met hem maakten en zijn preken beluisterden, viel de argwaan tegen hem geheel weg. Ook de boodschap van Richard Cameron was Jezus Christus en Die gekruist. Tijdens zijn verblijf in Rotterdam ging hij voor in particuliere huizen en in de Schotse kerk. Zijn lievelingstekst was: 'Komt allen tot Mij die vermoeid en belast zijt en Ik zal u rust geven.' Behalve in zijn gebed sprak hij haast niet

over de omstandigheden in zijn vaderland. Van harte waren MacWard en Brown met hem verenigd. Alles wat zij over hem gehoord hadden, was laster geweest. Nu kon MacWard aan een vriend schrijven: '...Hier wordt een man gevonden van een heldere evangelische ligging; de neiging van zijn hart is gericht op het voorstellen van Christus en op de aanrading om met Hem verenigd te worden...' Zijn voorkomen ademde de geur van Christus en het was zijn bedoeling om zielen tot Hem uit te drijven. In de gemeente werd zelfs gefluisterd dat zij zulke preken na de komst van Brown niet meer hadden gehoord.

Niets meer stond nu in de weg om Cameron tot dienaar des Woords te bevestigen. De kerkeraad gaf Brown en MacWard opdracht om hem te ordenen. Ook Jakobus Koelman, die op goede voet stond met de verbannen Schotse Presbyterianen, werd bij de bevestiging betrokken en zou aan de handoplegging deelnemen. Voordat de ceremonie in de St. Sebastiaanskapel plaatsvond, sprak MacWard Cameron als volgt toe: 'Richard, de openbare standaard van het evangelie is nu gevallen in Schotland en indien de Heere mij iets van Zijn raad heeft bekend gemaakt, bent u geroepen om nadat u door ons in het ambt bevestigd bent en naar huis bent teruggekeerd, de gevallen standaard weer op te richten en in het openbaar voor een ieder te ontvouwen. Maar vóórdat u uw handen aan het werk slaat, zult u tot de zovelen van de veldpredikers gaan als u er kunt vinden en hen hartelijk uitnodigen om met u te gaan. Indien zij niet mee willen gaan, ga dan alleen en de Heere zal met u zijn.' Daarna daalden de handen van Brown, MacWard en Koelman op zijn hoofd neer. En toen zij hun handen hadden afgelicht, hield MacWard de zijne nog omhoog en riep hij uit: 'Aanziet al gij toeschouwers; hier is het hoofd van een getrouwe leraar en dienstknecht van Jezus Christus die het voor de zaak van zijn Meester zal verliezen, terwijl het voor zon en maan tentoongesteld zal worden in het gezicht van de wereld.' Het hoofd van de 'Leeuw van het Covenant'! In de strijd zou hij sneuvelen, maar toch de overwinning behalen. Zijn getuigenis zou kort duren, maar de kracht en sterkte van de Heilige Geest zouden hem overschaduwen. Zijn werk in Gods wijngaard en strijd voor het Covenant zouden vele oudere predikanten beschamen. De lauwheid van Laodicea was hem geheel vreemd.

Cameron keerde in de herfst van hetzelfde jaar naar Schotland terug. Velen van Gods kinderen waren terneer geslagen. Kid en King waren opgehangen, er heerste rouw over de nederlaag bij Bothwell en ook over de houding van vele predikanten die met een zwijgende mond de nieuwe 'Indulgence' aanvaardden. Camerons eerste taak was om de predikanten, die voorheen zo ijverig waren in het vasthouden van de banier van het Verbond, te bezoeken. Behalve bij Donald Cargill en Thomas Douglas had hij verder geen bijval. Zelfs Welch, Hogg en Dickson voegden zich niet bij het 'overblijfsel', dat in april 1680 een vastendag hield in Darmead Moors in Cambusnethan. Het treurde over de zonden van het land, dat zelfs de

roomse hertog van York met vreugde had verwelkomd. Er was alle reden om zich voor de Heere diep te verootmoedigen, vanwege de ontrouw aan de Verbonden.

Behalve Cargill stond zijn trouwe vriend Henry Hall Cameron met raad en daad bij. Hall was na de nederlaag bij Bothwell naar Holland gevlucht, maar vond het godsdienstig klimaat in de Lage Landen kennelijk te benauwd want spoedig keerde hij weer terug. Kort hierop kwam hij in handen van de brute Dalzell, maar voordat hij de Tolbooth van Edinburgh bereikt had, ging hij in in de vreugde zijns Heeren. In zijn zak werd een papier gevonden waarop een nieuw Verbond stond opgeschreven. Donald Cargill moet de samensteller hiervan geweest zijn. Het werd het 'Queensferry Paper' genoemd naar de plaats waar Hall gegrepen was. De inhoud bestond uit acht punten met als laatste de belofte om de presbyteriale eredienst van de vrijheden van de kerk te verdedigen en 'aanvallers als oorlogsverklaarders te beschouwen, om hen af te maken en niemand te wonden dan zij die ons verwond hebben.' Op deze wijze gaf de groep van Cameron en Cargill aan hoe dat zij de strijd wilde voortzetten.

Wat deed Cameron intussen? In een brief van november 1679 hadden MacWard en Brown hem aangeraden in de open lucht te preken 'als een openbaar getuigenis voor de vrijheid.' Het volk in Annandale en Nithsdale verwelkomde hem met grote vreugde. Maar toch was de opkomst niet te vergelijken met de duizenden die Blackader en Welch beluisterden. Het leek of het volk het strijden moe was geworden. Cameron klaagde over de weinigen die nog overgebleven waren: 'Bent u gekomen om Jezus van Nazareth, Die gekruisigd was, te zoeken? Vorig jaar om deze tijd was de Heere als het ware op de Olijfberg. Hij reed als het ware vol triomf aan het hoofd van een kleine groep naar het marktkruis van Rutherglen en velen riepen: "Hosanna zij de Zone Davids." Dit duurde enkele dagen. Maar hoevelen roepen sinds 22 juni 1679 "Kruis Hem! Kruis Hem! weg met Hem; wij willen niets meer met Hem te maken hebben. Christus is te kostbaar voor ons. Deze veldsamenkomsten van Hem kosten ons te veel. Wij wilden dat wij nooit eerder deze veldbijeenkomsten in Schotland gezien hadden".' Waar was de ijver van het eerste uur? Was de eerste vreugde zo spoedig weggestorven toen de smeltkroes van de beproeving werd aangericht? Was Christus het niet waard om Hem te volgen, al was het naar het schavot?

Maar was dan niemand bang dat het oordeel van de Allerhoogste over het land en zijn inwoners zou worden uitgegoten? Was de kans niet groot dat de Heere vanwege de ontrouw Zijn kandelaar zou wegnemen? De woorden van Welwood waren immers uitgekomen, dat de duisternis zo groot zou zijn 'dat het volk des Heeren door de lengte en breedte van Schotland zou trekken en van berg tot berg om het Woord van de Heere te zoeken en het niet meer kon vinden, behalve in de pronkkamers van de dames in Edinburgh en dergelijke, waartoe maar weinigen zich toegang verschaffen. Dan kon het niet gezegd worden dat de armen het evangelie nog konden

Schotse kerk in de Lombardstraat te Rotterdam.

Preek in de open lucht.

horen.' Cameron preekte in Swineknow in Clydesdale over de tekst: 'En die Man zal zijn als een verberging tegen de wind en een schuilplaats tegen de vloed...' (Jes. 32:2). In zijn voorafspraak zei hij dat hij ten volle overtuigd was dat de Heere 'in genade op deze kerk en natie zou neerzien, dat Hij het ongelukkig geslacht van de Stuarts van de Britse troon zou wegvagen, vanwege hun bedriegerij, tirannie, ontucht, maar in het bijzonder omdat zij de koninklijke voorrechten van Koning Christus hadden aangerand...' Zo was de boodschap van Cameron niet hopeloos al zou Schotland niet verschoond blijven van de fiolen van Gods toorn.

Preken onder de open hemel

Op 4 juli 1680 preekte hij in Grass Water, in de buurt van Cumnock. Het was in het vooruitzicht op zijn naderend einde dat hij weer enkele profetische woorden uitsprak: 'Er zijn drie of vier dingen die ik niet wil nalaten u vandaag mee te delen, omdat ik in kort mijn vijanden als tot een ontbijt zijn zal en dan zullen mijn werk en mijn dag geëindigd zijn. Het eerste is dit: Wat betreft die ongelukkige man Karel II, die nu op de troon van Brittannië zit, na hem zal er geen gekroonde koning van de Stuarts in Schotland zijn. Ten tweede: Er zal geen oud Covenanters hoofd boven de grond blijven van hen die deze Verbonden met opgeheven handen bezworen hebben, vóórdat een zuivere Reformatie in Schotland tot stand zal zijn gekomen. Ten derde: Een man zal een dagreis te paard kunnen afleggen in de graafschappen Galloway, Ayr en Clydesdale, zonder dat hij een rokende schoorsteen zal zien noch een haan horen kraaien, vóórdat u een zuivere Reformatie zult krijgen en in vele andere graafschappen zal het niet beter gesteld zijn. En ten vierde: De roede, die de Heere hiertoe gebruiken zal, zullen de Fransen en andere vreemdelingen zijn die samen zullen gaan met een zekere partij in dit land, maar u, die de belijdenis tot die dag getrouw zult blijven, wees niet ontmoedigd door uw geringe getal, want wanneer Christus zal komen om Zijn eigen rijk in Schotland weer op te richten, dan zal Hij geen mannen te kort komen om voor Hem te werken...'

Toen Cameron naar Cumnock kwam om daar te preken, ondervond hij veel tegenstand van de landadel die hem als een Jezuïet en vreselijk mens afschilderde. Gods kinderen begeerden hem echter te horen. Hij begon het volk te vermanen en hield hen een eeuwig wee en een eeuwig wel voor ogen. Een goddeloos mens spotte met hem en riep hem toe: 'Mijnheer, wij kennen noch u noch uw God.' Cameron hield even stil en sprak toen: 'U en allen die mijn God niet in genade zullen leren kennen, zullen Hem leren kennen in Zijn oordelen en dit laatste zal u binnen enkele dagen onverwachts overkomen. Ik waarschuw u, als een dienstknecht van Jezus Christus, Wiens lastuitdeler ik ben en Wiens merkteken ik op mijn borst draag, en ik geef u over aan het rechtvaardig oordeel van God.' De man kreeg enkele dagen daarna na het eten een hevige bloedspuwing waarop hij dadelijk de geest gaf. Op een vasten- en boetedag op vrijdag 20 mei preekte Cameron

uit Hosea 13:9-10: 'Het heeft u bedorven, o Israël, want in Mij is uw hulp...' De eerste zin van zijn inleiding kon al in de gewetens van zijn gehoor indringen: 'Wat bent u vandaag aan het doen? Er zijn sommigen onder u die van ver gekomen zijn. Is het uw ijver voor de Heere der heirscharen die u hier gebracht heeft?' Een ernstig zelfonderzoek! Hoe ontmoedigend klonk de stem van de trouwe knecht: 'O, hoe weinig tranen zullen, naar ik vrees, vandaag in de fles van onze Heere vergaard worden. Het kan zijn dat u moe bent van uw reis en dat u vandaag onderweg gezweten hebt. Maar, hebben de zaken waarvoor u hier gekomen bent de Heere geen grote droppelen van bloed doen zweten? Waar bent u voor gekomen? Bent u gekomen om Jezus Christus en Die gekruist te zoeken?' En dan volgt de eigenlijke preek. 'Het heeft u bedorven...' 'Zo hebben wij in opdracht de kerk van Schotland aan te zeggen: "Het heeft u bedorven, o kerk van Schotland. O predikanten van Schotland, o inwoners en volk van alle soort in Schotland; het heeft uzelf bedorven.' Dit is een droevige beschuldiging. Ik weet niet of wij deze boodschap binnen de deuren van uw geweten krijgen, deuren die zo krachtig zijn toegesloten en afgegrendeld. Maar als wij de deuren van uw harten niet kunnen openen, om op uw geweten te binden, opdat u zich bewust zult zijn dat u uzelf altijd bedorven hebt, dan kan ik niet meer doen. Wij zullen het dan voor de deur laten liggen...' Zo maakte Cameron zich vrij van hun bloed.

Wat is de enige weg van behoud? 'In Mij is uw hulp.' 'Nu, er is hulp voor ons in Hem Die ons uit Egypte door de Rode Zee geleid heeft. Wij zijn niet in een meer gevaarvolle toestand dan de Israëlieten waren toen zij uit Egypte kwamen.' Cameron stuurde zijn hoorders niet hulpeloos naar huis. 'Ik zal u vertellen waar uw hulp is. Het is in Hem Die onze vaders van het pausdom in de dagen van koningin Mary en haar tirannie verlost heeft. Onze hulp is in Hem Die hen verlost heeft van de listen en wreedheden van die vos Jakobus VI. Hoewel hij nu dood is, mogen wij hem rechtvaardig zo noemen. Christus noemde Herodes een vos. Ook verloste Hij ons van dat juk van Karel I dat op onze schouders drukte. "In Mij is uw hulp." En o, dat Hij ons wilde afhelpen van de tirannie van de man die nu op de troon zit! Maar op wat voor voorwaarden wil Hij ons helpen? Wij moeten om hulp roepen, want "de goedertierene vergaat en er is niemand die het ter harte neemt." Help, Heere, want anders zijn wij hulpeloos! Laat onze harten naar Hem opzien en om hulp roepen. Wilt u hulp hebben? Roep hierom. Onze Heere zegt: "Ik zal u vertellen wat de voorwaarden zijn; als u hulp van Mij wilt ontvangen, dan moet u Mij als uw Koning aannemen; dan moet u Mij als het Hoofd van de kerk aannemen." Onze Heere Jezus is en moet Koning zijn op Zijn heilige berg Sion. Er is geen koning in de kerk behalve Hij.'

Christus Jezus is de Koning van alle natiën. Dit was het grote motto van de Covenanters. Maar hoe nodig vonden zij het dat deze Koning in de harten van zondaren woning zou maken. Vandaar dat Cameron vervolgde: 'Nu, bent u tevreden om de Koning der ere, de Heere der heirscharen, in uw

harten en zielen te laten binnentreden? Wat zegt u hierop in Galloway en Nithsdale? Wilt u Christus als uw Koning aannemen en als de gezalfde Koning van de kerk aanvaarden? Wilt u geen andere heer over Gods erfenis erkennen dan de Heere Jezus Christus Zelf? En wat zegt u hierop Clydesdale en Lothian?' Zo stelde Cameron hen voor de keus. Hij wees hen alleen op Jezus Christus, de Profeet, Priester en Koning. Het was zijn grootste verzuchting dat zo weinigen Hem volgden. Soms voelde hij zich als een eenzame mus op het dak die voor dovemansoren sprak. Maar de Heere bedekte Zijn dienstknecht met Zijn gunst en nabijheid en gaf hem de verzekering dat zijn getuigenis niet tevergeefs zou klinken.

Op 30 mei preekte hij bij Hind Bottom bij Crawford-John over de woorden van de Zaligmaker tegen de halsstarrige Joden: 'En gij wilt tot Mij niet komen, opdat gij het leven moogt hebben' (Joh. 5:40). Onder het preken begon hij te wenen en de meesten van zijn hoorders weenden met hem. Midden in de preek stopte hij en zag hij op naar de hemel. Hij deed een krachtig gebed voor de bekering van de Joden, voor de val van de antichrist en ook smeekte hij of de dag verhaast mocht worden dat de Stuarts van de troon zouden worden weggevaagd. Het was een ure om nooit te vergeten. Hoe schilderde hij de onwilligheid van de mens om tot Christus te komen. Hoe stelde hij de zonde van het ongeloof aan de kaak, als de grootste belediging tegenover een gewillige Zaligmaker, Die met uitgebreide armen gereed staat om een zondaar te ontvangen. Dan vraagt hij: 'Weet u iets van deze onwilligheid om tot Christus te komen?' Hoe nodig is het om overtuigd te worden van de zonde van het ongeloof in de verwerping van Christus, zoals Hij in het evangelie wordt voorgesteld. Gaan velen niet om deze zonde verloren, terwijl zij de liefelijke klanken van het evangelie zo vaak hebben gehoord? 'O, het is droevig om aan het westen van Schotland te denken! Ik weet geen plaats waarin meer mensen naar de hel zullen gaan dan in vele plaatsen in het westen van Schotland. De woeste Hooglanden hebben niet zoveel roepingen afgewezen dan u gedaan hebt. O, West-Schotland, u bent aan Kapernaüm gelijk, tot de hemel verhoogd, maar nu tot de hel toe neergeworpen. O, u in het westen, u bent allen godsdienstig, waarlijk u bent allen als de gemeente van Laodicea, aan wie niets ontbrak, maar zij wisten niet dat zij lauw, arm, ellendig, blind en naakt waren. Het kan zijn dat u denkt genoeg te hebben en geen behoefte hebt aan de prediking, of aan de inzettingen van het evangelie... Toch bent u van geheel Schotland het volk dat in de slechtste toestand verkeert. Ik zou niet graag de schuld voor mijn rekening nemen die u op uw hoofd hebt, als belijders in Clydesdale, Ayr, Galloway en Tweeddale. Christus roept u in de parochies van Muirkirk, Crawford-John en Douglas toe: "Gij wilt tot Mij niet komen opdat gij het leven moogt hebben".' Zo spaarde de getrouwe prediker zijn gehoor niet. Hij gaf de doodsteek aan alle Jehu's ijver buiten Christus. Had de apostel de gemeente van Korinthe niet op het hart gedrukt: 'Al gaf ik mijn lichaam over om verbrand te worden, maar had de liefde niet zo zou het mij geen

nuttigheid geven'?

Wat geeft Christus aan al de Zijnen? Hij geeft hun, die in Zijn Naam geloven, niet alleen het eeuwige leven, maar ook het aardrijk komt hun toe. Al ontnamen de vijanden al hun goederen en landerijen, dan nog behielden zij een Goddelijk recht daarop. 'Zij namen uw landerijen weg, maar zij kunnen het recht op uw landerijen niet wegnemen.' 'Arme mensen hebben hun goederen en levens verloren, maar de koning heeft zijn recht op de kroon verloren, toen hij de Covenants overgaf om verbrand te worden. Nu is hij niet langer een rechtvaardig koning, maar een ontaarde plant en is hij tot een tiran geworden.' 'Maar u die tot Christus komt, uw leven is verzekerd.' Zo benadrukte Cameron dat de verbondsbreuk de koning tot een rechteloos vorst gemaakt heeft en dat aan de getrouwen in het land alles toekomt. 'Alles is uwe...' en dan besluit hij: 'Houdt u dicht bij Hem in deze ure van duisternis.' 'Maar wat kunnen wij anders zeggen dan wat wij gezegd hebben dat er een grote onwilligheid is om tot Christus te komen?' 'Gij wilt tot Mij niet komen, opdat gij het leven moogt hebben. En zij die komen zullen het leven hebben. De Heere helpe ons om te komen. Amen.'

Het was een veldsamenkomst om nooit te vergeten. Zo werd ook op andere plaatsen zijn ernstige boodschap gehoord, zoals in Mungo Hill, in het zuiden van Eaglesham, in Kirkmahoe, in Shawhead, in Quarryholes bij de Dunaeton, bij Kype Water in Evandale, in New Cumnock en in Carluke. In Darmead, op een eenzame plaats in de parochie van Cambusnethan, werd later tot zijn nagedachtenis een monument opgericht, evenals in Auchengilloch. De laatste preek die van Cameron bekend is hield hij in Clydesdale over de woorden uit Psalm 46:11: 'Laat af en weet dat Ik God ben.' Het was de laatste zondag voor zijn dood, dat hij samen met Donald Cargill was. Hij zei dat zij beiden verzekerd waren dat de Heere een standaard zou oprichten tegen de antichrist, die zou reiken tot aan de poorten van Rome en dat ze met vuur verbrand zou worden. Het woord 'bloed' zou hun teken zijn en 'geen genade' hun wachtwoord. Toen zij van elkaar scheidden kwamen zij overeen dat zij elkaar de volgende rustdag in Craigmead zouden ontmoeten. Maar die dag is voor Cameron nooit gekomen.

'Verklaring van Sanquhar'

Het was 22 juni 1680, precies een jaar na de slag bij Bothwell Bridge. Op die dag waren twintig mannen te paard het plaatsje Sanquhar binnen gereden. Zij waren gewapend met pistolen en zwaarden. Via de hoofdstraat ging de stoet in de richting van het marktplein. Toen zij hier aankwamen, stegen twee mannen van hun paarden af en wandelden naar het marktkruis. De anderen vormden een kring om hen heen en de inwoners sloten zich hier bij aan. De twee mannen waren Richard Cameron en zijn broer Michael. Zij zongen allen een psalm, Richard deed een gebed, waarna zijn broer een papier ontvouwde. Onder ademloze stilte las hij de 'Sanquhar Declaration' voor. 'Ofschoon wij voor regering en regeerders zijn, zoals het Woord van

God en ons Covenant toelaten, beschouwen wij ons, met al degenen die ons aanhangen, als de vertegenwoordigers van de ware presbyteriaanse kerk en de verbondsnatie van Schotland.' Het klein getal van de vromen dat nog in de voetsporen van de vaderen wenste te gaan hield zich voor de ware Kerk en scheidde zich af van al de zogenaamde geestverwanten die op de één of andere wijze met het vijandige bewind heulden. Zij zwoeren Karel II af als koning van Groot Brittannië, omdat hij het Verbond van de vaderen verbroken had en door een tiranniek bestuur de rechten van Christus als Hoofd van de natie op een gruwelijke wijze had geschonden. 'Wij verklaren onder de standaard van onze Heere Jezus Christus, de Vorst der zaligheid, de oorlog aan zulk een tiran en overheerser en aan alle mannen die zich als vijanden van onze Heere Jezus Christus en van Zijn zaak en Verbonden aanstellen...' Dit was boud gesproken. Een oorlogsverklaring aan hun eigen vorst en ook aan de 'hertog van York, die papisten-belijder.'

Zo wierpen Cameron en de zijnen het gezag van hun vorst van zich af. Zij brachten in praktijk wat John Knox eenmaal tegenover koningin Mary verdedigd had. Dit was de laatste openbare daad van Richard Cameron. Als een leeuw had hij zich op de zaak van de Covenants geworpen en zijn leven in de waagschaal gesteld. Grote sommen gelds waren door de overheid uitgeloofd aan hen die Cameron of Cargill dood of levend vonden. Dagenlang van tevoren had Richard in de binnenkamer geworsteld voor zijn vaderland. Zo hield hij twaalf dagen voor zijn dood de deur van zijn kamer op slot. De vrouw des huizes probeerde deze te openen wat haar niet lukte. Toen zij geen geluid meer hoorde forceerde zij de deur en vond de predikant in een neerslachtige stemming. Zij wilde wel weten wat hiervan de reden was, waarop Cameron antwoordde: 'Die moeitevolle belofte die ik deze predikanten gegeven heb, drukt zwaar op mij, want hiermede zal mijn lijk binnen veertien dagen in de wildernis tot mest worden.' Zo wist hij dat zijn einde naderde. Geduldig wachtte hij op de dingen die komen zouden en hij verlangde zeer naar 'een volle bezitting van de erfenis...'

De laatste nacht van zijn leven bracht hij door in het huis van William Mitchell in Meadowhead bij het water van Ayr. Drieëntwintig mannen te paard en veertig te voet waren die week bij hem gebleven. 's Morgens gaf een vrouw hem water om zich te wassen en toen hij zich afdroogde, keek hij naar zijn handen die hij op zijn gezicht legde. 'Dit is de laatste maal dat zij gewassen worden. Het is nodig dat ik ze wasse, want zij zullen door velen gezien worden.' Toen de moeder van die vrouw begon te huilen, sprak hij: 'Ween niet over mij maar over uzelf en over de uwen en vanwege de zonden van een zondig land, want u hebt vele treurige en droevige dagen voor u.'

Op dezelfde dag dat Cameron en zijn metgezellen in Sanquhar hun verklaring hadden voorgelezen, werden zij verrast door een bende dragonders. Deze stond onder leiding van Bruce of Earshall, 'die goddeloze en wrede vervolger.' Zij zochten hem in opdracht van Sir John Cochrane van Ochiltree. Tegen vier uur in de middag vielen de brute soldaten op het

Monument in Sanquhar.

legertje van Cameron aan. Zij bevonden zich ten oosten van Ayrsmoss, toen zij zo plotseling door deze bende werden omsingeld. Ayrsmoss was een verlaten heidevallei, gelegen in de drie parochies van Sorn, Auchinleck en Muirkirk. Ontsnappen was nu onmogelijk geworden en er zat niets anders op dan dicht bij elkaar te blijven. Cameron die de vijand op hem zag aankomen, sprak een kort gebed uit dat hij driemaal herhaalde: 'Heere, spaar het groene en neem het rijpe.' Hierop sprak hij tot zijn broeder: 'Michael, laten wij tot het einde toe vechten, want dit is de dag waarnaar ik verlangd heb en de dood waarom ik gebeden heb, om te mogen vechten tegen de gezworen vijanden van de Heere. Dit is de dag waarop wij de kroon zullen ontvangen.' En tot de rest sprak hij: 'Vat allen moed om tot het einde toe dapper te vechten, want voor u allen die vandaag zullen vallen zie ik de poorten van de hemel geopend om u te ontvangen.'

Schermutseling bij Ayrsmoss

De vijand kwam steeds dichterbij. Cameron en acht medestrijders werden neergeveld in de strijd en stierven op de eenzame plaats op de heide van Ayrsmoss. Hun tegenstand tegen de overmacht mocht niet baten. Een steen siert nog steeds de laatste rustplaats van Richard en Michael Cameron te zamen met de andere Covenanters, als een nagedachtenis aan hun getuigenis voor Jezus Christus. Vijf anderen werden gevangen genomen en naar

Edinburgh gevoerd. Het waren de bekende David Hackston of Rathillet, Manual of Shotts, die stierf aan zijn verwondingen toen hij de gevangenis werd binnengedragen, John Vallance, die de volgende dag stierf, Archibald Alison en John Malcolm. De volgende zondag preekte Donald Cargill in Shotts uit 2 Samuël 3:38: 'Weet gij niet dat te dezen dage een vorst, ja, een grote in Israël gevallen is?' Martelingen waren Cameron bespaard gebleven. Zijn hoofd en handen werden afgehouwen en naar Edinburgh meegenomen. Zijn vader zat in de Tolbooth vanwege zijn trouw aan het Covenant. De wreedaards schroomden niet de oude man nog meer te kwellen door hem de ledematen van zijn gestorven zoon te tonen. Hij nam het hoofd en de handen van Richard en kuste ze. Toen zij vroegen of hij die kende, sprak hij: 'Ik ken ze, ik ken ze, zij zijn van mijn zoon, van mijn lieve zoon. Het is de wil van God. Gods wil is goed; Hij kan geen onrecht doen aan mij, noch aan de mijnen, maar Hij heeft gemaakt dat goedheid en genade ons al de dagen van ons leven zullen volgen.' Hierna werd het hoofd van de 'Leeuw van het Covenant' op de Netherbow Poort geplaatst, terwijl zijn handen met de vingers omhoog ernaast werden opgehangen, alsof zij om wraak riepen tot de allerhoogste Rechter. Een grote in Israël was gevallen. Hij had zijn leven opgeofferd voor een rechtvaardige zaak. Getrouw had hij gearbeid, al was de tijd van zijn bediening maar kort. Getrouw had hij de banier van het Covenant opgeheven tegen de vijanden van de Kroonrechten van Christus. Getuigd had hij tegen de afval van het land en van velen die eerst in de goede sporen gingen. Zelfs de vijanden maakte hij beschaamd. Toen één van hen de Netherbow Poort voorbij liep, kon hij niet nalaten te getuigen: 'Zie daar het hoofd en de handen van iemand die biddende en prekende leefde en biddende en vechtende stierf.'

Onder de gevangen genomen Covenanters in Ayrsmoss bevond zich ook David Hackston. Bloedend en bijna levenloos kwam hij in Edinburgh aan. Als een leeuw had hij gevochten, zoals hij een jaar tevoren in Bothwell gedaan had. Van rechts en links viel men hem aan, maar hij verdedigde zich uit alle macht. Tenslotte liep zijn paard vast in de moerassige grond, zodat hij te voet verder moest vechten. Een zekere David Ramsay volgde hem nu en beiden vochten met het zwaard, zonder dat de strijd beslist werd. Maar drie soldaten vielen hem van achteren aan en sloegen hem op zijn hoofd. Hij viel neer en moest zich nu aan de vijand overgeven. Eindelijk hadden zij deze held te pakken. Eerst werd hij naar Douglas gebracht en vandaar naar Lanark, waar Dalzell hem dreigde te zullen roosteren als hij geen goed antwoord gaf op zijn vragen. Daarna werd hij met nog drie gevangenen naar de Tolbooth overgebracht.

Ondanks zijn zware verwondingen moest hij voor de Raad verschijnen, waar hem een verhoor werd afgenomen. Natuurlijk wilde men weten wat hij dacht van de moord op Sharp. Op een afstand was hij getuige geweest van zijn dood. Hij wilde hier verder niet op ingaan, hoewel hij als zijn mening aangaf dat hij het woord 'moord' in dit verband niet juist vond. Kanselier

Rothes noemde hem een valse man. Op een waardige manier verdedigde Hackston zich. Uitgeput van de spanning en de wonden stond hij voor de 'bloedraad' om zijn vonnis aan te horen. Hij was bereid om zijn woorden met de dood te verzegelen. Scherp veroordeelde hij het bewind. Hij noemde hen moordenaars die over de kerk van God getiranniseerd hadden. Hierop werd hij naar de plaats van executie gevoerd. Tot God mocht hij nog bidden, maar het werd hem verboden het volk toe te spreken. Toen hij bij het schavot kwam werd zijn rechterhand afgehouwen en daarna volgde zijn linker. Met grote moed doorstond hij de vreselijke pijnen. Gruwelijk gingen de onverlaten met hem om. Het leek er veel op dat zij hun haatgevoelens op hem wilden botvieren. Met een katrol werd hij omhoog gehesen naar de top van de galg, waarop de beul hem tot drie keer toe met zijn volle gewicht op het schavot liet vallen. Daarna haalde men zijn verminkte lichaam weer omhoog. Nu begon de beul met een groot mes zijn borst open te snijden. Nog voordat hij stierf trok hij zijn hart uit het lichaam, dat nog bewoog toen het op de planken viel. Het volk ijsde bij deze lugubere aanblik, maar de beul vertrok geen spier. 'Hier is het hart van een verrader', zo riep hij uit. Hij wierp het in een vuur dat voor dit doel was aangestoken. Zijn hoofd werd op de Netherbow Poort gestoken en zijn andere ledematen naar St. Andrews, Glasgow, Leith en Bruntisland verstuurd. Zo eindigde het leven van deze kampioen voor de zaak van Christus.

Het was David Hackston wel verboden het volk toe te spreken, maar zijn nagelaten brieven bevatten een getuigenis voor het nageslacht. Wij blikken hier in het hart van een man, die zichzelf geheel over had voor de zaak van het Covenant. Hij werd door de liefde van Christus gedreven, om voor Zijn Naam smaadheid te lijden. Zo schreef hij op 25 juli 1680 vanuit de Tolbooth: 'O, dat ik Hem aan allen kon aanbevelen en opwekken om Hem te vrezen, te bewonderen, te loven, in Hem te geloven! Maar de lauwheid, gebrek aan liefde tot God, onverschilligheid in de zaken van Christus... en onpartijdigheid is zo toegenomen onder de belijders, zodat God naar mijn gedachte struikelblokken voor hen neerlegt...' 'Acht het niet vreemd als ik zeg dat allen schuldig staan. Niemand gaat vrijuit of zal aan Gods kant vrijgesproken worden dan de treurenden Sions. God geve bekering en een geest van treuren! Verbrokenheid en verslagenheid van hart zijn de enige offeranden die God behagen...' En aan het slot lezen wij: 'Bid om de uitlatingen van al de genaden van Gods Geest aan mij en de anderen. Ik heb lijdzaamheid, onderwerping, ootmoed, liefde tot God en ijver voor Hem nodig; boven alles hoop en geloof, want zonder dat ben ik maar een zwakke worm en zal ik voor mijn vijanden, zowel in mij als buiten mij, vallen.'

Twee medegevangenen die ook in Ayrsmoss gegrepen waren eindigden op 13 augustus 1680 hun leven op het schavot op de Grassmarket in Edinburgh. Voor John Malcolm en Archibald Alison was het een kroningsdag. In tegenstelling tot David Hackston spraken zij het volk toe. Malcolm was betrokken bij de strijd rond de Bothwell Bridge, bevond zich

op het slavenschip dat bij Orkney schipbreuk leed en voegde zich daarna bij het handjevol 'Society People', zoals de volgelingen van Cameron werden genoemd. Hij was wever van beroep en afkomstig uit Galloway. Zijn laatste woorden getuigen van de liefde tot God en het was goed merkbaar dat de Geest hem aandreef om zijn Meester groot te maken. 'Toeschouwers en toehoorders, hoort de woorden van een stervend man, die gereed staat zijn tabernakel voor uw ogen op te offeren. Het is mijn laatste wens dat u acht zult geven op uw wegen en uw handelingen die niet goed zijn en dat u uw harten niet zult verharden, want u hebt te doen met een heilig God Die spoedig zal komen in een vlammend vuur om wraak te doen over alle onheilige mensen, die de gerusten in Sion zijn en zich verblijden in de smarten van Gods volk...'

'...Ik verwonder mij over Zijn nederbuigende goedheid dat Hij ooit de dienst zocht van zulk een ellendig zondaar als ik ben geweest, want ik leefde al mijn dagen als een vreemdeling van Hem. O, verbazende liefde! Ik verwonder mij over de onvergelijkelijke handelingen van Zijn nederbuigende liefde en over Zijn onnaspeurlijke wegen met mij. O, dat Hij Zijn keuze heeft laten vallen op zulk een arme, zwakke, wrakke aardworm als ik ben en dat Hij mij heeft uitgeleid en ingeleid en heeft gebracht tot deze plaats van executie, om mijn getuigenis aan Zijn werk, zaak en belangen te geven...' Malcolm gaf alleen de Heere de eer Die hem had waardig gekeurd om voor Zijn Naam te lijden. Het was alleen de genade van Christus die hem had aangedreven.

Met achting en eerbied sprak hij over Richard Cameron. 'Ik ben er van verzekerd dat in het bijzonder de evangelieprediking van Richard Cameron werd ondersteund door de macht en tegenwoordigheid van Christus. Er werd zoveel gesmaakt van de tegenwoordigheid van Christus en de hemel, als eindige schepsels op aarde in staat waren te bevatten, ja meer dan zij konden houden. De stromen van het levende water liepen door tussen het volk, wanneer zij in de bergen samenkwamen. Deze wateren gingen als een vloed over de zielen van velen. Ik kan getuigen dat zij niet verschrikt zouden geweest zijn voor tienduizenden. De Heere hun God was met hen en het geklank des Konings was bij hen. Ik hoop dat de vruchten daarvan na dezen nog zullen gezien worden. Al de dragonders van Groot Brittannië zullen nooit het vuur dat in de ziel van velen ontstoken is kunnen uitblussen. Het zal niet uitgeblust worden, het zal niet sterven. De vaderen zullen het vertellen aan de kinderen. Zij zullen hun kinderen vertellen dat in het jaar 1680 er grote dagen waren op de bergen van Schotland en ik kan getuigen dat ik daar het zegel van God op mijn ziel kreeg. Dan zullen de kinderen zeggen: Wie waren zij die predikten in woeste plaatsen en op de bergen en niet in de kerken of huizen? En de vaders zullen zeggen: Weet mijn kinderen dat zij die daar preekten getuigen waren tegen de prelaten en hulppredikers, die de voorrechten van de kerk hadden verkocht aan een tiran die de kerk onderdrukte en de preekstoelen vulde met afvalligen.'

Monument Richard Cameron in Ayrsmoss.

Richard Cameron was heengegaan, maar zijn getuigenis was nog springlevend. Zijn naam zou tot in het nageslacht worden voortgeplant. Daar was ook John Malcolm van overtuigd: 'U mag dit zeggen en vertel het aan de kinderen die nog moeten geboren worden: De rechtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn. Inderdaad mijn vrienden, ik mag wel zeggen: Er is op 20 juli 1680 een groot man in Israël op Ayrsmoss gevallen.' In zijn voetstappen wilde ook deze martelaar gaan. In hetzelfde geloof ging ook hij heen. Zijn gebed was ook voor de achtergebleven kudde die de strijd zou voortzetten. 'Nu, de Heere helpe Zijn arme worstelende volk door al hun beproevingen heen. Hij helpe hen getrouw te zijn en tot het einde toe te verdragen, want zij hebben de belofte der zaligheid. Voeg u bij Zijn volk en werp uw lot met hen en houd u niet afzijdig. Laat Zijn zaak uw zaak zijn, in wel en wee. O, edele zaak! O, edel werk! O, doorluchtige hemel! O, doorluchtige Christus Die het tot een hemel maakt! O, verheven Middelaar van het Nieuwe Verbond! O, getrouwe Verlosser, Die machtig is te helpen in tijd van nood en hen zal helpen die op Hem vertrouwen! ...'

Zo vonden Richard Cameron en zijn dappere metgezellen hun levenseinde. Donald Cargill nam nu de leiding van het steeds kleiner wordende overblijfsel over. Hij treurde over het verlies van zijn vriend, maar was niet zonder hoop. Ook de oude Alexander Peden beweende de dood van Cameron. Op een dag zat hij bij zijn graf, terwijl hij zuchtend uitsprak: 'O, om bij Ritchie te zijn.' Later werd een monument opgericht ter nage-

dachtenis aan hen die vielen voor het Covenant. Het opschrift luidt: 'Hier ligt het lichaam van die beroemde en getrouwe prediker van het evangelie Mr. Richard Cameron, die met enkele anderen hier is gevallen, in de strijd met de bloedige vijanden van waarheid en godzaligheid, 20 juli, Anno 1680.' De afbeeldingen van een geopende Bijbel, een hand, een arm en een sabel sieren de steen. De stem van Cameron hield op deze plaats op te spreken, maar zijn getuigenis was door bloed bezegeld. En het overblijfsel dat standvastig vol hield bleef bestaan en was onuitroeibaar. Het waren de woorden van David Hackston die de overtuiging uitdrukten dat de Heere Zijn kerk uit dit overblijfsel zou vernieuwen: 'Ik twijfel niet of God zal een overblijfsel behouden... Indien de vrije genade van God in mij verheerlijkt wordt, behoren allen Hem dan niet te loven?'

Ook Robert MacWard in Rotterdam kreeg het bericht van Camerons dood. Stephen Cuthel, een godzalig man uit Borrowstowness, vluchtte onmiddellijk na de gruwelijke moord in Ayrsmoss naar Holland en vertelde de oude bevestiger de geschiedenis van de 'Leeuw van het Covenant'. MacWard weende en zei: 'O, waardige Cameron; zeer gewenste man van de Heere, Cameron! O, verbondsbrekend en brandend Schotland, o bloedschuldig Schotland, hoe vele, lang en groot zullen uw oordelen zijn!' Cuthel wees hem op de profetische woorden die hij eenmaal bij de ordening van Cameron gesproken had. 'Inderdaad, Stephen, dit is waar en het was geen vooruitblik en vooruitgedachte in mij, maar toen mijn hand op zijn hoofd was, werd ik er zo van overtuigd en zo door aangedaan, alsof ik in Ayrsmoss zelf geweest was en gezien had hoe zijn hoofd en handen werden afgehouwen, of alsof ik bij de Netherbow Poort gestaan had om ernaar te kijken. Ik kon niet meer overtuigd, aangedaan en gekweld zijn dan op die tijd.' Gods weg is in de zee en in diepe wateren en Zijn voetstappen worden niet bekend. Soms geeft Hij Zijn kinderen te kennen de dingen die moeten geschieden, maar Zijn handelingen met Zijn kerk zijn vaak onbegrijpelijk en ondoorgrondelijk. Dit heeft Hij ook willen betonen in het korte leven van Richard Cameron, die de banier van de Verbonden zo dapper en vol van geloofsmoed wist te bewaren.

12. De ban uitgesproken

Donald Cargill volgt Cameron op

Het wegvallen van Richard Cameron betekende een gevoelige slag voor de overgebleven getrouwen in het land. Donald Cargill was nu de enige predikant onder de Cameronianen. Voelde hij zich nu geheel verlaten evenals Elia onder de jeneverboom? Waren er nog wel zevenduizend overgebleven die hun knieën niet voor de Baäls van de bisschoppen hadden gebogen? Hoe hing Cargill aan zijn jongere vriend, die altijd vol vuur en ijver was en hem in menig ogenblik van moedeloosheid wist op te beuren. Hoe miste hij zijn geliefde broeder in Christus.

Al vroeg vreesde Cargill de Heere. Voordat hij de vrijheid door het geloof in Christus mocht ervaren, was hij onder grote zieleangsten. Hij wilde zelfs een einde aan zijn leven maken. Maar toen hij in de vroege morgen in de duistere diepte van de schacht van een kolenmijn blikte en zich hierin wilde werpen, hoorde hij een stem van boven de wolken, die tot hem sprak: 'Zoon, wees welgemoed, uw zonden zijn u vergeven.' Vanaf zijn jeugd was hij veel in het verborgen gebed met zijn God alleen. Gehele nachten worstelde hij op zijn knieën. Dan zat hij rechtop zonder ergens op te rusten met zijn handen omhoog geheven naar de hemel. Het was hem tot een grote troost dat hij niet twijfelde over zijn staat voor de eeuwigheid. Tegenover James Wodrow verklaarde hij eenmaal dat hij bijna dertig jaar achtereen zijn aandeel in Christus nooit in twijfel getrokken had. Dat wilde niet zeggen dat de aanvallen van de boze hem onbekend waren. Maar juist deze aanvechtingen maakten hem des te meer waakzaam en deden zijn geloof des te dieper wortel schieten. Vooral na het sterven van Cameron was hij stil geworden. Preken deed hij bijna niet meer. Hij scheen veel in overdenking te zijn en zijn gemeenschap met de Heere was in die tijd intens. Wat hij beraamde wist bijna niemand, maar zijn voorkomen voorspelde dat een belangrijke gebeurtenis op komst was.

Het was Walter Smith aan wie hij iets van de geheimen van zijn hart open legde. Smith was een jonge student in de godgeleerdheid die uit Holland was teruggekeerd en hem tot aan zijn einde toe vergezelde. Ook enkele anderen vertelde hij dat de 'Heere hem een trompet in de hand gegeven had om in de oren van velen door geheel Brittannië en andere plaatsen in Europa te laten klinken.' Sinds 1662 was hem het zwijgen opgelegd, hoewel hij toch was doorgegaan. Vele malen had de vijand geprobeerd om zijn mond voorgoed te snoeren. In de slag van Bothwell had hij bijna het leven verloren, toen hij enkele ernstige wonden aan zijn hoofd opliep. Hij viel in de handen van de vijand, toen hij de dood voor ogen zag. Een soldaat kwam naar hem toe en vroeg hem zijn naam. 'Donald Cargill', was zijn antwoord. Een ander vroeg

of hij predikant was. Toen hij dit bevestigde liet men hem gaan. De Heere liet niet toe dat zij hem zouden binden, want zijn tijd was nog niet gekomen. Steeds weer bleef hij wonderlijk gespaard. Ook toen de Satan andere middelen gebruikte bleef hij standvastig. De leugenaar viel hem aan met de knellende vraag of zijn roeping tot het predikambt wel van God was, maar ook nu weerstond hij hem met het Woord.

Cargill kende de vrijheid die in Christus is bij bevinding. Daarom kon hij met vrolijkheid het kruis van zijn Meester dragen. In een preek die hij in 1678 in Quarrel-holes hield over de woorden: 'Indien de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zo zult gij waarlijk vrij zijn', gaf hij zijn eigen ervaring weer in de eerste woorden: 'De vrijheid van Christus is het grootste voorrecht en het is in de beste handen.' Wat had hij dan nog meer met het juk van de dienstbaarheid te doen? Daarom kon hij de gehele wapenrusting van God aandoen om de listige omleidingen van de boze tegen te staan. Daarom kon hij Gods aangevochten volk troost geven: 'Wanhoop niet om van uw banden los te komen, al waren zij nooit eerder zo sterk...' Vanuit deze vrijheid in Christus ontving hij kracht om de strijd tegen de geweldhebbers van zijn eeuw aan te binden. En al moest hij zijn leven opofferen, dan zou deze strijd toch niet tevergeefs zijn.

Er woonde in Rutherglen een vrouw die haar man overhaalde om de hulpprediker te gaan horen, want dan zou de vervolger haar gezin voorbijgaan. Toen zij de volgende morgen haar koeien ging melken, vielen er twee of drie dood neer. Dit kon niet anders dan de Satan zijn, die haar ook aanzette om een einde aan haar leven te maken. Zij meende dat wat vroeger tussen God en haar ziel was voorgevallen op inbeelding berustte. En had zij Christus niet verloochend door haar man zo op te hitsen? Zij was ten einde raad. Het was voor haar verloren. Toch riep zij de hulp van Cargill in. Deze wist eerst niet wat te doen. Zij werd aangevallen dat zij de zonde tegen de Heilige Geest gedaan had waarvoor geen vergeving was. De wijze predikant gaf het zomaar niet op. Toen hij weer bij haar kwam, haalde hij zijn Bijbel uit zijn zak, noemde haar naam en sprak: 'Ik heb vandaag een opdracht van mijn Heere en Meester ontvangen, om de overeenkomst tussen u en Hem te vernieuwen. Als u hierin niet wilt toestemmen, moet ik u de Bijbel laten ondertekenen dat u bereid bent alle rechten, aandeel en aanspraak op Hem vaarwel te zeggen.' Hierop reikte hij haar pen en inkt aan. De vrouw was enige tijd stil, maar plotseling riep zij uit: 'O, heden is dezen huize zaligheid geschied. Ik neem Hem aan, ik neem Hem aan op Zijn eigen voorwaarden, zoals Hij mij door Zijn getrouwe afgezant is aangeboden.' Van toen af werd zij bevrijd van haar banden.

Cargill was vol van 'gericht en dapperheid' om de overtredingen van land en volk aan de kaak te stellen. Hij vreesde de vijanden niet, omdat hij wist dat hun vorst zich wel kon roeren, maar dat zijn verderf ten volle besloten was. Toen hij met Walter Smith en enkele andere gelovigen in een huis in Edinburgh samengekomen was, vertelde één van hen van het voornemen

van enkele edellieden in het westen om de veldsamenkomsten tegen te gaan en allen die deze bezochten uit hun bezittingen te verdrijven. Cargill antwoordde: 'De vijanden hebben hun beker reeds volgemaakt en predikanten en belijders hebben nog enige tijd over om hun beker ook vol te maken, maar zij zullen deze niet vol gemaakt hebben, tot zij en hun vijanden in elkaars armen te zamen gekomen zijn en, zo waarlijk als de Heere leeft, zal Hij Zijn raad van wraak en gerechtigheid over hen allen brengen.' De Heere Zelf zou opstaan tot de strijd om wraak te doen over zijn vijanden. En al zouden zij hem op het schavot brengen dan nog wist hij: 'De Heere is mijn Sterkte en Psalm, want Hij is mij tot Heil geweest.' Hoe was deze psalm hem steeds tot troost geweest in al zijn moeiten en noden.

De ban van Torwood

Het was twee maanden na de dood van zijn vriend Cameron dat Cargill in Torwood aan de weg van Larbert naar Stirling voor een grote menigte van mensen sprak. Niemand behalve Walter Smith wist wat op deze 12de september zou gebeuren. Maar de velen die van heinde en ver gekomen waren voelden wel aan dat er iets bijzonders plaats zou vinden. Cargill gaf als tekst op Ezechiël 21:25-27: 'En gij, o onheilig, goddeloos vorst van Israël, wiens dag komen zal ten tijde der uiterste ongerechtigheid; alzo zegt de Heere HEERE: Doe die hoed weg en hef die kroon af, deze zal dezelve niet wezen; Ik zal verhogen dien die nederig is en vernederen dien die hoog is. Ik zal die kroon omgekeerd, omgekeerd, omgekeerd stellen; ja zij zal niet zijn, totdat Hij kome, Die daartoe recht heeft, en Dien Ik dat geven zal.' Alleen al het voorlezen van de tekst verwekte beroering onder het volk en Cargill kon zich ternauwernood verstaanbaar maken. Hij verhief zijn stem om hen tot stilte te manen en sprak: 'Nu, ik heb slechts één verzoek aan u, dat u geen vooroordelen tegen ons zult aanvoeren voordat u ons hoort spreken.'

Hij begon zijn korte preek met een verklaring van de tekst. 'Dit woord', zo riep hij uit, 'geeft verzekering aan alle mensen dat God de Rechter is van allen. Hij zal de onderdrukkers oordelen. Indien Hij de verdrukten geen verlichting geeft, dan twijfel ik er niet aan dat Hij de onderdrukkers zal belonen. God is een rechtvaardig Rechter. Hij zal niet toelaten dat de goddelozen ongestraft zullen voortgaan.' En dan vervolgde hij: 'De woorden houden in dat de Heere een grote verandering zal maken. En waar Hij een grote verandering maakt, zal Hij koningen, edelen, prinsen wegnemen en ten laatste zal Hij vele schone gebouwen verwoesten. U zult zeggen: "Waarom zal Hij deze grote verandering maken?" Hij zal dit doen, al was het alleen maar omdat men Zijn gezag heeft weggenomen. Nu zegt Hij tot Brittannië: "Wie regeert hier?" Weldra zal Hij laten zien wie in Brittannië regeert.'

'Wij zien nu dat een grote is gevallen. De Heere zegt: "En gij o onheilig, goddeloos vorst in Israël, wiens dag komen zal..." Het is alsof de Heere gezegd heeft: "De dag is gekomen dat u niet langer als tiran zult handelen; u

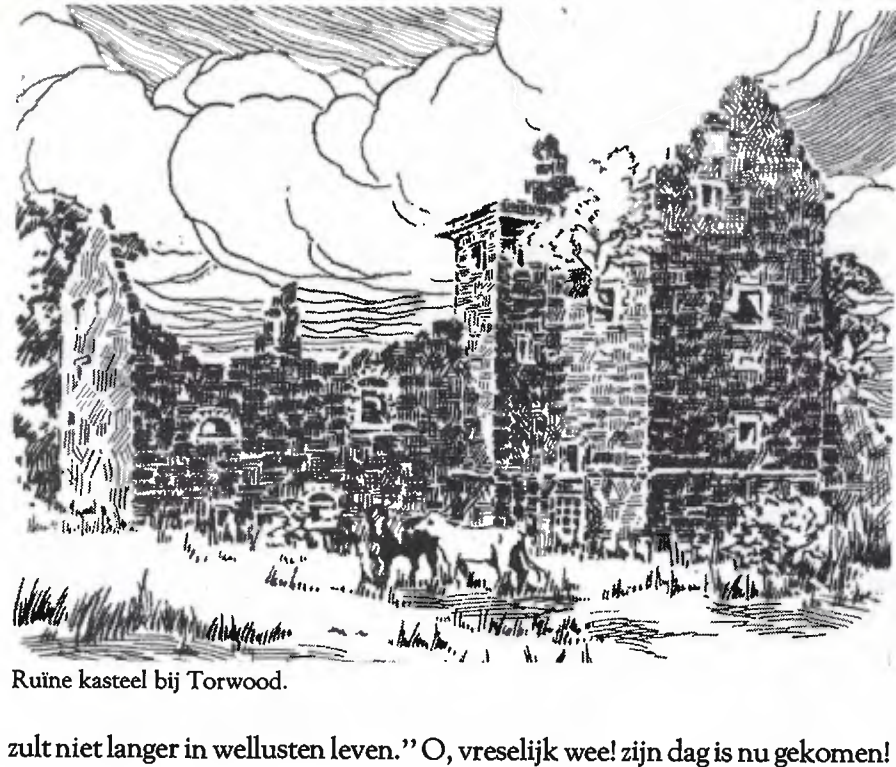

Ruïne kasteel bij Torwood.

zult niet langer in wellusten leven.'' O, vreselijk wee! zijn dag is nu gekomen! Nu moet hij al zijn vermaken verlaten. Nu moet hij zijn paleis verlaten...' Zijn rol is uitgespeeld. De Heere roept hem ter verantwoording voor het hemelse tribunaal. '...O, gezegend zal die dag gerekend worden, wanneer de zonde en ongerechtigheden een einde zullen hebben en teniet gedaan worden. Wij zijn ervan overtuigd dat deze blijdschap al de vromen zal ten deel vallen.' Gods kinderen zullen zich verblijden in de oordelen. Zal dit ook in Schotland zijn? Wanneer zou de dag komen dat de tirannieke vorst met al zijn trawanten in de Rode Zee van Gods toorn zou omkomen? 'Maar zijn dag is gekomen. Er is veel geklaag voor de dood van koningen, maar hij is tot zo'n grote last voor het volk geweest dat bij zijn sterven gezang en grote blijdschap zal gehoord worden.'

Na deze verklaring van de tekst hield Cargill nog een korte rede, waarbij hij het woord van de tekst vergeleek met de laatste gedeelten van 1 Korinthe 5, waarin de apostel vermaant om 'deze boze uit ulieden weg te doen.' Hij handelde over de laatste trap van de kerkelijke tucht, namelijk die van de ban of excommunicatie. Het gaat om personen, die 'onder de dekmantel van de naam van christen en Godsvreze tot het andere lichaam behoren, waarvan de Satan het hoofd is en niet tot het lichaam waarvan Christus het Hoofd is.' Zij behoren door de doop tot de christelijke kerk maar zijn door 'goddeloosheid afgevallen'. Voorbeelden die voor de afsnijding uit de christelijke gemeente in aanmerking komen, zijn zij die hardnekkig in

gruwelijke zonden voortgaan, zonder enige blijk van berouw te tonen. Dergelijke zonden zijn 'groot en onbetwistbaar (tenminste onder hen die het geloof en de gereformeerde godsdienst hebben ontvangen en beleden), zoals godslastering, heidendom, atheïsme, moord, overspel, incest, meineed, willens en openlijk de Sabbat ontheiligen...'

Na deze korte uiteenzetting van de gronden van de kerkelijke ban, ging Cargill over tot het eigenlijke doel van de bijeenkomst. Hij sprak het kerkelijk vonnis uit over enkele hooggeplaatsten, die hij aanmerkte als 'bedrijvers van zulke grote misdaden en bewerkers van de grote onheilen in Brittannië en Ierland, maar in het bijzonder in Schotland.' Na een gebed om de verlichting van de Heilige Geest noemde hij de namen van deze personen, die hij onder de ban stelde en aan de Satan overgaf. Onder doodse stilte hoorden de aanwezigen het vreselijke vonnis aan. 'Ik, dienaar van Jezus Christus, van Hem gezag en macht ontvangen hebbende, spreek in Zijn Naam en door Zijn Geest het banvonnis uit over koning Karel II, op grond van de volgende goddeloze handelingen:

1. Wegens zijn onbeschaamd spotten met God, nadat hij zijn eigen zonden, de zonden van zijn vader en de afgoderij van zijn moeder had erkend en zich daartegen plechtig had verbonden in een verklaring in Dunfermline op 16 augustus 1650. Niettegenstaande dit alles heeft hij meer openlijk in deze zonden geleefd dan allen die hem zijn voorgegaan.
2. Wegens zijn gruwelijke meineed nadat hij tenminste tweemaal het Verbond plechtig had ondertekend, het zo vermetel heeft verloochend en verworpen dat hij heeft bevolen dat het door de hand van de beul zou worden verbrand.
3. Omdat hij alle wetten tot vaststelling van die godsdienst en de Reformatie, waartoe het Verbond verplichtte, heeft herroepen, waarop hij wetten heeft ingevoerd om het tegendeel te bevorderen en nog aan de invoering van het pausdom in deze landen werkt.
4. Wegens het oproepen van legers om het volk des Heeren te verdelgen, die in hun eigen rechtmatige verdediging stonden en opkwamen voor hun vrijheden en rechten tegen tirannie, onderdrukking en onrecht van mensen. Ook wegens het bloed van het volk des Heeren dat hij vergoten heeft in velden, op schavotten en op zee, omdat zij stonden voor de godsdienst en voor de gerechtigheid, terwijl zij in alle andere dingen meest gewillig waren hem gehoorzaamheid te bewijzen, indien hij had geregeerd overeenkomstig zijn verbond en eed.
5. Wegens zijn volharden in vijandschap en in het vervolgen van ware protestanten; wegens het begunstigen en helpen van de papisten, zo hier als elders, en zijn met het uiterste van zijn macht verhinderen van de uitvoering van rechtvaardige wetten tegen het pausdom.
6. Wegens zijn verzwakken van het koninkrijk door zijn veelvuldig gratie verlenen aan moordenaars, hetwelk aan geen koning is toegestaan, omdat dit uitdrukkelijk in strijd is met de wet van God. Zo heeft hij het plegen van

moorden aangemoedigd en het land met bloed bezoedeld.
7. Om alle andere dingen voorbij te gaan, heeft hij zich schuldig gemaakt aan vreselijke onreinheid van overspel en bloedschande, dronkenschap, huichelarij met God en mensen en het houden van zondige beloften.'

Zo sprak de Godsgezant de vloek uit over zijn eigen koning. Vele jaren achtereen had Karel II de God des hemels getart. Hij deinsde niet terug voor meineed in de tegenwoordigheid van een rechtvaardig God. Zijn handen waren niet alleen bevlekt door de gruwelijke zonden van zijn goddeloos en onrein leven, maar ook met het bloed van vele onschuldigen die hij had laten ombrengen. Steeds meer werd hij aan de hardigheid van zijn hart overgegeven. Zou deze banvloek zijn toegeschroeide geweten nog wel beroeren? Was het geen laatste oproep tot bekering? Cargill sprak als in de tegenwoordigheid van God. De kerk had hem uitgebannen, maar zijn ambt was hem niet ontnomen. En in de kracht en zalving van de Heilige Geest stond hij in Torwood.

Nu was het de beurt aan de vazallen van de gewetenloze vorst. Eerst noemde Cargill zijn broer, de roomse Jakobus, hertog van York. Hij noemde zijn afgoderij en wat hij in Schotland had uitgevoerd. Hoe had hij geprobeerd het land te verlokken tot de roomse afgodendienst. Hierna noemde hij zijn bastaardzoon, Jakobus, de hertog van Monmouth, 'omdat hij op het onrechtvaardig bevel van zijn vader in Schotland gekomen is en legers tegen het volk des Heeren heeft aangevoerd.' Cargill bedoelde de rol die hij in de slag bij Bothwell Bridge gespeeld had.

'Vervolgens ban ik krachtens hetzelfde gezag en in dezelfde Naam uit de gemeenschap van de ware kerk en geef aan de Satan over, John, hertog van Lauderdale, wegens zijn gruwelijke godslastering, in het bijzonder om dat woord tot de prelaat van St. Andrews (Sharp): "Zit aan mijn rechterhand, totdat ik uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank uwer voeten." Wegens zijn God loochenend spotten met het Woord van God, met de godsdienst en met hen die de Heere vrezen.' Maar dit was in het geval van Lauderdale niet genoeg. Hij was immers een belijder geweest van het Covenant en scheen hartelijk verenigd met het voortgaande werk van de Reformatie in zijn vaderland. Maar hij had Christus verloochend en zich overgegeven aan allerlei openbare zonden. Behalve de koning en Sharp was hij wel de voornaamste vervolger van de godvrezende Presbyterianen.

Ook John, hertog van Rothes, behoorde tot het gezelschap over wie de vloekspraken werden uitgevaardigd. Het was wegens zijn meineed, zijn overspel en onreinheid en vele andere zonden. Ook noemde Cargill zijn onmenselijke behandeling van de wakkere David Hackston. George Mackenzie, de Lord Advocate spaarde hij niet. 'Zijn aanhoudend pleiten tegen het volk des Heeren en hen te vervolgen tot de dood', waren enkele van de daden die hem ten laste werden gelegd. En tenslotte kreeg het 'Moskovische Beest' een beurt. Thomas Dalzell was wel de grote onderdrukker van de Covenanters, die hen zowel in Pentland als bij Bothwell

Bridge zo beestachtig had aangevallen. Geen wonder dat ook hij een ontuchtig leven leidde en niet wist op te houden van zijn schanddaden te vermenigvuldigen.

Het was een gezelschap dat uitmuntte in duivelse praktijken en openlijke verachting van Gods heilige wetten en inzettingen. In naam beleden zij de godsdienst, maar zij verloochenden de God van hemel en aarde door hun werken. Hoe lang zou hun juk nog op het zuchtende Sion drukken? Hoe lang zou God nog toelaten dat hun wreedheden het land verstoorden? Vreselijk zou hun einde zijn als zij in hun schandelijkheden bleven volharden. Hoe misbruikten zij de zwaardmacht die de overheden toekomt door Gods kudde te vervolgen. Zeker, zij hadden het legertje van Covenanters verslagen en velen naar het schavot gebracht of in koelen bloede neergeschoten. Maar toch bleef het Covenant verbindend. En al ontbrak het Cargill aan de macht van het zwaard, de Heere bewoog hem om de sleutelmacht uit te oefenen, de macht om te binden en te ontbinden. Hij handelde niet naar menselijke willekeur, hij deed dit niet vanuit haat, maar in de vreze Gods. Het ging hem om de eer van God op alle terreinen van het leven. En deze eer was hem meer waard dan alle schatten van de wereld. Zo stond de oude Donald Cargill in de buurt van het kasteel van Torwood. Het was de stem van God uit de mond van Zijn dienstknecht die over het land klonk. En deze stem zou weldra vermenigvuldigd worden, want de vreselijke banvloek zou tot in Holyrood en in de troonzaal van Whitehall weerklinken, zoals de boodschap van de Allerhoogste eenmaal verscheen op de wanden van het paleis van Belsazar: 'Mené, mené, tekel...' Zou ontzetting op het aangezicht van Karel II en zijn vazallen zijn af te lezen?

Nu was Cargill aan het slot gekomen van zijn gewichtige taak. 'Ik meen dat niemand die Gods Woord aanvaardt deze vonnissen als onrechtvaardig zal beschouwen. Het kan zijn dat sommigen om de machten te vleien deze ontijdig en niet formeel zullen noemen, daar er geen waarschuwing gegeven is en geen bewijzen geleverd zijn.' Al was het niet mogelijk om in een kerkelijke weg te handelen, toch meende Cargill naar Gods bevel te hebben gehandeld. Hij wist wel dat veel hierop af zou komen. Ook onder de broeders in hetzelfde geloof zouden er zijn die zijn daad zouden afkeuren, omdat de normale kerkelijke procedure niet was gevolgd. Enige tijd later sprak hij: 'Ik weet dat ik door velen word veroordeeld en zal worden veroordeeld voor wat ik heb gedaan, maar ik weet dat ik Gods goedkeuring heb en ik ben verzekerd dat wat ik op aarde gedaan heb, in de hemel bekrachtigd is, want als ik ooit Gods weg geweten heb en van mijn roeping in dit deel van mijn levenswerk klaarheid ontving dan was het wel in deze zaak.'

Cargill kwam inderdaad onder zware kritiek. Behalve de toorn van de overheid en de kerkelijke leidslieden, waren ook enkelen van zijn vroegere vrienden het niet met hem eens. Zo noemde ook Robert Law, die in hetzelfde jaar als hij was afgezet het zelfs dwaasheid wat Cargill gedaan had.

En ook zijn vroegere collega John Carstares veroordeelde hem, wat hem tot grote droefheid was. Maar de onverschrokken dienaar van God beriep zich op het Woord van God. Hij was wars van elke vorm van sektarisme om zonder regels en orde te handelen. Hier betrof het een buitengewoon geval. Hij was immers een geordend leraar gebleven en wist zich verbonden aan de verstrooide schapen die de banier van het Covenant hoog hielden. Was verbondsbreuk geen zware overtreding tegenover de trouw van God? Handelden de profeten in Israël anders in het bestraffen van deze zonde en die van afgoderij?

Als bewijs van de rechtmatigheid van zijn daad voerde Cargill in een preek in Fallow-hill op de volgende zondag twee tekenen aan. 'Ten eerste, indien sommigen van deze mensen dit vonnis niet op zich gebonden zullen voelen eer zij dit aardse toneel verlaten en niet gedwongen zullen worden dit in hun verschrikking te belijden, tot afschrik van anderen, zo heeft God mij niet gezonden. Ten tweede, indien sommigen van deze mannen geen ongewone dood zullen sterven, zo heeft God nooit door mij gesproken.' De Heere heeft deze tekenen willen bevestigen. Het is bekend hoe het met deze in de ban gedane personen is afgelopen. Van Karel II wordt gezegd dat hij werd vergiftigd. 'Toen hij voelde dat het vergif begon te werken zat hij in bed met één van de lichtste vrouwen die het meest in zijn gezelschap was. Hij riep brullend uit: "O dwaze man die ik geweest ben, ik heb mijn beste onderdanen vermoord".' De hertog van Rothes stierf onder de vreselijkste

Begrafenis van Lord Rothes.

verschrikkingen en zijn bed schudde tot ontzetting van allen die rondom hem stonden. 'Bloodie' Mackenzie stierf in Londen, terwijl uit alle poriën van zijn lichaam bloed droop. Zo gaf God getuigenis van zijn oordelen onder hen die Zijn inzettingen en wetten zo lang bespot hadden en Zijn lankmoedigheid hadden getart.

Op dezelfde dag dat Cargill zijn banvloek uitsprak, preekte hij over de woorden: 'Want de Heere zal niet verstoten in eeuwigheid. Maar als Hij bedroefd heeft, zo zal Hij Zich ontfermen naar de grootheid Zijner goedertierenheden' (Klaagl. 3:31-32). Het was een preek zonder enige toepassing op het gebeurde van die morgen. Zij was niet bedoeld voor de personen die onder de tucht waren geplaatst, maar tot troost voor de kerk onder het kruis. Het was een loflied op de trouw van God tegenover de ontrouw van Zijn kinderen. 'O, de getrouwheid van God! Als Hij met ons gehandeld had zoals wij met Hem handelen, wat zou er dan van ons terechtkomen? O, Zijn getrouwheid is sterk!' Cargill was niet alleen een zoon des donders, maar ook een zoon der vertroosting. De liefde van Christus drong hem om niet alleen de rechtvaardigheid, maar ook de barmhartigheid van zijn God voor te stellen. De tijd van de verdrukking op aarde, hoe zwaar deze ook mag zijn, is slechts van korte duur tegenover de heerlijkheid die Gods kinderen wacht. Een week later preekte hij uit Lukas 18:7: 'En zal God Zijn uitverkorenen dan geen recht doen, die dag en nacht tot Hem roepen?' 'O, zoek geen vergelding vanuit uzelf, wanneer u door anderen onrecht wordt aangedaan...' God zal Zijn vijanden op Zijn tijd straffen en Sion recht doen tegenover haar wederpartijders.

Vier Covenanters gegrepen

Na het gebeuren in Torwood was Cargill in feite vogelvrij verklaard. Toch ging hij gewoon door met preken. Op 3 oktober sprak hij in Craigmad bij Falkirk over: 'De dagen zijn nabij gekomen en het woord van ieder gezicht' (Ez. 12:23). Hij waarschuwde voor de dreigende oordelen die het land te wachten stonden vanwege hun afval en verbondsbreuk. De vijand loerde op hem en zocht hem te grijpen. Bij Linlithgow Bridge ontsnapte hij ternauwernood aan een troep soldaten. Zijn paard werd onder hem vandaan geschoten en enkele hoorders meegevoerd. Hij vond het beter om voortaan 's nachts te reizen en zich overdag schuil te houden. Vooral de gouverneur van het Blackness kasteel had het op hem voorzien. Hij kon het niet zetten dat Cargill hem in Queensferry ontglipte toen Henry Hall kon worden gepakt. Nu probeerde hij hem met list te vangen. Hij huurde de veerman van Queensferry, James Henderson, in om hem te zoeken en uit naam van enkele vrienden van de predikant uit Fife een brief te overhandigen, waarin het verzoek gedaan werd om voor hen te komen preken. Henderson wist hem te vinden en deed het voorstel om hem de volgende dag over te zetten. Cargill was zich nergens van bewust toen hij met nog vijf anderen, drie mannen en twee vrouwen, op weg ging. Een bende krijgsvolk wachtte hen

echter op. Eerst grepen zij de twee vrouwen en twee mannen die te voet waren. Eén vrouw wist echter te ontglippen en waarschuwde Cargill, die hierop onmiddellijk rechtsomkeert maakte naar Edinburgh. De vier gevangenen werden geboeid naar de stad gevoerd en zonder pardon ter dood gebracht. Het waren Archibald Stewart, James Skene, John Potter en Marion Harvie. Stewart, Skene en Potter werden op 1 december bij het 'cross' terechtgesteld en Marion Harvie vond samen met een andere vrouw, Isabel Alison, op 26 januari 1681 op de Grassmarket de dood. Hun enige 'misdaad' was dat zij de preken van Cargill beluisterden en achter zijn beginselen stonden!

Wat was Cargill bedroefd toen hij hoorde dat zijn vrienden waren gegrepen en ter dood veroordeeld. Weer moest de oude stad getuige zijn van een droevig schouwspel. Wanneer zou aan het aantal martelaren een einde komen? De drie mannen die in december werden opgehangen ondergingen de uitvoering van het vonnis in grote geloofsmoed. Ontroerend is het om van hun nagelaten getuigenissen kennis te nemen. Archibald Stewart woonde in Borrowstounness en was in zijn land, zowel als in Holland, met het evangelie in aanraking gekomen. Hij kon niet nalaten om de toegestroomde menigte iets te vertellen van de grote daden van God in zijn leven. 'Het was door het horen van het evangelie uit de mond van Zijn lijdende dienstknechten, hier en in Holland, dat ik werd gebracht tot de liefde van God en Zijn enige Zoon Jezus Christus. Sinds die tijd heeft Hij mijn hart aan Zich verbonden om Hem te zoeken in dezelfde weg als waarin ik Hem vond, toen Hij mij werd voorgesteld in Zijn majesteit, toen ik het getuigenis hoorde en mijn zonden en de zonden van het land mij werden ontdekt. Dit is de reden waarom ik ben beschuldigd en veroordeeld door mensen.' 'O, verflauwt niet in het onderhouden van de liefelijke samenkomsten in de bergen. Mijn ziel is daar verkwikt. Laat het uw werk zijn lijdzaamheid te bewaren, welk lijden u ook mag worden aangedaan...' Op het schavot zong hij de tweede psalm en las het derde hoofdstuk van Maleachi. Zij stonden hem echter niet toe om in het openbaar te bidden, want toen hij bad: 'O, Heere, wat zult Gij doen met dit geslacht? Wat zult Gij doen met de bloeddorstige Karel Stuart?' werd hij door tromgeroffel overstemd.

John Potter sprak ook met veel vrijmoedigheid. Ook hij spaarde de koning niet: 'Ik heb hier mijn getuigenis gelaten tegen de meineed, de bloedstorting en het verdrukken van het volk van God, hetwelk is gedaan door hem die genoemd wordt de koning van Brittannië en Ierland...' Hij laakte de houding van veel predikanten die niet naar hun plicht om trouw te blijven gehandeld hadden. 'Ik betuig tegen de acte van Glasgow, waarbij driehonderd leraars en meer hun plicht verzaakten en hun rug aan hun volk toekeerden en sindsdien veranderd zijn in verslindende wolven en schrokkerige honden die niet bassen kunnen...' 'Was het niet hun plicht om hun last te volbrengen, totdat zij uit de preekstoel waren gestoten?' Hij vergat niet ook de onbekeerden toe te spreken: 'Wat u betreft die ligt in uw zwarte

natuur. Ik vermaan u, dat u zich zult bekeren van uw zonden en zult uitgaan uit uw droevige staat, waarin u nu ligt en u verenigt met een geslachte Middelaar op Zijn eigen voorwaarden.'

James Skene was de broer van de landheer van Skene. Hij schreef hem een brief 'uit het huis van mijn Heere Jezus, Die deze plaats voor mij gemaakt heeft tot een aangenaam paleis, waarin Hij mij toont Zijn wondervolle vrije liefde. Uit de gevangenis in Edinburgh, november 1680.' Aan een vriend en medegevangene schreef hij als P.S.: 'Ik ontving gisteravond mijn dagvaarding voor de eeuwigheid met geluid van de trompet en mijn vonnis met vijf stoten op de trompet. Het was een somber gezicht de herauten in hun ambtskleding te zien. Doch de Heere hielp mij om niet bevreesd te zijn, daar alles van Hem kwam.' Zijn laatste toespraak is een getuigenis van een levende hoop, niet alleen voor zijn eigen toekomst, maar ook voor zijn land. 'Nu, vaarwel alle lieve vrienden. Ik hoop dat de Heere een heerlijke kerk zal hebben in Schotland en Zijn heerlijkheid zal doen verrijzen uit de as van een verbrand verbond...' 'Ik ga naar een woning van heerlijkheid die de Heere voor mij heeft bereid.'

Het enige wat Cargill kon doen, toen zijn vrienden in de Tolbooth zaten, was hen brieven van troost en bemoediging te zenden. En dat kon hij als geen ander! Zo schreef hij de jonge Skene: 'Maar vergeef en vergeet al deze persoonlijke beledigingen en arbeid om met een hart verstoken van persoonlijke wraak en vervuld met ijver tot Gods eer... de eeuwigheid tegemoet te gaan...' 'Vaarwel beste vriend, nooit zal ik u meer zien dan aan de rechterhand van Christus.' En Stewart en Potter hield hij voor: '...Ga voort om uw zonden te betreuren en kruip ootmoedig naar de scepter die u wordt toegereikt in het vaste geloof in de algenoegzaamheid van de Zaligmaker om alle toorn uit te blussen en om een volmaakte gerechtigheid te verkrijgen waarin u zonder verschrikking voor Zijn rechtbank kunt verschijnen.'

Toen Cargill deze woorden neerschreef, was zijn leven omringd door gevaren. De beloning, die op zijn hoofd rustte, was bijna verdubbeld. In een proclamatie worden hij en zijn vrienden 'schurkachtige en fanatieke samenzweerders' geheten en Cargill zelf als 'één van de meest oproerige predikers' aangemerkt. De Geheime Raad stelde hem na Torwood in het meest kwade daglicht en wist geen woorden te vinden om hem zo zwart mogelijk af te schilderen. Steeds meer werd de voortgejaagde predikant geïsoleerd. Weer waren enkele vrienden uit zijn kring weggenomen. Wie zouden de volgenden zijn? Evenals na het gebeurde in Bothwell en Ayrsmoss trok hij zich terug. Drie maanden bracht hij in Engeland door om wat tot rust te komen. Hier vond hij gelegenheid om het Woord te verkondigen en 'de Heere zegende zijn arbeid tot de overtuiging en stichting van vele zielen.' Enkele pastorale brieven zijn uit deze periode bewaard gebleven. Eén brief zond hij op 27 maart 1681 naar zijn oude gemeente van de Barony in Glasgow. Bijna twintig jaar geleden werd hij van zijn gemeente losgescheurd,

maar toch voelde hij zich nog aan dit volk verbonden. Deze brief begint met: 'Ik ben een schuldenaar aan allen en in het bijzonder aan u, maar hoe dat ik mijn verplichtingen zal vergelden weet ik niet. Om alles terug te geven is onmogelijk, om niets te geven is ondankbaar.' Dan gaat hij verder: 'Wees altijd nederig en dankbaar voor wat u hebt ontvangen en dorst steeds naar meer, want Zijn volheid is oneindig en uw behoeften zijn wonderlijk groot.' 'O, dat God de ogen van de mensen wilde openen opdat zij mogen zien hoe weinig goeds en hoe veel kwaads het (de 'Indulgence') heeft voortgebracht, hoe weinig het gedaan heeft voor de vrijheid en uitbreiding van het koninkrijk van Christus...' 'O, vrees, vertrouw, waak en bid voor uzelf en voor anderen en weet dat u dezelfde strijd, aanvechtingen en zwakheid van het vlees hebt. Heb vurige liefde onder elkaar als u ziet dat u weinig bent. Heb alle dingen met elkaar gemeen, uw smarten, uw aanvechtingen, uw barmhartigheden, uw blijdschap, uw persoon, uw goederen, voor zover het nodig is...' Als een vader gaf Cargill raad en wees hij zijn oude 'kudde' alleen op de grote Opperherder, Die hen geen wezen zou laten.

Ook in Engeland zaten de bloedhonden niet stil. De koning gaf instructies aan de hertog van Newcastle om hem op te sporen. In april keerde hij naar Schotland terug en dat was voor de laatste keer. Zijn einde was niet ver weg meer. Maar voordat hij zijn staf neerlegde werd hij plotseling met andere gevaren in aanraking gebracht. Een zekere John Gibb uit Borrowstounness had wat aanhangers om zich heen verzameld die zich ook verzetten tegen het koninklijke bewind. Maar de Gibbieten, of 'Sweet Singers', hadden meer gemeen met de Anabaptisten uit de tijd van Luther. Gibb meende Goddelijke openbaringen te hebben ontvangen en baseerde zijn handelwijze op dit innerlijke licht. Hij verwierp de belijdenis, de berijmde psalmen en ook de Covenants als uitvindingen van Satan. Cargill had gesprekken met deze sektarischen, echter zonder enig resultaat. De overheid wierp hen op dezelfde hoop als de Presbyterianen en richtte de vervolgingsdrang ook op hen. Cargill was geschrokken van de macht die van hen uitging en vond de opvattingen van Gibb een groot gevaar voor de voortgang van Gods werk.

Isabel Alison en Marion Harvie

Tijdens zijn verblijf in Engeland werd Edinburgh opgeschrikt door een ongewone terechtstelling. Het was nog niet eerder voorgekomen dat van het vrouwelijk geslacht onder de Covenanters naar het schavot waren gebracht. Isabel Alison en Marion Harvie bekrachtigden op 26 januari als twee geloofsheldinnen hun belijdenissen met de marteldood. Moedig en standvastig ondergingen zij hun lot en hun laatste toespraken op het schavot geleken op hemelse lofzangen. Isabel kwam uit Perth en was gegrepen omdat zij enkele godsdienstige mensen in die stad ernstig had gewaarschuwd. Marion was gepakt toen de veerman van Queensferry voor Cargill een hinderlaag gelegd had. De verhoren van beide vrouwen zijn bewaard gebleven. De rechters en een predikant, Archibald Riddell (eens de metgezel

van John Welch die op de Bass Rock gevangen was geweest vanwege zijn preken in de open lucht, maar later het 'Indulgence' had aanvaard), probeerden hen ervan te overtuigen dat Cargill en Cameron opstandelingen waren die het wettige gezag aanrandden. Op een bewonderenswaardige wijze dienden deze eenvoudige vrouwen hun wrede rechters van repliek. Thomas Dalzell was ook aanwezig en dreigde Marion zelfs met de pijnbank. De Heere opende naar Zijn belofte hun monden om de leugens van de tegensprekers scherp te veroordelen. Toen Isabel het schavot op de Grassmarket opging en Psalm 84 gezongen en Markus 16 gelezen had, riep zij uit: 'Verblijdt u in de Heere, gij rechtvaardigen, wederom zeg ik u: Verblijdt u.' Toen zij een gebed wilde uitspreken werd dit haar verhinderd. Vanaf de ladder van de galg, riep zij uit: 'Weest dan ijverig en bekeert u. Hebt de Heere lief, gij allen die Zijn dienaars zijt. O, hebt Hem lief, vrienden, want er is leven in Zijn gunst.' En haar laatste woorden waren: 'Vaarwel alle geschapen vertroostingen, vaarwel dierbare Bijbel, waarin ik het meeste vermaak vond en die mij zoet is geweest sinds ik in de gevangenis kwam. Vaarwel christenvrienden. Nu, in Uw handen beveel ik mijn geest, Vader, Zoon en Heilige Geest.'

Nu volgde Marion haar. In een brief had zij al afscheid genomen van haar vrienden in het geloof. 'Ik moet mijn leven afleggen op aanstaande woensdag en daarom wil ik aan de wereld laten weten dat ik niet sterf als een dwaas, of kwaaddoener, of als één die zich met eens anders doen bemoeit. Neen, het is omdat ik de waarheid van Jezus Christus aanhang en Hem belijd Koning van Sion en Hoofd van Zijn kerk te zijn.' Zij roemde in de genade die zij in haar leven had ontvangen. 'Al Zijn handelingen met mij zijn in liefde en ontferming geweest. Al Zijn kastijdingen waren liefde en vrije genade. O, die vrije gunst! Ik heb mij vaak verwonderd dat Hij een godslasteraar wilde maken tot een getuige voor Hem en Zijn waarheid. Ik mag zeggen: "Ik ben als een vuurbrand uit het vuur gerukt." O, ik moet Zijn nederbuigende liefde bewonderen. Ik dank de Heere dat ik ooit Mr. Cargill, die getrouwe getuige van Jezus Christus, gehoord heb. Ik dank de Heere dat ik ooit Mr. Richard Cameron gehoord heb. Mijn ziel is verkwikt geweest toen ik hem hoorde, bijzonder bij het Avondmaal over deze woorden: "Want Hij zal tot Zijn volk en tot Zijn gunstgenoten van vrede spreken, maar dat zij niet weder tot dwaasheid keren." Nu, wat zal ik zeggen? Ik heb tegen Hem gezondigd en ik sta schuldig aan de besmettingen van deze tijd. Doch ik ben tevreden, hartelijk tevreden dat Hij mij mijn ziel geeft tot een buit. O, mijn beminnelijke Christus, alles wat aan Hem is, is gans begeerlijk.' Marion verlangde om heen te gaan. De martelaarskroon betekende voor haar een grote eer. Op het schavot vertelde zij de omstanders van haar gevangenneming. Bisschop Paterson wilde haar nog kwellen en riep een hulpprediker om te bidden. Maar Marion zei tot haar medegevangene: 'Kom Isabel, laten wij Psalm 23 zingen.' En het gezang van de vrouwen overstemde de stem van de 'curate'. In haar laatste ogenblikken riep Marion uit: 'Mijn Liefste

antwoordt en zegt: "Sta op, Mijn vriendin, Mijn schone en kom".' Zo werden ook deze martelaressen thuis gehaald.

Cargill terechtgesteld

Sinds dat John Blackader in april 1681 naar de Bass Rock gevoerd werd, was Donald Cargill de laatst overgebleven veldpredikant. Toen hij uit Engeland terugkwam, hield hij zich zoveel mogelijk schuil om aan de handen van de dragonders te ontkomen. Na zijn gesprek met John Gibb was hij op 1 mei in Underbank Wood bij Crossford, aan de oevers van de Clyde, waar hij preekte uit Jesaja 62:6: 'O Jeruzalem, Ik heb wachters op uw muren besteld...' Waar waren de trouwe wachters in Schotland gebleven? Was hij de enige die was overgebleven om de wacht op de muren van Sion waar te nemen? Enkele dagen later vinden wij hem in de velden van Loudon Hill in Ayrshire, vlak bij Drumclog. Het was een vastendag voor de voortgejaagde kudde van Christus. Een grote menigte was bij elkaar gekomen. Cargill preekte 's morgens over: 'De leiders dezes volks zijn verleiders' (Jes. 9:15). Hij spoorde krachtig aan tot het gebed om getrouw te mogen blijven. Bij die gelegenheid doopte hij ook een aantal kinderen. Troostrijk was zijn preek over de woorden: 'Gij die Mij gevolgd zijt in de wedergeboorte' (Matt. 19:28). Het was een bemoediging voor hen die vervolgd werden om der gerechtigheid wil. In de middag bediende hij het Woord uit Lukas 23 : 28: 'Weent niet over Mij, maar weent over uzelf en over uw kinderen.' Het was alsof de voorboden die zijn einde aankondigden steeds dichter tot hem naderden. Nu was een troep soldaten op weg naar deze plaats. Na zijn slotgebed kwamen zij aan. In consternatie stond de predikant in het gezicht van zijn vijanden, maar zijn vrienden hadden de tegenwoordigheid van geest om hem vast te pakken en naar een veiliger plaats te brengen. Zo ontkwam hij weer.

Toch staakte hij het preken niet. In die tijd wezen sommigen hem erop dat hij zo kort preekte en bad. Zij zeiden: 'Och heer, wij krijgen onze maaltijden met zulke lange tussenpozen en wij sterven bijna van honger. Alles wat u ons meedeelt is zoet en heilzaam, maar waarom kort u het voor ons zo in.' Cargills antwoord was: 'Sinds ik ooit in goede ernst een knie boog om te bidden, durf ik in het preken of bidden nooit mijn gaven en bekwaamheden aan het werk te zetten. Wanneer mijn hart niet aangedaan is en niet meekomt met wat uit mijn mond komt, houd ik het voor tijd om af te breken. Ik heb weinig hoop dat wat niet uit mijn hart komt tot het hart van anderen zal gaan.' Hier getuigde hij van zijn diepe afhankelijkheid van de bediening van Boven en was hij bang om op eigen benen te steunen. Afhankelijk was hij in alles, des te meer nu hij als een vogel werd achterna gejaagd. Wanneer zou het net van de vogelvanger zijn vleugels lam slaan?

Voort ging hij om het Woord te verkondigen. Zolang het dag was zou hij niet ophouden. Hij trok door Ayrshire en Galloway, preekte en doopte waar hij gelegenheid vond. Hier hadden Welch, Blackader en Semple vaak

gepreekt, maar hun stemgeluid was overgegaan. In juni vinden wij hem in zijn geliefd Clydesdale, waar hij altijd zo'n vrijmoedigheid kreeg om zijn boodschap kwijt te raken. Op een zondagmorgen, toen hij in het huis van John Liddel in Tinto verblijf hield, zag hij veel mensen voorbijgaan. Zij waren op weg om hem in Home Common te horen. Hij moest hen twee uur in de hitte door een bergachtig gebied volgen. Vermoeid kwam hij aan op de plaats waar hij zou preken. Een man gaf hem een dronk water uit zijn Schotse muts, wat die dag zijn eerste verkwikking was. Zijn preek handelde over de tekst: 'Zijt niet hooggevoelende, maar vrees.' Hier vandaan trok hij naar Fife en daarna keerde hij terug in Cambusnethan. Twee mannen kwamen hem hier opzoeken om te vragen of hij weer naar Galloway wilde komen. Hij wees hun verzoek af en gaf hun deze opmerkelijke woorden mee: 'Als ik mij niet bedrieg, zullen de Fransen en andere vreemdelingen met enkele ongelukkige mensen uit dit land u de slag toebrengen. En dit zal gebeuren op zulk een noodlottige tijd dat geen van deze volken in staat zal zijn om elkaar te helpen. Wat mij betreft, ik zal spoedig moeten sterven door de handen van deze moordenaars en zal uw ellende niet zien. Ik weet niet hoe Gods volk, die dit zullen meemaken, het zullen ondergaan, maar het gezicht en de gedachten die ik daarvan heb, doen mij beven.' 'Het zal niet erg lang duren, maar erg zwaar zijn.' Dit gezicht op de toekomst ontmoedigde hem zeer, te meer daar hij aanvoelde dat zijn einde vlakbij was.

Zijn laatste preek hield hij op 10 juli in Dunsyre, onder de schaduw van de Pentland Hills. Zijn tekstkeus was uit Jesaja 26:20: 'Ga heen, Mijn volk, ga in uw binnenste kamers, en sluit uw deuren na u toe; verberg u als een klein ogenblik, totdat de gramschap overga.' Onder zijn hoorders bevond zich Patrick Walker, een jongen van 14 of 15 jaar oud, die zich die preek vele jaren later nog heel goed wist te herinneren. 'Hij preekte uit eigen bevinding en ging over op de bevinding van allen die enige van de genadige bemoeienissen van de Heere met hun zielen hadden. Het kwam uit het hart voort en ging tot het hart in, zoals ik enkelen van zijn hoorders hoorde zeggen dat hij sprak als nooit eerder een mens gesproken had, want zijn woorden gingen door hen heen.'

Het uur van zijn gevangenneming was aangebroken. James Irvine of Bonshaw marcheerde met een troep dragonders van Kilbride en kwam de volgende ochtend in St. John's Kirk aan. Cargill was in het nabij gelegen Covington. Plotseling werd het huis waar hij was door de soldaten omsingeld. Bonshaw was wel op zoek naar hem, maar had hem hier zeker niet verwacht. Toen hij hem vond riep hij uit: 'O gezegende Bonshaw, gezegend is de dag dat ik geboren ben, wat een buit heb ik gevonden. Nu krijg ik een beloning van 5000 merks, omdat ik hem ingerekend heb.' Met haast brachten zij Cargill naar Lanark. Bonshaw bond hem hardhandig onder de buik van een paard vast om hem zo naar Glasgow te brengen. De trouwe predikant keek op de onverlaat neer en zei: 'Waarom bindt u mij zo vast? Uw boosheid is groot, u zult het rechtvaardig oordeel van God niet

lang meer ontgaan en als ik mij niet bedrieg zal het u op deze plaats overkomen.' Een jaar later gebeurde dit nadat hij de bloedprijs ontvangen had. Zijn vriend stak hem in Lanark overhoop en zijn laatste woorden waren: 'God zal mijn ziel eeuwig verdoemen, want het is afgelopen.'

Van Glasgow werd Cargill met nog enkele gevangenen naar Edinburgh overgebracht en op 15 juli voor de Raad geleid. Hier kwam hij in het gezicht van Lord Rothes, die hevig tegen hem te keer ging en hem dreigde te zullen martelen en een bittere dood te doen sterven. Rothes was door Cargill in de ban gedaan en moest hij nu onder zijn handen sterven? Hij zei echter tot hem: 'Mijnheer Rothes, houd er mee op om mij zo te dreigen, want wat voor dood ik ook zal sterven, uw ogen zullen daarvan geen getuigen zijn.' De volgende dagen werd hij aan een kruisverhoor onderworpen. George Mackenzie beschuldigde hem van 'de paapse en jezuïetische beginselen van het onttronen en doden van koningen...' Enkelen stelden zelfs voor zijn leven te sparen, omdat hij al oud was, maar de beslissende stem van Rothes veroordeelde hem tot de dood aan de galg. Zelfs de graaf van Argyle, de zoon van de eerste martelaar van de Covenanters, stemde in met het vonnis dat over hem geveld werd. Op 26 juli werd hij wegens hoogverraad veroordeeld. Toen de klerk het vonnis voorlas, viel Cargill hem in de rede en wees naar de Lord Advocate, waarbij hij hem aansprak: 'De man die dit geschrift heeft opgesteld heeft dit gedaan in strijd met het licht van zijn eigen geweten, want hij weet dat ik God gevreesd heb van mijn jeugd af...' Mackenzie begon hierop heftig te razen en maakte zich zo nog meer ongeloofwaardig. Toen klonk de beschuldiging onder trompetgeschal, waarop de veroordeelde sprak: 'Dit is een treurig geluid, maar het geschal van de laatste bazuin zal een vrolijk geluid zijn voor mij en voor allen die steunen op de gerechtigheid van Christus.'

Die nacht stierf Lord Rothes. Hij was in de greep van de koning der verschrikking. Zijn vrouw vreesde de Heere en had achting voor de getrouwe dienstknechten. Hij vroeg haar om enkele predikanten te roepen om hem in zijn uiterste bij te staan. George Johnston en John Carstares kwamen bij het bed van de ongelukkige man. Zij spraken hem over zijn zonden en vertelden hem dat zelfs bij het naderen van de dood, vergeving mogelijk was voor hem die zich van harte tot God bekeert. De graaf kon echter niet geloven dat dit voor hem nog mogelijk was. Zijn geweten was geopend vanwege de vloek die Cargill over hem in Torwood had uitgesproken. 'Wij dachten er weinig aan', zo zei hij tegen Carstares, 'wat Cargill deed door ons in de ban te doen, maar ik bevind dat dit vonnis nu op mij drukt en mij tot in eeuwigheid zal vastbinden.' Zo ging Rothes heen en was hij geen getuige van de dood van hem die hij zo gehaat had, maar wiens einde vol zou zijn van de vrede die alle verstand te boven gaat.

De dag van de kroning was voor Cargill aangebroken. Het was 27 juli 1681. Hij vond troost uit Psalm 118, zoals dit meermalen het geval was, en zong deze vanaf vers 16 uit de Schotse berijming voor de ogen van de vele

toeschouwers. 'Ik zal niet sterven, maar leven en zal de werken van God ontdekken...' 'Dit is de blijdste dag die ik ooit gedurende mijn pelgrimsreis op aarde gezien heb. Mijn vreugde is nu begonnen en ik weet dat ze nooit weer zal worden afgebroken.' Zo begon hij zijn toespraak op het schavot bij het marktkruis. 'Het is bijna dertig jaar geleden dat Hij mij van mijn aandeel verzekerd heeft en sinds die tijd was ik nooit buiten een verzekering van genade en ook niet lang zonder gevoel van Zijn genadige tegenwoordigheid, hoewel er veel zonde is tussen gekomen...' 'En nu ik hier sta, heb ik door vrije genade een geweten zo vredig en rustig, alsof ik nooit gezondigd had. Het is lang geleden dat ik het door Gods ontferming kon wagen voor een eeuwigheid en toch behield de dood iets afschrikwekkends voor mij. Doch dat is nu weggenomen en nu is de dood voor mij niets anders dan mij te werpen in de armen van mijn Bruidegom en met Hem in vrede neer te liggen.'

Cargill kon zonder verschrikking in het aangezicht van de dood zien, maar als hij de situatie in zijn vaderland bezag, was hij bevreesd. Gelukkig was de banier van de waarheid nog niet geheel weg. 'Er is een klein overblijfsel in Schotland waarvan mijn ziel op aarde grote troost heeft. Ik wens dat u zult toenemen in heiligheid, getal, liefde en gehoorzaamheid...' Hoe moest hij hen achterlaten? Wie zou zijn taak overnemen? 'Mijn prediking heeft grote vervolging veroorzaakt, maar ik vrees dat het gemis van die prediking nog meer zal veroorzaken.' Toch kon hij alles in Gods hand overgeven. Zijn taak op aarde was volbracht; hij had de raad van God uitgediend.

Nu besteeg hij de ladder naar de galg. De trommels probeerden zijn woorden te overstemmen. De trouwe wachter ging heen. Vloek en zegen had hij jarenlang voorgesteld. Had hij nog hoop voor zijn Schotland? 'Ik ben ten volle overtuigd dat het Gods weg is waarvoor ik lijd en dat Hij heerlijk tot Schotland zal wederkeren. Maar dit zal een verschrikking zijn voor velen en daarom smeek ik u, verliest de moed niet vanwege de weg van Christus of om de oorzaak waarom ik mijn leven moet afleggen en de eeuwigheid moet binnentreden. En nu, dit is de liefelijkste en heerlijkste dag die mijn ogen ooit aanschouwden.' 'De Heere weet dat ik deze ladder opga met minder vrees en onrust dan ik ooit had wanneer ik de preekstoel beklom om te preken. Nu ben ik dicht bij het bezit van mijn kroon, die zeker is...' Zo ging Cargill heen om de onverwelkelijke kroon te ontvangen.

Op dezelfde dag stierf zijn jonge vriend en medestrijder Walter Smith op hetzelfde schavot, evenals John Boig, William Thomson en William Cuthill. Smith had in Utrecht theologie gestudeerd, maar het was hem niet gegeven om Cargill op te volgen. De Heere had bepaald dat James Renwick zijn werk zou overnemen. Ook beleed hij zijn trouw aan de Verbonden en steunde dan ook op de belofte van zijn God: 'Mij aangaande, dit is Mijn Verbond met hen, zegt de Heere: Mijn Geest Die op u is en Mijn woorden die Ik in uw mond gelegd heb, die zullen van uw mond niet wijken, noch van de mond uws zaads, noch van de mond des zaads uws zaad, zegt de Heere,

van nu aan tot in eeuwigheid toe.' God is de God van de geslachten. Hierin komt Zijn verbondstrouw naar voren. Anderen zouden de banier van Cargill en Smith overnemen en hun werk voortzetten. Tot zegen van de ware vromen, tot bekering van zondaren, maar ook tot een schrik van allen die in hun verbondsontrouw bleven volharden.

13. Strijd op andere fronten

De 'stappen' van Walter Smith

Zoals de kerk van Schotland in haar bloeitijd uitmuntte in heerlijkheid en zuiverheid, zo was zij nu vervallen tot een steenhoop. Op de puinhopen van de afval bleef een klein overblijfsel getrouw voortstrijden voor de rechten van Sions Koning. Het streed met een open vizier, zonder politieke bijbedoelingen. De nederlagen waren wel groot, maar toch was de strijd van de 'Cameronians' niet tevergeefs. Het overgebleven geraamte van wat eens de kerk van Schotland sierde was diep vervallen. De glorie van weleer was vergaan. Vóór het gedenkwaardige genadejaar in 1638 hadden de Presbyterianen jarenlang gevochten voor een zuivere kerk, maar sindsdien had de afval zich trapsgewijs ontwikkeld. Zo hoog de glans van Sion eenmaal rees aan het firmament van kerk en staat, zo diep waren land en volk nu weggezonken. Waar was de heerlijkheid van de oude tijd gebleven?

De jonge kandidaat, Walter Smith, die op dezelfde dag als Cargill de kroon van het martelaarschap ontving, had een diep inzicht in de verschillende stappen waarin de afval van kerk en staat zich had voltrokken. Op ernstig verzoek van de 'United Societies', de volgelingen van Richard Cameron die van tijd tot tijd bij elkaar kwamen, schreef hij de 'Steps of defection', de stappen van afval vanaf het jaar 1638. Eerst was er sprake van 'de glans van de helderheid en tegenwoordigheid van God in de kerk van Schotland.' De eerste stap was het uitroepen en bekrachtigen van de 'Public Resolutions', waardoor de 'Malignanten' weer in de schoot van kerk en staat werden opgenomen. De tweede stap was dat Karel II, die 'door veel bewijzen bekend was als een aartsvijand van God en godzaligheid en in al zijn eden en verklaringen een spottende hypocriet', de regering van een 'christelijk volk in een verbond met God' overnam. Hierdoor zagen de 'Malignanten' hun kans schoon om naar de macht te grijpen.

De volgende stappen van afval bestonden uit het banen van de weg tot de terugkeer van Karel II uit zijn ballingschap. De vijfde stap bestond in de 'restoration' in 1662, toen de koning 'het gezworen werk van de reformatie ten val bracht.' Het prelatendom werd weer ingevoerd en 'Mr. Guthrie, Argyle en Warriston werden vermoord.' Toen volgde de 'Act of Glasgow', toen 600 predikanten zich met die afschuwelijke 'prelacy' verenigden en de overigen van kerk en pastorie verdreven werden. 'Het grootste deel van de laatsten verliet niet alleen hun kudden om door gehuurde wolven verwoest te worden', maar gingen zelf ook de hulppredikers horen en overreedden het volk om hun voorbeeld te volgen.

Daarna noemt Smith de gebeurtenissen bij Rullion Green in 1666 en de vervolgingen die overal plaatsvonden. Ook vergat hij niet wat voor invloed

er uitging van de diverse 'Indulgences', waardoor een aantal predikanten zich toch weer aan de bisschoppendienst onderwierp. De tiende stap was naar zijn mening de houding van sommige predikanten tegenover Richard Cameron. En dan de elfde: 'Dat terwijl wij onze predikanten en onze instellingen hadden, die iets vertoonden van kracht en overvloedige bediening, hoewel zij onder de gedurige voortgaande vervolging waren, verafgoodden wij hen, maakten van onze predikanten onze regel en gaven hen te veel van de plaats van Christus in onze harten.' Zo stak Smith de hand in eigen boezem! Ook het overblijfsel stond schuldig!

En dan het verloop van de strijd in Drumclog en Bothwell. Dit was de dertiende stap. In Drumclog begon de victorie, toen zij 'de veldslagen des Heeren vochten.' 'Maar in plaats van de overwinning te vervolgen, die God zo wonderlijk in onze handen gegeven had, en de Heere der heirscharen in onze harten en voor het volk te heiligen door Hem de lof toe te brengen' week het leger in Bothwell Bridge van Hem af. Zij gaven de gevangenen onderdak en straften hen niet. Waren zij niet des doods schuldig, omdat zij Gods kinderen zo gruwelijk hadden vervolgd? Ook kwamen 'ijdele vagebonden en zelfzoekende plunderaars' onder hen. En niet te vergeten het toenemend getal van de 'indulged' predikanten 'dat zich nog verzette tegen het houden van een dag van verootmoediging, uit vrees dat wij melding zouden maken van hun afgod de "Indulgence", als één van de oorzaken van de twist des Heeren met het land...'

Dan geeft Smith de ontwikkelingen weer na Bothwell. Hij schetst het werk van Cameron en Cargill en de verachting en tegenwerking die zij ondervonden. Ook merkt hij op hoe 'resoluut wij waren om alleen op de Heere te zien voor verlichting en uitkomst', nadat Cargill 'de tiran en deze verraders' in de ban had gedaan. En dan klaagt hij bij stap twintig: 'Dat niettegenstaande al de verschillende wegen die de Heere gegeven heeft om de kennis te vermeerderen en om het licht van het heerlijk evangelie onder ons voortgang te doen vinden, in het bijzonder de kennis van die zielverlevendigende waarheid dat Christus de enige Koning en het enige Hoofd van Zijn Kerk is, zijn er toch nog zo weinig predikanten die gezamenlijk met Hem in deze zaak arbeiden, in onderzoek en catechisatie en om de voorwaarden van het Genadeverbond aan belijders van allerlei soort en aan de hoofden van de gezinnen voor te houden.' Waar is de ijver voor de dienst des Heeren gebleven? Is het vuur niet bijna uitgedoofd?

Stap eenentwintig omschrijft de achteruitgang in het geloof en in de belijdenis te zamen genomen met 'weinig bekendheid met de liefde van Christus in geestelijke en heilige evangelische gesprekken voor dit overspelig en vervolgd geslacht.' En wat moet hij nog meer zeggen? De laatste stap van afval is dat het land 'bedekt is met een Egyptische duisternis.' De hertog van York is binnengehaald en zou niet rusten totdat Rome haar macht in Schotland heeft weergekregen. Een reden te meer om waakzaam te zijn, opdat de zonden van binnenuit de zaak van het Covenant niet nog meer

verzwakken en het land een prooi zou worden voor de roomse dwalingen en praktijken.

De Cameronianen waren wel waakzaam en onderkenden de list waarmee het bewind te werk ging. Maar als kleine groep hadden zij politiek gezien geen invloed om de macht van de Stuarts te ondergraven. Wie durfde het aan om de macht van dit tirannieke vorstenhuis te breken? Vooral na de komst van de roomse Jakobus, de hertog van York, gingen veler ogen open. Onder de adel was een minderheid die zich beraadde op welke manier de strijd zou worden gevoerd. Een strijd die op andere fronten gestreden moest worden dan in Drumclog en Bothwell; dus niet onder de banier van het Covenant maar in een breder verband. Het 'overblijfsel' hield zich ver van dit streven, omdat men zijn zuivere beginselen van het Covenant niet wilde vermengen met andere belangen. Toch was het nodig om de blik wat meer te verruimen. Niet om van het beginsel af te doen, maar om de weg van Gods Voorzienigheid te volgen die ook andere middelen, zelfs die van goddelozen, kan gebruiken om Zijn gemeente te bevrijden van het juk van haar vijanden. En in dit verband dacht ook Alexander Peden wat ruimer dan Donald Cargill en de zijnen. Hij wist dat de verlossing niet van binnenuit, maar van een andere kant zou komen. Politieke ontwikkelingen leidden in feite tot de 'Roemrijke Omwenteling', waarvan Peden een profetische blik had.

In juli 1681 had Jakobus, de broer van de koning, zijn intrek genomen in Edinburgh om Lauderdale als Commissioner op te volgen. Met veel staatsie werd hij in de hoofdstad ontvangen. De dag na de executie van Cargill kwam het Parlement bijeen om de nieuwe hertog, die het land al meermalen bezocht had, welkom te heten. Het was niet voor niets dat hij naar Schotland gekomen was. Zijn bekering tot het roomse geloof was niet langer een geheim meer en het Engelse Lagerhuis had reeds meermalen geprobeerd hem vanwege zijn geloof van de troonopvolging uit te sluiten. Nu was zijn gedachte dat het Parlement in het noordelijke koninkrijk wat meer plooibaar zou zijn. Het is merkwaardig dat het eerste besluit bestond uit het veilig stellen van de protestantse godsdienst. Maar de tweede wet betrof de opvolging van de troon, waarin niets wezenlijks vermeld stond over de godsdienst, maar met klem werd benadrukt dat de koningen hun ambt rechtstreeks van God ontvangen en dat zij naar graad van bloedverwantschap dienen te worden opgevolgd, indien mogelijk in de directe lijn van afstamming. Hierbij bleef het niet. Een nieuwe wet tegen de 'conventicles' moest de veldsamenkomsten van de Covenanters voorgoed uitbannen.

De 'Test Act'

De 'Test Act' was wel de kroon op het werk van de parlementsleden, maar deze wet veroorzaakte dan ook de meeste beroering. Zij eiste van allen die een ambt bekleedden het afleggen van een eed, waarin vooral twee zaken werden bekrachtigd. In de eerste plaats moest worden beleden dat het protestantse geloof de heersende godsdienst in het land is. Vervolgens

moest men erkennen dat de koning de oppermachthebber, zowel in staat als in kerk, is. Het absolutisme van de Stuart was nu wet geworden en moest onomwonden worden gezworen. Deed men dit niet dan verviel niet alleen het ambt, maar werden alle goederen verbeurd verklaard. Geen wonder dat velen tegen deze gevaarlijke 'act' protest aantekenden en dat waren niet alleen zij die het Covenant aanhingen. De Cameronianen veroordeelden de 'Test Act' tijdens een vergadering in Lesmahagow in Lanarkshire. Op 12 januari 1682 werd in Lanark, in het bijzijn van James Renwick en een aantal gewapende aanhangers, een verklaring voorgelezen waarin hun standpunt over de nieuwe wetten was omschreven. De vraag waarover het ging werd duidelijk geformuleerd: 'Zal het doel van de overheid verloren gaan door de zwakheid, goddeloosheid en tirannie van de regeerders? Moet het volk door een onvoorwaardelijke onderwerping en betreurenswaardige domheid zichzelf uitroeien en zijn nageslacht verraden...?' Hierna verbrandden zij afschriften van de besluiten van het Parlement. De Raad in Edinburgh verbrandde op haar beurt het 'Plechtig Verdrag en Verbond' van 1643 en enkele afgeleide verklaringen. Renwick zou weldra als nieuwe leider van de 'Society People' de strijd voortzetten.

De overgebleven groep was wel klein, maar het vuur was nog niet gedoofd. Maar ook de vervolgingswoede was niet geluwd. Enkele maanden na de komst van Jakobus werden vijf mannen terechtgesteld. Het waren Robert Garnock, Patrick Forman, David Farrie, James Stuart en Alexander Russell. Zij werden halverwege Edinburgh en Leith opgehangen op de zogenaamde Gallow lee, een zandheuvel waarop de galgen waren geplaatst. Dit was de plaats die bestemd was voor de zwaarste misdadigers, maar ook vele martelaren vonden hier de dood. Het was een stille plek, zodat de mensenmassa die bij het Cross en op de Grassmarket van de hoofdstad te hoop liep hier doorgaans ontbrak.

Op maandag 10 oktober 1681 beklommen de vijf mannen hier het schavot. Zij getuigden vrijmoedig voor de rechten van Christus, hun Koning. Robert Garnock was een smid uit Stirling, die in mei 1679 na een schermutseling tussen zestig soldaten met een kleine groep van gelovigen gegrepen werd. Twee jaar lang bracht hij in de gevangenis door. Zijn laatste toespraak munt uit in ontroerende ontboezemingen, voortkomend uit een hart dat zich in alles aan zijn Borg en Heiland verbonden wist. 'O, dat ik mijn heerlijke Koning Jezus kon verheffen en heel de wereld naar beneden krijgen. Wilt u Jezus liefhebben, vrienden, wat ontbreekt er aan Hem en aan Zijn dienst? Ik kan u verzekeren, Hij is geen harde Meester om te dienen. Alles wat aan Hem is, is gans begeerlijk. Hij is blank en rood, Hij draagt de banier boven tienduizend.'

Hoor, hoe hij met vreugde de dood tegemoet treedt: 'Ik dank de Heere, dat Hij iemand als mij met een galg en een bloedig lijkkleed wil vereren, voor Zijn edele, eervolle en rechtvaardige zaak. O, hebt Hem lief, vrienden! Hij is waard dat wij Hem liefhebben en alles voor Hem verlaten. Indien ik zoveel

levens had als haren op mijn hoofd, zou ik ze alle te zamen te weinig rekenen om martelaars te zijn voor de waarheid.' '...Ik geef mijn getuigenis aan het heilige en dierbare Woord van God, aan de Verbonden, de Geloofsbelijdenis die met de Heilige Schrift overeenstemt... Ik geef mijn getuigenis aan alles wat onze helden gedaan hebben, in de verdediging van het evangelie te Pentland, Loudon Hill, Bothwell Bridge en Ayrsmoss, aan het getuigenis van Rutherglen, Sanquhar, Queensferry paper en de ban van Torwood... en met alles wat gedaan is tot verdediging van het evangelie waar het ook plaats gehad heeft.'

Ook James Renwick was aanwezig toen de vijf getuigen werden terechtgesteld. Hun lichamen werden onder het schavot begraven en later overgebracht naar de West kirk. Vijfenveertig jaar later, toen de nobele martelaren bijna vergeten waren, stuitte een tuinman op vijf schedels, die kort hierna werden overgebracht naar het Greyfriarskerkhof waar zij vlak bij het martelaren-monument opnieuw ter aarde werden besteld. En Patrick Walker, die hen nog gekend moet hebben, verhaalt dat 'zij vlak bij het martelaren-monument werden begraven ten aanschouwe van de grootste menigte van ouden en jongen, mannen en vrouwen, predikanten en anderen, die ik ooit bij elkaar gezien heb.' Hun gedachtenis was nog niet vergaan!

De graaf van Argyle in actie

Zo handelde de overheid, die in naam de protestantse godsdienst voorstond, met weerloze burgers. Zo werden de protesten tegen de nieuwe wetten in de kiem gesmoord. Ook in het Parlement waren enkele stemmen die grote bezwaren maakten tegen de 'Test Act', maar ook tegen hen werd hard opgetreden. Evenals zijn broer kende Jakobus geen pardon. De graaf van Hamilton legde toch de eed af; de graaf van Queensberry deed het ook, zij het met een aanvullende verklaring die in feite niets voorstelde. Een aantal van de prelaten weigerde eerst, maar voerde de tegenstand niet tot het uiterste door. De graaf van Argyle aarzelde voordat hij de eed op de 'Test Act' in het Parlement uitsprak. Hij was een Presbyteriaan in hart en nieren en had een afkeer van alles wat met Rome en de prelaten te maken had. Maar hij had niet dezelfde standvastigheid als zijn vader, de beroemde markies, had getoond. Zijn houding in de zaak van Cargill was laakbaar geweest, omdat hij voor zijn doodvonnis had gestemd. Nu werd hij weer op de proef gesteld. Uiteindelijk legde ook hij de eed af, met als aantekening dat deze alleen gold in zover de wet niet met zichzelf en met de protestantse godsdienst in strijd was. De hertog van York gaf eerst blijk van zijn instemming, maar liet zich later door de Lord Advocate Mackenzie ompraten, die aangaf dat de eed van de graaf geen rechtskracht had. Nu veranderde Jakobus als het blad aan een boom. Argyle werd gevangen genomen en naar het kasteel overgebracht op beschuldiging van landverraad!

Een proces volgde, waarbij de graaf zich op een waardige wijze

Baillie of Jerwiswood.

Koning Jakobus II.

verdedigde. Een jury, waarvan ook Claverhouse deel uitmaakte, oordeelde dat hij schuldig was. In feite was zijn dood ten volle besloten. De graaf bezon zich daarom om een vluchtpoging te wagen. Vrienden maakten voorbereidingen voor zijn ontsnapping uit het kasteel met Londen als eindbestemming. Het was december 1681 en de winter was net begonnen. De meeste soldaten van het garnizoen waren in de stad, toen de graaf als page verkleed met gebogen hoofd zijn stiefdochter Sophia volgde, die hem zojuist had bezocht. Onopgemerkt wisten zij de wacht te passeren. Zij liepen in de richting van de Bristo poort, waarbuiten de paarden gereed stonden die Argyle naar Torwoodlee moesten brengen. Alles verliep volgens plan; alleen Lady Sophia werd vastgehouden toen de rechtbank woedend kennis nam van de geslaagde ontsnapping. De koning stuurde direct een brief naar zijn broer, waarin het doodvonnis van de gevluchte graaf bekrachtigd werd.

Intussen bereikte de graaf veilig Torwoodlee en stuurde zijn knecht naar het huis van George Pringle. Deze had een uur van tevoren zijn vrouw van een droom verteld, dat de graaf uit het kasteel ontsnapt was en dat zijn knecht met het nieuws op weg was naar zijn huis. Pringle behoorde tot een godzalig geslacht dat zich met hart en ziel aan de zaak van het Covenant verbonden wist. Van hieruit reisde Argyle naar Northumberland naar William Veitch, een predikant die voor zijn verbanning menige veldbijeenkomst in Schotland had geleid. In dit gezelschap voelde de graaf zich weldra thuis, vooral toen hij de troostrijke woorden van Veitch in een besloten

kerkdienst bij Newcastle aanhoorde. Hij was de Heere en zijn vrienden dankbaar dat hij uit de handen van de vijanden was ontkomen. Alleen de vrouw van Veitch, was er niet zo van overtuigd dat de weg van de graaf voorspoedig zou zijn. Had hij achttien jaar lang geen deel uitgemaakt van de 'goddeloze bloedige Raad, waar menige goddeloze zaak was goedgekeurd? Maar boven alles was het zijn goddeloze eed die het leven van onze waardige dierbare vriend Mr. Cargill had weggenomen' 'Ik ben er zeker van dat zijn bloed nu zwaar op hem drukt en zijn vlucht en onderduiking moeilijk maakt.' Toen zij haar mening gaf, antwoordde Argyle niet. Zou de Heere zijn zonden niet bezoeken?

Hij wist zonder strubbelingen Londen te bereiken en hield zich hier schuil. Intussen hoorde hij van de dood van Lauderdale op 20 augustus 1682. De rol van deze Schotse Haman was voorgoed uitgespeeld, maar zijn opvolger, de hertog van York, was niet veel beter. Argyle zocht contact met gelijkgezinden die met grote zorg de ontwikkelingen aan het hof tegemoet zagen. Een wettige zoon had Karel II niet en hoe zou het koninkrijk varen als zijn roomse broer de macht volledig in handen kreeg? Alles wees erop dat hij de enige troonopvolger was. Een aantal edellieden bereidde in het geheim een staatsgreep voor. De hertog van Monmouth, de bastaardzoon van de koning, en Lord Shaftesbury behoorden tot de raad van zes die leiding wilden geven aan het verzet van de Whigs. Zij zouden hierbij geholpen worden door Rumbold en Ramsey die Cromwell destijds hadden gediend. Rumbold ontbood enkele samenzweerders in zijn 'Rye house' niet ver van Londen. Zij beraamden een plan om de koning te doden. Het huis stond vlak bij een smalle laan die door de koning werd bereden als hij van Newmarket kwam. Hier zouden zij hem ombrengen. Maar de koning kwam al een dag eerder op de afgesproken plaats, zodat hun plan niet kon worden uitgevoerd. Eén van de samenzweerders van het 'Rye-house-plot' liep met zichzelf vast en bracht het plan naar buiten. De gevolgen laten zich gemakkelijk bedenken. Niet alleen zij die direct bij het plan betrokken waren werden gezocht, maar ook Monmouth en anderen kwamen in een kwaad daglicht te staan, al waren zij waarschijnlijk onkundig van het moordplan.

Eigenlijk kwamen de plannen van Monmouth meer voort uit het Engelse patriottisme dan uit liefde tot de zaak van het protestantse geloof. Wel stonden, vooral vanuit Schotland, mannen met hen in contact die diepere motieven er op na hielden. Zo waren Robert Baillie of Jerwiswood, Sir Patrick Hume en William Carstares volbloed Presbyterianen die de acties van Monmouth met hart en ziel steunden, omdat zij hoopten op een omverwerping van het regiem. Ook stonden zij in contact met de graaf van Argyle, die inmiddels naar Holland was uitgeweken. William Carstares, een zoon van John Carstares, ontmoette hem hier persoonlijk. Hij zou de grote leider worden van de Presbyterianen die stadhouder Willem III als hofpredikant sympathie bijbracht voor de idealen van de Covenanters. Hij

beraamde met zijn Schotse medebroeders een plan om een opstand in Schotland te verwekken, waartoe zij de hulp inriepen van de Engelse Whigs, zoals de tegenstanders van het vorstenhuis van Stuart werden genoemd. Vooral Baillie, die een schoonzoon was van de bekende Lord Warriston, steunde het plan om de Stuarts ten val te brengen en hoopte dat de Presbyterianen niet zouden schromen massaal tot daden over te gaan.

Nadat het komplot van Rye house was opgerold, sloegen de vijanden toe. De Engelse Sydney en Russell werden ter dood gebracht. Spence, de secretaris van Argyle, Baillie of Jerwiswood en Carstares werden gevangen genomen en naar het Schotse recht veroordeeld. Het 'voordeel' van dit recht was dat men hen mocht martelen om tot bekentenis te dwingen, wat in Engeland verboden was. Het vermoeden bestond dat vooral Spence over geheimen beschikte over het beruchte komplot. Dalzell werd aangesteld om hem te ondervragen en tenslotte noemde hij de naam van Carstares. Nu was deze predikant aan de beurt. De duimschroeven werden hem aangedaan en de vreselijke marteling begon. Het zweet gutste van zijn gezicht vanwege de pijn, maar geen woord kwam van zijn lippen. Hij wilde liever sterven dan anderen in gevaar brengen. Enkele edelen konden de marteling niet langer aanzien en verlieten de rechtszaal. Nog meer werden de duimschroeven aangedraaid, totdat al de beentjes van zijn vingers gebroken waren. Toen dit ook niet hielp, kreeg de beul opdracht de 'Boots' aan te doen, maar omdat hij een nieuweling was, kon hij hier niet mee omgaan. Zo ontkwam Carstares aan verder lijden.

Baillie of Jerwiswood naar het schavot

Baillie of Jerwiswood lag enkele maanden in de gevangenis en scheen door zijn lijden nabij de dood. Hij was een achterkleinzoon van John Knox en stond bekend als een eerlijke, wijze en godzalige edelman. In zijn hart had hij iets van de trekken van de grote reformator. 'Er zijn in Schotland mensen van waarlijk hoge geestelijke eigenschappen', zo sprak Dr. John Owen eens, 'daar is Mr. Baillie of Jerwiswood, een persoon van de grootste bekwaamheden waarmee ik ooit kennis maakte.' Hij was een Covenanter in hart en nieren, die het vanwege zijn beginsel ervoor over had om geen openbaar ambt te bekleden. De hertog van York leidde het onderzoek en probeerde te bewijzen dat Baillie bij het Rye-house-komplot was betrokken. Eigenlijk had de nobele man hier niets mee te maken. Toch preste men hem om bewijsmateriaal te leveren tegen Lord Russell en dreigde hem met pijniging. Baillie bleef stom, waarop hij beschuldigd werd van verraad. In de kerker van Edinburgh mocht zijn vrouw niet komen om haar zieke man te bezoeken, totdat hij een ernstige inzinking kreeg. Zijn schoonzuster Lady Graden ondersteunde hem in zijn lijden.

George Mackenzie raapte alles bij elkaar om hem in een staat van beschuldiging te brengen. Getuigenverklaringen werden voor de Raad aangevoerd. Baillie verdedigde zich met alle waardigheid, hoewel zijn

lichaamskrachten het bijna begaven. Het ergste vond hij de beschuldiging dat hij zou hebben meegewerkt aan het plan om de koning en zijn broer te vermoorden. Het werd stil toen hij de woorden uitsprak: 'Naar alle waarschijnlijkheid moet ik binnen een paar uur verschijnen voor de Grote Rechter. In tegenwoordigheid van Zijn alwetendheid en voor u, mijne heren en voor allen die hier tegenwoordig zijn, verklaar ik plechtig dat ik nooit heb aangespoord tot zulk een daad of er ben ingewijd geweest, maar dat ik alle gedachten of beginselen, die zouden leiden tot een aantasten van het leven en het bloed van zijn majesteit of van zijn koninklijke broeder of van wie dan ook, verfoei en verafschuw.'

Hierop wendde hij zich tot Mackenzie en zei tot hem: 'Dat u bent belast met zulke verfoeilijke dingen vind ik zo vreemd, dat ik geen woorden kan vinden om mijn verbazing uit te drukken. Herinnert u zich dat toen u mij in de gevangenis opzocht, u mij vertelde dat deze dingen mij ten laste werden gelegd, maar dat u die niet geloofde? Hoe durft u dan een smet op mijn karakter te werpen en dat met zulk een hevigheid van beschuldiging? Bent u in uw geweten overtuigd dat ik nu meer schuldig ben dan toen ik met u sprak in de gevangenis, waar u mij vrijwillig van schuld ontsloeg? Herinnert u zich dat gesprek?' Het was muisstil in de zaal. De Lord Advocate schrok zichtbaar van deze woorden en antwoordde ontsteld: 'Jerwiswood, ik erken wat u zegt; wat ik daar sprak deed ik als particulier en wat ik hier zeg doe ik op bijzondere last van de Raad.' En toen antwoordde Baillie tot veler verbazing op de huichelachtige reactie van Mackenzie: 'Wel mijnheer, zo u er een geweten op na houdt voor uzelf en een ander voor de Raad, zo bid ik God dat Hij u dit vergeve.'

Ondersteund door Lady Graden verliet hij de rechtszaal. Toen hij het huis van Lord Warriston, zijn schoonvader, passeerde, keek hij naar een welbekend venster en zei tot zijn vrouw: 'Menige liefelijke dag en nacht met God had je nu verheerlijkte vader in dit vertrek.' Lord Warriston was een bidder en dat kon ook van Baillie gezegd worden. Teruggekomen in zijn vunzige cel, viel de gebroken man op zijn knieën en liet zijn smeekbeden aan de Troon der genade horen. Nu was het ogenblik gekomen dat hij van zijn beminden moest scheiden. Het was ontroerend hoe hij van vrouw en kinderen afscheid nam. Met moeite beklom hij het schavot. 'Mijn zwakke ijver voor de protestantse godsdienst hebben mij tot dit eind gebracht', zo hield hij de menigte voor. Het tromgeroffel moest verder spreken voorkomen. Zo stierf deze man Gods de dood van de oprechten in december 1684.

Hoe verging het de graaf van Argyle? Nog steeds was hij in de Republiek van de Zeven Provinciën. Hij vernam dat het Rye-house-komplot mislukt was, maar ook hoorde hij dat een moord op Karel II niet meer hoefde. De koning was op 6 februari 1685 voor de hemelse rechtbank gedaagd. Er was blijdschap in de gelederen van de Covenanters en van velen daarbuiten. Vlak voor zijn dood had de vorst nog een roomse priester ontboden om

hem het laatste oliesel toe te dienen. Ter elfder ure was hij zijn broer gevolgd door zich in de schoot van de 'moederkerk' te laten werpen. Met tranen van zogenaamd berouw ontving hij de absolutie uit de hand van de geestelijke. Zo eindigde de bloeddorstige Karel zijn veelbewogen leven, omgeven door zijn zedeloze vriendinnen en wufte hofdames. Zijn sterfbed vertoonde de tekenen van een vergiftigingsdood, hoewel de bewijzen hiervoor nooit geleverd zijn. Steeds meer kwam openbaar dat Rome de hand had in de politieke ontwikkelingen in het land. En nu de hertog van York als troonopvolger was aangesteld, werd het gevaar van de Jezuïeten nog groter. Rome zou niet rusten totdat het bolwerk van het Engelse protestantisme zou zijn omver geworpen.

De expeditie van Argyle

Argyle zat niet stil toen hij de nieuwe ontwikkelingen volgde. Met Monmouth bereidde hij plannen voor een invasie voor. Monmouth moest Engeland binnen vallen en hij wilde de leiding nemen over een expeditie naar Schotland. Hij hoopte op de steun van zijn 'Clan' in zijn Argyleshire en ook van de Covenanters in het zuiden. De hertog van Monmouth kwam naar Holland om verder te overleggen. Ook Carstares en Sir Patrick Hume waren na hun vrijlating naar de Lage Landen gereisd en stonden het tweetal met hun raad bij. Stadhouder Willem van Oranje, die een schoonzoon was van de nieuwe koning, stond achter de plannen om het nieuwe bewind omver te werpen. William Veitch die zijn vriend in Engeland onderdak had verschaft, voegde zich ook bij dit gezelschap. William Blackader, de oudste zoon van de gestorven John Blackader, bood zijn diensten aan en John Balfour van Kinloch, die tot de moordenaars van Sharp behoord had, deed met Argyle mee.

Met drie schepen, de 'Anna', de 'David' en de 'Sophia' moest de invasie in Schotland worden uitgevoerd. In april 1685 kozen deze schepen het ruime sop. De reis verliep verre van voorspoedig. Spoedig bereikte Londen het bericht dat de ter dood veroordeelde graaf op komst was. Argyle werd onzeker, nu het plan was uitgelekt. De schepen zeilden in de richting van de Orkney eilanden en wilden daar vandaan de westkust bereiken. Door een storm werden de schepen gedwongen van koers te veranderen. Een dichte mist maakte verder varen onmogelijk. Zij lieten noodgedwongen de ankers vallen in de Swanbister baai. De graaf gaf Spence en Blackader permissie om aan land te gaan, zonder de krijgsraad te raadplegen. Onenigheid hierover verzwakte de positie van de vloot nog meer. Noodgedwongen moesten zij Spence en Blackader achterlaten. Toen zij in Orkney niet gewenst waren zeilden zij om Schotland heen en kwamen op 11 mei in de baai van Tobermory bij het eiland Mull aan. Dit was vlak bij het eigen gebied van Argyle en hij verwachtte dan ook dat al de ingezetenen hem zouden steunen.

Toen de Geheime Raad in Edinburgh van de invasie van Argyle hoorde, nam zij zijn vrouw en stiefdochter gevangen. De graaf probeerde nu een leger

Graaf van Argyle.

Gevangenneming van graaf van Argyle.

van Hooglanders op de been te brengen en liet een verklaring drukken waarin de bedoeling van de expeditie werd uiteen gezet. Het ging om de handhaving van de protestantse godsdienst in het land. De Covenants werden niet uitdrukkelijk genoemd en daarom ook niet onderschreven. Het was duidelijk dat daarom Argyle van de kant van de Cameronianen geen hulp behoefde te verwachten. In Campeltown woonden de 'invaders' een kerkdienst bij die onder leiding stond van Forrester. Zijn preek was uit Exodus 33:14, 15: '...Indien Uw aangezicht niet medegaan zal, doe ons van hier niet optrekken.' Na de preek werd de 'Declaration' voorgelezen. Een persoonlijke noot van de graaf ontbrak niet. Zijn christelijk geloof kwam duidelijk naar voren en hij schroomde ook niet zijn eigen zonden te belijden.

De koning zat intussen niet stil. De opstand moest met wortel en tak worden uitgeroeid. De weg van Argyle was niet voorspoedig. Het leek of de woorden van de vrouw van Veitch uitkwamen. Verdeeldheid begon de gelederen te overheersen. De landing op Kintire bleek ook geen succes te zijn. En de vorming van een leger van doorgaans ruwe Hooglanders viel niet mee. Het bericht dat Monmouth in Engeland geland was en dat zijn proclamatie Ayr bereikt had, gaf weer nieuwe moed. De vraag was of zij in de Hooglanden zouden blijven of naar het zuiden trekken. Uiteindelijk werd besloten naar het zuiden af te dalen. De Hooglanders waren moeilijk in toom te houden; steeds weer sloegen zij aan het plunderen en deden de zaak dan ook geen goed. De predikant waarschuwde ernstig voor deze praktijken, kortom door dit alles werd de geloofwaardigheid van de expeditie steeds meer geschaad. Een landing in Greenock werd voorbereid. Zouden de Laaglanden zich eenparig achter Argyle scharen?

Zo ging het legertje aan land. Wat stond hen nu te doen? Weer waren de meningen verdeeld. Patrick Hume stond lijnrecht tegenover de graaf. Argyle had eigenlijk in zijn eigen gebied willen blijven, maar liet zich door anderen overhalen om toch naar de Laaglanden te gaan, omdat daar de meeste Presbyterianen woonden. De koninklijke troepen waren inmiddels in actie gekomen en vielen op hen aan. Veel tegenstand werd niet geboden. De meeste Hooglanders lieten het erbij zitten en sloegen op de vlucht. 'Onze mannen', zo zei Hume, 'zagen niets anders dan de dood...' Argyle was nu ten einde raad. Zijn soldaten negeerden zijn orders. In een huis in Kilpatrick hadden Sir John Cochrane en de wanhopige graaf hun laatste gesprek. 'Sir John, ik smeek je, raad mij aan wat ik moet doen. Zal ik met je over de Clyde gaan, of naar mijn eigen land teruggaan?' Cochrane adviseerde hem om naar Argyleshire te vluchten. Zo namen zij afscheid van elkaar. Argyle trok de rivier de Clyde over. Hij werd gehinderd door twee soldaten die hem gelastten zijn paard over te geven. Zij wisten niet met wie zij te maken hadden. Argyle weigerde, waarop een worsteling ontstond. Toen hij zijn pistool trok, dropen de soldaten af. Nu maakte de graaf een grote fout door zonder paard over de rivier te gaan. Een inwoner die alles gezien had, waarschuwde de commandant van de soldaten. Toen de graaf uit het water

kwam werd hij omsingeld en gevangen genomen. De juiste plaats van het gebeuren was vlak bij Renfrew, bij een doorwaadbare plaats in één van de zijriviertjes van de Clyde. Dadelijk werd Argyle naar Edinburgh overgebracht. Wat was men blij dat de opstandeling nu eindelijk in hun handen gekomen was.

Wat gebeurde er met de anderen? Spence en Blackader waren al gevangen genomen en naar de hoofdstad overgebracht. Hume wist naar Holland uit te wijken en Cochrane werd verraden. Ook Rumbold, de man van het Ryehouse-komplot, die ook met Argyle was meegegaan, werd gepakt. De hele onderneming viel zodoende in duigen. Ook van de pogingen van Monmouth in Engeland kwam niets terecht. Wat waren de Presbyterianen ontmoedigd. Weer had Stuart gewonnen. Weer lachten de roomsgezinden en de voorstanders van het prelatendom.

Ook voor George Brysson, die tot het verslagen leger van de graaf behoorde, was het een grote teleurstelling. Hij was de zoon van een boer uit Midlothian die zich achter de idealen van Argyle schaarde. In zijn jeugd was hij tot het geloof gekomen door een preek van James Kirkton. Hierna schaarde hij zich onder de banier van het Covenant. Hij leidde een leven van veel omzwervingen. Vele malen was hij in gevaren, maar de Heere bewaarde hem steeds. Zijn hoop was dat de Heere Zijn verstrooide volk zou bijeen vergaderen. Hij vluchtte naar Holland en voegde zich bij de aanhang van de graaf van Argyle. Vurig hoopte en bad hij dat zijn plannen door Gods hulp zouden slagen. Wat was hij nu teleurgesteld. Toen de graaf was vertrokken, bleef hij met Cochrane achter. In Muirdykes raakten zij slaags met enkele troepen van het koninklijke leger. De overmacht bleek te groot. Brysson wist te ontkomen en vluchtte hierop naar Engeland om zich bij het leger van Monmouth te voegen. Na veel omzwervingen mocht hij de dag meemaken dat de verlossing werkelijk kwam. En jaren later, toen hij zijn bewogen levensverhaal schreef, getuigde hij: 'Ik begeer met de wolk van getuigen die voor mij is weggegaan, mijn zegel hierop te zetten dat God waarachtig is.' 'O, dat ik Hem aan al de wereld kon aanbevelen, want Hij is ver boven de aanbeveling van mensen en engelen! Ik begeer Hem te loven.' Zo verging het al Gods ware kinderen, ook in de tijd van de 'smeltkroes'. De droesem van ongeloof, ontmoediging en teleurstelling bleef achter, maar het goud van het geloof in Gods trouw bleef onbesmet bewaard en schitterde dwars door alle verdrukking heen.

Zo was de Heere ook de graaf van Argyle nabij. Omwegen had hij bewandeld, eigen eer en idealen liefgehad, maar alles moest schipbreuk lijden. Zijn bedoelingen waren wel niet verkeerd, maar hij was nog zo vleselijk bezig. Het politieke spel stond hem wel aan, totdat hij uiteindelijk hiervan het slachtoffer werd. Eenmaal had hij voor de dood van de getrouwe Donald Cargill gestemd en nu was zijn eigen uur gekomen. Nu zat hij in de kerker van het kasteel, waaruit hij eens wist te ontsnappen. Het was 20 juni 1685, precies zeven weken nadat hij in Holland van wal gestoken

was, dat hij als gevangene de poorten van de oude stad passeerde. Zijn vrouw zat ook gevangen, maar zij kreeg pas toestemming om de graaf te zien nadat acht dagen waren verstreken.

De dag naderde dat het doodvonnis, dat in 1681 over hem was uitgesproken, zou worden voltrokken. Op 28 juni arriveerde de brief van de nieuwe koning Jakobus II in de stad, waarin de instructies stonden over zijn executie. De vraag was op welke wijze hij zou worden gedood. Was hij niet van adel en moest men dit respecteren? Of beschouwde men hem als een gewoon burger, omdat hij van alle rechten ontheven was? Tenslotte werd bepaald dat hij zou worden onthoofd. De Heere bereidde hem voor op de dag van zijn einde. Hij maakte hem nederig en onderworpen. Wat God deed was goed. Evenals bij zijn geliefde vader overgoot Hij hem met Zijn liefde en mocht hij Zijn nabijheid ervaren. Zijn zuster Jane bezocht hem ook. Toen hij haar verdriet opmerkte sprak hij: 'Ik ben nu los van jullie en van alle aardse genoegens en ik verlang om met Christus te zijn, hetwelk verre het beste is. Het blijkt dat het de Heere goed gedacht had mij niet te bekwamen om een instrument in Zijn werk te mogen zijn, maar ik sterf in het geloof dat dit zal voortgaan en dat de Heere zal verschijnen.'

Vroeg in de morgen van de dag van zijn terechtstelling schreef hij nog enkele brieven, zoals aan Mrs. Smith in Amsterdam die hem zo geholpen had. Het slot van deze brief luidt: 'Ik dank God dat Hij mij wonderlijk ondersteund heeft. Ik heb alles volledig aan Zijn heilige wil overgegeven. Ik verlaat deze wereld gewillig, niet vanwege vrees of benauwdheid, maar in de hoop op de heerlijkheid...' Na het middagmaal sliep hij een kwartier. Het was de beste slaap die hij ooit gehad had. De Heere was bij hem, wie zou dan vrezen; wat zou een nietig mens hem kunnen doen? Zijn lichaam konden zij wel doden, maar zijn ziel zou in heerlijkheid ontwaken. Zo schreef hij zijn stiefdochter Sophia: 'Mijn lieve Sophia, wat zal ik zeggen in die grote dag des Heeren, waarin ik in het midden van een wolk een helder zonlicht mag vinden. Ik kan niets anders voor je wensen dan dat de Heere je mag vertroosten en op je schijnen zoals Hij op mij gedaan heeft. Hij geve je hetzelfde gevoel van Zijn liefde in deze wereld, zoals ik heb, nu ik deze wereld ga verlaten.' En aan zijn vrouw schreef hij: '...Zoals God onveranderlijk is in Zichzelf, zo is Hij altijd goed en genadig voor mij geweest en geen plaats kan dit veranderen. Ik beken alleen dat ik soms minder in staat ben om dit te gevoelen, maar nu ben ik mijn leven te boven en ik dank God dat ik gevoelig ben van Zijn tegenwoordigheid met mij, met een grote verzekering van Zijn gunst door Jezus Christus en ik twijfel niet of Hij zal dit laten voortduren, totdat ik in heerlijkheid mag zijn. Vergeef mij al mijn fouten en vertroost jezelf nu in Hem, in Wie alleen de ware troost te vinden is...'

In de rechtszaal vroeg hij de deken van Edinburgh, Annand, wat hij dacht over de paus van Rome. Was hij de antichrist waarvan in Gods Woord gesproken wordt. De deken antwoordde dat dit het geloof is van de protestantse kerken. 'Maar, wat denkt u er zelf van', wilde de graaf weten.

'Ik denk dat ook, mijnheer.' 'Dan moet u uw volk zeker zo onderwijzen.' Eerlijk bekende de graaf ook tegenover deze goddeloze vergadering zijn eigen zonden. '...Ik beschouw mijn dood werkelijk als een rechtvaardige straf die mij door God is toegebracht vanwege mijn zonden...' De weg naar het schavot vanaf de rechtszaal was kort. Eén van de episcopaalse geestelijken, die bij het schavot stonden, vroeg hem nog of hij als Protestant stierf. 'Ja', zo antwoordde Argyle, 'en niet alleen als Protestant, maar met een hart met haat tegenover het pausdom, prelatendom en alle bijgeloof.' Hij las het toegestroomde volk een korte toespraak voor en besloot met het gezegde: 'Ik vergeef hiermee al degenen die direct of indirect mij aan deze plaats gebracht hebben en bid God of Hij hen ook wil vergeven.' Ook getuigde hij vrijmoedig van de hoop die in hem was. Hierop bad hij en voordat hij de beul het teken gaf om de valbijl van de 'Maiden' te laten zakken, riep hij tot driemaal toe uit: 'Heere Jezus, ontvang mij in Uw heerlijkheid.' Enkele uren later was het de beurt van Rumbold, de oude veteraan uit het leger van Ironsides van Oliver Cromwell. Ook hij stierf in de hoop op de eeuwige heerlijkheid. Hiermee eindigden de fatale expedities van Monmouth en Argyle. De gevangenissen van Edinburgh puilden uit van de vele gevangenen voor de zaak van het Covenant. Het bewind zette de vervolging onverminderd voort. Zij wilden nu hun woede koelen die hen sinds de komst van Argyle beheerste. Nu was de gelegenheid om het volk nog meer te laten schrikken. Om de gevangenissen te ontlasten, moesten tweehonderd Covenanters naar andere oorden worden overgebracht. De keus viel op het Dunnottar Castle. Nog getuigen de ruïnes van dit kasteel van dit oord van verschrikking.

Dunnottar Castle

De golven beuken tegen een vooruitstekende rots aan de oostkust van Schotland, vlak bij het plaatsje Stonehaven. Op deze kolossale en grillige rots, die loodrecht uit de zee oprijst, zijn de overblijfselen zichtbaar van een kasteel met een bewogen geschiedenis, het Dunnottar Castle. Slechts een smalle zeeëngte, met aan weerszijden een diep ravijn, verschaft toegang tot het terrein van dit middeleeuwse slot, dat al in de veertiende eeuw een belangrijke rol speelde in de Schotse landsgeschiedenis. Door een vervallen poort komt men binnen de muren. De ingang is geflankeerd door een toren, waarin drie rijen schietgaten de bezoeker aangrijnzen. Maar het is lang geleden dat hier kanongebulder werd gehoord. De ruïnes die over de gehele rots verspreid liggen, waren eenmaal het trotse onderkomen van ridders en maarschalken. Nu liggen zij verlaten en geven de rots een nog somberder aanblik, enigszins opgevrolijkt door een schaarse begroeiing. De rijen gebouwen vormen een soort vierkant, hoewel de vier kanten niet helemaal loodrecht op elkaar staan. De noordkant, of eigenlijk de noord-oostkant, moet eenmaal de eetkamer hebben gevormd. Op de hoek van het vierkant staat het best bewaard gebleven gebouw, dat op de eerste verdieping twee

vertrekken bevat. Het eerste was de bibliotheek van de maarschalk en het tweede de slaapkamer. Boven de haard in het slaapvertrek prijken de wapens van het edele echtpaar met als jaartal 1645.

Onder deze vertrekken vergaat alle heerlijkheid, want dan belanden we in twee vunzige ruimten: de 'Whig's Vault', eenmaal de gevangenplaats van onschuldige Covenanters. Het is een lage, slechts door twee smalle vensters verlichte ruimte, waarin op 24 mei 1685 167 personen werden geworpen. Daar zakten de vermoeide gevangenen tot aan de enkels in het slik. De ruimte was zo klein dat zij niet eens konden zitten. Sommigen waren nabij de dood. Zij hadden korte of langere tijd vertoefd in de gevangenissen van de Tolbooth en de Canongate. Eerst waren zij naar Leith gevoerd, waar zij de nacht in open boten moesten doorbrengen, om de volgende morgen de Firth of Forth baai te worden overgezet. Vandaar maakten zij een lange voetreis naar het noorden. Zij vertrokken met 224 man, maar tientallen stierven onderweg of zagen kans te ontsnappen.

De gouverneur van het kasteel, George Keith, ontving hen zeer ongastvrij en sloot hen op in de onderaardse ruimte. Hier mochten zij het gedreun van de golven van de zee aanhoren, aangevuld met het kermen van de ellendigen. Vrienden die hun zieke geloofsgenoten wilden helpen werd de toegang door de ruwe soldaten ontzegd. Voedsel konden zij alleen krijgen tegen hoge prijzen, ja, zelfs voor water moesten zij betalen. Na enige tijd moesten 40 gevangenen naar een nog dieper gelegen hol verhuizen, waar slechts een kleine opening voor lucht moest zorgen en alle licht werd buiten gesloten. De vrouw van de goeverneur was bij het zien van zoveel ellende hevig geschokt en wist haar man zo te bewerken dat de vrouwen naar twee behoorlijke kamers werden overgebracht.

De toestand werd voortdurend erger, vooral toen de hete zomerzon begon te schijnen, waardoor de atmosfeer haast ondraaglijk werd. De wreedheden van de bewakers kenden geen grenzen, maar ondanks alle ellenden bleven de gelovigen standvastig en verloochenden zij hun Heiland niet. Onder hen was de moedige predikant John Fraser die in Londen gegrepen was en William MacMillan uit Galloway, die als leider van veldsamenkomsten was gearresteerd. Ook de jonge Patrick Walker, de pakjesdrager en latere schrijver van het mooie boek, '*Six Saints of the Covenant*', moest hier enige tijd doorbrengen, maar wist later te ontsnappen.

De Heere vergat het geroep van de ellendigen niet. Alhoewel het lichaam smarten moest ondergaan, konden de bloedige vervolgers de ziel niet aanraken. Ja, het lijden diende voor sommigen tot aanmoediging en versterking van hun geloof. Zodoende kon Janet Linton haar man schrijven: '...Gezegend zij de Heere voor mij, dat het zulk een heilig God heeft behaagd om naar zulk een onwaardig zondaar als ik ben om te zien om mij te verwaardigen om ter wille van Zijn Naam te lijden en Zijn kruis te dragen...' 'O, mijn lieve man, indien ik kon spreken tot aanbeveling van vrije genade!

want de Heere heeft alle dingen gemakkelijk voor mij gemaakt en Hij is zo vriendelijk voor mijn ziel geweest sinds ik in de gevangenis kwam.'

De wijze Alexander Peden zond de gevangenen een herderlijke brief, die door Patrick Walker voor het nageslacht werd bewaard. Hij schreef: 'Ik raad u aan om niet verder te gaan dan Christus. En nu, wanneer het aan uw deur nadert om te zondigen of te lijden, raad ik u om voor het lijden te kiezen, want wanneer iets anders van buitenaf tot u komt, zal dit uw zieleaandeel schade berokkenen.' 'De veiligste weg om de bui te ontlopen, is deze verzoekingen buiten Gods poorten te houden en het lijden binnen Zijn deuren, totdat de hevige storm begint te luwen, wat nog niet is vervuld. Christus handelt teder met Zijn jonge planten en besproeit hen vaak, opdat zij niet achteruit gaan.' Hij besloot deze brief door hen 'genade en vrede' toe te wensen.

Toen de nood op het hoogst was, probeerden 25 gevangenen te ontsnappen door zich langs de steile rotsen, grenzend aan de zee, naar beneden te laten zakken. Zij werden echter opgemerkt en 15 van hen werden gepakt. Hevig werden zij mishandeld. Gebonden werden zij op ruwe lage banken gelegd. Tussen de vingers klemden de soldaten brandende vuurstokken. Zij wakkerden de vlammen aan door hard te blazen. Uren duurden deze folteringen en onbeschrijfelijk was de pijn. William Niven verloor één van zijn vingers en Alexander Dalgleish stierf aan de verwondingen.

Dunnottar Castle.

Enkele maanden later werden de Covenanters weer naar andere gevangenissen overgebracht. Velen van hen waren inmiddels in de kerkers gestorven. Een aantal, waaronder ook John Fraser was, werd op de boot gezet en naar Amerika gebracht om daar op de plantages te werken. Sommigen van hen zagen kans om naar Nieuw Engeland te vluchten. Fraser keerde later terug en werd predikant in Alness in de Schotse Hooglanden. Een aantal van de gestorven helden ligt begraven op het kerkhof van Dunnottar, enkele kilometers van het kasteel verwijderd. Aan de oostkant van de kerk vinden wij een steen, waarop het volgende staat gebeiteld: 'Hier liggen John Scot, James Atchison, James Russell en William Brown en één wiens naam wij niet weten en twee vrouwen wier namen wij niet kennen en twee die zochten te ontkomen, toen zij van de rots afgingen, wier naam is James Watson en de andere onbekend. Deze allen stierven als gevangenen in het Dunnottar Castle, Anno 1685. Voor hun aanhangen van het Woord van God en Schotlands "Covenanted Work" van de Reformatie. Openbaring 11:12.' Deze tekst staat niet voluit maar luidt als volgt: 'En zij hoorden een grote stem uit de hemel die tot hen zeide: Komt herwaarts op. En zij voeren op naar de hemel in de wolk en hun vijanden aanschouwden hen.'

Wanneer zou de onderdrukking een einde nemen? Hoevelen hadden hun leven gegeven voor de zaak van Christus? De expeditie van de graaf van Argyle waarop veler ogen hoopvol gericht waren, was op niets uitgelopen. De nieuwe koning had zijn positie nog meer weten te verstevigen. Zijn schoonzoon in Holland zag alles met droefheid aan. Het ging de Prins van Oranje toch om het behoud van de protestantse godsdienst. In Holland maakte hij kennis met Schotse ballingen, waaronder Thomas Hogg, de predikant van Kiltearn, en William Carstares. Vooral de laatste voelde zich erg aan de stadhouder verbonden en werd spoedig één van zijn hofpredikers. Thomas Hogg zag het licht van de verlossing achter de horizon opdoemen. Het was nog niet doorgebroken om de wolken van tirannie en lijden te verdrijven. Toch wist hij dat deze tijd spoedig zou aanbreken. Hij voorspelde dat de stadhouder Schotland en Engeland van het knellende juk van de Stuarts zou bevrijden. Het zou nog maar een verdrukking zijn van 'tien dagen', maar het laatste lijden zou wel het zwaarste worden.

14. *Peden, de profeet*

Profetieën van Alexander Peden

'Er zullen donkere tijden aanbreken, tijden die de arme kerk van Schotland nooit eerder gekend heeft, noch ooit zal meemaken als zij zijn voorbijgegaan. Wanneer een arme zoekende ziel dan zal gaan van de oostkust tot de westkust, om iemand te zoeken met wie hij over zijn geval kan spreken, of die hem de mening des Heeren kan vertellen, zal hij niemand kunnen vinden.' Wat een ontmoedigend woord in tijden van benauwdheid. Was er dan geen enkel lichtpuntje voor de arme vervolgde gemeente? Moesten zij allen hun leven laten op het slagveld van bloed en tranen? En toch er volgt meer: 'De kerk zal uit het graf herrijzen en wanneer haar grafdoeken zullen afvallen, zullen velen die de hand gehad hebben in haar begrafenis met vrees bevangen worden.' Achter de wolk van de oordelen scheen de zon van de verlossing. Het was Alexander Peden die achter deze wolken mocht blikken. Het was de 'Profeet van het Covenant' die niet alleen getuigde van de ontzettende oordelen over land en volk, maar de vervolgde schapen ook vertroostte met de verlossing die weldra zou komen.

Op een zondagavond preekte Peden in een schaapskooi op een afgelegen plaats. Zijn tekstkeuze was uit Amos 7:8: 'Ziet, Ik zal het paslood stellen in het midden van Mijn volk Israël.' Tijdens zijn preek riep hij uit: 'O, hoe weinigen van de predikanten van Schotland zullen aan dit paslood beantwoorden. Heere, zend ons een Welwood, een Cargill en een Cameron en zulke mannen als zij waren en maak ons vrij van de rest.' En daarna las hij het vervolg van de tekst: 'En Ik zal tegen het huis van Jerobeam met het zwaard opstaan.' 'Ik zal u goed nieuws vertellen. Onze Heere zal een veer uit de vleugel van de antichrist nemen, die de hertog van York zal neerwerpen en hem uit de koninkrijken verbannen. Hij zal het bloedige zwaard van boven de hoofden van Zijn volk wegnemen en na de hertog zal er nooit meer een man met de naam van Stuart op de troon van Brittannië zitten. Zijn regering zal kort zijn vanwege zijn ontucht, verraad, tirannie en het vergieten van het bloed van het volk des Heeren.' Toen sprong Peden op, klapte in zijn handen en riep met een meeslepende stem uit: 'Ere, ere zij de Heere, Die een bloedig offer van een verzegeld getuigenis uit de hand van Schotland heeft aangenomen, maar als Schotland niet zal letten op de dag van Gods genadige bezoeking, noch rekening wil houden met Zijn lankmoedigheid en verdraagzaamheid die tot bekering leiden, dan zal de Heere alles volvoeren wat Hij gedreigd heeft.'

Met ontzetting hoorde het handjevol mensen deze profetische woorden aan. Peden sprak met macht en gezag in de Naam van zijn grote Zender. Hij zag de verlossing van zijn vaderland van verre. Niet de hand van Argyle zou

het middel zijn om koning Jakobus II van de troon te stoten. De stadhouder van de Lage Landen aan de andere kant van de Noordzee zou het Britse rijk te hulp komen. Peden stierf twee jaar voordat deze profetie werkelijkheid werd. Hij was de eenzame ruiter die voortgedreven werd over de bergen en door de dalen, door de moerassen en over de heidevelden. Rusteloos trok de onvermoeide heraut voort. De Heere had hem profetisch licht gegeven in de tekenen van zijn tijd. Zijn woord was bekleed met gezag en zalving. Zijn verschijning dwong eerbied af. Hij was als een stem eens roepende in de woestijn, de heraut die de verlossende komst van de Koning van de kerk aankondigde.

Behoorde hij niet tot het overblijfsel van het 'Society' volk, dat de voetsporen van Cameron en Cargill zocht te drukken? Peden had wel veel achting voor hen, maar toch sloot hij zich niet bij hen aan. Na de dood van Cargill in 1681 was hij de meest aangewezen persoon om als leider van de Cameronianen op te treden. Veel had hij met hen gemeen, maar er waren ook verschillen. Hij vond hen te ver gaan in het verbieden van elke vorm van contact met predikanten die de 'Indulgences' hadden aangenomen. Zeker, ook hij verafschuwde de lauwe houding van velen die in de schoot van de kerk waren teruggekeerd. Maar mocht hij zich afscheiden van hen die ook broeders waren in hetzelfde geloof, maar door hun zwakheden waren overmeesterd? Moest hij de band verbreken met mannen als Blackader en Welch, die ook tegen de 'Indulgence' waren, maar met sommige aanhangers hiervan toch omgang hadden? Absurd vond hij het dat de Cameronianen zich zelfs afkeerden van hen die de 'indulged' predikanten gingen beluisteren.

De volgelingen van Cameron gingen soms verder dan hun eigen voorganger. Zij verwierpen niet alleen de expedities van Monmouth en Argyle, maar ook de grote godsman Peden kon geen genade vinden in hun ogen! Waarom? Omdat zij niet konden verdragen dat hij zich niet bij hen aansloot. Zelfs zij die hun kinderen bij de 'profeet' lieten dopen werden onder de tucht geplaatst! Hun houding was onverzoenlijk en miste de broederlijke liefde. Peden bleef echter met veel achting spreken over de moed en de vasthoudendheid die zij aan de dag legden.

Wie was Alexander Peden precies? Wij kwamen hem al meermalen tegen, zoals bij zijn afscheid van de gemeente van New Luce in het jaar 1663. Met vele anderen werd hij gedwongen zijn kudde te verlaten. Op de laatste zondag bepaalde hij zijn gehoor 's morgens bij Handelingen 20:31: 'Daarom waakt en gedenkt, dat ik drie jaren lang nacht en dag niet opgehouden heb een iegelijk met tranen te vermanen.' En in de namiddag preekte hij uit vers 32: 'En nu, broeders, ik beveel u Gode en het woord Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden.' Tot in de avond ging hij door, totdat hij de deur van de preekstoel voor de laatste maal afsloot.

Zijn wieg stond in het dorpje Sorn, bij het Water of Cessnock. Hier werd hij in 1626 geboren. Zijn ouderlijke woning heette het huis van

Auchincloich. Zijn vader behoorde tot de welgestelden uit het gebied. Weinig is bekend over zijn jeugd en studietijd. Wij vinden zijn naam in een dagboek van Andrew Hay of Craignethan, die zijn proefpreek over Kolossenzen 2:12 voor de classis van Biggar en Lanark op 17 november 1659 aanhoorde. Na enige tijd in Tarbolton schoolmeester, scriba en voorzanger te zijn geweest, werd hij als predikant van New Luce bevestigd. Als kandidaat maakte hij al een zware beproeving door. Een jonge vrouw beschuldigde hem van een ernstig schandaal. De laster vond zelfs gehoor bij de kerkeraad en classis, maar op het onverwachts werd Pedens onschuld bewezen. Het was een zware weg voor hem, maar hij getuigde vrijmoedig dat God hierop zou terugkomen. De vrouw werd nadien door veel tegenslagen getroffen en maakte een einde aan haar leven op dezelfde plaats waar Peden vierentwintig uur achtereen had doorgebracht om Gods leiding in deze omstandigheden af te smeken.

Na zijn afscheid van de gemeente van New Luce begon zijn zwerversbestaan. Twintig jaar lang diende hij, van huis en haard verdreven, de vervolgde Covenanters in Galloway en omgeving. Getrouwd was hij niet; eenzaam ging hij zijn weg, maar zijn biddend leven getuigde van een nauwe gemeenschap met zijn Meester, Die hij nacht en dag zonder ophouden diende. Hij werd achtervolgd, alsof hij de grootste misdadiger was. In een proclamatie van de koning, gedateerd op 4 december 1666, werd hij 'de ergste van de verraders' genoemd, al was hij niet direct betrokken bij de Pentland-opstand. In augustus van het volgende jaar werd hij met enkele anderen schuldig bevonden aan 'verraderlijke misdaden, waardoor zij ter dood gebracht moeten worden...' Een pruik en vermomming moesten hem voor herkenning beschermen, want de dragonders hadden het op zijn leven begrepen. Veel plaatsen in de afgelegen gebieden van het zuiden van het land houden de herinnering aan deze zwerver nog levend. 'Pedens Cave' en 'Pedens Bed' hadden te maken met schuilplaatsen waar hij vertoefde; 'Pedens Pulpit' en 'Pedens Stone' geven plaatsen aan waar hij het Woord verkondigde; 'Pedens Walk' en 'Pedens Thorn' hadden ook te maken met zijn zwerversbestaan.

Als een voortgejaagd hert

Soms ontkwam hij ternauwernood aan de handen van zijn vervolgers. Het was in de lente, toen de riviertjes door het sneeuwwater aanzwollen. Een troep soldaten zat hem dicht op de hielen. Peden kon geen kant meer op toen hij met zijn paard voor een kolkende stroom stond. Maar hij liet zich niet zomaar vangen. Hij gaf zijn paard de sporen en stortte zich in het ijskoude water. De dragonders durfden zijn voorbeeld niet volgen. Toen hij de oever aan de andere kant opklom, keerde hij zich om in zijn zadel en groette de verbouwereerde toeschouwers: 'Jongens', zo riep hij uit en er was een stille lach op zijn gezicht, 'jullie missen mijn boot om het water over te steken, want jullie zullen zeker verdrinken.' Zijn 'boot' was zijn trouwe

paard dat hem door de golven geloodst had. En toen hij in galop wegreed, konden de woedende soldaten hem nog horen zeggen: 'Kijk uit waar jullie zullen aanlanden. Je vecht voor de duivel en vervoert post voor hem. O, denkt hieraan!'

De Heere was Zijn knecht tot een vurige muur. Vaak was de mist hem tot een bescherming als het gevaar dichtbij was. Eens, toen de achtervolgers hem bijna hadden gegrepen, stond hij stil, vouwde de handen en bad: 'Werp de slip van Uw mantel, Heere, over "puir auld Sandy" (arme oude Sandy).' En toen daalde een dichte mantel van mist over hem heen. Als een kleed werd hij omgeven. Zo werd Peden onttrokken aan het gezicht van zijn vijanden. De Heere bedekte Zijn dienstknecht met de schaduw van Zijn vleugelen. Zo liep hij eens in de vroege morgen, nadat hij de nacht met anderen in een schaapskooi had doorgebracht, langs de rand van een beek. Toen hij na enige tijd terugkwam, hoorden zijn metgezellen hem zingen. Het was een vers uit Psalm 32:

'Gij zijt mij een schuilplaats;
Gij zult mij bewaren in gevaren.'

Wat was zijn opdracht toen hij de 'wildernis' introk en als een voortgejaagd hert zijn weg moest gaan? De Heere gaf hem een boodschap in de mond voor de verstrooide schapen van de kudde van Christus. Al stond hij met Cameron en Cargill niet in het voorfront van de strijd, daarom was zijn aandeel hierin niet minder. Hij sprak hen moed in, die dreigden de strijd op te geven; hij troostte de zwakken en wankelmoedigen, maar meer nog bad hij gedurig voor de vervolgde kerk. In de nacht kon men zijn stem horen als hij op eenzame plaatsen hardop smeekte voor de kudde van Christus in zijn vaderland.

Behalve de vele huisbezoeken die hij aflegde, hield hij niet op met preken. Alleen de laatste jaren van zijn leven kwam het nog maar sporadisch voor dat hij het Woord verkondigde. Weinigen overtroffen hem in gaven en welsprekendheid. Zijn preken waren meer uitingen van wat in zijn hart leefde dan een goed voorbereide Schriftuitleg. Sergeant James Nisbet geeft een beschrijving van zijn manier van preken: 'Zodanig was de gewichtige en overtuigende majesteit die zijn woorden vergezelde dat het de hoorders dwong om hem zowel lief te hebben als te vrezen. Ik merkte dat hij tussen iedere zin even ophield, alsof hij luisterde naar wat de Heere tot hem zeggen wilde of naar een verborgen gefluister. En soms wilde hij beginnen alsof hij een wonderbaarlijk gezicht had gezien.' Als lichtflitsen gingen de zinnen over de hoofden van de hoorders. Zijn ziel was geheel betrokken bij de boodschap die hij bracht. Meer dan Welch en Cameron deden, verwerkte hij in zijn preken de tijdsomstandigheden. Hij was als de oude profeten van Israël die het volk op hun afgodendienst wezen en hen tot bekering maanden.

Enkele preken van hem zijn bewaard gebleven. Zo sprak hij in 1682

tweemaal in zijn oude woonplaats New Luce. Zijn preekstoel was een rots, de hoge heuvels waren de muren van zijn kerk en de blauwe hemel vormde het dak. De tekst was Mattheüs 21:38: 'Maar de landlieden de zoon ziende, zeiden onder elkander: Deze is de erfgenaam, komt, laat ons hem doden en zijn erfenis aan ons behouden.' 'Wat ik u heb voorgelezen is Schotlands zonde vandaag. Indien onze koning en edelen onze Heere Jezus vandaag onder zich hadden, wat zouden zij dan met Hem doen? Zij zouden Hem zelfs aan de galg hangen, of nog erger met Hem doen als zij dat konden beramen. Hij zal echter eerlang met hen, met onze koning, de edelen en een deel van de ontrouwe predikanten, zowel als met de prelaten en de Malignants afrekenen... Nu wordt in de tekst de landlieden om vrucht gevraagd. Wat voor vrucht is dit? U ziet, het is de vrucht op zijn tijd. Die vrucht wordt vandaag ook van u gevraagd, o Schotland. Dat is niet de vrucht waarmee u uw pacht betaalt, koren of stro of iets dergelijks; dat doet u graag. Het is de vrucht op tijd. Ik zal u zeggen, het zijn de plichten die God van uw handen afeiste, dertig of veertig jaar geleden in Schotland. Of wij nu preken of spelen, of één of andere geestelijke plicht vervullen, Hij zal het niet van uw hand of van de mijne aannemen, wanneer deze zo met het bloed van de heiligen bevlekt is. Dat bloed dient om de waarheden te verzegelen waaraan wij allen in Schotland en de andere landen van het Britse rijk gebonden zijn.'

Wat was zijn opdracht aan Gods kinderen onder al deze oordelen? 'Nu, volk van God in Schotland, wat doet u wanneer zo'n vreselijke toorn van God aan de deur van Schotland staat? Hij is zijn plaats in Schotland niet waard, wanneer hij de helft van de dag niet in gebed is om te zien of Hij de vreselijke toorn die aan uw deur staat kan afwenden... O mensen! u moet met al uw macht bidden, ploegen, eggen..., wanneer u eet en drinkt, wanneer u in- en uitgaat en bij al het werk dat u doet. Nooit is het meer nodig geweest dan nu...' 'Maar ik zal u zeggen wat voor u, vervolgde lijders, is weggelegd: kronen, kronen van heerlijkheid zult u eerlang dragen en een overblijfsel van u zal al de droeve dagen, die over Brittannië en Ierland komen, bewaard worden.'

Zijn boodschap was niet moed benemend. Altijd wees hij de weg aan dat de Heere Zijn toorn kon afwenden. 'Wat is het testament van Gods kinderen? Vrede met God zal eerlang een goed testament voor u zijn, want Schotland zal eerlang met bloed gedrenkt worden en dan zal het getuigenis van een goed geweten in die vreselijke dag der wraak die over deze afhoererende, afvallige landen komen zal, een goede maaltijd betekenen wanneer het bloedige zwaard aan uw borst staat.' In dit verband verwees Peden naar Hebreeën 12:14: 'Jaag de vrede na en de heiligmaking...' Juist het gebrek aan heiligmaking is de oorzaak van zoveel verachtering in de genade onder Gods kinderen.

De tweede preek was over Lukas 24:21: 'En wij hoopten, dat Hij was Degene Die Israël verlossen zou...' Treffend was zijn aanhef: 'Waar is de Kerk van God in Schotland vandaag? Zij is niet onder de massa van

geestelijken. Ik zal u zeggen waar de Kerk van God is. Waar een biddende jongen of meisje aan de kant van de dijk in Schotland te vinden is.' Van de zichtbare kerk als zodanig had Peden geen verwachting. De 'curates', die de plaats van de uitgeworpen predikanten hadden ingenomen, waren huurlingen die de kudde verwoestten en de 'indulged' predikanten leidden de zielen van Christus af. 'O, in wat voor een gemeen sleepnet zijn vandaag veel predikanten van de kerk van Schotland terecht gekomen. Ongeveer zesendertig jaar geleden hebben veel predikanten en belijders in Schotland onze Heere de rug toegekeerd. Eén windvlaag blies zeshonderd predikanten van Hem af en zij zijn sindsdien nooit tot Hem teruggekeerd.'

'Helaas! vanwege de afval van edelen, burgers, predikanten en belijders zal Schotland eerlang in stromen van bloed baden. Maar toch zal het bloed van de heiligen het zaad zijn van een heerlijke kerk in Schotland.' Zo zou de verwachting van de rechtvaardigen niet beschaamd worden. 'Volk van God, ik heb u dit te vertellen en zo verlaat ik u: Er zullen net zulke heerlijke dagen over Schotland komen als er ooit geweest zijn en kinderen van de vervolgde gemeente in gevangenschap zullen het begin zijn van de heerlijke kerk in Schotland. Het volk zal ijverig zijn vanwege de te schande gemaakte waarheden van God en de predikanten, die het werk van God hebben verraden, zullen niet langer een haren mantel aandoen om te liegen...'

In het gebied van Kyle in Ayrshire sprak hij op een dag in 1682 over Psalm 129:3: 'De ploegers hebben op mijn rug geploegd; zij hebben hun voren lang getogen...' 'Wie was degene die deze ploeg het eerst gebruikte? Het was de vervloekte Kaïn toen hij zijn voren zo lang en diep trok dat hij het bloed van zijn broeder Abel uit het hart liet gaan...' Waren de vijanden van Gods kerk niet van dezelfde geest? Heeft de Satan het niet gemunt op hen die het Lam volgen?

Zo trok Peden het land door, totdat hij zijn staf moest neerleggen. Hij had een voorgevoel dat de betere tijden voor Schotland niet lang meer op zich zouden laten wachten. Toen hij met een vriend, James Wilson, bij het graf van Richard Cameron neerzat, sprak hij: 'James, hoewel het verschrikkelijk is, zal het niet lang meer duren. Deze vervolging zal binnen enkele jaren worden gestopt, maar ik zal dit niet zien.' Wel was hij in twijfel of de General Assembly die dan samen zou komen wel van het rechte soort zou zijn. Het zou volgens hem een gezelschap zijn van 'lauwe "indulged" predikanten uit Holland, Engeland en Ierland, te zamen met een aantal van hen uit het land en enkele jongeren die niets weten...' De verlossing zou wel komen, maar de heerlijkheid, die het gebouw van God eenmaal sierde, zou nog niet zichtbaar worden.

In een schuur in Carrick preekte Peden over Psalm 68:2, 3: 'God zal opstaan, Zijn vijanden zullen verstrooid worden, en Zijn haters zullen van Zijn aangezicht vlieden. Gij zult hen verdrijven, gelijk rook verdreven wordt; gelijk was voor het vuur smelt, zullen de goddelozen vergaan van Gods aangezicht.' Hij verzekerde zijn gehoor dat de Heere op Zijn tijd al de

vijanden van Zijn gemeente, ook koning Jakobus, zou verstrooien. Zijn laatste preek hield hij in de buurt van Tarbolton. Indringend waren de woorden van deze boodschap: 'Mijn Meester is de berijder en ik ben het paard. Ik heb nooit zin om te rijden, alleen wanneer ik de sporen vind. Ik weet niet wat ik vanavond onder u moet doen. Er zijn vier of vijf zaken die ik u moet vertellen. De eerste is: Een bloedig zwaard, een bloedig zwaard voor u, o Schotland, dat zal de harten van velen in stukken breken. Ten tweede: Vele mijlen zult u reizen en niets zien dan verwoesting en vernieling, o Schotland. Ten derde: De vruchtbaarste plaatsen in uw land zullen verwoest worden en zo woest zijn als de toppen van de bergen. Ten vierde: De vrouwen met de kinderen zullen in stukken geslagen worden. Ten vijfde: Menig "conventicle" heeft u, o Schotland, gehad, maar eerlang zal God een "conventicle" hebben die u zal doen beven. Menige preek heeft God u gegeven, maar eerlang zullen Gods oordelen zo veelvuldig zijn over u, o Schotland, zoals de dierbare vergaderingen waren, waarin Hij Zijn getrouwe gezanten gaf om getrouw te waarschuwen voor het gevaar van uw afval van God door het verbreken, verbranden en verachten van het evangelie en het vergieten van het kostelijke bloed van Zijn heiligen en knechten. God zond een Welch, een Welwood, een Semple, een Kid, een King, een Cameron, een Cargill en anderen om voor u te preken, maar eerlang zal God tot u spreken door vuur en zwaard. God zal niet toelaten dat één van deze woorden ter aarde zal vallen, want Hij heeft deze met een last gegeven om deze zaken in Zijn Naam bekend te maken.'

Naar de Bass Rock

Eenmaal hadden de pogingen om Peden te arresteren succes opgeleverd. Hoe en waar dit plaatsvond, vermeldt de geschiedenis niet, maar in 1673 vinden wij hem voor de Geheime Raad. Hij werd ondervraagd vanwege zijn vermeende aandeel in de 'opstand in het jaar 1666', die eindigde in de slag bij Rullion Green. Vanuit de Tolbooth werd hij verbannen naar de Bass Rock. Op dit afgelegen rotseiland verbleef hij meer dan vier jaar. De zwerver die veelal onder de open hemel zijn onderdak had en rusteloos zijn weg ging, moest hier met een kleine celruimte genoegen nemen. Hij was van licht en lucht verstoken en maakte dagelijks kennis met de barbaarse gevangenbewaarders.

Twee weken nadat hij naar de Bass was overgebracht schreef hij Patrick Simpson een brief. Simpson behoorde sinds 1672 tot de 'indulged' predikanten, maar met zijn hart bleef hij bij het verachte overblijfsel dat buiten de kerk bleef. Peden bedankt hem mede namens zijn medegevangenen voor zijn 'hartelijk aandenken' en de toezending van geld. In een volgende brief schreef hij hem: 'Ik groet u hartelijk in de Heere, Wiens u bent en Wie u dient. De liefde van mijn hart dwingt mij om het te wagen u met de broeders te danken voor uw medeleven en voortdurende zorg, in het bijzonder voor mij, die de banden onwaardig ben en het meest onwaardig

ben om mij in deze banden te gedenken. Mijn beproeving verwekt hier buiten een diep stilzwijgen, maar een luide en medelijdende roepstem opwaarts. Als er geen kruis was dan zou er ook geen overtocht zijn; ware er geen gevangenschap dan komt ook geen bevrijding. Alles is nodig en geprezen zij Hij Die in alles voorzien heeft en de Bewerker is van alles...'

De eenzaamheid in de vunzige kerker betekende een grote beproeving voor hem, al was zijn ziel niet verstoken van de nabijheid van zijn Verlosser. 'Wij zijn in onze cellen opgesloten en mogen niet met elkaar praten, eten en bidden. Twee tegelijk mogen dagelijks even naar buiten gaan om in de open lucht adem te halen en de vogels hun vrijheid te benijden. Wij worden opgewekt en geroepen om Hem te danken voor de meest gewone zegeningen. Dag en nacht zijn wij opgesloten om het zuchten en kreunen van onze medegevangenen te horen. En o! als wij zulke mensen waren die door niets en niemand bewogen konden worden, spreken al deze dingen toch van een storm die loeit en in kracht toeneemt. Hij alleen weet waarvoor wij zijn opgesloten en wat voor ons is weggelegd, ook voor u die "uit de eter vlees brengt." Ons lange vasten zal in een blijde rei worden veranderd en als het het meest donker is dan zal het licht worden; de meeste zorg, de minste zorg...'

Als het tijd was om te luchten, liepen de gevangenen een poosje over de rots. Op een dag begon een soldaat met hem te spotten door hem toe te roepen: 'De duivel hale hem.' 'Foei, foei, arme man', zei Peden, 'u weet niet wat u zegt, maar u zult hiervan spijt hebben.' Hij sprak verder met de man, bad voor en met hem en de Heere maakte van hem een oprecht christen. De gouverneur stuurde hem naar huis, omdat hij weigerde de gevangen Covenanters nog langer te bewaken.

Op een zondagmorgen op de tijd van de godsdienstoefening, kwam een meisje van ongeveer 18 jaar de cel binnen. Zij begon te spotten en hard te lachen. Peden bestrafte haar: 'Arm ding, je lacht en spot met de dienst van God, maar eerlang zal een plotseling en verbazend oordeel over je komen dat je lachen zal vergaan.' Kort hierop werd het meisje door een rukwind van de rots in de zee geblazen en verdronk zij in de golven.

In oktober 1677 werd Peden van de Bass overgebracht naar de Tolbooth in Edinburgh. Het was de bedoeling hem met nog 60 anderen te verbannen naar de Amerikaanse plantages. Maar of de 'St. Michael', het schip dat in Leith zou afmeren, hen naar de bestemming zou brengen was de vraag. Peden verklaarde tegenover zijn metgezellen dat 'het schip dat hen over de zee naar de plantages moest brengen niet gebouwd was.' De trouwe godsgezant sprak zijn broeders moed in toen de 'St. Michael' vertrok. Onrust ontstond aan boord toen bekend werd dat de duimschroeven en de 'boots' op het schip gebracht zouden worden om opstand te voorkomen. Maar Peden stelde iedereen gerust: 'Waarom bent u zo ontmoedigd? U hoeft niet bang te zijn; er zullen hier geen duimschroeven of "boots" komen. Heft uw harten en hoofden op, want de dag van uw verlossing is

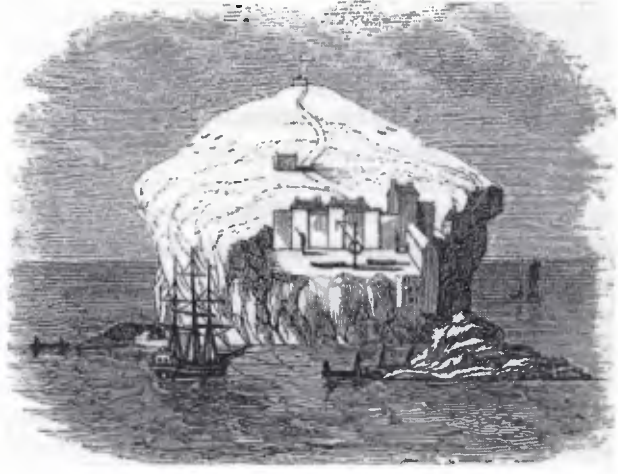

Bass Rock.

nabij. Wanneer wij in Londen komen, zullen wij allen in vrijheid gesteld worden.' En zo gebeurde het. De kapitein van het schip dat de gevangenen over zou nemen, weigerde dit te doen toen hij hoorde dat zij geen misdadigers waren, maar oprechte christenen.

Hoe Peden en de zijnen de terugweg naar Schotland vonden, vermeldt de geschiedenis niet. Zes maanden lang moet hij in Engeland hebben doorgebracht. Tot zijn gezelschap behoorde een jongeman van 15 jaar die in een brief vaststelde de jongste gevangene van het land te zijn. Deze Alexander Anderson getuigde dat de Heere hem de ogen geopend had om Zijn Zoon in zijn hart te openbaren. Daarna brak hij de band met zijn wereldse vrienden, omdat de dienst des Heeren en het lijden voor Zijn Naam hem meer waard was dan alle aardse genoegens bij elkaar.

Op de dag van de slag bij Bothwell Bridge op 22 juni 1679 was Peden vlak bij de grens. 's Zaterdags voor het bloedig treffen zei hij dat de verlossing niet door het zwaard zou komen. Niet dat hij de strijd van zijn medebroeders veroordeelde, maar de Heere had hem bekend gemaakt dat Schotland van buitenaf bevrijd zou worden. Kort na deze vreselijke slag vertrok hij naar Ierland. Hij nam de last van zijn vaderland echter mee. Een jongen merkte op dat hij een gehele nacht in gebed had doorgebracht. Hij vertelde dat hij hem steeds had horen smeken voor de verdrukte kerk van Schotland, waarbij hij de namen van een groot aantal personen van hen die in gevaar waren opnoemde. In Schotland teruggekeerd preekte hij in het zuiden over de tekst: 'Zij bekommeren zich niet over de verbreking van Jozef', waarbij hij enkele opmerkingen doorgaf over de voorgaande woorden: 'Wee de gerusten in Sion.'

In het jaar 1680, toen Richard Cameron in de strijd sneuvelde, kwam Peden in de buurt van Machline in Ayrshire. Hij hoorde hoe een goddeloze man de spot dreef met Cameron en zijn strijders. Peden liep naar de man toe

en sprak hem in niet mis te verstane bewoordingen aan: 'Houd u stil, eer het twaalf uur geweest is zult u weten wat voor een man Mr. Cameron was. God zal die lasterlijke mond en vloekende tong van u straffen en dat op zo'n manier dat allen die bij u zijn ontsteld en verschrikt zullen zijn en u als een baken zullen aanmerken voor alle spottende Rabsaké's.' Dezelfde dag werd de spotter door een ernstige ziekte getroffen, waarbij zijn tong uit zijn mond puilde en voor middernacht stierf hij.

Peden in Ierland

In februari 1685 vinden wij Peden weer in Ierland, in het graafschap Antrim. Hier ontmoette hij een oude geoefende christen, John Kilpatrick. 'John', zo sprak hij, 'de wereld mag ons wel missen.' Hierop zei John: 'Mijnheer, ik ben al de dagen van mijn leven erg vruchteloos en nutteloos geweest en de wereld kan mij wel missen, maar uw dood zal een groot verlies betekenen.' 'Wel, John, jij en ik zullen spoedig in de hemel zijn, maar hoewel jij veel ouder bent dan ik, zal mijn ziel eerst worden opgenomen, want ik zal het eerst in de hemel zijn. Maar jouw lichaam zal onder gunstiger omstandigheden begraven worden, want jij zult rust vinden in je graf tot aan de dag van de opstanding, maar wat mij betreft, ik moet eerst naar het bloedige land terugkeren en daar sterven en de vijanden zullen vanuit hun grote goddeloosheid mijn lichaam uit het graf halen en naar een andere plaats brengen. Het zal anders lopen, John, want ik weet dat mijn lichaam zal liggen onder het stof van de martelaren en hoewel zij mijn oude beenderen zullen nemen en de spot ermee zullen drijven, zullen zij toch op de morgen van de dag van de opstanding verzameld worden en dan, John, zullen jij en ik en allen die bevonden zullen worden in de gerechtigheid van Christus met hen allen zijn en onze hartelijke toestemming geven voor het eeuwige vonnis van hun verdoemenis.'

Op dezelfde avond dat hij deze woorden sprak, toen hij bij de huisgodsdienst een gedeelte uit de Schrift voorlas, hield hij opeens op en herhaalde met tussenpozen tot driemaal toe: 'Wat hoor ik?' En toen klapte hij in zijn handen en sprak vol vreugde uit: 'Ik hoor een dodelijk schot bij de troon van Brittannië.' 'Laat hem sterven; hij is een zwarte gedaante geweest in deze landen, in het bijzonder voor het arme Schotland. Wij zullen geen last meer van hem hebben. Veel onnodige gebeden zijn voor hem gedaan...' Het was op hetzelfde tijdstip dat koning Karel II de laatste adem uitblies om voor Gods rechterstoel te verschijnen!

Twee dagen later preekte Peden vlak bij het huis van John. Hij las Psalm 59 en vermaande zijn hoorders dat alleen zij, die dit gelovig deden, deze psalm mochten meezingen. Eerst gingen maar enkele monden open; John Muirhead en John Wadel konden het niet nalaten om deze psalm met hun hart en alle kracht mee te zingen. Na het zingen riep Peden uit: 'Laten wij inpakken en naar Schotland gaan, laten wij inpakken en naar Schotland gaan. Laten wij van het ene verterende zwaard naar het andere gaan. De arme

oprechte jongens in Schotland zwerven over de heuvels en hebben weinig eten en drinken bij zich, maar eerder koude en honger. De bloedige vijanden achtervolgen hen waar zij hen ook maar kunnen vinden; het bloed stroomt als water op de schavotten en op de velden. Laten wij ook gaan en ons bij hen voegen, want wij vrezen dat zij ons beletten zullen ten hemel in te gaan...'

Voor de overtocht van Ierland naar Schotland was het windstil. Peden stond op het dek van het schip en bad. Hij wuifde met zijn hand naar het westen en sprak: 'Heere, geef ons een bries, vul de zeilen, Heere, en geef ons een frisse wind. Laat ons een snelle en veilige overtocht hebben naar het bloedige land, er kome over ons wat wil.' En toen de oude prediker begon te bidden, begonnen de zeilen bol te staan. Zo keerden Peden en 25 medestrijders naar hun geliefde vaderland terug.

Spoedig nam de hitte van vervolging nog meer toe. 's Nachts bad hij voor de vervolgde kudde: 'Heere, Gij weet dat de jongens vurig van geest zijn. Leg beslag op hen dat zij mogen worden ingebonden. Hun tijd is nog niet daar, hoewel Monmouth en Argyle zullen komen, zal er nog geen verlossing zijn.' Zijn jonge metgezellen hadden hun wapens meegenomen. Peden wist dat de vervolging op het hardst woedde. Hij waarschuwde hen dat de tijd gekomen was dat zij vele mijlen zouden kunnen lopen in Galloway, Nithsdale, Ayr en Clydesdale 'en geen rook uit de huizen zouden zien, noch een haan horen kraaien.' Verder zei hij dat zijn ziel beefde bij de gedachte wat er van de 'indulged' en de afvallige predikanten zou terechtkomen. 'Zo waar als de Heere leeft, niemand van hen zou ooit meer de eer hebben om een rechte nagel in de tabernakel des Heeren te zijn, noch verwaardigd worden om de rechten van Christus als Hoofd en Koning van Zijn Kerk geldig te maken.'

Nu de dragonders meer dan ooit tevoren het land afstroopten en vele getuigen in koelen bloede neerschoten, zette Peden zijn zwerversbestaan voort. Soms wist hij ternauwernood aan hun handen te ontkomen. Kapitein Campbell van Wellwood bracht als jongen dagen achter elkaar met hem in een hol door dat hij zelf gegraven had. Niemand wist deze afgelegen schuilplaats te vinden behalve de man die hem dagelijks eten bracht, totdat de soldaten het op een dag ontdekten. Gelukkig wisten zij nog net te ontkomen. Campbell getuigde later dat 'Mr. Peden een grote nood had en onvermoeid in gebed was. Hij worstelde en zuchtte en kreunde daarbij vele malen.' Hij bad meer dan hij preekte. Kort hierop vinden wij hem in Auchincloich, waar hij met nog iemand een kamer deelde. Zijn kamergenoot hoorde hem vurig bidden; 'hij viel de Heere lastig om medelijden te hebben met het westen van Schotland en een overblijfsel te sparen.' Ook was een op handen zijnde invasie van de Fransen vaak in zijn gedachten en gebeden en smeekte hij of deze in verwarring gebracht zouden worden. Wat hij hiermee bedoelde is niet geheel duidelijk. Wel was koning Jakobus bevriend met Lodewijk XIV van Frankrijk, de grote 'Zonnekoning' die de protestanten met zijn gehele hart haatte en alles in het werk stelde om Europa weer in de moederschoot van Rome terug te brengen. Het geheime

verbond met de Engelse vorst was wel uitgelekt en zijn pogingen om de Zeven Provinciën te veroveren waren op niets uitgelopen. Frankrijk was sinds de Reformatie de onverzoenlijke vijand van Schotland en de Covenanters beschouwden dit land als de grote vazal van de roomse antichrist. Ook de Cameronianen spraken steeds van het gevaar van een Franse invasie, zodat Peden niet de enige was die het gevaar hiervan onderkende.

Zo bracht de opgejaagde 'profeet' gehele nachten in gebed door. Zijn gedachten waren bij de toestand van Gods verdrukte kerk. In een 'cave', een hol, waarin hij zich terugtrok, hoorde men hem zeggen dat 'een steen zonder handen afgehouwen van de berg zou afkomen en God zou wraak uitoefenen over de groten der aarde en over de inwoners van het land, vanwege hun goddeloosheid en dan zou de kerk weer vernieuwd te voorschijn komen.'

Tijdens een verblijf in een huis in Ayrshire waar James Nisbet ook was, stond hij op een avond bij het haardvuur. Hij uitte enige verwensingen aan het adres van hen die de vijand hadden ingefluisterd dat hij uit Ierland was teruggekeerd. Nisbet bracht hem naar een plaats waar hij kon rusten en kon niet nalaten de 'zwerver' toe te voegen: 'De knechten schenken aandacht aan uw verwensingen...' Peden antwoordde: 'Je zult morgenochtend voor negen uur weten wat voor grond ik hiervoor heb. Ik hoop dat jouw hoofd mag gespaard worden, want je zult in gevaar zijn voor mij. Ik zal mijn eigen tijd nemen en dit huis verlaten.' De volgende morgen werd het huis om acht uur door de vijanden omsingeld. James vluchtte het moeras in, waar zij hem niet konden bereiken. Zij schoten op hem, waarbij een kogel een knot van zijn haar raakte. Hij had aan beide kanten van zijn hoofd een knot zitten. James rende naar de schuilplaats van Peden, die hem toeriep: 'O Jamie, Jamie, ik ben blij dat je hoofd veilig is want ik wist dat je in gevaar was.' Hij nam zijn mes en sneed de andere knot van zijn haar af.

Nisbet zelf beschreef deze gebeurtenissen in zijn dagboek en vermeldde ook dat Peden op 27 april uit Johannes 10 preekte, 'waarover hij lang en goed sprak met toepassing op de tijdsomstandigheden. Nadat hij eindigde, pauzeerde hij even, alsof hij iets overdacht. Daarna verbrak hij met een grote emotie de stilte en zei: "Vervloekt zijn zij in de Naam des Heeren, die hebben doorverteld dat ik naar Schotland gekomen ben." Nadien werd het ons bekend dat een goddeloze kwaadwillige vrouw op hetzelfde ogenblik dat hij de vloek uitsprak, was uitgegaan om de vijand te informeren waar hij was.' En dan vervolgt Nisbet: 'De volgende dag, toen ik wakker werd en na het opgaan van de zon in het veld ging, zag ik in de verte tweehonderd man voetvolk en paarden aankomen die steeds dichterbij kwamen. Ik verschool mij tussen de heide en de Heere was zo vriendelijk en goed voor mij dat Hij met mijn zwak gemoed en vermoeide lichaam medelijden had en mij niet meer oplegde dan ik kon dragen. Alle eer en lofzegging zij Hem tot in eeuwigheid.'

Op een andere keer zag Peden enkele dragonders aankomen. Hij zette het

op een lopen en kwam bij een bergstroompje, waar hij vlak bij de oevers een hol ontdekte. Hier kroop hij in en lag daar in volle lengte, bedekt door de heide. De soldaten kwamen vlak bij de plaats waar hij lag en één van de paarden zonk met de hoeven weg in de zachte oever boven hem, raakte bijna zijn hoofd en drukte zijn muts in de grond, maar hij bleef ongedeerd.

Hoe zag Alexander Peden eruit? Een portret heeft hij nooit laten maken; wel is zijn vermomming bewaard gebleven. Sommigen hebben geprobeerd zijn verschijning te schetsen: 'Hij was een oude man, groot en mager. Zijn baard hing op zijn borst.' 'Hij was het die duizend keren als een patrijs op de bergen is geweest en honderd keren in het net terechtkwam, maar toch ontsnapte.' 'Gebogen en gebroken', zo noemde hij zichzelf. 'Sinds de zwarte dag van Bothwell heb ik niet in een bed geslapen. Ik ben een Nazireeër geweest, want de eed was op mij. Heeft iemand van jullie mij in New Luce gezien? Zelfs Ritchie (Richard Cameron) zou mij toen niet te boven zijn gegaan vanwege mijn kracht en statuur. Ik stond als een jonge boom bij de waterstromen. Kijk nu naar mij, zo verkromd door de holen en de moshopen dat ik voor het schavot niet eens rechtop kan staan...' Peden was een gebroken en afgeleefde man geworden, maar zijn geest bleef fris en zijn geloof rotsvast in de branding van zijn beproevingen. Hij deed niets liever dan de voetstappen van zijn Meester na te volgen, Die ook geen plaats had waar Hij Zijn moede hoofd kon neerleggen.

De laatste jaren van zijn leven bracht hij meestal in zijn geboortestreek door. Het was alsof hij zijn einde voelde naderen. In zijn laatst bekende gebed in het openbaar sprak hij: 'Heere, Gij zijt goed en vriendelijk voor Auld Sandy geweest, door al de tijd heen en Gij hebt hem vele jaren in Uw dienst gegeven, die zijn voorbijgegaan als zovele maanden. Maar nu is hij vermoeid van Uw wereld en heeft hij al het goede gedaan dat hij wilde doen. Laat hem nu worden weggenomen want hij zal niets meer vergaderen.' Peden verlangde naar het Vaderhuis, naar de rust die voor Gods volk overblijft. Had hij de raad van God niet uitgediend?

Wat was zijn laatste profetie? Toen hij hoorde dat Cameronianen het legertje van Argyle te hulp wilden komen, hield hij hen tegen en riep daarbij uit: 'Wij hebben geen gelegenheid om verder te gaan, want de graaf is op dit ogenblik het slachtoffer geworden van zijn vijanden.' Toen gaf hij een teken om te bevestigen dat zijn woorden op waarheid gegrond waren: 'Ik zal een afvallige zijn als ik bij jullie zou begraven worden, en als mijn lichaam zou rusten in het graf waarin jij zou liggen, heeft de Heere nooit door mij gesproken en zal ik een bedrieger bevonden te zijn. Maar als de vijand een poosje later zal komen en mijn lichaam zal wegnemen om het naar een andere plaats weg te dragen en het daar op een oneervolle plaats te begraven, dan hoop ik dat je zult geloven dat God Almachtig door mij gesproken heeft en dat daaruit volgt dat geen woord daarvan ter aarde zal vallen.'

Ontmoeting met James Renwick

Spoedig hierop zou deze merkwaardige profetie vervuld worden. Maar eerst zou Peden James Renwick, de jonge leider van de Cameronianen, ontmoeten. Zoals wij reeds zagen had Peden meer achting voor Cameron dan voor zijn volgelingen. Toen hij zijn einde voelde naderen, hoorde men hem zeggen: 'Breng mij naar Ayrsmoss en begraaf mij naast Ritchie, opdat ik rust heb in mijn graf, want dit heb ik in mijn leven weinig gehad.' Renwick kende hij niet en hij deed geen moeite om hem te ontmoeten. Deze jonge predikant was sinds de dood van Cargill de enige predikant van de 'Societies' en dit betekende voor hem een zware last. Jammer genoeg stond Peden wat sceptisch tegenover deze edele Covenanter. Er waren over en weer veel misverstanden. Zij bleven dan ook een ieder hun eigen weg volgen. Peden dacht wat ruimer dan Renwick en stond bij voorbeeld sympathiek tegenover de expeditie van Argyle, hoewel hij van tevoren wist hoe deze zou aflopen. Toch bleef Renwick niet halsstarrig op zijn standpunt staan. Op zekere gelegenheid sprak hij: 'O, wanneer zullen zij op aarde met elkaar verenigd zijn die in de hemel verenigd zullen worden?' 'Mij dunkt, als mijn bloed een middel zou kunnen zijn om die vereniging voort te brengen dan zou ik dat opofferen.'

De dag van vereniging zou niet lang meer op zich laten wachten. De vader en zoon in het evangelie ontmoetten elkaar. Peden was een oude grijsaard geworden en de tekenen van zijn zwerversleven waren in zijn gezicht gegrift. Toen Renwick bij hem kwam, lag hij op bed. Woest en onverzorgd was zijn uiterlijk; vaak ging hij naar bed zonder zijn kleren uit te trekken. Hij richtte zich op en sprak leunend op zijn elleboog: 'Mijnheer, bent u Mr. James Renwick waarover zoveel te doen is?' James Renwick die nog geen 24 jaar oud was, antwoordde: 'Vader, mijn naam is James Renwick, maar ik heb de wereld geen grond gegeven om enig gerucht over mij te maken, want ik heb geen nieuw beginsel of andere praktijk aangenomen dan dat onze Hervormers en Covenanters gedaan hadden.'

'Wel', zei Peden, 'draai je eens om.' Renwick ging met zijn rug naar hem toe staan. De oude Peden sprak: 'Ik denk dat je benen te kort zijn en je schouders te smal om de gehele kerk van Schotland op je nek te nemen. Ga zitten en geef mij een verslag van je bekering en roeping tot het predikambt, van de beginselen en de gronden waarop je zo'n bijzondere koers hebt gevolgd door je van alle andere predikanten terug te trekken.' Vrijmoedig vertelde Renwick hem zijn levensverhaal: van de wegen des Heeren met hem gehouden vanaf zijn jeugd, van de drie opeenvolgende morgens dat hij zich in King's Park op een afgelegen plaats had teruggetrokken, voordat hij naar Holland ging om daar theologie te studeren. Hier kreeg hij 'zeer opmerkelijke openbaringen en bevestigingen van zijn roeping tot het predikambt', wat zich tijdens zijn studententijd nog herhaalde. Ook gaf hij zijn mening over de tirannie en afval van het huis van Stuart en over de toestand van kerk en volk.

Met grote aandacht had Peden het relaas van zijn jongere medestrijder gevolgd. 'Je hebt mij tot voldoening van mijn hart geantwoord en ik heb spijt dat ik de kwade berichten over je heb geloofd, die mijn liefde voor je niet hebben uitgeblust, maar veroorzaakt hebben dat ik mij tegen jou zo bitter heb uitgedrukt, waarover ik diepe smart heb. Maar, voordat je weggaat, moet je voor mij bidden want ik ben oud en zal spoedig de wereld verlaten.' Renwick droeg zijn oude broeder op en beval hem in de handen van zijn hemelse Vader. Toen hij klaar was, nam Peden zijn hand, trok hem naar zich toe en kuste hem. 'Ik vind je een getrouwe gezant van je Meester. Ga voort alleen in afhankelijkheid van de Heere en je zult de kroon ontvangen en het strijdtoneel ongedeerd verlaten, terwijl vele anderen die hun hoofd hoog houden zullen vallen en met besmette handen en klederen in het slijk zullen neerliggen.' Toen bad de grijsaard dat de Heere Renwick in alles mocht ondersteunen en vertroosten.

Het was alsof de zwerver nu zijn laatste werk op aarde had verricht. Des te meer begeerde hij nu te rusten van zijn arbeid. Of hij de martelaarskroon wilde dragen weten wij niet; het was in ieder geval niet Gods wil dat hij zijn leven op het schavot zou eindigen. In januari 1686 was hij in de plaats van zijn geboorte. Ongetwijfeld was het zijn begeerte om daar te sterven. Auchincloich, het oude familiebezit, was verkocht en daarom nam hij zijn intrek in de boerderij van zijn broer. Toch durfde hij hier niet te blijven, omdat de vijand hem op de hielen zat. Niet ver van de boerderij verborg hij zich in een hol. Moest hij hier sterven? Maar de soldaten wisten ook deze plaats te vinden en zodoende ging hij maar weer naar de boerderij terug.

Peden's laatste woorden

Een testament heeft hij niet nagelaten, want goederen bezat hij niet. Zijn laatste woorden die hij op 26 januari 1686 uitsprak worden wel zijn testament genoemd. Wat stond hierin geschreven?

'1. Hij zei dat God Schotland woest zou achterlaten. 2. De akkers zouden een woestijn zijn, toch zou God sparen en een overblijfsel verbergen. 3. Zij zouden neerliggen in de holen der aarde en daar gevoed worden. Zij zouden uit hun holen zien als degenen die geen voedsel of drinken gesmaakt hebben. Zij zouden geen vrijheid hebben om uit hun holen te komen om niet over de dode lichamen te struikelen. 4. De steen zonder handen afgehouwen zou wraak doen over de groten der aarde en de inwoners van het land vanwege hun goddeloosheid, maar de kerk zou voortkomen met een gezond kind op haar rug.' Het was zijn wens dat een ieder bereid zou zijn om heen te gaan, alsof hij niet van de wereld zou zijn, want niets zou helpen 'totdat de Heere met Zijn oordelen zal verschijnen.'

Twee uur nadat hij deze merkwaardige woorden gesproken had, ging Peden heen. Ook gaf hij uitdrukking van de hoop dat 'een lentetijd zou aanbreken met een overvloed, kracht en zuiverheid van de genade van het evangelie.' Zo stierf de trouwe boetgezant op een eenzame plaats. Niet als

Grafmonument Alexander Peden.

martelaar, maar als 'een verdrukte door onweder voortgedreven' heraut die uiteindelijk rust vond in de eeuwige tabernakelen.

Nadat hij in vrede was ontslapen en zijn lichaam ter aarde besteld, werd de rust rondom zijn graf weldra wreed verstoord. Wat hij voorzegd had kwam precies uit. Eerst werd zijn graf gedolven op het kerkhof van Auchincloich, maar zes weken later kwam een troep dragonders het ontzielde lichaam weer opgraven. Zij haalden de kist uit het graf, braken deze open en scheurden het lijkgewaad van het lichaam. Zijn grafkleed hingen zij over een recht opstaande steen, waarop het door de ijzige wind in de takken van een boom werd geblazen. Het leek veel op een daad van wedervergelding, omdat zij hem niet levend hadden kunnen grijpen en aan de galg hangen.

Hierna namen zij het lichaam mee naar het galgenveld in Cumnock. Zij wilden het voor iedereen tentoonstellen. De graaf van Dumfries, die ook baron was van Cumnock, stak hier een stokje voor. Hij ging naar de commandant van de troep en vertelde hem dat de galg was opgericht voor misdadigers en moordenaars en niet voor zulke mensen als Peden. Dit hielp, want de soldaten begroeven daarop het lichaam aan de voet van de galg. Hier waren een jaar eerder drie Covenanters begraven, nadat zij waren neergeschoten. Zo kreeg Peden een rustplaats onder de martelaren.

Het galgenveld werd later een begraafplaats. Rondom het graf van Peden

begroef het volk hier zijn doden. Zo werd het galgenveld het officiële kerkhof van Old Cumnock. Een monument siert nog het graf van 'De Profeet van het Covenant'. 'Die Mij eren, die zal Ik eren.' Hij kreeg geen ezelsbegrafenis, maar een plaats onder de vromen van het dorp. De oude steen die het graf bedekte kreeg in 1891 een plaats bij het monument opgericht ter ere van 'die getrouwe dienaar van Christus'. Niet meer dan 60 jaar was hij oud toen hij stierf. Als een afgematte pelgrim ging hij heen en eindigde hij zijn tocht over de bergen en door de dalen van het verdrukte land. Eenzaam was hij en toch niet alleen. De banier van het Covenant was hem lief. Al schaarde hij zich niet bij het overblijfsel, al voegde hij zich niet bij het legertje van Richard Cameron, toch had hij een eervolle plaats onder hen die streden voor de Kroonrechten van Christus.

15. Gedoold op bergen en in spelonken

Het zuiden: toonbeeld van vervolging

'Welker de wereld niet waardig was, hebben in woestijnen gedoold en op bergen, en in spelonken en in de holen der aarde'. Hoe is dit Schriftwoord uit de Hebreeënbrief letterlijk vervuld in de geschiedenis van Gods kerk in Schotland. Niet alleen de schavotten en galgenvelden getuigden van de lijdende kerk. Het centrum van de vervolging was in de gebieden waar de getrouwe Presbyterianen in alle eenvoud hun Meester trouw bleven. Zij namen niet direct de strijdbijl op, maar leefden vreedzaam in de vele dorpen in het zuiden van het land. Alleen omdat zij de kerkdiensten van de 'curates' niet wilden bezoeken en het koninklijk bewind niet konden erkennen werden zij achterna gezeten. Het was de 'kerk in de woestijn' die een ergernis en bron van haat was voor de trotse koningsgezinden en aanhangers van het prelatendom. Juist op de eenvoudige keuterboeren en handwerkslieden hadden de dragonders het gemunt. Vooral na de troonsbestijging van de roomse Jakobus II was het zuiden van het land, ook wel de 'Lowlands' geheten, het doelwit van de vervolgingen.

De Laaglanden van Schotland vormen een afwisselend gebied. In tegenstelling tot de noordelijke Hooglanden, met als centrum de grillige bergen van de Grampians, wordt het landschap hier bepaald door mooie en romantische heuvels die met gras of heide overdekt zijn en door schitterende valleien worden onderbroken. Onafzienbare heidevlakten en moerassen, doorsneden door rivieren en beken vertonen zich voor het oog. Het 'Border gebied' bij de rivieren de Tweed en de Teviot, nabij de grens met Engeland, bestaat voornamelijk uit afgevlakte groene heuvels, terwijl in de richting van Dumfries en naar de Clyde toe het landschap wat grilliger en somberder is. Tussen Glasgow en Edinburgh is het land wat vlakker, vandaar dat dit gebied doorgaans de 'Central Lowlands' wordt genoemd. Het gebied ten zuiden van deze lijn heet ook wel de 'Southern Uplands'.

Behalve de indeling naar graafschap, zoals Ayrshire, Dumfriesshire, Fife, Lanarkshire en Kirkcudbrightshire, om een paar namen te noemen, werden de gebieden ook wel onderscheiden naar de dalen waarin de rivieren zich een weg banen. Zo heet het gebied ten zuiden van Glasgow wel het Clydesdale, nog zuidelijker vinden wij Annandale en Nithsdale, meer naar het oosten Teviotdale en Tweeddale. Galloway vormt de zuid-west hoek, ten noorden hiervan vinden wij Kyle en helemaal in het oosten de Merse. Het meest bekend is de streek rondom de Tweed, de grensrivier met Engeland. De vallei van de Tweed is bekend door de oude steden, zoals Kelso en Berwick, en een schitterende natuur. Het grensgebied wordt ook wel de 'Borders' genoemd. Dit gebied wordt meer westelijk begrensd door

de Solway Firth. Jedburgh, de geboorteplaats van Rutherford ligt aan de Teviot, die bij Kelso in de Tweed uitmondt. Galloway is vooral bekend door Kirkcudbright en niet te vergeten Anwoth, eenmaal de standplaats van Rutherford. De rivier de Annan stroomt door de Tweedsmuir Hills. Clydesdale heeft de bekende plaatsen Rutherglen, Lanark, Stewarton en Fenwick binnen haar palen. En de Nithsdale kent ook veel plaatsen van bekendheid in de geschiedenis van de Covenanters. Het centrum van deze streek van heide en moeras wordt gevormd door Sanquhar, waar Richard Cameron zijn 'Proclamatie' afkondigde.

Vooral na 1684 was het zuid-westen van Schotland het toonbeeld van achtervolging en executies. Op 22 november 1684 werd een wet uitgevaardigd die toestond dat personen die de verschillende verklaringen van de Cameronianen onderschreven, zonder enige vorm van proces mochten worden neergeschoten. De zogenaamde 'Killing Time', de periode van 1684 tot 1686 behoort tot de meest zwarte bladzijden in de geschiedenis van de Covenanters. De dragonders hadden permissie om in aanwezigheid van twee getuigen hun geweren op de onschuldigen te richten die zij in de velden tegenkwamen en hardnekkig bleven weigeren de gehate 'Test act' te onderschrijven. Het jagen op de 'Hill men' werd steeds heviger. Het schrikbeeld van de ruwe soldaten doemde overal op. Honderden werden neergeschoten, maar ook velen ontkwamen uit hun handen. De verstrooide 'slachtschapen van Christus' verscholen zich op eenzame plaatsen. Wonderlijke uitreddingen vonden plaats. Het overblijfsel vormde een hechte groep die standvastig voortging om voor de rechten van Christus uit te komen. Zij waren in het vuur en in het water van een zware beproeving, maar de Heere verliet hen niet. Onbeschrijflijk was het leed dat deze mensen werd aangedaan. Gedurig waren zij in gevaar. Steeds lag de vijand op de loer en sloeg vaak op de meest onverwachte ogenblikken toe. Huizen werden omsingeld, mannen voor de ogen van vrouw en kinderen neergeschoten, samenkomsten werden verstoord. De tirannie kende geen grenzen meer. De vijand dorstte naar het bloed van de onschuldigen. Het waren de 'bloeddorstige soldaten, de boosaardige troepen, dragonders en spionnen en hun helpers en ophitsers, die samenzwoeren met de bloedige Doëg om ons bloed te vergieten en met de vleiende Ziffieten om de achtervolgers door te geven waar wij ons bevonden.'

De aanvoerders van de 'benden'

Wie waren de commandanten van deze beestachtige troepen? Voorop liep de bekende John Graham of Claverhouse. Na zijn benoeming als Sheriff van Wightown in 1682, had hij vrij spel om zijn moordlust bot te vieren. Ook werd hij de Sheriff-deputy in de aangrenzende districten van Dumfries, Annandale en Kirkcudbright. Niet alleen ouderen, maar ook kinderen waren het doelwit van zijn achtervolgingsdrift. Het is bekend dat hij er behagen in had om weerloze jongens en meisjes in het nauw te drijven en te

mishandelen. Zo had hij een groepje kinderen, waarvan sommigen niet ouder waren dan zes jaar, in een gehucht verzameld. Een rij van soldaten omgaf hen. Hij beval hen te bidden, voordat hij de lopen van de geweren op hen liet richten om het moordend lood op hun hoofden te laten neerkomen. Zo waren er veel voorbeelden van de gewetenloze daden van deze schurk, die steeds als een schrikbeeld onder de vervolgden opdoemde.

Een andere leider was Sir James Johnstone van Westerhall. Eenmaal was hij een 'groot belijder en iemand die het Verbond gezworen had.' Toen de 'Test Act' werd uitgevaardigd, blufte hij dat hij deze wet verachtte, maar toen het eropaan kwam zwichtte hij en zwoer deze goddeloze wet trouw. Sindsdien werd hij een bittere vijand van Gods volk. Hij haatte hen met een onweerstaanbare haat. De geschiedenis van Andrew Hislop laat zien hoe hij met mensenlevens omging. Deze jongen van zeventien jaar woonde bij zijn moeder die weduwe was. Een doodzieke vluchteling kroop van de koude heuvels in hun huis en stierf kort hierop. Zijn lichaam werd in een naburig veld begraven. De mannen van Claverhouse vonden het graf en namen Andrew gevangen. Zij brachten hem naar Johnstone in Eksdale. Deze wilde de jongen direct doodschieten, maar Claverhouse raadde hem dit af. Het was alsof het geweten van John Graham in dit geval sprak; daartegenover hield Johnstone vol. De laatste beval drie dragonders het vuur op de jongen te openen. Hem werd gevraagd zijn muts over zijn gezicht te trekken, wat hij weigerde. Fier stond de jonge Covenanter daar met de Bijbel in zijn hand voor zijn moordenaars. 'Ik kan u in het aangezicht zien', zo zei hij, 'ik heb niets gedaan waarover ik mij moet schamen. Maar hoe zult u in die dag opzien, wanneer u geoordeeld zult worden door wat in dit Boek geschreven staat?' Onbeschaamd hoorde Johnstone de jongen aan en zonder een spier te verroeren zag hij hoe de kogels hem dodelijk troffen. Dit was Sir James Johnstone.

Daar was ook luitenant Douglas, de broer van de hertog van Queensberry. In 1685 verraste hij in de parochie van Glencarin een gezelschap van Covenanters dat zich in een hol schuil hield. Zijn soldaten schoten in het hol en de rook overdekte de grond. Zij namen vijf mannen gevangen, John Gibson, Robert Grierson uit Galloway, Robert Mitchell, James Bennoch en John Edgar. Zonder verder onderzoek te doen, gaf Douglas hen orders om zich voor de dood voor te bereiden. Gibson was de eerste die bad en hij deed dat op een ontroerende toon, waardoor zelfs de ruwe soldaten bewogen werden. Ook zong hij een gedeelte van Psalm 17 en las het zestiende hoofdstuk van het Johannes-evangelie. Ook mocht hij nog met zijn moeder en zuster spreken. Hij vertelde hen dat dit de mooiste dag van zijn leven was. Daarna vielen de schoten, die voor drie van de vier dodelijk waren. Eén man was nog bij kennis, hoewel hij dodelijk gewond was. Met zijn laatste ademtocht wist hij nog te getuigen: 'Ik ben gewillig om als deze doden te sterven voor Christus en voor Zijn zaak.' Toen gaf hij de geest. Hier eindigde één van de vele wreedheden van Douglas.

Kapitein Bruce van Earshall was niet veel beter. Hij was bij Richard Cameron in Ayrsmoss. In januari 1685 greep hij Thomas M'Haffie bij Straiton in Ayrshire, een man bekend door zijn godzalig leven. Afgemat en ziek had hij zich op een winterdag verborgen in een 'glen' bij een dorp. De regen en de vorst hadden zijn krachten mede gesloopt. De soldaten wisten hem te vinden. Kapitein Bruce haalde hem uit de kuil en beval zijn manschappen de dodelijke kogel door zijn hoofd te jagen. Barmhartigheid kende hij niet; hij was een ware zoon van de duivel.

Wat beoogden deze bloeddorstige sadisten? Wat voor eer dachten zij te behalen met hun wreedheden? Bij het plattelandsvolk waren zij gehaat en ook hun eigen soldaten hadden geen achting voor hen. Wel waren zij met elkaar bevriend, zoals Robert Grierson of Lagg die veel met Claverhouse omging. Ook hij was uit hetzelfde hout gesneden. Soms ging Grierson zijn kameraad in barbaarsheid te boven. Zijn naam was een schrik in Galloway en omgeving. Hij woonde in Garryhorn in de parochie van Carsphairn. Niet minder dan twee garnizoenen had hij tot zijn beschikking om zijn moordcampagnes uit te voeren. En zijn spion, de 'curate' van Carsphairn, wist de namen wel op te sporen van hen die nooit onder zijn prediking kwamen. In Airloch, in de parochie van Dalry, woonde Robert Stewart, wiens zoon met drie anderen in 1684 door Claverhouse was neergeschoten. De jonge Robert vertoonde een zeldzame godsvrucht. Zelfs Claverhouse moest na de executie uitroepen: 'Stewarts ziel zingt nu in de hemel!' Op een keer bezocht Lagg Airdloch. Het was hem te doen om één van de huisgenoten van Stewart, de oudere. Toen zij hem zagen aankomen ontstond er paniek. De waakhond voelde goed aan wat voor gezelschap het huis naderde. Hij vloog op Lagg af en wist hem op de grond te krijgen. Hij zou zijn hart uit zijn lichaam hebben gescheurd als zijn mannen hem niet bevrijd hadden.

Lagg was een ware bloedhond. In Anwoth woonde John Bell die sinds de slag bij Bothwell Bridge veel beproevingen had moeten doorstaan. De paarden van de dragonders hadden het gras van zijn land vertrapt en zijn huis verbrand. Alsof dit nog niet genoeg was, kwam hij in februari 1685 in de handen van Grierson. Zo gauw mogelijk moest Bell het genadeschot ontvangen. 'Laat mij nog enkele minuten bidden', vroeg Bell. 'Wat heb je dan zoveel jaar op deze heuvels gedaan?' was de barbaarse wedervraag. 'Nee, nee! je hebt genoeg gebeden.' En toen de man dood neerviel, wilde de schurk hem nog niet eens begraven, maar begeerde hij zijn woede op het ontzielde lichaam te wreken. Enkele dagen later ontmoette hij Lord Kenmure in Kirkcudbright, die hem bestrafte vanwege zijn moorddaad tegenover John Bell, ook omdat hij hem geen begrafenis had gegund. Lagg was van deze berisping niet gediend en riep uit: 'Neem hem, als u wilt en zout hem in uw vleesvat.' De edelman trok hierop zijn zwaard en zou hem in stukken hebben gehakt als Claverhouse niet tussenbeide was gekomen.

Dan waren er nog luitenant-generaal Drummond, kapitein Inglis en zijn

zoon Peter, majoor Balfour, kolonel Buchan en nog een aantal Schotse 'Doëgs' die het zwaard niet vreesden en het bloed van de onschuldigen als water over de grond lieten vloeien. Hun wreedheden waren grenzeloos en geschiedden onder de hoge toelating van de roomse koning. Was Rome niet dronken van het bloed van de martelaren? De kudde van Christus was als een 'losgelaten hinde' tussen de bergen van het land, voortgejaagd en voortgedreven van plaats naar plaats. Alexander Shields beschrijft hun lijden en strijd in hun woongebied. 'Zij werden gedreven vanuit hun eigen en alle andere woonplaatsen, uit steden, dorpen of huisjes, naar de wildernissen, bergen, moerassen, waar zij in holen hun schuilplaatsen maakten om zich te verbergen.' Toch zochten zij elkaar op. Zij schuilden bij elkaar en baden gezamenlijk om Gods bewaring, om standvastig en getrouw te mogen blijven tot in de dood. Zij waren zwervers, maar dan op zoek naar een beter vaderland. 'Gasten en vreemdelingen' waren zij op deze aarde en hun verlangen was gericht op de komst van Gods koninkrijk vanuit de hemel. Zij verwachtten 'de stad die fundamenten heeft' en een nieuwe hemel en een nieuwe aarde waarop gerechtigheid wonen zal.

De boerderij van de Howies

Hier en daar hadden de vermoeide en rusteloze zwervers rustplaatsen waar zij even adem konden halen. In Lochgoin, te midden van de heidegrond rondom Fenwick in Ayrshire was zo'n 'asiel' te vinden. De boerderij van de Howies bood een schuilgelegenheid voor velen uit de omtrek. Het was een 'spelonk van Adullam' voor hen die door Claverhouse en Grierson uit hun huizen gedreven waren. Omgeven door een sombere en onvruchtbare heidevlakte, waaruit soms de dampen opstegen, is deze boerderij nog steeds te vinden. Het naburige Fenwick was eens een centrum van evangelisch licht, vanwege de rijke Christusprediking van William Guthrie. Ook de Howie's schaarden zich jarenlang onder het gehoor van deze begenadigde voorganger.

De huidige lange, smalle en witgepleisterde boerderij werd in 1853 gebouwd in plaats van het oude huis dat volgens de traditie al vanaf de twaalfde eeuw bewoond was door de familie Howie. Tijdens de vervolging van de Waldenzen verlieten drie broers met de naam van Hoi of Hoy de schone valleien van Piëmont en vestigden zich in 1178 (het jaartal is nog zichtbaar op één van de bovenposten) in de omgeving van Lochgoin. De eerste Howie die de geschiedenis vermeldt was James Howie, die bekend stond als een moedige Covenanter. Hij stelde zijn huis open voor de vluchtelingen en nog steeds worden in deze streek avonturen verhaald van zijn heldhaftig optreden en wonderlijke ontsnappingen uit de handen van de vervolgers. Twaalf keer werd de boerderij omsingeld en geplunderd en eenmaal was al zijn vee verdreven.

Vele bekende Covenanters, zoals John Paton of Meadowhead, Alexander Shields, Richard Cameron en James Renwick ontvingen hier een gastvrij

onderdak. James Howie stierf in 1691, drie jaar na de bevrijding, de 'Roemrijke omwenteling'. Weinige dagen voor zijn dood was zijn gemoed erg duister en werd hij door de Satan aangevallen over zijn aandeel aan Christus. In grote zielenood gaf hij zijn zonen de opdracht om zijn nagelaten getuigenis te vernietigen, als hij duister zou sterven. Vlak voor zijn dood sprak hij tot driemaal een gebed uit en aan het einde van het eerste riep hij uit: 'Hij is gekomen.' Zijn banden werden losgemaakt en hij mocht zich opnieuw verheugen in de aanwezigheid van zijn Zaligmaker, Die hem liefelijk ondersteunde. Bij zijn tweede gebed sprak hij weer: 'Hij is gekomen!' en na het derde ontsliep hij in de volle verzekering van het geloof. Hij ligt begraven op het kerkhof van Fenwick, vlak bij het monument van zijn geliefde leraar, William Guthrie.

Op een nacht, toen zijn huis vol was met vluchtelingen, had James Howie een droom. Hij zag generaal Dalzell in Kilmarnock orders geven aan een troep soldaten om naar Lochgoin te komen. Hij werd wakker en viel weer in slaap, toen hij weer droomde. Nu zag hij een ontmoeting met enkele soldaten die hem in een riviertje wierpen. Weer werd hij wakker, waarna hij voor een derde keer droomde. Nu naderden de soldaten zijn huis. Toen de oude man ontwaakte en naar buiten keek, zag hij dat het niet alleen een droom was, maar de volle werkelijkheid. Hij hoorde het wapengekletter en maakte hierop alle huisgenoten wakker. Toen beval hij dat iedereen moest wegrennen naar een kuil van een beek achter een moshoop. Hij zelf zou zich wel met de vijanden bezighouden. De dragonders waren verbaasd de oude man in de vroege morgen buiten aan te treffen. Zijn zoon zorgde voor enige opheldering en vertelde dat zijn vader last had van ademnood en daarom in de open lucht verlichting zocht. De soldaten doorzochten de boerderij, maar vonden niets van hun gading. De droom van James Howie was zo het middel van de redding van de vluchtelingen.

Nithsdale

Ook het Nithsdale kende veel schuilplaatsen. Het landschap leende zich uitstekend voor verborgen plaatsen en de moerassige bodem schrikte de dragonders alleen maar af. Aan weerszijden van het riviertje de Nith boden rotsblokken een goede beschutting om de zwervers aan het gezicht van de vijand te onttrekken. Veel verhalen over personen in dit gebied, die op de één of andere wijze met de soldaten kennis maakten, waren hier in omloop. Robert Simpson verzamelde veel van de 'nalezingen tussen de bergen' en stelde ze te boek. Hij was jaren later predikant in Sanquhar, één van de oudste steden van Schotland en het centrum van deze grillige streek. Het stadje dat aan de Nith is gelegen heeft de eeuwen door herauten van het evangelie binnen zijn muren gehad. Het was een bolwerk van de Covenanters en een trekpleister voor velen die uit andere gebieden kwamen om hier onder te duiken. De heerlijkheid van Sanquhar is door de tand des tijds vergaan; het middeleeuwse kasteel is vervallen tot een ruïne en de oude

parochiekerk bestaat al lang niet meer. Het eentonige landschap, bestaande uit moerasgebieden, heidevelden, bergen en dalen, doorsneden door kronkelende riviertjes en beken, was bij uitstek geschikt om zich te verbergen voor de vijand. En de gastvrije inwoners kenden heg en steg van hun gebied; zij wisten de dragonders vaak om de tuin te leiden en hen naar de drassige bodem te lokken.

Simpson geeft een treffend beeld van het woeste landschap: 'Vanaf de toppen van de verheven hoogten in de buurt van de wildernis kan niets worden ontdekt dan ruwe bergen van bruine heide en onmetelijke woestenijen van sombere heidegrond, dat zich mijlenver uitstrekt, met hier en daar de blauwe rook die uit de schoorstenen van de eenzame hutten van de schaapherders kronkelt.' In deze wildernis schuilden de achtervolgde Covenanters. Hier bracht Alexander Peden vele nachten door en in menig verlaten boerderijtje sprak hij woorden van bemoediging tot de verstrooide schapen van Christus.

Op de oostelijke oever van de Crawick in het Nithsdale was een spelonk waarin veel zwervers een tijdelijk onderdak vonden. Dit 'huis' had twee ingangen. Kwamen de soldaten via de ene deur binnen dan kon men door de andere wegvluchten. Verderop, twee mijl ten oosten van Sanquhar, stond Elliockhouse. Hier vandaan stroopten de dragonders de omgeving af op zoek naar 'rebellen'. Zij konden vanaf dit onderkomen de bewegingen aan de oevers van de Nith volgen. Toch waren er Presbyterianen die op de hoogte waren van de plannen van het garnizoen, zodat zij broeders in gevaar konden waarschuwen. Dit kwam omdat op het terrein van Elliock, aan de rand van een heideveld, een 'moeder in Israël' woonde, die haar huis altijd open stelde voor de hulpeloze zwervers. Eén van de soldaten had ontdekt dat de vrouw meermalen mensen herbergde. In het holst van de nacht liep hij naar haar huis om haar voor een komend 'razzia' te waarschuwen. Zij had haar woning bij het 'hol van de leeuw', maar wist zodoende velen van een gewisse dood te redden.

Soms maakten de Covenanters gebruik van listen. Zo liepen drie mannen over de heide te wandelen, toen zij in de verte een troep soldaten zagen aankomen. Zij liepen vlug naar een huis waar zij wel meer geweest waren. De vrouw des huizes gaf ze gauw wat vrouwenkleren en toen de soldaten aankwamen waren de zwervers druk bezig met huishoudelijke werkzaamheden. De vrouw zette een grote mond op tegen haar 'personeel' en deed net of zij kwaad was. De commandant hoorde dit en zei: 'Je schijnt vanmorgen in een boze bui, vrouw.' 'Daar heb ik reden voor', antwoordde de vrouw. 'Mijn dienstmeisjes moeten mij gehoorzamen, net als uw soldaten u gehoorzaamheid verschuldigd zijn. En als zij fouten maken, moeten zij bestraft worden.' Zo leidde zij de aandacht van de soldaten af, want nu de verklede mannen een standje kregen, konden zij het hoofd naar beneden laten zakken, zodat de soldaten hun gezichten niet konden zien!

In Locherben woonde een zekere Howatson die de Heere vreesde en met

hart en ziel de beginselen van de Covenants aanhing. Hij had in één van de rotsen bij zijn huis een kooi gemaakt waar hij zich kon schuil houden als de vijand eraan kwam. Op een dag kwam een troep dragonders zijn huis binnen. Zijn vrouw lag ziek op bed, maar Howatson zagen zij nergens. De brute mannen mishandelden de zieke vrouw, omdat zij niet wilde zeggen waar hij was. Zij staken met hun bajonetten het beddegoed stuk en presten haar de schuilplaats van haar man te noemen. Bij het zien van de barbaarse soldaten zette een zoontje het op een huilen. In zijn angst greep hij de arm van zijn moeder vast. De soldaten pakten het kind hardhandig beet en sleurden het uit het huis, waar zij het vlak bij de schuilplaats van zijn vader aan een boom vastbonden. Hier dreigden zij het kind dat geen raad wist met slaan, ja, zelfs met de dood. Het kereltje ging vreselijk te keer en zijn geroep kon in de wijde omtrek worden gehoord. Het hart van vader Howatson brak toen hij zijn zoontje hoorde schreeuwen. Nu kwam hij uit zijn kooi te voorschijn. Hij plaatste zich tussen de meedogenloze soldaten en zijn kind in. De onverlaten grepen nu de vader en lieten het kind los. Zo werd hij in triomf naar het naburige Closeburn Mill meegevoerd. Maar toen zij in een kroeg kwamen, gingen zij zich eerst aan de drank te buiten. En toen zij in slaap vielen, nam Howatson de kans waar om toch nog te ontsnappen.

Vlak bij de bron van de Yochan, een stroompje dat in de Nith uitmondt, woonde in Cruffell Alexander Williamson. Hij was een Covenanter die God met zijn gehele huis vreesde. Ook hier vonden velen een gastvrij onderkomen. Velen vluchtten naar dit gebied omdat het voor de vijand praktisch ontoegankelijk was. Tot het gezin van Williamson behoorde een kind dat nog ongedoopt was. Sinds de 'curate' de scepter zwaaide zette hij geen stap meer in het kerkgebouw. Toen hij hoorde dat in Carsphain, eens de parochie van John Semple, een 'conventicle' gehouden werd, besloot hij daar het kind ten doop te houden. Zijn vrouw zou dan thuisblijven om op de andere kinderen te passen. Toen Williamson op weg was, werd zijn huis door soldaten omsingeld. 'Waar is je man?' zo vroegen zij aan zijn vrouw. 'Hij is niet thuis en ik kan niet vertellen waar hij op dit ogenblik kan zijn', antwoordde de vrouw. De troep doorzocht hierop alle plekken, hoeken en gaten van de boerderij, waarop zij onverrichterzake vertrokken. Het was een wonder dat zij zich niet tegoed deden aan de inhoud van de provisiekast of de boel niet in brand staken. Toen vader Williamson thuiskwam, verwonderden zich allen over de bijzondere bewaring van God. Williamson overleefde de dagen van vervolging. Hij stierf in 1709 en werd op het kerkhof van Sanquhar begraven.

In het wilde gebied in de parochie van Morton stond een boerderij, die door bergen was omgeven. Ook hier zochten vele vervolgden veiligheid. Onder hen was Adam Clark, een jongeman die goed met de omgeving bekend was. In de buurt van de boerderij had hij met nog enkele anderen een schuilplaats, vlak bij een diep en grillig ravijn. 's Nachts trok hij er met zijn metgezellen op uit om voedsel te verzamelen. De schuilplaats scheen

onbekend bij de vijand, totdat zij op een dag een schaap voorbij zagen rennen dat door een hond werd achterna gezeten. Het was een teken dat soldaten op komst waren. Weldra omsingelden de dragonders de schuilplaats. Zij hadden het vooral op Adam Clark voorzien. Toen één van hen hem beetpakte, nam Clark diens paard bij de teugels, drukte het naar achteren totdat de berijder er afgeworpen werd. Hij spaarde het leven van de soldaat; zijn aandacht werd getrokken naar zijn broer Andrew die door een andere soldaat dreigde te worden neergeveld. Hij wist het zwaard uit diens handen te nemen en weg te werpen, waarop hij met de anderen in het ravijn afdaalde en zo uit de handen van de ruwe soldaten wist te ontkomen.

Een korte tijd nadat Jakobus II de troon had beklommen, hield Renwick een 'conventicle' in Blagannack Moss, gelegen in het hart van het gebergte tussen Sanquhar en Muirkirk. De predikant kwam met enkele anderen vanuit Cumberhead over een ruwe en bergachtige weg die hij niet te paard kon volgen. Velen hadden zich de volgende morgen al op de afgesproken plaats verzameld, toen de vermoeide evangeliedienaar aankwam. Maar weldra werd de rust verstoord toen een paard in volle vaart naderde. De berijder was een boodschapper die uitriep: 'U bent verloren, vrienden, u bent verloren; de vijand is vlakbij.' Onmiddellijk werd besloten een andere uitweg te zoeken. Renwick wisselde van kleding om niet als predikant op te vallen en een ander bood aan zijn zwarte kleding aan te trekken. Wachten stelden zich op enige afstand op; zij zouden een teken geven wanneer er onraad dreigde. Renwick had een gepaste tekst onder deze omstandigheden: 'Die Mijn volk aanraakt, die raakt Mijn oogappel aan.' De aandacht van zijn gehoor werd wreed verstoord door het geroep dat de dragonders in aantocht waren. Binnen enkele ogenblikken was het volk uit elkaar gegaan. De meesten vluchtten in het moeras, waar de soldaten toch niet konden komen. De smalle paadjes waren alleen de schaapherders bekend en zij leidden de vluchtende menigte dan ook naar veiliger oorden. De vijanden hadden het vooral op Renwick gemunt, maar ook hem konden zij niet grijpen. Zij waagden het de moerassige paden te voet te volgen. Erg veel vorderden zij niet, omdat hun laarzen in de drassige bodem wegzonken. Zo eindigde de geheime samenkomst niet in het 'amen' van Renwick, maar wel hadden allen een veilig onderkomen weten te vinden. De Heere bewaarde ook hier Zijn volk.

Galloway

Galloway herbergde ook veel zwervers. In dit gebied begon de 'Pentland expeditie' in 1666; hier stond de wieg van Alexander Peden en preekte Samuel Rutherford voor de kleine gemeente van Anwoth. Op het kerkhof van Anwoth ligt de al eerder genoemde John Bell begraven. Hij was om zijn godsvrucht in groot aanzien bij Gods kinderen. Zijn huis stond in Whiteside, waar Claverhouse zelfs een garnizoen vestigde. De soldaten plunderden, waar zij maar konden. Zelfs braken zij het hout aan de

woningen af, liepen de oogst op de velden plat, namen schapen, paarden en koeien mee, kortom zij oefenden een ware terreur onder de plattelandsbevolking. Bell was genoodzaakt zich te verstoppen. Zo nu en dan kwam hij thuis, maar nooit om er te overnachten. Op een dag werd hij door de komst van de dragonders verrast. Hij vluchtte in een aangrenzend schuurtje en kroop in een oude kist. Deze sloot zo goed af dat Bell in ademnood kwam, zodat hij bang was te stikken. Nog juist kon hij een knecht waarschuwen die een stukje goed onder het deksel stak. Inmiddels waren de soldaten bij zijn huis gekomen. Alles doorstaken zij met hun bajonetten. De kist lieten zij onaangeroerd. Bell bleef bewaard en dankte de Heere voor zijn uitredding.

Andrew Forsyth was een veehandelaar die in de parochie van Kirkcowan woonde. Eerst was hij tegen de 'rebellen' en vermaande hij zijn vader, omdat hij hen regelmatig onderdak bood. Op een dag zochten een predikant en twee anderen veiligheid in de boerderij van zijn vader, nadat een veldbijeenkomst was uiteen gejaagd. Andrew was verontwaardigd toen hij thuiskwam en de vluchtelingen ontmoette. Maar toen hij het gezicht van de prediker zag, veranderde zijn houding. 'Zijn aangezicht was schoon en straalde een liefelijke rust uit; zijn stem was zacht en ongekunsteld; zijn gesprekken waren opgeruimd en vol van hemelsgezindheid. Niemand kon naar hem kijken zonder hem te beminnen.' Het was niemand minder dan James Renwick die zo'n indruk op Andrew maakte. Hij werd een ander mens en schaarde zich bij de volgelingen van de jonge predikant.

Tot zijn verbazing was zijn vader niet ingenomen met zijn besluit om zich bij de strijders te voegen. Dit kwam omdat de landheer gedreigd had hem van zijn boerderij te verdrijven als hij nog langer onderdak bood aan de 'zwervers'. En nu zijn zoon openlijk koos voor het verachte overblijfsel, werd het nog moeilijker voor hem. Andrew besloot het vaderlijk huis te verlaten en werd schaapherder in Glenlee. Weldra werd hij door de dragonders gezocht. Toen hij op een keer in Fingland was kwam een troep soldaten naar zijn huis. Bij zijn terugkomst liep hij hen tegen het lijf. Ontsnappen was nu onmogelijk, zodat de weg van list alleen overbleef. Hij vroeg hen of zij de veehandelaar zochten, waarop hij hen een aanwijzing gaf dat hij hem die dag in Fingland had gezien. De vijanden gaven nu hun paarden de sporen en Andrew kreeg gelegenheid zich te verstoppen.

Op een nacht wisten zij hem eindelijk te pakken en met vastgebonden voeten zetten zij hem op een paard. Door de bewegingen van het dier brak het touw. Toen het paard hierop viel en de twee berijders tegen de grond gesmeten werden, wist Andrew snel op te staan en de benen te nemen. Later, toen hij een openluchtdienst van Renwick bijwoonde, kwam hij weer met soldaten in aanraking. Bij zijn vlucht werd hij gewond aan zijn arm en wist hij nog net op tijd een schuilplaats te vinden. Kort hierop kwam een kudde schapen die door de mist verdwaald was, gevolgd door twee schaapherders, bij hem in de buurt. De mannen hielpen hem en zorgden voor een veilig onderkomen. Zo werd Andrew steeds bewaard en beleefde

hij de dageraad van de bevrijding.

John Dempster was een kleermaker uit Dalry, die gevochten had bij Bothwell Bridge en later een veel gezochte man werd. Op een morgen zag hij een bende dragonders zijn huis naderen en toen hij pogingen deed om hen te ontkomen vuurden zij op hem. Hij rende in de richting van Earndarroch Wood. De soldaten zetten de achtervolging in, maar door de zachte grond schoten zij niet erg op. Eén paardrijder wist hem toch in te halen, toen hij op een dijkje in een bos klauterde. Dempster had geen wapen bij zich maar wel een schaar. Zonder zich te bedenken dreef hij de scherpe punten van de schaar in de kop van het paard dat hierop steigerde en de berijder afwierp. Nu kreeg Dempster tijd om in het bos te ontkomen. Hij stak een ravijn over en vond een schuilplaats voor de vijand. Toen bleek dat zij deze plaats ontdekt hadden, week hij uit naar het hol in New Galloway. Ook daar liet de vijand hem niet met rust. Zij kamden het hele gebied uit om hem te pakken te krijgen. Op een avond stond hij in Knockgray Hill in het gezicht van de mannen van Lagg. Weer wist hij te ontsnappen. Hij bracht de nacht door in Craighit dat vanaf Garriehorn goed te zien was. In Garriehorn waren de soldaten van Lagg. 's Morgens vroeg was Lagg al in de weer om de heuvel met zijn telescoop te observeren en zag hij Dempster bij een rots zitten. De soldaten omsingelden de heuvel doch weer wist Dempster de wijk te nemen. Maar kort hierop kwam toch zijn einde. Toen hij Muill Hill bereikte en de dragonders hem op de hielen zaten, werd hij op deze plaats neergeschoten.

Zo overleefden niet alle Covenanters in Galloway de periode van vervolging. In Glentrool werden zelfs zes mannen neergeschoten. Weinig is over hen bekend. De overlevering vermeldt dat een aantal Covenanters op een zondagmorgen in het Caldons Wood bij elkaar kwam. De bijeenkomst werd wreed verstoord door kolonel James Douglas en zijn soldaten. De meesten wisten te ontkomen, maar het zestal dat naar een boerderij vluchtte werd doodgeschoten en daar begraven. Onder hen waren James en Robert Dun, broers van Roger Dun, die wel ontkwam. Hij sprong in een meertje waarin hij alleen het hoofd boven water kon houden. Hier bleef hij geruime tijd staan, totdat hij in een nabijgelegen huis onderdak vond. Omdat hij zo lang in het koude water gestaan had, werd hij door een hevige koorts getroffen en zijn leven hing aan een zijden draad. Een jonge vrouw verpleegde hem en de geschiedenis verhaalt dat zij later met hem trouwde. De plaats van het meer draagt nog steeds de naam van 'Roger's Bush'. Toch leefde ook Roger niet lang. In juni 1689, dus na de bevrijding van Schotland, werd hij door enkele dronken mannen, die hem verwarden met een ander, vermoord. Op het kerkhof van Carsephairn werd hij begraven.

Teviotdale

Vaak wordt verondersteld dat Teviotdale weinig vertoonde van de geest van de Covenanters. Niets is echter minder waar. Over de gehele streek worden plaatsen gevonden die met de dagen der vervolging te maken hadden, zoals de stad Hawick en de omgeving, waar vele Presbyterianen vochten voor de eer van hun Meester. Ook Peden was vaak in deze streek te vinden. Vooral onder de Covenanters van Cavers was hij een veel geziene gast. Een bekend persoon in deze parochie was William Laing. Ook zijn naam prijkte op de bekende lijst van voortvluchtigen die op 5 mei 1684 bij het marktkruis van Hawick werd voorgelezen. De koning dreigde met zware straffen als aan deze personen onderdak gegeven werd. Kort hierop werd Laing gegrepen en verscheen hij voor de Geheime Raad, die hem tot verbanning veroordeelde. Zo werd hij met anderen naar de plantages in Amerika overgebracht. De traditie verhaalt dat hij op het schip stierf en overboord geworpen werd. Een zekere John Matthison, die op hetzelfde schip was als Laing, wist na verloop van tijd aan de slavendienst op de plantages te ontkomen. Zijn terugkomst bij zijn vrouw was onverwachts. Zij was net bezig met het eten, toen hij zijn huis binnenkwam. Zij dacht dat hij een zwerver was die honger had en gaf hem dan ook een portie. Hierop liep zij met de maaltijd naar de knechten op het land, maar John volgde haar op de voet. Nog steeds herkende zij hem niet toen zij opmerkte: 'De brutale man wil een tweede maaltijd.' De maaiers keken op en één van hen, haar zoon, riep opeens: 'Als mijn vader nog leeft dan is hij dat.' Nu keek zijn vrouw hem in het gezicht en viel toen in zijn armen, waarbij zij uitriep: 'Mijn man!'

In Cavers woonde Lady Douglas of Cavers die haar prachtige woning voor de vluchtelingen openstelde. Ook zij werd opgepakt en naar het Stirling kasteel overgebracht. De pachtboeren in haar gebied werden aangeschreven en verzocht hun huur niet langer aan haar te betalen. De boeren weigerden dit, waarop zij voor de sheriff moesten verschijnen. Hierop werden zij enige tijd in Jedburgh vastgehouden en gedwongen de huurprijs te betalen. De winter was streng en veel vee stierf. Na veel moeilijkheden werden zij van de plicht om te betalen ontheven, omdat de armoede onder hen groot was.

Teviotdale was het woongebied van velen die een grote plaats verdienen in de geschiedenis van Gods verdrukte gemeente in Schotland. Daar was in de eerste plaats John Livingstone uit Ancrum die in Holland zijn laatste rustplaats vond. Een andere predikant was Archibald Riddell, één van de veldpredikers die op de Bass had vastgezeten en later naar Amerika werd verbannen. In New Jersey kreeg hij gelegenheid om te preken. Na veel omzwervingen keerde hij terug en werd predikant in Kirkcaldy. Een andere veldprediker was Gabriël Semple, predikant van Jedburgh. Later keerde hij naar de gemeente terug waarvan hij in 1662 afscheid had moeten nemen. Dan noemen wij nog William Veith en de Pringles van Torwoodlee die helpers waren van de graaf van Argyle.

Het 'Border gebied', rond de rivieren de Teviot en de Tweed, was een streek die rijk gezegend was met het evangelie. En de vruchten op het werk van de vele godvruchtige leraars kwamen vooral naar voren in de smeltkroes van de verdrukking. Eén van hen was Jean Moffat uit Netherbarns, een dochter van James Moffat. Zij beluisterde meermalen met haar vader de van huis en haard verdreven predikanten zoals Welch, Blackader en Lennox. Onder hen ontving zij een eeuwige zegen en werd haar hart naar God getrokken. In de velden van Gala-water en Torwoodlee vond zij een gemeente die de reuk van Christus vertoonde. Maar de onderdrukkers zaten ook niet stil. Spoedig kwamen de soldaten de rust in het gezin van Moffat verstoren. Zij werd ook voor de rechter gedaagd om te verklaren waarom zij de diensten van de 'curate' niet bezocht. Hierop werd zij naar Edinburgh overgebracht en kwam daarna in het vreselijke Dunnottar kasteel terecht. Het was midden juli 1685. Twee maanden lang zat Jean in dit hol opgesloten. Daarna werd zij overgebracht naar Leith. Men stelde alles in het werk om haar tot verloochening van haar beginsel te dwingen, maar niets baatte. Met anderen werd zij op een schip gezet dat haar naar Amerika moest brengen. Ook deze vreselijke tocht overleefde het meisje. In Amerika trouwde zij met John Fraser die zij in Dunnottar had leren kennen. En de dag van verlossing begon voor het pas getrouwde paar ook te dagen. Zij keerden behouden in hun vaderland terug en vestigden zich in Alness, in de noordelijke Hooglanden, waar John Fraser predikant werd. Met veel zegen arbeidde deze onder de onwetende Hooglanders en zijn Jean was hem hierbij tot grote steun.

In Dryburgh, aan de oevers van de Tweed, woonde enige tijd Henry Erskine, de vader van de bekende Ralph en Ebenezer Erskine. Wodrow verhaalt dat grote menigten uit alle hoeken van de streek naar zijn huis kwamen om hem te horen. Met John Lithgow van Linlithgow preekte hij vele malen in verschillende delen van Teviotdale en de Merse. Op het monument van deze waardige man in de abdij van Dryburgh staat vermeld dat hij op de Bass gevangen geweest was. Dit berust echter op een vergissing, want het vonnis werd nooit uitgevoerd. Een tijdlang verbleef hij in Northumberland in Engeland waar hij ook velen tot zegen was. De vijand bleek niet in staat om hem te vangen, zodat hij ongehinderd overal het evangelie kon brengen.

Ook kinderen waren niet veilig voor de handen van de vervolgers. Op 17 oktober 1684 werd Margaret Scott, een meisje van dertien jaar, voor de rechtbank in Jedburgh gedaagd, omdat zij hier en daar de veldpredikanten was gaan beluisteren. Wie zorgde voor haar bescherming? Moest het weerloze kind ook de dood sterven? Haar broer sprong voor haar in de bres en pleitte voor haar vrijlating. Omdat op haar voorbeeldig gedrag niets kon worden aangemerkt en zij nog erg jong was, liet men haar vrij. Anders ging het met vier jongemannen in Closeburn. Zij werden slapende gevonden in het veld en naar Edinburgh gevoerd. De wet die toeliet dat het doodvonnis

binnen drie uur kon worden voltrokken, moest een einde maken aan hun leven. En wat was de beschuldiging? Zij wilden het gezag van de koning niet erkennen! Drie van hen werden ter dood veroordeeld, Thomas Harkness, die onder de dertig jaar was, Andrew Clark, een jongen van negentien en James M'Ewen, die zeventien lentes telde. Vanuit hun gevangenis schreven zij: 'Indien wij honderd levens hadden, zouden wij deze gewillig willen verlaten vanwege de waarheid van Christus. Heerlijk nieuws! Christus geeft ons alleen maar wat Hij beloofd heeft: "Die overwint Ik zal hem maken tot een pilaar in de Tempel van God." Onze tijd is kort, want wij ontvingen ons vonnis om één uur in de middag en moeten om vijf uur sterven.'

De Merse

Ook in de streek van de Merse werden de Covenanters gevonden. De ouders van de bekende Thomas Boston behoorden ook tot hen. Zij woonden in Duns, waar hij in 1676 werd geboren. Zijn vader nam hem mee naar de samenkomsten van Henry Erskine in Whitesome. Het waren preken die de jonge Thomas als pijlen in zijn ziel troffen. Ook in Revelaw hoorden vader en zoon Erskine meermalen. De gezalfde prediker vertoonde de overblijfselen van de vervolging. De hitte van de verdrukking had zijn boodschap nog meer kracht en vuur gegeven. Hij sprak als in de tegenwoordigheid Gods. Zijn woorden waren als mokerslagen op de gewetens van de hoorders: 'Wat zal er van de haters van de godsdienst terechtkomen?' zo sprak hij. 'Wat zal er van de vervolgers en onderdrukkers, van alle schimpers en smaders, van allen die hun tijd en kracht in de dienst van de zonde doorbrengen geworden? Ik beef bij de gedachte wat voor een groot deel van de mensheid in de diepste hel zal worden opgesloten, gekluisterd in duisternis, geboeid in smart, tot in alle eeuwigheid verteerd door de hevige vlammen van hun eigen lusten.' Thomas wenste liever met het volk van God smaadheid te lijden, dan de genietingen van de zonde in te drinken. Hij voegde zich bij het gezelschap dat zich onder het levende Woord voegde. Hij luisterde naar de geestelijke gesprekken die onderweg gevoerd werden. 's Zomers liepen velen naar Revelaw om Erskine te beluisteren. In de winter moest Thomas vaak alleen gaan. Soms waadde hij bij vriezend weer door het ijskoude water van de Blackadder beek. 'Maar zulke dingen vielen toen licht, vanwege de zegen van het Woord, dat met kracht kwam.' Vader Boston moest zijn keus voor de gehate Covenanters bezuren. Hij werd gevangen genomen en zijn goederen werden verbeurd verklaard. Thomas zocht hem in zijn cel op en was ook van harte bereid om zich te voegen tot de gelederen van de strijdbare helden van Koning Jezus.

Welhaast de meest vreselijke gevolgen van de vervolging in de Merse ondervond Alexander Hume. Na de slag van Bothwell Bridge leidde hij een zwervend bestaan. Zo verbleef hij meermalen in de Tower of Greenknow. In 1682 vond de vijand hem ook hier. Na zich met alle kracht te hebben verdedigd, werd hij overmeesterd en naar Edinburgh overgebracht. De lijst

van beschuldigingen was omvangrijk. Hij had niet alleen in Bothwell gevochten, maar ook in Kelso, Selkirk en Hawick de wapens opgenomen. Hij maakte kennis met de 'bloedige' Mackenzie, de leugenadvocaat. Het viel niet mee de bewijslast met getuigenverklaringen te staven. Een getuige verklaarde dat hij leek op de man die hij onder de 'rebellen' in Liliesleaf had gezien, maar dat zijn haar anders was. Hierop rukte de advocaat de pruik van het hoofd van de gedaagde en vroeg of hij hem nu beter herkende. Toch was hij nog niet helemaal overtuigd, maar voor Mackenzie was dit voldoende om de Jury te laten beslissen. Deze bevond Hume schuldig waarop het doodvonnis over hem geveld werd.

Kalm liet hij zich naar het schavot begeleiden. 'De wereld', zo sprak hij, 'komt mij als oproerig en trouweloos voor, maar God en mijn eigen geweten zijn getuigen van mijn onschuld in deze zaak... Het is de Heere Jezus en Hij alleen is mijn Rots en de Sterkte van mijn ziel...' Hume verlangde naar het einde van zijn zwerversbestaan. De horizon van de eeuwigheid was nu in zicht. 'Ik zal niet meer zwerven en zwoegen als ik de haven van de eeuwige rust zal hebben bereikt... vaarwel, mijn lieve vrouw en kinderen, die mij dierbaar zijn, hoewel niet zo dierbaar als Christus, voor Wie ik nu gewillig het verlies van alles lijd en toch ben ik geen verliezer. Ik geef hen allen over aan de tedere barmhartigheden van Christus... en nu, o Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest; Heere Jezus, ontvang mijn ziel.' De getuige uit de Merse gaf zijn leven voor de dienst van zijn Heiland. Hij stierf op het schavot en niet, zoals zovelen, in zijn eigen geboortestreek.

Op de schavotten in Edinburgh had in de loop van de jaren veel bloed gevloeid, maar ook in de dalen en afgelegen gebieden van het zuiden van het land stierven veel getuigen. Honderden monumenten en graftekens herinneren aan de zware vervolgingswoede die vooral de laatste jaren deze streken overspoelde. Vooral in Nithsdale en Galloway staan nog in steen de namen gebeiteld van hen die vielen. Vaak geven opschriften aan waarvoor zij streden, om het nageslacht te bepalen bij de kostbare erfenis van de Reformatie, die door de Verbonden gezworen was en met de dood van vele getuigen verzegeld werd.

Na het slagveld van Bothwell Bridge werden de wreedheden verdubbeld. Het recht veranderde in willekeur, want in de praktijk heersten de dragonders over de gewetens van de Covenanters. Zij oefenden dan ook een waar schrikbewind uit. Vragen werden op de mensen afgevuurd om een mening af te dwingen over gebeurtenissen als de dood van Sharp en van koning Karel I. Wanneer zij geen bevredigend antwoord kregen, volgde dadelijk het dodelijk schot uit hun mortieren. Het zou een eindeloze opsomming betekenen om hun wreedheden de revue te laten passeren. Honderden voorvallen werden vooral door overlevering voor het nageslacht bewaard. Zeker, hier en daar zal wel wat aan de details van de geschiedenissen ontbreken, maar het gruwelbeeld dat zij de lezer uitbeelden is onweerspreekbaar. De satanische aanval op weerloze mensen laat zien hoe groot de

A

CLOUD

OF

WITNESSES,

FOR THE

ROYAL PREROGATIVES

OF

JESUS CHRIST:

OR,

The Last SPEECHES and TESTIMONIES of those who have suffered for the TRUTH, in SCOTLAND, since the Year 1680.

Together with

An APPENDIX containing the Queen's-Ferry Paper, Torwood Excommunication, *a RELATION concerning Mr.* R. Cameron, *Mr.* D. Cargil *and* H. Hall; *and an Account of those who were Killed without PROCESS of Law, and banished to Foreign Lands: With a short View of some of the* Oppressive Exactions.

Rev. 7. 14. *These are they which come out of great Tribulation, and have washed their Robes, and made them white in the Blood of the Lamb.*

Cypr. Epist. 9. Erat ante in Operibus Fratrum candida Ecclesia; nunc fatis est in Cruore Martyrum purpurea: Floribus olim nec Rosis defuit, nec Liliis.

Printed in the Year M.DCC.XIV.

Titelpagina eerste editie *Cloud of Witnesses.*

haat was tegen de nationale Verbonden. Zelfs de laatste resten van deze heilige verbintenissen moesten uit alle huizen worden uitgebannen.

Maar hoe moedig en standvastig bleven de vervolgde Covenanters op hun standpunt staan. Hoe getrouw waren zij in hun belijdenis ook al moesten zij deze met de dood bekopen. De *Cloud of witnesses*, de Wolk van getuigen, is een omvangrijk boekwerk, dat niet alleen laatste toespraken van martelaren op het schavot uitgesproken bevat, maar ook voorbeelden weergeeft van hen die in de velden het leven lieten. Het laat zien hoe zij allen de afschuwelijke wreedheden ondergingen. De inleiding vermeldt onder meer het volgende: 'Deze discipelen van Jezus waren opgeleid in Zijn school en hebben de grote christelijke leerstukken geleerd van het dragen van het kruis, het kruisigen van het vlees en het verachten van de wereld. Zij zijn grondig onderwezen door de grote Meester der verzamelingen, Die hen tot hun nut leerde en de blinden leidde in een weg die zij niet geweten hebben, om de uitnemende dierbaarheid van de waarheid en de uitnemendheid van de kennis van Christus te onderscheiden, opdat zij gewillig gemaakt mochten worden, ja, vrolijk gewillig, om rijkdom, eer, vermaak, vrijheid en zelfs het leven te verzaken, wanneer zij geroepen werden tot een standvastig

trouw blijven aan de waarheid en eer van hun dierbare Heere. De liefde tot Christus was de grote bron die al hun genegenheden in beweging zette om alles voor Hem te doen en voor Hem te lijden wanneer zij daartoe geroepen werden. Een ieder van hen kon tot zijn vervolgers zeggen wat Chrysostomus zei tot de keizerin Eudoxia...'Ik vrees niets dan de zonde.'

En dan eindigt de onbekende schrijver van de *Cloud* met deze woorden: 'Moge de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, Die Zijn volk heeft bekwaam gemaakt om zo goed voor Zijn Naam en zaak te getuigen, deze toespraken van stervende geloofshelden tot nut doen zijn om al de liefhebbers van de gereformeerde godsdienst met dezelfde christelijke grootmoedigheid en beslistheid te bezielen, om pal te staan voor de verdediging van deze leer tegen de partij van de Roomsen, Prelaten en aanhangers van de Stuarts, met het doel om deze omver te werpen! Moge Hij ons verenigen in de weg van waarheid en plicht, om gezamenlijk te strijden voor de waardevolle erfenis van onze godsdienst en vrijheid!' Deze bezieling zetelde in het hart van de Cameronianen die de strijd voor waarheid en recht voortzetten. Een strijd die hopeloos scheen, maar waarvan de uitkomst niet faalde!

16. Het standvastige overblijfsel

De 'Society People'

De naam 'Society People' of 'Hillmen' kreeg steeds meer bekendheid. Zij waren de Covenanters die in de voetsporen van Cameron en Cargill gingen. Wanneer het over offensief verzet ging, dan was de strijdbijl na de slag van Bothwell Bridge eigenlijk begraven. Een georganiseerd leger werd niet meer op de been gebracht. De banier van het Covenant, getooid met de spreuk 'Voor Christus' Kroon en Verbond', deed als zodanig geen dienst meer. De Cameronianen richtten zich nu meer op het getuigend optreden en lijdelijk verzet. Wanneer zij door de vijand werden achtervolgd en hun leven in gevaar was, schroomden zij niet naar hun wapenen te grijpen om zich te verdedigen. Hun verzet richtte zich vooral op het afzweren van de koning, het niet betalen van de belasting en het zich afkeren van de officiële kerkdiensten.

De 'Society People' verenigden zich plaatselijk in gebedssamenkomsten. Juist deze gezelschappen waren het doelwit van acties van de overheid. Veldpredikaties werden er na de dood van Cargill in 1681 niet veel meer gehouden, tenminste niet onder zijn strikte volgelingen. Zij keerden zich immers af van mannen als John Blackader en Alexander Peden, omdat zij de contacten met 'indulged' predikanten aanhielden. Het duurde overigens enige tijd voordat James Renwick als geordend leraar onder hen kon voorgaan. Ook hielden zij algemene vergaderingen, om de band met elkaar te verstevigen en een gezamenlijk standpunt te bepalen tegen de nieuwe ontwikkelingen op kerkelijk en staatkundig gebied. De eerste 'General Meeting' van de 'Societies' werd kort na de uitvaardiging van de beruchte 'Test Act' in Lesmahagow gehouden. Hier werd besloten om jaarlijks vier vergaderingen te houden, waar alleen afgevaardigden van de plaatselijke 'societies' werden toegelaten. In zekere zin beschouwden de Cameronianen deze bijeenkomsten als een wettige voortzetting van de General Assemblies van de Kerk voor de 'Restoration'. De besluiten van de algemene vergaderingen waren bindend en niets mocht worden ondernomen zonder meerderheid van stemmen.

Hun onbetwiste leider werd James Renwick, die in september 1683 op tweeëntwintig jarige leeftijd in Groningen werd geordend. Zijn leven willen wij in een apart hoofdstuk belichten. Het was deze jonge predikant die al spoedig opviel door een grote vastberadenheid en zeldzame godsvrucht. Het zou nog enkele jaren duren voordat de 'profeet' Peden hem in zijn roeping en zending overnam en zijn zegenende handen over hem zou uitbreiden. Op Renwick rustte de zware taak om de strijd tegen de tirannie van het huis van Stuart voort te zetten, eerst onder de laatste jaren van het bewind van Karel

II en daarna tijdens de bloedige periode van de 'Killing time' die omstreeks het begin van de regeerperiode van de roomse koning Jakobus werd ingeluid. De hitte van vervolging bereikte toen een hoogtepunt en wij zagen reeds hoe de 'holen en spelonken' als schuilplaatsen bescherming moesten bieden voor het verstrooide overblijfsel dat niet van zins was één duimbreed te wijken, ondanks de moordpartijen die het zuiden van het land regelmatig teisterden.

De pogingen van Monmouth en Argyle om het bewind omver te werpen, deden eerder afbreuk aan de zaak van het Covenant, zeker als wij zien hoe de wreedheden zich daarna vermenigvuldigden. De vreselijke tonelen die zich in het Dunnottar kasteel afspeelden zijn hiervan een bewijs. De Cameronianen hadden toen geen goed woord over voor een man als de graaf van Argyle, omdat hij hun getuigenis niet onderschreef. Maar aan de andere kant rijst de vraag of het juist was dat zij hun steun aan deze patriotten onthielden. Mannen als Baillie van Jerwiswood en William Carstares hadden immers het ideaal voor ogen om de protestantse godsdienst in de delen van het Britse rijk te beschermen tegen de politiek van Frankrijk en Rome. Was Alexander Peden hun streven niet welgezind en voorspelde hij niet dat de verlossing van de kerk van buitenaf zou komen?

De toen nog jonge zoon van John Nisbet of Hardhill, de latere kapitein James Nisbet, betreurde de onderlinge verschillen en was van mening dat beide partijen de strijd gezamenlijk moesten voeren. Hij had respect voor de 'waardige Mr. Renwick'... en vond velen met hem 'buitengewoon godzalig en ten hoogste door de Heere begunstigd om een goede belijdenis voor de vervolgde zaak van Christus te verbreiden.' Maar hij had ook achting voor de graaf van Argyle en 'velen van die waardige patriotten die met hem in een expeditie, die niet succesvol was, verenigd waren.' Ook zij waren door God begunstigd 'om hun verklaarde aanhankelijkheid aan de protestantse zaak met hun dierbaar bloed te bezegelen.' En dan klaagt Nisbet: 'O, hoe ongepast is het voor belijders van de godsdienst om met modder te gooien naar deze edele wolk van getuigen, nobele patriotten en waardige belijders, die ondanks dat zij een weinig met elkaar verschillen, in hun oordeel over elkaars getuigenissen, toch in de voorname zaken van de christelijke godsdienst overeenstemmen! O, vertel onze verdeeldheden niet in Gath en verkondig ze niet op de straten van Askelon! Laat een ieder van ons strijden, de één voor de ander, als voorbeelden voor elkaar van geloof, liefde, ootmoed, ijver en toewijding.' '...Roept het bloed van de martelaren op de schavotten, in de velden en op de zeeën niet luid tot ons om in vrede en liefde met elkaar te leven? En o mijn ziel! roep luid tot de Heere, dat allen die de Naam van Christus Jezus noemen, door genade geholpen mogen worden om af te staan van de ongerechtigheid van het kwaad spreken van elkaar...' Waar is de broederlijke liefde en de smeekbede om de eenheid onder de gelovigen? Was dit ook niet de klacht van Alexander Peden, die Nisbet van nabij had meegemaakt?

Op de algemene vergadering van 15 juni 1682 in Tweedsmuir besloten de Cameronianen Alexander Gordon van Earlston naar Holland te zenden. De Gordons van Earlston behoorden tot een godzalig geslacht in Galloway dat pal stond voor de Reformatie. Zijn grootvader, die ook Alexander heette, was bevriend met Samuel Rutherford; hij werd als ouderling afgevaardigd naar de beroemde Assembly in Glasgow in 1638. Zijn zoon William behoorde tot de correspondenten van Rutherford; vijf brieven aan hem zijn bewaard gebleven. Vaderlijke raad gaf de predikant van Anwoth de jonge Gordon: 'Leg aldus het fundament en ge zult niet terugdeinzen of geschud worden. Zorg dat de bodem vast ligt en uw schip zal tegen alle stormen opvaren...' William voegde zich later bij het verachte overblijfsel. Hij had graag in Drumclog mee gevochten, maar was helaas verhinderd. Wel stuurde hij zijn zoon Alexander naar het slagveld. Op weg naar Bothwell werd William in Crookitstone door een aantal Engelse dragonders neergeschoten. Zijn zoon kon ternauwernood na de slag ontsnappen. Zijn huis in Earlston werd tot garnizoen omgedoopt, zodat hij van huis en haard verdreven was. Nu werd hij benoemd om de 'Societies' in het buitenland te vertegenwoordigen. De berichten die over de Cameronianen naar Holland werden overgebriefd, waren vaak negatief. Vooral het verzet van Cameron gaf een vertekend beeld over hen. Gordon schijnt enige tijd in Leeuwarden te hebben gewoond en de komst van Renwick daar te hebben voorbereid.

In 1683 keerde Gordon terug en woonde de achtste 'meeting' van de Societies in Edinburgh bij, waar hij verslag deed van zijn reis. Toen hij zich voor een tweede tocht onder een valse naam inscheepte, werd hij door enkele officieren verdacht en naar Londen overgebracht. Omdat zij niets konden vinden, mocht hij weer naar Schotland terugkeren. Maar hier lieten zij hem niet met rust. Hij werd onderzocht over een mogelijk aandeel in het Rye-house-komplot, maar zij konden geen bewijzen aanvoeren. Toen de koning orders gaf hem door marteling tot bekentenis te dwingen, werd hij woedend en slingerde de soldaten door het vertrek waar de raad zat. Doktoren verklaarden dat hij te ziek was om de folteringen te kunnen ondergaan. Na enige tijd werd Gordon naar de Bass overgebracht waar hij tot aan de bevrijding verbleef.

Het jaar 1683 werd ingeluid met een verscherping van de maatregelen om de vervolgde partij het zwijgen op te leggen. De hertog van York was sinds twee jaar niet meer in Schotland. De graaf van Aberdeen was benoemd tot kanselier en de graaf van Queensberry tot schatmeester. De wrede Lauderdale en Rothes waren gestorven, maar desondanks nam de vervolging nog meer toe. Speciale commissies werden benoemd om het de Covenanters nog moeilijker te maken. Deze verhoogden de boetes, vooral bij personen bij wie deze grotendeels waren kwijtgescholden. Velen werden in gevangenissen geworpen, naar Amerika verbannen of naar het schavot gevoerd. En toen Renwick uit Holland terugkeerde en met preken begon, ontlokte dit de woede van de vervolgers des te meer. Het volgende jaar

begon de laatste en bloedigste periode van de vervolging, die de 'Killing time' (moordtijd) genoemd werd.

Na de verklaring van Lanark van 1682, waarin de Cameronianen de tirannie opnieuw veroordeelden, vaardigden Renwick en zijn volgelingen in november 1684 de zogenaamde 'Informative Declaration' uit. In verschillende plaatsen werd het nieuwe manifest aan marktkruizen of kerkdeuren gespijkerd. Deze verklaring was vooral geadresseerd aan hen die berichten aan de vijand doorgaven. Onomwonden verklaarden zij 'dat al degenen die hun handen tegen ons uitstrekken, terwijl wij de zaak van Christus tegen Zijn vijanden handhaven tot verdediging van de "Covenanted Reformation", allen en een ieder zullen door ons als verklaarde vijanden van God en van Zijn verbondswerk worden beschouwd en als zodanig worden gestraft...' Zij hadden hierbij ook de 'curates' op het oog die hen bespioneerden en de overheid voorzagen van informatie over hun parochianen die hun kerkdiensten verzuimden. Onder de datering vinden wij de zinsnede: 'Laat Koning Jezus regeren en laat al Zijn vijanden verstrooid worden.' De Cameronianen beschouwden zich als het volk van God en waarschuwden dan ook om zich op de een of andere manier niet tegen hen te keren. Of deze verklaring veel indruk maakte is niet bekend, maar wel wekte zij de woede van de overheid nog meer op. De Geheime Raad besloot toe te laten dat al degenen die deze 'Declaration' onderschreven werden neergeschoten. Deze wet van 22 november 1684 werd wel omschreven als de 'Bloody Act', de bloedige wet.

John Paton

Twee 'dappere strijders van Jezus Christus' vielen in handen van de vervolgers. Het waren John Paton en John Nisbet, die zowel bij Rullion Green, de afloop van de Pentland Rising in 1666, als in de slag bij Bothwell Bridge in 1679 hun krijgskunst hadden laten zien. Kapitein Paton was uit Meadowhead in de parochie van Fenwick afkomstig. Als beroepssoldaat diende hij het leger van de Zweedse koning Gustaaf Adolf in de dertigjarige oorlog. Ook in de bloeitijd van de Covenanters streed hij aan hun zijde, zoals in de slagen bij Marston Moor, Dunbar en Worcester. Na de laatste slag vestigde hij zich in zijn geboorteplaats. Zowel in het leger als op zijn boerderij muntte hij uit als een oprecht christen. Spoedig werd hij ouderling in de gemeente van William Guthrie van Fenwick. Wij ontmoeten hem later in Rullion Green, waar hij vooral door Dalzell werd aangevallen. Hij wist te ontsnappen uit hun handen en dook hierna onder. In 1679 voegde hij zich bij het legertje van Robert Hamilton, dat eerst de mannen van Claverhouse bij Drumclog wist te verslaan, maar bij Bothwell Bridge een gevoelige nederlaag leed.

Niet lang hierna wist hij ternauwernood te ontsnappen uit de boerderij van de Howies in Lochgoin waar hij zich schuil hield. Eerst waren de soldaten in Meadowhead geweest, maar toen zij de kapitein daar niet

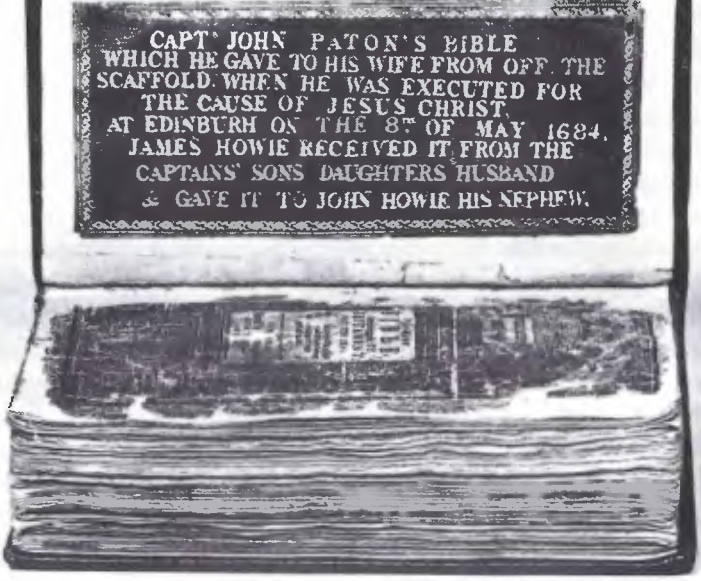

Bijbel van John Paton.

aantroffen, probeerden zij het in Lochgoin. De 'zwervers' hadden de gehele nacht, waarin het erg stormde, om beurten gewaakt. 's Morgens vroeg was Paton naar het achterhuis gegaan omdat hij wat astmatisch was. Toen zijn metgezel naar buiten gegaan was, stond hij plotseling oog in oog van de sergeant die hem toeriep: 'Honden, ik heb jullie nu gevonden!' Toen Paton hoorde dat het niet erg pluis was maakte hij dat hij wegkwam. Ook de drie anderen namen de benen. Zij liepen in de richting van Eaglesham. De soldaten zetten de achtervolging in en probeerden op de vluchtende mannen te vuren. Maar omdat hun geweren nat waren, lukte het niet veel kogels af te schieten. Paton was niet jong meer en vorderde maar langzaam. Zijn metgezellen namen daarom een andere weg om de aandacht van de soldaten af te leiden. Gelukkig kwam hij op de weg een merrie tegen waarmee hij de heuvels besteeg. Maar voor hij het gewaar werd, verscheen een troep dragonders. Toch wist hij deze geruisloos voorbij te gaan en ontkwam hij opnieuw aan de bloedige handen van de vijand.

Hoevele malen was hij niet ontkomen aan zijn vervolgers. Hoe vaak had de Heere hem niet wonderlijk bewaard. Velen van zijn oude vrienden waren de marteldood al gestorven, zoals David Hackston of Rathillet en Donald Cargill. Maar in 1684 naderde ook zijn einde. Het was ongeveer in augustus van het jaar daarvoor, dat hij in het huis van een zekere Robert Howie in Floack, in de parochie van Mearns, een schuilplaats vond. Hier werd hij door vijf soldaten ingerekend. Paton was nu niet gewapend, zoals ge-

woonlijk, zodat hij zich niet kon verdedigen. Zijn vrienden wilden hem te hulp komen, maar hij vond het niet nodig dat zij hun leven voor hem in de waagschaal stelden. De kapitein was oud en het vechten moe. Maar hij was niet bang om te sterven voor de Naam van zijn Meester. Zo werd hij naar Kilmarnock gebracht. De soldaten wisten nog niet eens wat voor 'buit' zij in hun handen hadden, totdat een boer die hem herkende onderweg uitriep: 'Ach lieve, kapitein Paton, bent u hier!' Via Ayr en Glasgow werd hij hierop naar Edinburgh gevoerd.

Hier ontmoette hij de bloedhond, generaal Dalzell. Deze kende hem van de slag van Worcester en herinnerde zich zijn moed en vastberadenheid nog goed, want zij streden hier zij aan zij. Dalzell begroette hem als volgt: 'John, ik ben blij en heb spijt je te zien. Als ik je op de weg hier naar toe had ontmoet dan zou ik je in vrijheid gesteld hebben, maar nu is het te laat. Wees niet bang, ik zal zijn majesteit schrijven voor je leven.' Paton antwoordde: 'Je zult niet worden gehoord.' 'Zal ik niet? Als hij mij het leven van één man niet zou geven, dan zal ik mijn zwaard nooit meer voor hem uittrekken.' Enige tijd later kwam een man bij Paton die hem voor een rebel tegen de koning uitmaakte. 'Vriend', zo antwoordde de kapitein, 'ik heb meer voor de koning gedaan dan jij misschien ooit gedaan hebt.' Dalzell hoorde dit en zei: 'Ja, John, dat is waar' en hij sloeg de man met zijn wandelstok op het hoofd, waarbij hij hem toevoegde om wat beschaafder met deze gevangene om te gaan.

Op 16 april 1684 werd Paton ter dood veroordeeld. De voornaamste grond hiervoor was zijn eigen bekentenis dat hij in Bothwell gevochten had. Op 9 mei beklom hij het schavot op de Grassmarket in Edinburgh om te worden opgehangen. Hier gaf hij zijn vrouw zijn onafscheidelijke Bijbel die hem zo vaak tot troost geweest was. Zowel zijn Bijbel als zijn zwaard ontvingen een plaats in de oude boerderij van Lochgoin, waar zij nu nog te zien zijn. Ook bleef zijn laatste toespraak voor het nageslacht bewaard, als een getuigenis van een soldaat van Jezus Christus, die met volharding voor Zijn Naam en Rechten had gestreden.

'Lieve vrienden en toeschouwers', zo begon hij zijn rede voor het publiek dat rondom het schavot was verzameld. 'U bent hier gekomen om op mij, een stervend mens, te zien, maar u moet niet verwachten dat ik veel zal zeggen, want ik ben nooit een groot redenaar geweest en ik heb geen welsprekende tong, hoewel ik zoveel mocht zeggen om God in Christus aan te prijzen, als ooit een arme zondaar heeft kunnen doen. Ik ben zo'n groot zondaar geweest als er ooit geleefd heeft. Sterke verdorvenheden, sterke begeerlijkheden, sterke driften en een krachtig lichaam des doods hebben over mij geheerst. Ja, ik ben de voornaamste der zondaren. Met een terugblik op het verleden moet ik bekennen dat ik mij heb schuldig gemaakt aan vele verzuimen, aan vormendienst en geveinsdheid, zodat mijn plichten mij zelfs tot last waren. Een heilig God had mij daarom kunnen verdelgen. Ofschoon de wereld mij op deze dag niet kan beschuldigen van enige zware

overtreding tegen de wetten van de staat, waarvoor ik de Heere dankbaar ben, schaam ik mij nochtans over de niet goed bestede tijd en dit zou voor God een rechtvaardige reden betekenen om mij te verlaten.' Paton had geen gerechtigheid waarin hij zich kon beroemen al kon hij met een vrij geweten betuigen dat hij 'vrij was van het bloed van alle mensen.'

'En nu, ik ben een arme zondaar en ik kon mij nooit iets waardig maken dan toorn. Ik heb geen gerechtigheid van mijzelf; alles is van Jezus Christus en van Hem alleen. Ik heb door het geloof de hand gelegd op Zijn gerechtigheid en Zijn lijden. Zij zijn de mijne door toerekening, want ik heb Zijn aanbod aangenomen op Zijn eigen voorwaarden en heb mij vaak aan Hem verbonden om tot Zijn beschikking te zijn, zowel in mijn particuliere leven als in het openbaar.' '...Ik zoek ontferming over al mijn zonden en ik vertrouw dat al mijn zonden zijn bedekt door het bloed en het lijden van Jezus en door Zijn gerechtigheid.'

Daarna gaf hij verslag van de gronden waarop hij veroordeeld werd. 'Zij beschuldigden mij van veel dingen, alsof ik een rebel geweest ben sinds het jaar 1640...' 'Heere! vergeef hun want zij weten niet wat zij doen.' Hartelijk betuigde hij de Covenants aan te hangen en alle 'papisme, prelatendom en erastianisme...' te verwerpen, waaronder 'het arme overblijfsel zucht.' Ook nam hij afstand van de Indulgence, 'de eerste en de laatste, die ik steeds als een strik gezien heb...' Een bijzonder woord richtte hij vervolgens tot drie soorten van mensen. 'Ik vrees echter dat indien iemand uit de dood opstond, hij niet zou worden gehoord door dit geslacht dat verzot is op de afgoden en op de wereld.' De eerste soort waren zij 'die zich met opzet bij de vervolgers hadden gevoegd.' 'Zij kunnen in Judas vers 11 en verder lezen wat de Geest van God over hen heeft laten optekenen.' 'Ten tweede, wil ik hen waarschuwen die meer ingetogen en verstandig schijnen te zijn, maar door vreesachtigheid en angst meedoen aan de verderfelijke werken van de vijanden.' En de laatste soort zijn zij die 'meer teer geleefd hebben. O, wie van ons kan zeggen dat hij uit liefde tot Zijn eer Hem alleen gevolgd is?'

Het slot van zijn toespraak was bestemd voor zijn medestrijders en voor zijn vijanden. 'Nu, ik wil u groeten, lieve vrienden in de Heere Jezus Christus, hetzij gevangen of verbannen, hetzij u van man of vrouw of kinderen beroofd bent, hetzij u om de zaak van Christus en van het evangelie moet omdolen en bent uitgeworpen. De zegen van het lijden van Christus zij met u allen. Hij versterke, bevestige, ondersteune en fundere u. De zegeningen van Hem Die in het braambos woonde, die brandde doch niet verteerd werd, en mijn arme zegen zij met u allen.' En dan zijn vijanden: 'Wat mijn vervolgers betreft, ik vergeef hen allen, ophitsers, aanklagers, soldaten, de geheime raad, rechters, gerechtsdienaars, in alles wat zij mij hebben aangedaan.'

En toen volgde zijn zwanezang: 'Ik laat mijn arme vrouw, die het met mij eens is, en mijn zes kleine kinderen aan de almachtige Vader, Zoon en Heilige Geest, Die heeft beloofd een Vader te zijn van de wezen, een Man

van de weduwen en een Rechter van de verdrukten. Wees U voor hen alles en in allen, o Heere. Nu, de zegen van God en mijn arme zegen zij met hen. Heere, mijn gebed is dat U hun Uw zaligheid wilt geven. Vaarwel vrouw en kinderen; vaarwel alle vrienden en betrekkingen, vaarwel alle aardse genoegens; vaarwel dierbare Bijbel, prediking, bidden, lezen, zingen en alle andere plichten. Welkom Vader, Zoon en Heilige Geest. Ik begeer U mijn ziel aan te bevelen met weldoen. Heere, ontvang mijn geest.' Zo stierf de veteraan op het schavot waar zovelen hem waren voorgegaan.

John Nisbet van Hardhill

Een andere 'veteraan' uit de legers van de Covenanters was John Nisbet van Hardhill. Hij gaf op 4 december 1685 voor de goede belijdenis zijn leven op het schavot van de Grassmarket. Evenals zijn vriend Paton, leerde hij de krijgskunst in het buitenland. Na de Vrede van Munster, die in 1648 een einde maakte aan de Dertigjarige Oorlog keerde hij naar Schotland terug. Toen Karel II in 1651 in Scone de Verbonden zwoer, voegde hij zich met hart en ziel bij de Presbyterianen. Hij was een krachtige persoonlijkheid, groot en lenig van postuur. Belangrijker is dat zijn robuuste gestalte een tere godsvreze herbergde. Vanaf zijn jeugd vreesde hij de Heere. Altijd droeg hij een klein zakbijbeltje bij zich, vol met kantlijnaantekeningen van hem zelf, dat hem overal tot groot nut was. Reeds als jongen trok hij zich vaak in het verborgen terug om de Heere te zoeken. Zijn zoon getuigt dat hij vele uren op een dag in gebed doorbracht en soms zelfs gehele nachten. Vaak werd hij aangevallen over zijn persoonlijk heil, wat voor hem een zware last was. Maar vooral deze strijd bewaarde hem voor veel kwaad, want hij hield zich ver vandaan van de dingen die in zijn ogen zondig waren.

Zijn leven was een getuigenis, ook voor zijn vijanden. Toen drie soldaten hem op een keer overrompelden, greep hij eerst zijn zwaard en enkele pistolen, waarna hij hen als volgt aansprak: 'Heren, pas op voor wat u doet, want als iemand van u drieën een zwaard of pistool tegen mij opneemt, zal ik u naar de eeuwigheid zenden. En arme zielen, ik ben bang dat u slecht voorbereid bent om te sterven, maar als u zin heeft om te sterven, mag u vechten want ik zal niet met u ten grave gaan.' Hij sprak tot hen over de toorn van God en de eeuwige straf. Hierop trok hij zijn zwaard, bij het gezicht waarvan de soldaten afdropen. De officieren van het garnizoen waren woedend, omdat zij hem niet gedood hadden. Maar de soldaten bekenden eerlijk dat zij meer bevreesd waren voor zijn woorden dan voor zijn grote slagzwaard. Nisbet was niet alleen een krijgsman die het bloedige zwaard wist te hanteren, maar hij had een bewogen hart en besefte dat ook zijn vijanden een ziel hadden te verliezen voor de eeuwigheid.

Al vroeg was hij weduwnaar, maar niet lang daarna hertrouwde hij. Hij vestigde zich op een boerderij in Hardhill, in de parochie van Loudon. Inmiddels was het schrikbewind van Karel II begonnen en brak ook voor hem een tijd van onzekerheid aan. Toen hij in 1664 zijn kind door een

veldpredikant liet dopen, was de 'curate' hierover verbolgen en wilde hem vanaf de preekstoel in de ban doen. Maar voor de zondag aanbrak was deze afvallige predikant in de eeuwigheid. Nisbet wilde liever met Gods volk kwalijk behandeld worden dan dat hij zijn beginsel prijsgaf, al moest hij zijn leven hiervoor opofferen. Geen wonder dat hij zich bij de Presbyterianen voegde in de strijd bij Rullion Green. Met grote moed streed hij in de ongelijke strijd tegen het leger van Dalzell. Hij raakte gewond en werd als dood op het slagveld achtergelaten, maar gelukkig kwam hij weer bij en wist 's nachts te ontsnappen. Het duurde wel een jaar voordat hij van zijn wonden geheel genezen was.

Enkele dagen na zijn ontsnapping kwamen de vijanden erachter dat hij nog leefde. Zij wilden hun woede koelen op zijn vrouw. Zij stormden het huis in Hardhill binnen en dreigden haar met het zwaard te zullen doden. Maar zij bleef voor het oog rustig en lichtte met een kandelaar op alle hoeken en in alle kamers van het huis bij. Woest verlieten zij de boerderij, omdat zij Nisbet niet konden vinden. Nog lieten zij haar niet met rust. Zij roofden het huis bijna leeg en gedurende een half jaar ging er nauwelijks een dag voorbij dat zij niet terugkwamen op zoek naar Nisbet.

Het gezin van de dappere soldaat leed, vooral toen in 1678 het leger van ruwe Hooglanders het land teisterde. Zij plunderden en roofden dag en nacht. Vier van hen kwamen op een dag de boerderij in Hardhill binnen. Nisbet was bezig om zijn eigen mout te maken. Zij zagen dat hij laarzen aanhad en wilden hierop beslag leggen. Toen wilden zij hem beetgrijpen, maar hij liet zich niet zomaar vangen. Hij pakte een hooivork en wist hen zo het huis uit te jagen. De volgende dag kwamen zij met nog twintig anderen terug, maar Nisbet was niet thuis. Uit wraak plunderden zij het huis zonder hun prooi te vangen.

Zowel in Drumclog als in Bothwell, toonde hij zijn heldenmoed. Bij Bothwell Bridge was hij de kapitein die de brug over de Clyde bezet moest houden. De overmacht was hier te groot en na de ongelukkige afloop van de strijd begon het zwerversbestaan voor Nisbet pas goed. Een grote som gelds stond op zijn hoofd; zijn bezittingen werden verbeurd verklaard en ook zijn vrouw en kinderen moesten de boerderij verlaten. Ook zij werden verjaagd en zochten in de afgelegen streken een onderkomen. Geen klacht werd uit haar mond gehoord. Meer dan vier jaar droeg zij deze zware beproeving met veel geduld, totdat aan haar leven van moeite een einde kwam. Na een ziekte van acht dagen stierf zij in december 1683 in een schaapskooi. Zij had geen bed om op te liggen, geen licht noch vuur dan alleen een kleine kandelaar. Op een hoop stro lag zij toen zij de laatste adem uitblies, zonder dat zij van haar man afscheid kon nemen.

Enige tijd hierna bereikte hem het bericht dat zijn vrouw gestorven was. Hij haastte zich naar de plaats waar zij verbleef. Zijn vrouw was enkele dagen geleden begraven. Hoe was het met zijn kinderen? Eerst zag hij zijn dochter, die enkele uren voor zijn komst was gestorven. En toen hij in de donkere

hut rondkeek, zag hij twee van zijn zonen in een hoek liggen. Zij ijlden vanwege de hevige koorts. Hij sprak hen aan, maar zij gaven geen antwoord. Toen zuchtte de beproefde vader en met Job riep hij uit: 'Naakt ben ik uit mijner moeders buik gekomen en naakt zal ik daarheen wederkeren. De Heere maakt mijn uitgang gemakkelijk.' Hoe scheurde zijn hart bij het zien van zijn kinderen en bij het gemis van zijn lieve vrouw, maar hij bezweek niet onder deze zware beproeving.

De vijand liet hem ook hier niet met rust. De volgende dag doorzochten zij het gebied, maar hij ontkwam weer uit hun handen. Op een zondag reed hij 's nachts met nog vier anderen. Het was aardedonker, het motregende en het was windstil. Plotseling was het alsof het dikke wolkendek vaneen scheurde en opeens zagen zij enkele minuten lang een lichtflits. Ook hoorden zij een geluid, maar het was geen onweersslag. Verbaasd vroegen zij zich af wat dit toch kon betekenen. Nisbet gaf geen antwoord, maar zuchtte drie keer diep. Toen zijn vrienden hem vroegen wat dit kon betekenen, antwoordde hij: 'Wij weten dit nu niet goed, maar nog even en wij zullen het beter begrijpen. Toch hebben wij een profetisch Woord dat vaster is en wij doen wel daar acht op te geven.' Toen zuchtte hij weer en sprak: 'Wat mij betreft, ik ben bereid om voor Hem te leven of te sterven, zoals Hij in Zijn Voorzienigheid bepaald heeft. Hij zal mij doorhelpen en hoewel ik gedurende eenentwintig jaar veel geleden heb van prelaten en valse vrienden, zou ik voor geen duizend werelden anders gewild hebben. Als de Heere mij spaart zal ik nog ijveriger zijn voor Zijn dierbare waarheden, maar indien dit niet zo is ben ik bereid Zijn zaak met mijn bloed te bezegelen, want hiernaar heb ik deze zestien jaar verlangd en het kan zijn dat dit niet lang meer zal duren. Zijn wil is mij welkom en als Hij mij hier doorheen zal helpen, zal ik Hem tot in eeuwigheid loven!'

De dag van zijn einde was niet ver meer weg. Een week na dit voorval werd hij gepakt. Dit gebeurde op zondagmorgen in het begin van november 1684 in een boerderij in Fenwick. Het was een neef van hem, luitenant Nisbet, die hem met een troep soldaten gevangen nam. Nisbet vertelt hierover: 'Toen de vijanden het huis waarin wij waren naderden, zagen wij geen kans te ontsnappen. John Fergushill ging naar het achterhuis en de andere twee en ik volgden. Eer wij goed en wel in het achterhuis waren, kwamen enige vijanden binnen. Wij besloten met elkaar om ons stil te houden en, als het de Heere mocht behagen, ons verborgen te houden, zo zouden wij ze laten begaan, maar dat wij als zij ons vonden, zouden vechten voor ons leven. Na geruime tijd het hele huis doorzocht te hebben, ontdekten zij ons ten laatste. Zoals wij afgesproken hadden, verzetten wij ons en schoten drie vijanden neer. Zij losten ongeveer vijfentwintig schoten op ons. Toen wij niets anders meer hadden om ons te verdedigen, vielen wij hen aan met de kolven van onze geweren, tot twee geweren gebroken waren. Daarop raakten wij, man tegen man, in gevecht met sommigen van de vijanden.' Zo verzette Nisbet zich met zijn drie metgezellen. Zes wonden had

hij al opgelopen, maar toch vocht hij door. Zijn vrienden, Peter Gemmel, George Woodburn en John Fergushill, werden doodgeschoten, maar toen de commandant zag wie hij was, gaf hij bevel om hem te sparen, want de beloning die op zijn hoofd stond trok hem wel aan. Nisbet werd hierop gebonden en naar Edinburgh gevoerd.

John Nisbet was bereid heen te gaan. Hij had de goede strijd gestreden en het geloof behouden. Enkele maanden voor zijn dood verheugde hij zich zeer in de tegenwoordigheid en nabijheid van zijn God. Doorgaans liet hij aan zijn vrienden maar weinig los over de stand van zijn geestelijk leven, maar het was nu voor een ieder zichtbaar dat hij zich in de Heere verblijdde. Hij zong psalmen, las en bad veel, waaruit zijn vrienden opmaakten dat hij rijp gemaakt werd voor de hemel. Zijn zoon James beschrijft hoe zijn vader verlangde naar het huis van zijn Vader. 'Op een sabbatmorgen, toen sommigen bij elkaar kwamen voor de huisgodsdienst, zocht hij een zegen over een gedeelte van de Schrift dat zij zouden lezen en zingen. Hij vertoonde daarbij veel van de aanwezigheid van de Heere, waardoor hij voor de plichten van de dag werd bekwaam gemaakt. Er was zulk een schijnende luister op zijn aangezicht en zulk een krachtig gewicht in zijn woorden en argumenten die hij met de Heere gebruikte, dat alle aanwezigen huilden en sommigen van hen zelfs dreigden flauw te vallen.' Het was alsof de heerlijkheid des Heeren hem omscheen. Sommigen verklaarden dat zij zoiets nooit eerder hadden meegemaakt. Het was de hemel op aarde. De zonde was hem tot grote smart en hij kon niet gedogen dat anderen met de eer van God de spot dreven door de zonde toe te laten. Hij haatte een slordig leven en was als de bestraffende man te midden van een krom en verdraaid geslacht.

Hij wist dat de tijd van zijn ontbinding nabij was. Ook was hij ervan verzekerd dat de martelaarskroon hem op het hoofd gezet zou worden. Zo verscheen de moedige held van Christus voor de Geheime Raad in Edinburgh. Eerst verbleef hij in de gevangenis van Kilmarnock, vandaar ging hij naar Ayr. Buchan die tot de wacht behoorde, stelde hem hier enkele vragen, zoals hoe hij tegenover de koning stond en of hij zich met Argyle wilde verenigen. Zonder schroom beleed hij dat hij zich achter de beginselen van de Cameronianen stelde. De Heere was hem zeer nabij. 'Het is wonderlijk dat al de tijd vanaf de laatste sabbat tot op dit ogenblik, ik zoveel vrede en rust in mijn gemoed had, als ooit tevoren. O, help mij de Heere te prijzen! want Hij alleen heeft dit gedaan.'

Ondanks Gods nabijheid had hij het gebed van zijn vrienden nodig. 'Nu, mijn lieve vrienden en bekenden, houdt niet op voor mij te bidden, terwijl ik nog in het lichaam ben, want ik mag zeggen dat ik niets vrees dan dat ik door zwakheid de waarheid onrecht zal aandoen. Mijn laatste raad is dat u naarstiger zult zijn in het waarnemen van uw christelijke plichten. Helaas! Dat ik niet ernstiger en ijveriger in mijn leven geweest ben voor Zijn werk en zaak.' In deze gestalte ging hij naar Edinburgh om voor de raad te

verschijnen. Daar waren Drummond, Linlithgow, Paterson en nog anderen aanwezig. Weer vuurden zij vragen op hem af. Hierover schreef Nisbet onder andere: 'Waarom erkent u het gezag van de koning niet? Zij noemden verschillende Schriftplaatsen. Antwoord: Er is een groot verschil. Hij is rooms-katholiek en ik heb beloofd tegen de roomse godsdienst te strijden. Vraag: Wat hindert het u dat hij rooms is, daar hij u niet vraagt rooms te worden en u niet verhindert naar uw eigen godsdienst te leven? Antwoord: Het tegendeel blijkt wel, want wij hebben geen vrijheid de evangelie-prediking te horen, maar wij worden gevangen genomen, gedood en tot het zwaarste lijden veroordeeld. U hebt de getrouwste leraars verbannen en u hoort liever zulken die meer leven als losbandigen dan als getrouwe leraars.'

In zijn cel verliet de Heere hem niet. Hij bleef getrouw tot in de dood. In zijn laatste brief aan zijn vrienden en betrekkingen schreef hij 'dat het de Heere behaagd had om hem zo levendig te wijzen op het lijden van Christus en dat al de tijd dat hij onder de handen van de vijanden verkeerde...' Hij was verzoend met zijn kruis om Christus' wil. '...Ere voor altijd aan mijn verhoogde Verlosser, de edele Plant der roem, want Hij heeft mij bekwaam gemaakt dat ik Hem op een schavot zou grootmaken en een koord zou omhelzen voor Zijn zaak. O, mijn kinderen, help mij om Hem te prijzen Die mij hiertoe heeft geroepen en verwaardigd.' In zichzelf wist hij niet te roemen, want hij was alles onwaardig, 'maar zelfs mij onwaardige heeft Hij vrij al mijn grote en menigvuldige zonden vergeven en mij met Hem verzoend door het bloed van Zijn geliefde Zoon en nu heeft Hij mij de eer gegeven om een stervende getuige te mogen zijn voor Hem en Zijn verachte zaak! O, dat ik vele zielen en tongen mocht bezitten om Hem tot in alle eeuwen der eeuwigheid te loven voor wat Hij voor mij gedaan heeft. O mijn lijdende vrienden, verwelkom en omhels het begeerlijke kruis van Christus! want ik verzeker jullie, vanuit mijn eigen bevinding, dat de baten en zoete inkomsten van het schone en eerwaardige kruis van Christus meer overvloedig zijn dan alles wat dit kost...' En dan jubelde de gevangene in de banden van Christus: ' O, rijk kruis van Christus! O, zoet kruis van Christus! O, licht en liefelijk kruis van Christus! Ik schrijf het nu onder mijn handen neer dat dit waarachtig is en dat ik binnen enkele uren dit met mijn bloed zal bezegelen. O, tijd, vlieg voorbij! vlieg voorbij! O, dierbare en liefelijke Heere! kom haastig en haal mij thuis tot de volle en eeuwige omhelzingen van Uzelf. Amen.' Zo besloot hij zijn brief op 4 december 1685.

Op dezelfde dag ging de strijder heen in de volle verzekering van zijn geloof en in de vaste hoop op het eeuwige leven. Zijn toespraak vanaf het schavot getuigt van zijn hemelse gesteldheid en vast vertrouwen. 'Ik heb altijd gedacht dat voor Christus te leven en voor Christus te sterven een genoegzaam getuigenis is voor de waarheid. Maar nu ik een paar uren van de eeuwigheid ben, wil ik om alle misverstand te voorkomen en om aan mijn lieve vrienden te voldoen, u laten weten waarvoor ik sterf en waartegen ik

getuig.' 'Wat mijzelf betreft, het heeft de Heere Jehova behaagd uit Zijn overvloedige goedheid en oneindige ontferming mij te overreden de Heere Jezus te omhelzen als mijn Koning, Priester en Profeet, zoals Hij wordt aangeboden in het eeuwig evangelie. Hij heeft mij, die een erfgenaam des toorns was en een samenknoopsel van zonde en verdorvenheid, overwonnen en mij gevangen genomen tot Zijn gehoorzaamheid. Dit is de vrucht van verkiezende liefde, zoals deze is geopenbaard in het Verbond van vrije genade en uitgedrukt in de Schriften, die Hij door de kracht van Zijn Heilige Geest krachtdadig voor mij heeft gemaakt tot mijn overtuiging, bekering, versterking en bekwaammaking om de Zijne te zijn, in wel en wee, door goed gerucht en kwaad gerucht. Deze dingen zijn zoete hartsterkingen voor mijn ziel, nu ik uit de tijd overstap in de eeuwigheid.'

'Toen ik worstelde met zonde, Satan en wereld en met mijn eigen goddeloos en bedrieglijk hart, de vijanden van mijn zaligheid, toen waren Zijn woorden steunsel en pilaren voor mij. Hoewel ik vele wonden opliep en vaak droevig verslagen werd, kwam ik ten laatste als overwinnaar uit de strijd door de hulp van Hem, Die de algenoegzame God is voor allen die door genade Hem aangrijpen om hulp. Het is door Hem dat ik de goede strijd gestreden heb en dat ik mijn loop heb geëindigd, dat ik het geloof heb behouden en dat mij voorts is weggelegd de kroon der rechtvaardigheid, welke de Heere de rechtvaardige Rechter mij op deze dag zal geven.'

Vele twijfelingen waren in zijn leven door zijn ziel gegaan, maar nu stond hij rotsvast. 'Er is geen ruimte voor mij overgebleven er enigszins aan te twijfelen of ik door vrije genade door Hem gerechtvaardigd ben en of ik met Hem verenigd ben en in de staat van genade verkeer. Ik twijfel niet of de kracht, heerschappij en het vuil van de zonde, zowel erf- als dadelijke zonde, onderworpen, afgenomen en weggewassen zijn door de kracht van de Geest der heiligmaking. Ik ben opnieuw geschapen in Christus Jezus tot goede werken en geheiligd in geest en lichaam, ik ben ook gemaakt tot deelgenoot van de erve der heiligen in het licht, door Hem Die mij heeft liefgehad en Zichzelf voor mij tot de dood heeft overgegeven en mij door Zijn rantsoen en kracht verlost heeft.'

In zijn afscheidswoord kon hij het niet nalaten de 'Public Resolutions' te veroordelen. Toen de Covenanters water in de wijn deden en de 'Malignants' in hun gelederen toelieten, week de heerlijkheid van de kerk. 'Wij zien nu duidelijk dat die besluiten op niets anders zijn uitgelopen dan dat er oversten gemaakt zijn om ons terug te brengen in Egypte door de open deuren die wijd gemaakt zijn om de roomse godsdienst binnen te laten en om afgoderij te bedrijven in ons land dat zich door verbondmaking aan de Heere verbonden heeft.' Hoe is de eer uit Schotland weggevoerd! 'Zij hebben Christus uit deze landen verbannen, door Hem te beroven van Zijn Kroonrechten, want Hij en Hij alleen is het Hoofd van Zijn eigen Kerk. Zij hebben de Verbonden verbrand die de huwelijksband zijn tussen Hem en deze landen. Zij hebben Zijn evangeliedienaars en leden vervolgd, die

Graf van John Nisbet, Kilmarnock.

arbeiden om hun klederen rein te bewaren en hun handen vrij te houden van alle verdorvenheid en toegeeflijkheid in deze boze tijden.'

Waar was de banier van het geschonden Verbond gebleven? Was deze niet bewaard door een handjevol getrouwen die niet voor de Baëls van de prelaten en de 'Indulgence' wilden bukken? Met dit overblijfsel wilde Nisbet leven en sterven. 'Ik betuig mijn instemming met het evangelie, zoals het gepredikt is door Christus' getrouwe gezanten in Schotland, sinds de Reformatie en nu door die getrouwe dienaar van Christus, James Renwick.' Zo volgde Nisbet de lijn van Knox, Melville, Henderson, Cameron, Cargill en Renwick. Deze lijn wilde hij vasthouden en hiervan niet afwijken, ter linker- noch ter rechterzijde. Het was de moeite waard om voor de goede zaak zijn leven af te leggen. Dit betekende voor hem geen verlies, maar eeuwige winst. Schotland had getuigen nodig die de banier van de waarheid hoog hielden en hun leven daarvoor over hadden. Juist in de hitte van het vuur van beproeving kwam openbaar wie Christus werkelijk volgden. En de gunst van de Heere, die hij zo rijk mocht ervaren, was voor Nisbet een bewijs dat zijn keus niet verkeerd was.

Nu was het ogenblik gekomen om definitief afscheid te nemen. Bemoedigd ging hij zijn weg naar het schavot. De Heere omscheen hem met Zijn licht. Nooit was hij beter gesteld geweest dan nu. '...Hij heeft zo wonderlijk op mij geschenen met uitlatingen van Zijn verlossende, versterkende, helpende, ondersteunende, dragende, vergevende en ver-

zoenende liefde, genade en ontferming, dat mijn ziel verlangt verlost te worden van lichamelijke zwakheden en van een aards lichaam, opdat ik mag vliegen naar Zijn koninklijk paleis, de hemelse woning van mijn God, want ik ben verzekerd dat daar een kroon op mijn hoofd zal worden gezet en een palmtak in mijn hand en een nieuw gezang in mijn mond zal worden gegeven, het lied van Mozes en van het Lam, opdat ik Hem zo mag danken, prijzen en verheerlijken voor wat Hij heeft gedaan aan mij en voor mij.' In dit verlangen ging Nisbet heen en verkreeg hij zijn wens.

De Enterkin-pas

Steeds meer strijders gingen heen en het overblijfsel verloor zo leidslieden die waren als pilaren in Gods huis. Maar de Heere was Zijn kinderen een vurige muur. De strijd werd niet te wapen voortgezet, maar door middel van lijden en getuigenis. Na de slag van Bothwell Bridge was het gewapend verzet vanzelf opgehouden. Hier en daar vonden wel schermutselingen plaats met de vijand. Een bekende gebeurtenis is in dit verband de zogenaamde 'Rescue of Enterkin' in juli of augustus 1684. De Enterkin-pas vormt een verbinding tussen Lanarkshire en Dumfries. Het is een diep, nauw dal, waarin een kronkelend pad zich een weg baant tussen de steile hellingen. De dragonders van Claverhouse haastten zich op een dag om deze enge pas door te komen. Zij hadden zes gevangenen bij zich, waaronder een man die als prediker bekend stond. Langzaam beklommen zij de heuvel toen zij een stem hoorden roepen, vanaf de hoogte waar zij vandaan kwamen. Twaalf mannen kwamen naar beneden en doemden plotseling uit de mist op. Het waren James Harkness uit Locherben en enkele helpers, die de soldaten hadden opgewacht. Hij had de 'rescue', de bevrijding, beraamd en enkele mannen verzameld om met gevaar van hun leven deze onderneming te wagen. Tegenover het Enterkin-pad hadden zij een diepe greppel gegraven, waarvandaan zij de soldaten opwachtten. Toen zij dezen met de gevangenen zagen aankomen, sloegen zij toe. Zij eisten de overgave van de gevangenen, wat de officier weigerde. Dadelijk kreeg hij een kogel door zijn hoofd en viel dood in het ravijn neer. De dragonders raakten hierop in paniek. De paarden steigerden en sommige gevangenen namen hun kans waar om weg te vluchten, behalve John M'Kechnie, 'een buitengewone vrome man uit Galloway.' 'Ga heer', zei de kapitein, 'u dankt uw leven aan deze vervloekte berg.' 'Liever, heer', antwoordde de prediker, 'aan die God Die deze berg gemaakt heeft.' Toen Claverhouse hoorde dat de gevangenen waren ontkomen, sprong hij spoedig in het zadel om hen achterna te jagen. Hij vond zes van hen slapend in het veld in Closeburn en hij nam ze dadelijk gevangen. Enkelen van hen werden ter dood veroordeeld en eindigden hun leven op het schavot van de Grassmarket.

Behalve de terechtstellingen op het schavot of in het open veld waren er nog de vele verbanningen. Vooral na 1678 werden velen per schip naar Amerika gevoerd om daar op de plantages te werken. Hun straf was

Enternkin pass.

zwaarder dan mannen als Livingstone en Brown ondergingen, die naar het vrije Holland konden uitwijken. In 1684 werden zeven gevangenen tot verbanning naar Vlaanderen veroordeeld. Kort hierop werden dertig mannen op een schip gezet met als bestemming Carolina in Amerika. En niet te vergeten de vele Covenanters die naar het eiland Jamaica en de Barbadoes in hetzelfde werelddeel werden gebracht. Sommige kolonies van verbannen Covenanters in de Amerikaanse staten groeiden uit tot geloofsgemeenschappen. Velen in de 'nieuwe wereld' gingen met hun nazaten in de voetstappen van hun voorvaderen en hielden ook daar de Covenants hoog in het vaandel.

En hoe verging het de 'Society People'? Hun jonge leider James Renwick hield hen bij elkaar. Michael Shields was hun secretaris die de algemene vergadering voorbereidde en notuleerde. Hij schreef een boek *Faithful Contendings Displayed*, dat de geschiedenis bevat van de 'Hillmen'. Over het algemeen vormden zij een hechte band met elkaar. De nood van de tijd dreef hen steeds meer naar elkaar toe. Over het gehele zuiden van Schotland

werden hun samenkomsten gehouden, waarin zij met elkaar baden voor de nood van de tijden. De grote vergadering had gemiddeld zestig of zeventig bezoekers. Meestal kwamen zij 's nachts in de open lucht bijeen. Hier bespraken zij hoe zij de broeders ook in stoffelijk opzicht konden bijstaan. Ook werd hier het geroep gehoord vanwege het gebrek aan geordende leraars. De enige manier was om jongemannen naar Holland te zenden om aan de universiteiten aldaar te studeren. Zo ging ook Alexander Shields naar de overkant van de Noordzee om daar voor predikant te leren. Hun samenkomsten waren plaatsen van gebed en smekingen tot de Allerhoogste. Gods Woord was hen een lamp voor de voet en een licht op hun moeilijke paden. En uit de levensbron putten zij kracht en troost om hun strijd voort te zetten.

Het kinderverbond

Ook kinderen werden onder de Cameronianen gevonden die met hart en ziel de Verbonden onderschreven. In 1683 besloten vijftien meisjes in het dorp Pentland met elkaar een verbond op te stellen. 'Dit is een Verbond tussen de Heere en ons', zo begint het, 'om onszelf vrij aan Hem over te geven, zonder enig voorbehoud, met ziel en lichaam, harten en genegenheden, om Zijn kinderen te mogen zijn en Hij, onze God en Vader, als het de heilige Heere behaagt om Zijn evangelie weer naar ons land te zenden.' Hoe afhankelijk waren deze kinderen in hun verbondmaken: 'O Heere, geef ons ware genade in onze harten om Sions breuken te gedenken, want Sion is vandaag in zo'n lage toestand. Geef dat wij met haar treuren, want Gij hebt gezegd dat die met haar treuren in de tijd van benauwdheid zich zullen verheugen wanneer zij verblijd is, wanneer de Heere zal komen en de gevangenis van Sion zal wenden, wanneer Hij haar uit de hand van haar vijanden zal verlossen, wanneer de Koning zal komen en haar uit het stof zal doen verrijzen, ondanks al haar vijanden die tegen haar opkomen, zowel duivelen als mensen. Zij hebben haar Koning Christus verbannen uit het land; toch zal Hij opstaan en het bloed van Zijn kinderen, dat door de wrede moordenaars door de handen van haar vijanden is vergoten, wreken.' En dan volgen de namen van de meisjes: zij waren veertien in getal: Beatrix Empherston was de tienjarige, Janet Brown, Helen Moutray, gevolgd door de namen van de anderen.

Moedig gingen de volgelingen van Renwick hun weg. Wie zal beseffen wat zij doorstonden en nog zouden meemaken. Zij verlangden naar hun verlossing uit de handen van hun vijanden. Maar bovenal was hun begeerte gericht op de tijd dat de Covenants het land weer zouden doen herleven. Wanneer zou de profetie van James Guthrie vervuld worden? Wanneer zou Sion weer uit het stof herrijzen? Wat zullen de meisjes uit Pentland gebeden hebben, of de Heere de dag zou verhaasten dat deze bestemde tijd mocht aanbreken, het gloren van de nieuwe dag. De dag waarop Schotland Koning Jezus weer zou aannemen en het geschonden Verbond vernieuwen.

Sommigen zagen de kim van de dageraad al opkomen, maar of deze dag de dag van een nieuwe verbondssluiting zou worden was de grote vraag. De verlossing was nabij en zou van buitenaf komen, maar de banier van het Verbond zou dan niet schitteren. Sion zou wel uit het stof herrijzen, maar de heerlijkheid van de oude tempel zou niet terugkomen.

17. Hier is de lijdzaamheid der heiligen

Politiek van 'strop en geweer'

Het jaar 1685, het kroningsjaar van de gehate hertog van York, was het tweede jaar van de 'Killing time', waarvan de uitvoering van de zogenaamde 'Bloedige wet' de inzet vormde. De politiek van 'strop en geweer' kon nu ongehinderd worden voortgezet. In het midden van januari werden twee mannen in Edinburgh opgehangen en op dezelfde dag zes mannen in Galloway neergeschoten. Een andere man die ziek op bed lag, werd uit zijn huis gesleurd en voor zijn deur vermoord. Twee anderen, die weigerden de 'Abjuration eed' af te leggen, vonden ook de dood. Sommige dorpen werden omsingeld en al de inwoners naar één plaats gedreven om hen te dwingen de eed af te leggen. Deden zij dit niet, dan daalde een kogelregen op hun hoofden neer.

Op de dood van Karel II op 6 februari volgde een korte adempauze, maar toen zijn broer zich als een absoluut despoot ontpopte, werd de oven van vervolging nog heter opgestookt. In april kwam het Parlement opnieuw bijeen, nu onder voorzitterschap van Queensberry. Alle leden moesten de Verbonden afzweren. Deze test gold voor iedereen, de roomsen uitgezonderd! Het aanhangen van de presbyteriale vorm van kerkregering was in de ogen van de koning een doodzonde, maar de afgoderijen van Rome moesten worden ontzien. Het was dan ook geen wonder dat de protestantse patriotten onder leiding van Monmouth en Argyle toesloegen. Moest de protestantse natie nu vallen in de handen van de gehate Franse zonnekoning? Was het bolwerk van het Calvinisme, waarin de leer van Gods vrije genade eenmaal zo schitterde en waarvan de Engelse Puriteinen en Schotse Covenanters het sieraad uitmaakten, nu zijn ondergang nabij? Was op het Britse rijk eens niet van toepassing: 'Gaat rondom Sion en omringt haar, telt haar torens. Zet uw hart op haar vesting; beschouwt onderscheidenlijk haar paleizen, opdat gij het aan het navolgende geslacht vertelt'?

Wanneer zou de Heere 'de vervallen hut van David' weer oprichten en 'de verwoeste en verstoorde steden' weer doen bewonen? Hoorde Hij het geroep van Zijn ellendigen dan niet? Hij bewaarde Zijn gunstgenoten en hield hen staande in het vuur van de verdrukking. Hij gedacht aan de Verbonden die Schotland als natie gesloten had. Daarom liet Hij Zijn kudde niet in de steek. Hoe meer het vuur werd aangewakkerd, des te meer kracht zij ontvingen om hun lijden te doorstaan. Door genade bleven zij volharden. 'Hier is de lijdzaamheid der heiligen, hier zijn zij, die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus' (Openb. 14:12). En met lijdzaamheid vervolgden zij de loopbaan, 'ziende op de Overste Leidsman en de Voleinder des geloofs, Jezus Christus.' Hun verdrukking was nog maar licht

tegenover de prijs die hen wachtte, tegenover de heerlijkheid die hen zou geopenbaard worden.

John Brown van Priesthill

'Hier is de lijdzaamheid der heiligen...' Zo was het ook in het leven van John Brown. Hij woonde in Priesthill, in de parochie van Muirkirk en het district van Kyle in Ayrshire. Zijn huis stond op de top van een heuvel, waarachter een uitgestrekte heidevlakte voor het oog ontluikte. Het was gebouwd van steen en kalk, bedekt met heideplaggen. Naar de maatstaven van zijn tijd was het interieur geriefelijk ingericht. Maar boven alles herbergde deze woning de vreze Gods, want John Brown en zijn vrouw Isabel Weir dienden de Heere met hun gehele hart.

John was nog maar een jongen toen honderden predikanten de kerk verlieten. De droefheid die toen van veler gezichten was af te lezen, maakte op hem een onuitwisbare indruk. John volgde de verdreven leraars in de velden en dalen van zijn woonstreek. Hij leefde mee met de strijdbare helden van Rullion Green, Drumclog en Bothwell, al vocht hij niet met hen mee. Met een aantal jongemannen kwam hij 's zomers in een schaapskooi bijeen en gaf hij onderwijs vanuit Gods Woord en de Belijdenis van Westminster. 's Winters zaten zij rondom een groot vuur van turf en kolen naar de jonge Brown te luisteren.

Al vroeg was John weduwnaar geworden en bleef hij met een dochtertje achter. Omstreeks 1680 hertrouwde hij met Isabel Weir, die hij in Sorn had leren kennen. Zij had een opgeruimd karakter, wat de wat sombere John goed van pas kwam. Beiden hadden niet alleen elkaar lief, maar hun harten brandden ook van liefde tot hun Zaligmaker. Ook waren zij eensgezind in hun opvattingen over de droeve vervallen staat van het Sion Gods. Toen hij haar ten huwelijk vroeg, moest er eerst een zware last van hem af. Hij vertelde haar van zijn voorgevoel dat hij eerdaags zijn getuigenis voor zijn Meester met zijn eigen bloed moest bezegelen. Maar desondanks gaf Isabel hem haar jawoord. Maar wie moest hun huwelijk inzegenen? Richard Cameron was niet meer en ook Donald Cargill had zijn leven afgelegd in de strijd. Moesten zij naar de 'indulged' predikanten gaan om hun huwelijk te bevestigen?

Uiteindelijk vonden zij een predikant bereid om de plechtigheid te leiden. Het was niet de eerste de beste; het was Alexander Peden, de profeet van het Covenant, die in Kyle was om kinderen te dopen. En in een 'glen' vlak bij Browns woning vond het huwelijk plaats. Zij waren verbaasd zoveel belangstellenden te zien. Peden verwelkomde het bruidspaar met de merkwaardige woorden: 'Dit zijn de getuigen van uw eden; zij allen zijn vrienden, die met gevaar van hun leven zijn gekomen om Gods Woord te horen en om Zijn ordinantie van het huwelijk bij te wonen.' Toen de eenvoudige plechtigheid voorbij was, noemde hij de bruid bij haar naam en sprak haar als volgt aan: 'Isabel, je hebt een goede man, maar je zult hem niet

lang hebben. Wees blij met zijn gezelschap en houd het linnen bij de hand voor een lijkkleed, want je zult het nodig hebben, als je er niet naar zoekt, want zijn einde zal bloedig zijn.' Het was geen gelukkig vooruitzicht dat hun trouwdag overschaduwde, maar toch wisten zij dat de Heere hen voor elkaar bestemd had. En de korte tijd van hun huwelijk was als een Elim in de woestijn van het leven. Zij bemoedigden elkaar in het geloof en spoorden elkaar aan om met lijdzaamheid de verdrukking te doorstaan.

De vijfjarige Janet, want zo heette het meisje uit het eerste huwelijk van John, lichtte de morgen na de trouwdag de klink van de deur van de provisiekamer op en zag haar nieuwe moeder staan. Het kind bedekte het gezicht verlegen met haar arm en sprak: 'Zij zeggen dat u mijn moeder bent!' 'Wat denk je als ik je moeder zou zijn?' vroeg Isabel haar. 'Niets, maar ik dacht, als u mijn moeder was, dat ik dan een beetje bij u mocht komen.' 'Ik hoop dat ik je moeder zal zijn, mijn kind, en dat God mij hiervoor genade geeft en dat jij voor mij en voor je vader een gemak mag zijn.' En zo was het ook. Zij hielp haar vader en moeder, zo jong als zij was, en niets was haar te veel. Vrede en geluk overschaduwden het gezin van John Brown.

Met hart en ziel waren John en Isabel verbonden aan het overblijfsel dat de banier van het Verbond hoog hield. Ook James Renwick was een graag geziene gast in Priesthill. Bij zijn eerste bezoek herkende Isabel hem niet. Toen haar man binnenkwam, zag hij dat de vreemdeling leek op de jongeman die enkele jaren terug door de 'Societies' naar Holland gezonden was om daar te gaan studeren. Nu was hij geordend en naar zijn vaderland teruggekeerd. In plaats van een vaste woonplaats te hebben, werd hij hier, evenals Peden, als een hert voortgejaagd. Het was hem een zegen van Boven om in het godvruchtige huisgezin van John Brown van Priesthill op verhaal te komen. Zij spraken met elkaar over het lijden van de Kerk en over haar uiteindelijke overwinning. Spoedig hierop publiceerde Renwick zijn *Apologetical Declaration*.

De vijand wist ook Priesthill te vinden. De 'society', die hier regelmatig samenkwam, werd spoedig verstoord. John Wilson en John Smith van Lesmahagow werden door kolonel Buchan neergeschoten. John Brown van Blackwood, die in dezelfde parochie woonde, volgde in het begin van maart, toen kolonel Murray hem doodde. John Brown van Priesthill werd genoodzaakt nu en dan uit te wijken. Hij doorstond de scherpe koude toen hij in maart en april in Kyle en Lanarkshire verblijf hield. Op een dag ontvluchtte hij de dragonders in een diep ravijn. Hij bracht hier de dag in gebed door en stortte zijn ziel uit voor God met de woorden uit de Klaagliederen: 'Laat ons onze wegen onderzoeken en doorzoeken, en laat ons wederkeren tot de Heere.' Plotseling hoorde hij een liefelijk geluid, dat vanuit een gedeelte van een moswal kwam. Het bleken enkele medebroeders te zijn die de Heere prezen met psalmgezang. Het waren bekenden die ook gevlucht waren en zich in de kloof van een rots schuilhielden. Zij verheugden zich in de God van hun heil en waren van harte gewillig om voor

Graf van
John Brown
in Priesthill.

Zijn Naam te lijden.

Niemand minder dan de gehate John Graham of Claverhouse zat hen op de hielen. Hij gaf leiding aan een aantal garnizoenen, waarvan er één in Lesmahagow gelegerd was. In april 1685 bracht hij met zijn soldaten in deze plaats een bezoek. Hij had gehoord van de vroomheid van John Brown en was vastbesloten hem als prooi te gebruiken. John was bij zijn gezin in Priesthill, toen Claverhouse om zes uur in de morgen op het erf verscheen. Hoe dorstte hij naar het bloed van de weerloze schapen van Christus' kudde. Hoe werd hij door de Satan aangepord om hen om te brengen. Zoals gewoonlijk, was John die morgen vroeg opgestaan, om met zijn gezin de Heere aan te roepen. Na de huisgodsdienst ging hij naar de heuvel om wat turf af te steken, toen Claverhouse met drie troepen soldaten op hem af kwam rennen. Deze greep de hulpeloze man en bracht hem naar zijn eigen huis. Zijn dochter Janet, die de soldaten had zien aankomen, had inmiddels haar moeder gewaarschuwd. 'Waar ik voor gevreesd heb, is nu op mij gekomen. O, geef mij op dit uur genade', zo riep Isabel uit. Zij nam de hand van Janet en ging naar buiten.

Wat had Claverhouse voor beschuldigingen tegen John Brown? Het waren altijd dezelfde vragen die hij stelde: waarom de diensten van de 'curate' verzuimd werden en waarom het gebed voor koning Jakobus werd nagelaten. John antwoordde hem, dat hij alleen Christus, als Hoofd van Zijn Kerk erkende en dat hij de hulppredikers niet kon horen omdat zij tegen de

Goddelijke wetten in waren aangesteld. Hierop schreeuwde de bloedhond: 'Ga tot je gebeden, want je zult onmiddellijk sterven.' Zelfs de ruwe soldaten hoorden dit vol verbazing aan. John knielde neer en stortte zijn hart hardop uit voor zijn God. Zijn vrouw en kinderen stonden bij hem, toen hij ook hen opdroeg aan de genadetroon en hij bad 'dat iedere verbondszegen op haar en op de kinderen, geboren en niet geboren, mocht worden uitgestort, als op één die door de invloed van de Heilige Geest verfrist wordt, wanneer Hij als de regen op het nagras en als waterstromen op de aarde neerdaalt.'

Wie kon nog onbewogen dit gebed aanhoren? John was een man die de zalving van de Heilige Geest in rijke mate bezat. Zijn leven was een gedurige gemeenschap met de God des hemels. Maar Claverhouse kon zijn gebeden niet langer aanhoren. Met vloeken en lasterlijke woorden probeerde hij de smeektaal van de geknielde te onderbreken. Hij werd gedwongen om op te staan en wendde zich nu tot zijn vrouw: 'Isabel, dit is de dag, waarvan ik je voordat wij met elkaar trouwden verteld heb.' 'Binnen enkele minuten zal ik voor de hemelse rechtbank verschijnen, als een getuige voor de zaak van de Verlosser, tegen de regeerder van Schotland. Ben je gewillig om afscheid van mij te nemen?' Vol ontroering antwoordde zij: 'Van harte gewillig.' Zij gaf zich over aan Gods wil, al moest zij haar lieve man missen. John legde teder zijn armen om haar heen en sprak: 'Dit is alles waarop ik gewacht heb. O dood, waar is uw prikkel? graf, waar is uw overwinning?' Hij kuste haar, zijn kleine jongen en tenslotte Janet, die hij nog toevoegde: 'Mijn lieve kind, geef je hand aan God als je Gids en wees je moeder tot troost.' Toen riep hij in vervoering uit: 'Gezegend zijt Gij, o Heilige Geest, dat U meer troost tot mijn hart spreekt dan de stem van mijn onderdrukkers verschrikking in mijn oren doet horen.'

Het geduld van Claverhouse raakte op. Hij wilde de stem van de martelaar voorgoed het zwijgen opleggen. Nu gaf hij zes soldaten bevel om op Brown te schieten. Maar zij bleven bewegingloos staan. Zij hadden het ontroerende gebed van hem gehoord en het leek alsof zij geen kracht meer in hun armen hadden om hun geweren op de biddende Brown te richten. Claverhouse nam hierop zijn eigen pistool en schoot Brown dwars door zijn hoofd. Zo viel het ontzielde lichaam neer op de koude grond.

Met ontzetting zagen de soldaten deze gruweldaad aan. Maar Claverhouse keek triomfantelijk. Hij wendde zich onbeschaamd tot Isabel, die bezig was om de delen van het verbrijzelde hoofd van haar man bij elkaar te verzamelen. 'Wat denk je nu van je man, vrouw?' 'Ik heb altijd goed van hem gedacht', zo antwoordde zij de bruut, 'en nu meer dan ooit tevoren.' De moed van de vrouw vertoornde Claverhouse nog meer. 'Het zou rechtvaardig zijn als ik je naast hem zou leggen.' Hierop keek zij hem recht in het gezicht: 'Als dat zou worden toegelaten, twijfel ik niet of uw wreedheid zo ver zou gaan, maar hoe wilt u uw werk van vanmorgen verantwoorden?' Met het meest onbewogen gezicht, antwoordde de moordenaar: 'Voor de mensen kan ik dat wel doen en voor God wil ik hem in mijn eigen handen

nemen.' Hierop sprong hij op zijn paard en gaf het de sporen. Isabel bleef met de huilende kinderen achter. Zij verbond het hoofd van haar lieve man met haar handdoek, legde het lichaam af en bedekte het met een kleed. Toen ging zij op de grond zitten, trok haar kinderen naar zich toe en huilde met hen mee over het smartelijke verlies van haar John.

Het was zes of zeven uur in de morgen, toen de zon nog maar net aan de kim verschenen was. Alexander Peden was tien of elf mijlen van Priesthill verwijderd toen de gruweldaad plaatsvond. Tegen achten ging hij naar het huis van een vriend, lichtte de klink van de deur op en ging de keuken binnen. 'Heere', zo sprak hij, 'wanneer zult U het bloed van Brown wreken? O, laat het bloed van Brown dierbaar zijn in Uw ogen.' De heer des huizes, John Muirhead, begreep eerst niet wat Peden bedoelde. 'Claverhouse is vanmorgen in Priesthill geweest', zo verklaarde de grijsaard, 'en heeft John Brown vermoord. Zijn lichaam ligt bij het eind van het huis en zijn arme vrouw zit huilend erbij en er is niet één ziel die haar vertroost.' 'Deze morgen zag ik na zonsopgang een vreemd verschijnsel in het firmament dat op een helder schijnende ster leek, die van de hemel op de aarde neerviel. En er is vandaag inderdaad een helder lichtende ster neergevallen, de grootste christen met wie ik ooit gesproken heb.'

Mensen zijn moeilijke vertroosters, vooral in zulke omstandigheden. Toch waren er vrienden, die Isabel en haar kinderen tot grote steun waren. De vrouw van David Steel vertroostte haar met de woorden dat de Heere een Man is van de weduwen en een Vader voor de wezen. De zegen van de God van Jakob was met haar. Hij verliet haar niet in deze nood. Hij omringde haar met Zijn goedgunstigheid en vervulde haar ziel met Zijn nabijheid. Zij wist dat haar man in de eeuwige tabernakelen was opgenomen. De kroon van het martelaarschap was hem ten deel gevallen. Zijn lichaam werd begraven op de plaats waar zijn ziel mocht opvaren in heerlijkheid. John Brown 'won zijn diadeem', de prijs waarnaar hij in zijn leven had gejaagd. Hij legde zijn leven neer als een getuigenis voor de Kroonrechten van Christus. 'Hier is de lijdzaamheid der heiligen; hier zijn zij die de geboden Gods bewaren en het getuigenis van Jezus.'

Margaret Wilson en Margaret Lachlison

De geschiedenis van John Brown laat zien dat de vervolgers geen geweten meer hadden. Waren in het begin alleen mannen het doelwit van hun wreedheden, mannen die zelf bij de strijd betrokken waren, nu werden ook personen, die zich in feite nergens mee bemoeiden, vermoord. Onder hen waren ook vrouwen en kinderen. Vrouwen die vaak zonder woorden hun verbondenheid toonden aan de zaak van Christus en kinderen, die door een eenvoudig getuigenis lieten zien achter hun ouders te staan. Er waren oude vrouwen, maar ook jonge meisjes onder de martelaren. Wij zagen hoe Marion Harvie en Isabel Alison hun leven op het schavot gaven. Wij ontmoetten vrouwen en meisjes in de donkere holen van het Dunnottar

kasteel. En nu zijn wij gekomen bij de bekende geschiedenis van twee vrouwen, die in alle lijdzaamheid zichzelf opofferden voor hun Meester. Het verhaal speelt zich, evenals dat van John Brown, af in het beruchte jaar 1685.

De twee vrouwen, waar het in deze geschiedenis over gaat, waren Margaret Wilson, een meisje van achttien jaar, en Margaret Lachlison, een weduwe van zestig jaar oud. Zij waren beiden volgelingen van James Renwick en woonden in Galloway, in het gebied van Wigtown, niet ver van de Solway baai. De vader van de jonge Margaret, Gilbert Wilson, beleed de episcopaalse godsdienst. Zij werd op jonge leeftijd een volgelinge van de Heere Jezus, evenals haar vijf jaar jongere zuster Agnes. De meisjes konden niet langer met hun vader naar de kerk. Eerst liet men hen ongemoeid, maar toen de 'curate' een klacht indiende, was het met hun vrijheid gedaan. Niemand minder dan Grierson of Lagg had het op de kinderen gemunt. 'Stuur de dragonders naar hen toe', zo sprak de wreedaard, 'en wij zullen ze hun plicht leren.' De vader schrok, toen een bevel werd gegeven dat zijn beide dochters en ook Thomas, zijn zoon van zestien jaar, zich moesten schikken naar de wetten van het land.

Wat moesten zij nu beginnen? Het lukte vader Wilson niet om hen tot andere gedachten te brengen. Ook de moeder wist hen niet over te halen. Vrijmoedig spraken zij: 'Wij oordelen u niet, moeder, maar als wij naar de kerk van de "curate" gaan, zou dat dan niet minder zijn dan een zondigen tegen God? Hij preekt Gods Woord niet, ook probeert hij er niet naar te leven, zoals blijkt uit zijn voortdurende dronkenschap. In de kerk te zitten, betekent dat wij het met de koning eens zijn en dat kunnen wij niet. Het betekent instemming met de vervolging van de arme Covenanters, wier enige fout is dat zij de zuivere godsdienst willen handhaven. Onze harten zijn met deze verjaagde en vervolgde mensen en wij zijn bereid in hun lijden te delen.'

Na een hartroerend afscheid verlieten de kinderen dezelfde nacht nog het ouderlijk huis om zich tegen de vervolging van de dragonders te verschuilen. De soldaten troffen, tot hun verbazing, de kinderen niet thuis aan. De sergeant zei tegen de moeder: 'Wanneer u ooit toestaat dat zij uw huis binnenkomen of als u ze ooit voedsel zult bezorgen, zullen wij u uit uw huis zetten en u doodschieten. Zeg mij nu waar zij zich schuil houden.' De moeder kon alleen maar zeggen dat zij die nacht het huis verlaten hadden en dat zij niet wist waar zij zich ophielden. Hierop verlieten de dragonders het huis en kamden het gehele gebied uit. Zij doorzochten alle holen en spelonken die zij wisten te vinden en lieten hun zwaard gaan door al het dichte struikgewas. Ongeveer honderd soldaten werden in het huis van Wilson ingekwartierd en men schroomde niet om hem nog een hoge boete op te leggen.

De grot, waarin de kinderen zich verborgen hielden, is nog te zien. De schuilplaats werd gevormd door twee grote stenen die van boven tegen

elkaar lagen, terwijl een kleinere steen bovenop lag. Het geheel was bedekt met braamstruiken en hier en daar heideplanten. Hier brachten zij de dag door en 's nachts gingen zij op zoek naar voedsel. In februari waagden Margaret en Agnes het hun schuilplaats te verlaten. Thomas bleef achter in de bergen, maar de meisjes liepen naar Wigtown. De overlevering verhaalt dat zij hun intrek namen in het huis van Margaret Lachlison of Maclachnan, een weduwvrouw uit Wigtown. Deze Margaret was 'rijk in het geloof en een prinses in het hof des hemels.' Zij was een ongeletterde vrouw, die een notaris moest inschakelen om haar getuigenis op schrift te stellen. Maar zij was niet onkundig van de verborgenheden van Gods koninkrijk. Zij kon haar eigen naam niet schrijven, maar de Naam van Christus kon zij spellen en deze was haar dierbaar.

Bij deze weduwe ontmoette Margaret Wilson een zekere Patrick Stuart die haar ouders goed kende. Van hem hoorde zij hoe de toestand thuis was. Op haar beurt vertelde zij van haar schuilplaats in de bergen. Hij nodigde haar uit in zijn huis, wat zij de volgende avond deed. Het verhaal wil dat Stuart haar hand vroeg, wat zij afwees. Vanwege deze teleurstelling nam de man wraak en stelde de vijand in kennis van het verblijf van Margaret.

Spoedig kwam een troep dragonders opdagen die de twee meisjes gevangen nam en in een vreselijke plaats, het 'Dievenhol' genoemd, opsloot. Ook de oudere Margaret Lachlison werd gearresteerd en in de gevangenis geworpen. Zij werden als de grootste misdadigers behandeld. Vader Wilson stelde alles in het werk om de meisjes vrij te krijgen en hij wist gedaan te krijgen dat Agnes naar huis mocht komen. De gevangen vrouwen hadden geen bed om op te liggen. Slechts één keer per dag kregen zij voedsel, wat maar weinig was. Toch uitten zij geen enkele klacht. Zij gaven alles over aan de Heere en wilden instaan voor alle gevolgen van hun eigen belijdenis.

Uiteindelijk werden de vrouwen voor de beruchte Grierson geleid. Wat voor beschuldigingen kon deze man tegen hen inbrengen? Het was inderdaad een groot probleem om een gefundeerde aanklacht op te stellen. De getuigen noemden twintig godsdienstoefeningen in de bergen die zij hadden bezocht en zij beschuldigden hen zelfs van het meedoen aan de slag bij Bothwell Bridge. 'Wij zijn nooit in de buurt van Bothwell Bridge geweest', zei de jonge Margaret, 'en als wij er wel geweest waren, zouden wij slechts twaalf en zeven jaar oud geweest zijn toen die gebeurtenis plaatsvond.' 'Dan ben je bij de godsdienstoefeningen geweest', snauwde Grierson. 'Dat is waar en wij verkiezen deze ver boven de dode preken van de hulppredikers, wier harten blind zijn. Maar is het bijwonen van de prediking in de bergen dan een doodzonde?'

Omdat Grierson hier eigenlijk geen antwoord op wist te geven, dwong hij de vrouwen de eed van afzwering af te leggen. Zij moesten de *Apologetical Declaration* van Renwick met een eed verwerpen. Maar de vrouwen weigerden met beslistheid hieraan gevolg te geven. 'Ter dood dan, ter dood!' zo schreeuwde het monster Grierson door de rechtszaal. 'Op 11 mei zult u

Monument in Wightown.

aan staken in de baai van Wigtown worden vastgebonden om daar verdronken te worden.' Dit vonnis had niemand verwacht. Het hele dorp was verontwaardigd over de handelwijze van Grierson. Hoe kwam hij op het idee om zo'n onmenselijk vonnis te vellen? Wilson haastte zich dadelijk naar Edinburgh om de tussenkomst van de Raad van State in te roepen. Voor zijn jongste dochter lukte hem dat, maar voor Margaret kreeg hij geen gratie.

De zwaarste beproeving kwam nog. Margaret werd in de gevangenis lastig gevallen door haar vriendinnen die haar probeerden te overreden de bewuste eed af te leggen. Haar moeder huilde vele tranen bij haar in de vunzige cel en drong er bij haar op aan om haar ouders te gehoorzamen. Maar het dappere meisje ontving buitengewone kracht van de Heere om te volharden in haar geloof. 'Zo vader en moeder mij verlaten, zal de Heere mij aannemen', zo sprak zij met beslistheid, terwijl haar ogen vol tranen waren. 'Maar er gaat een zwaard door mijn ziel', antwoordde haar moeder. 'Kun je niet zoveel toegeven dat je belooft elke sabbat naar de hulpprediker te luisteren?' 'Dat zou betekenen dat ik de bisschoppen erken en dat ik ontken dat de vervolgde "Hillmen" gelijk hebben.'

Ook de weduwe Margaret deed een beroep op de Raad van State, die tenslotte besloot de uitvoering van het vonnis uit te stellen. Maar dit uitstel is nooit in praktijk gebracht. Wat de reden daarvan is, vermeldt de geschiedenis niet; wellicht wilde Grierson aan zijn bloeddorst voldoen en

zijn barbaarse plan ten uitvoer brengen. Gods wegen zijn anders dan menselijke berekeningen. De twee vrouwen waren bestemd hun belijdenis met hun leven te bezegelen. Niet op het schavot, ook niet door het zwaard, maar door een marteling die tot het laatste toe hun geduld zwaar op de proef zou stellen. Zij hadden lijdzaamheid nodig en de Heere zou hun die niet onthouden. Hun marteldood was niet door vuur maar door water.

Zo brak de elfde mei aan. Majoor Windram kwam met een troep soldaten in de gevangenis van Wigtown om de twee vrouwen te halen. De zon scheen toen de twee Margarets aan de kant van het water van Bladnoch verschenen, waar veel mensen zich hadden opgesteld. Het was eb, toen zij de oever afdaalden in de richting van een tweetal staken die de soldaten in de bodem geslagen hadden. De loop van de Bladnoch heeft zich in de loop van de jaren veranderd. Eens stroomde het water vlak langs de oude kerk en het kerkhof en vandaar boog het af in de richting van de zee. Wanneer de eb intrad, kwam het zand over een afstand van mijlen aan de oppervlakte en was de diepe geul van de bedding van het stroompje zichtbaar. Maar kwam de vloed op, dan werden de oevers van de monding overspoeld door het zeewater dat zich in de baai van Solway ophoopte.

Op kleine afstand van de kust stonden in de monding van de Bladnoch twee staken opgesteld. De ene staak stond dichter bij de eerste huizen van Wigtown dan de andere. Aan de staak die meer zeewaarts stond, bond men de oude Margaret en aan de andere de jonge Margaret. De aanblik hiervan deed vele gezichten verbleken. Vrouwen begonnen te huilen en mannen balden de vuisten. Langzaam begon de zee te stijgen en de koppen van de golven liepen uit op het zand. Ademloos keken de toeschouwers toe. Met ontzetting zagen zij de golven op de kust afkomen. Steeds dichterbij kwam het water. De voeten van de vrouwen werden al overspoeld, eerst die van de oudere Margaret en toen ook van haar zuster in het geloof. Het meisje zag dat de waterspiegel bij de weduwvrouw steeds hoger rees. Het zou niet lang meer duren, of zij zou ook tot aan haar middel in het ijskoude zeewater staan. En niet lang daarna zouden de onbarmhartige golven tot aan haar lippen stijgen en haar het ademhalen beletten. Dan zou de langzame verdrinkingsdood intreden, want de touwen zouden haar blijven beknellen en ontsnappen onmogelijk maken.

De oude vrouw sprak het meisje moed in. Zij sprak in blijde lijdzaamheid: 'Al ging ik ook in een dal der schaduwen des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij; Uw stok en Uw staf die vertroosten mij.' Zo steeg het water al hoger en hoger. En de jonge Margaret? Bezweek haar hart bij het zien van het naderende einde? 'De Heere zal heden het water van de doodsjordaan voor mij klieven en ik zal het Lam aanschouwen in Zijn schoonheid', zo riep zij de menigte toe. Zij zag hoe de golven op het hoofd van de oude Margaret sloegen. Haar gebed was of de Heere dit lid van de strijdende kerk in de triomferende gemeente wilde opnemen. 'Hoe denk je daarover?' vroeg één van de soldaten haar, terwijl hij naar de oude vrouw

wees. 'Wat ik denk? Ik zie Christus daar lijden. Denkt u dat wij de lijders zijn? Nee, het is Christus in ons, want Hij zendt niemand in de strijd in eigen krachten.' Toen opende zij het Nieuwe Testament dat zij bij zich droeg en begon het achtste hoofdstuk van de Romeinenbrief hardop te lezen. En over het wassende water van de Solway klonk het uit de mond van het meisje: 'Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar de Geest...' En ook: '...Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid of gevaar, of zwaard?' En toen de overwinning: 'Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars, door Hem, Die ons heeft liefgehad. Want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onze Heere.'

Nadat zij deze troostwoorden van de apostel aan de oever van de doodsjordaan gelezen had, zong zij Psalm 25. En aan de oever van de baai, zongen velen met haar de woorden van David mee:

'Mijn zonden en de misdragingen van mijn jeugd
Wilt u deze, o Heere, vergeten;
En denk aan mij naar Uw barmhartigheid
En naar Uw grote goedheid.'

Was er iets in haar waarop zij zich kon beroemen? Was haar zedig leven een grond om te sterven? Alleen in Christus schuilde zij en vond zij de grond van haar hoop op het eeuwige leven. Haar medelijdster was reeds onder de waterspiegel verdwenen. Nu was het haar beurt. Haar moeder liep een eindje in haar richting en smeekte haar met tranen om te zeggen: 'God zegene de koning.' Slechts enkele woorden en zij was gered. Moest haar dochter in de golven omkomen? Maar zij bezweek niet. 'Bid met mij, moeder, opdat ik op het laatste ogenblik niet bezwijk', zo riep zij haar moeder toe. Zij sloot haar ogen en hief haar hoofd op naar de hemel. Doodstil was het aan de oever. Alleen Grierson schroomde niet zijn spottaal te laten horen. Enkele golven spoelden over haar heen. Nu naderde het einde.

Opeens sprong een soldaat in het water, sneed de touwen door en bracht Margaret aan de kant. Het volk juichte, toen het druipnatte meisje in levenden lijve op het droge verscheen. Zij was bijna bewusteloos, maar spoedig sloeg zij haar ogen op. Majoor Windram kwam naar voren en vroeg of zij voor de koning wilde bidden. 'Ik wens de zaligheid van allen en wens niemand iets kwaads toe', zei zij zacht. 'O, Margaret, waarom zal je je leven wegwerpen', zo werkte haar moeder op haar gemoed. Smekend keek zij haar dochter aan. 'Zeg toch, God zegene de koning, God zegene de koning.' 'God zegene hem, indien het Hem behaagt, want daar heb ik vaak om gebeden en daar bid ik nu om. Maar moeder, u begrijpt niet wat deze vijanden van de waarheid bedoelen.' De radeloze moeder smeekte de soldaten om haar vrij

Graven van de twee Margarets.

te laten. 'Zij heeft het gezegd, laat haar vrij.'

'Wij hebben haar gebed niet nodig', zei de brute Grierson. Hij beval haar de eed te zweren en dreigde haar anders in de zee te smijten. 'Ik ben gewillig om te sterven; ik zal de eed niet afleggen. Ik hoop dat God u deze moord zal vergeven, voordat het uur van uw dood komt. Ik ben één van de kinderen van Christus en heb niets misdreven, waarvoor u mij zou mogen doden.' Nu was zij nog niet in de golven. De vrijheid lachte haar toe. Zij was jong en hield ook van het leven. Maar door genade was het leven haar Christus geworden en daarom betekende het sterven voor haar winst. De kolkende branding was voor haar ogen. De beide staken waren al in de golven verdwenen. Haar trouwe metgezel was al ingegaan in de vreugde van haar Heere en God. En zou zij nu haar Meester verloochenen? 'Smijt haar in zee', schreeuwde Grierson. Twee soldaten grepen het meisje vast. Zij waadden zo ver zij konden door het zilte water dat tegen hen opspatte. Zij wierpen haar in de zee en hielden haar net zo lang onder water totdat zij stierf. Ook Margaret Wilson was ingegaan in de heerlijkheid waarvan zij hier op aarde een voorsmaak hebben mocht.

De beide vrouwen werden naast elkaar begraven op het oude kerkhof aan de voet van de Bank Street in Wigtown. De grafstenen met opschriften houden de gedachtenis levend aan deze martelaren voor de zaak van Christus. De herinnering aan de verdrinkingsdood van de twee Margarets

liet een onuitwisbare indruk achter op de inwoners van het stadje. Maar ook vijanden werden achtervolgd door het beeld van de twee staken in de baai die door het water overspoeld werden. Jaren na de misdaad liep een oude man rusteloos door de straten van Wigtown. Hij werd gekweld door een onuitblusselijke dorst. Emmers vol water sleepte hij vanaf de pomp naar huis, maar zijn dorst bleek niet te lessen. Deze man was de schout van Wigtown, die eenmaal de spot gedreven had met Margaret Wilson toen zij uit de golven was opgetrokken. Margaret verklaarde dat zij haar leven niet kon bewaren door alleen maar enkele woorden te uiten die van haar gevraagd werden. De schout wierp haar toen met zijn hellebaard op de grond en riep: 'Neem nog een dronk, ezel.' Hierop werd Margaret in het water geworpen. De schout zou weten wat hij gezegd had en behalve de tergende dorst had hij ook een knagend geweten.

Er is ook nog een ander geval beschreven. Negentien jaar na het gebeurde verscheen een oude, ongelukkige man voor de kerkeraad van Wigtown. Hij vroeg toelating tot het Avondmaal en verklaarde 'met verdriet van zijn hart dat hij eens had meegedaan aan de gevangenneming van die vrouwen die in het jaar 1685 in deze plaats gevonnist waren om te sterven en dat het vaak zijn smeekbede tot God was om ware bekering en vergeving van die zonde.' Het was de baljuw McKeand die had deelgenomen aan het verhoor van de twee Margarets. Hij vertoonde blijken van oprecht berouw en werd dan ook in de gemeenschap van de kerk opgenomen.

De 'Killing time'

'Hier is de lijdzaamheid der heiligen...' De smeltkroes van de beproeving ging ook aan vrouwen niet voorbij. Moedig doorstonden ook zij hun lijden. Hun geloofsmoed maakte velen beschaamd. Behalve de vrouwen, die hun leven opofferden door de dood van het martelaarschap, waren er ook die met gevaar voor hun leven anderen hielpen. Zoals Grissell, de dochter van Sir Patrick Hume, die door de vijand gezocht werd nadat hij uit de gevangenis ontsnapt was. Zijn boezemvriend, Robert Baillie of Jerwiswood, zat in de cel in Edinburgh. Hij liet zijn dochter hem een brief bezorgen en zij wist in de cel door te dringen. Daar ontmoette zij George Baillie, de zoon van Jerwiswood, die later haar man werd. Maar zij deed meer. Toen de troepen haar vader zochten, liet zij in een grafkelder onder de kerk van Polwarth een verblijfplaats inrichten. En onder de grafstenen vond Sir Patrick een schuilplaats. Grissell bracht hem 's nachts voedsel. Later vluchtte zij met hem naar Utrecht waar zij enige tijd woonden en in contact kwamen met de Prins van Oranje. Het was in het jaar 1685, toen de donkere wolken hun vaderland geheel overdekten. Lijdzaam en geduldig wachtten zij op betere tijden. En Grissell wist haar vader op te beuren. Zij was als een zon in hun verbanningsoord. Drie en een half jaar woonden zij in Holland totdat de zon van verlossing in Schotland door het wolkendek heenbrak.

Moed en trouw waren nodig om niet in moedeloosheid weg te zinken. De

'Killing time' bood veel stof om de moed geheel te laten zakken. Alle pogingen van buitenaf om het land te bevrijden uit de wurgende greep van het huis van Stuart liepen tot nu toe op niets uit. Er bleef echter een biddend volk over dat op de Naam van Jehova vertrouwde. Hun verwachting zou niet beschaamd uitkomen. Behalve de getuigen, die in het openbaar voor de zaak van Christus uitkwamen, waren er nog velen die in de stille uren van afzondering de Heere om redding smeekten. Zo één was ook de vrouw van William Veitch, die Argyle bij zijn eerste vlucht geholpen had. Haar dagboek getuigt ook van de 'lijdzaamheid van de heiligen'. Zij hoefde de weg van de twee Margarets niet te gaan. De kroon van het martelaarschap was niet voor haar weggelegd. Haar taak was een biddende taak. Zij liet zich niet door moedeloosheid overmeesteren. Toen zij het bericht vernam van de dood van Karel II, legde zij dit voor God neer. 'Ik dacht dat Farao nu dood was en wilde tot God gaan en Hem smeken, of Hij een Mozes wilde verwekken om de Kerk uit haar harde diensthuis uit te leiden en toen kwam dit woord in mijn hart: "Bekeer u, o Israël, tot de Heere uw God toe; want gij zijt gevallen om uw ongerechtigheid. Neem deze woorden met u en bekeer u tot de Heere" (Hos. 14:2, 3). En ik pleitte bij Hem op een andere keer dat Zijn heilig volk het maar een weinig tijds heeft bezeten en dat onze vederpartijders het heiligdom hebben vertreden (Jes. 63:18) en dat ik met mijn oren gehoord heb wat grote dingen Hij voor onze vaders gedaan heeft (Ps. 44:2). Hij bracht mij bij dat woord: "Ik ben niet veranderd daarom ullen zij niet verteerd worden" (Mal. 3:6)... hetwelk mij hoop gaf dat Hij deze door het Covenant verbonden landen, in het bijzonder Schotland, niet ou verlaten. En toch zegt het ongeloof: Er is geen hoop. Op een andere keer kwam dit woord in mijn gemoed: "En dit is de vrijmoedigheid, die wij tot Hem hebben, dat zo wij iets bidden naar Zijn wil Hij ons verhoort." Waarop k bedelde dat Hij in Zijn heerlijkheid zou terugkeren en Zijn Kerk weer bouwen. Ik had ook dit woord: "Ik doe het niet om uwentwil, maar om Mijn heilige Naam" (Ez. 36:22), wat mij grond gaf om te geloven dat Hij wilde helpen.'

Haar bestreden geloof vond rust in een belovend God. Wel zag zij met zorg naar de omstandigheden waaronder haar vaderland gebukt ging. Het martte haar dat de verroomsing onder de regering van Jakobus steeds meer benam. Zij worstelde met haar ongeloof dat steeds opkwam, vooral toen zij emerkte dat 'de wolk steeds donkerder werd over de kerk.' Maar zij vond troost in de belofte uit Jesaja 66: 'Als één, die zijn moeder troost, alzo zal Ik u troosten; ja, gij zult te Jeruzalem getroost worden.'

Op een dag sprak Mrs. Veitch met anderen over de kerk van Schotland. k vertelde dat ik hoopte dat Hij toch in Zijn heerlijkheid zou verschijnen en dat ik dat zou zien.' Maar zij kreeg als antwoord dat Livingstone en Velwood, twee beroemde predikanten, ook dachten dat zij deze dag zouden meemaken, maar zij waren al lang gestorven. Weer werd zij ontmoedigd. ouden de beloften van haar Verbondsgod dan falen? 'Ik ging tot God en

stortte mijn hart voor Hem uit, voor Hem van Wie ik kan zeggen dat Hij een Hoorder is van het gebed, want ik had ervaring dat in het komen tot Hem door het gebed en in het lezen van de Schrift, ik een genezing voor al mijn kwalen vond...' Zo worstelde deze godvruchtige vrouw aan de troon van genade en hier vond zij steeds weer rust. Zij was als Abraham die tegen hoop op hoop pleitte op de getrouwheid van Gods toezeggingen.

'Zijn belofte aan mij voor Zijn Kerk in Schotland was nog niet geheel volvoerd. Ik was als Haman (Esther 5:13), alles baatte mij niets zo lang ik zag dat het Pausdom en het Prelatendom nog door gezag gehandhaafd bleven.' 'Ik dacht dat de ark nog in het huis van Obed-Edom was en het was mijn begeerte dat Hij sommigen wilde verwekken om deze naar Jeruzalem te brengen.' Dwars door alle twijfelingen heen bleef haar geloof in Gods getrouwheid rotsvast. Zij wist dat de Heere op Zijn tijd zou wederkomen om haar vaderland te verlossen. Het was haar vaste overtuiging dat 'Hij in Zijn heerlijkheid tot Zijn Kerk zal terugkeren en in het bijzonder tot Schotland.' En wat voor een vertroostend woord gaf de Heere haar: 'Ik zie hun wegen en zal hen genezen en Ik zal hen geleiden en hun vertroostingen wedergeven, namelijk aan hun treurigen' (Jes. 57 : 18).

'Hier is de lijdzaamheid der heiligen.' Lijdzaamheid in druk en lijdzaamheid onder kruis. Gods overblijfsel steunde op de belofte, ondanks dat vele bergen hen omringden. James Renwick sprak in een preek over Jeremia 30:7: 'Doch sommigen van u zullen zeggen: O, zijn er niet vele bergen, die de Heere in de weg staan om ons te kunnen verlossen? Inderdaad, doch laat mij u zeggen dat deze niet staande zullen blijven...' 'Het kan zijn dat u zult zeggen: De sterkte en macht van de vijanden is een grote berg. Het is waar, maar bedenkt wat wij lezen in Zacharia 4:7: ''Wie zijt gij, o grote berg? Voor het aangezicht van Zerubbabel zult gij worden tot een vlak veld!'' Wanneer oneindige liefde oneindige macht in werking stelt voor de verlossing van de kerk, wat zal dan in de weg staan?' Het geduld van de beproefde kudde werd wel op de proef gesteld, maar zij wachtte lijdzaam af totdat de grote Opperherder Zijn schapen te hulp zou komen.

De politiek van Jakobus II

De nieuwe koning bouwde voort op de politiek van zijn voorganger. Wel begon in 1686 de storm van de vervolging wat te luwen. De 'Killing time' van de laatste jaren had uiteindelijk weinig uitwerking gehad. Al was Jakobus een absoluut vorst en al duldde hij geen enkel gezag naast zich of boven zich, toch had hij nog andere oogmerken dan koning Karel. Hij hield rekening met de pauselijke stoel die hij in alles zocht te eerbiedigen. Eigenlijk was hij een gespleten persoonlijkheid; als hoofd van de protestantse Engelse kerk had hij oppergezag, maar als rooms-katholiek gelovige erkende hij het gezag van de stedehouder van Christus in Rome. De belangen van de roomse kerk gingen hem meer ter harte dan die van de anglicaanse. Nu had hij van de kerk van Engeland weinig verzet te wachten, maar hij duchtte wel de macht van de Schotse Presbyterianen, al was het merendeel gehoorzaam aan de bisschoppen. De sluwe vorst besefte heel goed dat het presbyterianisme het krachtigste obstakel vormde tegen het herstel van de roomse macht. Maar ook de episcopalen waren protestanten, die in feite niets moesten hebben van zijn streven om de roomsen meer invloed te geven.

Jakobus II schroomde niet om de roomsen meer tolerantie te geven. De staatsambten moesten ook voor hen open staan en hij zou niet rusten voordat zij hun kerken ongehinderd konden inrichten. In zijn achterhoofd zetelde het snode plan om het protestantisme met wortel en tak uit te roeien. Hij was zich echter wel bewust dat hij omzichtig te werk moest gaan. De expedities van Monmouth en Argyle hadden hem des te meer behoedzaam gemaakt. Maar ook de Protestanten waren op hun hoede. Zij stelden geen vertrouwen in de nieuwe monarch en volgden vooral met argusogen zijn contacten met Lodewijk XIV van Frankrijk. Deze gewetenloze vorst had in 1685 het Edict van Nantes herroepen en daarmee de Hugenoten van hun vrijheden beroofd. De onrust in het Britse rijk begon nu nog meer toe te nemen. Wat kon verwacht worden van een koning die openlijk de roomse godsdienst beleed. Veler ogen gingen nu open voor het grote gevaar dat het protestantisme bedreigde. En toen Jakobus het Schotse Parlement voorstelde om de roomse onderdanen meer vrijheden te verlenen, werden deze wensen niet ingewilligd. Wel stonden enkele prelaten achter de plannen van de koning, maar zij konden de overige leden niet overtuigen. Om zijn woede te koelen zette de vorst enkele bisschoppen die hem niet verdedigd hadden af. Het waren de aartsbisschop van Glasgow en de bisschop van Dunkeld, die van hun waardigheid werden ontheven. Maar ondanks dit verzet, haalde het Parlement bakzeil. Immers, zij hadden met de 'Test Act' het absolute

gezag van de koning erkend, zodat zij zijn veto nooit konden weerstaan. Zo waren zij met handen en voeten gebonden aan de sluwe Stuart-vorst, die in alles zijn zin wist door te zetten.

Om zijn onderdanen voor zich te paaien, vaardigde hij een aantal wetten uit, die de Presbyterianen tegemoet moesten komen. Op 17 februari 1687 werd een nieuwe 'Indulgence' geproclameerd. Het werd de gematigde Presbyterianen toegestaan om in particuliere huizen samen te komen en predikanten te beluisteren die bereid waren de nieuwe wet te onderschrijven. Zij mochten echter niets zeggen wat de regering schade zou kunnen berokkenen. De openlucht-preken bleven verboden. Tegelijkertijd werd de tolerantie voor de rooms-katholieken uitgebreid. Zij die deze 'Indulgence' aanvaardden, moesten wel het gezag van de koning erkennen en hierop een eed afleggen! Kort hierop, om precies te zijn op 31 maart, volgde een tweede 'Indulgence'. Hierbij behoefde de eed niet te worden afgelegd en werd vrijheid van geweten verleend. Op 5 juli volgde de derde maatregel van 'toegeeflijkheid'. Het leek wel alsof Jakobus steeds soepeler werd. De protestantse godsdienst kon ongehinderd worden uitgeoefend; alle strafwetten tegen hen die zich niet wilden onderwerpen aan de heersende godsdienst werden afgeschaft. Dit gold echter ook voor de roomsen! Er was nu volledige godsdienstvrijheid. Wel moesten de namen van de predikanten en de plaatsen van samenkomst bij de overheid bekend zijn. De 'Conventicles' bleven strafbaar. De maatregelen tegen de openluchtsamenkomsten werden in oktober verscherpt, zodat voor Renwick en de zijnen geen pardon gold.

Het was een tolerantie met bedrieglijke bedoelingen. Door het beginsel van 'verdeel en heers' wilde de koning de kracht van het protestantisme breken en zijn eigen geloofsgenoten voortrekken. Maar men liet zich gelukkig geen zand in de ogen strooien. De oppositie nam ondanks deze nieuwe 'Indulgences' toe. Toch reageerde een aantal predikanten positief op de verzachtende wetten. Zij werden weer in de schoot van de kerk opgenomen. Velen, zowel van de predikanten als van het gewone volk, die in gevangenissen zaten, herkregen hun vrijheid. Ook uit Holland keerde een aantal verbannen Presbyterianen terug. Zou de lang verwachte vrijheid nu eindelijk aanbreken? Was dit het gloren van de nieuwe dag? Of was het slechts het zoete gefluit van een vogelaar die zijn prooi in zijn net zocht te lokken?

Een aantal predikanten uit verschillende delen van het land kwam bij elkaar om de nieuwe koers uit te stippelen. Zij vonden het moeilijk om de nieuwe vorst voor zijn toegeeflijkheid te bedanken en wisten dan ook niet wat zij hiermee aan moesten. De Presbyterianen 'richtten zich nu uit het stof op en begonnen hun schone klederen weer aan te doen', maar toch was 'het juk nog niet geheel van haar nek afgenomen noch was haar kleed vlekkeloos.' Het was een voorgewende vrijheid; het touw snoerde nu niet in de wurggreep, maar zat los om de hals. Elke beweging naar links of naar

rechts zou de kerk weer herinneren aan het tiranniek bestuur vanuit Londen, dat meedogenloos de touwtjes in handen bleef houden.

De partij van Renwick volgde een andere koers dan de 'indulged predikanten'. Michael Shields verklaarde: 'In het jaar 1687 werd het addergebroed gelegd, dat als de Heere het niet zou verpletteren de basilisk van het Pausdom zou voortbrengen. Die slaapdrank van deze antichristelijke bedwelmende tolerantie werd toen in de hel gebrouwen, in Rome verpakt en naar Schotland overgebracht.' Hoe konden de Cameronianen deze schijnvrijheid aanvaarden en de predikanten die hierop ingingen nog langer als broeders erkennen? Was het geen verraad aan de zaak van de Reformatie en van de Verbonden? Kon de Heere deze halfslachtige houding nog langer ongestraft laten?

Hoe nodig was het om deze bedrieglijke decreten aan de kaak te stellen en luid en duidelijk te veroordelen. De zaak van Christus was er mee gemoeid. Wat gebeurde er nog meer achter de paleismuren van Whitehall waar men niet van af wist? Een Jezuïet uit Luik onthulde in een brief dat Jakobus tegen een priester had gezegd, dat hij òf Engeland tot het pausdom zou bekeren, òf als martelaar zou sterven. En liever zou hij op het schavot zijn levenseinde zien dan te dulden dat zijn doelstellingen uiteindelijk niet zouden bereikt worden.

In 1686 liet Renwick zijn *Apologetical Vindication* van de drukpers komen, als een verantwoording van het 'misgevatte overblijfsel' dat de 'lijdende, antipaapse, ware Presbyteriaanse kerk van Christus in Schotland' vormde, dat ook tegen de bisschoppen en de sekten gericht was en tevens anti-erastiaans was. In dit geschrift bekrachtigden de overgebleven Covenanters hun vorige verklaringen opnieuw. Zij benadrukten dat zij de vervolging niet vreesden, omdat het hun ging om de duurverworven rechten van de gemeente van Christus. Het ging hun om de bewaring van het gedachtengoed van de eerste en tweede Reformatie. Geen duimbreed wilden zij wijken van hun erfgoed en met Naboth wilden zij liever sterven dan het 'erfdeel van hun vaderen' voor een schotel linzemoes van de 'Indulgences' te verkwanselen. Was de *Informative Declaration* van 1684 in de eerste plaats gericht tegen de verklikkers en spionnen, bij deze verklaring ging het nog meer over de veroordeling van het Londense regiem en de afzwering van het huis van Stuart als wettige monarchie van het Britse rijk. Een jaar later volgde de eerste druk van het bekende boek van de medestrijder van Renwick, Alexander Shields, dat als titel droeg: *A Hind let loose*, een losgelaten hinde. Het in Holland gedrukte boek bevatte een 'historische voorstelling van de getuigenissen van de Kerk van Schotland, voor het belang van Christus...' Vooral dit boek werd door de regering veroordeeld en weldra als verboden boek aangemerkt.

James Renwick

Inmiddels had James Renwick zich ontplooid tot de onbetwiste leider van de 'remnant', het 'overblijfsel'. Het was zijn zware taak om de voetstappen van Richard Cameron en Donald Cargill te drukken. Hij was de laatste getuige in de zaak van het Covenant, voordat de verlossing kwam. De glorietijd van de Kerk vóór de 'Restoration' had hij niet meegemaakt. In 1662 werd hij in Moniaive geboren, dus na de terugkomst van Karel II in Schotland. Zijn ouders behoorden niet tot de welgestelden, maar hun godsvrucht strekte velen tot voorbeeld. Zij hadden al veel kinderen gehad die allen in hun kindsheid waren gestorven. Het was hun tot troost om te weten dat zij in eeuwige heerlijkheid waren opgenomen. Nu werd James geboren. Zou ook hij spoedig worden weggenomen? Zijn moeder had vaak gebeden of de Heere haar een kind zou schenken dat niet alleen genade verkreeg, maar evenals Samuël tot de dienst van God mocht worden afgezonderd. En toen James ter wereld kwam, geloofde zij vast dat hij tot nut zou mogen zijn voor de gemeente van Christus. Zijn vader, Andrew Renwick, die wever was van beroep, zou dit niet meemaken; hij stierf toen James dertien jaar oud was, in de verzekering dat zijn zoon een brandend licht zou zijn dat echter maar kort zou schijnen.

Al vroeg kwam het zaad van de wedergeboorte in James naar voren. Toen hij in de wieg lag, deed hij al pogingen om te bidden en hij was zes jaar toen hij uit de Bijbel las. Hij wist al gauw dat de Heere hem de zalving en bekwaamheid van Zijn knechten zou schenken. Behalve dat hij al vroeg werkzaam was aan de Troon der genade, ook met zijn toekomstige opdracht, bleven de beproevingen hem niet bespaard. Hij werd bezet met twijfelingen over het Godsbestaan en over de oorsprong van alle dingen. Twee jaren lang werd hij hierdoor gekweld, totdat hij door biddend onderzoek en overdenking van het scheppingsverhaal tot de zekerheid kwam dat God alles gemaakt had. Later kwam hij weer in een diepe duisternis terecht en werd hij weer aangevallen over het bestaan van God. Maar toen hij eens in het veld liep en de bergen zag, sprak hij uit dat hij 'tevreden was dwars door deze bergen heen te gaan, al waren het verterende ovens van brandende zwavel, als hij daardoor mocht geraken tot een verzekering van het bestaan van God.' De Heere drukte niet alleen krachtig in zijn ziel dat Hij de almachtige God is, maar bevestigde hem ook in de verzekering van zijn aandeel in Christus.

De streek waarin hij opgroeide, het graafschap van Dumfries, herbergde vele vervolgde Presbyterianen die de banier van het Covenant hoog hielden. Moniaive behoorde tot de parochie van Glengairn, dat door drie valleien doorsneden wordt, waarin drie stroompjes zich een weg banen en verderop samenvloeien in het riviertje de Nith. In het centrum van het dorpje staat nog steeds een pilaar die in 1638, het jaar van de vernieuwing van het Verbond, moet zijn opgericht. Hier vonden vroeger de afkondigingen plaats en de jonge Renwick moet meermalen geluisterd hebben naar de 'bloed-

plakkaten' van de koning die hier werden voorgelezen. De dragonders doorkruisten het gebied op zoek naar bezoekers van verboden bijeenkomsten. Naarmate James ouder werd, nam de hitte van de vervolging steeds meer toe.

Al in zijn studietijd bezocht hij de 'Conventicles'. Hij voegde zich van harte bij hen die de waarheid trouw bleven. Gelukkig werd hij toch in staat gesteld om zijn studie aan de Universiteit van Edinburgh af te maken. Onbesmet bewaarde hij zichzelf te midden van de ijdelheden van het studentenleven. Om de graad van M.A. te behalen moest de eed van trouw aan de koning worden afgelegd. Omdat hij dit weigerde, mocht hij niet aan de openbare plechtigheid deelnemen, maar ontving hij zijn graad afzonderlijk. 'Die Mij eren, zal Ik eren.' De Heere baande de weg voor hem, ondanks alle obstakels die hij ontmoette. Maar kon hij nu zijn studie in de theologie afmaken? Hij wist dat de officiële weg tot het predikambt voor hem was afgesloten. Als hij de afvallige praktijken van velen waarnam, die met hun toegeeflijkheid in feite met de vijand heulden en ontrouw waren aan de eden van de Verbonden, was hij diep bedroefd. De Heere gaf hem een diep inzicht in de toestand van land en kerk. De tekenen van de tijden waren zijn gedurige smart. De vervallen staat van de gemeente bracht hem steeds op de knieën voor Gods aangezicht. Hij kon zich niet vermengen met hen die 'half Asdodisch en half Joods' spraken. Steeds meer nam zijn ijver toe in de dienst des Heeren. Het was zijn verlangen, dat de Heere hem zou gebruiken als een nietig instrument om de vervallen muren van Sion weer te helpen bouwen. En als de verwoesting van het Schotse Jeruzalem toch door zou zetten, wat hij vreesde, dan begeerde hij voor de zaak van Christus te lijden en te sterven. James Renwick wilde alleen maar een getuige zijn om voor Zijn Naam smaadheid te dragen.

Steeds meer werd hij overtuigd van de rechtvaardigheid van de zaak waarvoor het overblijfsel streed. Hij was getuige van de marteldood van Donald Cargill in juli 1681 en in zijn hart rijpte het vertrouwen dat hij het getuigenis van deze knecht moest voortzetten. De Heere verzegelde dit krachtig in zijn ziel en dit vertrouwen bleef, ondanks alle bestrijdingen die er op af kwamen, ongeschonden. Jong van jaren was hij toen hij de terechtstelling van Cargill bijwoonde, maar de genade van God die hem zo overvloedig geschonken was, zette hem aan tot een geestelijke volwassenheid die velen opviel. Zijn ziel herbergde zeldzame kleinoden van Goddelijke kracht. De nabijheid van Christus en de reuk van Zijn liefde weken niet van hem. Zo werd hij door zijn Zender toegerust tot de taak die hem wachtte.

In oktober 1681 bezocht Renwick een vergadering van Cameronianen. Hier sprak hij tot stichting van de aanwezigen over de belijdenis van enkele martelaren die kort tevoren ter dood waren gebracht. Hij sprak zijn zorg erover uit dat niemand een formeel getuigenis had laten horen. Hoe nodig was het om land en volk te laten weten waarvoor het overblijfsel streed en wat hun getuigenis precies inhield. Hoe moesten de vormen van afval

worden aangewezen en de oproep tot wederkeer tot de oude paden weerklinken! De overgebleven getrouwen droegen toch een grote verantwoordelijkheid, omdat de banier van het Covenant op hun schouders gelegd was. Het woord van Renwick maakte grote indruk. Het was alsof een nieuwe leider aan hun getal was toegevoegd. Zij spraken af om de lichamen van de martelaren van Gallowlee, het galgenveld, weg te nemen en te begraven. Ook besloten zij om een hechtere band met elkaar te onderhouden, niet alleen om elkaar moed in te spreken in de strijd, maar om de zaken zoveel mogelijk gezamenlijk te behartigen. Zo werden de 'Societies' gevormd. De Cameronianen gaven een vastere vorm aan hun organisatie. Zij brachten in januari 1682 hun 'Declaration' in Lanark naar buiten om duidelijk te maken dat zij geen duimbreed wilden afwijken van de oude lijn van de Presbyterianen.

Hij studeert in Holland af

Maar hoe konden zij voortgaan, zolang zij geen geordende leraars hadden? Kon de Heere niet zorgen voor jongemannen die hun 'mond' zouden vormen om hen niet alleen te leiden in de weiden van het evangelie, maar ook hun getuigenis in de kracht van Gods Geest voor 'stadhouders en koningen' te laten horen? Ook deze weg werd gebaand. Wij zagen al eerder dat Alexander Gordon van Earlston naar Holland werd afgevaardigd om hun zaak daar te bepleiten. Spoedig hierop werd de deur geopend om in de opvolging van de gestorven predikanten te voorzien. Enkele jongemannen, waaronder Renwick, gingen naar de Zeven Provinciën om de studie theologie af te maken.

Het was vooral de zwager van Gordon, Sir Robert Hamilton, die de belangen van de vervolgde kerk van Schotland in Holland verdedigde. Sinds de nederlaag van Bothwell Bridge, waar hij de aanvoerder was van het legertje Covenanters, woonde hij hier in ballingschap. Hij stond niet alleen op goede voet met mannen als MacWard, die de Schotse kerk van Rotterdam dienden, maar ook met enkele Hollandse predikanten. Onder hen waren de bekende Wilhelmus à Brakel en Jakobus Koelman die met belangstelling de ontwikkelingen aan de andere kant van de Noordzee volgden. Brakel was in die tijd predikant in Leeuwarden, waar een kleine Schotse kolonie woonde. Hij schreef in bewogen en troostvolle termen een brief aan 'de vaders en broeders in de kerk van Schotland die onder vervolging waren.' 'Mijn hart is niet weinig gewond', zo begon hij de brief, 'met medeleven toen ik hoorde van de droeve dingen die u wedervaren, dat u beroofd bent van alle goede dingen en levensbehoeften, dat u dag en nacht in de open lucht moet doorbrengen, zonder een schuilplaats te hebben voor de hitte van de zon, voor de regen of voor de koude (hoe kunt u leven? zeker God voedt u vanuit de hemel), wanneer u de naakte rots als uw bed hebt, en de open hemel of de koude sneeuw tot uw bedekking...' Maar dan vervolgt à Brakel: 'Aan de andere kant zie ik de hemelse overvloedige zegeningen, de

grote overvloed van de Geest, de geestelijke blijdschap, het gestorven zijn aan alle aardse dingen, de vurige liefde tot God en uw naaste, het blijmoedige martelaarschap voor de Naam van Jezus, de heiligheid van leven enz., welke God, uw Vader, u op een rijke wijze heeft geschonken...' Zo richtte à Brakel zich tot de 'United Societies', het overblijfsel waarmee hij zich hartelijk verenigd voelde. Hij zou alles in het werk stellen om te zorgen dat de weg tot de ordening voor de jonge Schotten zou worden gebaand.

James Renwick werd na zijn aankomst in Holland naar de Universiteit van Groningen gezonden. Omdat hij in zijn vaderland zijn studie grotendeels had gevolgd, hoefde hij hier maar een aantal maanden te blijven. Het was voor hem een goede tijd. Hier ontmoette hij enkelen van Gods kinderen met wie hij zich verbonden voelde. Zo had hij contact met twee godvruchtige vrouwen van de familie Heermaen uit Leeuwarden. De liefde waarmee deze vrouwen en anderen hem omringden, maakte hem klein. Vooral van à Brakel hield hij. Enkele brieven aan hem zijn bewaard gebleven. Zo schreef hij hem: 'Mijn ziel begeert u te eren zolang ik leef, om de Heere te loven voor de grote dingen die Hij door u gedaan heeft door zo edel, getrouw en vrijmoedig getuigend voor Zijn zaak en die van het dierbare Schotland bezig te zijn. Mijn ziel begeert u te eren, omdat Hij u zo geëerd heeft en om u lief te hebben, omdat Hij u zo liefheeft en u gegeven heeft om Zijn zaak lief te hebben, Zijn waarheden in liefde te ontvangen en ook om bezwaard te zijn met alle moeiten van Zijn volk en om met Zijn arme overblijfsel in dit land mee te leven en hun lasten mede te dragen...' Dit schreef Renwick op 2 oktober 1682, nog voor zijn vertrek naar Holland.

Zijn twee medestudenten waren John Flint en William Boyd. Zij waren hem in november van dat jaar voorgegaan, waarna hij in december volgde. John Flint bleef niet standvastig in zijn geloof, want hij liet zich later overhalen om de eed van trouw aan de koning toch te zweren. Eigenlijk bleef Renwick alleen over. Hij was eenzaam en toch niet verlaten. Hij wist waartoe de Heere hem had geroepen. Vanuit Groningen schreef hij in februari 1683 aan Robert Hamilton: 'Laat ons leeuwen zijn in de zaak van God en lammeren in onze eigen zaak.' 'O, mijnheer, roep, worstel en begeer dat allen die Sion liefhebben tot de Heere roepen en worstelen dat Hij een overblijfsel mocht bewaren dat niet door deze machtige wolk van toorn die boven onze hoofden hangt zou worden verzwolgen...' Hoe zou deze standvastigheid spoedig beproefd worden!

De weg van Renwick liep niet over rozen, hoewel alles eerst wel voorspoedig ging. Johannes à Marck, die hoogleraar was aan de universiteit, was zeer ingenomen met de vlijtige student en gaf hem dan ook een uitstekend getuigschrift mee. Nu was de tijd aangebroken dat hij kon worden bevestigd. Brakel adviseerde om dit in Embden te laten doen, maar omdat de predikant die dit werk moest doen een Coccejaan was, wilde Renwick dit niet. Hierop vroeg Hamilton de classis van Groningen om de ordening op zich te nemen. Zijn attestatie kwam spoedig binnen, terwijl die

Monument James Renwick in Moniaive.

Brief van James Renwick.

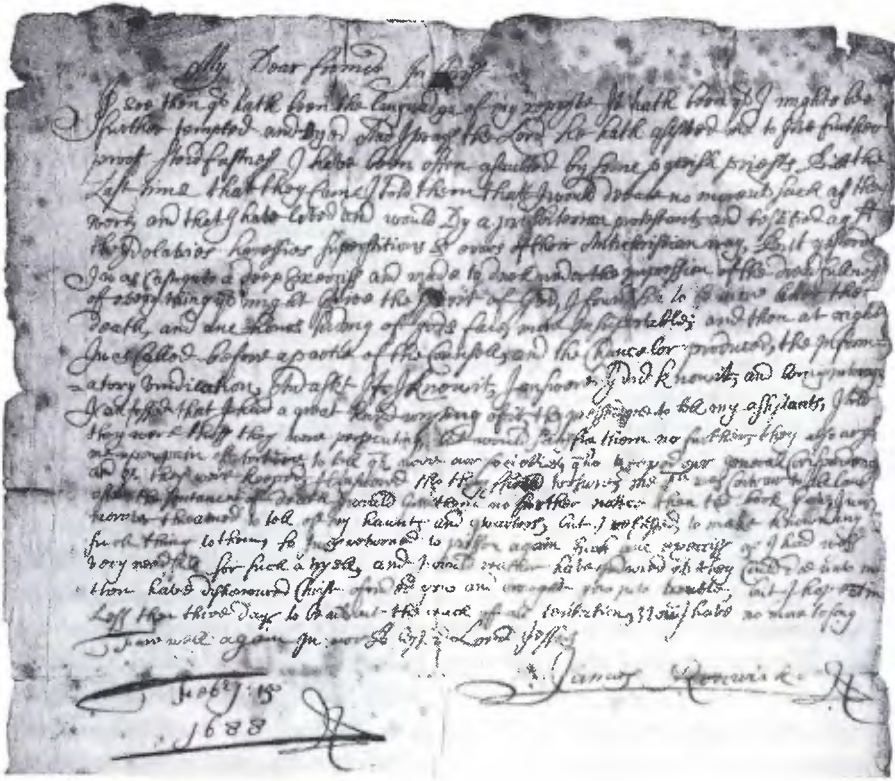

van Flint en Boyd er nog niet waren. Hierop kwam de classis bijeen om het examen af te nemen en de proefpreek aan te horen. Onbeschroomd verscheen Renwick voor de eerwaarde broeders. Hij had een getuigenis opgesteld waarin hij uitdrukking gaf aan zijn kerkelijk standpunt, dat niet strookte met de praktijk zoals hij deze in de Lage Landen had waargenomen. Behalve zijn afkeer van de 'kerkverwoestende partij van de Coccejanen', had hij vooral kritiek op de eredienst zoals deze hier in gebruik was. Hierbij noemde hij de formulieren, de onderhouding van de feestdagen, het gebruik van orgels en de vele 'zondige formaliteiten' die hij in strijd vond met het Woord van God. Ook op de vergadering van de classis protesteerde hij openlijk tegen de dwalingen en verkeerde vormen die hij in de kerk van de Nederlanden was tegengekomen. De classis nam echter geen aanstoot aan deze kritiek, maar hoorde zijn woorden geduldig aan.

Een moeilijkheid ontstond toen Renwick de Heidelbergse Catechismus en de Nederlandse geloofsbelijdenis niet wilde ondertekenen. De kandidaat wilde zich alleen binden aan de door de kerk in Schotland aanvaarde belijdenisgeschriften. De classis was zo verdraagzaam om voor hem een uitzondering te maken, zodat hij de Westminsterse Confessie mocht onderschrijven. Het examen, dat op 10 mei 1683 volgde, duurde van tien uur in de morgen tot twee uur in de middag. Hierna volgde de eigenlijke bevestiging. Robert Hamilton en een ouderling uit Schotland namen deel aan de handoplegging. De gehele vergadering smolt weg in tranen toen hem de handen werden opgelegd. Zij waren getroffen door de vrijmoedigheid van de jonge predikant en bemerkten dat hij de Geest niet met mate ontvangen had. Naar hun oordeel was hij zo vervuld met de Heilige Geest dat het scheen alsof zijn aangezicht blonk. Nooit eerder hadden zij bij een dergelijke plechtigheid zo de tegenwoordigheid van God waargenomen.

De bevestiging van de twee anderen werd uitgesteld en heeft nooit op deze manier plaatsgevonden. Wat was de reden? Dezelfde dag deelde à Brakel de classis mede dat hij van de Schotse predikanten uit Rotterdam, Robert Fleming en John Hogg, een brief ontvangen had die zware beschuldigingen bevatte tegen de Cameronianen. Hij vond het nodig om deze eerst te onderzoeken voordat ook Flint en Boyd konden worden bevestigd. Nu was in de kerk van Rotterdam al enkele jaren een strijd gaande over de 'Indulgences'. John Brown en Robert MacWard waren van mening dat het aanvaarden hiervan verraad betekende ten opzichte van de Verbonden. Robert Fleming had andere opvattingen en vond dat de predikanten, die weer naar de officiële kerk waren teruggekeerd en toch bezwaren hadden tegen de bisschoppen, niet uit hun gemeenschap mochten worden geweerd. Deze verschillen veroorzaakten verbittering die niet werd weggenomen toen MacWard in 1681 stierf. De predikanten Fleming en Hogg bleven tegenover mannen als Hamilton hun gematigde standpunt vasthouden. De tegenstellingen werden verscherpt toen de 'Societies' alle contacten met de 'indulged' predikanten verboden. Dit ging Fleming en de zijnen veel te ver,

vandaar dat zij zich van Renwick afkeerden en op alle mogelijke manieren zijn bevestiging probeerden te verhinderen.

Renwick gaat naar Schotland terug

De Heere had echter de weg gebaand tot de ordening van Zijn jonge knecht in het vreemde land, ondanks alles wat hierop af kwam. De laster tegen Renwick hield niet op. In zijn getuigenis, dat later in Edinburgh gedrukt werd, noemde hij de namen van hen die hem tegenstonden. Hij beschuldigde hen van verraad tegenover de zaak van Christus en riep hierbij God tot getuige. Hij stond ook in Holland bijna alleen. Zelfs à Brakel liet zijn oren hangen naar de laster die over hem verbreid werd. Het smartte hem dat ook Koelman zich tegen hem keerde, die hij erg hoog had staan, vooral in diens moedige strijd tegen de overheersing van de overheid in kerkelijke zaken en het gebruik van de liturgische formulieren in de eredienst. Koelman uitte op niet mis te verstane wijze zijn afkeer van de 'Societies'. Het was voor Renwick onbegrijpelijk dat deze 'godzalige Nederlandse predikant, een groot getuige tegen de misstanden aldaar' zich op deze wijze opstelde. Maar ondanks alle tegenwerking sterkte hij zich in de Heere zijn God. Hij was een goed werk in hem begonnen en zou dit ook voleindigen tot op de dag van Jezus Christus. In het vertrouwen dat de poorten van de hel de vervolgde kudde in Schotland niet zouden overweldigen, verliet Renwick Holland in de zomer van 1683 nadat hij zich in Brielle had ingescheept.

De reis verliep niet al te voorspoedig. Tegenwind hield het schip op en enkele goddeloze passagiers vielen hem steeds lastig. Hij besloot het schip te verlaten en op een ander over te stappen dat naar Ierland zou varen. Door de storm gedwongen, meerde het af in de haven Rye, bekend door het 'Rye-house-komplot' dat inmiddels was ontdekt. Via Dublin reisde hij naar zijn vaderland. Onderweg was hij in veel gevaren, want alle havens werden goed bewaakt. De regering was uiterst waakzaam, vooral nadat het genoemde komplot werd opgerold. Renwick wist niet waar hij aan land kon gaan. De schipper wilde hem niet laten gaan, voordat hij zijn naam bekendmaakte. Eindelijk wist hij de kust van zijn vaderland te bereiken en begon zijn leven van omzwervingen pas goed.

Kort na zijn aankomst hield hij zijn eerste preek. Het was op 3 oktober in Darmead, in de parochie van Cambusnethan, de dag waarop de Societies in een algemene vergadering bijeen kwamen. Wat waren zijn medestrijders blij hem in hun midden te zien. Renwick gaf verslag van zijn bevestiging en las zijn getuigenis voor dat hij in Holland had opgesteld. In het moerasgebied rond Darmead hield hij zijn eerste preek in de open lucht voor een talrijk gehoor. Hij nam dezelfde tekst als uitgangspunt waarover Donald Cargill het laatst gesproken had. Het was Jesaja 26:20: 'Ga heen, Mijn volk, ga in uw binnenste kamers, en sluit uw deuren na u toe; verberg u als een klein ogenblik, totdat de gramschap overga.' Het was zijn verlangen om het land niet alleen de oordelen aan te kondigen, maar ook om zijn hoorders bekend

te maken met de levende Verlosser. Zijn oordeelsprediking bracht geen schaduw over de rijke aanbiedingen van Gods genade die hij over het veld liet klinken. 'Wij moeten dit woord "Ga heen" ("Kom" in de Engelse vertaling) tot u laten klinken, zo lang dat u hier bent, totdat u van uw geestelijke krijg wordt overgezet in de hemelse overwinning. O mensen, kom, kom! Vraag wat u wilt en Hij zal het u geven. O kom, kom!'

Maar niet alleen hield Renwick de lokstem van het evangelie voor, al stond deze wel centraal. Hoe nodig was het voor Gods kinderen om zich voor de Heere te verootmoedigen. Hoeveel oorzaken waren ook onder het getrouwe overblijfsel op te noemen waarom de Heere Zich zo verborgen hield. In Darmead hield hij op 23 november een vastendag, wat hij meermalen, zij het op andere plaatsen, herhaalde. Dan spaarde hij geen mens. Hij noemde de oorzaken van Gods toorn over het land in een aantal stappen. Hoe had ook het voorgeslacht soms vlees tot zijn arm gesteld. Hoe waren de 'Public Resolutions' een smet op het Sion Gods. Waar was het vaste vertrouwen van de eerste reformatoren waarin zij de strijd aanbonden tegen de roomse machthebbers? Hoe hadden zij in Drumclog en Bothwell Bridge gehandeld? Waren zij wel waakzaam geweest aan de posten van de deuren van Gods heiligdom? Renwick stak de hand in eigen boezem: 'Wij hebben gezondigd.' Ook de kleinere zonden noemde hij, zoals 'het onmatige gebruik van tabak' dat steeds meer in de mode kwam. En dan niet te vergeten het 'verwaarlozen van de dierbare aanbiedingen van het evangelie.' 'O, wij hebben Hem weggezondigd van de plaatsen van onze plechtigheden...' Als laatste punt noemde hij het gebrek aan heiligheid, om het beeld van Christus te vertonen in deze wereld. In dit verband haalde hij een woord aan van Jeremia: 'Was uw hart van boosheid, o Jeruzalem, opdat gij behouden wordt...' (Jer. 4:14). 'O, wat een spotten met God door de vormendienst, die in Schotland is en in het bijzonder op zulke vastendagen als deze.' En dan besluit de trouwe getuige: 'O! wat zal ik zeggen? Kom, en laat ons tot de Heere gaan om Hem te zoeken, opdat Hij ons verootmoedige en uw harten aan Hem verbinde.'

Zo ging Renwick door het land: bestraffend, vermanend en nodigend. Hierna begon een vloed van laster en leugens de kop op te steken. Sommigen beweerden dat hij alle Schotse predikanten, ook na hun dood, in de ban gedaan had. Weer anderen vertelden dat hij alleen maar twist en verdeeldheid zaaide. Hij was in veler ogen een eigenwijze en eigengereide betweter die zich als de enige overgebleven Elia aandiende. Met niemand begeerde hij gemeenschap te hebben en van alle predikanten had hij een afkeer. Zij vergeleken hem met Jannes en Jambres die de Israëlieten tegen Mozes opstookten. Alexander Peden luisterde zelfs naar deze leugens en hield zich dan ook afstandelijk van deze 'nieuweling' die als opgeblazen werd aangemerkt.

Renwick ging voort, in de kracht van God. Hij liet zich niet ontmoedigen. Met droefheid zag hij hoe velen zich van hem afkeerden. Zijn aanhang werd

steeds dunner. Wat was zijn troost in deze benauwdheid? Het was de tekst waarover hij eens preekte: 'Daarom zal ik de Heere verbeiden, Die Zijn aangezicht verbergt voor het huis van Jakob, en ik zal Hem verwachten' (Jes. 8:17). Al verborg de Heere Zich in Zijn toorn vanwege de afval van het land, toch wist Renwick zeker dat Hij Schotland niet zou verlaten. Wat een genade is het dan om op God te wachten en de smaadheden van de vijanden en de huichelaren geduldig te dragen. Vanuit de vastheid van zijn geloof sprak hij: 'Ik neem Brittannië en Ierland als een deel van de einden der aarde dat aan Christus gegeven is' (Ps. 2). De Heere zou Zijn erfdeel niet in de steek laten. Het was het verlangen van Renwick om niet alleen op de oordelen te wijzen, maar om ook de getrouwheid van de Verbondsgod te noemen, van die God Die Zich met een dure eed aan het land verbonden had.

Verwachtte Renwick dan dat de verlossing vlakbij was? In een preek over Jeremia 30:7 verklaarde hij deze toen nog niet te verwachten. Er stond nog wel wat te gebeuren. 'De beker moet rondgaan; hij is begonnen bij het huis, dat naar Zijn Naam genoemd is, maar hij zal rondgaan; sommigen hebben hem geweigerd, maar zij zullen hem drinken.' 'Het land zal tot een verwoesting gesteld worden.' Eerst moesten de oordelen doorwerken, alvorens de dageraad van verlossing zou aanbreken, maar deze dag zou zeker komen! 'De Heere is zeker van zins ons uit deze benauwdheid te verlossen...' 'Deze verlossing zal plotseling zijn. De psalmist bidt in Psalm 126:4: "O Heere, wend onze gevangenis, gelijk waterstromen in het zuiden".' 'Onze verlossing zal komen als water vanaf een steile plaats; zij zal plotseling zijn, zij zal komen als een dief in de nacht en als een gewapend man.' Het zou een heerlijke verlossing zijn, want de Heere zal Zijn volk bevrijden van het juk van hun vijanden. Heerlijk, 'omdat Hij Zijn kerk in Schotland heerlijker zal maken dan zij ooit geweest is.' Heerlijk, 'omdat Hij Zijn volk verheerlijken en eren zal.'

Renwick was een man van de hoop, al leek het erop dat hij als Elia alleen was overgebleven. Al had hij niet de geest van profetie in de mate zoals Peden die had, toch voorspelde hij dat betere tijden in het vooruitzicht lagen. In een brief aan mevrouw Jean Hamilton, gedateerd 18 november 1685, noemde hij vijf punten, waarin de toekomst van zijn land kon worden samengevat. De eerste was: 'Ik denk dat wij onze Jordaan nog niet zijn ingegaan, want hoewel wij door een modderige en doornige wildernis zijn gegaan, is onze Jordaan nog voor ons. Deze zal erg diep zijn, maar niet erg breed, want de ark van God zal er doorheen komen en niet vergaan, maar plotseling en verwonderlijk zal zij de andere kant bereiken.' Waar zal de grootste veiligheid zijn te vinden? Bij hen die hun handen het dichtst bij de ark hebben. Het gaat toch om de zuiverheid van de kerk van God. 'O dan! wee de predikanten en belijders, wier handen van dat werk zijn terug-getrokken en wee hen, wier kwaadwilligheid is tegen de dragers van de ark.' Hoe zal het oordeel hen treffen. Maar hoe zal de Heere Zijn volk heerlijk

maken, wanneer men getrouw zal bevonden worden. En dan het laatste punt: 'Ik denk dat wanneer de Heere terugkeert, het met zulk een mate en uitstorting van Zijn Geest zal zijn, dat het overblijfsel dat dan nog aanwezig is, de hemel op aarde zal meemaken. En ons land zal tot de vreugde van alle landen worden gesteld.'

Vogelvrij verklaard

Deze hoop kon veel leed verzachten, ook toen Renwick op 4 september 1683 vogelvrij verklaard werd. Niemand mocht hem voedsel of huisvesting bieden, want daar stond de doodstraf op. Hoeveel keren hij wist te ontkomen uit de handen van zijn vijanden is niet bekend, maar het staat wel vast dat zij hem niet konden vangen. Op een julidag in 1684 reisde hij in gezelschap van drie anderen naar een veldsamenkomst. Twee dragonders zagen hem gaan en sloegen alarm. Nu kwamen twintig soldaten op hen af. Spoedig waren zijn metgezellen gevangen, maar Renwick rende door op zijn paard met de soldaten achter hem aan. Toen de afstand tussen hem en de vijand wat groter geworden was, sprong hij van zijn paard af en wierp zich in het groene gras. Op handen en voeten kroop hij nu naar een kleine steenhoop op een heuvel. Hier vandaan bespiedde hij de omgeving, totdat hij een kuil zag. 'Het kwam in mijn hart', zo zei hij later, 'dat deze door God bestemd was om mij erin te verbergen.' Hier vond hij een veilige schuilplaats, die de vijand niet vond. In dit hol op de glooiing van de heuvel bleef hij enige tijd. Hier bad hij, zong hij psalmen en verheugde hij zich in zijn God. Hij herhaalde vele malen de psalmregels, 'Wijk van mij, alle gij werkers der ongerechtigheid' en 'Hij zal Zijn engelen bevelen dat zij u bewaren.' Nu bad hij of de Heere hem een gids wilde geven. Ook dit gebed verhoorde zijn hemelse Vader, want toen hij ongeveer vier mijlen gelopen had, ontmoette hij een medestrijder in hetzelfde geloof, die hem onderdak verschafte. In dit huis hield hij een samenkomst en hoewel de vijand de gehele streek uitkamde op zoek naar Renwick, ging hij het huis voorbij. De Heere was een vurige muur voor Zijn gemeente.

Renwick wist waarvoor hij leed en streed. Het ging hem om de eer van God en de komst van Zijn Koninkrijk. Christus was hem in alles dierbaar, in gebaande als in ongebaande wegen, door eer en oneer. Aan zijn oude vrienden in Leeuwarden, 'dat eerbare gezelschap van vreemdelingen...' schreef hij: '...O, wat zal ik zeggen? Hij is het wonderlijke, heerlijke en onschatbare Juweel, de onvergelijkelijke Parel van grote waarde. O, wie zou Hem niet kiezen? Wie zou zichzelf voor Hem niet willen wegcijferen? Laat iemand hemel en aarde doorlopen en Zijns gelijke proberen te vinden, hij zal toch niemand vinden gelijk Christus.' Zijn brieven hadden veel weg van die van de ontslapen Rutherford, die hij zo hoog had staan. Zij ademden de liefde van Christus. Zij getuigden van een hart dat ingebonden was in het 'bundeltje der levenden' bij God, een hart dat alles over had om voor Christus te leven en te sterven.

Het gehele land kende zijn naam. Men wist dat er een grote prijs op zijn hoofd stond. Maar men wist ook dat zijn moed en vastberadenheid groot waren. De *Informative Declaration*, die mede door Renwick was opgesteld en op 8 november 1684 werd verspreid, verwekte veel opschudding. Zijn vijanden knarsetandden van woede en de Grote Raad vaardigde een bevel uit om de opstellers aan te vallen. Het volgende jaar ging het niet veel beter. De vervolgingsdrift van de 'Killing time' was nu in volle gang. Na de expeditie van Argyle voelde Renwick zich gedrongen om nog meer te getuigen tegen de afval van zijn dagen. Eén van de predikanten, die met Argyle was meegekomen, schreef een lasterlijk geschrift tegen hem. Zelfs zijn vroegere vriend, Alexander Gordon, keerde zich tegen hem en ook andere vrienden verlieten hem. Met kracht weerlegde de jonge predikant zijn beschuldigers, al ging hij wel gebukt onder de vele teleurstellingen die hij mee moest maken, vooral toen sommige vrienden zich van hem gingen afkeren. Gelukkig kreeg hij versterking, toen twee predikanten, David Houston en Alexander Shields, zich bij de Cameronianen voegden. Vooral Shields was hem tot grote steun, zodat het werk van de 'Societies' niet langer alleen op zijn schouders drukte.

In mei 1685 reed hij met tweehonderd mannen naar Sanquhar en bevestigde op het marktkruis een nieuwe verklaring. De inhoud hiervan had veel weg van de verklaring die Richard Cameron hier vijf jaar eerder had afgekondigd. In 1686 was hij enkele weken in het noorden van Engeland, waar hij overal het Woord verkondigde. In december van dat jaar werd Shields tot zijn grote blijdschap door de 'Societies' in het ambt bevestigd. Toen kwam het jaar 1687, waarin hij door de listen van koning Jakobus tot meerdere waakzaamheid werd geroepen. Natuurlijk kon Renwick de nieuwe 'Indulgences' van de roomse vorst nooit goedkeuren. Hij publiceerde samen met Shields de *Apologetical Vindication*, als een soort apologie van de overgebleven Covenanters. Steeds meer kwam hij alleen te staan, toen veel anderen overstag gingen. De vervolging tegen hem en de zijnen werd niet minder. Zijn gezondheid werd ook ondermijnd, zodat hij in die tijd zelfs niet in staat was om een paard te bestijgen. Toch kwam geen klacht over zijn lippen. De rust was hem nu geheel opgezegd. Alles scheen zich op zijn persoon te richten. In Peebles werd hij bijna gegrepen. In Edinburgh ging hij naar Kennedy, een predikant die erg gezien was, om een protestschrift tegen de in zijn ogen verfoeilijke 'Indulgences' aan te bieden. Vandaar reisde hij naar het graafschap Fife, waar hij enkele zondagen preekte. Zijn laatste preek hield hij op 29 januari 1688 in Borrowstowness. Zijn tekst was: 'Wie heeft onze prediking geloofd? En aan wie is de arm des Heeren geopenbaard?' (Jes. 53:1).

Zijn werk was nu bijna volbracht. Alsof hij een voorgevoel had van de dingen die komen zouden, ging hij terug naar Edinburgh, het hol van de leeuw. Hier logeerde hij in het huis van een vriend op de Castle hill. Hij deed hier niets anders dan bidden en zingen en zijn stem was zelfs buiten te horen.

Een dag na zijn aankomst kwamen de soldaten het huis binnen om hem in te rekenen. Hij wist naar buiten te vluchten en rende langs de Castle Wynd in de richting van de Cowgate. Hier werd hij in de kraag gevat. Toen Graham, de kapitein van de wacht, hoorde dat hij Renwick voor zich had, kon hij zijn ogen haast niet geloven. 'Wat! is deze jongeman de Renwick die de natie zoveel last bezorgd heeft', zo riep hij uit.

In de kerker aangekomen ging hij weer voort met zijn smeekbeden voor God uit te storten. Hij bad om volharding, vooral toen men zijn lichaam zou pijnigen. De Heere was hem in alles nabij. Zo kon hij schrijven: 'Ik heb bevonden dat Zijn kruis zoet en liefelijk is, want sinds ik in de gevangenis gekomen ben, heb ik vele vreugdevolle uren en niet één vreesachtige gedachte gehad.' Aan een onbekende correspondent schreef hij op 6 februari dat hij geen reden had om zich over zijn lot te beklagen. Het was nodig voor hem om Gods raad uit te dienen. Nu wachtte hij op 'huwelijk en kroonuur' en riep zijn vrienden op om zich ook hierin te verblijden.

Het einde van James Renwick

Tussen de tijd van zijn arrestatie en zijn terechtstelling moest hij drie keer voor de Raad verschijnen. Kalm hoorde hij de beschuldigingen aan die tegen hem werden ingebracht. Hij verklaarde steeds dat hij een Presbyteriaan was, die zijn beginselen niet wilde loslaten voor een koning die afvallig geworden was. Eén van de aanwezigen merkte op dat Renwick een man was van de oude beginselen van Knox.' In zijn voetstappen wenste hij te gaan. Het erfgoed van de Reformatie was hem dierbaar en zijn levensdoel was steeds geweest om dat ongeschonden te bewaren. De rechters en getuigen bleven onverbiddelijk. Hij had het wettig gezag aangetast en was de koning ongehoorzaam geweest en daarom moest hij de dood op het schavot sterven.

Zijn moeder kreeg toestemming hem in zijn kerker op te zoeken. Met haar voerde hij nog verschillende gesprekken en zij was hem tot grote steun. Op een keer vroeg zij hem hoe het met hem was, waarop hij zei dat hij sinds zijn laatste verhoor nauwelijks had kunnen bidden. Ontsteld keek de bedroefde vrouw haar zoon aan. Tot haar grote verbazing was hij goedsmoeds en hij verklaarde zo met blijdschap te zijn overgoten dat hij amper kon bidden. Toen zijn moeder vertelde dat zij bang was te bezwijken als zij haar zoon op het schavot zou zien sterven en zijn hoofd en handen aan de poort zou zien bevestigen, sprak hij met een glimlach op zijn gezicht: 'Ik heb mijn lichaam aan Gods zorg aanbevolen en Hem gesmeekt dat Hij ze mocht inbinden en ik ben volkomen overtuigd dat zij mijn lichaam, noch een haar van mijn hoofd allen beschadigen.'

Op 8 februari verscheen hij voor de laatste keer voor de rechter. Toen men hem vroeg of hij bij zijn belijdenis bleef en de aanklacht, die tegen hem was ingebracht, erkende, sprak hij: 'Alles, behalve waar gezegd wordt dat ik alle vreze Gods heb afgeworpen. Dit loochen ik, want het is juist omdat ik

bang ben om God te beledigen en Zijn wet te verkrachten, dat ik hier sta ...'
Weer vroeg men hem of hij het gezag van Jakobus II erkende, waarop hij antwoordde 'dat hij elk gezag erkende dat zijn macht ontleende overeenkomstig de voorschriften en bepalingen van Gods Woord, maar deze overweldiger kan ik niet erkennen als wettige koning, omdat hij volgens Gods Woord en krachtens de oude wetten van dit koninkrijk niet gerechtigd is de kroon van Schotland te dragen. Want volgens deze wetten komt hiervoor niemand in aanmerking tenzij hij gezworen heeft de protestantse godsdienst te verdedigen...' Op grond hiervan verklaarde hij dat het geoorloofd was om de tegenwoordige belasting niet te betalen. 'Zou het wettig geoordeeld geweest zijn, wanneer de Joden in de dagen van Nebukadnezar brandstof kwamen aandragen om de vlammen te vermeerderen van de oven, waarin de drie jongelingen verbrand moesten worden, ook al had die overheerser dat gevorderd?'

Het vonnis, dat hierop geveld werd, hield in dat Renwick op de Grassmarket ter dood gebracht zou worden. De datum hiervan werd uitgesteld tot 17 februari 1688. Zijn moeder en zusters kwamen om hem te troosten, maar hij vertroostte hen. Zij vonden hem 'vervuld met blijdschap des Heeren.' Op de laatste dag van zijn leven kwamen zij weer. Toen zij met elkaar gegeten hadden, sprak hij een ontroerend dankgebed uit: 'O, God! Gij hebt mij gebracht nu twee uren van de eeuwigheid en dat is geen meerdere oorzaak van ontsteltenis voor mij dan of ik gelegd was in een bed van rozen; ja, door Uw genade mag ik zeggen dat ik geen vrees voor de dood gehad heb, sinds ik in deze gevangenis gekomen ben. Vanaf de plaats, waar ik gevangen genomen ben, zou ik heel goed naar het schavot hebben kunnen gaan. O! hoe kan ik dit bevatten, twee uren van de kroon der heerlijkheid af te zijn.' Toen de wacht aankwam om hem naar het schavot te begeleiden, hoorde hij de trommels. 'Ik hoor het sein van mijn huwelijk', zo sprak hij: 'De bruidegom komt. Ik ben gereed.' Het aardse huwelijk had hij nooit gekend, maar het hemelse huwelijk was hem alles waard. Hij verlangde naar de kroon van de heerlijkheid die voor hem was weggelegd.

Opgewekt verliet hij zijn cel op weg naar zijn laatste ogenblik op aarde. Het was de plaats waar zijn ziel zou opvaren in heerlijkheid. Het spreken werd hem belet door de trommels die onophoudelijk geslagen werden. Toch kon hij niet nalaten om vanaf het schavot te spreken. Enkele vrienden die hem vergezelden tekenden enige van zijn laatste woorden op als een getuigenis voor het nageslacht. Op het schavot gekomen, zong hij Psalm 103 en las hij Openbaring 19. Hierop deed hij een gebed, waarin hij zijn ziel in Gods handen overgaf. Hij getuigde dat deze dag de mooiste dag was van zijn leven. De trommels verstoorden zijn gebeden en woorden die hij tot de toeschouwers richtte, maar het was hem tot troost dat niemand straks zijn lofprijzingen kon onderbreken. 'Spoedig zal ik boven deze wolken zijn, dan zal ik U genieten en U groot maken en dat voor eeuwig, zonder enige onderbreking of tussenpoos.'

Na het gebed probeerde hij het samengestroomde volk nog toe te spreken. 'Toeschouwers', zo begon hij, 'ik moet u vertellen dat ik heden hier gekomen ben om mijn leven af te leggen, omdat ik vastgehouden heb aan de waarheid van Christus, waarvoor ik niet vrees of mij schaam te lijden. Ja, ik dank God dat Hij mij waardig gekeurd en bekwaam gemaakt heeft iets voor Hem te lijden. Ik begeer Zijn genade te erkennen dat Hij mij niet alleen bewaard heeft voor de grovere besmettingen van deze wereld, maar ook voor de meer gewone besmettingen van de kinderjaren en van die mij aankleefden heeft Hij mij gewassen en gereinigd in Zijn eigen bloed.' Daarna gaf hij rekenschap van de gronden waarop hij veroordeeld was. Het was omdat hij de tirannie van koning Jakobus niet kon erkennen, vanwege zijn weigering om belasting te betalen aan een dergelijk despoot en vervolgens omdat hij het wettig oordeelde om ter verdediging wapens te dragen. Hij verklaarde als een Presbyteriaan te sterven. De door de kerk aanvaarde belijdenisgeschriften die op de vergadering van Westminster waren vastgesteld, onderschreef hij van harte, evenals de plechtige Verbonden. 'Ik laat u mijn getuigenis na tegen Paperij, Prelatendom, Erastianerij, tegen alle goddeloosheden en tegen alles strijdig met de gezonde leer en kracht der godzaligheid, in het bijzonder tegen alle overheersing en inbreuk op het recht van Christus, de Koning van alle aardse koningen, om alleen als Koning over Zijn Kerk te regeren, omdat Hem alleen die eer toekomt...'

Nu probeerde men hem het zwijgen op te leggen, maar hij liet zich niet zomaar onderbreken. 'Ik ben zo klaar', zo antwoordde hij. 'U die Gods volk bent, handhaaf onvermoeid de belijdenis van deze dag in uw staten en plaatsen en wat u ook doet, verzeker u van uw aandeel in Christus, want er nadert een storm die uw fundamenten zal beproeven. Schotland moet los zijn van Schotland, voordat de verlossing komt...' Hierop werd hij gedwongen op te houden en de ladder naar de galg te beklimmen. Op de ladder bad hij nog: 'Heere, ik sterf in het geloof dat U Schotland niet zult verlaten, maar dat U het bloed van Uw getuigen zult doen zijn het zaad van Uw Kerk. U zult wederkomen en in ons land zegepralen. En nu, Heere, ik ben gereed. De bruid, de vrouw van het Lam heeft haarzelf bereid.' De beul stootte hem hierna van de ladder af, waarbij de martelaar uitriep: 'Heere, in Uw handen beveel ik mijn geest, want Gij hebt mij verlost, Heere, God der waarheid.'

Zo stierf de laatste getuige van het Covenant. Niet de laatste martelaar, want deze moest nog volgen. James Renwick was enkele dagen vóór zijn dood zevenentwintig jaar geworden. De verlossing van het land was nu niet ver meer. Vlak voor het aanbreken van de morgenstond van de nieuwe dag ging de laatste getuige heen. Hij wandelde in de voetstappen van Cameron en Cargill. Hij droeg hun profetenmantel met ere. Een vriend getuigde dat hij 'de Kaleb was die de Heere geheel volgde.' Hij vergeleek hem met John Knox en John Welch die het aangezicht van mensen niet vreesden. Zijn

voorkomen ademde een profetische gestrengheid die ontzag inboezemde. Zo leefde en stierf de held die als een ster aan het firmament de nieuwe dag aankondigde. De nevels moesten nog zwichten voor de komst van Sions Vorst. De vervallen Kerk van Schotland verkeerde nog op de puinhopen van Jeruzalem, totdat de Zon van Gods tegenwoordigheid Schotland weer zou beschijnen. En deze morgenstond brak weldra aan.

Stadhouder Willem III.

Monument George Wood in Sorn.

19. Ontkomen als een vogel uit de strik

Het einde van de vervolging

De dood van Renwick betekende een zware slag voor de 'Society People'. Zij werden echter gesterkt door het getuigenis dat hij achterliet en begeerden in zijn geest verder te strijden. Alexander Shields nam nu de leiding over, daartoe bijgestaan door Thomas Lining en William Boyd die ook in Holland geordend waren. Tijdens hun verblijf in de Nederlanden hadden zij kunnen opmerken dat de Prins van Oranje hun land een warm hart toedroeg en met belangstelling de gebeurtenissen binnen het Britse rijk volgde. Zo was hun hoop gevestigd op de Protestanten aan de andere kant van de zee, onder wie steeds meer stemmen opgingen om hun geloofsgenoten in Engeland en Schotland te hulp te komen. Vooralsnog leek het er niet op dat de vervolgingen zouden ophouden. De dragonades gingen onverminderd voort, ondanks de verschillende 'Indulgences' die schijnbaar op vrede en vrijheid aanstuurden. Toch zou maar enkele maanden na de dood van Renwick de laatste martelaar het leven laten voor de zaak van Christus. Het was dus niet Renwick, zoals wel wordt aangenomen, maar een jongen van zestien jaar die als laatste door de vijand gedood werd. Zijn naam is George Wood die in Tinkhornhill door John Reid werd neergeschoten. Hij werd ontdekt in zijn schuilplaats, twee mijlen verwijderd van Sorn. Volgens Wodrow stierf hij in juni 1688, maar volgens anderen was dit een maand later. Zonder een woord te zeggen werd hij vermoord, alleen omdat hij de veldbijeenkomsten wel eens bezocht. Zijn grafsteen op het kerkhof van Sorn, de geboorteplaats van Alexander Peden, houdt zijn gedachtenis levend. Hij was één van de vele duizenden die van 1660 tot 1688 hun leven opofferden. Volgens Howie was het aantal vervolgden ongeveer 18.000. Van hen werden 2800 gevangen genomen, 7000 verbannen, 680 in de strijd gedood en 498 onder de blote hemel in koelen bloede neergeschoten. De anderen leden door hun zwerversbestaan, verjaagd van huis en haard, vervolgd van dorp tot dorp, of van berg tot berg. Wie zou het leed kunnen peilen dat tot in de hemel doordrong? Nu was de verlossing vlakbij. Reikhalzend zagen de vromen uit naar de dag van bevrijding die spoedig zou aanbreken.

Wellicht dachten de Covenanters aan de woorden van Alexander Peden, die het aanbreken van de nieuwe dag reeds had voorzien, toen hij sprak: 'Ik vertel u goed nieuws: onze Heere zal een veer uit de vleugel van de antichrist nemen en deze zal de hertog van York (koning Jakobus) neerwerpen en hem uit het koninkrijk verbannen.' Niemand minder dan de stadhouder van de Nederlanden zou het instrument worden in Gods handen om het Britse rijk te hulp te komen. Patrick Walker noemt hem 'de man die de Heere in Zijn

soevereiniteit, genade en goedheid verwekte om deze landen, in het bijzonder Schotland, te helpen en om een instrument te zijn om een halt toe te roepen aan de vloed van het Pausdom die over ons was gekomen als een overstroming van wateren.' Ook is daar het getuigenis van Thomas Hogg, die naar Holland was verbannen en hier de stadhouder meermalen ontmoette. Vier zomers voor de Roemruchte Omwenteling in 1688, toen de vervolgingen op zijn felst waren en de uitkomst nog ver weg scheen te zijn, zond deze knecht van de Allerhoogste de prins de volgende boodschap: 'Hoewel de kerk van Schotland nu onder een wolk verkeert, zo zal deze toch spoedig voorbij zijn en u zult het instrument zijn tot verruiming van de kerk van Schotland. Tevens zult u koning van dit gehele rijk worden.'

De Hollandse Stadhouder

Willem Hendrik van Nassau was de derde Prins Willem van Oranje. Hij was de zoon van de dochter van Karel I en getrouwd met een dochter van koning Jakobus II. Zijn vrouw Mary Stuart was de erfgenaam van de troon, totdat op 10 juni 1688 de kroonprins James geboren werd op wie de rechten van troonopvolging automatisch overgingen; 'een katholieke zoon die een katholieke vader zou opvolgen.' Deze gebeurtenis betekende het begin van een algehele omwenteling. Niet voor niets schreef de bondgenoot van Jakobus, koning Lodewijk XIV van Frankrijk, aan zijn gezant in Holland dat 'de geboorte van de Prins van Wales ongetwijfeld voor de Prins van Oranje een reden te meer zal zijn om de rust in Engeland te gaan verstoren.' Dit had de grote Zonnekoning goed gezien, want nu de protestantse Mary haar vader niet op kon volgen, was het belang van het protestantisme meer dan ooit in groot gevaar. De geboorte van de kroonprins werd dan ook niet met vreugde ontvangen, maar veroorzaakte grote onrust in het gehele land. Willem van Oranje had er geen behoefte aan om de verhouding met zijn schoonvader te verstoren. Hij had zich altijd vredelievend opgesteld en wilde zich niet inlaten met de Britse aangelegenheden. Hoewel hij het verzet niet openlijk steunde, stond hij wel achter de expedities van Monmouth en Argyle om zijn schoonvader ten val te brengen. Nu werd hij geroepen om zelf te handelen en was de tijd aangebroken dat hij als redder van het protestantisme Engeland te hulp moest komen. Toen een aantal protestantse edelen het 'Kom over en help' liet horen, besloot hij deze onderneming te wagen.

Het was geen zelfverzekerde vorst, die in november met honderden schepen de Noordzee overstak. De prins schreef in die dagen aan zijn vriend Bentinck: 'Mijn lijden, mijn ongerustheid is vreselijk: ik zie nauwelijks een weg; nooit heb ik zo de behoefte aan Gods leiding gevoeld.' Op het koninklijk schip wapperde zijn standaard: 'De protestantse godsdienst en de vrijheid van Engeland.' Zijn hart was niet zonder vrees, toen hij openlijk de strijd ging aanbinden tegen zijn schoonvader. Maar op de bodem van zijn hart rijpte steeds meer het vertrouwen dat het ging om Gods zaak, om het

behoud van de zuivere godsdienst. 'En daarom, laat ons dan uit dien hoofde de Heere bidden, dat Hij dit grote werk wil zegenen en alles tot dat gewenste einde besturen.'

Kennelijk waren Willems politieke oogmerken van ondergeschikt belang toen hij het Britse volk te hulp kwam. Macaulay beschrijft naast zijn karakter en militaire kwaliteiten ook zijn godsdienstige opvattingen. 'Het leerstuk van de predestinatie was de hoeksteen van zijn godsdienst.' En Wodrow verhaalt hoe een nieuwsgierige soldaat de vorst op een morgen in een schuur van achter de balen stro bespiedde: 'Hij haalde een kleine Bijbel uit zijn zak en las hierin staande een half uur lang. Enkele malen sloeg hij zijn ogen op en keek naar boven. Hij deed het boek dicht en knielde neer. Hij bad op het allervurigst en huilde hierbij veel... Nadat hij zijn gezicht gewassen had, ging hij de deur uit.' De stadhouder was een Presbyteriaan, zodat hij wel aansluiting had bij de Schotse kerk. Toch was hij breder van opvattingen dan de Covenanters. Hij maakte van de kerkvorm geen halszaak en kon zich zelfs ook wel vinden bij de gebruiken in de anglicaanse kerk. Evenals de Stuarts was hij een voorstander van een erastiaanse politiek, waarbij de vorst de zeggenschap ook over kerkelijke zaken moest hebben. Aan de andere kant verafschuwde hij elke vorm van tirannie en bloedvergieten.

Stadhouder Willem was ook goed op de hoogte van het wel en wee van de kerk in Schotland. Eén van zijn hofpredikers was William Carstares, met wie hij via raadpensionaris Fagel in aanraking kwam. Carstares vinden wij al in 1669 in Holland, toen hij zich als theologisch student aan de universiteit van Utrecht liet inschrijven. Drie jaar later bracht hij brieven geschreven met witte inkt van Schotland naar zijn verbannen geloofsgenoten. Het schip waarop hij was werd door de Engelsen in beslag genomen, maar Carstares wist te ontsnappen. Ten tijde van het 'Rye-house-komplot' in 1683, werd hij op beschuldiging van hoogverraad gevangen genomen. Na zijn vrijlating vertrok hij weer naar het vasteland en woonde een tijd in Kleef. In de herfst van 1686 verhuisde hij naar Leiden, waar hij met veel vrienden en ook met de stadhouder in aanraking kwam. De laatste zorgde ervoor dat hij de tweede predikantsplaats van de Schotse kerk in Leiden kreeg toegewezen. Spoedig hierop volgde zijn benoeming tot hofpredikant. Tussen Willem van Oranje en Carstares ontstond een hechte vriendschapsband, evenals tussen hem en Hans Willem Bentinck, die de belangrijkste raadsman van de prins was. Tot aan de dood van de Oranjevorst bleef de vriendschap bestaan. Op zijn sterfbed gaf de koning hem een haarlok als aandenken. De hofprediker sprak nooit onbewogen over de dood van zijn koninklijke vriend. Carstares had niet alleen achting voor de prins, maar ook voor zijn vrouw, Mary Stuart. Hij gaf haar het boekje van William Guthrie, *Des Christens groot interest* dat zij las en herlas. Zij zei 'dat zij dit boekje bewonderde en zolang zij leefde er geen afstand meer van wilde doen.' Het was dezelfde Guthrie die jaren geleden voorspelde 'dat de Heere de

William Carstares.

gevangenschap van Schotland eenmaal zou afwenden.'

William Carstares bevond zich op het koninklijke schip op weg naar Engeland. De prins nam een leger van 12.000 man met zich mee, dat op 600 schepen vervoerd werd. Prinses Mary ging niet mee; zij had grote moeite om afscheid van haar echtgenoot te nemen. Op 26 oktober 1688 ging de prins over op het fregat 'Den Briel'. Het begin van de overtocht verliep erg moeilijk. Eerst woei de wind uit de goede hoek, maar toen de helft van de tocht was afgelegd, draaide deze naar het westen en veranderde in een zware storm. De schepen waren zo verstrooid dat zij weer koers zetten naar de Hollandse kust. Duizend paarden stierven of sloegen overboord. Dit betekende een zware beproeving voor de prins. Maar hij liet de moed niet zakken. Zijn vrouw tekende aan: 'De prins getuigde in al zijn brieven van een diepe berusting in de wil van God en wachtte Zijn tijd af in Hellevoetsluis.' De wind draaide naar het oosten en de vloot zeilde nu in de richting van het Nauw van Calais. De troepen landden op de Engelse kust, in Torbay in Devonshire. William Carstares stelde de prins voor, om de Heere in het openbaar te danken voor zijn bescherming. Zo zongen de soldaten aan de kust uit volle borst Psalm 118, waarna de hofprediker in gebed voorging.

De tocht naar Engeland bleek spoedig succesvol. Voordat de stadhouder Londen bereikt had, vluchtte koning Jakobus hals over kop met zijn gezin naar Frankrijk. De rol van de roomse, gewetenloze vorst was eindelijk uitgespeeld. Het protestantisme had gezegevierd. Toen de nood op het

hoogst was, kwam de redding. De Hollandse prins deed zijn glorieuze intocht in de hoofdstad. Een grote menigte juichte de redder van het Engelse volk toe en iedere hoed en stok was met oranje gesierd. Spoedig hierop kon ook Mary zich bij haar man voegen. Ook zij werd met veel eerbetoon ontvangen. Op 22 februari 1689 werden William en Mary tot koning en koningin van Engeland ingehuldigd. De wapenkoning van de 'Orde van de Kouseband' las met luide stem de proclamatie voor, die aan duidelijkheid niets te wensen over liet. 'Alzo het de almachtige God heeft behaagd ons door Zijn grote genade over dit koninkrijk een wonderlijke verlossing van het pausdom en de arbitraire macht te beschikken en alzo wij onze behoudenis, naast God, schuldig zijn aan het besluit en gedrag van Zijne Hoogheid, de Prins van Oranje, die God verkoren heeft om het heerlijke instrument te zijn van zulk een onwaardeerbaar geluk voor ons en voor ons nakomelingschap... zo proclameren wij... Willem en Mary, Prins en Prinses van Oranje, om koning en koningin van Engeland en Ierland te zijn...' Zo werd de protestantse godsdienst voor het Engelse koninkrijk verzekerd. De pogingen die de gevluchte Jakobus later nog aanwendde om het rijk weer onder zijn macht te krijgen mislukten. Bij de rivier de Boyne in Ierland werd hem op 12 juli 1690 een beslissende slag toegebracht.

Willem van Oranje, koning van Schotland

Hoe verging het Schotland? Koos ook het buurland van Engeland voor de Hollandse prins? Op de avond voor zijn vertrek uit Holland zond hij een 'Declaration' aan het Schotse volk, waarin hij zich als verdediger van het protestantisme aanbood. De Geheime Raad verbood de verspreiding hiervan, maar toch werd deze open brief overal gelezen. Het zou echter nog maanden duren voordat Willem ook in Schotland vaste voet aan de grond kreeg. Het verzet tegen het bewind nam vastere vormen aan. Edinburgh was aan het einde van het jaar vervuld met aanhangers van het Huis van Oranje. De roomse kapel bij het Holyrood paleis werd met de grond gelijk gemaakt. Het gepeupel had het nu gemunt op de woningen van de roomsen in de stad en verbrandde hun boeken, crucifixen en beelden. Dertig hoge en tachtig lage Schotse edelen gingen naar Londen om te vragen of Willem het bestuur van hun land wilde overnemen totdat een Conventie in Edinburgh zou gehouden worden. Deze kwam in april 1689 bijeen en zwoer Jakobus af als koning van Schotland. En een dag later werd bij het marktkruis de proclamatie voorgelezen waarin Willem en Mary de kroon kregen toegewezen. De lang verwachte verlossing was nu gekomen!

De gebeurtenissen wisselden zich hierna snel af. De haat tegen de bisschopsgezinden maakte zich nu van het volk meester. Overal werden de 'curates', de gehate hulppredikanten, afgezet. De bisschoppen waren in grote verwarring. Zij wachtten af hoe de nieuwe koning met de kerk zou handelen. In december waren zij al naar Londen gegaan met de bedoeling hun positie te versterken. In Engeland kon Willem immers niet om de

anglicaanse bisschoppen heen. Hun macht konden de Puriteinen niet meer breken. Het overgrote deel van het Engelse volk koos immers voor de anglicaanse liturgie en episcopaalse kerkvorm. De Puriteinen kregen wel vrijheid van godsdienst en verzamelden zich in verschillende kerkformaties onder de naam van 'dissenters'. Willem aarzelde hoe hij de kerk van Schotland tegemoet moest treden. De Schotse bisschoppen wezen hem erop, dat de macht van de episcopalen ook in hun land niet gering was. Willem wees hun verzoekschrift om de bisschoppen te handhaven dan ook niet zonder meer af, als zij hem beloofden dat zij hem met het grootste deel van de adel zouden steunen in zijn pogingen om de Schotse troon te bezetten. Het is de vraag of Willem III in zijn houding tegenover het Schotse presbyterianisme wel handelde uit overtuiging of uit persoonlijk belang. Wellicht dat de invloed van Carstares bij de afschaffing van het bisschoppenstelsel van doorslaggevende betekenis is geweest, toen hij de druk vanuit Engeland en van de Schotse bisschoppen uit de weg ging. Het werd hem steeds meer duidelijk dat de Presbyterianen hem als begunstiger van de bisschoppen zeker niet zouden accepteren. Hij had hun steun hard nodig, vooral omdat de Hooglanden en een deel van de adel nog sterk op de hand van Jakobus waren.

De graaf van Argyle, Sir John Dalrymple en Sir James Montgomery werden naar Londen afgevaardigd om de kroon aan Willem en Mary aan te bieden. Op 11 mei 1689 vond de ceremonie plaats in de eetzaal van Whitehall. De graaf van Argyle las de eed voor en het koningspaar herhaalde de woorden met hun handen opgestoken naar boven. Als laatste passage moesten zij zweren dat zij 'alle ketters en vijanden van de ware godsdienst van God zouden uitroeien...' Dit ging Willem te ver en hij gaf dan ook direct te kennen dat hij 'zichzelf niet onder de verplichting wilde brengen om een vervolger te worden.' Hij was bang dat deze belofte zou leiden tot een nieuwe tirannie. De vredelievende Hollandse prins was een voorstander van een grote mate van verdraagzaamheid. In zijn vaderland had hij gezien hoe de Gereformeerde, Lutherse en Doopsgezinde kerk, onder bescherming van de overheid vrijheid genoten, vandaar dat hij de 'dissenters' in Engeland ook bestaansrecht toekende. Om hem tegemoet te komen werd de gewraakte zinsnede niet als onderdeel van de eed aangemerkt. Zo verbond hij zich aan het koninkrijk van Schotland.

De tegenstand van de Jacobites

De tegenstand tegen de nieuwe vorst was niet zomaar gebroken. De koningsgezinden verzamelden een leger van Hooglanders en begonnen een guerrilla-oorlog. Niemand minder dan James Graham of Claverhouse, die zoveel moorden op de Covenanters op zijn geweten had, was hun aanvoerder. Met lede ogen had hij aangezien dat zijn grote beschermheer, koning Jakobus, het land had verlaten. Generaal MacKay kreeg als taak om de pogingen van Claverhouse te verijdelen. De beide legers ontmoetten

elkaar in de nauwe pas van Killiecrankie. Claverhouse wachtte hen op vanaf de steile rotswanden. Zij stortten zich op de regeringstroepen en wisten de overwinning te behalen. Alleen Claverhouse maakte de afloop niet mee. Bij het begin van de slag had hij persoonlijk het kleine aantal ruiters aangevoerd. Omdat hij vond dat zij hem niet snel genoeg volgden, keerde hij zich om en zwaaide met zijn muts om hen aan te sporen. Door deze beweging verschoof zijn harnas, waardoor zijn linkerheup niet meer beschermd was. Op dat moment raakte een kogel zijn heup en stortte hij van zijn paard. De rol van Claverhouse was weldra voorgoed uitgespeeld. Hij had meer erg in de afloop van de strijd dan in zijn eigen toestand. 'Hoe staan de zaken?' vroeg hij de mannnen die hem hadden opgevangen. 'Goed voor koning Jakobus', antwoordde de één, '...maar wat u betreft...' De stervende antwoordde: 'Als we overwinnen komt het er voor mij niet op aan.' Dit waren zijn laatste woorden. Claverhouse was opgeroepen voor de rechterstoel van de hemelse Rechter om rekenschap te geven van zijn daden. Ondanks dat hun aanvoerder aan het begin van de strijd sneuvelde, behaalden de Hooglanders toch de overwinning. Zo eindigde de slag van Killiecrankie op 27 juli 1689.

Drie weken later kwam het weer tot een treffen met de ruwe soldaten uit de Hooglanden. Het was het legertje van Cameronianen dat onder leiding van William Cleland bij Dunkeld de strijd aanbond tegen de koninklijke soldaten. Cleland, die eenmaal in Drumclog als kapitein van een groep Covenanters Claverhouse had verslagen, had uit eigen gelederen een regiment gevormd. Alexander Shields werd de veldprediker van het nieuwe leger. Het was niet verwonderlijk dat de volgelingen van Renwick zich hadden opgeworpen als gezworen vrienden van de zo fel begeerde vrijheid. Zij namen de wapenen op, om de voorstanders van de tirannieke Stuart voorgoed de nekslag te geven. Niets was hun meer welgevallig dan dat de macht van de roomse Jakobus voorgoed gebroken werd. Toen een algemene vergadering van de 'Societies' op de dag van de kroning van Willem en Mary in Douglas bij elkaar kwam, werd het voorstel om een vrijwilligersleger te vormen dan ook aangenomen, hoewel de Cameronianen gereserveerd stonden tegenover de politieke ontwikkelingen. Shields hield een preek, waarin hij tot de strijd opriep. De tekst was Richteren 5:23: 'Vloekt Meroz, zegt de Engel des Heeren, vloekt haar inwoners geduriglijk; omdat zij niet gekomen zijn tot de hulp des Heeren, tot de hulp des Heeren met de helden.' Wel werd duidelijk gemaakt dat de officieren strikte voorstanders moesten zijn van de Verbonden. Het 'Cameronian Regiment', dat hierop werd gevormd, was gehouden om 'het pausdom en het prelatendom en de arbitraire macht te weerstaan en om het werk van de Reformatie in Schotland... te herstellen...' Hun eerste taak was om de stad Dunkeld tegen het leger van oprukkende Hooglanders dat op weg was naar het zuiden, te verdedigen. Zij vochten als leeuwen tegen hun vijanden, die doorgaans met hellebaarden en spiezen gewapend waren. Na een urenlange verbeten strijd behaalden zij de overwinning, hoewel Cleland zelf als

slachtoffer van het slagveld moest worden weggedragen. Nu was de staf van Jakobus voorgoed gebroken.

De 'Roemrijke Omwenteling' (Glorious Revolution) luidde na een worsteltijdperk van dertig jaar een tijd van rust in voor het Schotse volk. Zou de glorie van weleer nu weer aanbreken? Zouden de Verbonden weer worden vernieuwd en de grondwet gaan uitmaken van de natie? Met spanning wachtten de Cameronianen af wat de nieuwe regering zou gaan doen. Willem III zag zich geplaatst voor vele moeilijkheden. Het Parlement werd in ere hersteld en hij benoemde de hertog van Hamilton als zijn vertegenwoordiger. De graaf van Crawford, een volbloed Presbyteriaan, nam het presidentschap van het Parlement op zich. De gehate Lord Advocate Mackenzie had het land verlaten en verhuisde naar Londen. Hij probeerde een goed woordje te doen voor de bisschoppen, maar hij sprak voor dovemansoren. Zijn rol was voorgoed uitgespeeld, al kreeg hij zijn verdiende straf niet. De overlevering verhaalt dat hij later 's nachts rusteloos over het Greyfriars kerkhof rondliep. In 1691 kwam een einde aan zijn gruwelijk leven en werd hij zelfs op hetzelfde kerkhof begraven waar mannen als Henderson en Renwick hun laatste rustplaats vonden.

De General Assembly komt bijeen

Het duurde een jaar voordat het duidelijk werd wat de definitieve vorm en regering van de Schotse kerk zou worden. De bisschoppen werden van hun waardigheid ontheven. Het Parlement herriep alle voorgaande wetten tegen de Presbyterianen en bekrachtigde op 7 juni 1690 de Geloofsbelijdenis van Westminster, die in de zaal van het Parlementsgebouw tegenover de St. Giles kerk werd voorgelezen. De Kerk van Schotland werd nu als de officiële kerk 'gevestigd, bekrachtigd en bevestigd.' Het Parlement koos voor de presbyteriale vorm van kerkregering, zoals deze in een wet van 1592 door koning Jakobus eenmaal was vastgesteld, als 'de enige regering van de Kerk van Christus in dit koninkrijk.' Het presbyterianisme had uiteindelijk gezegevierd. Nu was het de taak van de bijeen te roepen General Assembly om de kerk te zuiveren van de overblijfselen van het tijdperk van de bisschoppen. Dit was een moeilijke opgave, want vele 'curates', vooral in het noorden, hadden hun standplaats nog steeds niet verlaten. Het proces van verdere hervormingen zou moeizaam verlopen, vooral omdat de regering een belangrijke vinger in de pap wilde hebben. Zo was het erastianisme via de achterdeur toch weer binnengekomen. Al waren de bisschoppen nu uitgebannen, toch betekende de macht van de staat een beknotting van de vrijheden waarvoor de Covenanters gedurende tal van jaren hun goed en bloed hadden opgeofferd.

Op 16 oktober 1690 vergaderde de General Assembly van de kerk voor het eerst sinds 37 jaar, toen op last van Cromwell de vergadering werd ontbonden. De leden namen hun zetels in, in de oude zijbeuk van de St. Giles kerk die speciaal voor de Assembly was bestemd. Lord Carmichael

deed zijn intrede als de Commissioner van koning Willem. Gabriël Cunningham leidde de vergadering, totdat een nieuwe moderator gekozen was. De keus viel op Hugh Kennedy, een Protester van de oude stempel, die met wijsheid en voorzichtigheid de voorzittershamer hanteerde. Rondom zijn zetel zaten de predikanten en ouderlingen die de vervolgingen hadden doorstaan. Dankbaarheid en blijdschap was op hun gezichten af te lezen. Hier zaten zij, sommigen hadden de slag bij Rullion Green in 1666 nog meegemaakt, weer anderen herinnerden zich nog als de dag van gisteren, hoe het leger van Covenanters bij Bothwell Bridge in 1679 werd verslagen. Er waren er die de merken van de duimschroeven op hun handen droegen. Rondom de zetel van Kennedy zaten zij die de hitte van de vervolging aan den lijve hadden ondervonden. Daar zat de oude Gabriël Semple van Jedburgh, die assisteerde toen de Covenants op een winterse dag in het stadhuis van Lanark waren vernieuwd, alvorens de Pentland expeditie goed begon. Vaak was hij in gezelschap geweest van John Blackader en John Welch. Met gevaar van hun leven hadden zij de boodschap van genade in de dalen en op de heuvels laten horen. Niet ver bij hem vandaan zat William Veitch, de man van de hemelsgezinde Marion Veitch. Het was vooral zijn vrouw, die vast geloofde dat de Heere Zijn erfdeel in het land verlossen zou. En dan niet te vergeten Thomas Hogg, één van de weinige afgevaardigden uit het noorden. Wat had deze knecht van God geleden op de Bass Rock, wat moest hij jarenlang omzwerven en uiteindelijk in Holland een veilig onderkomen vinden. Koning Willem was hem niet vergeten, ook niet toen hij later naar Kiltearn in het hoge noorden terugkeerde. Had hij de verlossing door de handen van de Hollandse stadhouder niet voorzegd? Nu was deze profetie vervuld en verheugde hij zich in de vernieuwing van de kerk van zijn vaderen. Ook Henry Erskine behoorde tot het illustere gezelschap. Zijn zonen Ralph en Ebenezer zouden in zijn voetstappen gaan en de kerk tot groot nut zijn. Hier zaten zij, de zonen van het Covenant. De Heere had grote dingen onder hen gedaan en daarom waren zij verblijd.

Ook William Carstares was van de partij. Hij vertegenwoordigde geen gemeente of classis, maar het hof in Londen. Hij was een geboren diplomaat van het type van Alexander Henderson, die overal zijn invloed aanwendde ten gunste van zijn geliefde vaderland. 'Ik ken hem door en door', zo oordeelde koning Willem, 'en ik weet dat hij een oprecht en eerlijk mens is.' Was dit te veel gezegd? Al had hij niet dezelfde geest als Henderson, die met vurige liefde voor het Covenant bezield was, toch was hij de komende jàren de kerk tot groot nut. Toen de koning enkele jaren later een besluit zou tekenen, waarin de onafhankelijkheid van de Schotse kerk op losse schroeven zou komen te staan, aarzelde Carstares niet zich hiertegen te verzetten. Midden in de nacht ging hij met gevaar voor zijn leven de koninklijke slaapkamer binnen. Hij maakte Willem wakker en vertelde hem wat op zijn hart lag. En de koning schroomde niet om het omstreden decreet aan de vlammen van het haardvuur prijs te geven.

De eerste daad van de Assembly was om de drie predikanten van de Cameronianen aan te horen. Shields, Boyd en Lining brachten enkele erzoekschriften in het midden van de eerwaarde broeders; het éne was op ersoonlijke titel van de predikanten en het andere was in naam van de Societies'. In de eerste plaats verzochten zij om als predikanten in de ernieuwde kerk te worden toegelaten, waaraan de vergadering gaarne oldeed. Het getuigenis van de 'Societies' werd niet in de vergadering oorgelezen, maar naar een commissie verwezen. Gabriël Semple en James raser of Brea spraken met de predikanten die de standpunten van de olgelingen van Renwick verwoordden. Hun voornaamste bezwaar hield in at de beëdigde Verbonden werden genegeerd. Ook vonden zij het een uwel dat het prelatendom wel was afgeschaft, maar niet als onbijbels was angemerkt. En de presbyteriale kerkvorm was wel aangenomen, maar niet s een 'jus divinum', als een Goddelijk recht, verklaard. Radicaal waren zij hun standpunt dat zij een vorst als Willem van Oranje onmogelijk trouw onden zweren, die aan het werk van de 'Covenanted Reformation', tussen 638 en 1650, moedwillig voorbijging. Sprak de tekst van het Plechtige erdrag uit 1643, dat de drie koninkrijken aan elkaar verbond, geen klare al, waar de 'gezworene zich verbindt om de Gereformeerde godsdienst in chotland in leer, eredienst, tucht en regering te bewaren'? Dit was toch een ndende regel en geen tijdelijke overeenkomst?

De kritiek van de Cameronianen werd eigenlijk in de doofpot gestopt. De euwe kerkelijke leiders, waaronder Carstares een voorname spreekbuis as, hielden de boot af. Zij waren bang voor nieuwe twisten die de eenheid uden verstoren. Ook de Assembly had enkele predikanten onder haar den, die met de 'Indulgences' hadden ingestemd. De Commissioner van koning maande de vergadering tot 'moderation', een fraai woord voor matigdheid. De tegenstellingen, zoals destijds tussen Resolutioners en otesters, mochten niet opnieuw worden aangescherpt. Het belangrijkste as dat de presbyteriale kerkvorm was hersteld en de natie weer vrij kon lemen. Willem III was wel geen vernieuwer van de kerk, maar wel de vrijder. Later laakte zelfs Patrick Walker de grote ondankbaarheid, die in gen gelederen zichtbaar was en aan Gods daden voorbijging. 'Ik heb vaak dacht dat onze ondankbaarheid als één van de oorzaken van Gods toorn rekend kon worden, omdat wij niet begrepen noch zagen de werken van hand des Heeren door ons te bevrijden toen wij dreigden te vergaan.'

Om terug te keren naar de Assembly, de vergadering gaf in een brief aan ning Willem uitdrukking aan haar grote dankbaarheid voor het herstel n de 'zo lang geteisterde en benauwde' kerk. Op dezelfde dag dat deze brief erd verzonden, bepaalde de Assembly, dat zij op 'de volgende maandag, ssen acht en twaalf uur in de morgen bij elkaar zou komen voor een meenschappelijk gebed.' Niet alleen dankbaarheid en blijdschap was de onzetting van de vergaderingen; er was ook zorg. De roepende zonden van nd en volk waren de schaduwzijde van de 'Omwenteling'. Vandaar dat een

dag van 'plechtige verootmoediging en vasten' werd vastgesteld om de nationale en persoonlijke zonden voor Gods aangezicht te belijden. Een indrukwekkend besluit werd op schrift gesteld, waarvan de toon ootmoed en vernedering ademde. 'Ofschoon onze genadige God onlangs vanwege Zijn eigen Naam grote en wonderlijke dingen voor Brittannië en Ierland en voor deze kerk en natie in het bijzonder heeft gewrocht, hebben de inwoners toch reden om hun eigen kwade wegen te gedenken en om zich te verfoeien vanwege het gezicht van hun ongerechtigheden. Helaas! wij en onze vaders, onze prinsen, onze predikers en het volk van alle standen hebben gezondigd en zijn tot op deze dag onder grote overtredingen...' 'Laat ons onszelf daarom verootmoedigen en vasten en bidden, laat ons onze zonden indachtig zijn, onze wegen doorzoeken en deze en onze andere zonden met berouw en leedwezen belijden, laat ons tot de Heere wederkeren met vasten en geween en met rouwklagen...' Ook klonk de oproep om het gehele christendom in het gebed te gedenken, vooral de verdrukte kerk in Frankrijk. 'Laat ons bidden dat alle einden der aarde het heil van God mogen zien en dat Hij Zijn oude volk van de Joden wilde brengen tot de kennis van Jezus Christus, dat Hij de ondergang van het roomse Babylon wilde verhaasten...' Zo bepaalde de Assembly dat alle gemeenten op de tweede donderdag van het volgende jaar zouden samenkomen om in verootmoediging Gods aangezicht te zoeken en Zijn gunst af te smeken.

De wijze waarop de Assembly opriep tot een nieuwe reformatie van de kerk was voor Shields en de andere twee predikanten een bewijs dat de Heere de gevestigde kerk nog niet had verlaten. Maar de Cameronianen die niet terugkeerden dachten hier anders over. Zij vonden de kerk halfslachtig en niet doortastend en schroomden ook niet om de nieuwe koning te doodverven als een begunstiger van de bisschoppen en vijand van de Verbonden. Op 3 maart 1689 vernieuwden zij plechtig de nationale Verbonden op de Borlandheuvel bij Lesmahagow. En hoewel hun drie predikanten zich een jaar later bij de grote kerk aansloten, bleven zij hun standpunt trouw. Hun houding tegenover Willem en Mary grondden zij op Deuteronomium 17:15: 'Zo zult gij ganselijk tot koning over u stellen, die de Heere uw God verkiezen zal; uit het midden uwer broederen zult gij een koning over u stellen...' Hieraan voegden zij toe dat het de Hollandse vorst niet alleen aan Bijbelse voorwaarden voor het koningschap ontbrak, maar ook aan 'Covenanted qualifications', namelijk '...een gedurige genegenheid en ijver tot de zaak van de ware kerk van God...'

Reactie van de Cameronians

De drie predikanten lieten de 'Society people' herderloos achter. Het was niet zonder schroom en aarzeling dat zij de beslissing namen om hen te verlaten. Toch konden zij niet nalaten weer tot de schoot van de kerk terug te keren, al was het met een bezwaard hart. De eenheid van Sion woog hen zwaarder en zij hadden geen vrijmoedigheid om op zichzelf te blijven staan.

Doordat Shields en zijn twee medebroeders naar de gevestigde kerk overgingen, was de eenheid binnen de 'Societies' gebroken. Na de algemene vergadering van december 1690 kwamen zij alleen plaatselijk bij elkaar. Velen van hen volgden Shields en keerden ook naar de kerk van hun vaderen terug. Van het 'overblijfsel' bleef zodoende niet veel meer over. Zij hadden gevochten voor Willem van Oranje, maar uiteindelijk keerden zij hem toch de rug toe. 'De Roemrijke Omwenteling' was voor hen wat de tweede tempel geweest moest zijn voor de Israëlieten die de glorie van de tempel van Salomo nog hadden meegemaakt. Het gebouw dat nu was opgetrokken, was niet meer dan een geraamte, omdat de Covenants geen sluitstuk vormden. Het negeren van de verbondstrouwe verbintenis tussen God, vorst en volk, betekende voor hen een erger kwaad dan echtbreuk.

Afgezien van het negeren van de Verbonden, was de kerk toch teruggekeerd tot de leer en praktijk van de hervormers. De Assembly bekrachtigde niet alleen de Confessie van Westminster, maar ook de beide Catechismussen als de officiële standaard van de kerk. De 'hoogten waren weliswaar niet weggenomen', maar het werk van God was toch kennelijk zichtbaar. De meesten van Gods kinderen verblijdden zich dan ook in de Heere en roemden Zijn daden. Een sterke arm en krachtige hand had hen opnieuw uit het diensthuis uitgeleid. Zij zagen terug op de tijd van vervolging, toen het hen bang was, en zij verwonderden zich nu over de uitkomst die zo plotseling was gekomen. De vrede was gekomen, zowel in de vestingen als in de huizen. De profetie van Alexander Peden was nu vervuld. Sion was bevrijd uit de handen van haar vijanden en het woord van het evangelie kon nu weer ongehinderd van de kansels weerklinken.

Een oude Covenanter sloeg aan het einde van zijn leven een blik terug. Hij schreef: '...de Laggs, de Dalzells, de Lauderdales, de Clavers, de Sharps en vele anderen die ik niet kan noemen, hebben opgehouden om Gods erfdeel te kwellen. Sommigen van hen hebben zich hiervoor moeten verantwoorden en voor anderen komt dit nog. Het komt mij niet toe te oordelen en ik zal dit dan ook niet doen. Zij zijn de oorzaak dat het bloed van de rechtvaardigen gevloeid heeft en als slootwater gewaardeerd werd.' God zou hen oordelen in de jongste dag voor het oog van al Gods kinderen. De vijanden van de kudde van Christus zouden ten onder gaan in de Rode Zee van Gods toorn. Wat moest de oude man van zichzelf zeggen, toen hij terugblikte? '...Ik heb geworsteld in het gebed, ik was in mijn ziel bewogen, ja, zelfs heb ik met vleselijke wapenen menselijk bloed vergoten. Wat ik gezien en gedaan heb, zou een dik boek kunnen bevatten, want vele jaren van mijn lange leven heb ik te midden van gevaren en angsten doorgebracht. Ik heb over heidevlakten en bergen gezworven, heb in holen gezeten of was bedekt onder de rotsen en in de spleten van mijn geboortestreek; verblind door weerlichten, verdoofd door de donder; doordrenkt van regenbuien, geslingerd door stormen en bijna gestikt in de sneeuwmassa. Ik ontsnapte alleen uit deze gevaren door mij op te laten jagen door de slaafse navolgers

Zegel Schotse kerk.

van onze goddeloze regeerders. Het is voorbij, tenminste voor de tijd. Moge het voor altijd voorbij zijn!...'

De 'Roemrijke Omwenteling'

'Want zie, de winter is voorbij; de plasregen is over; hij is overgegaan...' Het ochtendgloren van de nieuwe dag van bevrijding had de nacht van verdrukking verdreven. Jaren later, toen de dreiging van een invasie vanuit Frankrijk het land weer beroerde, leidde Carstares als 'moderator' de zittingen van de Assembly. De Jacobites probeerden een opstand te ontketenen om de weg te banen dat een roomse telg van het huis van Stuart weer de troon zou gaan bezetten. Het was alsof de nu bejaarde Carstares terugdacht aan het jaar van verlossing, toen zijn inmiddels ontslapen vriend, de koning-stadhouder, het Britse rijk te hulp kwam. Het was zijn laatste officiële handeling om een psalm op te geven, voordat de zitting werd gesloten en hij de zegen zou uitspreken. De psalm die hij op deze 17e mei 1714 opgaf was Psalm 124. Het was 'het gezang van het overwinnende geloof' dat zoveel herinneringen opriep uit het verleden. Het was dezelfde psalm die in 1582 op de straten van Edinburgh uit vele monden klonk, toen de verbannen predikant John Durie terugkeerde en met gejuich werd binnengehaald. Het was alsof Carstares terugzag op de dagen van vervolging, op zijn jaren van gevangenschap, op het lijden dat zijn vader, John Carstares, had ondergaan. Hij zag terug op de vele duizenden die gestreden hadden voor de zaak van het Covenant, die de banier van de Verbonden, wel met bloed bevlekt, hoog hadden gehouden toen zij de oorlogen streden van de Heere der heirscharen. Maar hij zag ook terug op het jaar van verlossing dat aanbrak. De kerk was niet ten onder gegaan in de golven van beproeving. Het braambos was niet verteerd, ondanks dat de vuurvlammen hoog opstegen. 'Nec tamen, consumebatur', brandende maar niet verteerd; dit was het devies van de Schotse kerk. De poorten der hel hadden de kudde van Christus niet overweldigd. En voordat de oude leider William Carstares zijn door ouderdom en beproeving verweerde handen zou

opheffen om de zegen uit te spreken over de hoogste vergadering van de kerk in Schotland, door John Knox genoemd de 'onbevlekte bruid van Christus', zongen de broeders het lied van overwinning op de wijs van de oude psalmen van Genève ten tijde van de grote reformator, Johannes Calvijn, in wiens voetsporen John Knox en ook William Carstares wilden gaan. De psalm komt voor in de editie van Marot en Beza van 1562 en in de Schotse psalmbundel van 1635. Het was het gezang van bevrijding, 'een lied Hammaäloth, van David.'

'Ten ware de Heere, Die bij ons geweest is, als de mensen tegen ons opstonden;
Toen zouden zij ons levend verslonden hebben, als hun toorn tegen ons ontstak.
Toen zouden ons de wateren overlopen hebben, een stroom zou over onze ziel gegaan zijn.
Toen zouden de stoute wateren over onze ziel gegaan zijn.
De Heere zij geloofd, Die ons in hun tanden niet heeft overgegeven tot een roof.
Onze ziel is ontkomen als een vogel uit de strik der vogelvangers; de strik is gebroken, en wij zijn ontkomen.
Onze hulp is in de Naam des Heeren, Die hemel en aarde gemaakt heeft.'

Het zevende couplet van deze Schotse rijmpsalm geeft weer hoe de ziel als een vogel aan de strik is ontkomen. Zo had de hand van de tirannie de kerk wel beschadigd, maar niet uitgeroeid!

'Zelfs als een vogel
uit de strik van de vogelvanger
is ontsnapt,
zo is onze ziel bevrijd;
Gebroken zijn hun netten
en zo zijn wij ontkomen.'

20. Zij gingen in hun voetsporen

Na de Omwenteling

De kerk van Schotland stond na de Omwenteling voor een bijna onmogelijke opgave. Het gebrek aan evangeliepredikers en het nalaten van de kerkelijke tucht hadden gedurende tientallen jaren als een gezwel het organisme aangetast. De 'curates' hadden het volk stenen voor brood gegeven en de onkunde was schrikbarend vergroot. Het was nodig dat zij werden vervangen door ware evangeliedienaars, hoewel dit een moeizaam proces was. Vooral de Hooglanden waren in een diepe duisternis gehuld, waarin bijgeloof en heidense gebruiken haast niet waren uit te roeien. Het was nodig door huiscatechisatie en godsdienstonderwijs op de scholen het volk wat bij te brengen. Ook de noodzaak en plicht van gezinsgodsdienst werd beschouwd als een eerste vereiste tot reformatie van de kerk. De opleiding van de predikanten werd met ijver ter hand genomen. Mannen als Gilbert Rule en William Carstares hadden gezag aan de universiteiten; zij waren doorkneed in de theologie van de Reformatie. Van steeds meer kansels werd de boodschap van wet en evangelie beluisterd en de rijke zegen bleef niet uit.

Toch kwam de bloeitijd van de Reformatie en onder de Covenants niet meer terug. De weer opgebouwde tempel vertoonde niet de schitteringen van de vervlogen tijden. Met weemoed dachten de oude vromen terug aan de jaren dat mannen als William Guthrie, Andrew Gray en James Durham met veel zalving van de Heilige Geest het Woord verkondigden. Deze weemoed was ook in het hart van de Cameronianen die buiten de kerk bleven. Zij noemden zich geen afgescheidenen, maar de vrijmoedigheid om zich bij een verbondsontrouwe kerk aan te sluiten, ontbrak hen. Was het Covenant dan geen bindende regel? In de zogenaamde 'Tinwald Paper' dat door Robert Hamilton en anderen was opgesteld, omschreven de volgelingen van Renwick de procedure in kerk en staat sinds de Omwenteling, vergeleken met de tijd vanaf het jaar 1638, toen het Covenant door kerk en natie werd vernieuwd. Hun grote bezwaar was dat de kerk weer een speelbal was geworden van een erastiaanse politiek. Evenals onder de Stuarts had de staat weer zeggenschap gekregen over de gemeente van Christus. De vrijheden, waarvoor de Covenanters jarenlang hadden gestreden, waren niet meer teruggegeven. De kerk was wel bevrijd van het juk van tirannie, maar de vernieuwing was uitgebleven.

De Cameronianen konden niet anders dan op zichzelf blijven staan en betere tijden afwachten. Onder hen waren oprechte kinderen Gods, die treurden vanwege de geslagen breuk, maar ook verbitterde geesten, die onbewogen van leer trokken tegen de 'afgodische kerk'. Zij veroordeelden

ook de godvruchtige leraars en lieten niet af hun onbarmhartige oordelen over hen uit te spreken. Hun houding heeft de zaak van Christus veel schade berokkend en de verdeeldheid onder Gods kinderen vermeerderd. Geen wonder dat steeds meer Cameronianen na verloop van tijd het voorbeeld van Shields en de zijnen volgden en naar de gevestigde kerk terugkeerden. Onder hen was ook John Stevenson, die wij tegenkwamen bij de slag bij Bothwell Bridge. Ook hij had moeite met de manier waarop de kerk weer gevestigd was. Dit bracht hem tot een nauw onderzoek van Gods Woord voor het aangezicht van God. Wij laten hem zelf aan het woord. 'Hierna behaagde het Sions God onze gevangenis te wenden, maar daar het presbyterianisme in deze kerk werd gevestigd, had ik grote moeilijkheid over de vraag of ik mij bij haar gemeenschap zou aansluiten en dat omdat ik dacht dat onze Verbonden niet waren vernieuwd en alle schuld van droevige besmetting niet waarlijk was weggenomen.'

Stevenson stond nu voor een moeilijke beslissing wat hij doen moest. Hij ging in het veld om deze zaak in het gebed voor de Heere neer te leggen. 'Nadat ik God ernstig had gesmeekt Zijn licht en waarheid te zenden dat die mij leiden, dat zij mij mochten brengen tot de berg van Zijn heiligheid, dat ik mocht ingaan tot Gods altaar, tot de God der blijdschap mijner verheuging, raadpleegde ik mijn Bijbel om te zien waar de praktijk was van de kerk van God in gelijke gevallen, zowel onder de bedeling van het Oude als die van het Nieuwe Testament. Ik vond onder de oudtestamentische bedeling, dat het vaak de beproefde praktijk van de kerk en van Gods volk was geweest zichzelf aan God te verbinden met plechtige en nationale Verbonden, dat zij zich in hun verbonden verplichtten te staan tegenover de dwalingen, zowel in leer als in leven, zoals ook wij hadden gedaan in ons Plechtig en Nationaal Verdrag en Verbond. Ik ben overtuigd dat deze Verbonden altijd verplichtend zijn, niet alleen omdat zij niets anders bevatten dan wat ieder goed christen is verplicht te doen... maar ook zijn zij verplichtend wegens de eed van God.'

Al wilde Stevenson met klem de verbondsplicht handhaven, bracht nauwkeurig onderzoek van de geschiedenis van Israël onder het Oude Verbond hem tot het inzicht dat niet alle reformaties deze plicht benadrukten. 'Ook merkte ik uit het Oude Testament op dat sommige reformaties van een langere tijdsduur waren dan andere, dat in sommige het verbond werd vernieuwd en in andere niet; dat in sommige de hoogten werden neergeworpen en in andere niet. Ik merkte verder op dat wat voor reformaties zij ook hadden, de afvalligen niet werden gestraft, terwijl de afgodendienaars volgens Gods wet de dood hadden verdiend. Ik vond ook dat in deze reformaties, die niet alle stand hielden, zolang als wel wenselijk was geweest of zolang als men had mogen verwachten, evenwel oudtestamentische gelovigen in zulke gevallen zich hadden verenigd in gemeenschap met de kerk.'

Hoe was het onder de nieuwe bedeling gesteld, met name tijdens de

omwandeling van Christus op aarde? 'Daarna kwam ik tot een beschouwing van de kerk, zoals zij was in de tijd toen Christus, ons grote Voorbeeld, in de wereld kwam. Ik vond dat er zeer veel dingen verkeerd waren. Zij onderwezen toen leringen die geboden van mensen waren; zij hadden meer op met hun onbeschreven overleveringen dan met de Goddelijke wet. Hun leraars waren zeer vormelijk en bedorven en de kerk in hoge mate onderworpen aan een heidense overheid, die te grote invloed had op het overbrengen van het hogepiesterschap van de één op de ander. Niettegenstaande dit alles erkende onze Heere Jezus Christus, de ware Profeet, haar als een ware kerk, hoewel veel dingen verkeerd waren, en Hij sprak op een waarderende wijze van die kerk, toen Hij tot de Samaritaanse vrouw zei: "Wij aanbidden wat wij weten, want de zaligheid is uit de Joden." Ja, Hij Zelf onderhield gemeenschap met haar, zo ook Jozef en Maria, Zacharias en Elizabet, Simeon en Anna, die ware gelovigen waren...' 'Uit dit alles trok ik het besluit dat het ontwijfelbaar mijn plicht was gemeenschap te houden met de kerk van Schotland, ofschoon onze Verbonden niet waren vernieuwd. Ik zag echter dat zij alle wezenlijke kenmerken had van een ware kerk; dat haar leerstellingen zuiver en onbedorven waren; dat haar regering, tucht en eredienst waren overeenkomstig het Woord van God en dat de sacramenten zuiver werden bediend. Ik zag ook dat zij een nationaal vasten had ingesteld, evenals de Joden vanouds deden, na de terugkeer uit hun gevangenschap, om alle afval te bewenen waaraan zij zich in alle lagen van de bevolking hadden schuldig gemaakt.'

John Stevenson bleef de kerk van zijn vaderen trouw. En daar kreeg hij geen spijt van. De instellingen waren zijn vermaak en hij begeerde de vrede van Jeruzalem, de eenheid van de zichtbare kerk. 'Ik ben vaak verzadigd met de vettigheid Zijns huizes uit Zijn heilige plaats. Hij heeft vaak in Zijn instellingen voor mij een reuk gelegd van aloë, mirre en kassie en tot op deze dag verheugt het mij, wanneer tot ons gezegd wordt: "Laat ons opgaan tot het huis des Heeren." En zolang ik leef zal ik altijd bidden voor de vrede van Jeruzalem; om mijner broederen en mijner vrienden wil zal ik nu bidden èn voor het huis des Heeren èn voor mijzelf, ook voor mijn nakomelingschap zal ik het goede zoeken en wensen dat vrede zij in haar vestingen en welvaren in haar paleizen. Dat een zaad mag worden opgewekt, hier in deze kerk en elders, dat Hem zal dienen, zolang de zon en de maan zullen zijn.'

De houding van de Cameronianen

Zoals gezegd bleven de Cameronianen buiten de gemeenschap van de kerk. In een verklaring die zij in Sanquhar in 1692 publiceerden, noemden zij zich 'een arm, vervallen, onbegrepen overblijfsel van de lijdende... ware Presbyteriaanse kerk van Schotland.' Zij beschouwden zich als de wettige voortzetting van de kerk van de Verbonden en vonden het een grote belediging dat men hen voor 'afgescheidenen' uitmaakte. De regering van Willem en Mary wilden zij niet erkennen en toen in 1702 de zuster van

Jakobus II, koningin Anne, de troon besteeg, verklaarden zij ook haar gezag voor onwettig. Aanvankelijk waren zij zonder een leidende predikant, totdat John MacMillan zich in 1706 bij hen voegde. Hij was als predikant van Balmaghie afgezet, vooral omdat hij zich niet langer kon verenigen met de koers van de officiële kerk. Voor de Cameronianen betekende zijn komst een gebedsverhoring. Hij werd voorlopig de enige zielzorger van de kleine groepen van 'seperatisten' die vooral in het zuiden van het land gevonden werden. Hij reisde stad en land af om voor hen te preken en de sacramenten te bedienen. De bekende Thomas Boston van Ettrick ondervond veel hinder van de 'Macmillanieten', vooral omdat zij anderen opstookten om zich van de kerk af te scheiden. Hij was niet op hen gesteld, vanwege hun onverdraagzame en zelfgenoegzame houding. Boston verafschuwde elke afscheiding, die uit ondergeschikte oogmerken voortkwam, omdat de eenheid van de kerk bij hem hoog in het vaandel stond. Hij had meer op met John Hepburn uit Urr, die ook buiten de kerk was komen te staan, maar niet zo onverdraagzaam en fanatiek overkwam. In 1743 verenigden de Cameronianen zich in de 'Reformed Presbytery' en vanaf 1810 heetten zij de 'Reformed Presbyterian Church'.

De kritiek van de Cameronianen op de gevestigde kerk was niet zonder grond, vooral wanneer het ging om de toenemende staatsinvloed in kerkelijke zaken. Sinds de Unie met Engeland in 1707 tot stand kwam en Schotland zijn eigen identiteit in feite verloor, ging het in dit opzicht nog meer bergafwaarts. In 1712 werd het zogenaamde Patronaatsrecht weer opnieuw van kracht verklaard, ondanks de vele protesten van de kerk. De staat, bij monde van de landheer of magistraat, had nu alle zeggenschap in de zaak van het beroepen van predikanten. Deze maatregel was een steen des aanstoots voor de getrouwe predikanten en leidde in 1733 tot de eerste afscheiding. Ebenezer Erskine verliet met nog enkele predikanten de gevestigde kerk en zo ontstond de Secession Church. Om dezelfde redenen traden Thomas Gillispie en Thomas Boston junior in 1752 uit en vormden de Relief Church. Ook de volgende Schotse afscheiding, de grote Disruption in 1843, was een gevolg van de overheidsdwang om, tegen de meerderheid van de kerk in, de Patronaatswet te handhaven. Zo bleef de verhouding tussen kerk en staat een groot struikelblok. Het was het aloude erastianisme dat vanaf de dagen van de Reformatie onder verschillende vormen steeds weer de kop opstak en de kerk in beroering bracht.

Het oorspronkelijk beginsel van de Covenanters over de verhouding van kerk en staat werd na verloop van tijd steeds meer losgelaten. Vooral aan het einde van de achttiende eeuw gingen stemmen op om de band tussen kerk en staat geheel te verbreken. Het harmoniemodel van de beide pijlers van de natie was in veler ogen oudtestamentisch. Zelfs Thomas Boston had reserves tegenover nationale kerken. Het was een reactie op de erastiaanse politiek van de overheid die de kerk steeds in haar vrijheid beknotte. De Relief Church was de eerste kerk die openlijke kritiek had op de theocratie

en het zogenaamde 'establishment principle', later gevolgd door de Secession Church. De leiders van de Free Church van de Disruption, zoals Thomas Chalmers, kruisten de degens met de 'Voluntaries', die een algehele scheiding van kerk en staat voorstonden. Maar later ging de Free Church in dezelfde sporen. Tegen het einde van de negentiende eeuw was van de idealen van de Covenanters bijna niets meer te vinden.

Het was vooral de Reformed Presbyterian Church die de lijn van de Verbonden standvastig bleef volgen. Regelmatig vernieuwden zij de plechtige Verbonden en spoorden de leden aan om in de voetsporen van de vaderen te volharden. Ook de Erskines gingen na hun uittreding uit de gevestigde kerk tot de vernieuwing van de Verbonden over. Zij gingen echter niet zo ver als de Cameronianen om de regering niet te erkennen. De Erskines stonden bekend als voorstanders van het Engelse huis van Hannover, dat na de Stuarts de nieuwe dynastie vormde. Vooral toen de roomse 'Pretender' prins Charlie in 1745 via een invasie een greep deed naar de macht, gaf Ralph Erskine blijk volledig achter de regering te staan. Hun nazaten gingen een andere koers varen toen het principe van de volkskerk overboord werd geworpen. Een logisch gevolg hiervan was dat ook de vernieuwing van de Verbonden niet meer voorkwam. Alleen onder de Cameronianen en een afsplitsing van de Secession Church, de Original Secession Church, kwam de verbondsvernieuwing nog tot ver in de negentiende eeuw voor. Tot de laatste denominatie behoorde ook Thomas M'Crie, de bekende kerkhistoricus die biografieën over John Knox en Andrew Melville heeft nagelaten. Hij werd ook bekend door zijn verdediging op Bijbelse gronden van nationale kerken binnen een theocratische natie.

Weinigen bleven in de voetsporen gaan van de oude Presbyterianen. Het martelaarsvuur was spoedig gedoofd. De geest van de Verlichting die in de achttiende eeuw de Schotse kerk ging overheersen, ademde lauwheid en een ongezonde verdraagzaamheid. Toch bleef een kern binnen en buiten de gevestigde kerk eens geestes met de Covenanters. Onder hen waren schrijvers die de herinnering aan de vervlogen jaren van strijd en vervolging levend hielden. En het eenvoudige volk las hun werken met genoegen. Ook de monumenten op de kerkhoven bevorderden de gedachtenis aan de martelaren, die hun leven in de strijd voor de Kroonrechten van Christus hadden opgeofferd.

Robert Wodrow

De meest bekende schrijver, die de geschiedenis van de Covenanters heeft te boek gesteld, is wellicht Robert Wodrow. Zijn monument is nog steeds te zien op het kerkhof van Eastwood, een plaats nu ingebouwd in het stadsgewest Glasgow, waar hij jarenlang predikant was. Volgens de inscriptie stierf hij op 21 maart 1734, op de leeftijd van 55 jaar. Zijn vader was James Wodrow, die na de 'Revolution' de kerk als professor heeft gediend. Robert Wodrow had een grote liefde voor de kerk van zijn vaderen

en paarde daarbij een intense belangstelling voor haar bewogen geschiedenis. Hij was goed bekend, zowel met de reformatoren als met de mannen van de tweede Reformatie. In zijn korte leven verzamelde hij een schat van biografisch materiaal, waarvan een deel tijdens zijn leven en na zijn dood werd uitgegeven. Bekend zijn vooral zijn *Analecta*, dat niet alleen veel informatie geeft over zijn tijd en tijdgenoten, maar ook notities over een groot aantal godgeleerden en predikanten uit het verleden. Vanwege zijn vele contacten op het Europese vasteland en in Amerika, verzamelde hij ook veel gegevens over het protestantisme buiten zijn vaderland. Zijn meest bekende werk is wel *The History of the Sufferings of the Church of Scotland from the Restoration to the Revolution* (Geschiedenis van het lijden van de kerk van Schotland vanaf de 'Restoratie' tot aan de 'Omwenteling'). De eerste druk verscheen in twee folianten in de jaren 1721-1722. Hij droeg deze op aan koning George I. In de lijst van intekenaren prijken de namen van zijn tijdgenoten, Ralph en Ebenezer Erskine. Wodrow betoonde zich eens geestes met de idealen van de Covenanters. Hij was een godvruchtig predikant, die niet alleen als historicus, maar ook op de meerdere vergaderingen van de kerk zijn gaven van hoofd en hart vertoonde. Het was een man die de vrede en de waarheid liefhad en bij velen achting genoot.

Patrick Walker, 'de pakjesdrager'

Een geheel ander persoon was Patrick Walker. Hij was geen predikant, maar een eenvoudige marskramer die als 'pedlar' in Edinburgh en omgeving zijn waar aanbood. Walker was een tijdgenoot van Wodrow, die woonde in de Bristo-poort tegenover de 'Society's Gate' in Edinburgh. Hij had de vervolgingen aan den lijve ondervonden; wij kwamen hem al tegen in het Dunnottar kasteel. Na het jaar van bevrijding bleef hij enige tijd de 'Society People' trouw, maar later keerde hij zich tegen hen. Koning Willem kreeg meer achting van hem dan van MacMillan en de zijnen. De getrouwe predikanten in de gevestigde kerk steunde hij, maar Wodrow kon geen genade vinden in zijn ogen. In niet mis te verstane bewoordingen uitte hij kritiek op zijn beschrijving van de Covenanters. Walkers pennevruchten werden later gebundeld onder de titel *Biographia Presbyteriana*, weer later onder *Six saints of the Covenant*. Het bevat levensbeschrijvingen van Peden, Cameron, Cargill, Welwood, Semple en Walter Smith. Zijn eerste boekje dat in 1724 verscheen, ging over het leven van Peden. Walker had een scherpe pen die niemand ontzag, maar wel met veel achting getuigde van de daden van de zes geloofsgetuigen, en niet te vergeten van de wonderlijke leiding van Gods Voorzienigheid in hun leven. De gegevens die hij verzamelde, putte hij niet uit archieven; zij waren grotendeels gebaseerd op overlevering. Literaire gaven had de 'pakjesdrager' niet, maar wel wist hij het eenvoudige volk, dat de voetstappen van de martelaren begeerde te volgen, te boeien.

John Howie van Lochgoin

De derde bekende schrijver was John Howie, een eenvoudige keuterboer uit Lochgoin. De oude boerderij van de Howies stond in de dagen van vervolging bekend als de 'spelonk van Adullam' voor hen die door Claverhouse en zijn dragonders uit hun huizen verdreven waren. Wij ontmoetten zijn overgrootvader, James Howie, al in een vorig hoofdstuk. Hij ligt, evenals zijn achterkleinzoon en anderen van dit godzalig geslacht, begraven op het kerkhof van Fenwick. John werd in 1735 in Lochgoin geboren. Vanaf zijn jeugd had hij al belangstelling voor de geschiedenissen van de martelaren. Zijn geboortehuis bevatte een uitgebreide bibliotheek met een schat van gegevens over de 'Covenanting times'. Ongetwijfeld nam hij al vroeg kennis van de *Cloud of witnesses*, dat een groot aantal getuigenissen van martelaren bevat. De eerste editie van dit lijvige boek verscheen in 1714. Vanaf 1688 hielden de 'Societies' zich bezig met het verzamelen van gegevens, waarvan de *Cloud* het resultaat was. John Howie verdiepte zich jarenlang in de geschiedenis van de Covenanters en wist een omvangrijke kennis over hun leven en arbeid op te bouwen. Na verloop van tijd rijpte bij hem het plan om deze kennis te boek te stellen. Zijn vrouw verzette zich eerst tegen dit voornemen en probeerde hem ervan af te brengen. 'Terwijl ik aan het eerste ontwerp van de *Scots Worthies* bezig was', zo schreef hij in zijn gedenkschrift, 'gaf mijn vrouw mij op zekere morgen een berisping voor mijn volgens haar dwaze arbeid, maar onmiddellijk kwamen deze woorden in haar gemoed: "Hij heeft alles wel gedaan en hij maakt dat de doven horen en de stommen spreken", waarna zij nooit meer hiertegen durfde spreken.' Vele uren besteedde hij aan zijn boek dat, onder de titel van *Biographia Scoticana*, in 1775 verscheen. Het bevat behalve een korte uiteenzetting van de beginselen waarvoor de 'helden' streden, een schat van biografisch materiaal over een zeventigtal vooraanstaande en minder bekende 'Worthies', ofte wel geloofshelden. Het werk kreeg in vele huisgezinnen een plaats naast de grote familiebijbel. Het behoorde met de *Viervoudige Staat* van Thomas Boston, tot de meest gelezen lectuur in het achttiende eeuwse Schotland.

Met droefheid spreekt Howie over het verval in zijn dagen en hij vermaant: 'Houd het voorbeeld der gezonde woorden' (2 Tim. 1:13). 'Want indien de onschuldige Hamilton, de godzalige en geduldige Wishart, de apostolische Knox, de welsprekende Rollock en de geachte Davidson, de moedige Melville's, de profetische Welch, de majestueuze Bruce, de grote Henderson, de vermaarde Gillespie, de geleerde Binning, de vrome Gray, de arbeidzame Durham, de hemelsgezinde Rutherford, de getrouwe Guthrie's, de ijverige Blair, de hartvertederende Livingstone, de godvruchtige Welwood, de rechtzinnige en practicale Brown, de vurige en standvastige Cameron, de rechthartige Cargill, de meelevende MacWard, de volhardende Blackader, de evangelische Traill's, de standvastige en vrome Renwick enzovoort uit de schare van de gemeente van de eerstgeborenen als

Monument John Howie.

ıfgezanten van de berg van God, zouden worden uitgezonden om te zien hoe :nel hun nakomelingen van de weg zijn afgeweken, spelende en dansende ıchter het gouden kalf, o, met wat voor een heftigheid zouden hun geesten ijn aangedaan!'

De *Scots Worthies* beleefde vele drukken. Het boek genoot vanwege de :envoudige en gemakkelijk te begrijpen schrijftrant grote populariteit. Naast zijn hoofdwerk heeft Howie nog een zestal andere geschriften amengesteld, zoals een verzameling van preken 'gehouden in de tijden van le laatste vervolging.' Hij was een godzalige man die evenals Walker de voetstappen van de Covenanters begeerde te drukken. Ootmoed was zijn ieraad dat vooral in zijn autobiografie naar voren komt. Aan het slot van dit kort verhaal van enige godsdienstige oefeningen' schreef hij: 'Wanneer ik erugzie op mijn korte, ijdele leven vind ik het geheel bezaaid met ekortkomingen, fouten en gebreken. Mijn karakter was zwak, mijn ichamelijk gestel teer en spoedig gebroken, zodat het niet waarschijnlijk is lat ik een vergevorderde leeftijd of de leeftijd van mijn directe voorouders al bereiken, maar de vraag is wat beter is: lang te leven en in Hem te sterven s de korte inhoud van alles, een verzoend God in Christus, een volkomen

Zaligmaker. Hier op aarde verkeren wij vaak in het duister en kennen wij slechts ten dele, maar wanneer wij eenmaal in een hoger Huis zullen ingaan, zullen wij toegelaten worden tot de gemeente der eerstgeborenen, die gezegende vergadering welker heerlijkheid is het dragen van klederen die gewassen zijn door het bloed des Lams.' Dit vooruitzicht ging in 1791 in vervulling. Naast de boerderij van Lochgoin staat een monument, dat door de Reformed Presbyterians in 1896 tot zijn nagedachtenis werd opgericht. Het is een obelisk die behalve de namen van Howie en zijn geestelijke voorouders, Henderson, Cameron en Cargill, de veelbetekenende woorden uit Psalm 77 bevat: 'Ik heb gezien de dagen vanouds.' Dat waren dagen van strijd en vervolging maar ook dagen van zegen en overwinning! John Howie was een man die in de 'voetstappen van de schapen' zijn weg ging.

Monumenten van de martelaren

Het waren natuurlijk vooral de Cameronianen, die zorg besteedden om de 'wonderdaden van de Allerhoogste' voor het nageslacht te bewaren. De notulen van hun 'Societies' vanaf 1697 bevatten niet alleen aantekeningen, die op de voorbereiding van de uitgave van de *Cloud* betrekking hadden, maar ook blijkt hieruit hun aanhoudende zorg voor de graven van de martelaren. Graftekens werden overal opgericht en vaak voorzien van opschriften. Een algemeen monument werd in 1706 opgericht op het Greyfriarskerkhof in Edinburgh. Hier liggen veel martelaren in een verzamelgraf, zoals Renwick, Cargill en Paton. Het huidige monument, dat veel groter is, dateert van 1771. Onder het opschrift dat met 'Halt voorbijganger...' begint, vinden wij een opengeslagen Bijbel, met vermelding van twee Schriftplaatsen. De een is Openbaring 6:9-11 en de ander is Openbaring 7:14: 'Dezen zijn het, die uit de grote verdrukking komen; en zij hebben hun lange klederen wit gemaakt in het bloed des Lams.' Te midden van het stadsgewoel is de rust die de plaats bij dit momument ademt opmerkelijk. We worden stilgezet bij de lang vervlogen tijden, waarin Gods gemeente in Schotland een zware vuurproef moest doorstaan.

De zorg voor het behoud van de grafmonumenten van de Covenanters heeft ook anderen beziggehouden. Wij denken aan Robert Paterson, de steenhouwer, die op zijn witte pony van het ene kerkhof naar het andere trok, altijd met zijn hamer en beitel. Vanaf ongeveer 1758 restaureerde hij de graven van de martelaren. Hij maakte ze niet alleen schoon, maar vernieuwde ook de opschriften. Dit werk moet hij zo'n veertig jaar hebben gedaan, waarbij hij zijn vrouw en vijf kinderen bijna nooit meer gezien zal hebben, als de overlevering tenminste waarheidsgetrouw is! De bekende romanschrijver, Sir Walter Scott, ontmoette hem toen hij de letters op een monument ijverig inbeitelde. Paterson werd zodoende een hoofdpersoon in zijn boek *Old mortality*, waarin hij de Covenanters schetst. In Balmaclellan bevindt zich een beeld van deze merkwaardige man met zijn onafscheidelijke pony.

Het 'National Covenant' dat ook door Rutherford werd ondertekend.

Om de historische monumenten voor verder verval te bewaren werd in 1966 de 'Scottish Covenanter Memorials Association' opgericht. De initiatiefnemer was William Stirling, die tot zijn 72e jaar deel uitmaakte van het Cameronian Regiment, dat nog steeds bestaat. Hij trok zich de toestand van de graftekens aan en samen met Walter Storrar, een gepensioneerde steenhouwer, en William Miller ging hij met emmers, verf, draad, spaden en ander gereedschap op pad. Sindsdien werden vele monumenten onder handen genomen. De vereniging is ook na de dood van de oprichters actief gebleven. Behalve het onderhoud van de grafmonumenten, heeft men veel gedaan aan bewegwijzering, publikaties en dergelijke om de belangstelling voor de vergeten geschiedenis van de Covenanters weer op te wekken. Zij

pretenderen in hun voetstappen te gaan, maar het is de vraag of hun beginselen ook worden nageleefd. Vooral in het zuiden van Schotland heeft de liberale geest zo hard toegeslagen, dat er van de 'oude waarheid' haast niets meer te bespeuren valt.

De trieste waarheid is, dat het 'bouwen van de graven van de profeten' nog wel aandacht ontvangt, maar dat het leven van deze mensen in de vreze Gods, weinigen nog zal aanspreken. Dit is een klacht die hier en daar nog wel wordt gehoord. Immers, slechts enkele behoudende kerkgenootschappen voelen zich nog wel verwant met het getuigenis van de oude Presbyterianen. Niet dat de verplichting tot vernieuwing van de Verbonden thans nog actueel is, maar bij de Free Presbyterians en onder de Free Church wil men zich met het gedachtengoed van de Covenanters nog wel verbonden voelen. Kenneth MacRae, de in 1964 overleden predikant van de Free Church van Stornoway, was iemand die van harte instemde met de idealen van de voorouders. Hij betreurde het voortgaande verval, maar stelde aan de andere kant zijn hoop op een komende opwekking. In de jaren twintig bezocht hij meermalen bekende plaatsen in het zuiden die in de geschiedenis van betekenis waren. Wij lezen in zijn dagboek van Wigtown, Anwoth, Lochgoin, Cumnock en vele andere dorpen. 'Het rustige eenzame heideland, met zijn gewijde gevoelvolle verbanden met het verleden, hebben hun bijzondere bekoring, vooral op zo'n zonnige dag als wij vandaag hebben...' zo tekende hij aan. Deze vakantietochten gaven MacRae gespreksstof om deze bewogen periode in de geschiedenis van zijn vaderland in zijn eigen gemeente te behandelen. Hoe nodig was het, ook voor de jeugd, om de wonderen van de Allerhoogste te gedenken.

James Kerr

Wat is er van de idealen van de Covenanters overgebleven? Wie bleven in hun voetstappen gaan? Het moet gezegd worden dat de Reformed Presbyterian Church, de voortzetting van de 'Societies', de enige kerk was die de principes van Cameron en Renwick in praktijk zocht te brengen. Bij de meesten van hen ontaardde dit streven meer in arrogantie dan in 'een wenen op de puinhopen van Jeruzalem.' De R.P.-kerk ging in 1876 bijna geheel op in de Free Church. Enkele gemeenten bestaan nog; zij onderhouden contacten met de grotere Covenanters-kerken in Noord Ierland en in de Verenigde Staten. Rond de eeuwwisseling begon ook onder dit 'overblijfsel' een geest van oppervlakkigheid te overheersen. Van de kant van de Free Presbyterians werd toen opgemerkt dat zij met hun nadruk op het koninklijk ambt van Christus, Zijn priesterlijke bediening verwaarloosden. De tijdgeest drong ook onder hen door en de noodzaak van bekering en wedergeboorte geraakte op de achtergrond. In 1938 hielden zij een conferentie tot herdenking van de vernieuwing van het Covenant, drie eeuwen geleden. De herdenkingsbundel die daarna verscheen vertoont een geest van oppervlakkigheid die weinig meer gemeen heeft met de diep

doorleefde bediening van mannen als Rutherford en Guthrie.

Eén van de laatste getuigen die zich verbonden wist met de beginselen van de tweede Reformatie was Dr. James Kerr, predikant van de Reformed Presbyterian Church van Greenock. Hij hield vast aan de oude lijn van Cameron en Renwick, zodat hij niet mee kon gaan met de overgang naar de Free Church in 1876. Op de Greyfriars Churchyard hield hij op 20 juni 1880 een preek, die hij herhaalde in Dumfries en bij het monument van Renwick in Glencairn. Het was ter gelegenheid van het feit dat tweehonderd jaar geleden Richard Cameron in de strijd zijn leven liet. Dr. Kerr gaf niet alleen een terugblik, maar bepaalde zijn gehoor ook bij het heden. 'Een derde Reformatie noodzakelijk', was de titel van zijn rede. Als uitgangspunt koos hij Psalm 44:2: 'O God, wij hebben het met onze oren gehoord, onze vaders hebben het ons verteld: Gij hebt een werk gewrocht in hun dagen, in de dagen vanouds' en Hebreeën 13:7: '...en volgt hun geloof na...'

In de geest van Hebreeën 11 sprak hij: 'Door het geloof achtte de markies van Argyle de smaadheid van Christus meerdere rijkdom te zijn dan alle eer van zijn hoge positie, want hij zag op de vergelding des loons. Door het geloof nagelden Richard Cameron en zijn medestrijders hun Verklaring aan het kruis van Sanquhar. Zij vreesden de toorn van de koning niet, want zij hielden zich vast, als ziende de Onzienlijke. Door het geloof zagen Margaret Lachlison en Margaret Wilson met bedaardheid, toen zij aan de staak werden vastgebonden, het stijgen van het water dat hen overspoelde, want zij achtten Hem getrouw, Die het beloofd had. En wat zullen wij nog meer zeggen, want de tijd zou mij ontbreken, om te vertellen van Donald Cargill en van Hugh M'Kail, van John Brown, van David Hackston en van James Renwick, die "door het geloof koninkrijken hebben overwonnen, in de krijg zijn sterk geworden, heirlegers der vreemden op de vlucht hebben gebracht; zijn gestenigd geworden, door het zwaard ter dood gebracht, verlaten, verdrukt, kwalijk behandeld zijnde; welker de wereld niet waardig was".' Het was een wolk van getuigen, die hen was voorgegaan.

Dr. Kerr schilderde hun 'uitzonderlijke vroomheid', 'omdat zij Christenen waren met een krachtig geloof. Hun geloof was de wortel van hun vroomheid en door dat geloof waren zij onbewogen. Zij hadden een persoonlijk aandeel in de Zaligmaker van zondaren, rustten op Christus alleen tot zaligheid en geloofden in Hem...' De liefde tot Christus drong hen om voor Zijn Naam te getuigen. In verloochening van eigen belangen gingen zij hun weg. Geen verdrukking of benauwdheid kon hen scheiden van de liefde van Christus. Hun strijd was gericht op de uitbreiding van Zijn koninkrijk op aarde. 'Zij verlangden naar de zaligheid van zielen en arbeidden om mensen aan de voeten van Christus te brengen.' Zij beoogden de zuiverheid van het Sion van God, zowel in de leer als in de praktijk. 'Intens hadden zij de Kerk lief, die hun eigen Zaligmaker gekocht had en door hun eigen Koning werd geregeerd.'

Het was Kerr tot grote smart dat van de idealen van de hervormers en

Covenanters bijna niets meer was overgebleven. Hoe was de kerk vervallen. Hoe was de leer naar Gods Woord verduisterd door de opkomende Schriftkritiek, door het arminianisme en door de ontkrachting van de leer van de verzoening. Wat was nodig voor Schotland? Terugkeer naar de oude paden. 'Het herstel van de vervallen tempel van de "Covenanted Reformation" en daarbij het verwekken van een derde Reformatie, dit is het werk van het huidige uur, het werk van iedere oprechte vaderlander, van iedere liefhebber van de kerk, van elke liefhebber van de kroon van Christus.' Wederkeer tot de God van het Verbond, Die trouw blijft aan Zijn beloften. 'Moge Hij spoedig komen om Zijn tabernakel, die gevallen is, op te richten en deze te herstellen als in de dagen vanouds!' Was er dan geen verwachting? Dr. Kerr bleef niet ontmoedigd neerzitten bij de puinhopen van het Schotse Jeruzalem, maar richtte zijn blik naar Boven. Er was verwachting voor de nakomelingen, want de Heere zou op Zijn tijd en naar Zijn belofte de vervallen hut van het huis van David weer oprichten. Zodoende was er ook verwachting voor zijn vaderland dat zo diep was weggezonken. 'De Verbonden, de Verbonden zouden Schotland weer doen herleven!' riep James Guthrie eens uit. Zijn Koninkrijk zou eenmaal in alle luister verschijnen, wanneer de 'aarde vol zou zijn van kennis des Heeren.' 'En wanneer deze verheven profetie van de tijden van het Oude Testament zal vervuld worden, dan zal vanuit de miljoenen verlosten en vrijgemaakten van de gehele aarde, als de stem van vele wateren en als de stem van machtige donderslagen, het overwinningslied weerklinken: "Halleluja! De Heere God Almachtig regeert"!'

Jezus Christus is de 'Overste van de koningen der aarde'. Het koningschap van Christus over alle natiën, 'het beginsel van de nationale erkenning van de godsdienst' was de leer waarvoor de Covenanters streden. Hierdoor kwamen zij in conflict met de machten van het rijk van de Satan, die hun pogingen wilden verhinderen. Als een 'losgelaten hinde' werden zij jarenlang achtervolgd. Hun leven was een getuigenis voor de Kroonrechten van Christus. En hun hoop was gericht op het komende Godsrijk. Zij verwachtten 'de stad die fundamenten heeft, welker Kunstenaar en Bouwmeester God is' (Hebr. 11:10).

BIJLAGE I

Het Nationaal Verbond (National Covenant) van 1638

Alzo maakte Jozua op diezelve dag een verbond met het volk en hij stelde het hun tot een inzetting en recht te Sichem (Joz. 24:25)

En Jojada maakte een verbond tussen de Heere en tussen de koning en tussen het volk, dat het de Heere tot een volk zou zijn; mitsgaders tussen de koning en tussen het volk (2 Kon. 11:17)

Deze zal zeggen: Ik ben des Heeren; en die zal zich noemen met de naam van Jakob; en gene zal met zijn hand schrijven: Ik ben des Heeren, en zich toenoemen met de naam van Israël (Jes. 44:5)

Het Nationaal Verbond of de Belijdenis des geloofs, eerst ondertekend door de koning en zijn hof in het jaar 1580, daarna door personen van alle rangen in het jaar 1581, op last van de Lords van de Geheime Raad en de besluiten van de General Assembly; ondertekend door allerlei personen in het jaar 1590, door een nieuwe verordening van de Raad, naar de wens van de Assembly, met een algemeen verbond om de ware christelijke godsdienst en de persoon van de koning te beschermen, te zamen genomen met een besluit en belofte, om de hierna te noemen reden, tot handhaving van de ware godsdienst en de majesteit de koning, overeenkomstig de voornoemde Belijdenis en besluiten van het Parlement, onderschreven door baronnen, edelen, welgestelden, burgers, predikanten en anderen van het volk, in het jaar 1638; goedgekeurd door de General Assembly van 1638 en 1639 en weer ondertekend door personen van alle rangen en kwaliteiten in het jaar 1639, door een verordening van de Raad, op verzoek van de General Assembly en besluit van de General Assembly, bekrachtigd door een wet van het Parlement in 1640 en ondertekend door koning Karel II in Spey, op 23 juni 1650 en in Scone, op 1 januari 1651.

WIJ, allen en een ieder van ons, ondergetekenden, verklaren, na een langdurig en behoorlijk onderzoek van onze gewetens in de zaken van de ware en de valse godsdienst, dat wij nu vastbesloten zijn in de waarheid van het Woord en van de Geest van God. Daarom geloven wij met ons hart en belijden met onze mond, ondertekenen met onze handen en bevestigen gedurig voor God en voor de gehele wereld, dat dit het enige ware Christelijke geloof en godsdienst is, die God kan behagen. Deze godsdienst brengt de zaligheid, welke door de barmhartigheid van God is, tot de mens, door de prediking van het gezegende evangelie, geopenbaard aan de wereld en ontvangen, geloofd en verdedigd door velen en verscheidene vooraanstaande kerken en landen, maar in het bijzonder door de kerk van

Op het kerkhof van Ayr, de oprichters van de Scottish Covenanters Memorials Association aan het werk.

Schotland, zijn majesteit de koning en de drie Staten van dit land, als Gods eeuwige waarheid en enige grondslag van onze zaligheid, zoals meer bijzonder wordt uitgedrukt in de Belijdenis van ons geloof, bevestigd en openlijk bekrachtigd door verscheidene besluiten van het Parlement en gedurende lange tijd openlijk beleden door zijn majesteit de koning en het gehele land, zowel de steden als daarbuiten. Wij stemmen gewillig in ons geweten in, met alle punten van deze Belijdenis en vorm van eredienst, als zijnde Gods ontwijfelbare waarheid, alleen gegrond op Zijn geschreven Woord. En daarom verfoeien en verafschuwen wij alle tegenovergestelde godsdienst en leer, maar voornamelijk alle vorm van paapse godsdienst, in algemene en bijzondere termen, zoals deze nu veroordeeld en weerlegd is door het Woord van God en de kerk van Schotland. Maar in het bijzonder verafschuwen en weigeren wij het aanmatigende gezag van de roomse antichrist te erkennen over de Schrift van God, en dat over de kerk, de burgerlijke overheid en de gewetens van de mensen; al zijn tirannieke wetten die tegen onze Christelijke vrijheid voor onbelangrijke zaken gemaakt zijn; zijn dwaalleer tegen de genoegzaamheid van het geschreven Woord, de volmaaktheid van de wet, het ambt van Christus en Zijn gezegend evangelie; zijn verdorven leer aangaande de erfzonde, onze natuurlijke onmacht en opstand tegenover Gods wet, onze rechtvaardiging door het geloof alleen, onze onvolmaakte heiliging en gehoorzaamheid aan de wet; de natuur, het aantal en het gebruik van de sacramenten; zijn vijf bastaard sacramenten, met al zijn plechtigheden, ceremoniën en valse leer, toegevoegd aan de

bediening van de echte sacramenten, buiten het Woord van God om; zijn vreselijk oordeel over kinderen die zonder het sacrament sterven; de absolute noodzakelijkheid van de doop; zijn godslasterlijke opvatting over de transsubstantiatie of werkelijke tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in de tekenen van het Avondmaal, en het ontvangen daarvan door de goddelozen of lichamen van de mensen; zijn beschikkingen met plechtige eden, meineden en trappen van huwelijk, die in het Woord verboden zijn; zijn wreedheid tegen de onschuldigen bij echtscheiding; zijn duivelse mis; zijn godslasterlijk priesterschap; zijn profane offer voor de zonden van de levenden en de doden; zijn heiligverklaring van mensen; aanroeping van engelen en ontslapen heiligen, aanbidding van de beelden, relikwieën en kruisen; het wijden van kerkgebouwen, altaren, dagen; eden aan schepselen; zijn oliesel en gebeden voor de doden; bidden of spreken in een vreemde taal bij processies, godslasterlijke litanie, en veelheid van voorspraken en middelaars; zijn vele orden en de biecht; zijn wanhopige en onzekere bekering; zijn algemeen en twijfelachtig geloof; zijn voldoening voor de zonden door mensen; zijn rechtvaardiging door de werken, opus operatum, overdadige goede werken, verdiensten, vergevingen, bedevaarten, en bedevaartplaatsen; zijn wijwater, inwijden van klokken, aanroepen van de geesten, het kruis slaan, het zalven, aanroepen, heiligen van Gods goede schepselen, met de bijgelovige opvatting hieraan verbonden; zijn wereldlijk rijk en goddeloze hiërarchie; zijn drie plechtige eden, met al zijn zegeningen van verschillende soorten; zijn onjuiste en bloedige besluiten in Trente gemaakt, met al de ondertekenaars of goedkeurders van dat wrede en bloedige gezelschap, bezworen tegen de kerk van God. En tenslotte verafschuwen wij al zijn ijdele allegorieën, riten, tekenen en tradities die in de kerk zonder en tegen het Woord van God en de leer van de ware Gereformeerde kerk zijn ingebracht. Wij verenigen ons gewillig, zowel in leer, geloof, tucht en gebruik van de heilige sacramenten, en dat als levende leden van het lichaam van Christus, ons Hoofd, met de belofte en eed, in de grote Naam van de HEERE onze GOD, dat wij in de gehoorzaamheid aan de leer en tucht van deze kerk zullen voortgaan en deze zullen verdedigen, overeenkomstig onze roeping en krachten, al de dagen van ons leven; op straffe van de wet en het gevaar, zowel van ziel als van lichaam, in de dag van Gods geduchte oordeel.

En ziende dat velen door de Satan en de roomse antichrist worden vervoerd om te beloven, te zweren, te onderschrijven en voor een tijd de heilige sacramenten in de kerk bedrieglijk tegen hun eigen geweten te gebruiken. Hiermede bedoelen zij, eerst, om onder een uitwendige dekmantel van godsdienst Gods ware godsdienst binnen de kerk te verderven en heimelijk omver te werpen, en vervolgens worden zij openlijke vijanden en vervolgers van de kerk, onder de ijdele hoop van dispensatie van de paus te verkrijgen; zij beramen dit alles tegen het Woord van God, tot hun grotere ondergang en hun dubbele verdoemenis in de dag

van de Heere Jezus Christus. Daarom zijn wij gewillig om alle wantrouwen van huichelachtigheid en zulk een dubbelhartige handeling met God en met Zijn kerk weg te nemen en wij verklaren en roepen de Doorzoeker van alle harten tot getuige, dat ons gemoed en hart geheel verenigd zijn met deze onze Belijdenis. Wij beloven, zweren en onderschrijven dat wij niet door enig werelds belang bewogen worden, maar slechts in ons geweten overtuigd zijn, door de kennis en liefde van Gods ware godsdienst, welke in onze harten is ingedrukt door de Heilige Geest, zoals wij Hem zullen antwoorden op de dag wanneer de verborgenheden van alle harten zullen worden ontsloten.

En daar wij bemerken dat de rust en vastheid van onze godsdienst en kerk afhangen van het welzijn en het goede gedrag van zijn majesteit onze koning, als van een vertroostend middel van Gods barmhartigheid aan ons land toebedeeld, om zijn kerk en de bediening van de rechtspraak onder ons te handhaven, verklaren en beloven wij met ons hart, en dat onder dezelfde eed, ondertekening en moeite, dat wij zijn persoon en gezag met onze goederen, lichamen en ons leven zullen verdedigen, en dat in de verdediging van Christus, Zijn evangelie, vrijheden van ons land, rechtspraak en straffen van de ongerechtigheden, tegen alle vijanden binnen ons rijksgebied of daarbuiten. Het is onze begeerte dat onze God ons tot een Sterkte en barmhartige Ontfermer zij, in de dag van onze dood en bij de komst van onze Heere Jezus Christus, Wie, met de Vader en de Heilige Geest zij alle eer en heerlijkheid, tot in alle eeuwigheid. Amen.

Eveneens zijn er vele Acten van het Parlement, die niet alleen in het algemeen alle wetten, verordeningen, grondwetten, burgerlijke besluiten, met alle andere ordinantiën en praktische strafbepalingen van wat aard dan ook, afschaffen, teniet doen en intrekken, wetten die tot schade van de ware godsdienst en de belijders hiervan, of van de ware kerk, tucht, rechtspraak en vrijheid hiervan, zijn ingevoerd en dat ten gunste van de afgoderij, het bijgeloof, of van de roomse kerk, zoals Act 3, Act 31, Parl. 1; Act 23, Parl 11; Act 114, Parl. 12 van koning Jakobus VI. Dat het pausdom en het bijgeloof geheel verboden mag worden, overeenkomstig het voornemen van de Acts van het Parlement, herhaald in de vijfde Act, Parl. 20, koning Jakobus VI. En tot dat einde hebben zij verordend dat alle papisten en priesters gestraft zouden worden met menigvuldige burgerlijke en kerkelijke straffen, en dat als tegenstanders van Gods ware godsdienst, zoals deze verkondigd werd en door de wet voor dit rijk geldig was, Act 24, Parl. 11, koning Jakobus VI; als gewone vijanden van alle christelijke regering, Act 18, Parl. 16, koning Jakobus VI; als opstandelingen en tegensprekers van het gezag van onze soevereine Heere, Act 47, Parl. 3, koning Jakobus VI; en als afgodendienaars, Act 104, Parl. 7, koning Jakobus VI. Maar ook in het bijzonder, door en naar volmacht van de Belijdenis des geloofs, wordt het gezag van de Paus afgeschaft en veroordeeld en behoren de handhavers

hiervan gestraft te worden, Act 2, Parl. 1; Act 51, Parl. 3; Act 106, Parl. 7; Act 114, Parl. 12, koning Jakobus VI; veroordeelt de ketterse leer van de Paus en iedere andere ketterse leer die in strijd is met de artikelen van de ware Christelijke godsdienst, zoals deze openlijk wordt gepredikt en door de wet in dit rijk is bevestigd en verplicht de verspreiders en makers van boeken, smaadschriften, of brieven, of iets van die aard, welke in strijd zijn met die leer, hun straf te ondergaan, Act 46, Parl. 3; Act 106, Parl. 7; Act 24, Parl. 11, koning Jakobus VI; veroordeelt de doop zoals deze onder het pausdom wordt bediend en de afgoderij van de mis; en eist de straf, zonder enige uitzondering of restrictie, van alle lezers, gewillige hoorders en verborgen aanhangers van de mis, met de handhavers, zoals de priesters, Jezuïeten, handelende Papisten, Act 5, Parl. 1; Act 120, Parl. 12; Act 164, Parl. 13; Act 193, Parl. 14; Act 1, Parl. 19; Act 5, Parl. 20, koning Jakobus VI; veroordeelt alle ketterse boeken en geschriften die een ketterse leer bevatten tegen de godsdienst zoals die nu openlijk wordt beleden, of die bijgelovige gebruiken en roomse ceremoniën bevatten, waardoor het volk grotelijks misleid wordt en verordent de brengers hiervan gestraft te worden, Act 25, Parl. 11, koning Jakobus VI; veroordeelt de gedenktekenen en overblijfselen van de afgoderij uit het verleden, zoals de kruisen, het houden van de dagen van de heiligen en dergelijke paapse bijgelovigheden en riten meer, tot oneer van God, verachting van de ware godsdienst en koestering van grote dwalingen onder het volk; en verordent de gebruikers bij de tweede overtreding hiervan te worden gestraft als afgodendienaars, Act 104, Parl. 7, koning Jakobus VI.

Bovendien zijn er vele Acten van het Parlement, bestaande uit de handhaving van Gods ware en Christelijke godsdienst en de zuiverheid daarvan, in leer en sacramenten, in de zuiverheid van de ware kerk van God, de vrijheid daarvan in haar nationale, synodale vergaderingen, classes, kerkeraden, in de handelingen, tucht en rechtspraak. Deze zuiverheid van godsdienst en vrijheid van de kerk werd toegepast, beleden, onderhouden en gepredikt volgens de Reformatie van de godsdienst in dit rijk, zoals bij voorbeeld, Act 99, Parl. 7; Act 25, Parl. 11; Act 114, Parl. 12; Act 160, Parl. 13 van koning Jakobus VI, bekrachtigd door Act 4 van koning Karel I. Zodat Act 6, Parl. 1 en Act 68, Parl. 6 van koning Jakobus VI in het jaar 1579 verklaart dat de predikanten van het gezegende evangelie, die God in Zijn genade geroepen heeft en later zou roepen, instemden met hen die toen leefden en dat in de leer en de bediening van de sacramenten, evenals het volk dat Christus beleed, zoals Hij in het evangelie wordt aangeboden en deelnam aan de heilige sacramenten (zoals zij thans in de Gereformeerde kerken van dit rijk bediend worden) naar de Belijdenis des geloofs, om binnen dit rijk de ware en heilige kerk van Christus te zijn. En verklaart nadrukkelijk aan allen en een ieder, die beide het Woord van het evangelie tegenspreken, zoals het als de hoofdpunten van de Belijdenis des geloofs werd goedgekeurd, in het Parlement in het jaar van God 1560 en ook in het

onze kleeren

eerste Parlement van koning Jakobus VI en door het huidige Parlement bekrachtigd werd, alsmede ook hen die de bediening van de heilige sacramenten, zoals deze destijds werden bediend, weigeren, dat zij niet langer leden van de genoemde kerk binnen dit rijk zijn en belijders van de ware godsdienst, zolang zij zich zo verdeeld houden van de gemeenschap van het lichaam van Christus.

En de daaropvolgende Acte, Act 69, Parl. 6 van koning Jakobus VI, verklaart dat er geen andere gestalte van de kerk, noch van de godsdienst is, dan die in die dagen door de gunst van God in dit rijk werd gevestigd: 'Hetwelk daarom altijd als Gods ware godsdienst, de ware godsdienst van Christus, de ware, christelijke en volmaakte godsdienst geheten wordt', waaraan een ieder door verscheidene besluiten van het Parlement gehouden is om die te belijden, de artikelen van de Belijdenis des geloofs te onderschrijven, om te herroepen alle leringen en dwalingen die met de genoemde artikelen in strijd zijn, Act 4 en 9, Parl. 1; Act 45, 46, 47, Parl. 3; Act 71, Parl. 6; Act 106, Parl. 7; Act 24, Parl. 11; Act 123, Parl. 12; Act 194 en 197, Parl. 14 van koning Jakobus VI. Aan de ene kant worden alle magistraten, sheriffs enz. verordend om alle overtreders te vatten en te straffen, bij voorbeeld, Act 5, Parl. 1; Act 104, Parl. 7; Act 25, Parl. 11, koning Jakobus VI, en dat niettegenstaande de hiermede in strijd zijnde concessies van zijn majesteit, die vervallen worden verklaard en geen kracht meer hebben, in zo ver zij neigen om op enige wijze tot vooroordeel en verhindering te strekken van de uitvoering van de besluiten van het Parlement tegen de Papisten en vijanden van de ware godsdienst, Act 106, Parl. 7, koning Jakobus VI; aan de andere kant wordt in de 47e Act, Parl. 3, koning Jakobus VI, verklaard en verordend, ziende dat de zaak van Gods ware godsdienst en die van het gezag van zijn hoogheid zo met elkaar verenigd zijn, dat de schade aan het ene voor beide geldt, dat niemand als loyale en getrouwe onderdanen van onze soevereine heer of van zijn gezag zal worden aangemerkt, maar als rebellen en tegenstanders daarvan zullen gestraft worden, die hun toestemming niet geven aan de belijdenis van de genoemde ware godsdienst en dat zij, die na hun afval opnieuw hun geloof belijden en beloven hierin te zullen volharden, om het gezag van onze soevereine heer te handhaven en hun uiterste krachten aan te wenden om alle ware predikers en belijders van de Christelijke godsdienst te versterken, bij te staan en te handhaven, tegen wat voor vijanden en tegenstanders ook, namelijk tegen al degenen, van wat voor volk, staat of rang ook, die zich hebben verenigd of in een verbond zijn getreden of hulp verlenen om de wrede besluiten van het concilie van Trente ten uitvoer te brengen, hetwelk in strijd is met de ware predikers en belijders van het Woord van God, dat woord voor woord wordt herhaald in de artikelen van de Pacificatie van Perth van 23 februari 1572, goedgekeurd door het Parlement op de laatste dag van april 1573, bekrachtigd in het Parlement van 1587, Act 123, Parl. 12 van koning Jakobus VI, met deze toevoeging: 'Dat zij gebonden zijn om

alle verraderlijke oproeren en vijandelijkheden te weerstaan die tegen de ware godsdienst, zijn majesteit de koning en de ware belijders worden verwekt.'

Zoals alle wetten gebonden zijn om de koninklijke persoon en zijn gezag te handhaven, evenals het gezag van de Parlementen, zonder welke autoriteit geen enkele wet of wettige rechtspraak kan worden bevestigd, Act 130 en 131, Parl. 8, koning Jakobus VI, en de vrijheden van de onderdanen, die niet alleen behoren te leven en geregeerd te worden door de wetten van de koning en de gemeenschappelijke wetten van dit rijk, Act 48, Parl. 3, koning Jakobus I; Act 79, Parl. 6, koning Jakobus IV; herhaald in Act 131, Parl. 8, koning Jakobus VI, die als zij veranderd worden en hierop vooruitlopend 'verklaart de commissie aangaande de vereniging van de twee koninkrijken van Schotland en Engeland, welke de enige acte is van het 17e Parlement van koning Jakobus VI', dat zulk een verwarring zou intreden als deze rijken niet langer meer een vrije monarchie zouden zijn, omdat door de grondwetten, oude privilegiën, diensten en vrijheden van dit koninkrijk, niet alleen het koninklijke gezag van de afstamming van zijn majesteit vele eeuwen is gehandhaafd geweest, maar ook de veiligheid van het volk, van hun landerijen, woningen, rechten, diensten, vrijheden en waardigheden zijn bewaard gebleven. En daarom dient ter bewaring van de genoemde ware godsdienst, wetten en vrijheden van dit koninkrijk, Act 8, Parl. 1, herhaald in Act 99, Parl. 7, bekrachtigd in Act 23, Parl. 11 en Act 114, Parl. 12 van koning Jakobus VI en Act 4, Parl. 1 van koning Karel I: 'Dat alle koningen en prinsen bij hun kroning en ontvangst van hun prinselijke waardigheid, hun getrouwe belofte zullen maken, door een plechtige eed, in de tegenwoordigheid van de eeuwige God, dat gedurende de tijd van hun leven zij dezelfde eeuwige God zullen dienen, met het uiterste van hun krachten, overeenkomstig hetgeen Hij in Zijn heilig Woord, vervat in het Oude en Nieuwe Testament, heeft vereist. En naar datzelfde Woord zullen zij de ware godsdienst van Christus Jezus handhaven, alsmede de prediking van Zijn heilig Woord, de rechte bediening van de sacramenten, zoals thans binnen dit rijksgebied de gewoonte is (overeenkomstig de Belijdenis des geloofs die hieraan onmiddellijk voorafgaat). Zij zullen afschaffen en tegenstaan alle valse godsdienst die hiermede in strijd is en zullen het volk, dat aan hun zorgen is toevertrouwd, regeren, naar de wil en het gebod van God in het voorzeide Woord geopenbaard en naar de lofwaardige wetten en grondrechten die in dit rijk zijn vastgesteld, en dat geenszins in strijd met de genoemde wil van de eeuwige God. Zij zullen voortgaan, met al hun krachten, voor de kerk van God en het gehele christenvolk, om de ware vrede in de komende tijd te bevorderen; zij zullen zorgvuldig uitroeien uit hun rijksgebied alle ketters en vijanden van de ware dienst van God, die door de ware kerk van God van de voornoemde misdaden zijn overtuigd geworden.' Deze wet werd ook in acht genomen bij de kroning van zijn majesteit in 1633 te Edinburgh, zoals in de orde van de kroning te zien is.

In gehoorzaamheid aan het gebod van God, overeenkomstig de praktijk van de godzaligheid in vroegere tijden en overeenkomstig het lofwaardige voorbeeld van onze waardige en godsdienstige voorvaderen en van velen die nog onder ons in leven zijn, hetwelk ook door een wet van de Raad bevolen is, met het bevel om een algemeen verbond te vormen, dat door de onderdanen van zijn majesteit van alle rangen zou worden ondertekend. Dit gebeurt om twee redenen. In de eerste plaats voor de verdediging van de ware godsdienst, zoals deze destijds werd hervormd en in de Belijdenis des geloofs is uitgedrukt, waaraan later een meer uitgebreide Belijdenis door verscheidene besluiten van wettige General Assemblies en van het Parlement is bevestigd, welke in openbare Catechismussen zijn omschreven en die vele jaren lang met zegen van Boven, gepreekt en beleden werden in deze kerk en in dit koninkrijk, als Gods ontwijfelbare waarheid, alleen gegrond op Zijn geschreven Woord. De andere reden is de handhaving van het gezag van zijn majesteit de koning, van zijn persoon en staat. De ware dienst van God en het gezag van de koning zijn zo strikt met elkaar verenigd, alsof zij dezelfde vrienden en vijanden hadden en met elkaar staan of vallen. En tenslotte zijn wij overtuigd in ons gemoed en belijden wij met onze mond, dat de huidige en volgende generaties in dit land gebonden zijn om de voornoemde nationale eed en de onderschrijving daarvan onschendbaar te houden.

Wij, edelen, baronnen, heren, burgers, predikanten en onderdanen, zoals wij ondertekenen, hebben verschillende malen voorheen, en in het bijzonder in deze dagen, het gevaar van de ware gereformeerde godsdienst, van de eer van de koning en van de openbare vrede van het koninkrijk beschouwd, hetwelk bestaat in de menigvuldige nieuwigheden en verkeerde gebruiken, zoals wij hebben samengevat en in het algemeen genoemd in onze laatste smeekschriften, klachten en protesten. Wij belijden hierbij voor God, Zijn engelen en voor de wereld, dat wij plechtig met ons gehele hart verklaren en besluiten de voornoemde ware godsdienst gedurig en standvastig al de dagen van ons leven te zullen aanhangen. Wij verdragen de praktijk van alle vernieuwingen, die in de zaken van de eredienst van God al werden ingevoerd, of de goedkeuring van de verdorvenheden van het algemeen bestuur van de kerk of burgerlijke plaatsen en de macht van kerkleden, totdat deze alle in vrije Assemblies of in het Parlement beproefd en toegestaan zijn. Wij arbeiden met alle wettige middelen, om de zuiverheid en vrijheid van het evangelie, zoals deze vóór de genoemde vernieuwingen was bevestigd en beleden, te herstellen. En omdat wij, na behoorlijk onderzoek, duidelijk bemerken en zonder twijfel geloven, dat de vernieuwingen, zoals deze in onze smeekschriften, klachten en protesten zijn aangeduid, geen grond hebben in het Woord van God en in strijd zijn met de artikelen van de voorzegde Belijdenis, zoals deze de mening van de gezegende hervormers in dit land weergeeft, en ook in strijd zijn met de bovenomschreven besluiten van het Parlement, en neigen tot de wederoprichting van de roomse godsdienst en tirannie en de omverwerping en

vernietiging van de ware gereformeerde godsdienst en van onze vrijheden, wetten en staten. Wij verklaren ook, dat de voornoemde Belijdenissen moeten worden uitgelegd en behoren verstaan te worden, ten aanzien van de voornoemde nieuwigheden, niet minder dan dat zij uitdrukking hiervan geven, en dat wij worden verplicht deze nieuwigheden als behorend tot de bijzondere hoofdstukken van het Pausdom, die hierin worden afgezworen, te verafschuwen. En daarom, vanuit de kennis en het geweten van onze plicht tegenover God en onze koning en vaderland, zonder enige wereldse achting of drangreden, in zo ver als de menselijke zwakheid wil toestaan, begeren wij een verdere mate van de genade van God voor dit doel. Wij beloven en zweren daarom door de GROTE NAAM VAN DE HEERE ONZE GOD, om in de belijdenis en gehoorzaamheid van de voorzeide godsdienst voort te gaan en deze te verdedigen, en dat wij al deze tegenovergestelde dwalingen en verdorvenheden zullen weerstaan, overeenkomstig onze roeping, en met het uiterste van onze krachten, die God in onze handen gegeven heeft, al de dagen van ons leven.

Op gelijke wijze en met hetzelfde hart, verklaren wij voor God en mensen, dat wij geen voornemen noch begeerte hebben om enig ding te doen, tot oneer van God, of tot vermindering van de grootheid en het gezag van de koning, maar hiertegenover beloven en zweren wij dat wij met alle krachten, middelen en met ons leven zullen staan in de verdediging van onze geduchte soeverein, des konings majesteit, zijn persoon en gezag, in de verdediging en bewaring van de voorzegde ware godsdienst, vrijheden en wetten van het koninkrijk en ook tot de wederzijdse verdediging en bijstand van elkaar, in dezelfde zaak van de handhaving van de ware godsdienst en het gezag van zijn majesteit, met onze beste raad, ons leven, onze middelen en met alle krachten, tegen alle soorten van personen, wie zij ook zijn mogen, zodat wie van ons het minste voor deze zaak gedaan zal hebben, zal worden aangezien alsof hij alles gedaan heeft, in het algemeen en voor een ieder van ons in het bijzonder. En dat wij noch direct noch indirect zullen toestaan om verdeeld te worden, of om ons terug te trekken, door wat voor indruk, vereniging, verleiding of angst, van dit gezegende en oprechte verbond; noch zal iemand beletten dat deze besluiten zullen worden gehinderd, daar deze met algemeen goedvinden dienen bij te dragen tot zulke goede doeleinden, maar integendeel, zal men alle wettige middelen aanwenden om deze te bevorderen. En als er zulk een gevaarlijk en de eenheid schadend voorstel wordt gedaan, hetzij in woord of in geschrift, zullen wij en een ieder van ons deze pogingen tegengaan, of, als deze op een onbeheerste wijze zijn bekend gemaakt, dan zullen wij deze tijdig uit de weg ruimen. Noch vrezen wij de dwaze laster van opstand, of wat onze tegenstanders vanuit hun sluwheid en boze opzet op ons leggen, ziende dat alles, wat wij doen, verantwoord is en opkomt uit een ongeveinsde begeerte om de ware dienst van God te handhaven, met het gezag van de koning en de vrede van het koninkrijk, tot

gemeenschappelijk geluk van onszelf en van ons nageslacht.

En omdat wij geen zegen van God kunnen verwachten op onze handelingen, dan alleen wanneer wij onze belijdenis en ondertekening sieren met zulk een leven en gedrag als christenen betaamt, die hun verbond met God hebben vernieuwd, beloven wij daarom getrouw voor onszelf, onze volgelingen en alle anderen die onder ons gesteld zijn, zowel in het openbaar als in onze bijzondere gezinnen en persoonlijke betrekkingen, om ons te beijveren onszelf binnen de banden van de Christelijke vrijheid te houden en om goede voorbeelden te zijn voor anderen in alle godzaligheid, soberheid en rechtvaardigheid, en in elke plicht die wij Gode en de mensen schuldig zijn.

En dat deze onze vereniging en verbond ongeschonden mag worden nagekomen, roepen wij de LEVENDE GOD, DE DOORZOEKER VAN ONZE HARTEN, tot getuige, Die weet dat dit alles voortkomt uit onze oprechte begeerte en ongeveinsde beslissing, zoals wij ons zullen verantwoorden voor JEZUS CHRISTUS, in die grote dag, en dat onder bedreiging van Gods eeuwige wraak en tot schande en verlies van alle eer en achting in deze wereld. Zo smeken wij ootmoedig de HEERE, om ons door Zijn HEILIGE GEEST te versterken tot dat einde, en om onze begeerten en handelingen te zegenen door een gelukkige uitkomst, dat de godsdienst en rechtvaardigheid moge bloeien in het land, tot eer van GOD, de eer van onze koning en vrede en rust voor ons allen. Tot getuigenis waarvan wij met onze handen al de beloften hebben onderschreven.

Het artikel van dit Verbond, hetwelk bij de eerste ondertekening verwees naar de beslissing van de General Assembly, die nu heeft plaatsgevonden en waardoor de vijf artikelen van Perth, de regering van de kerk door bisschoppen en de burgerlijke plaatsen, en de macht van kerkleden, op de redenen en gronden vervat in de Acten van de General Assembly, binnen deze kerk voor onwettig verklaart, ondertekenen wij overeenkomstig de voornoemde besluiten.

Ontleend aan 'The Confession of Faith, the Larger and Shorter Catechisms etc.', naar een uitgave van de Free Presbyterian Church of Scotland, repr. Inverness 1958.

BIJLAGE II

Jaartallen

1528 Patrick Hamilton, de eerste martelaar, in St. Andrews verbrand.
1542 Dood van koning Jakobus V.
1546 George Wishart sterft de marteldood in St. Andrews.
1547 John Knox tot predikant beroepen; wordt door de Fransen gevangen genomen en als galeislaaf gebruikt.
1557 Eerste Covenant, opgesteld door de 'Lords of the Congregation'.
1559 John Knox keert naar Schotland terug.
1560 Het Schotse Parlement bekrachtigt de Gereformeerde Geloofsbelijdenis. De eerste General Assembly komt bijeen.
1561 De jonge koningin Mary Stuart keert, na een roomse opvoeding te hebben genoten, naar Schotland terug.
1567 Koningin Mary doet afstand van de troon ten gunste van haar zoon Jakobus VI.
1572 John Knox overlijdt in Edinburgh. De 'Tulchan bisschoppen' ingevoerd, als een verpakte episcopaalse kerkvorm.
1574 Andrew Melville keert na studie op het Europese vasteland naar Schotland terug. Hij wordt de nieuwe leider van de kerk.
1580 Het National Covenant opgesteld, dat een jaar later door koning Jakobus wordt ondertekend.
1584 De 'Black Acts' leggen de vrijheid van de kerk aan banden.
1592 De koning herroept de 'Black Acts' en erkent de presbyteriale kerkvorm.
1596 Het National Covenant vernieuwd tijdens de General Assembly.
1603 Koning Jakobus VI wordt ook koning van Engeland.
1618 Artikelen van Perth ingevoerd, die voorschriften bevatten voor de nieuwe liturgie naar Engels model.
1625 Karel I volgt Jakobus VI op.
1630 Opwekking in Kirk of Shotts.
1637 Gedwongen invoering van nieuwe liturgie op de 'Stony Sabbath' in Edinburgh verhinderd.
1638 Vernieuwing van het National Covenant.
1639 Eerste en Tweede Bisschoppen oorlog (1639-40).
1641 De Burgeroorlog, 'Civil war', begint in Engeland.
1643 Het Plechtig Verdrag en Verbond (Solemn League and Covenant) verbindt de drie Britse rijken. De vergadering van godgeleerden van Westminster geopend.
1645 Leger van Karel I in slag bij Naseby door troepen van het Engelse Parlement verslagen.

1649 Koning Karel I in Engeland onthoofd.
1650 Schotse leger door Cromwell bij Dunbar verslagen.
1651 Karel II in Schotland tot koning uitgeroepen. Cromwell verslaat het Schotse leger bij Worcester.
1658 Dood van Cromwell.
1660 Terugkeer van Karel II in Engeland en Schotland (Restoration).
1661 Bisschoppen in Schotland ingevoerd.
1662 Vierhonderd predikanten verlaten de kerk.
1666 Covenanters vormen een leger dat bij Rullion Green wordt verslagen ('Pentland Rising').
1669 Eerste 'Indulgence' biedt de uitgetreden predikanten de gelegenheid om weer terug te keren.
1679 De Covenanters verslaan de koninklijke troepen bij Drumclog, maar worden kort hierop verslagen bij Bothwell Bridge.
1680 Richard Cameron gedood.
1681 Donald Cargill spreekt de banvloek uit over de koning en zijn vazallen.
1684 'Killing time' (1684-85)
1685 Karel II sterft en wordt opgevolgd door zijn roomse broer, Jakobus VII
1688 Marteldood van laatste getuige: James Renwick. 'Roemrijke Omwenteling' (Glorious Revolution): Stadhouder Willem III van Holland bevrijdt het Britse rijk van het juk van Stuart.
1689 Koning Willem en koningin Mary bestijgen de troon van Schotland.
1690 De General Assembly komt bijeen; de bisschoppen afgeschaft en de presbyteriale kerkvorm weer ingevoerd.

Onder meer ontleend aan *Men of the Covenant* van Alexander Smellie.

ekende plaatsen uit de geschiedenis van de Covenanters

yrshire

nwick	Kerkgebouw waarin William Guthrie voorging. Op het kerkhof monumenten van Guthrie, kapitein John Paton en John Howie van Lochgoin.
ochgoin	Boerderij van het geslacht Howie. Woonhuis van John Howie (1735-1791), schrijver van *Scots Worthies*. Een vertrek is ingericht als museum, waarin onder andere vlag, trommel en zwaard van Paton zijn tentoongesteld. Buiten een monument van John Howie.
umclog	Hier vond in 1679 een schermutseling plaats tussen de Covenanters en Claverhouse. Een monument (granieten obelisk) markeert de plaats van het slagveld.
yrsmoss	Graf van Richard Cameron en anderen, die hier op 20 juli 1680 werden doodgeschoten.
iesthill	Graf van John Brown van Priesthill, hier in 1685 neergeschoten door Claverhouse. Priesthill ligt plm. 3 mijlen van Muirkirk.
ımnock	Grafmonument van Alexander Peden op het kerkhof van Old Cumnock.

rkcudbrightshire

nwoth	Ruïne van kerkje van Samuel Rutherford met gedenkteken op Borelandhill. Op het kerkhof het graf van John Bell, die hier in 1685 werd gedood.
igtown	Monument gewijd aan de 'twee Margarets' op de Windy Hill, vlak bij het stadje. Op het kerkhof zijn de grafstenen te zien.

ımfriesshire

oqueer	Kerkje van John Blackader, vlak bij de rivier de Nith.
ngray	Kerkje van John Welch, de 'veldprediker'.
eoch Hill	'Communion stones' aan de voet van een monument, op de plaats waar John Welch met drie andere predikanten in 1679 het Avondmaal bediende voor 3000 Covenanters.
oniaive	Monument opgericht voor James Renwick, die in deze plaats werd geboren.
terkin Pass	Hier vond in december 1684 een schermutseling plaats tussen een aantal Covenanters en dragonders.
nquhar	In de hoofdstraat staat een monument ter herinnering aan

	een tweetal 'Declarations', van Richard Cameron en van James Renwick.

Lanarkshire

Bothwell Bridge	Monument bij de Clyde, ter nagedachtenis aan de slag bij Bothwell Bridge in juni 1679.
Darmead	Hier hielden Cameron en Cargill een vastendag en sprak James Renwick in 1683 zijn eerste preek uit.

Roxburghshire/Berwickshire

Ancrum	Kerkje van John Livingstone.
East Nisbet	Aan de oever van de Blackadder werd in 1678 een grote 'Conventicle' gehouden, waarbij ook het Avondmaal werd bediend.

Midlothian/Eastlothian

Edinburgh	Aan de 'Royal Mile' de bekende St. Giles kerk en het 'John Knox house'. Bekende plaatsen zijn ook het Greyfriarskerkhof en de nabijgelegen Grassmarket (met gedenksteen). Op het Greyfriarskerkhof onder meer de grafmonumenten van George Buchanan, Alexander Henderson en William Carstares; ook het 'Martyr's monument'.
Rullion Green	Hier eindigde in 1666 de 'Pentland Rising'. Een grafmonument vermeldt de namen van hen die in de strijd vielen.
Bass Rock	Niet ver van de kust bij North Berwick. Gevangenplaats van Peden, Blackader, Hogg en anderen.
North Berwick	Grafmonument van John Blackader.

Fife

Magus Moor	Monument ter ere van aartsbisschop James Sharp, die hier op 18 november 1679 werd gedood. Martelarenmonument voor Thomas Brown, James Wood en anderen.
Leuchars	Kerk van Alexander Henderson.
St. Andrews	Ruïne van Castle met herinneringen aan Patrick Hamilton en George Wishart, martelaren uit de tijd van de Hervorming. Ook een martelarenmonument. Op het kerhof bij de ruïne van de kathedraal de grafsteen van Samuel Rutherford.

Kincardineshire

Dunnottar	De ruïnes van het beruchte Dunnottar Castle en graven van enkele gevangenen op het kerkhof.

Ontleend aan: *In the steps of the Covenanters* van A.S. Horne en J.B. Hardie.

Geraadpleegde boeken

Acts of the General Assembly of the Church of Scotland (1638-1842), Edinburgh 1843.
(Anon) *Testimony-bearing Exemplified*, Paisley 1791.
(Anon) *Memoirs fo Mrs. William Veitch, Mr. Thomas Hog of Kilteam, Mr. Henry Erskine and Mr. John Carstairs*, Edinburgh 1846.
(Anon) *Naphtali or the Wrestlings of the Church of Scotland*, 1693.
(Anon) *History der Kercken van Schotlandt*, Rotterdam (Ed. Joh. Borstius) 1668. Bbz. 120
J. Barr, *The Scottish Covenanters*, Glasgow 1946.
J. Blackader, *Memoirs* (Ed. A. Crichton), Edinburgh 1823.
R. Blair, *The Life of Robert Blair*, (Ed. Th. M'Crie), Edinburgh 1848.
J.W. Brown, *The Covenanters of the Merse*, Edinburgh, London 1893.
J.H.S. Burleigh, *A Church history of Scotland*, London 1961.
D. Calderwood, *The history of the Kirk of Scotland*, Edinburgh 1845.
W.H. Carslaw, *The life and letters of James Renwick*, Edinburgh London 1893.
W.H. Carslaw, *Three heroes of the Covenant*, 1902.
W. Crookshank, *The History of the State and Sufferings of the Church of Scotland*, Edinburgh 1762.
J. Cunningham, *The Church History of Scotland*, Edinburgh 1882.
M. van Dijk, *Willem III, de Koning-Stadhouder*, Zwijndrecht 1988.
J. Dodds, *The Fifty years' Struggle of the Scottish Covenanters*, Edinburgh 1860.
J.D. Douglas, *Light in the North, the Story of the Scottish Covenanters*, Exeter 1964.
A.I. Dunlop, *William Carstares and the Kirk by Law Established*, Edinburgh 1967.
R. Fleming, *Fulfilling of the Scripture*, Glasgow 1753.
M. Grant, *No King but Christ. The story of Donald Cargill*, Durham England 1988.
J. Herkless, *Richard Cameron*, Edinburgh 1896.
W.M. Hetherington, *History of the Church of Scotland*, Edinburgh 1841.
J.Howie (Ed. R. Buchanan), *The Scots Worthies their lives and testimonies*, Glasgow 1868.
J. Howie (Ed. W. M'Gavin), *The Scots Worthies*, vol 1 and 2, Glasgow, z.j.
P. Hume Brown, *John Knox*, 2 vols, London 1893.
M. Hutchison, *The Reformed Presbyterian Church in Scotland*, Paisley 1893.
J.C. Johnston, *Alexander Peden the Prophet of the Covenant*, Glasgow 1902.
J.C. Johnston, *The Treasury of the Scottish Covenant*, Edinburgh 1887.
J. Kerr, *The Covenants and the Covenanters*, Edinburgh 1895.
J. Kerr (Ed.), *Sermons delivered in times of persecution in Scotland*, Edinburgh 1880.
S. Kersten, *Het lijden der kerk van Schotland in de 17e eeuw*, Utrecht 1947.
J. King Hewison, *The Covenanters*, 2 vols., Glasgow 1908.
J. Kirkton (C.K. Sharpe), *The Secret and True History of the Church of Scotland*, Edinburgh 1817.
H. Kirkwood, *Peden the prophet*, Ayr 1911.
J. Knox, *History of the Reformation in Scotland*, (Ed. W.C. Dickinson), London 1949.
J. Lumsden, *The Covenants of Scotland*, Paisley 1914.
Th. M'Crie, *Het leven van John Knox*, z.p. 1981.
Th. M'Crie, *Memoirs of Mr. William Veitch and George Brysson*, Edinburgh 1825.
Th. M'Crie, *Life of Andrew Melville* (The works of Thomas M'Crie), Edinburgh and London 1856.
Th. M'Crie (Jr.), *The Story of the Scottish Church*, London 1875.
Macaulay Lord, *The history of England* 2 vols, London 1906.
D.C. Macnicol, *Robert Bruce*, London 1961.
H. Macpherson, *The Cameronian Philosopher: Alexander Shields*, Edinburgh and London 1932.
. Melville, *The Autobiography and Diary of Mr. James Melville*, Edinburgh 1842.

R. Moffat Gillon, *John Davidson of Prestonpans*, London 1936.
J. Morrill (Ed.), *The Scottish National Covenant in its Brittish context*, Edinburgh 1990.
A.S. Morton, *Galloway and the Covenanters*, Paisley 1914.
J. Nisbet, *Private life of the persecuted*, Edinburgh 1827.
R.L. Orr, *Alexander Henderson Churchman and Statesman*, Edinburgh 1919.
J. Purves, *Fair Sunshine*, London 1968.
T. Ratcliffe Barnett, *The Story of the Covenant*, Edinburgh 1928.
J. Renwick, *The Life and Death of James Renwick*, Glasgow 1806.
J. Renwick, *In tijden van vervolging*, eerste bundel predikatiën, Gorinchem 1975.
J. Ridley, *John Knox*, Oxford 1968.
C. van Rijswijk, *Een voedsterheer der kerk*, Veenendaal 1977.
S. Rutherford, *Godsdienstige Brieven*, Veenendaal 1973.
A. Shields, *A Hind let loose*, 1687.
R. Simpson, *Traditions of the Covenanters*, Edinburgh z.j.
A. Sinclair Horne, *Torchbearers of the Truth*, Edinburgh 1969.
A. Sinclair Horne and J.B. Hardie, *In the steps of the Covenanters*, Edinburgh 1974.
A. Smellie, *Men of the Covenant*, London 1962.
W. Steven, *The history of the Scottish Church in Rotterdam*, Edinburgh 1832.
J. Stevenson, *Eene Zeldzame Zielsterkende en vertroostende hartsterking*, Leiden 1926.
D. Stewart, *The Covenanters of Teviotdale*, Galashiels 1908.
R.H. Story, *William Carstares*, London 1874.
A. Thomson, *The life of Samuel Rutherford*, 1988.
J.H. Thomson, *The Martyr graves of Scotland*, Edinburgh and London z.j.
J.H. Thomson (Ed.), *A Cloud of witnesses*, Edinburgh 1871.
W.K. Tweedie, *Select Biographies*, Edinburgh 1846.
L.J. van Valen, *Thomas Boston, een visser der mensen*, Houten 1990.
L.J. van Valen, *Gelijk de dauw van Hermon*, Urk 1981.
J.G. Vos, *The Scottish Covenanters*, Pittsburgh U.S.A. 1980.
P. Walker (Ed. D. H. Fleming), *Six Saints of the Covenant*, London 1901.
E. Whitley, *The Two Kingdoms*, Edinburgh 1977.
J. Willcock, *A Scots Earl in Covenanting Times*, Edinburgh 1907.
R. Wodrow, *Analecta or materials of remarkable providences*, 4 vols., 1843.
R. Wodrow, *History of the Sufferings of the Church of Scotland from the Restoration to the Revolution*, 4 vols., Glasgow 1830.
C.B. van Woerden Jr., *Schotsche Geloofshelden en Heldinnen*, Gorinchem, 1938.
P. van Woerden (vert.), *Schotsche Geloofshelden* (John Howie), Utrecht z.j.

Naamregister

Adamson, Bisschop 33.
Alison, Archibald 207, 208.
Alison, Isabel 221-224, 306.
Anderson, Alexander 256.
Anderson, Hugh 155.
Anne, Koningin 352.
Argyle, Graaf van (Lord of the Congregation) 21.
Argyle, Archibald Campbell, Graaf van 227, 234-249, 258, 260-261, 277, 293, 301, 316, 329.
Argyle, Archibald Campbell, Markies van 71, 75, 77, 80, 82, 85, 86, 89, 93, 95, 96, 99, 105, 176, 284, 360.
Arnot, Andrew 134-136.
Arran, Graaf van 19, 39.
Baillie, Robert 63, 66, 73, 93, 103, 106.
Baillie, Robert of Jerwiswood 236-238, 284, 313.
Balcanquel, Walter 46.
Balfour, Majoor 269.
Balfour, John van Kinloch 170, 172, 179, 180, 191, 239.
Balmerino, Lord 59.
Bannatyne, Richard 32.
Bannatyne, William 141, 144.
Bannock, James 267.
Baxter, Richard 144.
Beaton, David 17, 19.
Beaton, James 17.
Bell, John 268, 274, 275.
Béza, Theodorus 33.
Binning, Hugo 83, 355.
Black, David 46.
Blackader, John 115-118, 122, 129, 143, 146, 148-154, 168, 182, 199, 225, 239, 249, 278, 283, 343.
Blackader, William 239, 242.
Blair, Robert 56, 79, 83, 90, 103, 105, 355.
Blair, van Galston 161.
Boig, John 228.
Boston, Thomas 279, 352.
Boston, Thomas Jr. 352.
Bothwell, Graaf van 28.
Boyd, William 322, 324, 335, 344.
Brakel, Wilhelmus à 321-325.
Brice, Edward 56.
Brodie, Alexander 173.
Brown, John van Priesthill 301-307, 355, 360.
Brown, John van Wamphray 109, 112, 129, 191, 197, 198, 199, 324.
Brown, Thomas 191.
Bruce, Robert 38-41, 43-48, 52-54, 59, 121, 355.
Bruce, Kapitein van Earshall 205, 268.
Brysson, George 242.
Buchan, Kolonel 269, 303.
Buchanan, George 34, 47, 73.
Burnet, Alexander 135, 145, 159, 160.
Calamy, Edmund 85, 108, 146.
Calderwood, David 44, 52.
Calvijn, Johannes 20, 26, 33, 41.
Cameron, Michael 197, 204, 206.
Cameron, Richard 182, 193-198, 201-206, 209-214, 224, 231, 248-254, 268, 283, 296, 302, 319, 329, 332, 354, 355, 359, 360.
Campbell, Kapitein van Wellwood 258.
Campbell, Robert 89.
Cant, Andrew 65.
Cargill, Donald 108, 149, 182, 185, 193, 195, 198, 199, 204, 205, 207, 210, 212-234, 236, 242, 248, 249, 251, 254, 283, 287, 296, 302, 319, 320, 325, 332, 354-357.
Carstares, John 219, 227, 236, 348.
Carstares, William 159, 236-238, 247, 284, 337-340, 343, 344, 347-349.
Cassilis, Graaf van 63.
Clarendon, Graaf van 103.
Clark, Adam 273, 274.
Clark, Andrew 279.
Claverhouse, John Graham of 169, 175-181, 183-189, 191-193, 235, 266-269, 274, 297, 304-306, 340, 341, 355.
Cleland, William 179, 180, 341.
Clyde, John 191.
Cochrane, John 241.
Colquhoun, Humphry 139.
Corson, John 187.
Cowie, James 99.
Craig, John 36.
Cranmer, Thomas 20.
Crawford, George 136.
Cromwell, Oliver 74-77, 80-83, 85, 93, 97, 127, 236.
Cromwell, Richard 83.
Crookshank, John 133.
Cunningham, Gabriël 343.

Cunningham, Robert 56.
Cuthel, Stephen 211.
Cuthill, William 228.
Dalgleish, Alexander 246.
Dalzell, Thomas 131, 133, 141, 173, 176, 184, 185, 191, 199, 207, 217, 224, 237, 271, 288.
Darnley, Lord 26-28.
Daniel, William 181.
Davidson, John 41-44, 48, 355.
Dempster, John 276.
Dickson, David 52, 59, 68, 79, 82, 88, 95, 109, 111.
Dickson, John 148, 151, 167, 168, 198.
Douglas, Bisschop James 29.
Douglas, Thomas 179, 198.
Douglas, Lady of Cavers 277.
Douglas, Kolonel James 276.
Douglas, Robert 79-82, 85-87, 94, 103, 105-108, 145, 146, 163, 182.
Drummond, Luitenant-generaal 268.
Dun, Roger 276.
Dunbar, Graaf van 50.
Durham, James 79, 83, 349, 355.
Durie, John 39, 40, 347.
Edgar, John 267.
Elisabet, Koningin 23, 48.
Erskine, John of Dun 21.
Erskine, Ebenezer 278, 343, 352, 354.
Erskine, Henry 278, 279, 343.
Erskine, Ralph 278, 343, 353, 354.
Fairfoul, Bisschop 113, 114.
Farrie, David 233.
Ferguson, David 30.
Finlay, Thomas 181.
Fleming, Robert 11, 54, 324.
Flint, John 322, 324.
Forbes, Patrick 50.
Forman, Patrick 233.
Forsyth, Andrew 275.
Fowler, John 197.
Fowlis, Lady van 155.
Fraser, James of Brea 165, 166, 182, 344.
Fraser, John van Alness 245, 247, 278.
Garnock, Robert 233.
Geddes, Jannet 57.
George I, Koning 354.
Gibb, John 223, 225.
Gibson, John 267.
Gillespie, George 73, 355.
Gillespie, Patrick 77, 78, 82, 86.
Gillespie, Thomas 352.
Glencairn, Graaf van 21.
Goodwin, Thomas 73, 76.
Gordon, Alexander van Earlston 285, 321, 329.
Gordon, William van Earlston 285.
Govan, William 98-101.
Graden, Lady 237, 238.
Gray, Andrew 83, 349, 355.
Gray, Robert 197.
Grierson, Robert of Lagg 267-269, 307-312.
Guthrie, James 78-82, 86, 87, 89, 96-102, 105, 109, 112, 126, 171, 182, 189, 299, 355, 361.
Guthrie, John 131.
Guthrie, William 83, 99, 112-115, 269, 271, 286, 337, 349, 355.
Hackston, David of Rathillet 170-172, 179, 181-184, 207, 208, 211, 217, 287, 360.
Hall, Henry of Haughhead 179, 183, 184, 194, 199, 220.
Hamilton, Alexander 102.
Hamilton, James 108.
Hamilton, Markies van 52, 65-68, 75, 76.
Hamilton, Patrick 7, 17, 355.
Hamilton, Robert 177-185, 189, 193, 197, 286, 321, 322, 324, 349.
Hampden, John 75.
Hanna, Dr. 57.
Harkness, James 297.
Harkness, Thomas 278.
Harvie, Marion 221-224, 306.
Henderson, Alexander 59, 61, 64-68, 71-75, 79, 93, 106, 118, 296, 342, 343, 355.
Henderson, James 220.
Hendrik VIII, Koning 17.
Hepburn, John 352.
Hislop, Andrew 267.
Hogg, John 324.
Hogg, Thomas 155, 166, 198, 247, 336, 343.
Hope, Thomas 59.
Houston, David 329.
Howatson 272, 273.
Howie, James 269, 355.
Howie, John 90, 335, 355-357.
Howie, Robert 287.
Hume, Alexander 279, 280.
Hume, David 183.
Hume, Sir Patrick 236, 239, 241, 242, 313.
Hume, Grissell 313.
Hutcheson, George 76, 94-96, 108, 145, 160.
Inglis, Kapitein 268.
Irvine, James of Bonshaw 226.
Jakobus V, Koning 17.

Jakobus VI, Koning 28, 33, 38-40, 45-48, 50-53, 56, 59, 79, 202.
Jakobus VII of II, Koning (Hertog van York) 193, 217, 231-234, 236-239, 241, 243, 248, 249, 254, 258, 265, 274, 284, 285, 301, 304, 316-318, 331, 336-341.
Johnston, James of Westerhall 267.
Johnstone, George 227.
Karel I, Koning 13, 15, 53, 56, 59, 65, 67, 69, 71-76, 98, 104, 106, 202, 280, 336.
Karel II, Koning 15, 77-887, 103, 106, 109, 115, 124-126, 131, 134, 144, 161, 173, 175, 177, 179, 181, 182, 201, 205, 216-219, 230, 233, 236, 238, 257, 283, 290, 301, 313.
Keith, George 245.
Kemp 182.
Kenmure, Lady 83.
Kenmure, Lord 268.
Kennedy, Hugh 343.
Kerr, James 359-361.
Kid, John 186, 187, 198, 254.
King, John 179-182, 186, 189, 190, 198, 254.
Kircaldy, of Grange 32.
Kirkpatrick, John 257.
Kirkton, James 82, 107, 192, 242.
Knox, John 7, 8, 11, 12-34, 47, 73, 121, 123, 205, 237, 296, 330, 332, 348, 353, 355.
Koelman, Jakobus 198, 321, 325.
Kromsigt, P.J. 8.
Lachlison, Margaret 306-312, 360.
Laing, William 277.
Laud, William 53, 59, 60, 65, 69.
Lauderdale, John Maitland Hertog van 73, 103, 144-149, 159, 160, 164, 173-177, 187, 191-193, 217, 236, 285.
Law, Robert 218.
Lawson, James 21, 30, 38.
Leighton, Robert 105, 159-162.
Lennox, Robert 278.
Lennox, Hertog van 36-38.
Leslie, Alexander 67.
Lethington, Maitland van 25.
Liddel, John 226.
Lindsay, Lord 24.
Lining, Thomas 335, 344.
Linton, Jane 245.
Lithgow, John 278.
Livingstone, John 40, 53-56, 64, 76-79, 109, 111-115, 134, 161, 277, 314, 355.
Lodewijk XIV, Koning 258, 317, 336.
Loudon, Graaf van 61, 63, 68, 75, 106.
Love, Cristopher 76.
Lumsden, John 7.
Luther, Maarten 17.
M'Cormick, Adam 133.
M'Crie, Thomas 353.
M'Culloch, John 135.
M'Ewen, James 279.
M'Havie, Thomas 268.
Mackail, Hugh 121, 134-138, 163, 360.
Mackenzie, George 169, 176, 177, 189, 217, 220, 227, 234, 237, 238, 280, 297, 342.
Mackilligan, John 166.
Maclellan, van Barscobe 129.
Macmillan, John 352, 354.
Macmillan, William 245.
MacRae, Kenneth 359.
MacWard, Robert 91, 134, 173, 197-199, 211, 321, 324, 355.
Maitland, Kanselier 45.
Malcolm, John 207-210.
Manual, of Shotts 207.
Marck, Johannes a 322.
Mary Stuart, vrouw van Willem III 336-339, 341, 351.
Mary de Guise, van Lorraine 17, 20, 23, 24.
Mary, Koningin ("Bloody Mary") 21, 23.
Mary Stuart, Queen of Scots 19, 24-27, 34, 202, 205.
Matthison, John 277.
Melanchton, Philippus 17.
Melville, Andrew 32-34, 38-50, 296, 353, 355.
Melville, James 27, 38, 39, 41, 45.
Middleton, John Graaf van 79, 87, 88, 97, 102-104, 109, 115-118, 121, 125, 134.
Mill, Walter 23.
Miller, William 358.
Mitchell, James 162-165, 171.
Mitchell, Robert 267.
Mitchell, William 205.
Moffat, Jane 278.
Monck, Generaal 82, 85, 93.
Monmouth, James 176, 177, 182-184, 187, 189-192, 217, 236, 239, 242, 244, 249, 258, 284, 301, 316.
Montgomery, van Stirling 39.
Montrose, James Groham Markies van 63, 71, 74, 75, 76.
Moray, Robert 144.
Moray, James Graaf van 25-28.
Morton, Graaf van 21, 29-33, 36-37.
Muirhead, John 257, 306.
Neilson, John 136.
Nisbet, James 284, 293. 259

Nisbet, John van Hardhill 251, 259, 290 284-297.
Niven, William 246.
Owen, John 76, 237.
Paterson, Bisschop 169, 224.
Paterson, Robert 357.
Paterson, Thomas 135.
Paton, John van Meadowhead 131, 133, 184, 185, 269, 286-289, 357.
Peden, Alexander 118, 167, 168, 185, 210, 232, 246, 248-264, 272, 274, 283, 284, 302, 303, 306, 326, 327, 335, 346, 354.
Peters, Hugh 97.
Petrie, Alexander 91.
Potter, John 221, 222.
Pringle, George van Torwoodlee 235, 277.
Pym, John 69, 74.
Queensberry, Graaf van 234, 285, 301.
Ramsay, David 207.
Renwick, James 228, 234, 261, 262, 269, 274, 275, 283-286, 296, 298, 299, 303, 307, 315, 318-335, 342, 349, 355, 357, 360.
Reynold, Dr. 50.
Riccio, David 28.
Riddell, Archibald 149-151, 223, 277.
Robertson, Alexander 135, 136, 138.
Rollock, Robert 41, 43, 355.
Ross, Lord of Hawkhead 175.
Rothes, Hertog van 125, 143, 144, 161, 163, 208, 217, 219, 227, 285.
Rothes, Graaf van 63.
Rough, John 19.
Row, John 37, 68.
Rule, Gilbert 349.
Rumbold, Richard 236, 242, 244.
Russell, Alexander 233.
Russell, James 170-172, 179, 181.
Rutherford, Samuel 12, 13, 60, 73, 78, 79, 83, 84, 87, 89, 90, 93, 97, 103, 105, 106, 182, 285, 328, 355.
Sanderson, Adam 134.
Scot, Margaret 278.
Scott, Sir Walter 357.
Selden, John 73.
Semple, Gabriël 129, 131, 194, 197, 225, 254, 277, 343, 344, 354.
Semple, John 273.
Seton, Lord 37.
Shaftesbury, Lord 236.
Sharp, James 85, 86, 103-108, 112, 118, 121, 125, 128, 129, 134, 139, 141-145, 149, 159-163, 166, 169-173, 177, 191, 194, 207, 217, 239, 280.
Shields, Alexander 8, 11, 155, 156, 173, 194, 269, 299, 318, 329, 335, 341, 344-346, 350.
Shields, John 136.
Shields, Michael 298, 318.
Shields, Ralph 139.
Simpson, Patrick 254.
Simpson, Robert 271, 272.
Simson, Patrick 41.
Skene, James 221, 222.
Smith, John 303.
Smith, Margaret 124.
Smith, Walter 212-214, 228-231, 254.
Spence, William 237, 239, 242.
Spottiswood, John 51.
Stevenson, John 142, 185, 186, 350, 351.
Stewart, J. 8.
Stirling, William 358.
Stirling, J. 8.
Storrar, Walter 358.
Strafford, Lord 69.
Stuart, Archibald 221, 222.
Stuart, James 233.
Stuart, Robert 268.
Sword, Andrew 191.
Sydsserff, Bisschop 60.
Thomson, William 228.
Traill, Robert 109, 115, 355.
Traquair, Graaf van 68.
Turner, Sir James 128-130, 141, 143, 144, 176.
Tweedale, Graaf van 98.
Twisse, William 73.
Vallance, John 207.
Veitch, Marion 236, 343.
Veitch, William 169, 235, 239, 277, 313, 343.
Wadel, John 191, 257.
Walker, Patrick 226, 234, 245, 246, 335, 344, 354, 356.
Wallace, James 131, 133, 134, 141.
Warriston, Archibald Johnston Lord 61, 63, 64, 66, 67, 73, 78, 80, 82, 86, 89, 125-128, 237, 238.
Weymes, John 68.
Weir, Isabel 302.
Welch, John van Ayr 47, 48, 52, 123.
Welch, John van Irongray 123, 124, 129, 142, 143, 149, 151, 152, 153, 156, 182, 183, 185, 192, 194, 197-199, 224, 225, 249, 252, 254, 278, 332, 343, 355,
Welch, Josias 123.
Welwood, John 170, 194, 195, 199, 248, 254, 314, 354, 355.
Willem III, Stadhouder-koning 16, 36, 177, 236, 237, 247, 249, 313, 315, 335, 337-346, 351, 354.

Williamson, Alexander 273.
Willock, John 24.
Wilson, John 139, 253, 303, 360.
Wilson, Margaret 306-312.
Wishart, George 7, 9, 21, 24, 355.
Wodrow, James 173, 212, 353.
Wodrow, John 138, 139.
Wodrow, Robert 109, 114, 129, 155, 278, 337, 353, 354.
Wood, George 335.
Wood, James 191.

L.J. VAN VALEN

Naftali, een losgelaten hinde

De strijd en het lijden van de Schotse Kerk voor de kroon-**rechten van Christus.**

Nog steeds genieten Schotse predikanten, zoals Samuel Rutherford, James Durham, William Guthrie en Andrew Gray bekendheid vanwege de rijke christocentrische inhoud van hun geschriften.
De eeuw waarin zij leefden, wordt gekenmerkt door een steeds terugkerend conflict met het koningshuis van Stuart. Hun moedig verzet tegen tirannie en willekeur vormt een boeiend en beschamend voorbeeld van geloofsmoed en standvastigheid. De smeltkroes waarin de Schotse kerk in de zeventiende eeuw werd gelouterd, betekende een schijnbare nederlaag van een overblijfsel, die uiteindelijk overging in een glorierijke overwinning.
De geschiedenis van de Schotse Covenanters is een boeiend relaas van de wonderen van de Allerhoogste.

NUGI 631
ISBN 90-331-0881-X

DEN HERTOG B.V. - HOUTEN